

EX.A
S.O.U.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1950:12
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

HANDELSUTBILDNINGSKOMMITTÉNS
BETÄNKANDEN OCH FÖRSLAG

I.
HANDELSGYMNASIERNA

S T O C K H O L M

1 9 5 0

Statens offentliga utredningar 1950

Kronologisk förteckning

1. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 18. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Årebro län. Beckman. 44 s. K.
2. Betänkande angående tyskgruvorna och centralorgan för gruvärenden. Victor Petterson. 157 s. H.
3. Betänkande med förslag angående folkskolans disciplinmel m. m. Kihlström. 137 s. E.
4. Skolöverstyrelsens utlåtande angående beskärning av timplarna vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalt. Statens Reproduktionsanstalt. 105 s. E.
5. Ortsavvagskommittén. Betänkande med förslag till ändrad kommunala ortsavdrag m. m. Beckman. 199 s. H.
6. Utredning angående överflyttning av viss del av riksbankens rörelse till en statlig affärsbank m. m. Marcus 64 s. Fl.
7. 1949 års uppbördsakkunniga. 1. Betänkande med förslag till vissa ändringar i uppbördsförärandet. Marcus. 112 s. Fl.
8. Betänkande angående rationaliseringsverksamheten inom den offentliga förvaltningen. Beckman. 155 s. Ju.
9. Utredning angående de handelspolitiska arbetsformerna m. m. 2. Redogörelse för de olika avtalstyperna i det svenska avtalssystemet. Katalog och Tidskriftstryck. 74 s. H.
10. Den svenska elbranschens kapacitet och konkurrensförhållanden. Marcus. 175 s., 1 pl. H.
11. Socialvårdskommitténs betänkande 17. Utredning och förslag angående lag om socialhjälp m. m. Beckman. 579 s. S.
12. Handelsutbildningskommitténs betänkanden och förslag. 1. Handelsgymnasierna. Marcus. 445 s. E.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet. Jo, = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1950:12
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

HANDELSUTBILDNINGSKOMMITTÉNS
BETÄNKANDEN OCH FÖRSLAG

I.

HANDELSGYMNASIERNA

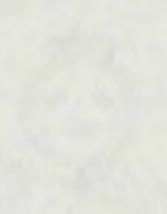
STOCKHOLM 1950

ISAAC MARCUS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

497619

STATION OF THE ...

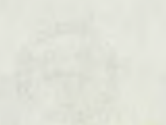

MANUAL OF ...

I.

HANDELSGEMINNENSCHAFT

DEUTSCHE ...

Innehåll.

<i>Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Ecklesiastikdepartementet</i>	7
Kap. 1. <i>Inledning</i>	9
I. <i>Utredningsuppdraget</i>	9
II. <i>Dispositionen av betänkandet</i>	11
Kap. 2. <i>Översikt över handelsundervisningen i Sverige vid andra skolor än handelsgymnasier och handelshögskolor</i>	13
I. <i>Allmänna synpunkter</i>	13
II. <i>Kortfattad återblick</i>	14
III. <i>Allmän handelsutbildning</i>	16
IV. <i>Specialiserad handelsutbildning</i>	22
Kap. 3. <i>Historik</i>	25
Kap. 4. <i>Handelsgymnasiernas nuvarande organisation</i>	34
I. <i>Bestämmelser rörande handelsgymnasiernas verksamhet</i>	34
II. <i>Lärjungeantal, elevernas hemvist och ålder</i>	37
III. <i>De tvååriga kurserna</i>	44
1. <i>Inträdesfordringar, inträdessökande</i>	44
2. <i>Undervisningsämnen och timantal</i>	49
3. <i>Studiegången</i>	53
4. <i>Privatistexamen</i>	57
5. <i>Examens kompetensvärde</i>	58
IV. <i>De fyraåriga aftonkurserna</i>	59
V. <i>De ettåriga kurserna</i>	61
1. <i>Inträdesfordringar, inträdessökande</i>	61
2. <i>Undervisningsämnen och timantal</i>	63
3. <i>Studiegången</i>	65
VI. <i>Lärarna</i>	67
VII. <i>Äganderättsförhållanden m. m.</i>	71
Kap. 5. <i>Översikt över handelsundervisningen i vissa främmande länder</i>	90
Kap. 6. <i>Önskemål rörande omläggning av handelsgymnasieorganisationen</i>	104
Kap. 7. <i>Undersökning rörande de 1935—1937 utexaminerades yrkes- och utbildningsförhållanden</i>	107
 <i>Kap. 8—14. Handelsgymnasiernas normalkurser.</i>	
Kap. 8. <i>Handelsgymnasiernas uppgift och ställning i det svenska skolsystemet</i> ...	120
I. <i>För vilka arbetsuppgifter böra handelsgymnasierna lämna utbildning?</i> ...	120
II. <i>Målsättningen för undervisningen ur mera allmän synpunkt</i>	128
III. <i>Allmänbildningens roll i undervisningen</i>	130
IV. <i>Hälsöfostran, social fostran och personlighetsdanning</i>	132
V. <i>Handelsgymnasiernas ställning i skolsystemet</i>	133

Kap. 9.	<i>Studietidens längd</i>	139
Kap. 10.	<i>Inträdesfördringar</i>	149
Kap. 11.	<i>Undervisningsplaner</i>	160
	I. Sättet för undervisningsplanernas fastställande	160
	II. Linjedelning, förslag till timplan	161
	III. Detaljmotivering till timplanen	168
	1. Antalet lektionstimmar	168
	2. Sammanförande av ämnena i grupper	169
	3. Allmänbildande ämnen	170
	4. Främmande språk	173
	5. Handelstekniska ämnen	178
	6. Ekonomisk geografi samt samhälls- och ekonomilära	184
	7. Praktiska läroämnen	187
	8. Övningsämnen	189
	9. I timplanen icke upptagna ämnen	191
	10. Möjlighet till fritt ämnesval i klass III	192
	11. Sammanfattande jämförelser	193
	IV. Föreläsningar	196
	V. Praktik under skoltiden	197
	VI. Läsårets längd m. m	198
	VII. Undervisningsavdelningarnas storlek	199
VIII.	Kursplaner	202
	1. Inledning, avgränsning mellan ämnena	202
	2. Svenska	204
	3. Främmande språk	208
	4. Allmän företagsekonomi	216
	5. Distributionslära	219
	6. Företagsorganisation	223
	7. Räkenskapslära	227
	8. Matematik med handelsräkning	234
	9. Handelsrätt	238
	10. Ekonomisk geografi med varukännedom	240
	11. Samhälls- och ekonomilära	244
	12. Historia	248
	13. Psykologi	250
	14. Stenografi	251
	15. Maskinskrivning	252
	16. Gymnastik med lek och idrott	254
Kap. 12.	<i>Handelsgymnasiekurser på kvällstid</i>	256
Kap. 13.	<i>Examina samt flyttning</i>	259
Kap. 14.	<i>Examens kompetensvärde</i>	278
—————		
Kap. 15.	<i>De eldtriga kurserna</i>	281
Kap. 16.	<i>Handelsgymnasieorganisationens omfattning</i>	295

I. Allmänna synpunkter	295
II. Beräkning av den förmodade elevtillströmningen vid inrättande av nya handelsgymnasier på vissa orter	303
III. Frågan om utbyggnad av organisationen	308
IV. Samorganisation med andra skolformer	309
Kap. 17. <i>Ekonomisk organisation</i>	313
I. Gällande bestämmelser och dessas verkningar	313
II. Kommitténs förslag	326
1. Förstatligande eller kommunalisering	326
2. Statsbidragsregler vid kommunalisering	334
3. Kommunaliseringsförfarandet	338
4. Övriga statsbidragsfrågor m. m.	341
Kap. 18. <i>Utbildningskurser för lärare</i>	348
Kap. 19. <i>Handelsgymnasiets tjänstemän</i>	352
I. Lärarkategorier	352
II. Behörighet till lärartjänster	353
III. Tillsättning av lärartjänster m. m.	363
IV. Undervisningsskyldighet	365
V. Rektorernas och lärarnas löneställning	366
VI. Antalet lärare av olika kategorier	374
VII. Övriga tjänstemän	378
VIII. Övergångsfrågor	380
Kap. 20. <i>Pensionering</i>	382
I. Reglementet för pensionering genom statens pensionsanstalt av vissa icke-statliga befattningshavare	382
II. Kommitténs förslag till pensionsreglering	384
Kap. 21. <i>Undervisningsmateriel, bibliotek m. m.</i>	391
Kap. 22. <i>Handelsgymnasiernas benämning</i>	394
Kap. 23. <i>Lokal och central ledning</i>	396
Kap. 24. <i>Kostnadsberäkningar</i>	399
Kap. 25. <i>Sammanfattning av kommitténs förslag</i>	403

Bilagor.

1. Utdrag av skolöverstyrelsens förebild till undervisningsplan för handelsgymnasier	407
2. Arbetsbördan i handelsgymnasierna	421
3. Utdrag ur kungl. brev den 24 februari 1950 angående handelsgymnasieexamen för lärjungar från enskild undervisning	425
4. Statistisk översikt över sysselsättningsförhållandena inom de merkantila arbetsområdena	427
5. Den merkantila personalens arbetsuppgifter inom ett antal svenska företag	437
6. Utkast till Kungl. Maj:ts kungörelse om vissa ändringar i reglementet den 29 december 1949 (nr 726) för pensionering genom statens pensionsanstalt av vissa icke-statliga befattningshavare m. m. (SPA-reglementet)	442

1	Abstracts of the 1950s
11	Introduction to the 1950s
12	1950s: A decade of change
13	1950s: A decade of change
14	1950s: A decade of change
15	1950s: A decade of change
16	1950s: A decade of change
17	1950s: A decade of change
18	1950s: A decade of change
19	1950s: A decade of change
20	1950s: A decade of change
21	1950s: A decade of change
22	1950s: A decade of change
23	1950s: A decade of change
24	1950s: A decade of change
25	1950s: A decade of change
26	1950s: A decade of change
27	1950s: A decade of change
28	1950s: A decade of change
29	1950s: A decade of change
30	1950s: A decade of change
31	1950s: A decade of change
32	1950s: A decade of change
33	1950s: A decade of change
34	1950s: A decade of change
35	1950s: A decade of change
36	1950s: A decade of change
37	1950s: A decade of change
38	1950s: A decade of change
39	1950s: A decade of change
40	1950s: A decade of change
41	1950s: A decade of change
42	1950s: A decade of change
43	1950s: A decade of change
44	1950s: A decade of change
45	1950s: A decade of change
46	1950s: A decade of change
47	1950s: A decade of change
48	1950s: A decade of change
49	1950s: A decade of change
50	1950s: A decade of change
51	1950s: A decade of change
52	1950s: A decade of change
53	1950s: A decade of change
54	1950s: A decade of change
55	1950s: A decade of change
56	1950s: A decade of change
57	1950s: A decade of change
58	1950s: A decade of change
59	1950s: A decade of change
60	1950s: A decade of change
61	1950s: A decade of change
62	1950s: A decade of change
63	1950s: A decade of change
64	1950s: A decade of change
65	1950s: A decade of change
66	1950s: A decade of change
67	1950s: A decade of change
68	1950s: A decade of change
69	1950s: A decade of change
70	1950s: A decade of change
71	1950s: A decade of change
72	1950s: A decade of change
73	1950s: A decade of change
74	1950s: A decade of change
75	1950s: A decade of change
76	1950s: A decade of change
77	1950s: A decade of change
78	1950s: A decade of change
79	1950s: A decade of change
80	1950s: A decade of change
81	1950s: A decade of change
82	1950s: A decade of change
83	1950s: A decade of change
84	1950s: A decade of change
85	1950s: A decade of change
86	1950s: A decade of change
87	1950s: A decade of change
88	1950s: A decade of change
89	1950s: A decade of change
90	1950s: A decade of change
91	1950s: A decade of change
92	1950s: A decade of change
93	1950s: A decade of change
94	1950s: A decade of change
95	1950s: A decade of change
96	1950s: A decade of change
97	1950s: A decade of change
98	1950s: A decade of change
99	1950s: A decade of change
100	1950s: A decade of change

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet.

Genom nådigt beslut den 29 juni 1945 bemyndigades chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst nio sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning och avgiva förslag rörande handelsundervisningens och handelslärarutbildningens ordnande.

Med anledning härav tillkallade departementschefen den 19 juli 1945 såsom sakkunniga rektorn vid Stockholms handelsgymnasium G. O. Andersson, rektorn vid Kooperativa förbundets studieavdelning Vår gård H. Elldin, rektorn vid Köpmannainstitutet, Sveriges köpmannaförbunds yrkesundervisning G. I. Larsson, försäkringstjänstemannen Edith M. Lindblom, numera rektorn vid Hälsingborgs handelsgymnasium, auktoriserade revisorn S. S. Olsson, direktören i Förlagsaktiebolaget Affärsekonomi G. D. Rosenberg, professorn vid handelshögskolan i Stockholm K. G. G. Törnqvist och direktören Å. J. Wetterlind, varjämte åt Törnqvist uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete. Den 28 juli 1945 tillkallades såsom ytterligare sakkunnig rektorn vid Bar-Lock-institutet H. W. Wiklund.

Sedan departementschefen erhållit bemyndigande därtill, tillkallades ombudsmannen i handelstjänstemannaförbundet K. B. R. Lindforss såsom sakkunnig den 17 september 1945. Efter att ha fått bemyndigande att utse ytterligare två sakkunniga tillkallade departementschefen den 23 januari 1948 såsom sakkunniga rektorn vid Norrköpings handelsgymnasium och Norrköpings stads handelsskola J. G. Hedvall samt ombudsmannen hos Svenska handelsarbetarförbundet A. Jönsson. Samma dag ersattes Wetterlind, som anhållit om befrielse från uppdraget, med direktören A. M. Alfort.

Den 24 september 1945 uppdrogs åt numera förste byråsekreteraren C. W. Lindblad att vara de sakkunnigas sekreterare.

För att såsom experter biträda de sakkunniga ha vid olika tidpunkter tillkallats förste aktuarien E. J. E. Bohlinder, ledamoten av riksdagens första kammare, kommunalborgmästaren J. E. Ericson, sedermera ledamoten Hedvall, rektorn vid Kristinehamns stads skolor för yrkesundervisning och Kristinehamns praktiska skola M. F. Holmstrand, förste byråsekreteraren N. P. E. Isoz samt ämnesläraren vid Stockholms stads handelsmellanskola B. I. Åstrand.

De sakkunniga ha antagit benämningen handelsutbildningskommittén.

Kommittén har arbetat å tre sektioner, av vilka den första behandlat handelsgymnasierna, den andra handelsutbildningen i andra skolformer och den tredje pedagogiska frågor.

Den 17 oktober 1946 avgav kommittén en framställning rörande anordnande av handelsgymnasiexamen för lärjungar från enskild undervisning, vilken framställning föranlett beslut av statsmakterna i huvudsaklig enlighet med kommitténs förslag. I anslutning till ett överstyrelsen för yrkesutbildning givet uppdrag att utreda frågan om utbildning av lärare för industri och hantverk överlämnade kommittén den 11 juni 1947 till överstyrelsen en promemoria rörande handelsläroarbetsutbildningens ordnande (intagen i SOU 1947: 55). Även detta förslag har föranlett beslut av statsmakterna.

Kommitténs arbete beträffande handelsgymnasierna var avslutat under hösten 1949, och detta betänkande förelåg i korrektur i januari 1950. Kommittén har emellertid ansett sig före betänkandets avlämnande böra avvakta de propositioner rörande skolväsendet, som förväntats till 1950 års riksdag. På punkter av större betydelse har kommittén också i betänkandet refererat till de övertväganden och förslag, som gjorts i dessa propositioner. Då de ju emellertid bygga på 1940 års skolutrednings och i synnerhet 1946 års skolkommissionens betänkanden och förslag, har det icke syntts kommittén nödvändigt att genomgående omarbete framställningen, så att den komme att åsyfta de nämnda propositionerna i stället för skolutredningens och skolkommissionens förslag.

Kommittén avser att sedermera avgiva ett betänkande rörande den lägre handelsutbildningen m. m., varefter utredningsuppdraget skulle vara slutfört.

Kommittén får härmed vördsamt avgiva betänkande, I., Handelsgymnasierna.

Kommittén hemställer, att Herr Statsrådet ville föreslå Kungl. Maj:t att hemställa hos riksdagen om godkännande av att handelsgymnasiundervisningen ordnas i enlighet med av kommittén i betänkandet angivna riktlinjer samt om beviljande av anslag till denna undervisning med av kommittén beräknade belopp.

Stockholm den 11 april 1950.

GERHARD TÖRNQVIST

AXEL ALFORT	OTTO ANDERSSON	HARALD ELLDIN
GUNNAR HEDVALL	ALGOT JÖNSSON	IVAN LARSSON
EDITH LINDBLOM	RUDOLF LINDFORSS	SVEN OLSSON
GUSTAF ROSENBERG	HARALD WIKLUND	

/ Carl W. Lindblad

Kap. 1. Inledning.

I. Utredningsuppdraget.

Direktiven för handelsutbildningskommittén framgå av departementschefens anförande till statsrådsprotokollet den 29 juni 1945. Nedan äro endast de delar av direktiven medtagna, som mera direkt avse handelsundervisningen på gymnasiestadiet.

Efter att i korthet ha redogjort för handelsundervisningens organisation erinrar statsrådet, att hans företrädare i ämbetet den 22 december 1943 bemyndigades att tillkalla sakkunniga för att inom departementet biträda med utredning och avgiva förslag rörande ordnande av vissa grenar av handelsundervisningen och utbildningen av handelslärare samt därmed sammanhängande frågor. Beträffande riktlinjerna för utredningen hade enligt statsrådsprotokollet anförts bl. a. följande.

Vad handelsgymnasierna beträffar bör vid övervägande av åtgärder för att förbättra dessa läroanstalters ekonomi ett förstatligande icke betraktas såsom enda alternativ, utan även andra utvägar böra utredas och valet mellan dem träffas med beaktande av såväl det statsfinansiella läget som önskvärldheten av att nå bästa möjliga resultat.

Handelsgymnasieorganisationens omfattning bör bestämmas med hänsyn till näringslivets och förvaltningens behov av personer med olika slag av handelsutbildning. Härvid möter framför allt uppgiften att åvägabringa en lämplig kvantitativ avvägning mellan handelsgymnasier å ena sidan samt praktiska mellanskolor, i läroverk och realskolor inbyggda praktiska linjer samt kommunala och statsunderstödda enskilda handelsskolor å andra sidan. I samband härmed bör undersökas frågan om anknnytning av studierna vid övergång från praktiska mellanskolor och i realskolan inbyggda praktiska linjer till handelsgymnasierna. Även i övrigt böra förutsättningarna för inträde på handelsgymnasium skärskådas, varvid uppmärksamhet framförallt bör ägnas åt frågan, huruvida och i vilken utsträckning föregående praktisk verksamhet bör uppställas såsom inträdesfordring liksom också vilket värde som bör tillerkännas dylik merit i jämförelse med teoretiska förkunskaper.

De sakkunniga böra vidare till övervägande upptaga frågan om utbildningstidens längd vid handelsgymnasierna. Huruvida det från åtskilliga håll uppställda önskemålet om den normala studietidens utsträckning från två till tre år bör villfaras, måste väsentligen bli beroende på de kunskapskrav, som näringslivet uppställer. För att vinna klarhet i denna fråga är det av vikt, att de sakkunniga samråda med representanter för olika yrkes- och näringsorganisationer.

Med frågan om studietidens längd sammanhänger spørsmålet om differentierad eller icke differentierad utbildning. En differentiering synes nämligen knappast kunna genomföras, därest nuvarande utbildningstid bibehålles, utan torde bli möjlig, först om studietiden förlänges. Om en differentiering framstår som önskvärd, bör klarläggas, efter vilka riktlinjer den bör ske. I detta hänseende ha olika förslag framställts. Vid bedömningen av frågan synes det lämpligt, att de sakkun-

niga utgå från den faktiska arbetsfördelning, som successivt utkristalliserat sig inom näringslivet, och att de tillika uppmärksamma olägenheterna av att specialiseringen drives för långt.

Oavsett om en differentiering anses böra komma till stånd eller icke ha de sakkunniga anledning undersöka, om icke på vissa områden en del mindre aktuellt eller alltför speciellt stoff lämpligen kan utmönstras. Sålunda bör övervägas, om icke undervisningen i handelsräkning kan begränsas och i stället ökat utrymme lämnas åt behandlingen av exempelvis skattefrågor och privatekonomiska spörsmål. Å andra sidan synes det även om studietiden i allmänhet förblir tvåårig och utbildningen i princip enhetlig, befogat att giva större plats åt försäljningsproblemen, i samband varmed även allmängiltiga ekonomiska problem borde kunna få en utförligare behandling än som nu tillkommer dem.

Ytterligare en viktig fråga, när det gäller handelsgymnasiernas inre arbete, är de främmande språkens ställning. Vid utredningen torde såväl antalet språk som kursernas omfattning böra tagas under omprövning. Uppmärksamhet bör ägnas även åt undervisningen i modersmålet. Även frågan om övningsämnenas antal och ställning bör beaktas, varvid särskilt kravet på anordning av obligatorisk undervisning i gymnastik bör uppmärksammas. De sakkunniga böra ej heller förbigå frågan, i vad mån ytterligare praktiska moment böra inbyggas i undervisningen. Härvid bör såsom riktmärke uppställas, att alltför mycken tid icke bör ägnas åt mindre väsentliga eller mekaniska moment. Som allmänt riktmärke för handelsgymnasiernas inre arbete bör uppställas, att tillräckligt utrymme lämnas icke blott åt sådana kurser, som syfta att bibringa yrkesfärdighet, utan även åt allmänbildande ämnen och karaktärsfostran. När de sakkunniga gå att uppgöra förslag till kursplaner, såväl för teoretiska som för praktiska ämnen, böra de uppmärksamma det nära sammanhang, som denna fråga har med spörsmålet om utformningen av kursplanerna på det allmänna gymnasiet, särskilt dess eventuella nyspråkliga linje.

Vid handelsgymnasierna förekommer för närvarande icke någon avgångsexamen i egentlig mening, och inga bestämmelser finnas rörande anordnandet av avgångsprövningar. Efter hand ha emellertid vissa former för dylika prövningar utbildat sig, men dessa äro mycket skiftande vid de olika gymnasierna. Gemensamt är, att avgångsskrivningar anordnas i modersmålet, engelska, franska, tyska, bokföring och handelsräkning. Under läsåret 1942/43 voro uppgifterna gemensamma för samtliga handelsgymnasiers avgångsskrivningar i engelska, tyska, bokföring och handelsräkning, men denna anordning hade tillkommit genom frivillig överenskomst mellan handelsgymnasiernas styrelser. Samma anordning är avsedd att tillämpas även under innevarande läsår. Härigenom har en väg beträffs, som torde kunna leda till en fastare ordning beträffande handelsgymnasiernas avgångsprövning. De sakkunniga böra taga under övervägande, huruvida denna strävan till likformighet i kunskapsfordringarna bör regelbindas och systemet med gemensamma examensuppgifter sålunda göras obligatoriskt. Med denna fråga sammanhänger nära spörsmålet om en särskild privatistexamen för sådana personer, som bedrivit sina studier utanför handelsgymnasierna. Det synes angeläget att de sakkunniga söka finna utvägar för en lösning av denna fråga.

En förutsättning för att de olika handelsundervisningsanstalterna skola kunna verka på ett tillfredsställande sätt är att åtgärder vidtagas för förbättring och normering av lärarutbildningen. Det kan ej anses förenligt med god ekonomi, om staten ökar sina omsorger om skolornas undervisning och materiel men ej tillgodoser det viktigaste kravet, nämligen utbildningen av kompetenta lärarkrafter. De sakkunniga böra därför verkställa utredning om den lämpligaste formen för anordnande av dylik utbildning, liksom också beträffande kostnaderna härför och sättet för deras bestridande.

En annan framträdande svaghet i handelsundervisningen är bristen på lämpliga

läroböcker och annan undervisningsmateriel, såsom kompendier, moderna kontorsmaskiner, satser av åskådningsmateriel o. s. v. De sakkunniga böra undersöka möjligheterna av att ernå förbättringar i dessa avseenden.

Härefter påpekar departementschefen, att den ifrågavarande sakkunnigutredningen av olika skäl ditintills icke ansetts böra påbörjas, främst emedan uppdragandet av riktlinjer för undervisningen på handelsgymnasierna borde bedrivas parallellt med behandlingen inom 1940 års skolutredning av motsvarande spörsmål beträffande det allmänna gymnasiet. Sedan departementschefen vidare uttalat, att han kunde ansluta sig till vad hans företrädare yttrat rörande riktlinjerna för en översyn av handelsgymnasiernas organisation och läroplaner samt därefter lämnat direktiv beträffande ordnandet av den lägre handelsundervisningen, anföres slutligen följande.

I statsrådsprotokollet för den 22 december 1943 berördes slutligen frågan om handelsläroutbildningen, varvid min företrädare i ämbetet uttalade, att detta spörsmål borde bli föremål för utredning i samband med översynen av handelsgymnasiernas förhållanden. Även enligt min uppfattning är det nödvändigt, att handelsläroutbildningen snarast möjligt ordnas på ett rationellt sätt. Det kunde visserligen övervägas, att till fristående behandling utbryta denna fråga eller ock upptaga detta spörsmål i samband med en översyn rörande utbildningen av yrkeslärare i allmänhet. Det synes mig dock naturligare, att frågan om handelsläroutbildningen får ingå i arbetsprogrammet för de sakkunniga för handelsundervisningens ordnande. Härvid böra särskilt uppmärksammas bl. a. frågan om ämneskombinationer, kraven på teknisk och praktisk förutbildning m. m., spörsmålet om införande av en provårsinstitution o. s. v. Vid behandlingen av läroutbildningen böra de sakkunniga jämväl ägna uppmärksamhet åt handelsläraarnas anställningsförhållanden och arbetsvillkor i övrigt.

II. Dispositionen av betänkandet.

Kommittén har ansett det lämpligt att sammanföra behandlingen av de frågor, som röra handelsgymnasiernas organisation, till ett särskilt betänkande, som nu utgives som kommitténs betänkanden och förslag, I. Inom handelsundervisningen bilda handelsgymnasierna en väl avgränsad del med sina särskilda problem med avseende på undervisningen och den ekonomiska organisationen. Handelsgymnasiernas organisationsfrågor kunna avgöras för sig utan sammankoppling med de frågor, som röra handelsundervisningen i övrigt. Så skedde också förra gången, handelsundervisningsfrågorna i större utsträckning voro föremål för beslut av statsmakterna: de avgörande besluten rörande handelsgymnasierna fattades av riksdagen åren 1913, 1914 och 1915, men besluten om handelsundervisningen i övrigt 1918.

Praktiska skäl tala också för att frågan om handelsgymnasiernas organisation först upptages till behandling. I det följande kommer kommittén att redogöra för de orsaker, som göra en snabb behandling av handelsgymnasiernas organisationsfrågor angelägen. De förslag, som kommittén i det följande framlägger, äro utarbetade under hänsynstagande till 1940 års skolutrednings och 1946 års skolkommissions förslag rörande det allmänna skolväsendets organisation och böra på sätt, som kommittén visar i åtskilliga

sammanhang, utan svårighet kunna anpassas efter de beslut, som statsmakterna kunna fatta i huvudsaklig överensstämmelse med de propositioner rörande det allmänna skolväsendets organisation, som förelagts 1950 års riksdag.

Ehuru nu föreliggande betänkande sålunda endast avser handelsgymnasierna, har det dock syntts kommittén lämpligt att låta inleda detsamma med en översikt av handelsundervisningen i Sverige i dess helhet, detta för att ge en bakgrund till den följande framställningen. I denna översikt, som ges i kap. 2, ha av naturliga skäl icke handelsgymnasierna medtagits, då ju för dessa utförliga redogörelser lämnas i de följande kapitlen.

I sina förslag till organisation av handelsgymnasiernas undervisning har kommittén huvudsakligen uppehållit sig vid gymnasiernas *normalkurser*, d. v. s. de kurser som hittills byggt på och av kommittén föreslås även i framtiden skola bygga på realexamenskompetens eller motsvarande. Sålunda avse kap. 8—14 dessa normalkurser. Kap. 15 har ägnats åt de vid handelsgymnasierna anordnade särskilda kurserna för studenter.

Frågor rörande *undervisningsmetoder* ha av kommittén, där så befunnits påkallat för utarbetande av kommitténs förslag, upptagits till behandling i synnerhet på åtskilliga ställen i kap. 11, där undervisningsplanerna behandlas. Någon samlad behandling av dessa frågor har kommittén ej ansett sig böra ge i detta betänkande, då ju de problem, som röra undervisningsmetoderna, till allra största delen äro gemensamma för all handelsundervisning.

Vidare vill kommittén redan här framhålla, att beträffande sådana frågor av mera allmän art, som nödvändigtvis måste vara gemensamma för skolor av skilda slag, kommittén antingen ej alls upptagit dessa till behandling eller också yttrat sig mycket kortfattat. Kommittén har kunnat förfara på detta sätt så mycket hellre som skolfrågor av mera allmän innebörd ju varit eller äro föremål för grundliga utredningar av 1940 års skolutredning och 1946 års skolkommission. Kommittén har sålunda genomgående velat hålla sig strängt till vad som angår själva handelsundervisningen.

Slutligen bör här nämnas, att kommittén icke ansett det som sin uppgift att utarbeta utkast till författningsbestämmelser, såsom stadga för handelsgymnasierna eller kungörelse om statsbidrag till gymnasierna. På sådana punkter, där det syntts erforderligt, har kommittén emellertid sammanfattningsvis preciserat sina förslag i formuleringar, vilka, om kommitténs förslag godtagas, utan större ändringar torde kunna ingå i en kommande stadga. Efter ett antagande i huvudsak av kommitténs förslag torde det böra uppdragas åt överstyrelsen för yrkesutbildning att avge förslag till författnings- och reglementsbestämmelser. I fråga om pension avger kommittén emellertid ett fullständigt förslag rörande de ändringar i hittills gällande författningsbestämmelser, som skulle bli erforderliga vid ett antagande av kommitténs förslag.

Kap. 2. Översikt över handelsundervisningen i Sverige vid andra skolor än handelsgymnasier och handelshögskolor.

I. Allmänna synpunkter.

Någon tvekan om vad som skall hänföras till handelsundervisning behöver i allmänhet icke råda. Handelsundervisning är all sådan undervisning, som avser att utbilda för arbete inom handeln. Ordet handel fattas då i vidsträckt bemärkelse och avser givetvis icke endast varuhandeln utan exempelvis även förmedlingsverksamhet i handelns tjänst, bank- och försäkringsverksamhet och vissa sidor av transportväsendet. Att på detta ställe söka närmare definiera ordet »handel» skulle emellertid icke tjäna något praktiskt syftemål. Att handelsundervisningen i realiteten lämnar en utbildning, som kommer till nytta även vid åtskilliga slag av praktiskt arbete, som icke kunna hänföras till handelns område, behöver icke strida mot den ovan lämnade definitionen på handelsundervisning. För färdigheter i stenografi och maskinskrivning har man t. ex. användning även på andra områden än inom handeln, men eftersom dessa färdigheter dock ha sitt väsentliga användningsområde inom handeln, räknas undervisning i nämnda ämnen med rätta till handelsundervisningen. I andra fall kan större tvekan uppstå, om en viss undervisning skall räknas till handelsundervisningen eller icke. Detta kan t. ex. ibland gälla mera elementära kurser i främmande språk. Avgörande får i så fall syftemålet med undervisningen vara, d. v. s. om den avser utbildning för arbete inom handeln eller icke.

Även i annan undervisning än handelsundervisning kunna handelsbetonade ämnen ingå; så ingår t. ex. undervisning i affärsskrivning och bokföring i åtskilliga kurser för hantverk och industri. Dylig undervisning brukar emellertid åtminstone icke räknas till den egentliga handelsundervisningen. En mellanställning kunna de tekniska gymnasiernas merkantilt-tekniska linjer sägas inta; vid dessa ha de merkantilt betonade ämnena getts ett sådant utrymme, att dessa linjer icke böra förbigås vid en allmän översikt över handelsundervisningen i vårt land. Vid de praktiska mellanskolornas handelslinjer och de i realskolan inbyggda handelslinjerna dominerar visserligen — och enligt kommitténs mening med rätta — den allmänbildande utbildningen över den merkantila, men då dessa linjer dock avse utbildning för praktiskt arbete inom handeln, kan ingen tvekan råda om att de i detta sammanhang skola hänföras till handelsskolorna.

Ibland skiljer man på »högre» och »lägre» handelsundervisning. Någon klar och rättvis gränsdragning mellan dessa begrepp går dock knappast att genomföra. Det är till att börja med oklart, vart handelsgymnasierna skulle

hänföras. Enligt tidigare använd terminologi ha de närmast hänförts till den »lägre» handelsundervisningen, men detta stämmer icke med den faktiska innebörd detta begrepp — i den mån det verkligen användes — numera har exempelvis vid överläggningar om handelsundervisningsfrågor inom handelslärarkretsar. När man talar om »lägre» handelsundervisning, åsyftar man då snarast den undervisning, som ligger under gymnasialstadiet, d. v. s. den som meddelas huvudsakligen i lärlings- och yrkesskolor för handel samt vid mellanskolornas och realskolornas handelslinjer. Men eftersom i denna undervisning, särskilt i yrkesskolornas ämneskurser, kan ingå undervisning, som motsvarar gymnasialstadiet eller rent av ligger högre än detta, kan även denna användning av begreppet »lägre» handelsundervisning bli helt missvisande. Den specialiserade handelsundervisningen, varom talas längre fram i detta kapitel, kan i allmänhet knappast räknas till den »lägre» handelsundervisningen. Kommittén använder därför uttrycken »högre» och »lägre» handelsundervisning endast i sådana fall där av sammanhanget klart framgår, vad som åsyftas.

II. Kortfattad återblick.

Under slutet av 1800-talet inrättades på enskilt initiativ även handelskolor av annat slag än de, som blivit föregångare till de nuvarande handelsgymnasierna. Verksamheten bedrevs vid handelsinstitut eller s. k. praktiska skolor utan statligt stöd, och de olika kurserna varierade avsevärt såväl med hänsyn till undervisningstidens längd som i fråga om kursplaner, lärarnas kompetens, inträdesfordringar m. m. I regel meddelades undervisningen vid heltidskurser. För den ungdom, som på grund av anställning inom handeln hade behov av undervisning på fritid, inrättades under 1880-talet på ett flertal platser såväl kommunala som enskilda s. k. afton- och söndagsskolor. Behovet av mera ordnade och formbestämda utbildningsmöjligheter gjorde sig emellertid alltmer gällande, och önskemål framfördes i olika sammanhang om statens medverkan, såväl genom ekonomiskt stöd som i fråga om handelsskolväsendets utformning.

Reformsträvandena medförde emellertid till en början resultat endast för handelsgymnasieundervisningens vidkommande. Sålunda tillsatte Kungl. Maj:t 1908 en kommitté med uppdrag att undersöka handelsundervisningens tillstånd och avge förslag om lämpligaste sättet för dennas ordnande. Kommittén, som avgav sitt förslag 1910, föreslog inrättandet av handelsgymnasier och för den lägre handelsundervisningens behov handelsskolor och handelsaftonskolor. Förslaget föranledde proposition till 1913 års riksdag, som emellertid avlog begäran om anslag till handels- och handelsaftonskolor, medan den i huvudsak antog ett samtidigt avgivet förslag om upprättande av handelsgymnasier. På grund av det läge, i vilket frågan om den lägre handelsundervisningen kommit genom riksdagens avvisande inställning, tillsattes 1913 en ny kommitté, som bl. a. skulle utreda, hur denna undervisning borde ordnas. Kommittén avgav betänkande angående handelssko-

lor 1914 och angående handelskurser 1915, vilket resulterade i tillkallandet 1916 av nya sakkunniga, vilka närmast hade att samordna förslagen om lägre handelsskolor med ett av en annan kommitté avgivet förslag till skoltyper för den tekniska undervisningen.

År 1918 blev yrkesundervisningens genombrottsår. De beslut, statsmakterna detta år fattade om denna utbildning, inneburo i huvudsak följande:

1. Fortsättningsskolan, dittills frivillig, gjordes obligatorisk och gavs en mera praktisk inriktning.

2. Med fortsättningsskolan som grund inrättades lärlingsskolor, avsedda för inom industri, hantverk, handel och husligt arbete anställda; dessa skolor skulle av skoldistrikt kunna göras obligatoriska.

3. För ytterligare utbildning åt dem, som efter genomgång av lärlingsskola önskade förkovra sig i sitt yrke, skulle kunna inrättas yrkesskolor, vilka skulle vara helt frivilliga.

4. De tidigare tekniska elementarskolorna ombildades till tekniska fackskolor och tekniska gymnasier.

5. Som en parallellform till fortsättningsskolan skulle kunna inrättas praktiskt betonade högre folkskolor.

6. Som parallellformer till lärlings- och yrkesskolorna skulle kunna förekomma bl. a. ettåriga handelsskolor och andra, friare typer av kommunala eller enskilda anstalter för yrkesundervisning.

Ett av syftena med 1918 års riksdagsbeslut angående praktiska ungdomsskolor angavs vara att skapa en sammanhängande utbildningsgång från folkskolan till den högsta skolform, som kunde anses erforderlig för praktiskt arbete. Därigenom skulle bl. a. vinnas en viss jämställdhet mellan de »praktiska» och de »teoretiska» yrkenas utbildningsförhållanden, och som en följd därav borde de praktiska skolorna komma att socialt höjas och tillströmningen till dem öka; detta skulle medföra en viss avlastning från de allmänna läroverken och med dem jämförliga anstalter, samtidigt som näringslivet försåges med väl utbildad arbetskraft.

Utvecklingen gick dock ej i önskad riktning; tillströmningen till de teoretiska studiebanorna ökade alltjämt. Ytterligare åtgärder syntes nödvändiga för att göra den praktiska utbildningen likvärdig med den teoretiska på här ifrågavarande åldersstadium. 1927 års skolsakkunniga fingo i uppdrag att utreda frågan och överlämnade 1930 sitt betänkande till Kungl. Maj:t, vilket utmynnade i förslag om praktisk utbildning på realskolans åldersstadium i form av fristående fyraåriga praktiska mellanskolor samt praktiska linjer vid allmänna läroverk och kommunala mellanskolor, s. k. inbyggda linjer. Sedan 1933 års riksdag beslutat, att dylika skolformer försöksvis skulle få komma till stånd, har Kungl. Maj:t vid 1937 års riksdag erhållit generellt bemyndigande att bestämma om inrättande av praktisk mellanskola eller praktisk inbyggd linje. Dessa skolor äro ställda under skolöverstyrelsens överinseende, medan de kommunala och enskilda yrkesskolorna numera stå under överstyrelsens för yrkesutbildning tillsyn.

De enskilda undervisningsanstalterna ha spelat och spela alltjämt en betydande roll inom handelsutbildningen. I stor utsträckning äro de ställda under överstyrelsens för yrkesutbildning inseende samt åtnjuta statsunderstöd.

Utöver allmänna, icke specialiserade handelsskolor finnas numera vidare såväl kommunala som enskilda utbildningsanstalter inom åtskilliga specialområden inom handeln, framför allt inom detaljhandeln.

Korrespondensundervisningen har under de båda senaste årtiondena utvecklats till en betydelsefull faktor inom handelsutbildningen, icke minst beträffande den specialiserade undervisningen.

Efter att ha lämnat ovanstående redogörelse för den lägre handelsundervisningens framväxande vill kommittén något närmare redogöra för de olika skoltyperna var för sig och för elevfrekvensen vid var och en av dem.

III. Allmän handelsutbildning.

Kommunala lärlings- och yrkesskolor.

För dessa skolor gälla kungörelsen den 4 november 1921 (nr 705) angående statsunderstöd till kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning samt stadgan samma dag (nr 706) för den kommunala yrkesundervisningen.

Huvudman för kommunal lärlings- och yrkesskola kan vara kommun, landsting, annan kommunal samfällighet eller förening av flera sådana. För att undervisningsanstalt skall kunna beviljas statsbidrag, skola vissa villkor uppfyllas; bl. a. har huvudmannen att svara för kostnaderna för lokaler, materiel och lärare. Statsbidrag utgår till lärarlöner och undervisningsmateriel med visst belopp per undervisningstimme respektive med viss del av kostnaden.

Lärlingsskolans uppgift är att bereda den ungdom, som avslutat fortsättningsskolans kurs, tillfälle att, samtidigt med att den genom arbete i handel förvärvar den praktiska yrkesfärdigheten, inhämta grundläggande teoretiska kunskaper och, i särskilda fall, de praktiska färdigheter, som icke kunna förvärfvas i arbetet utanför skolan.

Lärlingsskola omfattar tre kursformer: lärlingsskolans yrkesavdelningar, lärlingskurser och lärlingsskolans kurser för äldre.

Lärlingsskolans yrkesavdelningar organiseras i möjligaste mån för bestämda yrken. Undervisningen är tvåårig, vardera arbetsåret omfattar 8—9 månader med i medeltal högst 12 undervisningstimmar i veckan samt 300—450 undervisningstimmar per år. För inträde fordras, att sökande genomgått fortsättningsskola samt har anställning inom handelsyrke. För närvarande förekommer denna kursform endast vid ett fåtal skolor. Det stora antalet undervisningstimmar bereder svårigheter att skapa tillräckligt intresse för den, åtminstone i de fall där undervisningen helt är förlagd till elevernas fritid.

Yrkesavdelningarna ha därför i regel ersatts med *lärlingskurser*. Dessa finnas ej normerade i yrkesskolstadgan utan ha utformats i anslutning till dennas allmänna grundsatser. Lärlingskurserna ha till uppgift att bereda såväl yngre som äldre tillfälle att inhämta i huvudsak samma kunskaper, som kunna erhållas i yrkesavdelningarna. För inträde i lärlingskurs för handel kräves, att sökande genomgått fortsättningsskola, samt beträffande kurser i främmande språk i vissa fall dessutom, att vederbörande är anställd i affär eller på kontor. Lärlingskurs skall för elev under 18 år omfatta minst 4 timmar per vecka.

Utän att åsidosätta behovet av en viss frihet för skolorna att efter lokala önskemål och möjligheter ordna utbildningen på detta stadium har överstyrelsen för yrkesutbildning genom utarbetande av förebilder till undervisningsplaner sökt skapa en viss normativ fasthet i fråga om uppläggningsplanen av såväl lärlings- som andra kurser. Som ett exempel på en undervisningsplan för en tvåårig lärlingskurs må nämnas följande, som med en viss differentiering kan vara gemensam för detaljhandels- och kontorsutbildning.

L ä r o ä m n e n	Summa timmar	
	Detaljhandelskursen	Kontorskursen
Obligatoriska: Svenska och affärskorrespondens	90	90
Handelsräkning	60	60
Handelslära	90	60
Bokföring och annat kontorsarbete ..	90	90
Maskinskrifning	—	60
Textning och skyltning	30	—
	360	360
Frivilliga: Maskinskrifning	60 (120)	30 (60)
Stenografi	—	60 (120)
Engelska eller tyska	60 (120)	60 (120)

Lärlingsskolans *kurser för äldre* ha till uppgift att meddela personer, som fyllt 18 år, äro anställda inom handeln och icke genomgått lärlingsskola, viss grundläggande teoretisk handelsutbildning. Kurs för äldre kan omfatta ett eller flera läroämnen. Antalet undervisningstimmar och läroämnenas omfattning bestämmas för varje kurs.

Yrkesskolan skall enligt yrkesskolstadgan bereda inom handel sysselsätta personer med god praktisk yrkeserfarenhet tillfälle att vidga och fördjupa den utbildning, vartill grunden lagts i lärlingsskolan, och att därigenom förvärva de grundligare fackkunskaper och den större skicklighet i yrket, som fordras för att höja deras arbets- och förvärvsförmåga eller att kvalificera dem för mera ansvarsfulla befattningar inom handeln.

Yrkesskola för handel kan omfatta *yrkeskurser* och *ämneskurser*. För att vinna inträde i yrkesskola fordras att med godkänt avgångsbetyg ha genomgått lärlingsskola eller också att ha fyllt 17 år och under minst två år ha deltagit i praktiskt yrkesarbete inom det yrke för vilket kursen är avsedd, liksom även att genom betyg eller avlagda prov styrka sig äga erforderliga förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen. När anledning anses föreligga, kunna högre inträdesfordringar föreskrivas.

Undervisningen i *yrkeskurs* bör samlas kring ett fåtal läroämnen, vilka i huvudsak böra sammanfalla med läroämnena i lärlingsskola. I likhet med lärlingsskolans yrkesavdelningar förekomma yrkesskolans yrkeskurser i mycket ringa omfattning.

Yrkesskolans *ämneskurser* utgöras av fristående lärokurser i olika ämnen, ofta med större eller mindre specialisering, bland vilka deltagarna kunna välja efter eget skön.

Ettåriga handelsskolor i enlighet med 1918 års riksdagsbeslut inrättades på grund av de höga inträdesfordringarna — minst 17 års ålder och 2 års praktik — till mycket ringa antal. För närvarande finnes ingen sådan skola. I stället ha inrättats *ettåriga handelskurser*, vilken kursform visat sig synnerligen livskraftig och som läsåret 1949/50 förekommer vid 38 kommunala och 12 enskilda skolor. Organisatoriskt utgöres i regel en ettårig handelskurs av lärlingskurs (första terminen) och yrkeskurs (andra terminen) om tillsammans 30—36 veckor med cirka 35 undervisningstimmar per vecka.

De flesta ettåriga heldagskurserna åsyfta huvudsakligen utbildning för kontorsarbete. Under senare år har emellertid behovet av en på detaljhandelsarbetet inriktad handelsundervisning på heltid i allt högre grad tillgodosetts även inom denna skolform. Vid större skolor anordnas helt fristående linjer för kontorsutbildning respektive detaljhandelsutbildning, de sistnämnda i vissa fall med branschspecialisering. Obligatoriska ämnen på båda linjerna äro i regel svenska med affärskorrespondens, bokföring, handelslära, handelsräkning, försäljningslära och affärsreklam, ekonomisk geografi, handelsrätt samt medborgarkunskap med ekonomilära, vartill på detaljhandelslinjen komma skyltnings- och försäljningsövningar, varukännedom, textning och plakatmålning samt på kontorslinjen stenografi och maskinskrivning.

Inträdesfordringar vid de ettåriga kurserna äro i regel fullgjord skolplikt och fyllda 15 år. För elever med minst realexamen eller motsvarande allmän förutbildning finnas vid ett flertal skolor särskilda ettåriga kurser. I dessa ges undervisning i främmande språk med affärskorrespondens ett relativt stort utrymme.

Vid några kommunala skolor ha inrättats heldagskurser omfattande längre tid än ett år. Sålunda finnas *tvååriga handelsskolor*, byggande på folkskolan, vid Sundsvalls stads handelsskola och Trollhättans stads skolor för yrkesundervisning. Stockholms stads handelsskola har en *treårig kurs* för

elever, som genomgått åttaklassig folkskola. Samtliga dessa kurser äro inriktade på utbildning för kontorsarbete.

Antalet kommunala lärlings- och yrkesskolor med handelsundervisning och dessas elevantal i oktober 1949 framgår av tabell 1.

Tabell 1. Kommunala anstalter för yrkesundervisning med handelsundervisning och dessas elevantal i oktober 1949.

Skolform	Antal skolor	Antal elever
<i>Lärlingsskolor</i>	246	17 476
lärlingsskolans yrkesavdelningar	9	399
lärlingskurser	188	10 271
kurser för äldre	163	6 806
<i>Yrkesskolor</i>	50	2 818
yrkesskolans yrkeskurser	7	327
» ämneskurser	45	2 491
Ettåriga handelskurser (inkl. kurser om mer än ett år med heldagsundervisning).....	38	1 679
Summa (utan dubbelräkning)	286	21 978

Enskilda statsunderstödda handelsskolor.

För dessa skolor gälla dels kungörelsen den 4 november 1921 (nr 707) med bestämmelser angående statsunderstödda enskilda anstalter för yrkesundervisning, vilken i huvudsak hänvisar till föreskrifterna i stadgan för den kommunala yrkesundervisningen, dels den ovannämnda kungörelsen nr 705/1921. Statsunderstöd till enskilda anstalter för yrkesutbildning utgår till vissa av dessa skolor enligt för kommunala anstalter gällande grunder, till övriga efter Kungl. Maj:ts beslut i varje särskilt fall.

Beträffande *ettåriga handelskurser* hänvisas till framställningen rörande dessa kurser inom den kommunala yrkesundervisningen. Beträffande såväl kursernas omfattning som deras ämnesinnehåll finnas dock ofta ganska avsevärda olikheter. De enskilda handelsskolorna frekventeras nämligen ofta av något äldre ungdomar än de kommunala skolorna, ett förhållande som givetvis inverkar på kursernas uppläggning och undervisningens drivande. Några skolor i Stockholm och Göteborg ge även en mer eller mindre specialiserad undervisning för elever med studentexamen, realexamen eller motsvarande förkunskaper.

Flera skolor ha *terminskurser*. I regel inriktas dessa antingen på kontorsarbete — redovisningsteknik eller korrespondens och därmed sammanhängande göromål — eller på detaljhandelsarbete. Inträdesfordringarna variera och äro för korrespondentkurser i regel lägst realexamen eller motsvarande; ibland förekommer även krav på praktik.

Några skolor anordna även *ämneskurser på kvällstid*; dessa äro ofta starkt specialiserade. Den specialiserade undervisningen vid de enskilda skolorna behandlas nedan under IV.

En fullständig statistik beträffande de enskilda statsunderstödda handelskolorna är svår att erhålla. Flera av dem bedriva vid sidan av den statsunderstödda verksamheten även undervisning, för vilken statsunderstöd ej anses utgå och för vilken redogörelse ej lämnas till överstyrelsen för yrkesutbildning. Gränsdragningen mellan den statsunderstödda och icke-statsunderstödda verksamheten är dock tämligen godtycklig; så räknas exempelvis vid Bröderna Påhlmans handelsinstitut i Stockholm endast heldagskurserna till den statsunderstödda verksamheten, medan vid Bar-Lock-institutet i Stockholm hela verksamheten betraktas som statsunderstödd. Vad nu anförts, bör beaktas vid bedömningen av nedanstående siffror, i vad dessa avse andra kurser än heldagskurser.

Tabell 2. Antalet enskilda statsunderstödda anstalter för yrkesundervisning och dessas elevantal 1 oktober 1949.

Kursform	Antal skolor med undervisning i angivna kursform		Antal elever	
	Hela antalet	Därav med heldagskurser om minst 5 mån. längd	Hela antalet	Därav i heldagskurser om minst 5 mån. längd
<i>Ettåriga heldagskurser</i>	12	12	992	992
<i>Kurser i enstaka ämnen (d. v. s. motsvarande lärlingskurser, kurser för äldre och yrkesskolans ämneskurser)</i>	4	—	2 132	—
<i>Kurser, närmast motsvarande yrkeskurser</i>	2	—	134	—
<i>Andra skolor och kurser</i>	10	4	489	117
Summa (utan dubbelräkning)	17	14	3 747	1 109

Ej statsunderstödd handelsundervisning.

Bland icke statsunderstödda handelsundervisningsanstalter intaga de skolor och kurser, som efter ansökan ställts under överstyrelsens för yrkesutbildning inseende, en viss särställning. Vid dessa skola undervisningsplaner och lärare godkännas av överstyrelsen, som också utser särskild inspektor och även själv inspekterar verksamheten. Endast ett ringa antal skolor äro att räkna till denna grupp. Den mest betydande verksamheten torde bedrivas av Åtvidabergsinstitutet, som meddelar maskinskrivningsundervisning i Stockholm och på åtskilliga andra platser i landet.

En utförlig översikt över den icke statsunderstödda och icke statskontrollerade handelsundervisningen har givits i 1946 års skolkommissions utredning beträffande privata skolor för yrkesutbildning (SOU 1949:55). Med privata skolor menar skolkommissionen sådana, som icke på något sätt stå under statlig insyn. Det beräknas, att det f. n. finns ungefär ett 40-tal sådana privata handelsskolor i landet. Elevantalet har av skolkommissionen beräknats till omkring 5 000. Om dessa helt privata handelsinstitut och

-kurser gäller i ännu högre grad än om övriga handelsskolor, att variationerna i fråga om kursernas omfattning, innehåll och värde äro mycket stora. De flesta eleverna gå i kurser, avseende maskinskrivning, stenografi eller bokföring. Kombinerade kurser avse så gott som uteslutande utbildning för något slag av kontorsarbete.

Handelsundervisning inom det högre skolväsendet.

Den högre folkskolan var i 1918 års riksdagsbeslut tänkt som en parallellform till fortsättningsskolan och skulle taga emot den ungdom, som hade tillfälle att efter slutad folkskola deltaga i dagligt skolarbete ytterligare något eller några år. Möjligheter skapades 1933 för dessa skolor att ombildas till praktiska mellanskolor. Skolformen befinner sig sedan dess under avveckling, åtminstone för handelsundervisningens vidkommande.

Den praktiska mellanskolan omfattar fyra årsklasser, byggda på folkskolans sjätte klass. Undervisningsämnen äro teoretiska och praktiska läroämnen samt övningsämnen. De sistnämnda och de teoretiska ämnena äro för de praktiska mellanskolorna med handelslinje i huvudsak desamma som i den allmänna realskolan, fastän med lägre antal timmar. Praktiska läroämnen äro bokföring med affärskorrespondens och annat kontorsarbete, handelslära och handelsrätt (ev. sammanslagna till handelslära), stenografi och maskinskrivning. Handelsräkning räknas vid vissa skolor som praktiskt, vid andra åter som teoretiskt läroämne (matematik med handelsräkning). Vid ett par skolor förekommer även inköps- och försäljningsteknik. Av de teoretiska läroämnena ha språken, tack vare att affärskorrespondens ingår däri, samt geografien, bl. a. genom sammankoppling med undervisning i varukännedom, erhållit viss yrkesbetoning.

Undervisningen i praktiska läroämnen påbörjas i ett fåtal skolor redan i klass 1, i regel dock först i klass 2. Timantalet för de praktiska läroämnena ökar successivt från klass till klass.

Den vid samrealskolor och högre allmänna läroverk förekommande handelsundervisningen i inbyggda linjer omfattar realskolans båda sista klasser ($3^4 + 4^4$ eller $4^5 + 5^5$) och är i dessa anordnad som parallellinje till den allmänna realskolans motsvarande klasser. Undervisningsämnena äro desamma som i den praktiska mellanskolan.

Såväl den praktiska mellanskolan som de inbyggda linjerna avslutas med praktisk realexamen. Prövningarna för denna anordnas samtidigt med och efter i huvudsak samma grunder som allmän realexamen. Praktisk realexamen omfattar skriftlig och muntlig prövning samt praktiska examensarbeten. Skriftliga prov ges i modersmålet, engelska, tyska och matematik; därav äro de tre förstnämnda obligatoriska. Uppgifter för praktiska examensarbeten ges i bokföring och stenografi, båda obligatoriska. Den muntliga pröv-

ningen omfattar förhör i minst fyra av på timplanen i högsta klassen upptagna läroämnen, varav minst ett skall vara praktiskt.

Den som avlagt praktisk realexamen på handelslinje äger att utan prövning vinna inträde i statsunderstött handelsgymnasium. I fråga om inträde i allmänt gymnasium har skolöverstyrelsen att bestämma, i vilken utsträckning i praktisk realexamen erhållna betyg få tillgodoräknas. I övrigt medför praktisk realexamen, där ej annat i vederbörlig ordning bestämmes, samma behörighet som realexamen.

Antal skolor och elever inom den nu behandlade delen av handelsundervisningen framgår av tabell 3.

Tabell 3. Antalet läroanstalter med handelsundervisning inom det högre skolväsendet och dessas elevantal höstterminen 1949.

Skolform	Handelsundervisningen omfattar klasserna	Antal			
		skolor	elever		
			manl.	kvinnl.	summa
<i>Högre folkskolor och praktiska mellanskolor:</i>					
Högre folkskolor, 2-åriga.....	1—2	1	11	48	59
» » , 3-åriga.....	1—3	1	41	21	62
» » , 4-åriga.....	1—4	1	28	72	100
Praktiska mellanskolor ²	1—4	15	1 253	2 838	4 091
Summa		18 ¹	1 333	2 979	4 312
<i>Inbyggda linjer:</i>					
Högre allmänna läroverk	3 ⁴ —4 ⁴	5)	14	19	33
» » »	4 ⁵ —5 ⁵	5) 5 ¹	37	34	71
Samrealskolor	3 ⁴ —4 ⁴	31)	200	336	536
»	4 ⁵ —5 ⁵	8) 34 ¹	41	80	121
Summa		39 ¹	292	469	761
Samtliga skolor med handelsundervisning		57 ¹	1 625	3 448	5 073

¹ Utan dubbelräkning. — ² Undervisning i handelsämnen påbörjas i en del praktiska mellanskolor i klass 1, i andra först i klass 2 (olika timplaner). Lärjungeantalet avser emellertid klasserna 1—4 för samtliga skolor utom Nacka mellanskola, där klass 1 utgör underlag för såväl en allmän linje som en handelslinje och därför icke har medräknats.

IV. Specialiserad handelsutbildning.

En viss grad av specialisering kan anses föreligga redan genom differentieringen inom den allmänna handelsundervisningen på kontors- och detaljhandelsutbildning. Detsamma gäller den mer eller mindre utpräglade inriktningen av vissa kurser på antingen redovisningstekniskt arbete eller på korrespondens och därmed sammanhängande göromål. För den i mera inskränkt bemärkelse specialiserade handelsundervisningen svara — med och utan statsunderstöd — enskilda handelsskolor samt handels och handelsanställdas organisationer, däremot endast i ringa omfattning de kommunala

yrkesskolorna, de sistnämnda huvudsakligen genom vissa yrkesskolans ämneskurser och liknande. I den mån den specialiserade utbildningen bedrivs vid statsunderstödda skolor och kurser, är den inräknad i tabell 1 och 2. Här ges endast en allmän översikt över viktigare grenar av den specialiserade handelsutbildningen.

Specialisering på *branscher inom detaljhandeln* ligger till grund för kurser vid Vår gård i Saltsjöbaden (biträdesveckor, föreståndarkurser m. m.) och Köpmannainstitutet i Stockholm (instruktionskurser, köpmannakurser m. m.), yrkesutbildningsanstalter för respektive den kooperativa rörelsen och Sveriges köpmannaförbund. Dessa skolor anordna dessutom specialkurser i olika ämnen: redovisningsfrågor, arbetsledning m. m. I vissa fall ha branschorganisationerna tagit initiativet till utbildningen inom sina respektive områden. Så är fallet med t. ex. järnhandels- och bokhandelsbranscherna. Till samma kategori av kurser kan hänföras vissa affärsföretags utbildning av sina anställda.

Till den specialiserade handelsundervisningen hör vidare utbildningen av *skyltfönsterdekoratörer*, som f. n. har mycket ringa omfattning. Vid åtskilliga kommunala yrkesskolor äro anordnade ämneskurser i textning, skyltning, plakatmålning m. m. De omfatta dock i regel endast ett mindre antal timmar och ge då blott en elementär utbildning inom respektive områden. En förberedande dekoratörsutbildning ges i Köpmannainstitutets skyltningsskolas dagkurser om 1—3 månader.

Vad som sagts om dekoratörsutbildningens omfattning gäller även *reklamundervisningen*. Det finns endast en statsunderstödd egentlig reklamskola: Berghs reklamskola i Stockholm. Viss elementär deltidsundervisning ges vid Köpmannainstitutet och vid en del kommunala yrkesskolors ämneskurser liksom vid Grafiska institutet (speciellt vid kvällskurser). Nämnas kan även den undervisning i reklamteckning, som meddelas vid Konstfackskolan, Slöjdföreningens skola och Anders Beckmans reklamateljé och skola (den sistnämnda ej statsunderstödd). — I övrigt stå endast icke statsunderstödda privata institut av skiftande kvalitet till buds för den som söker utbildning på detta område.

Utbildningen av *försäljare inom partihandeln* sker f. n. huvudsakligen vid korta fortbildningskurser, anordnade av handelsresandeföreningarna, i vissa fall i samarbete med Sveriges grossistförbund och enskilda handelsskolor. Förberedande försäljarutbildning lämnas även sedan 1944 vid en tvåårig handelskurs med försäljningsteknisk betoning vid Bröderna Pählmans handelsinstitut, vilken kurs bygger på realexamen eller motsvarande kunskapsmått, samt vid av Grossistförbundet anordnade kvällskurser för försäljningspersonal. Grossistförbundet har därjämte i samarbete med handelsresandeföreningarna anordnat försäljarutbildning som en kombination av korrespondens- och muntlig undervisning.

Industriens behov av tekniskt och samtidigt kommersiellt skolad arbetskraft tillgodoses i viss mån genom utbildning inom respektive industriföretag. Härvid torde ofta korrespondensundervisning användas. Rent skolmäs-

sig utbildning på detta område ges på de tekniska gymnasiernas merkantilt-tekniska linjer samt vid en ekonomisk industrikurs vid Bar-Lock-institutet i Stockholm och vid samma skolas tvååriga ekonomiska fortbildningskurs på kvällstid för ingenjörer.

Försäkringsväsendets försäljare och inspektörer ha utbildningsmöjligheter i kurser, som utarbetats av Svenska försäkringsföreningen. För kontorspersonal har i samarbete med Stockholms stads handelsskola anordnats en allmän försäkringskurs samt specialkurser för olika försäkringsformer m. m.

Inom *bankväsendet* ha utbildningsmöjligheterna gestaltat sig något olika för sparbankerna och affärsbankerna. I Svenska sparbanksföreningens regi har för sparbankernas tjänstemän anordnats dels en lägre utbildning omfattande en allmän sparbankskurs och en bokföringskurs, båda per korrespondens, dels en högre utbildning, sparbanksskolan. Den sistnämnda är förlagd till Stockholm och pågår fyra månader som heltidsundervisning i form av föreläsningar, seminarieövningar m. m. Affärsbankernas utbildningsverksamhet omhändershas av Bankernas förhandlingsorganisation och Svenska bankmannaförbundets studieråd. I Stockholm, Göteborg och Malmö anordnas föreläsningkurser i olika ämnen, bl. a. bokföring, skattelagstiftning och bankjuridik. Sedan hösten 1948 finns en elementär korrespondenskurs i bankteknik i samarbete med ett korrespondensinstitut, avsedd att sätta de yngre banktjänstemännen in i grunderna för affärsbankernas olika rörelsegrenar. I begränsad omfattning finns specialutbildning för olika områden av bankverksamhet.

På ett flertal platser ha under senare år anordnats *företagsekonomiska kurser* för personer, som avlagt examen vid handelsgymnasium eller på annat sätt förvärvat motsvarande kunskaper och ha flerårig kontorspraktik. Kurserna, som åsyfta högre utbildning på det redovisningstekniska och företagsekonomiska området, anordnas av yrkesskolor, kontoristföreningar, bildningsorganisationer och yrkessammanslutningar, med och utan statsunderstöd. I senare fallet följes vanligen en plan, enligt vilken studietiden omfattar 4 terminer med i regel 2 kvällsföreläsningar per vecka. Undervisningsplanerna uppta följande studieämnen: redovisningsteknik (bokföringsteori, balansteknik, revisionsteknik, balansanalys), handelslära (allmän företags ekonomi, försäkringsfrågor, bankaffärer och kreditfrågor m. m.), rättskunskap (handelsrätt, yrkes- och arbetslagstiftning, beskattningsrätt), organisationslära (kontors- och industriell organisation, lager- och inköpsorganisation, bokföringsorganisation), budget- och kostnadsanalys (affärsföretagets statistik, budget och budgetkontroll, kostnadsberäkning).

Kap. 3. Historik.

Tiden fram till 1913.

Den högre handelsundervisningens historia i vårt land är nära knuten till tvänne läroanstalter, nämligen Göteborgs handelsinstitut och Schartaus handelsinstitut i Stockholm, numera i officiella sammanhang benämnda Göteborgs respektive Stockholms handelsgymnasium. Därför skall i det följande en kort redogörelse lämnas för dessa skolors utveckling fram till tiden för handelsgymnasieinstitutionens tillkomst. Det bör dock nämnas, att högre handelsundervisning redan tidigt även lämnats vid andra läroanstalter. Dessa ha dock antingen ägt bestånd under relativt kort tid (så var till exempel fallet med den första kända skolan av denna typ, nämligen den handelsskola som närmast efter mönster av en högre handelsskola i Hamburg var anordnad under åren 1733—1790 på egendomen Öringe i Halland), eller också har såsom vid Gävle borgarskola och högre handelsinstitut, vilken skola under olika benämningar ägt bestånd alltsedan 1797, verksamheten i rätt hög grad skiftat karaktär under årens gång.

Beträffande *Göteborgs handelsinstituts* grundande kan nämnas, att ständerna 1823 väckte förslag om inrättande av »Handelsskolor eller av ett Centralt Handels- och Navigations-Institut». Förslaget remitterades för yttrande till Handels societeten i Göteborg, som utarbetade en detaljerad plan för ett handelsinstitut i staden och även anhöll om statsunderstöd till detsamma. Då Kungl. Maj:t emellertid ej vidtog någon som helst åtgärd i saken, tog Handels societeten denna i egna händer och anlade handelsinstitutet 1826 för medel, som tillskjutits av enskilda köpmän i Göteborg.

Det förtjänar framhållas, att den s. k. stora uppfostringskommittén i sitt 1828 avgivna betänkande föreslog, att bidrag av staten skulle utgå till institutet. Något dylikt bidrag kom emellertid ej till stånd; däremot erhöll institutet redan 1829 bidrag från Göteborgs stad med 3 000 riksdaler banco. Kommunalt bidrag har alltsedan dess utgått till handelsinstitutet.

I det följande lämnade sakuppgifter rörande Göteborgs handelsinstituts utveckling fram till tiden omkring 1910 äro i huvudsak hämtade dels ur rektor Axel Ahlströms år 1897 utgivna anteckningar rörande institutets historia 1826—1896, dels ur det minnestal som Ahlström höll vid institutets 100-årsjubileum, vilket tal finns infört i institutets årsredogörelse för läsåret 1925/26.

Undervisningen meddelades från början i två klasser, elementarklassen och kontorsklassen. Fri flyttning ägde rum från den förra klassen till den senare. I regel torde man, ehuru dock icke under institutets första verksam-

hetsår, ha fordrat genomgång av elementarklassen för intagning i kontorsklassen. Längre fram under institutets verksamhet intogos emellertid inträdesökande med studentexamen direkt i kontorsklassen. Först efter en omorganisation 1894 slopades benämningarna elementarklass och kontorsklass. Institutet erhöll då en tvåårig kurs samt en ettårig »fackkurs» för studenter. För inträde i elementarklassen respektive tvååriga kursens klass I fordrades under större delen av perioden fullgoda betyg från dåvarande 5:e realklassen eller motsvarande kunskaper (under institutets tidigare verksamhetsår voro inträdesfordringarna ganska obestämda, dock fordrades förkunskaper i främmande språk).

Vid åtskilliga tillfällen var frågan om anordnandet av en treårig studiegång uppe till diskussion. Så förelåg 1874 ett förslag om anordnande av en s. k. köpmansavdelning, ett slags akademisk påbyggnad på skolan. Detta förslag blev emellertid icke realiserat. Under åren 1885—1889 var institutets kurs treårig; under dessa år var nämligen elementarklassen uppdelad i två årsklasser. Det var sålunda icke fråga om en påbyggnad på institutet utan snarare en »underbyggnad» genom inrättande av en förberedande klass. Eftersom elevantalet dock sjönk oroväckande under de år, kursen var treårig, återgick man 1889 till den gamla ordningen. Redan 1891 förelåg emellertid ett nytt förslag att göra kursen treårig, nu genom anordnande av en högre fortsättningskurs efter kontorsklassen. Förslaget föll dock efter kraftigt avstyrkande av lärarkollegiet. Under åren 1905—07 gjordes i Göteborg ett försök med en högre fortsättningskurs. Denna var dock anordnad som aftonkurs och var avsedd att omfatta två läsår. Ringa elevtillströmning och andra svårigheter gjorde, att kursen måste nedläggas.

Läroämnena växlade givetvis åtskilligt under institutets verksamhet. De främmande språken (engelska, tyska och franska) intogo från början en stor plats på läroplanen. Den egentliga handelsutbildningen (frånsett utbildningen i handelskorrespondens på främmande språk) lämnades, för att som exempel ta en timplan från 1859, i ämnet Bokhålleri och Correspondence, som i kontorsklassen var företrätt med 10 veckotimmar; totalantalet timmar i denna klass uppgick till 45, varav 3 timmars gymnastik och 2 timmars exercis (förutom obligatorisk simundervisning). En timplan från 1867 betecknar ett avsevärt framsteg; då hade som nya ämnen tillkommit handelsgeografi, handelshistoria, handelsvetenskap, varukännedom, naturlära, svensk brevskrivning. I nyss nämnda timplan hade språken åtskilligt mindre utrymme än i den närmast föregående. Ämnena handelsrätt och handelslära infördes i början av 1890-talet; stenografi blev obligatoriskt 1897. Vid mitten av 1890-talet hade institutet funnit en form för undervisningen, som i själva verket med endast smärre ändringar ägt bestånd ända till nuvarande tid.

Det kan vara lämpligt att här återge Göteborgs handelsinstitutets år 1910 gällande timplan. På timplaner av denna typ ha nämligen samtliga handelsgymnasiers timplaner byggt under hela perioden fram till 1950.

Ä m n e n	Timmar per vecka		
	Tvååriga kursen Klass I	Klass II	Fackkursen
a) Obligatoriska			
Svenska.....	2	2	—
Tyska.....	5	5	5
Engelska.....	5	5	5
Franska.....	5	5 (3 ¹)	4
Handelsgeografi.....	2	2	2
Statskunskap.....	1	—	—
Handelsrätt.....	—	2	2
Nationalekonomi.....	—	1	2
Handelslära.....	1	1	1
Bokföring, kontorsarbeten och handelskorrespondens.....	3	4	5
Handelsräkning.....	5	2	3
Politisk aritmetik.....	—	—	1
Kemi och varukunskap.....	2	3	3
Stenografi.....	1	1	1
Välskrivning.....	2	—	1
Maskinskrivning.....	1	—	—
Summa timmar	35	33 (31)	35
b) Valfria			
Spanska.....	—	2	2
Ryska.....	—	2	2
Kemiska laborationsövningar.....	—	—	2
Maskinskrivning.....	—	—	1

Om en jämförelse göres mellan denna timplan för 1910 och den för läsåret 1948/49 gällande timplanen, skall man finna, att förändringarna äro överraskande små. Vissa ämnesbenämningar ha ändrats och följande ändringar gjorts beträffande den tvååriga kursens timantal: bokföring med kontorsarbeten ökning 2 timmar, handelslära (numera med distributionsökonomi) ökning 1 timme, varukunskap minskning 2 timmar, stenografi ökning 1 timme, vartill kommer 1 timme frivillig engelsk och tysk stenografi, maskinskrivning ökning 2 timmar. Distributionsekonomi är därjämte upptaget som frivilligt i klass II med 1 timme, varjämte spanskan numera har 3 timmar frivilligt. Vid en dylik jämförelse mellan timplaner från olika tider får man givetvis dock icke bortse från att bakom samma eller nära överensstämmande ämnesbeteckningar och timantal kunna ligga relativt stora förändringar såväl i fråga om det stoff, som faktiskt varit föremål för undervisning, som i fråga om undervisningsmetoder.

Institutets elevantal höll sig under 1830-talet mellan 20 och 30, under 1840-talet sjönk det under 20, för att sedan så småningom åter stiga, dock med vissa bakslag så sent som på 1880-talet. Efter omläggningen av institutets läroplan och tillkomsten av statsbidrag år 1894 steg elevantalet snabbt; det uppgick exempelvis läsåret 1896/97 till 126 och läsåret 1909/10 till 185.

¹ För dem, som icke deltaga i fransk skrivning.

Schartaus handelsinstitut grundades genom medel, som sammanskötes bland medlemmarna av Stockholms fondbörs och överlämnades till Grosshandels societetens deputerade, vilka beslöto, att fonden skulle användas till byggande av ett hus inrett till handelsinstitut. Grosshandels societeten beslöt också att lämna ett årligt anslag till det planerade institutet. Institutets historia har utförligt tecknats i den minnesskrift, som utgavs med anledning av dess 50-åriga tillvaro 1916 av institutets dåvarande rektor Åke W:son Munthe, och ur vilken sakuppgifterna i det följande i huvudsak äro hämtade.

Institutet, som började sin verksamhet 1865, hade under de första åren endast en ettårig kurs. Efter 1871 var institutets organisation i avseende på kurser ungefär densamma som Göteborgs handelsinstituts vid samma tid; den tvååriga kursen var också i Stockholm uppdelad på en »elementarklass» eller »förberedande klass» och en »kontorsklass». I kontorsklassen emottogos även elever med högre förkunskaper. På grund av elevantalets ökning beslöts 1894 (d. v. s. samma år som en liknande omorganisation ägde rum vid Göteborgs handelsinstitut), att de nytillträdande eleverna i vad som dittills kallats kontorsklassen skulle bilda en särskild avdelning. Institutet hade sålunda från detta år en tvåårig och en ettårig kurs. Från och med läsåret 1900/01 delades den ettåriga kursen i två, den ena avsedd för inträdessökande med studentexamen, den andra för inträdessökande med minst godkända betyg från dåvarande 6:e övres realklass.

Inträdesfordringarna skärptes så småningom. För inträde fordrades exempelvis 1867 minst de kunskaper, som erfordrades för inträde i 5:e klassen av de allmänna läroverken. Senare fordrades genomgång av 5:e realklassen för inträde i den tvååriga kursens första klass.

I fråga om timplaner och läroämnen kan man konstatera en ganska stor överensstämmelse mellan handelsinstituten i Stockholm och Göteborg. Ofta infördes nya läroämnen samma år vid bägge instituten. Det låter sig icke nu fastställa, vilket institut som i varje särskilt fall tog initiativ till förändringarna, men man kan nog utgå från att samarbete härvidlag ägde rum. 1890-talet var för Schartaus liksom för Göteborgs handelsinstitut en nydaningsperiod. Då infördes åtskilliga ämnen, som sedermera fått en fast plats på handelsgymnasiernas timplan, såsom handelslära och stenografi. Undervisning i maskinskrivning infördes vid Schartaus handelsinstitut successivt från 1900 (dock länge endast som frivilligt ämne).

Institutets timplan från 1910 visar endast små avvikelser från den ovan avtryckta timplanen för Göteborgs handelsinstitut. Franskan hade i den tvååriga kursen 3 timmar i klass I och 4 timmar i klass II, bokföringen 3 resp. 6 timmar, handelsläran var ej företrädd i klass I och hade 1 timme i klass II, välskrivningen var väl tillgodosedd med 3 timmar i klass I och 1 timme i klass II.

Elevantalet var länge tämligen konstant; från 1870-talets början höll det sig vid omkring 50 elever ända till början av 1890-talet, då det tillfälligtvis nedgick till något över 30. Liksom vid Göteborgs handelsinstitut steg emellertid elevantalet raskt efter 1894, då institutet fått statsunderstöd och, som

ovan nämnts, reviderat sina kursplaner. Efter 1900 översteg elevantalet 100, och efter 1910 översteg det 150.

Efter inrättandet av realexamen 1906 byggdes de tvååriga kurserna vid ovannämnda handelsinstitut på denna examen. Därigenom åstadkoms en mera naturlig övergång från läroverken till handelsinstituterna än tidigare, vilket i hög grad torde ha bidragit till den kraftiga ökning av elevantalet, som därefter inträdde.

Några ord böra också ägnas *Malmö högre handelsinstitut* och *Hälsingborgs högre handelsinstitut*, vilka båda tillkommo 1904 och ur vilka handelsgymnasierna i nämnda städer utvecklats sig. Dessa institut grundades genom särskilda för ändamålet bildade föreningar, och stadsfullmäktige i bägge städerna lämnade omedelbart därefter anslag till instituten. Malmö högre handelsinstitut erhöll statsunderstöd från 1909 och institutet i Hälsingborg från 1912. Vid dessa institut funnos anordnade dels en tvåårig kurs, dels en ettårig kurs för studenter; dock ägde till att börja med samläsning rum mellan den tvååriga kursens andra klass och den ettåriga kursen, vilken under de år, som nu avses, hade ett fåtal elever. Timplanerna överensstämde i allt väsentligt med de för Göteborgs och Schartaus handelsinstitut gällande; dock kanske det bör noteras, att vid Hälsingborgs högre handelsinstitut bokföringen var tillgodosedd med 6 timmar i vardera första och andra klassen.

Vid *Gävle borgarskola* inrättades 1909 ett högre handelsinstitut omfattande en tvåårig kurs.

Av den redogörelse kommittén nu lämnat för de högre handelsskolor, som voro handelsgymnasiernas närmaste föregångare, torde ha framgått, vilken betydelse Göteborgs handelsinstitut och Schartaus handelsinstitut haft för den högre handelsundervisningens utveckling i vårt land. Den karaktär, som dessa institut hade mot slutet av den nu behandlade perioden, har i väsentliga avseenden satt sin prägel på handelsgymnasiernas gestaltning ända fram till våra dagar. Detta gäller såväl undervisningen, sådan som den tar sig uttryck i tim- och kursplaner, som organisationen i övrigt.

Avslutningsvis kan nämnas, att mönstren för vår högre handelsundervisning givetvis i stor utsträckning hämtades från främmande länder, framförallt från Tyskland och Österrike, möjligen också från Schweiz. I den förut omnämnda historiska redogörelsen för Göteborgs handelsinstitut under 1800-talet finnas flera studieresor av institutets ledande krafter till tyska handelsundervisningsanstalter omnämnda. Säkert hade också åtskilliga av institutens lärare skaffat sig utbildning i utlandet.

Tiden från och med 1913.

I det föregående har redan nämnts, att en 1908 tillkallad kommitté avgav förslag 1910 om bl. a. inrättande av handelsgymnasier — varmed just avsågos de redan befintliga högre handelsinstituterna — samt att förslaget i denna del föranledde positiva beslut vid 1913 års riksdag. Riksdagens be-

slut om handelsgymnasier innebar skyldighet för vederbörande kommun att själv eller genom enskilda donatorer tillhandahålla undervisningslokaler samt att årligen lämna ett bidrag, motsvarande minst en tredjedel av statsunderstödet — en bestämmelse som alltjämt gäller. Handelsgymnasiernas förhållanden reglerades närmare i kungörelsen den 28 november 1913 angående villkor och bestämmelser för åtnjutande av de åt handelsgymnasier anvisade statsunderstöd samt i instruktionen den 6 mars 1914 för inspektören för de statsunderstödda handelsgymnasierna.

Den i föregående kapitel nämnda kommittén av 1913 hade förutom att ta ställning till den lägre handelsundervisningen att verkställa utredning om förläggningen av nya handelsgymnasier. Redan samma år avgav kommittén ett betänkande angående upprättande av nya handelsgymnasier, vari föreslogs, att handelsgymnasier borde förläggas till Örebro och Norrköping, vilket också blev möjligt genom beslut av 1914 respektive 1915 års riksdagar.

Anslaget till handelsgymnasier överflyttades 1919 från sjunde till åttonde huvudtiteln. Överflyttningen ägde samband med att handelsgymnasierna, som tidigare sorterat under kommerskollegium och varit underkastade inspektion av en särskild inspektör, blivit lagda under den nybildade skolöverstyrelsens ledning och överinseende. De ändrade förhållandena föranledde upphävande av nyssnämnda instruktion den 6 mars 1914 och utfärdande den 29 november 1918 av en ny kungörelse angående villkor och bestämmelser för åtnjutande av de åt handelsgymnasier anvisade statsunderstöd.

Enligt denna skulle handelsgymnasierna omfatta en tvåårig normalkurs, byggd på i huvudsak sexårig kurs vid allmänt läroverk eller motsvarande kunskapsmått. Handelsgymnasierna skulle till sitt förfogande ha tjänliga undervisningslokaler och erforderlig undervisningsmateriel. Ordinarie lärare skulle avlönas med minst samma belopp, som gällde för adjunkter vid de allmänna läroverken. Kommun, där gymnasium åtnjöt understöd, skulle själv eller genom enskilda donatorer tillhandahålla för undervisningen erforderliga lokaler samt till läroanstaltens uppehållande årligen lämna ett kontant bidrag motsvarande minst en tredjedel av statsunderstödet. Gymnasium skulle vara underkastat den kontroll och de bestämmelser i övrigt, som Kungl. Maj:t kunde finna gott föreskriva. Vidare innehöll kungörelsen bestämmelser om terminsavgifter, lärares uppflyttning i lönegrad, formen för sökande av statsunderstöd m. m.

Emellertid fyllde undervisningen vid handelsgymnasierna icke de krav man ansåg sig böra ställa på densamma. Huvudorsaken var gymnasiernas svaga ekonomiska ställning, som bland annat menligt invercade vid rekryteringen av lärare. I anledning härav tillsattes inom skolöverstyrelsen sakkunniga för utredning av handelsgymnasiernas ställning och organisation. Deras betänkande låg till grund för propositionen nr 197 till 1921 års riksdag angående omorganisation av handelsgymnasierna.

Detta förslag, som syftade till att på ett mera ingående och verksamt sätt än förut främja handelsgymnasieutbildningen, utgick från den uppfattningen, att staten genom inrättande av statliga handelsgymnasier vid sidan av de tekniska gymnasierna borde infoga dem i det system av praktiska skolor, som uppbyggt på grundval av 1918 års riksdagsbeslut. Å andra sidan borde staten ej helt omhänderha undervisningen utan lämna utrymme och stöd åt det enskilda initiativet.

Med utgångspunkt från denna uppfattning föreslogs, att handelsgymnasierna i Malmö, Hälsingborg, Norrköping och Örebro skulle förstatligas och omorganiseras. En tvåårig kurs skulle vara regel, men en treårig gymnasie-linje borde försöksvis inrättas i Malmö. Den tvååriga kursen skulle delas på en handelsteknisk och en språklig linje, varjämte det skulle finnas ett-årig fackkurs för studenter.

Av de synpunkter, som de sakkunniga anfört för sitt förslag till omorganisation av handelsgymnasierna och vilka accepterades av departementschefen, ha åtskilliga fortfarande aktualitet. Sålunda anföres, att handelsgymnasiernas uppgift torde kunna sägas vara att med tillämpande av den vetenskapliga forskningens resultat meddela den högre handelsutbildning, som jämte praktisk erfarenhet erfordras för personer å mera krävande platser i handelns tjänst. Det anföres vidare, att såsom på de flesta andra undervisningsområden genom de rön och framsteg, som under senare tid blivit gjorda, själva undervisningsstoffet i hög grad ökats. Den tid handelsgymnasierna hade till sitt förfogande för sin undervisningsuppgift vore alltför kort, för att de skulle kunna på ett fullt tillfredsställande sätt lösa densamma, fastän de efter bästa förmåga strävade därtill.

Skillnaden mellan de bägge linjerna i den tvååriga kursens andra klass föreslogs endast omfatta 6 veckotimmar. Därigenom skulle dock eleverna på den handelstekniska linjen kunna beredas mera övning i bokföringstekniken, och på den språkliga linjen skulle motsvarande större övning i handelskorrespondens möjliggöras.

Som motiv för inrättande av treårigt handelsgymnasium hade av de sakkunniga bl. a. anförts följande:

Det kunde på goda grunder sättas i fråga, huruvida den strängt fackliga undervisning, som de tvååriga handelsgymnasierna sålunda skulle meddela, vore den mest lämpliga för den ungdom, vars allmänna utbildning i regel icke hunnit längre än till realskolexamensstadiet. För det egentliga kontorsarbetet, även om detta vore av mera krävande art, kunde den möjligen vara tillräcklig. Men även ett icke ringa antal självständiga köpmän och affärsledare hade under gångna tider erhållit sin teoretiska utbildning vid handelsgymnasierna, ett förhållande, som säkerligen även framdeles i minst lika hög grad torde bliva fallet. Av dessa krävdes för att de rätt skulle kunna fylla sina uppgifter, att de förvärvat en jämförelsevis vidsträckt överblick över och förståelse för vår tids företeelser på många områden. Då dessutom det ekonomiska livet utgjorde den oundgängliga grunden för allt kulturellt framåtskridande, vore det särskilt nödvändigt, att de män, som ägnade sig åt affärsföretag, även finge blicken öppen för mera ideella livsvärden.

Den fördjupning och utvidgning av den förberedande köpmansutbildningen, som sålunda ansågs önskvärd, kunde endast vinnas genom en ökning av undervisningstiden. Bland de ämnen, som skulle kunna bättre tillgodoses i ett treårigt gymnasium, nämndes främst nationalekonomien, därefter handelshistorien och vidare språken. Det treåriga gymnasiet skulle också bereda lärjungarna rikligare tillfällen till självständigt arbete. Slutligen skulle tillbörlig omvårdnad också kunna ägnas åt ungdomens fysiska fostran.

I propositionen föreslogs vidare, att för varje statligt handelsgymnasium skulle finnas en lokal styrelse, dock utan starkare ställning. För rektorer och lektorer skulle beträffande tjänstgöringsskyldighet, avlöningsförhållanden o. d. gälla i stort sett samma regler som vid de tekniska gymnasierna. Vederbörande kommun skulle ha skyldighet att tillhandahålla undervisningslokaler och fri bostad åt rektor.

Handelsgymnasierna i Stockholm och Göteborg skulle alltjämt vara enskilda. Staten skulle till dessa gymnasier bidra med ett ganska stort grundbelopp ställt i relation till antalet lärjungeavdelningar samt med hälften av lärarlönerna, varigenom gymnasierna skulle få en tryggad ekonomi. Det förutsattes, att staten som villkor för bidrags utgående skulle fastställa bestämmelser ägnade att stärka gymnasiernas ställning i ekonomiskt och organisatoriskt hänseende.

I sitt utlåtande nr 96 över propositionen gjorde statsutskottet en del erinringar mot förslaget organisatoriska sida. Sålunda uttalade utskottet sig mot en treårig kurs och mot differentiering, åtminstone vid de mindre gymnasierna. Om en lokal styrelse komme till stånd, borde denna ha förhållandevis stort inflytande på gymnasiets ställning och utveckling. Utskottet ansåg nämligen, att en alltför stark centralisering hos skolöverstyrelsen kunde bidra att skapa alltför stela former för en organisation, som mer än någon borde äga möjligheter till frihet och anpassning efter handelslivets växlande förhållanden.

Beträffande den ekonomiska sidan av förslaget ansåg utskottet, att tidpunkten för ett övertagande icke var lämpligt vald med tanke på den statsfinansiella situationen, samt menade vidare, att man borde försöksvis vinna någon erfarenhet av hur den nya organisationen kunde verka och vilka praktiska resultat den kunde ge, innan man vidtog en genomgripande omorganisation. Utskottet ville däremot ingalunda jäva departementschefens åsikt, att handelsundervisningen eftersatts i jämförelse med andra grenar av yrkesundervisningen. Till den ändan ansåg utskottet, att staten borde övertaga ett handelsgymnasium, lämpligen det i Hälsingborg, medan de övriga skulle drivas och erhålla statsunderstöd som dittills. Slutligen uttalades, att, då frågan om förstatligande ånyo kunde komma att tagas upp, den synpunkten borde övervägas, om icke en mera rättvis fördelning på landets olika delar av handelsgymnasier skulle kunna åstadkommas än genom statens övertagande av de dåvarande enskilda gymnasierna.

Andra kammaren biföll statsutskottets förslag, medan första kammaren

anslöt sig till den åsikt, som framförts av ett antal reservanter inom utskottet, vilka ansågo att icke ens Hälsingborgs handelsgymnasium borde förstatligas. Frågan gick därför till gemensam omröstning, varvid reservanternas uppfattning vann. Förslaget om omorganisation av handelsgymnasierna hade alltså därmed i sin helhet fallit.

De sex handelsgymnasierna voro samtliga belägna i södra och mellersta Sverige. I Gävle fanns dock, som redan nämnts, en läroanstalt, Gävle borgarskola och högre handelsinstitut, som gjorde samma tjänst som ett handelsgymnasium. Avgångsexamen från institutet var sedan 1915 jämställd i kompetenshänseende med avgångsexamen från handelsgymnasium, och institutet stod sedan 1919 under skolöverstyrelsens inseende.

Trots ett flertal framstötningar dröjde det ända till 1938, innan Norrland fick sitt behov av högre handelsundervisningsanstalter tillgodosett. Detta år biföll nämligen riksdagen ett Kungl. Maj:ts förslag om ökning av anslaget till handelsgymnasier, varigenom en omorganisation till handelsgymnasium av en del av borgarskolan i Gävle samt inrättandet av nya gymnasier i Sundsvall och Umeå möjliggjordes.

Från och med läsåret 1943/44 inrättades en icke statsunderstödd handelsgymnasiekurs vid Bar-Lock-institutet i Stockholm, vilken kurs för en tid av tre år ställdes under överstyrelsens för yrkesutbildning inseende. Beslutet härom har sedermera förlängts att gälla under ytterligare fem år. Vidare har från och med läsåret 1945/46 ett statsunderstött kommunalt gymnasium tillkommit i Stockholm, nämligen Stockholms stads handelsgymnasium. Redan vid tillkomsten inrättades vid gymnasiet en fyraårig linje med aftonundervisning. 1946 tillkom ett hittills icke statsunderstött tvåårigt gymnasium i Kalmar, och 1948 inrättades ett fyraårigt gymnasium med aftonundervisning vid Göteborgs stads yrkesskolor, vilket åtnjuter statsunderstöd från och med budgetåret 1949/50. Slutligen har hösten 1949 ett kommunalt tvåårigt gymnasium inrättats i Karlstad, vilket icke är statsunderstött.

Kap. 4. Handelsgymnasiernas nuvarande organisation.

I. Bestämmelser rörande handelsgymnasiernas verksamhet.

Handelsgymnasiernas verksamhet regleras i första hand av kungörelsen den 30 juni 1938 (nr 529) angående statsunderstödda handelsgymnasier (ändrad 168/1939, 397/1943 och 696/1945). Dennas bestämmelser, som i väsentliga delar återgå på föreskrifterna i tidigare kungörelser, äro synnerligen summariska (kungörelsen omfattar endast 16 paragrafer). Det huvudsakliga innehållet är följande.

Handelsgymnasium skall omfatta tvåårig kurs, byggd på allmän eller praktisk realexamen å handelslinje eller motsvarande kunskapsmått. Dessutom kan ettårig kurs anordnas för elever, som avlagt studentexamen eller på annat sätt styrkt sig äga nödiga förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen.

Närmare bestämmelser om inträdesfordringar fastställas av överstyrelsen för yrkesutbildning, som även har att fastställa reglemente med undervisningsplaner för varje handelsgymnasium.

I kungörelsen anges intet om undervisningens innehåll i de olika kurserna. Beträffande undervisningen stadgas endast, att den skall fortgå under minst 36 läsveckor om året, påsk- och pingstledighet samt tillfälliga lovdagar däri inräknade.

Varje klassavdelning i tvååriga kursen skall ha minst 15 elever, därest ej överstyrelsen för yrkesutbildning på grund av särskilda skäl finner anledning att medgiva undantag därifrån.

Handelsgymnasium skall stå under ledning av en styrelse, beträffande vars sammansättning och uppgifter reglementet skall innehålla bestämmelser, samt under inseende av överstyrelsen för yrkesutbildning och vara underkastat den kontroll och de bestämmelser i övrigt, som Kungl. Maj:t föreskriver.

I fråga om ekonomiskt understöd innehåller kungörelsen endast, att kommun, där gymnasium åtnjuter statsunderstöd, själv eller genom enskilda donatorer skall tillhandahålla för undervisningen erforderliga och tjänliga lokaler, underhålla dessa samt till läroanstaltens uppehållande årligen lämna ett kontant bidrag, motsvarande minst en tredjedel av statsunderstödet.

Beträffande behörighet till lärartjänst stadgas, att ordinarie och extra ordinarie lärare genom akademisk examen eller examen vid handelshögskola eller på annat sätt skola ha förvärvat grundlig teoretisk insikt i de ämnen, som höra till tjänsten, samt därjämte i den omfattning, som betingas

av de olika läroämnenas art och ändamål, äga erforderlig praktisk erfarenhet. Kompetensvillkoren äro således vagt och knapphändigt formulerade. Ordinarie ämneslärare skall avlönas med minst samma belopp som för adjunkt vid allmänt läroverk är eller kan bliva stadgat. Rektor skall utöver avlöning som ordinarie ämneslärare åtnjuta ett särskilt arvode av minst 2 000 kronor om året. I övrigt saknas bestämmelser om lärares löneförmåner. Inga bestämmelser finnas rörande ersättning för läkar- eller sjukhusvård.

Ordinarie och extra ordinarie lärartjänster skola regleras för pension i statens pensionsanstalt eller på annat sätt förenas med motsvarande förmån.

Ordinarie ämneslärare skola finnas till minst det antal, som överstyrelsen för yrkesutbildning bestämmer på vederbörande styrelses förslag. Därjämte kunna anställas ordinarie övningslärare, varmed här närmast torde menas lärare i stenografi och maskinskrivning, ävensom icke-ordinarie lärare. Är icke-ordinarie ämneslärartjänst av mera stadigvarande beskaffenhet utan att likväl böra förändras till ordinarie, kan tjänsten ombildas till extra ordinarie.

Rektor, som skall vara ordinarie ämneslärare vid samma gymnasium, förordnas på viss tid eller tills vidare av gymnasiets styrelse. Ordinarie och extra ordinarie lärartjänst skall i regel kungöras till ansökan ledig. Innehavare av ledig tjänst utses av gymnasiets styrelse, men över beslutet kan besvär anföras hos överstyrelsen för yrkesutbildning.

För att ordinarie lärare skall kunna erhålla löneklassuppflyttning — dylika frågor prövas av överstyrelsen för yrkesutbildning — bör tidigare tjänstgöring ha omfattat för rektor vid handelsgymnasium utan parallellavdelningar minst 16 och för rektor vid mera omfattande läroanstalt minst 12 timmar samt för annan lärare minst 20 timmar i veckan.

Slutligen innehåller kungörelsen, utöver regler för ingivande av statsbidragsansökningar o. d., föreskrift, att terminsavgiften i den tvååriga kursen må uppgå till högst 200 kr. för år samt att läroanstalten skall vara skyldig att bevilja eleverna i denna kurs befrielse från eller nedsättning i terminsavgifterna till så stor utsträckning, att avgiftsminskningen utgör minst 30 procent av det belopp, vartill avgifterna skulle uppgått, därest samtliga elever i kursen erlagt fulla avgifter. Enligt kungl. brev den 26 april 1940 skall emellertid sagda procenttal tills vidare vara minst 15.

De enskilda handelsgymnasiernas ekonomiska svårigheter ha nödvändiggjort förhöjning av terminsavgifterna. Enligt det senaste i ämnet meddelade beslutet av Kungl. Maj:t den 27 maj 1949 må terminsavgifterna i den tvååriga kursen läsåret 1949/50 uppgå, vid Göteborgs handelsgymnasium till 350 kr., vid Stockholms och Malmö handelsgymnasier till 300 kr. samt vid Hälsingborgs, Örebro och Norrköpings handelsgymnasier till 250 kr. för år. De kommunala gymnasierna i Stockholm, Sundsvall och Umeå ha en årsavgift om 200 kr., dock att Stockholms stads handelsgymnasium endast uttar 100 kr. av elever, som äro mantalsskrivna i Stock-

holm. Gymnasiet i Gävle uttar 60 kr. för lärjungar, som förut tillhört Gävle borgarskola och 75 kr. för övriga. Det icke statsunderstödda kommunala gymnasiet i Kalmar har en årsavgift av 250 kr. och det i Karlstad en årsavgift av 200 kr.

Rörande terminsavgifternas storlek vid de ettåriga kurserna innehåller kungörelsen icke några föreskrifter, men bestämmelser härom finnas meddelade i gymnasiernas reglementen. Gymnasiernas ekonomiska ställning har tvingat dem att redan från början utta högre avgifter av eleverna i den ettåriga än av lärjungarna i den tvååriga kursen. Avgifterna ha successivt höjts och utgjorde läsåret 1949/50: vid Stockholms handelsgymnasium 450 kr., vid Göteborgs handelsgymnasium 420 kr., vid Malmö handelsgymnasium 350 kr., vid Norrköpings handelsgymnasium 325 kr. samt vid Häl-singborgs, Örebro och Sundsvalls handelsgymnasier 300 kr., allt för år. Bestämmelser om befrielse från eller nedsättning i avgifterna finnas icke, men skolorna ha det oaktat i viss utsträckning medgivit sådan.

Vad slutligen gäller de fyraåriga kvällskurserna, har Kungl. Maj:t beslutat den 1 juni 1945, att årsavgiften i den vid Stockholms stads handelsgymnasium anordnade kvällskursen skall vara högst 100 kr. samt att minskningsprocenten liksom vid de tvååriga kurserna skall vara lägst 15. Vid Göteborgs stads handelsgymnasium med aftenundervisning är avgiften 50 kr. om året, vartill kommer en inskrivningsavgift om 10 kr.

Närmare föreskrifter om handelsgymnasiernas organisation lämnas i de olika reglementena, vilka i stort sett ha samma innehåll. I en första avdelning regleras gymnasiets ändamål och allmänna anordning. Ändamålet skall vara att åt manliga och kvinnliga lärjungar meddela grundlig teoretisk och praktisk förutbildning för affärsbanan. Den andra avdelningen innehåller bestämmelser om läsårets längd och om allmänna ledigheter. Rektor äger att bevilja allmän ledighet under tillsammans högst sex hela arbetsdagar under läsåret. Avdelning tre behandlar elevernas skyldigheter i avseende å ordning och tukt m. m. Vidare meddelas kortfattade bestämmelser om avgångsbetyg. Avdelning fyra innehåller bestämmelser om rektors och övriga lärares åligganden, och i en femte och sista avdelning behandlas styrelse och förvaltning. Ledighet åt lärare skall beviljas av styrelsen, dock att rektor äger bevilja högst 14 dagars tjänstledighet. Reglementenas bestämmelser äro förhållandevis kortfattade och huvudsakligen av allmän natur.

I bilagor till reglementet finnas bestämmelser om elevavgifter, flyttning och avgångsbetyg ävensom styrelsens sammansättning och styrelseval.

Skolöverstyrelsen utgav i början på 1920-talet en tryckt förebild till undervisningsplan för handelsgymnasiernas tvååriga linjer. År 1939 utkom en ny, omarbetad upplaga av denna förebild. Den innehåller förslag till bestämmelser rörande inträdesfordringar, lämnar allmänna anvisningar samt upptar en timplan och en kursplan för de olika ämnena. Kursplanen anger målet för undervisningen i varje ämne, ger ett förslag till kursfördelning

mellan de båda klasserna samt innehåller även anvisningar, huvudsakligen pedagogiska sådana, beträffande samtliga ämnen.

I en särskild bilaga till de olika reglementena finnas undervisningsplaner intagna, vilka med vissa mindre avvikelser överensstämmer med skolöverstyrelsens förebild. Till reglementena för de gymnasier, vilka ha ettårig kurs anordnad, finns ytterligare en bilaga fogad, vilken innehåller bestämmelser om inträdesfordringar ävensom timplan och lärokurs för sagda linje. Stockholms stads och Göteborgs stads handelsgymnasiers reglementen ha en bilaga innehållande undervisningsplan för den fyraåriga kursen.

Samtliga bilagor fastställas av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Nedan under III—V redogöres närmare för bestämmelserna om inträdesfordringar, flyttning och avgång samt för timplanerna, därvid de olika kurserna behandlas var för sig. Skolöverstyrelsens förebild från 1939 har, bl. a. med hänsyn till att densamma är utgången från förslaget, beträffande kursplanen i väsentliga delar fogats som bilaga till betänkandet (*Bilaga 1*).

Gällande kursplaner för den ettåriga linjen har kommittén icke ansett erforderligt att återgiva.

II. Lärjungeantal, elevernas hemvist och ålder.

Antalet elever vid handelsgymnasierna och dessas föregångare har undergått en fortlöpande och jämn ökning. 1904 hade de dåvarande motsvarigheterna till Stockholms, Malmö, Hälsingborgs och Göteborgs handelsgymnasier ett sammanlagt elevantal av 321, vilket 1913 ökats till 442. År 1920, då gymnasierna voro 6 till antalet, hade de tillhoppa 774 lärjungar. Kommittén har ansett det vara av intresse att redovisa utvecklingen från och med detta år till och med höstterminen 1949, då antalet elever stigit till inalles 1 831. Härvid ha de olika kurserna redovisats var för sig (tabell 4).

Elevantalets stegring sammanhänger givetvis i viss utsträckning med inrättandet av nya handelsgymnasier, men även vid de äldre gymnasierna har det successivt ökats. Antalet elever i den tvååriga kursen, delat med två, var 1949 mer än dubbelt så stort som lärjungeantalet i den ettåriga, vilken även tidigare haft avsevärt mindre omfattning än den tvååriga. Det bör observeras, att den starka ökningen av antalet elever i fyraåriga aftonkurser sammanhänger med att dessa kurser successivt utbyggs under de senare åren. De kvinnliga eleverna, vilkas antal visat en sjunkande tendens under senare år icke bara relativt utan även absolut, utgjorde 1949 30 % i den tvååriga, 25 % i den ettåriga och 6 % i den fyraåriga kursen. Totalt voro 28 % av lärjungarna flickor.

I tabell 5 redovisas lärjungeantalet vid vart och ett av handelsgymnasierna höstterminerna 1921—1949.

Tabell 4. Antalet närvarande ordinarie elever höstterminerna 1921—1949.¹

År (ht)	2-årig kurs		1-årig kurs		4-årig aftonkurs		Samtliga	
	hela antalet	därav kvinnliga	hela antalet	därav kvinnliga	hela antalet	därav kvinnliga	hela antalet	därav kvinnliga
1921	596	104	124	14	—	—	720	118
1922	610	102	99	21	—	—	709	123
1923	591	101	152	22	—	—	743	123
1924	575	134	166	31	—	—	741	165
1925	560	137	145	33	—	—	705	170
1926	602	136	166	44	—	—	768	180
1927	608	177	175	50	—	—	783	227
1928	647	190	187	46	—	—	834	236
1929	669	226	189	59	—	—	858	285
1930	736	257	195	49	—	—	931	306
1931	741	245	176	47	—	—	917	292
1932	744	240	164	50	—	—	908	290
1933	783	249	179	66	—	—	962	315
1934	800	253	198	79	—	—	998	332
1935	809	283	252	111	—	—	1 061	394
1936	847	318	279	119	—	—	1 126	437
1937	920	343	247	86	—	—	1 167	429
1938 ²	1 024	372	253	101	—	—	1 277	473
1939	1 069	403	257	94	—	—	1 326	497
1940	1 069	427	257	110	—	—	1 326	537
1941	1 083	446	280	112	—	—	1 363	558
1942	1 108	477	288	121	—	—	1 396	598
1943 ³	1 167	442	320	115	—	—	1 487	557
1944	1 192	389	347	95	—	—	1 539	484
1945 ⁴	1 269	390	357	94	26	6	1 652	490
1946 ⁵	1 298	409	360	100	70	15	1 728	524
1947	1 333	399	379	99	82	14	1 794	512
1948 ⁶	1 357	397	338	82	148	18	1 843	497
1949 ⁷	1 352	411	294	74	185	29	1 881	514

¹ Samtliga handelsgymnasier ha medtagits i tabellen, oavsett om statsbidrag till verksamheten utgått eller ej. — ² Handelsgymnasierna i Sundsvall och Umeå började sin verksamhet. — ³ Bar-Lock-institutets handelsgymnasiekurser började sin verksamhet. — ⁴ Stockholms stads handelsgymnasium började sin verksamhet. Vid gymnasiet påbörjades även fyraårig kurs med aftonundervisning. — ⁵ Handelsgymnasiet i Kalmar började sin verksamhet. — ⁶ Göteborgs stads handelsgymnasium med aftonundervisning började sin verksamhet. — ⁷ Gymnasiet i Karlstad började sin verksamhet.

Antalet elever vid de olika gymnasierna höstterminen 1949 redovisas mera specificerat i tabell 6.

Samtliga handelsgymnasier ha sålunda tvåårig kurs utom det av Göteborgs stad drivna samt Bar-Lock-institutet. Ettårig kurs finnes vid Stock-

Tabell 5. Antalet elever vid de olika handelsgymnasierna höstterminerna 1921—1949.

T = tvååriga kursen; E = ettåriga kursen; F = fyraåriga kvällskursen.

Höst- termi- nen år	Stock- holms		Stock- holms stads		Bar- Lock- Inst.		Norr- köpings		Kal- mar		Malmö		Hälsing- borgs		Göte- borgs		Göte- borgs stads		Karls- stads		Örebro		Gävle		Sunds- valls		Umeå		Samtliga	
	T	E	T	F	T	E	T	E	T	E	T	E	T	E	T	E	T	F	T	E	T	E	T	E	T	E	T	E	T	F
1921	168	55					41	6			115	54	10	153	41							42	6	23			596	124		
22	169	36					44	2		122	50	10	165	40								43	6	18			610	99		
23	158	61					38	6		108	54	9	167	60								42	4	23			591	152		
24	148	61					30	9		105	48	18	166	53								43	7	35			575	166		
25	148	61					32	8		84	17	46	15	171	37							43	7	36			560	145		
26	157	60					35	10		107	11	52	22	176	56							45	7	30			602	166		
27	155	60					31	13		114	19	56	22	170	56							46	5	34			608	175		
28	162	60					43	16		111	25	52	19	186	62							48	5	47			647	187		
29	161	60					48	16		120	28	56	16	189	62							44	7	51			669	189		
30	192	60					47	15		134	29	61	17	191	61							54	13	57			736	195		
31	220	60					48	7		129	23	60	16	182	61							53	9	49			741	176		
32	217	60					42	18		122	21	58	15	198	36							55	14	52			744	164		
33	226	60					52	8		112	22	61	17	233	59							53	13	56			783	179		
34	221	61					56	11		124	22	68	14	228	60							54	20	59			800	198		
35	222	61					55	17		135	43	59	23	227	88							55	20	56			803	252		
36	227	61					59	19		158	37	61	24	232	118							54	20	56			847	279		
37	225	60					57	15		186	36	88	24	258	90							54	22	55			920	247		
38	225	60					57	20		189	37	116	24	267	90							54	22	52	33		1 024	253		
39	230	61					62	9		192	35	115	25	255	103							55	25	52	59		1 069	257		
40	218	65					59	18		146	35	117	22	256	94							55	23	55	57		1 069	257		
41	230	63					62	24		196	38	119	25	254	106							55	24	57	60		1 083	280		
42	228	64					69	26		198	38	121	24	261	112							57	24	56	65		1 108	288		
43	237	63					80	30		203	38	122	24	274	110							56	25	60	69		1 167	320		
44	229	91					60	28		211	38	122	24	265	111							57	25	61	68		1 192	347		
45	222	95					62	30		210	38	116	28	262	121							57	25	62	65	20	1 269	357	26	
46	223	95					65	23		208	61	117	25	261	128							57	21	59	66	7	1 298	360	70	
47	224	94					64	20		206	63	115	28	266	141							56	21	59	65	12	1 333	379	82	
48	228	97					67	17		207	51	116	16	274	113							57	15	58	66	9	1 357	398	148	
49	224	98					68	10		198	28	111	17	283	97							56	19	58	69	7	1 352	294	185	

Tabell 6. Antalet elever höstterminen 1949.

Handelsgymnasium	2-årig kurs			1-årig kurs	4-årig kurs				Totalt	Därav kvinnliga
	klass		Hela antalet		klass					
	I	II			I	II	III	IV		
Stockholms	129	95	224	98	—	—	—	—	322	89
Stockholms stads	85	70	155	—	43	36	20	13	112	267
Bar-Lock-institutets	—	—	—	18	—	—	—	—	—	18
Norrköpings	36	32	68	10	—	—	—	—	—	78
Kalmar	29	27	56	—	—	—	—	—	—	56
Malmö	111	87	198	28	—	—	—	—	—	226
Hälsingborgs	53	58	111	17	—	—	—	—	—	128
Göteborgs	164	119	283	97	—	—	—	—	—	380
Göteborgs stads	—	—	—	—	43	30	—	—	73	73
Karlstads	27	—	27	—	—	—	—	—	—	27
Örebro	29	27	56	19	—	—	—	—	—	75
Gävle	32	26	58	—	—	—	—	—	—	58
Sundsvalls	34	35	69	7	—	—	—	—	—	76
Umeå	31	16	47	—	—	—	—	—	—	47
Summa	760	592	1 352	294	86	66	20	18	185	1 831

holms, Norrköpings, Malmö, Hälsingborgs, Göteborgs, Örebro och Sundsvalls handelsgymnasier samt vid Bar-Lock-institutet, alltså vid inalles 8 läroanstalter av 14.

Störst av gymnasierna är sedan gammalt Göteborgs handelsgymnasium med inemot 400 elever. Därefter följer Stockholms handelsgymnasium med omkring 320. Stockholms stads handelsgymnasium har ca 270 och Malmö

Tabell 7. Antalet klassavdelningar höstterminen 1949.

Handelsgymnasium	2-åriga kursen klass		1-åriga kursen	4-åriga kursen klass				Summa
	I	II		I	II	III	IV	
Stockholms	4	4	3	—	—	—	—	11
Stockholms stads	3	3	—	2	2	1	1	12
Bar-Lock-institutets	—	—	1	—	—	—	—	1
Norrköpings	1	1	1	—	—	—	—	3
Kalmar	1	1	—	—	—	—	—	2
Malmö	3	3	1	—	—	—	—	7
Hälsingborgs	2	2	1	—	—	—	—	5
Göteborgs	5	4	3	—	—	—	—	12
Göteborgs stads	—	—	—	2	1	—	—	3
Karlstads	1	—	—	—	—	—	—	1
Örebro	1	1	1	—	—	—	—	3
Gävle	1	1	—	—	—	—	—	2
Sundsvalls	1	1	1	—	—	—	—	3
Umeå	1	1	—	—	—	—	—	2

handelsgymnasium ungefär 230 lärjungar, medan läroanstalten i Hälsingborg har ca 130. Samtliga övriga skolor ha mindre än 100 lärjungar.

Antalet klassavdelningar höstterminen 1949 vid de olika gymnasierna framgår av tabell 7.

Med hänsyn till handelsgymnasiernas relativa fåtalighet är det naturligt, att ett stort antal av eleverna har sitt *hemvist* i annan kommun än handelsgymnaseorten.

Elevernas fördelning på hemortslän läsåret 1946/47 framgår av tabell 8 och 9.

I tabell 10 redovisas, hur stort antal av eleverna som var hemmahörande i handelsgymnasiestaden. För den tvååriga kursen voro procenttalen un-

Tabell 8. Tvååriga kursens elever 1946/47 fördelade på hemortslän.

Hemortslän	Handelsgymnasium												
	Stockholms	Stockholms stads	Bar-Loock-inst.	Norrköpings	Kalmar	Malmö	Hälsingborgs	Göteborgs	Örebro	Gävle	Sundsvalls	Umeå	Summa
Stockholms stad.....	117	75	29	—	—	—	1	—	—	—	1	—	223
Stockholms	35	26	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	71
Uppsala	6	—	2	—	—	—	—	—	—	2	—	—	10
Södermanlands.....	4	—	—	5	—	1	—	—	4	—	—	—	14
Östergötlands	2	—	—	45	—	—	—	1	—	—	—	—	48
Jönköpings	3	—	2	5	3	3	1	18	—	—	—	—	35
Kronobergs	5	—	—	1	2	9	4	3	—	—	—	—	24
Kalmar	5	—	1	2	17	5	1	3	—	—	—	—	34
Gotlands	—	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—	—	3
Blekinge.....	1	—	1	1	1	13	2	2	—	—	—	—	21
Kristianstads.....	2	—	—	—	—	34	31	—	—	—	—	—	67
Malmöhus	—	—	—	—	—	141	70	—	—	—	—	—	211
Hallands	—	—	—	—	—	—	5	20	—	—	—	—	25
Göteborgs o. Bohus...	—	—	—	—	—	—	—	149	—	—	—	—	149
Älvsborgs	7	—	—	—	—	—	—	26	—	—	—	—	33
Skaraborgs.....	—	—	2	—	—	1	—	10	1	—	—	—	14
Värmlands.....	1	1	—	—	—	—	—	17	3	—	—	—	22
Örebro	5	—	—	—	1	—	1	1	38	—	—	—	46
Västmanlands	7	—	1	1	—	—	—	2	6	—	1	—	18
Kopparbergs	14	—	6	2	—	—	—	7	5	2	—	—	36
Gävleborgs.....	5	1	3	—	—	—	1	—	—	54	3	—	67
Västernorrlands	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	48	5	55
Jämtlands	3	—	—	2	—	—	—	1	—	1	11	4	22
Västerbottens	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	1	29	32
Norrbottnens.....	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	1	15	18
Summa	223	104	61	65	24	208	117	261	57	59	66	53	1 298

Tabell 9. Ettåriga kursens elever 1946/47 fördelade på hemortslän.

Hemortslän	Handelsgymnasium							Summa
	Stockholms	Norrköpings	Malmö	Hälsingborgs	Göteborgs	Örebro	Sundsvalls	
Stockholms stad	50	—	—	—	1	1	—	52
Stockholms	14	—	—	—	—	—	—	14
Uppsala	5	—	—	—	1	—	—	6
Södermanlands	2	1	—	—	—	—	—	3
Östergötlands	—	20	—	—	—	—	—	20
Jönköpings	—	—	3	—	3	—	—	6
Kronobergs	1	—	3	—	1	—	—	5
Kalmar	1	2	1	—	1	—	—	5
Gotlands	—	—	—	—	—	—	—	—
Blekinge.....	—	—	2	—	—	—	—	2
Kristianstads.....	—	—	5	4	—	—	—	9
Malmöhus	—	—	42	20	—	—	—	62
Hållands	—	—	—	1	11	—	—	12
Göteborgs och Bohus....	—	—	—	—	79	—	—	79
Älvsborgs	—	—	—	—	15	—	—	15
Skaraborgs.....	2	—	1	—	8	—	—	11
Värmlands.....	1	—	—	—	6	2	—	9
Örebro	—	—	—	—	—	14	—	14
Västmanlands	6	—	1	—	1	1	—	9
Kopparbergs	3	—	1	—	1	1	—	6
Gävleborgs.....	1	—	1	—	—	1	2	5
Västernorrlands	3	—	—	—	—	—	1	4
Jämtlands	1	—	—	—	—	—	1	2
Västerbottens	3	—	1	—	—	1	—	5
Norrbottens	1	—	—	—	—	—	3	4
Utlandet.....	1	—	—	—	—	—	—	1
Samtliga	95	28	61	25	128	21	7	360

gefärligen desamma för de år, kommitténs undersökning omfattat, medan för den ettåriga kursen variationerna äro större, varför beträffande denna kurs flera år medtagits i tabellen.

Av tabellen framgår, att över hälften av handelsgymnasiernas lärjungar hade sitt hemvist i annan kommun än handelsgymnaseorten. Vid de mindre skolorna äro i regel förhållandevis färre elever från skolstaden än vid de större.

Vidare må nämnas, att ett antal elever från grannkommunerna till handelsgymnasiestäderna kunnat bo i sina hem under studietiden. Procenttalet elever, som icke behövde inackordera sig, var för den tvååriga kursen 1946/47 58 och för den ettåriga kursen 1946/47, 1945/46, 1944/45 resp. 59, 49 och 48.

Tabell 10. Antalet elever hemmahörande i handelsgymnasiestaden.

Handelsgymnasium	2-åriga kursen		1-åriga kursen			
	1946/47		1946/47		1945/46	1944/45
	Antal	%	Antal	%	%	%
Stockholms	117	53	50	53	42	36
Stockholms stads	75	72	—	—	—	—
Bar-Lock-institutets	29	48	—	—	—	43
Norrköpings	25	39	10	44	33	30
Kalmar	7	29	—	—	—	—
Malmö	81	39	18	30	53	29
Hälsingborgs	47	40	17	68	46	42
Göteborgs	114	44	78	57	48	47
Örebro	25	44	11	52	40	48
Gävle	33	56	—	—	—	—
Sundsvalls ¹	13	20	0	0	20	—
Umeå	8	15	—	—	—	—
Samtliga	574	44	179	50	43	40

¹ 1-åriga kursen inrättades först höstterminen 1945.

Elevernas *ålder* i den tvååriga kursen framgår av tabell 11.

Tabell 11.**Fördelning efter ålder ht 1947.**

Åldersår	Klass I	Klass II	Åldersår	Klass I	Klass II	Åldersår	Klass I	Klass II
15.....	2	—	20.....	55	90	25.....	—	8
16.....	64	5	21.....	27	46	över 25...	14	9
17.....	217	44	22.....	37	23	Summa	763	570
18.....	211	158	23.....	11	22			
19.....	131	148	24.....	4	17			

¹ därav 1—26, 1—27, 1—28 och 1—29 år. — ² därav 4—26, 1—27, 2—28 och 2—30 år.

Medelålder höstterminerna åren 1929, 1933, 1936, 1945 och 1947¹.

Ht År	Klass I			Klass II		
	Manl.	Kvinnl.	Summa	Manl.	Kvinnl.	Summa
1929	17·5	17·5	17·5	18·4	18·7	18·5
1933	17·9	17·7	17·8	18·8	18·7	18·8
1936	18·1	17·6	17·9	19·0	18·6	18·8
1945	19·1	18·2	18·8	19·9	19·0	19·6
1947	18·5	17·9	18·8	19·9	18·7	19·5

¹ Aritmetiskt medium.

I tabell 12 redovisas lärjungarnas i den ettåriga kursen ålder.

Tabell 12.

Åldersår ht 1947.		Medelåldern ht 1929, 1933, 1936, 1945 och 1947. ²			
	Antal	Å r	Manl.	Kvinnl.	S:a
18.....	6	1929.....	20·7	20·2	20·6
19.....	56	1933.....	20·9	19·8	20·5
20.....	72	1936.....	20·6	20·0	20·3
21.....	84	1945.....	22·2	21·0	21·9
22.....	60	1947.....	21·9	20·4	21·5
23.....	45				
24.....	27				
25.....	13				
över 25.....	¹ 16				
Summa 379					

¹ Därav 5—26, 5—27, 4—28, 1—29 och 1—42 år.

² Aritmetiskt medium.

Åldersfördelningen i den fyraåriga kursen var höstterminen 1947 följande.

Åldersår	Klass I	Klass II	Klass III
16.....	1	—	—
17.....	3	1	—
18.....	6	—	—
19.....	8	1	—
20.....	7	2	—
21.....	2	3	1
22.....	3	—	—
23.....	6	1	1
24.....	4	3	3
25.....	4	—	—
över 25.....	17	² 3	³ 12
Summa 51		14	17

¹ Därav 2—26, 1—27, 1—28, 2—29 och 1—32 år.

² , 1—26, 1—29 och 1—30 år.

³ , 4—26, 4—27, 1—28, 2—29 och 1—35 år.

III. De tvååriga kurserna.

1. Inträdesfordringar, inträdessökande.

I skolöverstyrelsens förebild till undervisningsplan, vilken med mycket små avvikelser legat till grund för motsvarande bestämmelser i de olika gymnasiernas reglementen, finnas följande bestämmelser om *inträdesfordringar*.

1. Undervisningen vid handelsgymnasiets tvååriga kurs har att utgå från det kunskapsmått, som i stort sett motsvarar fordringarna för realexamen.

2. Inträdesfordringar: att hava avlagt realexamen eller avgångsexamen från flickskola med normalskolekompetens eller på annat sätt styrka sig hava inhämtat motsvarande kunskapsmått eller ock vid av läroanstalten anordnad inträdesprövning blivit godkänd för inträde, varvid i samtliga fall praktisk erfarenhet från kontorsverksamhet eller liknande bör räknas sökande till godo som merit, samt därjämte styrka sig hava ådagalagt god vandel.

3. I punkt 2 nämnd inträdesprövning skall avse ämnena svenska, tyska, engelska och matematik till en omfattning, som i för undervisningen vid gymnasiet betydelsefulla delar motsvarar realexamens kunskapsmått. Inträdessökande, som i något av nämnda ämnen icke inhämtat erforderligt kunskapsmått men som i övrigt med hänsyn till såväl allmän mognad som ådagalagda insikter och färdigheter i andra ämnen kan antagas äga förutsättning för att under sin vistelse vid läroanstalten nöjaktigt tillgodogöra sig den undervisning, som läroanstalten avser att bibringa, må utan hinder av den förefintliga bristen kunna, efter prövning av styrelsen, antagas som elev.

För inträde i handelsgymnasium fordras sålunda i olikhet med vad som gäller för inträde i de allmänna gymnasiernas treåriga linjer icke kvalificerad realexamen, och realexamen behöver icke innefatta franska. En betydelsefull olikhet med för de allmänna gymnasierna gällande bestämmelser är också, att vid handelsgymnasierna inträdessökande utan realexamen (eller motsvarande) kunna vinna inträde utan att prövas i samtliga i realexamen ingående ämnen. Denna möjlighet har dock utnyttjats i ganska ringa grad.

För inträde i handelsgymnasium från flickskola fordras däremot godkänt avgångsbetyg från högsta klassen, medan för inträde i allmänt gymnasiums treåriga linjer inträdessökande från flickskola kunna tillgodoräkna sig de vitsord, som erhållits vid flyttning till högsta klassen, dock att prövning fordras i vissa ämnen.

Vitsord, givna vid flyttning till andra ringen av fyraårigt gymnasium, torde vid handelsgymnasierna i allmänhet ha likställts med vitsord, givna i realexamen. Inträdessökande, som erhållit flyttning till andra ringen av fyraårigt gymnasium, torde sålunda i regel ha godkänts för inträde i handelsgymnasium, därest de haft godkända betyg i svenska, engelska, tyska och matematik. Likaledes ha inträdessökande från högre ringar i det allmänna gymnasiet godkänts för inträde.

I vissa hänseenden har något olika praxis utbildat sig vid olika handelsgymnasier beträffande inträdesfordringarna. Värdet av äldre realexamensbetyg har sålunda bedömts något olika. Att inträdessökande från flickskola icke deltagit i matematik under de två sista skolåren torde i vissa fall icke ha hindrat godkännande för inträde, medan däremot godkända vitsord i tyska från flickskolans högsta klass i regel torde ha satts som villkor för inträde.

Det synes icke behöfligt att här lämna en detaljerad redogörelse för de smärre skiljaktigheter beträffande inträdesfordringarnas tillämpning i praktiken, som förekommit.

Kommittén har gjort en utredning rörande skolunderbyggnaden hos de inträdessökande till handelsgymnasierna höstterminen 1946. Av denna framgår, att av 675 nyinskrivna elever i de tvååriga kurserna 423 eller ungefär två tredjedelar avlagt vanlig realexamen, 38 praktisk realexamen på handelslinjen, 80 genomgått en eller flera ringar i allmänt gymnasium, 59 genomgått flickskola, 42 avlagt studentexamen, 2 ingenjörsexamen från tekniskt gymnasium och 31 hade annan skolunderbyggnad (därav 15 vid Malmö, 6 vid Stockholms stads och 4 vid Umeå handelsgymnasium). Samtliga elever med studentexamen studerade vid Stockholms handelsgymnasium, som vissa år i betydande utsträckning beviljat studenter inträde i den tvååriga kursen. Vid övriga handelsgymnasier har det endast i undantagsfall förekommit, att studenter anmält sig till denna kurs. Samtliga de 15 inträdessökande med »annan skolunderbyggnad» vid Malmö handelsgymnasium hade varit elever i detta gymnasiums förberedande kurs. Från denna kurs intogos läsåren 1947/48 och 1948/49 19 resp. 23 elever i den tvååriga kursen.

Av totalantalet elever 1947 i klass I, inalles 763, hade 65 normalskolekompetens och 37 studentexamen, medan antalet övriga elever med annan skolunderbyggnad än realexamen var 118 — alltså ungefärligen samma proportioner som året före.

Krav på praktik före inträdet har som nämnts icke uppställts, men praktisk erfarenhet har räknats som merit, när icke alla inträdessökande kunnat antagas. Av utredningen rörande de inträdessökande 1946 framgår, att 335 elever eller 50 % hade praktik före inträdet. För 54 % av dessa hade den kortare varaktighet än 6 månader, medan 43 % hade mer än 6 månaders praktik och 3 % icke lämnat uppgift om praktiktidens längd. Dessa siffror avse visserligen endast ett år, men man torde kunna påstå, att det är vanligt, att eleverna i den tvååriga kursen skaffat sig åtminstone några månaders praktisk erfarenhet före inträdet.

Ett avsevärt antal sökande måste avvisas på grund av platsbrist. Kommittén har därför inhämtat uppgifter från handelsgymnasierna om de grunder, efter vilka urvalet av de inträde beviljade brukar göras.

Då fråga är om en jämförelse mellan inträdessökande med betyg från samma examen (sålunda i regel realexamen), finnas skiljaktigheter i bedömningsgrunderna såtillvida, att vid en del men icke alla handelsgymnasier betygen i vissa ämnen (i regel svenska, engelska, tyska och matematik) givas högre poängvärde än övriga betyg. Inträdessökande med betyg i franska ha tillgodoräknats poäng för detta ämne. Till de jämförelsetal, som erhållas av företedda betyg, lägges viss poäng för eventuell praktik, varvid hänsyn i regel ej torde tagas till praktik av så kort varaktighet som 1—3 månader. Några fasta regler torde knappast tillämpas för en jämförande bedömning av betyg från olika examina eller skolstadier (t. ex. vanlig realexamen jämförd med praktisk realexamen eller avgångsbetyg från flickskola

eller betyg från någon av det allmänna gymnasiets ringar), utan bedömningen har företagits från fall till fall.

Frågan om enhetliga normer för bedömningen av de inträdessökandes meriter har varit föremål för överläggningar vid konferenser mellan handelsgymnasierektorerna, utan att dock någon överenskommelse därom träffats.

Det bör i fråga om inträdesfordringarna uppmärksammas, att, även om kvalificerad realexamen icke fordrats, så har den genom platsbristen framtvungade gallringen icke desto mindre medfört, att sökande med slätstrukna betyg slagits ut. Gallringens stränghet vid de särskilda gymnasierna står naturligtvis i direkt förhållande till antalet inträdessökande varje år och de enskilda sökandenas kvalifikationer.

Uttrycklig föreskrift om vem som har beslutanderätten beträffande intagningen av lärjungar saknas med undantag av bestämmelsen, att inträdessökande, som ej helt fyller inträdesfordringarna, må intagas efter styrelsens prövning. Praxis har varit, att rektor träffat avgörande beträffande sådana inträdessökande, som fyllt inträdesfordringarna och som intagits under sommarferierna, medan lärarkollegiet bestämt, huruvida inträdessökande, som haft att undergå prövning i ett eller flera ämnen, skall godkännas för inträde.

Gymnasierna bruka ange visst datum under sommarmånaderna, då inträdesanmälningarna senast böra vara inlämnade. Omedelbart efter detta datum har beslut om intagningen av lärjungar träffats. Anmälningstiden har vid vissa gymnasier utgått den 20 juni, vid andra den 30 juni och vid ytterligare andra den 15 juli, vilket datum torde ha varit vanligast. Även andra tider ha förekommit. Försök ha gjorts att få till stånd en överenskommelse mellan gymnasierna om fastställande av viss för alla gymnasier gemensam tid för anmälningarnas inlämnande, men dylik överenskommelse har icke kunnat träffas. I regel har ett visst antal av de tillgängliga platserna lämnats obesatt för att bereda möjlighet till intagning av väl meriterade inträdessökande, som inlämnat sina anmälningar efter den utsatta anmälningstiden, liksom hänsyn även tagits till dylika anmälningar, då vakanser uppstått genom att intagna elever återtagit sina anmälningar. Anledningen till att tiden för inlämnande av inträdesanmälningar utsatts till relativt tidigt datum under sommaren har varit den, att gymnasierna velat tillmötesgå en berättigad önskan hos de inträdessökande att så tidigt som möjligt erhålla meddelande om huruvida de blivit antagna som elever.

Handelsgymnasierna ha under en lång följd av år på grund av platsbrist icke kunnat mottaga alla *inträdessökande*, som fyllt fordringarna för inträde. Ur de uppgifter varje gymnasium lämnat härom till skolöverstyrelsens statistiska avdelning må följande siffror anföras (tablån s. 48).

Emellertid måste man vid bedömningen av platsbristen även taga hänsyn till dubbelanmälningar och anmälningar, som återtagits, antingen direkt eller på så sätt att antagna inträdessökande ej låtit sig avhöra. För att få fram siffror, belysande nu anförda förhållanden, har kommittén direkt hos gymnasierna gjort en detaljerad undersökning avseende de godkända inträdes-

Å r	Godkända sökande	Inträde beviljade	% intagna av godkända sökande
1928.....	376	350	93
1933.....	518	399	77
1938.....	743	549	74
1941.....	748	562	75
1942.....	889	584	66
1943.....	895	624	70
1944.....	917	619	68
1945.....	1 118	682	61
1946.....	1 096	701	64
1947.....	1 089	731	67
1948.....	1 023	684	67
1949.....	1 092	726	66

sökandena höstterminen 1946. Resultatet av undersökningen framgår av tabell 13.

Skillnaden mellan antalet godkända inträdessökande enligt skolöverstyrelsens ovan anförda statistik, 1 096, och det här redovisade talet, 1 036, beror delvis på att Kalmar handelsgymnasium icke ingår i den senare men väl i den förra redovisningen. Vidare torde rektorerna i uppgifterna till skolöverstyrelsen, men ej i den mer detaljerade undersökningen, delvis ha medräknat inträdessökande, som skett dagarna före eller efter höstterminens början, ofta per telefon, varvid de inträdessökande omedelbart erhållit det beskedet, att alla platser varit upptagna. Även i fråga om återtagna anmälningar kunna olikheter i redovisningen föreligga.

Vad kommittén avsåg med detaljundersökningen var närmast att få fram antalet dubbelanmälningar. Av de redovisade 1 036 godkända inträdessökandena visade sig 144 vara anmälningar till mer än ett gymnasium. Av nettoantalet inträdessökande, 892, återtogo 47 sin ansökan eller avhörde icke. 675 sökande, d. v. s. i det närmaste 80 % av återstående inträdessökande, inskrevos som elever.

Till det redovisade antalet avvisade kommer, som ovan nämnts, ett obestämt antal i statistiken ej alltid redovisade inträdessökande, som avvisats omedelbart vid anmälningen med hänvisning till att nybörjarklasserna varit fullsatta. Å andra sidan får man naturligtvis utgå från att bland de avvisade inträdessökandena ett visst antal skulle ha återtagit sin anmälan, därest de verkligen antagits som elever.

Att platsbrist förekommer vid handelsgymnasiernas tvååriga kurser, framgår indirekt därav, att under en lång följd av år nybörjarklasserna varit fullsatta vid samtliga handelsgymnasier, fränsett att enstaka platser kunnat bli tomma, genom att elever avgått kort tid efter höstterminens början och vaktanserna av olika anledningar ej blivit fyllda. Ganska stora olikheter kunna konstateras mellan de olika gymnasierna, i det att vid vissa gymnasier antalet avvisade varit avsevärt, medan det vid andra både relativt och absolut sett varit ringa. Att av den ovan intagna sammanställningen av till skolöverstyrelsen lämnade statistiska uppgifter draga den slutsatsen, att platsbristen lättat i någon mån de tre senaste åren, torde med hänsyn till de osäkerhetsmoment, som vidlåda ifrågavarande statistik, vara förhastat.

Tabell 13. Godkända inträdessökande höstterminen 1946.

Handelsgymnasium	Hela antalet godkända inträdessökande	Antagna				Ej antagna			
		som in-skrivits	som återtagit ansökan eller ej vidare avhörts		som in-skrivits vid annat hgm	som in-skrivits vid annat hgm	som icke erhållit inträde vid något hgm		
			in-skrivits vid annat hgm	ej in-skrivits vid något hgm			inträdessökande vid ett hgm	inträdessökande vid flera hgr	
Stockholms	194	120	6	11	3	15	2	25	12
Stockholms stads ...	87	55	3	4	1	6	—	9	9
Bar-Lock-institutets	59	34	7	—	—	4	1	8	5
Norrköpings	72	35	1	—	—	4	3	21	8
Malmö	141	108	2	1	2	4	—	21	3
Hälsingborgs	77	61	6	1	—	2	—	4	3
Göteborgs.....	168	139	1	14	3	5	—	3	3
Örebro	63	29	1	1	1	9	1	13	8
Gävle.....	67	30	3	3	1	8	1	18	3
Sundsvalls	50	38	1	3	2	—	—	4	2
Umeå	58	26	4	—	—	4	2	20	2
Summa	1 036	675	35	38	13	61	10	146	58
Nettoantalet inträdessökande (utan dubbelräkningar).	892	675	—	38	3	—	6	146	24

2. Undervisningsämnena och timantal.

I handelsgymnasierna ligger huvudvikten av undervisningen på främmande språk och handelstekniska ämnen. I stort sett följa gymnasierna skolverstyrelsens förebild till timplan, som för *obligatoriska ämnen* har följande utseende.

L ä r o ä m n e n	Antal timmar i medeltal pr vecka		L ä r o ä m n e n	Antal timmar i medeltal pr vecka	
	Klass I	Klass II		Klass I	Klass II
Svenska	3	2	Nationalekonomi	—	2
Engelska.....	5	5	Ekonomisk geografi med varukännedom	2	2
Franska	5	—	Handelsrätt	—	2
Tyska	5	5	Samhällslära	1	—
Handelslära	—	2	Välskrivning	1	—
Försäljnings- och reklamteknik	—	1	Stenografi	2	3
Bokföring och övrigt kontorsarbete	5	5	Maskinskrivning.....	2	1
Handelsräkning	4	2	Summa veckotimmar	35	32

De olika gymnasiernas i reglementena fastställda timplaner avvika i viss utsträckning, på några punkter rätt avsevärt, från förebilden. I nedanstående

sammanställning redogöres för de avvikelser, som förekommo läsåret 1948/49.¹ Därvid tages endast hänsyn till det totala timantalet och alltså icke till skiljaktigheter i fråga om fördelningen på klass I och II. Siffrorna inom parentes ange det totala timantalet enligt förebilden.

Svenska (5): Göteborgs 4, Gävle 6, Malmö 6 $\frac{1}{2}$.

Engelska (10): Inga avvikelser.

Franska (5): Detta ämne är obligatoriskt även i andra klassen vid vissa gymnasier, varför totala antalet obligatoriska timmar blir vid Stockholms 8, Stockholms stads 10 samt Göteborgs 8. Däremot är fransk brevskrivning frivillig i andra klassen utom vid Stockholms stads handelsgymnasium. Vid en av tre parallellavdelningar i Malmö har ämnet 4 tim.

Tyska (10): Inga avvikelser.

Handelslära (2): Norrköpings, Hälsingborgs, Gävle och Umeå 3. Vid Norrköpings, Hälsingborgs och Umeå handelsgymnasier ingår i ämnet även försäljnings- och reklamteknik. Göteborgs handelsgymnasium har handelslära med distributionsekonomi omfattande 3 tim.

Försäljnings- och reklamteknik (1): Stockholms stads, Kalmar, Malmö och Örebro 2. Vid Stockholms handelsgymnasium ingår ämnet i *distributionsökonomi*, som omfattar 2 tim.

Bokföring och övrigt kontorsarbete (10): Stockholms, Stockholms stads, Malmö och Göteborgs 9.

Handelsräkning (6): Stockholms, Stockholms stads, Kalmar och Örebro 5. Vid dessa gymnasier var hela undervisningen koncentrerad till klass I. Malmö och Umeå 5, Hälsingborgs och Göteborgs 7 samt Gävle 7 $\frac{1}{2}$.

Nationalekonomi (2): Stockholms stads handelsgymnasium kallar ämnet ekonomilära. Vid Göteborgs handelsgymnasium är det sammankopplat med samhällslära och omfattar 2 tim.

Ekonomisk geografi med varukännedom (4): Stockholms 5, utom i avdelningar endast avsedda för kvinnliga elever, där timantalet är 4, Gävle, Sundsvalls och Umeå 5. Vid Göteborgs handelsgymnasium är ämnet uppdelat på två: ekonomisk geografi om 4 och varukunskap om 3 tim. I avdelningar för endast kvinnliga elever ingår icke varukunskap. Den som i klass II läser spanska vid Stockholms och franska vid Norrköpings handelsgymnasium har rätt att välja bort ämnet (omfattar 2 tim. i klass II vid bägge skolorna). Örebro 3 (den som i klass II läser franska eller spanska får välja bort ämnet).

Handelsrätt (2): Inga avvikelser.

Samhällslära (1): Inga avvikelser utöver vad som framgår ovan under nationalekonomi.

Välskrivning (1): Hälsingborgs och Gävle 2. Vid Göteborgs handelsgymnasium heter ämnet välskrivning och textning samt omfattar 2 tim.

Stenografi (5): Vid Stockholms handelsgymnasium är timantalet 5 i avdelning för endast kvinnliga elever, i övrigt 4, Göteborgs 3, Norrköpings, Malmö och Umeå 4 samt Gävle 4 $\frac{1}{2}$.

¹ Bar-Lock-institutets 2-åriga handelsgymnasiekurs hade nämnda läsar undervisning endast i klass II och har därför ej medtagits i översikten.

Maskinskrivning (3): Hälsingborgs och Örebro 2, Stockholms och Norrköpings 4 samt Stockholms stads 6.

Gymnastik (0): I Gävle är gymnastik obligatoriskt och omfattar 4 tim. Totala antalet obligatoriska timmar var följande:

Gymnasium	Klass I	Klass II	Gymnasium	Klass I	Klass II
Stockholms	35	34	Göteborgs	36	36
Stockholms stads	37	37	Örebro	35	30
Norrköpings	36	31	Gävle	40	36
Kalmar	36	31	Sundsvalls	36	32
Malmö	33 ⁵	33 ¹ / ₄	Umeå	36	30
Hälsingborgs	36	32	Genomsnitt	36 ¹	33 ¹

Antalet timmar var alltså drygt en timme mer i vardera klassen än enligt överstyrelsens förebild.

Förebilden upptager följande *frivilliga ämnen* och timantal för dem.

Läroämnen	Klass I	Klass II	Läroämnen	Klass I	Klass II
Franska	—	4	Textning och reklamteckning	1	1
Spanska eller italienska resp. ryska	3	3	Speciell varukännedom	1	1
Maskinskrivning	2	2	Gymnastik	2	2
			Sång	1	1

Undervisningen i frivilliga ämnen växlar givetvis något från år till år beroende på intresset för olika ämnen. Läsåret 1948/49 förekom frivillig undervisning i nedanstående utsträckning.

Frivilligt ämne	Handelsgymnasium, antal timmar per vecka											
	Klass	Stockholms	Stockholms stads	Norrköpings	Kalmar	Malmö	Hälsingborgs	Göteborgs	Örebro	Gävle	Sundsvalls	Umeå
Franska	II	—	—	4	4	4	4	2	4	4	4	3
Spanska	II	2	2	2	3	3	2	3	3	—	—	—
Italienska	II	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—
Distributionsekonomi	II	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Skogsindustriell ekonomi	II	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Speciell varukännedom	I	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—
	II	2	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—
Stenografi	II	—	—	1	—	—	1	1	1	1	1	1
Maskinskrivning	I	—	—	—	2	—	—	1	1	1	—	1
	II	—	—	—	2	—	—	—	2	—	2	1
Textning och reklamteckning	I	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—
	II	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—
Tal teknik	I	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gymnastik	I	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	2
	II	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	2

¹ Fransk brevskrivning.

Deltagandet i frivilliga ämnen redovisas närmare i tabell 14.

Tabell. 14. Deltagandet i frivilliga ämnen höstterminerna 1945 och 1947.

Handelsgymnasium	Franska ¹		Spanska		Ryska		Speciell varukännedom		Distributions-ekonomi		Skogs-ind. ekonomi		Stenograf ²		Maskin-skrivning		Maskin-bok-föring		Textning o. reklam-teckning		Tal-technik		Gymnastik	
	II	I	II	I	II	I	II	II	I	II	II	I	II	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Stockholms ³	—	—	28	—	—	—	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1947	—	—	40	—	—	—	27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Stockholms stads	—	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1945	—	—	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1947	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bar-Loek-institutets	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1945	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1947	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Norrköpings ⁴	11	—	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1945	20	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1947	58	—	16	—	—	—	95	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Malmö	53	—	23	—	—	—	94	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1945	25	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1947	25	—	16	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hälsingborgs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1945	—	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1947	—	—	22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Göteborgs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1945	12	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1947	7	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Örebro ⁵	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1945	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1947	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gävle	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1945	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1947	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sundsvalls	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1945	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1947	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Umeå	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1945	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1947	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga 1945	123	—	145	—	—	—	39	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1947	117	—	145	—	—	—	41	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Samtliga deltagare 1945	41·1	—	29·6	—	—	—	30·5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 % av elevantalet ⁶ 1947	47·4	—	28·9	—	—	—	33·6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

¹ Franska är obligatoriskt i klass II vid Stockholms, Stockholms stads och Göteborgs handelsgymnasium. — ² I regel utländsk stenografi.

³ Deltagare i spanska kan välja bort ekonomisk geografi med varukännedom. — ⁴ Deltagare i franska kan välja bort geografi. — ⁵ Deltagare i franska eller spanska kan välja bort geografi. — ⁶ I de skolor som meddelade undervisning i resp. ämnen.

3. Studiegången.

I bilaga till handelsgymnasiernas reglementen finnas följande bestämmelser om *flyttning*.

1. Elev i första årsklassen, som i alla obligatoriska läroämnena, fränsett välskrivning och maskinskrivning, erhållit lägst betyget »godkänd», flyttas vid läsårets slut till andra årsklassen.

2. Skulle underbetyg förefinnas i ett eller annat ämne, kan lärarkollegiet efter omröstning medgiva elev flyttning, därest i motsvarande antal obligatoriska ämnena, fränsett välskrivning och maskinskrivning, erhållna överbetyg av kollegiet anses uppväga underbetygen; dock måste lägst betyget »godkänd» förefinnas antingen i svenska, engelska och tyska eller i svenska, bokföring, handelsräkning och handelslära.

3. Elev, som vid läsårets slut icke blivit flyttad, må vid följande läsårs början undergå prövning i det eller de ämnena, vari han icke blivit godkänd, och därefter flyttas enligt ovan angivna bestämmelser.

Reglementena för Stockholms stads och Gävle handelsgymnasier innehålla den avvikelserna, att maskinskrivning icke finns nämnd i punkt 1 och 2.

Vissa gymnasier tillämpa mera bestämda regler för flyttning. Sålunda gäller vid Stockholms stads handelsgymnasium, att elev, som erhållit tre eller flera underbetyg, ej flyttas och icke heller vid höstterminens början får tentera till klass II, samt att elev, som har två underbetyg, ej flyttas men får tentera och därvid flyttas, om hans överbetyg enligt viss poängberäkning kompensera underbetyg. Samma kompensationsregler tillämpas för lärjunge med ett underbetyg.

Procenttalen flyttade till klass II, kvarsittare samt avgångna från klass I av hela antalet vid vårterminens slut närvarande lärjungar ha åren 1943—1948 varit följande.

Å r	% flyttade			% kvar-sittare	% av-gångna
	vid vt:s slut	vid ht:s början	s:a		
1943.....	72·2	17·3	89·5	3·6	6·9
1944.....	72·1	15·1	87·2	5·9	6·9
1945.....	68·0	19·6	87·6	5·7	6·7
1946.....	71·1	15·2	86·3	5·9	7·8
1947.....	70·5	14·7	85·2	8·5	6·8
1948.....	70·0	16·2	86·2	4·5	9·3

Under läsåret avgingo vidare 2 å 3 % av de vid höstterminens början inskrivna eleverna.

I samtliga gymnasiernas reglementen föreskrives, att elev, som genomgått handelsgymnasium och på ett tillfredsställande sätt tillgodogjort sig undervisningen, skall tilldelas efter av överstyrelsen för yrkesutbildning fastställt formulär avfattat *avgångsbetyg* utvisande de läroämnena, i vilka undervisning meddelats, samt den tid eleven deltagit i undervisningen ävensom vits-

ord över kunskaper och färdigheter samt ordning och uppförande. Vidare finnas i bilagor till reglementena följande bestämmelser.

1. För erhållande av godkänt avgångsbetyg fordras, att elev antingen erhållit lägst betyget godkänd i alla läroämnena, i vilka han under sista läsåret åtnjutit undervisning, eller, om underbetyg i ett eller annat ämne skulle förefinnas, erhållit dessa uppvägende överbetyg i motsvarande antal ämnen, dock så, att lägst betyget godkänd alltid måste förefinnas antingen i svenska, tyska och engelska eller i bokföring, handelsräkning och handelslära.

2. Elev, som ej tillerkänts avgångsbetyg, äger, såvida underkännande i avgångsprövningen ägt rum i högst 3 ämnen och eleven ej ådagalagt brist på den mognad och karaktärsstadga, som bör krävas av i handelsgymnasiums avgångsexamen godkänd elev, rätt att undergå förnyad prövning i erforderligt antal ämnen. Sådan prövning skall ske på en gång i samtliga underkända ämnen och inom tre år efter avgången från gymnasiet. Därest lärarkollegiet med anledning av dylik prövning finner de för avgångsbetygs erhållande gällande fordringarna uppfyllda, skall därefter avgångsbetyg på vanligt sätt utfärdas.

3. Elev, som tillerkänts avgångsbetyg, äger rätt att undergå efterprövning för erhållande av höjt betyg i ett eller flera ämnen, därest kollegiet anser skäl föreligga att bevilja dylikt provs avläggande.

Vidare finnas uttryck för vitsord angivna i bilagan, varvid är att märka, att såväl beteckningen »Icke fullt godkänd» (= BC) som »Otillräcklig» (= C) förekommer.

Några mindre avvikelser finnas i vissa reglementen. Sålunda fordras icke godkänt i maskinskrivning och stenografi för avgångsbetyg från Umeå handelsgymnasium. Högst två underbetyg i andra ämnen få kompenseras med motsvarande antal överbetyg. De flesta gymnasier tillämpa, oaktat reglementena ej innehålla föreskrifter därom, mera preciserade bestämmelser i fråga om meddelandet av avgångsbetyg. Som allmän regel torde man kunna säga, att dubbel kompensation fordras för uppvägende av underbetyg (d. v. s. 1 BC uppväges av 2 BA eller 1 AB, 1 C uppväges av 4 BA eller 2 AB eller 2 BA och 1 AB o. s. v.). Dock tages i regel också hänsyn till om underbetygen respektive överbetygen förekomma i huvud- eller biämnena, varvid som huvudämnen torde räknas svenska, engelska, tyska, handelslära, bokföring och handelsräkning. Vissa gymnasier fordra exempelvis $1\frac{1}{2}$ betygsenhets kompensation i biämnena för att uppväga $\frac{1}{2}$ betygsenhets underbetyg i huvudämne.

En viss osäkerhet torde råda om hur under- respektive överbetyg i stenografi och maskinskrivning skola bedömas. Att dessa ämnen torde böra räknas till »läroämnena» och sålunda godkänt betyg i dem fordras, kan anses framgå därav, att vid angivandet av villkoren för flyttning från klass I maskinskrivning direkt angivits som ett »läroämne». I allmänhet torde överbetyg i stenografi och maskinskrivning räknas som kompensation men endast med halva värdet. På motsvarande sätt torde också i allmänhet förfaras vid underbetyg i dessa ämnen.

Någon avgångsexamen finnes alltså icke, om man därmed menar en i av

myndighet fastställda former anordnad och offentligt kontrollerad prövning av eleverna. I förbigående må påpekas det egendomliga i att i punkt 2 orden »avgångsprövning» och »handelsgymnasiums avgångsexamen» använts, oaktat några bestämmelser om dylik prövning och examen icke finnas. Lärarkollegierna ha i princip rätt att besluta om avgångsbetygen på grundval av de vitsord, som de enskilda lärarna avgivit, vilka vitsord i sin tur grunda sig på vederbörande lärares värdering av elevernas prestationer under skoltiden.

Emellertid ha sedan gammalt avgångsprövningar anordnats vid handelsgymnasierna, åtminstone i vissa ämnen. I svenska, engelska, tyska, franska, bokföring och handelsräkning anordnas *avgångsskrivningar*. Sedan vårterminen 1943 ha efter överenskommelser mellan handelsgymnasierectorerna de för dessa prov givna uppgifterna varit gemensamma i engelska, tyska, bokföring och handelsräkning. Stockholms och Göteborgs handelsgymnasium deltog emellertid endast de första åren i dessa gemensamma prov.

Under de första åren, då gemensamma skrivningsuppgifter förekommo, överenskommo rektorerna om vem som skulle erhålla uppdrag att utarbeta uppgifterna. Därefter åtog sig under ett par år byråchefen å tredje byrån i överstyrelsen för yrkesutbildning att (givetvis utom tjänsten) fördela dessa uppdrag. För avgångsskrivningarna vid slutet av vårterminerna 1948 och 1949 har överstyrelsen medgivit handelsgymnasierna att begagna de skrivningsuppgifter, som av överstyrelsen utsänts för de skriftliga proven vid privatistexamen. Gymnasierna ha då anordnat sina skrivningar på samma dagar och tider, som av överstyrelsen fastställts att gälla för privatistexamen. Utsändningen av skrivningsuppgifterna har ombesörjts av överstyrelsen.

Genom anordningen med gemensamma skrivningsuppgifter har åsyftats att normalisera fordringarna i »avgångsexamen» och att åstadkomma större likvärdighet mellan de olika gymnasiernas betyg. I stort sett torde det anses, att försöken slagit väl ut. Då proven icke haft officiell karaktär, har det ansetts tillåtet att i förekommande fall lämna vissa upplysningar till lärjungarna. Detta kan ha varit fallet, t. ex. då i uppgifterna för översättning till engelska och tyska något ord förekommit, som icke varit medtaget i den vid visst gymnasium använda läroboken i handelskorrespondens. Vidare kunna dylika upplysningar ha lämnats, om den i bokföringsskrivningen använda terminologien i något avseende varit lärjungarna obekant.

Avgångsskrivningarnas värde ligger bland annat i att de verka stimulerande på elevernas arbete. För skolorna är det värdefullt att genom en skrivning, åt vilken mera tid kan anslås än vid vanliga skolskrivningar och vilken därför också kan utgöra tillämpning på väsentliga delar av de genomgångna kurserna, få säkrare uppfattning om elevernas ståndpunkt vid kursens slut. Genom att dessa skrivningar arkiveras, vinnes också möjlighet dels att senare verifiera skolans uppfattning om halten av en elevs prestationer, om så skulle vara önskvärt, och dels för överordnade myndigheter att skaffa sig en uppfattning om resultaten av skolans arbete. De rättade skrivningarna ha också i vissa fall av överstyrelsen inforrats för eftergranskning.

Eftersom skrivningarna icke haft officiell karaktär, ha lärarna haft stor frihet både då det gällt att bedöma skrivningsresultaten som sådana och i fråga om den hänsyn, som bort tagas till desamma vid avgivandet av vitsorden i avgångsbetygen.

Procenttalen för avgångna elever med eller utan godkänt avgångsbetyg samt för kvarsittare i klass II voro 1943—1948 följande. Uppgifterna avse lärjungar närvarande vid vårterminens slut.

Å r	% avgångna		% kvar-sittare i klass II
	med avgångsbetyg	utan avgångsbetyg	
1943	96·8	3·1	0·6
1944	95·2	3·3	1·5
1945	97·1	2·5	0·4
1946	96·1	3·4	0·5
1947	94·9	4·6	0·5
1948	94·7	4·4	0·9

Antalet under läsåret avgångna elever uppgick endast till något eller några enstaka fall.

Antalet lärjungar, som erhållit godkänt avgångsbetyg efter att ha undergått förnyad prövning, torde uppgå till ungefär hälften av de vid vårterminens slut underkända.

Antalet med godkända avgångsbetyg avgångna elever 1928—1947 framgår av tabell 15.

Tabell 15. Antalet med godkända avgångsbetyg avgångna elever från 2-årliga kursen 1928—1949.

År	Antal	År	Antal	År	Antal
1928	239	1936	333	1944	501
1929	251	1937	352	1945	527
1930	252	1938	367	1946	540
1931	293	1939	400	1947	543
1932	320	1940	443	1948	531
1933	285	1941	449	1949	586
1934	325	1942	460		
1935	329	1943	470		

Kommittén har vidare gjort en undersökning rörande medel- och underbetyg, vilken redovisas i tabell 16. Av tabellen framgår, att underbetyg förekomma i förhållandevis stor utsträckning i engelska, tyska och bokföring.

Kommittén har gjort en undersökning om *arbetsbördan* i handlungymnasierna. Resultatet av denna redovisas i *bilaga 2*.

Tabell 16. Medelbetyg samt underbetyg vid avgången från 2-åriga kursen 1945 och 1947.¹

Ä m n e	H a n d e l s g y m n a s i u m									
	Stock- holms	Bar- Lock- inst.	Norr- kö- pings	Malmö	Häl- sing- borgs	Göte- borgs	Örebro	Gävle	Sunds- valls	Umeå
<i>Medelbetyg (aritmetiska medeltal för båda åren enligt skalan B = 1, Ba = 1'8 o. s. v.).</i>										
Svenska	1·5	1·6	1·4	1·5	1·6	1·4	1·6	1·5	2·0	1·9
Tyska	1·5	1·4	1·2	1·4	1·4	1·1	1·4	1·8	1·4	1·5
Engelska	1·6	1·8	1·2	1·3	1·5	1·8	1·5	1·2	1·5	1·6
Franska	² 1·4	—	1·3	1·5	1·9	³ 1·2	1·7	1·4	—	2·2
Bokföring	1·5	1·4	1·7	1·4	1·4	1·6	1·7	1·8	1·6	1·5
Handelslära	1·7	1·6	1·5	1·5	1·6	1·5	1·8	1·5	1·6	1·8
Handelsräkning ...	⁴ 1·7	1·4	1·4	1·4	1·8	1·4	⁴ 1·5	1·2	1·6	1·7
Ekonomiskgeografi	1·5	1·7	1·6	1·7	1·1	1·4	1·4	1·5	1·7	1·7
Handelsrätt	1·6	1·8	1·4	1·5	1·4	1·4	1·7	1·8	1·4	1·6
Nationalekonomi ..	1·6	1·5	1·4	1·4	1·4	1·3	1·6	1·2	1·5	1·6
Maskinskrivning ..	1·8	2·1	1·6	1·9	1·6	1·2	2·0	1·8	2·2	2·1
Stenografi	1·5	1·6	1·4	1·2	1·7	1·2	1·8	1·5	1·6	2·1
<i>Antalet underbetyg (redovisade i procent av antalet elever som deltog i undervisningen i resp. ämnen).</i>										
Svenska	0·5	—	3·4	—	0·9	2·9	—	—	—	—
Tyska	5·4	11·8	15·5	10·7	8·7	11·5	10·7	15·8	13·1	8·3
Engelska	2·4	13·7	17·2	10·7	6·7	10·5	5·4	12·8	11·5	4·2
Franska	—	—	(11·1)	—	—	⁵ 4·6	—	(7·7)	—	—
Bokföring	3·4	3·9	—	12·8	9·6	4·3	—	7·0	4·9	10·4
Handelslära	—	—	—	—	—	0·5	—	—	—	—
Handelsräkning ..	3·9	2·0	6·9	5·1	11·4	5·7	—	5·8	6·6	—
Ekonomisk geografi	—	—	—	—	—	3·8	—	1·8	—	—
Handelsrätt	—	0·2	—	—	—	—	—	—	—	—
Nationalekonomi ..	—	—	—	0·5	—	0·5	—	—	—	—
Maskinskrivning ..	1·5	—	5·2	0·5	15·2	—	—	—	—	—
Stenografi	6·4	4·4	6·9	3·1	—	19·3	—	1·8	1·6	—
<p>¹ Stockholms stads handelsgymnasium, som började sin verksamhet ht 1945, har icke medtagits i tabellen. — ² Med skrivning. För elever som ej deltagit i skrivning 1947 1·0. — ³ För elever som ej deltagit i fransk brevskrivning 1·1. — ⁴ Kursen avslutas i klass I. — ⁵ För elever som ej deltagit i fransk brevskrivning 20·1.</p>										

4. Privatistexamen.

Enligt sina direktiv skulle handelsutbildningskommittén utreda frågan om inrättandet av en särskild privatistexamen för sådana personer, som bedrivit sina studier utanför handelsgymnasierna. Då kommittén hade sig bekant, att ett icke obetydligt antal ungdomar förberett sig till att genom en privatistexamen förvärva handelsgymnasiekompetens, föreslog kommittén redan i skrivelse den 17 oktober 1946, att medel måtte anvisas för möjlighörande av anordnandet på försök av privatistexamen våren 1948. I pro-

positionen nr 102 till 1947 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t, att till Anordnande av handelsgymnasieexamen för lärjungar från enskild undervisning måtte för budgetåret 1947/48 anvisas ett förslagsanslag av 10 000 kr. I skrivelsen nr 226/1947 godtog riksdagen departementschefens förslag beträffande de riktlinjer, efter vilka examen skulle anordnas, samt anvisade det äskade anslaget. Detta har i fortsättningen upptagits med enahanda be-
lopp.

I skrivelse den 9 januari 1950 föreslog handelsutbildningskommittén, att bestämmelserna i några delar skulle ändras; det viktigaste ändringsförslaget avsåg införande av delad examen. Med upphävande av tidigare gällande föreskrifter utfärdade Kungl. Maj:t den 24 februari 1950 nya bestämmelser gällande fr. o. m. vårterminen 1950 rörande privatistexamen. De viktigaste av dessa återges i *bilaga 3*.

Privatistexamen har hittills ägt rum våren 1948 och 1949. Under de båda åren var antalet deltagare i de skriftliga proven 23 resp. 24, antalet deltagare i den muntliga prövningen 20 resp. 22 och antalet godkända 18 resp. 15, varjämte 1 resp. 2 medgavs rätt till förnyad prövning. Den muntliga prövningen har bägge gångerna anordnats i Stockholm och Malmö.

Till privatistexamen våren 1950 hade vid anmälningstidens utgång icke mindre än 59 personer anmält sig.

5. Examens kompetensvärde.

Examen från handelsgymnasium medför rätt till inträde vid handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg men icke till inträde vid andra högskolor eller rikets universitet. Arligen antagas vid de båda handelshögskolorna ca 300 elever. Av dessa hade tvåårigt handelsgymnasium genomgåts av

1944	1945	1946	1947	1948	1949
25	19	19	34	32	28

För en rätt bedömning av dessa siffror måste hänsyn tagas till den stora tillströmningen av inträdessökande till handelshögskolorna och till att ett icke ringa antal sökande med examina från universitet eller högskolor äga visst företräde framför bland andra inträdessökande med avgångsbetyg från handelsgymnasium.

Avgångsbetyg från handelsgymnasium jämställs med studentexamen vid sökande av inträde i socialinstitut.

Den som avlagt handelsgymnasieexamen kan ej antagas till officersaspirant men väl till dels reservofficersaspirant vid infanteriet, kavalleriet samt pansar-, träng- och intendenturtrupperna ävensom vid sjökrigsskolans reservintendentslinje, dels reservintendentsaspirant vid flygvapnet.

Handelsgymnasieexamen medför, bortsett från vissa undantag, behörighet till tjänster i 19—31 lönegraderna hos järnvägsstyrelsen och till tjänster som förste byråsekreterare, förste revisor och kamrer vid vattenfallsstyrelsen men kvalificerar däremot icke till befattning som postassistent

eller till tjänst i 21 eller högre lönegrader vid postverket. Innehavare av befattning i 23 eller högre lönegrad vid telegrafverket skall ha avlagt studentexamen eller examen från tekniskt gymnasium.

Den som genomgått handelsgymnasium kan vidare erhålla tjänster vid riksbanken i 20—37 lönegraderna.

Sjukhusintendent, assistent, kassör och kontorist vid statens sinnessjukhus samt kassör hos medicinalstyrelsen och statens bakteriologiska laboratorium skola ha genomgått handelsgymnasium eller på annat sätt ha förvärvat motsvarande utbildning.

För kommunala befattningar finnas icke i samma utsträckning som för statliga kompetensbestämmelser fastställda. Avgångsbetyg från handelsgymnasium torde emellertid tillmätas ett avsevärt reellt kompetensvärde, då det gäller åtskilliga befattningar i landstingens och kommunernas tjänst, såsom till exempel på sjukhuskontor, drätselkontor och liknande.

IV. De fyraåriga aftonkurserna.

Vid Stockholms stads handelsgymnasium inrättades höstterminen 1945 en fyraårig linje med undervisningen helt förlagd till kvällstid. Höstterminen 1948 inrättades ett fyraårigt kommunalt aftongymnasium i Göteborg. Kvällsgymnasierna föra till samma mål som de tvååriga kurserna och bygga på samma grund, d. v. s. realexamen eller motsvarande.

Antalet inträdessökande, dessas skolunderbyggnad och praktik samt antalet antagna voro följande.

Å r	Inträdessökande	Antagna	Inträdessökande med				Inträdessökande utan praktik	% av inträdessökande med praktik
			Studentexamen	Realexamen	Flickskola	Övriga		
1945.....	115	30	3	72	6	34	32	72
1946.....	59	48	5	41	1	12	17	71
1947.....	61	52	2	35	1	23	15	75
1948 Stockholm ..	53	49	3	36	1	13	16	70
Göteborg	73	50	—	44	8	21	12	84

Av sammanställningen framgår, att första året, då det endast fanns en klassavdelning, icke mindre än 115 personer anmälde sig för inträde, medan siffran för Stockholmsgymnasiets vidkommande därefter hållit sig vid omkring 60. Det stora antalet inträdessökande 1945 sammanhänger givetvis med ett under tidigare år samlat intresse för utbildningsvägen. Av de inträdessökande hade i genomsnitt 63 % realexamen. Ett förhållandevis mycket stort antal hade praktisk erfarenhet. Beträffande praktiktidens längd må nämnas, att denna i flertalet fall omfattade mer än ett år och i ett icke obetydligt antal fall översteg fem år.

Timplanen, som är uppbyggd så, att de två första klasserna motsvara klass I och de två sista klasserna klass II å den tvååriga linjen, har för båda skolorna följande innehåll.

L ä r o ä m n e n	Veckotimmar i medeltal			
	Klass I	Klass II	Klass III	Klass IV
Svenska	2	2	—	—
Engelska	2	2	2	2
Franska	2	2	2	2
Tyska	2	2	2	2
Handelslära	1	1	—	—
Försäljnings- och reklamteknik	—	—	1	1
Bokföring och övrigt kontorsarbete	—	2	3	4
Handelsräkning	2	1	—	—
Ekonomilära	—	—	1	1
Ekonomisk geografi med varukännedom	—	—	2	2
Handelsrätt	—	—	1	1
Samhällslära	—	1	—	—
Välskrivning	1	—	—	—
Stenografi	2	2	1	—
Maskinskrivning	1	1	1	1
Summa veckotimmar	15	16	16	16

Det har icke ansetts möjligt att ha mer än 15 å 16 timmars undervisning per vecka och totalt icke mer än 63 veckotimmar, vilket utgör 4 veckotimmar mindre än enligt skolöverstyrelsens förebild till timplan för det tvååriga handelsgymnasiet. Timplanen, som närmast ansluter sig till Stockholms stads handelsgymnasiums timplan för den tvååriga kursen, innebär i förhållande till skolöverstyrelsens förebild en ökning av timantalet med 3 i franska och 1 i försäljnings- och reklamteknik samt maskinskrivning samt vidare en minskning i handelsräkning med 3 timmar, i engelska och tyska med 2 timmar samt i svenska och bokföring med 1 timme. Enligt erfarenheterna från Stockholms stads handelsgymnasium kompenseras det mindre antalet veckotimmar av elevernas större mognad med hänsyn till föregående praktik och högre ålder. Frivillig undervisning förekommer naturligt nog icke.

Eleverna ha rättighet till *flyttning* från andra klassen till klass II i den tvååriga kursen, vilket i Stockholm förekommit i sammanlagt inemot 10 fall. Härigenom ha alltså lärjungarna beretts möjlighet att avlägga handelsgymnasieexamen utan att behöva avbryta förvärvsarbete mer än ett år.

Flyttning medges vidare under pågående termin från klass I till klass II samt från klass III till klass IV, i regel under förutsättning att vederbörande tenterar på hela eller vissa delar av kursen i de olika ämnena. Däremot beviljas icke flyttning från andra till tredje klassen under pågående läsår, då detta — emedan åtskilliga ämnen avslutas med klass II eller påbörjas i klass III — skulle föranleda ett betungande arbete för skolan med ordnande av tentamina.

Eleverna ha i avsevärd utsträckning avgått under studietiden. *Avgången* har varit följande vid gymnasiet i Stockholm.

Å r	Antagna elever	Därav kvarvarande i början av höstterminen			Tillkomna under läsåret		
		1946	1947	1948	1946/47	1947/48	1948/49
1945	30	16	15	13	4	2	4
1946	48	—	13	10	—	1	—
1947	52	—	—	28	—	—	—

Bortfallet är således mycket stort. Såsom orsaker ha uppgivits sjukdom, ökning av arbetsbördan på vederbörandes arbetsplats, giftermål etc. Enligt vad som uppgivits från gymnasiet, torde den egentliga orsaken i många fall ha varit, att eleverna icke orkat med de pressande studierna.

V. De ettåriga kurserna.

1. Inträdesfordringar, inträdessökande.

I bilagor till vederbörande handelsgymnasiers reglementen finnas följande bestämmelser om inträdesfordringar till den ettåriga kursen, vilken i regel benämnes fackkursen.

1. Undervisningen vid handelsgymnasiets ettåriga kurs har att utgå från det kunskapsmått, som i stort sett motsvarar fordringarna för studentexamen.

2. Inträdesfordringar: att hava avlagt studentexamen eller på annat sätt styrka sig hava inhämtat motsvarande kunskapsmått eller ock vid av läroanstalten anordnad inträdesprövning blivit godkänd för inträde, varvid i samtliga fall praktisk erfarenhet från kontorsverksamhet eller liknande bör räknas sökande till godo som merit, samt därjämte styrka sig hava ådagalagt god vandel.

3. I punkt 2 nämnd inträdesprövning skall avse ämnena svenska, tyska, engelska och matematik till en omfattning, som i för undervisningen vid gymnasiet betydelsefulla delar motsvarar studentexamens kunskapsmått. Inträdessökande, som i något av nämnda ämnen icke inhämtat erforderligt kunskapsmått men som i övrigt med hänsyn till såväl allmän mognad som ådagalagda insikter och färdigheter i andra ämnen kan antagas äga förutsättning för att under sin vistelse vid läroanstalten nöjaktigt tillgodogöra sig den undervisning, som läroanstalten avser att bibringa, må utan hinder av den förefintliga bristen kunna, efter prövning av styrelsen, antagas som elev.

Kommitténs undersökning avseende skolunderbyggnad m. m. hos de inträdessökande höstterminen 1946 avser även den ettåriga kursen. Av i undersökningen ingående 355 nyinskrivna elever hade 336 eller 95 % avlagt studentexamen, 13 hade genomgått högsta ringen men underkänts i studentexamen, 4 hade ingenjörsexamen från tekniskt gymnasium och 2 annan

skolunderbyggnad. Enligt vad kommittén har sig bekant, utgöres även för andra år det helt övervägande antalet lärjungar av studenter.

Av utredningen framgår vidare, att 209 elever eller 59 % hade praktik före inträdet. För 65 % av dessa var praktiktiden kortare och för 35 % längre än sex månader.

Beträffande intagningsförfarandet och tid för ingivandet av inträdesanmälningar hänvisas till vad som sagts därom beträffande den tvååriga kursen.

Antalet godkända inträdessökande och inträde beviljade enligt de till skolöverstyrelsens statistiska avdelning lämnade uppgifterna framgår av följande uppställning.

Å r	Godkända sökande	Inträde beviljade	% intagna av godkända sökande
1928.....	210	187	89
1933.....	274	184	67
1938.....	355	255	72
1941.....	437	279	64
1942.....	475	288	61
1943.....	545	320	59
1944.....	686	350	51
1945.....	728	355	49
1946.....	530	360	68
1947.....	546	380	70
1948.....	453	340	75
1949.....	309	294	95

De angivna siffrorna över antalet godkända inträdessökande och procent intagna av godkända inträdessökande äro i viss måtto missvisande, då det finns anledning antaga, att vissa uppgiftslämnare i antalet godkända inträdessökande medräknat även sådana, som senare återtagit sina ansökningar. Enligt vad kommittén erfarit, ha 1948 och 1949 inträdessökande måst avvisas endast vid Stockholms handelsgymnasium, där för övrigt dessa sökande i stor utsträckning i stället genomgått den tvååriga kursen (1948 voro 21 elever i första klassen av den tvååriga kursen studenter, varav dock ungefär hälften sökt direkt till denna kurs). Det må jämväl påpekas, att flera gymnasier under de senaste åren icke haft fulla klassavdelningar i kursen, såsom för höstterminen 1949 framgår av tabell 6, s. 40, jämförd med tabell 7 å samma sida.

Den av kommittén gjorda utredningen avseende höstterminen 1946 visar, att av 550 inträdesansökningar 52 ansökningar voro till mer än ett gymnasium. 81 antagna hade återtagit sin ansökan eller icke låtit sig avhöra. Av de 417 sökande, som verkligen ville genomgå den ettåriga kursen, avvisades 62 eller 15 %.

Även om de ovan angivna siffrorna beträffande antalet godkända inträdessökande till handelsgymnasiernas ettåriga kurser ej äro fullt tillförlitliga absolut taget, framgår dock tydligt, att antalet studenter, som sökt till dessa

kurser, under de senaste åren visat en kraftigt nedåtgående tendens. En av de viktigaste orsakerna härtill är utan tvivel att söka i den avsevärt ökade kapaciteten hos folkskoleseminariernas studentkurser.

2. Undervisningsämnen och timantal.

Vid de läroanstalter, som anordnade ettårig kurs läsåret 1948/49, voro timplanerna för obligatoriska ämnen följande.

	Handelsgymnasium, antal timmar per vecka						
	Stockholms	Norrköpings	Mal-mö	Hälsingborgs	Göteborgs	Örebro	Sundsvalls
Engelska.....	5	5	4	5	5	5	5
Franska	4	—	—	5	⁵ 5	—	—
Tyska	¹ 4	5	4	5	5	5	5
Handelslära	² 4	3	⁴ 2 ¹ / ₂	2	⁶ 2	2	2
Försäljnings- o. reklamteknik	—				2	—	2
Bokföring o. övrigt kontorsarbete	6	6	6	6	6	6	6
Handelsräkning	3	3	3	3	3	3	3
Nationalekonomi	2	2	2	1	⁷ 2	2	2
Ekonomisk geografi med varukännedom	2	2	2	2	⁸ 4	2	2
Handelsrätt	2	2	2	2	2	2	2
Stenografi	⁹ 2	2 ¹ / ₂	3	3	2	3	3
Maskinskrivning.....	2	2	3	2	—	1	2
Summa veckotimmar	36	32 ¹ / ₂	33 ¹ / ₂	36	36	33	33

¹ 5 timmar i avdelning för endast kvinnliga elever. — ² Ämnet är uppdelat i två: handelslära och distributionsekonomi vardera om 2 timmar; i avdelning för endast kvinnliga elever förekommer icke distributionsekonomi. — ³ 3 timmar i avdelning för endast kvinnliga elever. — ⁴ Ämnet benämnes handelslära med svensk handelskorrespondens. — ⁵ Fransk brevskrivning (2 tim.) har varit frivillig under vårterminen. — ⁶ Benämnes handelslära (med distributionsekonomi). — ⁷ Benämnes nationalekonomi (med samhällslära). — ⁸ Ämnet är uppdelat i två: 2 tim. ekonomisk geografi och 2 tim. varukunskap.

Av sammanställningen framgår, att obligatorisk undervisning i franska förekom vid endast tre gymnasier. Frivillig undervisning i detta ämne förekom vid de övriga fyra gymnasierna (jfr tabell 17). Antalet timmar i engelska och tyska är för samtliga 4 å 5. I bokföring, handelsräkning och handelsrätt är timantalet lika för samtliga gymnasier eller resp. 6, 3 och 2. Timantalet för handelslära samt försäljnings- och reklamteknik varierar däremot. Undervisningen i nationalekonomi uppgår till 2 timmar vid samtliga gymnasier utom Hälsingborgs. I ekonomisk geografi med varukännedom är timantalet för samtliga handelsgymnasier utom Göteborgs 2. Timantalet i stenografi är 2 å 3. Maskinskrivning är icke obligatoriskt ämne vid Göteborgs handelsgymnasium; i övrigt förekomma från 1 till 3 timmar i ämnet.

Genomsnittliga antalet timmar är 34,5 men kan variera vid de flesta skolorna. Den, som läser spanska vid Stockholms och franska vid Norrköpings handelsgymnasium, kan välja bort ekonomisk geografi med varukän-

nedom; vid Örebro handelsgymnasium kan sistnämnda ämne väljas bort, om elev läser antingen franska eller spanska; vid Hälsingborgs handelsgymnasium kan elev befrias från franska. Vid Göteborgs handelsgymnasium äger lärjunge med rektors tillstånd välja bort intill 6 timmar. Sådant bortval är vanligt. Läsåret 1946/47 hade av 124 elever 120 valt bort något ämne; 35 elever hade valt bort 2 timmar, 65 hade valt bort 4 timmar, och 20 hade valt bort 6 timmar.

Frivillig undervisning förekom i följande omfattning läsåret 1948/49.

	Handelsgymnasium, antal timmar per vecka						
	Stockholms	Norrköpings	Malmö	Hälsingborgs	Göteborgs	Örebro	Sundsvalls
Franska	—	4	4	—	—	4	4
Spanska	2	2	3	2	3	3	—
Italienska	—	—	—	—	2	—	—
Distributionsekonomi	—	—	—	—	1	—	—
Speciell varukännedom	2	—	1	—	—	—	—
Stenografi	—	1/2	—	1	1/2	1	—
Maskinskrivning	—	—	—	—	2	2	—
Textning och reklamteckning	—	—	—	—	—	1	—
Talteknik	—	—	—	—	—	1	—

Deltagandet i frivilliga ämnen framgår av tabell 17.

Tabell 17. Deltagandet i frivilliga ämnen höstterminerna 1945 och 1947.

Handelsgymnasium	Franska	Spanska	Speciell varukännedom	Distributionsökonomi	Maskinskrivning	Maskinbokföring
Stockholms						
1945	—	33	10	—	—	—
1947	—	25	15	—	—	—
Norrköpings						
1945	18	16	—	—	—	—
1947	10	8	—	—	—	—
Malmö						
1945	21	18	23	—	—	—
1947	32	20	51	—	—	—
Hälsingborgs						
1945	16	15	—	—	—	—
1947	—	15	—	—	—	—
Göteborgs						
1945	—	54	—	28	112	—
1947	—	43	—	68	126	54
Örebro						
1945	8	12	—	—	23	—
1947	6	4	—	—	21	—
Sundsvalls						
1945	4	8	—	—	—	—
1947	—	10	—	—	—	—
Samtliga						
1945	67	156	33	28	135	—
1947	48	125	66	68	147	54
Samtliga deltagare						
1945	47·5	43·7	24·8	23·1	92·7	—
1 % av elevantalet ¹ 1947	46·2	33·0	42·0	48·2	90·7	38·8

¹ I de skolor som meddelade undervisning i resp. ämnen

Härutöver deltogo enstaka elever båda eller något av åren i frivillig undervisning i italienska, ryska, stenografi, textning och reklamteckning eller talteknik.

3. Studlegången.

För erhållande av avgångsbetyg gälla samma regler som för avgång från den tvååriga kursen.

Även lärjungarna i den ettåriga kursen deltaga i de för gymnasierna gemensamma avgångsskrivningarna. Vid Stockholms och Göteborgs handelsgymnasium anordnas bl. a. på grund av svårigheter i fråga om lokalutrymmen särskilda avgångsskrivningar för ettåriga kursen, vilka äga rum på annan dag än skrivningarna för eleverna i den tvååriga kursen. Dessa skrivningar äro i huvudsak av samma svårighetsgrad som tvååriga kursens.

Procenttalen för med eller utan godkända betyg avgångna lärjungar samt för kvarsittare voro 1943—1948 följande. Talen avse elever närvarande vid vårterminens slut.

Å r	% avgångna		% kvar-sittare
	med avgångs-betyg	utan avgångs-betyg	
1943	96·1	3·5	0·4
1944	96·8	3·2	—
1945	96·1	3·6	0·3
1946	95·5	4·5	—
1947	95·4	4·6	—
1948	95·2	4·5	0·3

Under läsåret avgingo mellan 2 och 3 % av de vid höstterminens början inskrivna lärjungarna.

Eftersom avgångsskrivningarna i de ämnen, i vilka sådana förekomma, äro gemensamma med eller av samma svårighetsgrad som för den tvååriga kursen och då fordringarna även i övrigt äro desamma i läroämnena, för sålunda den ettåriga kursen i stort sett till samma mål som den tvååriga. I de främmande språken torde eleverna i regel vara något överlägsna lärjungarna i den tvååriga kursen, medan det däremot inträffar, att de i handelstekniska ämnen icke nå fullt lika långt, men i regel bruka deras större mognad och bättre allmänna underbyggnad kompensera det mindre timantalet och det forcerade inlärandet av dessa ämnen. I stenografi och maskinskrivning komma däremot eleverna icke upp i samma färdighet som den dubbelt så långa kursens lärjungar. Det kan i detta sammanhang vara av intresse att konstatera, att antalet godkända elever från de båda kurserna procentuellt sett är praktiskt taget detsamma.

Antalet med godkända avgångsbetyg avgångna elever 1928—1947 framgår av tabell 18.

Tabell 18. Antalet med godkända avgångsbetyg avgångna elever från 1-åriga kursen 1928—1949.

År	Antal	År	Antal	År	Antal
1928	170	1936	235	1944	299
1929	161	1937	253	1945	320
1930	178	1938	237	1946	322
1931	181	1939	242	1947	333
1932	162	1940	187	1948	338
1933	152	1941	244	1949	302
1934	164	1942	245		
1935	190	1943	269		

Medel- och underbetygen 1945 och 1947 redovisas i tabell 19.

Tabell 19. Medelbetyg och underbetyg vid avgången från 1-åriga kursen 1945 och 1947.

Ä m n e	H a n d e l s g y m n a s i u m					
	Stockholms	Norrköpings	Malmö	Hälsingborgs	Göteborgs	Örebro
<i>Medelbetyg (aritmetiska medeltal för båda åren enligt skalan B = 1, Ba = 1·5 o. s. v.).</i>						
Tyska	1·5	1·4	1·3	1·6	1·2	1·6
Engelska	1·8	1·4	1·2	1·8	1·4	1·4
Franska	¹ 1·4	1·9	1·9	1·8	² 1·4	1·5
Bokföring	1·7	1·6	1·6	1·6	1·9	1·8
Handelslära	1·7	1·6	1·6	1·7	1·6	1·9
Handelsräkning	1·7	1·5	1·4	1·8	1·4	1·5
Ekonomisk geografi	1·7	1·9	1·8	1·9	1·7	1·7
Handelsrätt	1·7	1·8	1·4	1·6	1·4	1·7
Nationalekonomi	1·6	1·6	1·5	1·5	1·4	1·6
Maskinskrivning	1·4	1·2	1·6	1·6	³ 1·4	1·4
Stenografi	1·1	1·1	1·8	1·6	1·2	1·3
<i>Antalet underbetyg (redovisade i procent av antalet elever som deltog i undervisningen i resp. ämnen).</i>						
Tyska	4·6	15·4	21·9	8·5	14·7	16·4
Engelska	1·7	13·5	12·5	2·1	7·8	13·7
Franska	—	—	—	—	⁴ 0·4	7·7
Bokföring	6·3	5·8	8·3	2·1	5·6	2·7
Handelslära	—	—	—	—	1·3	2·7
Handelsräkning	6·9	—	6·3	4·4	8·7	5·5
Ekonomisk geografi	—	—	—	—	—	—
Handelsrätt	—	—	—	—	—	2·7
Nationalekonomi	—	—	—	—	1·3	2·7
Maskinskrivning	12·0	5·8	—	—	—	4·1
Stenografi	20·0	15·4	4·2	⁵	10·6	6·8

¹ Med skrivning. För elever som ej deltagit i skrivning i korrespondens 1947 1·0. — ² För elever som ej deltagit i fransk skrivning 1·0. — ³ 59 elever ha ej erhållit betyg. — ⁴ För elever som ej deltagit i fransk skrivning 1·0. — ⁵ 3 elever ha ej erhållit betyg.

I fråga om *arbetsbördan* i den ettåriga kursen hänvisas till *bilaga 2*.

VI. Lärarna.

Höstterminen 1948 uppgick *antalet lärare* av olika förekommande kategorier vid handelsgymnasierna till inalles 255, varav 42 kvinnliga. De fördelade sig på de olika gymnasierna på sätt framgår av tabell 20.

Tabell 20. Antalet lärare av olika kategorier höstterminen 1948.

Handelsgymnasium	Rektor	Ordinarie ämneslärare	Ordinarie övningslärare	Extra ordinarie ämneslärare	Övriga lärare	Summa
Stockholms	1	7	—	—	19	27
Stockholms stads.....	1	2	—	1	39	43
Bar-Lock-institutets....	1	—	—	—	15	16
Norrköpings	1	1	1	—	13	16
Kalmar	1	1	—	—	8	10
Malmö.....	1	2	1	2	¹ 12	18
Hälsingborgs	1	3	—	1	11	16
Göteborgs	1	6	1	1	32	41
Göteborgs stads	² 1	—	—	—	12	13
Örebro	1	1	—	—	13	15
Gävle	³ 1	³ 4	—	³ 4	³ 3	12
Sundsvalls	1	—	—	—	11	12
Umeå	1	—	—	—	15	16
Summa	18	27	3	9	203	255

¹ Därav 2 extra lärare med full tjänstgöring. — ² Rektor vid Göteborgs stads skolor för yrkesundervisning är föreståndare för gymnasiet; som assistent åt föreståndaren finns en överlärare. — ³ Tjänstgör även vid Gävle borgarskolas ett-åriga handelskurs och mellanskola.

Det förtjänar påpekas, att en förhållandevis mycket stor del av den totala undervisningen sedan gammalt ligger på timlärare. Läsåret 1937/38 belöpte 50,1 % av det totala antalet undervisningstimmar på timlärare. Detta procenttal har sedermera successivt ökats, och läsåret 1946/47 upprätthålles icke mindre än 60,7 % av undervisningen av timlärare.

För att kunna ta ställning till olika med handelslärarutbildningen sammanhängande frågor har kommittén gjort en inventering av antalet handelslärare i landet och deras *utbildning* m. m. För undersökningen, som avser förhållandena hösten 1946, redogöres nedan, såvitt den avser handelsgymnasierna. I densamma ingå lärarna vid Bar-Lock-institutets handelsgymnasiekurser men icke lärare vid Kalmar handelsgymnasium. Uppgifter ha erhållits från 198 lärare. Av dessa hade 92 undervisning vid handelsgymnasium eller annan handelsskola till huvudsysselsättning, medan 106 hade handelsundervisning som bisyssla.

Den förra gruppens ämnesutbildning och egentliga yrkesutbildning framgår av tabell 21.

Tabell 21. Lärare med handelsundervisning som huvudyrke enligt undersökning 1946. Fördelning efter utbildning.

U t b i l d n i n g	Lärare med undervisning huvudsakligen i				Samtliga
	Svenska och språk	Handelstekniska ämnen	Stenografi och/eller maskinskrivning	Stenografi och/eller maskinskrivning jämte handelstekniska ämnen	
<i>Ämnesutbildning.</i>					
Fil. dr.....	2	1	—	—	3
Fil. lic.	5	—	—	—	5
Fil. mag. + handelshögskola.....	2	—	—	—	2
Fil. mag. + handelsgymnasium	5	—	—	—	5
Fil. mag.	12	2	—	—	14
Fil. kand. + jur. kand.	—	1	—	—	1
Fil. kand. + handelshögskola	—	2	—	—	2
Fil. kand. + handelsgymnasium	1	—	1	—	2
Fil. kand. el. pol. mag.	3	1	—	—	4
Handelshögskola + handelsgymnasium ...	—	11	—	—	11
Handelshögskola.....	—	14	—	—	14
Handelsgymnasium	—	3	5	2	10
Lärarinneseminarium	—	—	3	—	3
Utländsk högskoleexamen	2	—	—	—	2
Annan utbildning ¹	1	1	10	2	14
Summa	33	36	19	4	92
<i>Egentlig yrkesutbildning.</i>					
Provår	5	1	—	—	6
Yrkespedagogiska centralanst. (Ypecea)....	2	7	1	—	10
Kurser anordnade av överstyrelsen för yrkesutbildning.....	2	4	1	2	9
Läraryrkesutbildningskurser i stenografi	—	1	3	1	5
Ingen pedagogisk utbildning	24	23	14	1	62
Summa	33	36	19	4	92

¹ Handelsskola, handelskurs(-er), ej avslutade studier vid högskola m. m.

Ett flertal lärare med akademisk examen ha även genomgått en eller flera handelskurser, vilket icke redovisats i tabellen. Av denna framgår, att ämneslärarna med endast ett obetydligt antal undantag fylla de krav på examensmeriter, som ställas på adjunkt i motsvarande ämnen, men att endast en liten del av lärarna i svenska och främmande språk genomgått provår. Över huvud taget saknas pedagogisk utbildning i påfallande hög grad, nämligen i två tredjedelar av samtliga fall.

Förekomsten av praktik från affärlivet belyses i tabell 22.

Icke mindre än 79 % hade alltså mer än tre månaders praktiska erfarenheter att bygga på, och 59 % hade så långvarig som minst två års praktik. Av lärarna i handelstekniska ämnen hade hela 92 % praktik, men det är

Tabell 22. Lärare med handelsundervisning som huvudyrke enligt undersökning 1946. Fördelning efter praktik från affärslivet.

Praktik	Lärare med undervisning huvudsakligen i				Samtliga
	Svenska och språk	Handels- tekniska ämnen	Stenografi och/eller maskin-skrivning	Stenografi och/ eller maskin-skrivning jämte handels- tekniska ämnen	
3— 6 månader.....	3	—	2	—	5
6—12 »	2	2	—	—	4
1— 2 år.....	4	3	2	1	10
2— 5 »	5	13	4	—	22
mer än 5 år.....	6	15	8	3	32
Summa med praktik	20	33	16	4	73
Summa utan praktik eller med kortare praktik än tre månader	13	3	3	—	19
Hela antalet	33	36	19	4	92

påfallande, att även flertalet språklärare skaffat sig praktik från näringslivet.

De handelsgymnasielärares utbildning, vilka hade handelsundervisning som bisyssla, framgår av tabell 23.

Utbildningen är som man kan vänta mera skiftande för denna grupp, som helt består av timplärare. Den förhållandevis stora gruppen jurister undervisar i regel i handelsrätt. Ett ganska stort antal läroverkslärare tjänstgöra som timplärare huvudsakligen i svenska och främmande språk, vilket förklarar, att inom denna grupp procentuellt sett långt fler genomgått provår än vad som är fallet med lärare med handelsundervisning som huvudsaklig syssla. Bortsett från dem, som genomgått provår, saknas å andra sidan pedagogisk utbildning nästan helt.

Av undersökningen framgår även dessa lärares huvudsyssla, vilken redovisas i tabell 24.

Av tabellen framgår, att det huvudsakligen är undervisning i de handels- tekniska ämnena, som omhänderhas av personer med annat huvudyrke än lärarens. Att antalet lärare med läraryrket till huvudsyssla även i dessa ämnen är ganska stort, beror delvis på att geografilärare vid läroverk undervisa i ekonomisk geografi med varukännedom.

Vad gäller *löneställningen* må nämnas, att flertalet ordinarie ämneslärare — vilka regelmässigt benämns lektorer — åtnjuta högre lön än minimilöner enligt 1938 års kungörelse, d. v. s. adjunktslön. Stockholms, Stockholms stads, Malmö och Göteborgs handelsgymnasier avlöna nämligen dessa lärare enligt 28 lönegraden i statens allmänna avlöningsreglemente. Rektorerna åtnjuta alla med växlande belopp olika tillägg å sina rektorsarvodet, antingen procentuella eller också har rektorsarvodet fastställts till högre belopp än 2 000 kr. Tre rektorer ha sammanlagda löneförmåner, som överstiga den

**Tabell 23. Lärare med handelsundervisning som bisyssla enligt undersökning 1946.
Fördelning efter utbildning.**

Utbildning	Lärare med undervisning huvudsakligen i				Samtliga
	Svenska och språk	Handelstekniska ämnen	Stenografi och/eller maskinskrivning	Övriga ämnen ²	
<i>Ämnesutbildning.</i>					
Fil. dr.	7	2	—	—	9
Fil. lic.	5	—	—	—	5
Fil. mag. + handelsgymnasium	1	—	—	—	1
Fil. mag.	35	7	—	—	42
Jur. kand.	—	11	—	—	11
Fil. kand. + handelsgymnasium	2	—	—	—	2
Fil. kand. el. pol. mag.	3	6	—	—	9
Handelshögskola + handelsgymnasium	—	3	—	—	3
Handelshögskola	—	1	1	—	2
Handelsgymnasium	—	4	—	—	4
Utländsk högskoleexamen	3	1	—	—	4
Tekniska skolan (numera konstfackskolan)....	—	—	—	5	5
Annan utbildning ¹	2	2	2	3	9
Summa	58	37	3	8	106
<i>Egentlig yrkesutbildning.</i>					
Provår	33	9	—	—	42
Ypecea	—	1	1	—	2
Kurser anordnade av överstyrelsen för yrkesutbildning	1	1	—	—	2
Ingen pedagogisk utbildning	24	26	2	8	60
Summa	58	37	3	8	106

¹ Handelsskola, handelskurser, folkskollärarexamen, ej avslutade studier vid högskola. —
² Välskrivning, texttning och reklamteckning, skyltning, talteknik och psykologi.

lågsta lönen för rektor vid högre allmänt läroverk (Cb 11), medan en rektor har lön efter denna lönegrad.

Tidigare måste skolorna i stor utsträckning avlöna timlärarna med lägre timarvoden än vad som utgick vid andra jämförbara läroanstalter. Under senare år, sedan förhöjda statsunderstöd anvisats, ha gymnasierna i huvudsak kunnat följa gällande timtaxa.

Samtliga ordinarie och extra ordinarie lärare vid de statsunderstödda gymnasierna utom det i Gävle äro *pensionsförsäkrade* i statens pensionsanstalt. Beträffande lärare vid Gävle handelsgymnasium hänvisas till redogörelsen för detta gymnasium (s. 87). Utom till adjunkt utgående pensionsförmåner äro vissa rektorer och andra ordinarie ämneslärare tillförsäkrade tilläggspensioner högst uppgående till så stort belopp, att pensionen kommer att motsvara pension till rektor resp. lektor vid högre allmänt läro-

Tabell 24. Lärare med handelsundervisning som bisyssla. Fördelning efter huvudyrke.

H u v u d y r k e	Lärare med undervisning huvudsakligen i				Samtliga
	Svenska och språk	Handels- tekniska ämnen	Stenografi och/eller maskin- skrivning	Övriga ämnen ¹	
Kontorstjänstemän i chefsställning.....	—	4	—	—	4
Bankmän	—	2	—	—	2
Advokater, ombudsmän.....	—	10	—	—	10
Statstjänstemän	2	2	—	—	4
Kommunaltjänstemän	—	2	—	—	2
Lärare vid läroverk och jämförliga skolutyper..	52	12	1	6	71
Andra lärare.....	—	—	—	2	2
Studerande vid universitet och högskolor	2	2	—	—	4
Gifta kvinnor	1	—	2	—	3
Andra yrken.....	1	3	—	—	4
Samtliga	59	37	3	8	106

¹ Se not 2 till tab. 23.

verk. Dessa tilläggs pensioner skola utgå vid Stockholms handelsgymnasium i enlighet med åtagande av Grosshandelssocieteten, vid Hälsingborgs handelsgymnasium på grund av inbetalning av engångspremier till ett livförsäkringsaktiebolag och vid Göteborgs handelsgymnasium från en vid läroanstalten befintlig pensionsfond.

VII. Äganderättsförhållanden m. m.

Kommittén har ansett lämpligt att inleda sitt förslag till handelsgymnasiernas ekonomiska organisation (kap. 17) med en redogörelse för de nuvarande ekonomiska förhållandena i de delar, som icke avses nedan, såsom statsbidragsbestämmelserna, statsmakternas ställningstaganden till handelsgymnasiernas anslagsfrågor, orsaken till det ekonomiska trångmål, i vilket flertalet gymnasier befinna sig, och de konsekvenser, som uppstått i anledning därav.

Nedan redogöres för de olika handelsgymnasiernas ekonomiska förhållanden i följande hänseenden:

1. ägare och status i övrigt;
2. skolbyggnad och ägare till denna, varvid, med hänsyn till rådande byggnadsreglering, även berörts behovet av och möjligheten till ny- eller tillbyggnad;
3. egna tillgångar;
4. stipendiefonder och liknande fonder.

Stockholms handelsgymnasium.

Stockholms handelsgymnasium äges av Stockholms grosshandels-societet, som har till ändamål att befrämja och underlätta handel och sjöfart och vad därmed äger sammanhang samt att utdela understöd och pensioner till medlemmarna, d. v. s. i Stockholm bosatta grosshandlare och skeppsredare, vilka erhållit burskap som grosshandlare och erlagt föreskrivna avgifter till societetens pensionskassa. Dess angelägenheter vårdas och förvaltas av tolv av dess ledamöter, vilka benämnas grosshandels-societetens och skeppsrederiernas deputerade. Handels-gymnasiets styrelse består av tre personer valda bland dessa deputerade jämte gymnasiets rektor som självskrivnen ledamot.

Sedan det ursprungliga läroverkshuset blivit otillräckligt, uppfördes en ny byggnad å Stockholms stad tillhörig mark för medel, ca 500 000 kr., som ställdes till förfogande av grosshandels-societet. Byggnaden blev färdig 1915 och är belägen vid Stigbergsgatan 26—28. Taxeringsvärdet är 645 000 kr. och brandförsäkringsvärdet 840 000 kr. Grosshandels-societet har beviljats inskrivning på 100 år från och med den 29 april 1922 å den av staden upplåtna tomträtten till den tomt, där skolbyggnaden är belägen. För tomträtten betalas en årlig avgäld om 100 kr. Byggnaden innehåller bl. a. tjänstebostad för rektor. Enligt uppgift har behov av en tillbyggnad förelagat sedan flera år; med hänsyn till de ökade utgifterna för skolan ha emellertid planerna härå icke tagit fastare form.

Vid skolan finnas följande premie- och stipendiefonder, vilka per den 30 juni 1948 uppgingo till nedannämnda belopp.

1. *Johan Henrik och Clara Scharps fond*, 14 679 kr. 5 öre. Räntan skall användas till premier eller understöd åt framstående elever.

2. *Knut Bohmans fond*, 37 257 kr. 8 öre. Räntan skall användas till premier och stipendier åt elever, till resestipendier åt skolans lärare eller annat ändamål till främjande av dess verksamhet, dock icke till bestridande av ordinarie utgifter för undervisningen.

3. *Ake W:son Munthes fond*, 15 386 kr. 30 öre. Viss del av avkastningen lägges till kapitalet. Fonden är en stipendiefond.

4. *Knut Forsbergs fond*, 71 699 kr. 96 öre. Fondens avkastning skall användas till belöningar till framstående elever.

5. *Knut Alexander Odelius' fond*, 32 735 kr 88 öre. Fonden är avsedd till stipendier.

6. *Oskar Silléns fond*, 10 709 kr. 95 öre. Fonden är avsedd till stipendium åt elev eller till stipendium, företrädesvis till resa, åt någon av gymnasiets lärare i handelsteknik.

Samtliga fonder stå under Grosshandels-societetens förvaltning. Societeten gottgör fonderna 4 % årlig ränta. Några bestämmelser om huru med fonderna skall förfaras i händelse av gymnasiets upplösning eller omorganisation finnas icke.

Det må här antecknas, att alltsedan anslagsåret 1942/43 Stockholms stad lämnat ett årligt bidrag till gymnasiet. Detta anslag har utgjort ca en tredjedel av det utgående statsunderstödet, ehuru kommunens bidrag vissa år understigit nämnda andel, vilket berott på att beslut om det kommunala bidraget fattats, innan ännu statsunderstödet storlek varit exakt känt.

Stockholms stads handelsgymnasium.

Stockholms stads handelsgymnasium har uppkommit genom ombildning av en vid Stockholms stads lärlings- och yrkesskolors avdelningar för handel anordnad tvåårig högre handelsavdelning. Gymnasiets styrelse utgöres av Stockholms stads lärlings- och yrkesskolstyrelse jämte gymnasiets rektor. Inom stadens ekonomiska förvaltning utgör gymnasiet en del av stadens yrkesskolor, och dess stat ingår i yrkesskolornas stat.

Gymnasiet har tillsammans med stadens yrkesskolors avdelningar för handel lokaler i ett nybyggt skolhus, beläget å Kungsholmen och med adress Fridhemsgatan 25. Stockholms stad äger såväl tomt som byggnader. Då skolhuset inom snar framtid beräknas bli för litet för sin dubbla uppgift, har skolstyrelsen ingått med förslag till staden att inom de närmaste tio åren låta uppföra en särskild byggnad för gymnasiet, belägen inom någon av de norra stadsdelarna.

Vid skolan finnes en premiefond, *rektor Gustaf Ekstrands minnes- och premiefond*, vilken är öppen även för elever vid Stockholms stads yrkesskolors avdelningar för handel. Fonden uppgick den 30 juni 1948 till 2519 kr. 13 öre. Ingen bestämmelse finns, hur med fonden skall förfaras, i den händelse gymnasiet skulle omorganiseras eller upplösas.

Bar-Lock-institutets handelsgymnasiekurser.

Vid Bar-Lock-institutet, som är beläget Mästersamuelsgatan 22, Stockholm, och äges av Bar-Lock-institutet aktiebolag, anordnas handelsgymnasiekurser, som icke äro statsunderstödda men sedan 1943 ställda under överstyrelsens för yrkesutbildning inseende. Tidigare anordnades tvååriga kurser och vissa år även ettåriga. Under läsåret 1949/50 förekommer endast ettårig kurs.

Handelsgymnasiekursen utgör endast en mindre del av verksamheten. Höstterminen 1949 hade skolan ca 180 elever i ettåriga heldagskurser, ca 250 deltagare i deltidundervisning på dagtid och ca 800 lärjungar, som endast undervisades på kvällstid.

Norrköpings handelsgymnasium.

Norrköpings handelsgymnasiums huvudman är Norrköpings handelsgymnasieförening, vars medlemmar så gott som samtliga utgöras av medlemmar i Handelsföreningen i Norrköping. Ursprungligen hade medlemmarna tecknat en garanti på 100 kr. vardera för gymnasiets förbindelser; genom stadgeändring 1934 har garantibeloppet nedsatts till 50 kr. per medlem.

Garantiteckningarna ha förnyats två gånger, sista gången år 1945, då garanternas antal var 52. Någon utbetalning av garantibelopp har icke behövt äga rum sedan gymnasiets tillkomst.

Norrköpings handelsgymnasieförening utser tre och Norrköpings stadsfullmäktige två ledamöter i gymnasiets styrelse. Föreningen som sådan har icke någon särskild styrelse.

Norrköpings stad tillhandahåller lokaler åt gymnasiet i stadens fastighet, Skepparegatan 8. Lokalerna äro tillräckliga för gymnasiets nuvarande behov men äro omoderna. Gymnasiet disponerar byggnaden tillsammans med den kommunala Norrköpings stads handelsskola. Vid utbyggnad av gymnasiet är enligt uppgift en lokalutvidgning nödvändig. Styrelserna för de bägge skolorna gjorde 1946 framställning till stadsfullmäktige beträffande nya och utvidgade lokaler, vilken emellertid icke ännu föranlett någon åtgärd. En viss utvidgning av skolan kan dock utan större svårighet åstadkommas i den nuvarande fastigheten.

Gymnasiet disponerar över en *pensionsfond*, beträffande vilken följande må nämnas. Första avsättningen till densamma skedde 1919 med 2 500 kr. Därefter skedde avsättningar med varierande belopp, sista gången under räkenskapsåret 1928/29. Vid sistnämnda räkenskapsårs utgång uppgick pensionsfondens behållning till 44 408 kr. 77 öre. Några bestämmelser rörande användningen av fondens medel ha icke fastställts. Avsättningen får ses mot bakgrunden av skyldigheten för gymnasiet enligt då gällande författning att vidtaga åtgärder för de ordinarie lärarnas pensionering. Att avsättningen till fonden upphörde 1929 berodde på att beslut då fattats om anmälan av gymnasiets ordinarie lärare till inträde i statens pensionsanstalt.

Pensionsfondens medel ha hittills använts för utbetalning av pensioner i två fall (dessa pensioner ha nu upphört). De engångsavgifter, som skolan haft att erlægga till statens pensionsanstalt för de ordinarie lärarnas pensionering, ha tagits ur fonden.

Pensionsfondens behållning har under senare år disponerats så, att sedan ränta gottskrivits densamma å dess ingående kapitalbehållning, har densamma belastats med gymnasiets samtliga utgifter för pensioneringsändamål. Eftersom pensioneringsutgifterna överstiga räntegottskrivningarna, minskas pensionsfondens kapitalbehållning varje år. Under räkenskapsåret 1947/48 uppgingo pensionsfondens inkomster till 1 146 kr. 37 öre och dess utgifter till 2 562 kr. 50 öre. Kapitalbehållningen vid slutet av nämnda räkenskapsår uppgick till 39 886 kr. 22 öre. Utgifter, som egentligen skulle täckas ur de löpande inkomsterna, täckas sålunda genom minskning av pensionsfondens kapitalbehållning. Några förpliktelser rörande pensionering utöver den författningsenliga har gymnasiet icke iklätt sig.

Gymnasiet disponerar över följande stipendie- och premiefonder.

1. *Frans Bloms stipendiefond*. Inga bestämmelser rörande fondmedlens användning finnas. Avkastningen har varje år, efter avsättning av visst belopp till kapitalbehållningen, utdelats som premier. Fonden uppgick den 30 juni 1948 till 7 216 kr. 20 öre.

2. *Handelsföreningens premiefond* tillkom genom insamling bland medlemmar i Handelsföreningen i Norrköping. Fondens medel stå under handelsgymnasiestyrelsens förvaltning. Av fondens avkastning skola minst 10 % årligen läggas till huvudstolen och återstoden användas till utdelande av premier. Per den 30 juni 1948 belöpte sig fonden till 6 497 kr. 38 öre.

3. *Handelsgymnasiets stipendiefond* uppkom genom att under åren 1926—1933 viss del av lärjungeavgifterna i gymnasiets ettåriga kurs avsattes till en fond. Därefter har av avkastningen vid årsavslutningarna visst belopp utdelats, varjämte en del av avkastningen tillagts kapitalet. Vid utgången av räkenskapsåret 1947/48 var fondens storlek 5 380 kr. 69 öre.

För ingen av fonderna finnes någon bestämmelse om hur därmed skall förfaras, i den händelse gymnasiet omorganiseras eller upplöses.

Kalmar handelsgymnasium.

Kalmar stad äger handelsgymnasiet i staden, vilket började sin verksamhet 1946 och hitintills icke åtnjutit statsunderstöd. Mot statsbidraget svarande belopp har för de två första läsåren tillkommit genom insamling inom länets näringsliv, vilka medel förvaltats av »Stiftelsen för upprätthållande av handelsgymnasium i Kalmar». Läsåret 1948/49 har staden betalat så gott som hela kostnaden för verksamheten.

Gymnasiets styrelse består av fyra ledamöter, som utses av stadsfullmäktige, samt läroanstaltens rektor.

Gymnasiet har sina lokaler i samma byggnad som Kalmar stads handelsinstitut, Storgatan 31—33. Lokalerna anses tillfredsställande. Planer föreligga på att förlägga handelsgymnasiet till en tillbyggnad av den nuvarande byggnaden, vilken då skulle användas för andra ändamål.

Skolan saknar fonder.

Malmö handelsgymnasium.

Malmö handelsgymnasium med tillhörande förberedande kurs äges av Föreningen Malmö handelsgymnasium u. p. a., vilken bildades 1929 och kan sägas utgöra en fortsättning av den garantiförening, som under åren 1904—1929 var huvudman för gymnasiet. Medlemmarna i föreningen, vilka utgöras av större företag samt enskilda affärsmän och andra intresserade, deltaga i densamma med en eller flera insatser à 250 kr. Antalet medlemmar är f. n. 97, och det inbetalda insatskapitalet uppgår till 100 250 kr.

Föreningen har enligt sina stadgar till ändamål att upprätthålla handelsgymnasiets verksamhet för att tillhandahålla i första hand föreningens medlemmar skolade kontorsarbetare och såmedelst förbilliga medlemmarnas kontorskostnader. Föreningens styrelse, som även är styrelse för gymnasiet, består av nio ledamöter, av vilka fem utses av stadsfullmäktige i Malmö och fyra av föreningen. Har under året vinst uppstått, avsättes den, efter det nödiga avskrivningar gjorts, till en reservfond. Upplöses föreningen, skola, sedan föreningens alla skulder blivit guldna, återstående tillgångar överlämnas till Malmö stad, varvid för de donerade tillgångarna skall som

förbehåll gälla, att de skola av staden förvaltas i donationernas syfte, samt för de övriga, att deras avkastning skall användas till premier och stipendier för elever och lärare vid handelsgymnasiet eller den undervisningsanstalt, som utgör dess fortsättning i Malmö.

Handelsgymnasiet disponerar en av Malmö stad för gymnasiet uppförd byggnad, belägen vid Rådmansgatan 9. Byggnaden, som färdigställdes 1919, är numera otillräcklig, och den förutvarande vaktmästarbostaden har måst inredas till klassrum och ersättas med förhyrd bostadslägenhet på annat håll. Staden har 1945 beviljat medel till en om- och tillbyggnad, varigenom gymnasiet skulle få rymliga och tidsenliga lokaler, men byggnadstillstånd har icke erhållits. Staden har även beviljat anslag till inredning och inventarier. En del av nu befintliga inventarier ägas av huvudmannen och de övriga av staden.

Huvudmannen redovisar en *reservfond*, vilken tillkommit på följande sätt. Under åren 1919—1930 avsattes medel till gäldande av pensionskostnader för gymnasiets ordinarie lärare. Sedan lärarna inträtt i statens pensionsanstalt samt av fonden bestritts såväl huvudmannens som lärarnas engångsavgifter till anstalten, överfördes återstoden, 9 485 kr. 22 öre, till en fond benämnd »För särskilda ändamål reserverade medel», till vilken sedermera lagts vissa överskottsmedel och räntor. 1935 bildades en reservfond av räntor av eget kapital och vinst på inlösen av aktier. Den förra fonden uppgick den 31 december 1945 till 16 074 kr. 73 öre och den senare till 18 015 kr. 8 öre. 1946 sammanslogos de båda fonderna under namnet »reservfond». Denna uppgick den 30 juni 1948 till 29 919 kr.

Handelsgymnasiet har vidare följande donationsfonder, vilka vid utgången av 1948 uppgingo till följande belopp.

1. *M. Flensburgs Söners premiefond*, 3 985 kr. 29 öre. Årliga räntan skall utdelas till en av de från högsta klassen utexaminerade manliga lärjungarna.

2. *Max Engeströms resestipendiefond*, 39 328 kr. 62 öre. Avkastningen skall användas till ett resestipendium åt en från gymnasiet utexaminerad manlig lärjunge.

3. *Severin Axelsons premiefond*, 9 107 kr. 11 öre. Av räntan skall årligen en femtedel läggas till kapitalet och resten utdelas som premier.

4. *Eug. Wingårds stipendiefond*, 6 642 kr. 66 öre. Årliga räntan skall utgå som stipendier till tvenne lärjungar, vilka lärarkollegiet ansett visa förutom allmän mognad och flit även utmärkt skicklighet i antingen engelska eller franska språket.

5. *Axel L. Hagermans fond*, 13 283 kr. 48 öre. Räntan skall årligen i ett eller flera stipendier eller premier utdelas bland gymnasiets lärjungar.

6. *Lorens Faxes fond*, 19 992 kr. 95 öre. Av den årliga avkastningen skola, efter lärarkollegiets bedömning, penningpremier å högst 150 kr. eller bokpremier utdelas till lärjungar, som därav gjort sig förtjänta.

7. *Nordenskjöldska premiefonden*, 2 338 kr. 85 öre. Avkastningen av fonden skall, intill 6 % av densamma, årligen enligt lärarkollegiets bestäm-

meler utdelas som premier, medan den övriga delen av avkastningen skall läggas till fondens kapital.

8. *L. P. Kruse & Sons 100-årsfond*, 11 096 kr. 66 öre. Arliga räntan skall utdelas som stipendier efter lärarkollegiets bestämmande.

9. *Sockerbolagets stipendiefond*, 25 916 kr. 67 öre. Avkastningen av fonden skall årligen utdelas som stipendier.

10. *Sydsvenska Dagbladets hundraårsfond*, 10 177 kr. 51 öre. Av avkastningen skall en tiondedel läggas till kapitalet och återstoden utdelas som premium.

Enligt donationsbestämmelserna skola samtliga dessa fonder förvaltas av handelsgymnasiets styrelse.

Donationshandlingarna innehålla i intet fall bestämmelser om hur med fond skall förfaras vid omorganisation eller upplösning av gymnasiet.

I detta sammanhang må i korthet redogöras för *den förberedande kursen* vid Malmö handelsgymnasium, vilken inrättades 1917 och är avsedd för dem, som sakna kvalifikationer för inträde i gymnasiets tvååriga kurs. Eleverna i den förberedande kursen ha i regel genomgått ett antal klasser av realskolan eller flickskolan. Elevantalet har under de sista tio åren uppgått till i genomsnitt ca 30.

Kursen är ettårig och omfattar 27 veckotimmar, därav svenska 4, engelska 7, tyska 7, matematik 4, historia 3 och geografi 2 timmar.

För den förberedande kursen åtnjutas inga bidrag från det allmänna, varför terminsavgiften måst sättas till 175 kr.

Endast de dugligare lärjungarna bruka vinna inträde i handelsgymnasiet.

Hälsingborgs handelsgymnasium.

Hälsingborgs handelsförening tillsatte 1901 en kommitté med uppdrag att verkställa utredning och föreslå åtgärder för inrättandet av ett högre handelsinstitut i Hälsingborg. Kommittén överlämnade 1903 till föreningens fullmäktige ett förslag i ämnet. Förslaget föranledde stadsfullmäktige att 1904 besluta om upplåtande av erforderliga lokaler samt att bevilja visst årligt bidrag till driften. På anhållan av kommittén tecknade vissa personer, kallade skolans principaler, en garantifond för att stödja skolans verksamhet, vilken fond emellertid konsumerades redan under de första verksamhetsåren för att täcka uppkommen brist. Hälsingborgs handelsförening har alltså visserligen tagit initiativet till handelsgymnasiets grundande men har aldrig varit huvudman för detsamma. Då icke heller någon annan ägare finns, föreligger sålunda det säregna förhållandet, att gymnasiet saknar ägare.

Innan garantifonden förbrukats, utsågo skolans principaler en ledamot och Hälsingborgs stadsfullmäktige två ledamöter i styrelsen. Numera utgöres styrelsen av sju ledamöter, av vilka tre utses av stadsfullmäktige, två av handelsföreningen och två av Hälsingborgs köpmannaförening.

Skolan har från sin tillkomst varit inrymd i det av staden ägda s. k. gamla läroverket, beläget vid högre allmänna läroverket för gossar och med adress Bergaliden 5. År 1919 moderniserades byggnaden grundligt, och gymnasiets lokalfråga anses tillfredsställande ordnad med nuvarande lärjungeantal. Fyra klassrum disponeras av högre allmänna läroverket och byggnaden i övrigt av handelsgymnasiet.

Handelsgymnasiet disponerar en *pensionsfond*, beträffande vilken följande må nämnas. 1921 avsattes 6 000 kr. å ett konto, benämnt pensionsfondens konto. Till detta lades under 1920-talet skiftande belopp, sista gången 1929. Vid utgången av räkenskapsåret 1928/29 uppgick fonden till 41 731 kr. 26 öre. 1923 utbröts fonden ur de ordinarie räkenskaperna. Räkenskaperna beträffande fonden ha även därefter granskats av skolans ordinarie revisorer, och berättelser över granskningen ha avgivits på sedvanligt sätt. 1929 inträdde de två ordinarie lärarna i statens pensionsanstalt, varvid den på huvudmannen belöpande engångsavgiften betalades av gymnasiet och upptogs i de ordinarie räkenskaperna. Vid inträdet i anstalten tillförsäkrades de båda lärarna samma pensionsförmåner, som tillkomma adjunkt vid allmänt läroverk. 1930 inträdde ännu en lärare i anstalten och 1946 ytterligare en, varefter samtliga ordinarie anställda lärare äro försäkrade i anstalten. 1933 beslöt styrelsen, att de två förstnämnda ordinarie lärarna skulle erhålla sådana tilläggspensioner, att de i avseende på pensionsförmåner bleve jämställda med rektor resp. lektor vid högre allmänt läroverk. Åren 1934—1946 ha dessa båda lärare årligen inbetalt tillsammans 103 kr. såsom årsavgifter för denna tilläggspension. Under budgetåret 1945/46 inköptes för en engångspremie av inalles 42 778 kr. 56 öre tvenne pensionsförsäkringsbrev i Allmänna livförsäkringsbolaget Oden för bestridande av dessa tilläggspensioner. Därefter återstodo av pensionsfonden 40 998 kr. 80 öre. Den 30 juni 1948 uppgick den till 38 738 kr. 78 öre. Några bestämmelser för pensionsfondens användning finnas icke.

Vid gymnasiet finnas vidare följande donationsfonder, vilka den 30 juni 1948 uppgingo till nedan angivna belopp.

a) Under gymnasiets förvaltning:

1. *B. Ingelssons stipendiefond*, 23 957 kr. 28 öre. Stipendiet är avsett att tjäna från handelsgymnasiet utgången elev som hjälp vid fortsatt utbildning, t. ex. genom studier vid handelshögskola eller genom tjänstgöring på in- och utländskt kontor.

2. *Erik Bancks premiefond*, 3 139 kr. 18 öre. Räntan skall utdelas såsom premium.

3. *Bokhandlaren Otto Killbergs premiefond*, 3 147 kr. 55 öre. Avkastningen är avsedd till premier.

4. *Inez och Jöns Engelberts stipendiefond*, 62 332 kr. 37 öre. 1947 mottog handelsgymnasiet 200 aktier i Stockholms superfosfat fabriks aktiebolag motsvarande ett värde av ca 63 000 kr. 10 % av avkastningen skola läggas till kapitalet, medan återstoden skall disponeras till ett eller flera resestipendier.

b) Under stadsfullmäktiges förvaltning:

5. *Direktör Alfred Floborgs premiefond*, 10 000 kr. Avkastningen skall årligen utdelas i två premier.

c) Under Hälsingborgs handelsklubbs styrelses förvaltning:

6. *Bankir Ernst Lindbergs stipendiefond*, 2 065 kr. 69 öre. Räntecavkastningen skall utdelas såsom premium.

För ingen av dessa fonder finns någon bestämmelse om hur med dem skall förfaras vid omorganisation eller upplösning av handelsgymnasiet.

Göteborgs handelsgymnasium.

Äganderättsförhållandena till Göteborgs handelsgymnasium äro förhållandevis komplicerade. Initiativet till upprättandet av ett handelsinstitut togs av ledamöter i Handels societeten, numera Handelsföreningen i Göteborg, som sedan 1906 också utgör handelskammaren i Göteborg. Denna korporation beslöt 1825 »att vidtaga ett beslut, hvarigenom Undervisnings-Anstalten må beredas och komma i verksamhet» samt valde skolans första styrelse och mottog och förvaltade genom sin kassaförvaltare skolans medel. Dessa »skulle särskildt redovisas och finge ej sammanblandas med societetens öfriga fonder». Handelsföreningen valde under en avsevärd tid framåt genom sina fullmäktige ensam ledamöterna i institutets styrelse. 1878 beslöt stadsfullmäktige i Göteborg att till handelsföreningens fullmäktige upplåta plats för en ny skolbyggnad under villkor bl. a., »att av ledamöterna i styrelsen, vilka ledamöters antal, då utgörande fem, icke finge utan stadsfullmäktiges medgivande ändras, två skulle från 1879 utses av stadsfullmäktige». Villkoret blev av handelsföreningens fullmäktige godkänt, och styrelsen har alltsedan dess bestått av fem ledamöter, av vilka två utsetts av stadsfullmäktige och tre av handelsföreningens fullmäktige. Det synes oklart, om handelsföreningen skall anses som skolans ägare eller om icke snarare en stiftelse kan anses föreligga.

Enligt stadgarna för läroanstalten, vilka antagits av handelsföreningens fullmäktige och stadsfullmäktige, förvaltas skolans fonder av handelsföreningens fullmäktige. Stadgarna innehålla förutom bestämmelser rörande styrelse och förvaltning även vissa föreskrifter rörande rektor och lärare samt om eleverna. Ansvarsfrihet beviljas av handelsföreningens fullmäktige och stadsfullmäktige. Beslut om ändring av stadgarna fattas av handelsföreningens fullmäktige, dock att beslut om ändring i styrelsens sammansättning eller bestämmelserna angående revision och ansvarsfrihet samt sättet för ändring av stadgarna skall underställas stadsfullmäktige.

Den nuvarande skolbyggnaden, som uppfördes strax före första världskriget, är belägen Viktor Rydbergsgatan 9 och betecknas som fullt tillräcklig för sitt ändamål. Med säkerhet anses ytterligare tre klassavdelningar kunna beredas plats.

Tomten, å vilken skolan uppförts, tillhör Göteborgs stad. Av ett avtal mellan skolans styrelse och staden den 8 september 1910 framgår nämligen, att

markområdet i fråga »upplåtits» till läroanstalten på villkor bl. a., att upplåtelsen skulle förfalla, om den byggnad, som enligt avtalet skulle uppföras därå, icke komme att användas för anstaltens ändamål. Å staden har enligt avtalet överlåtits all handelsföreningens fullmäktige och läroanstalten tillkommande rätt till de dittillsvarande tomterna och byggnaderna för anstalten, mot att staden bl. a. kontant betalade 160 000 kr. Det nuvarande läroverkshuset har förutom genom dessa medel i huvudsak finansierats genom att stadsfullmäktige anslog 245 000 kr. för ändamålet ur Wilh. Röhss' utdelningsfond. Skolbyggnaden är sålunda icke stadens egendom. Byggnaden är taxerad till 500 000 kr. och brandförsäkrad för 1 250 000 kr.

Vid handelsgymnasiet finnas åtskilliga fonder av skiftande beskaffenhet.

1. och 2. *Sven Renströms fond* och *Wilh. Röhss' donationsfond*. Som bidrag till uppförande av den äldre skolbyggnaden erhöll läroanstalten 1878 av stadsfullmäktige ett anslag av 125 000 kr. ur Renströmska utdelningsfonden. Kostnaderna för den nya byggnaden ha som nämnts täckts huvudsakligen genom anslag från Wilh. Röhss' fond och med en köpeskilling för den äldre byggnaden av 160 000 kr. Genom köpeskillingen frigjordes anslaget ur Renströmska fonden liksom 35 000 kr. av skolans eget kapital, vilka belopp investerades i den nya byggnaden. 1914 beslöt skolans styrelse, att av nämnda köpeskilling det på sin tid beviljade anslaget från Renströmska fonden skulle överföras till »Sven Renströms donationsfond» och att återstoden, 35 000 kr., skulle tillföras kapitalkontot, ävensom att Wilh. Röhss' donationsfond skulle bibehållas vid det belopp, som anslaget, 245 000 kr., jämte därå upplupen ränta utgjorde den dag, då nybyggnadskostnaderna hunnit uppgå till samma belopp. I enlighet härmed bokföras Sven Renströms fond med 125 000 kr. och Wilh. Röhss' donationsfond med 270 930 kr. 27 öre, motsvarande anslagsbeloppet jämte därå till viss dag upplupen ränta. Dessa båda fonder äro alltså investerade i skolbyggnaden.

3. *E. J. Heymans donationsfond*. Grosshandlaren E. J. Heyman donerade 1876 3 000 kr. till en ny skolhusbyggnad. Även denna fond är investerad i skolbyggnaden och lämnar sålunda icke någon avkastning.

4. *Biblioteksfonden*. Ur Renströmska fondens utdelningsmedel anslog stadsfullmäktige 1894 15 000 kr. till inköp av undervisningsmateriel för skolan och komplettering av biblioteket. Beloppet användes emellertid endast till en del. De icke disponerade medlen bokfördes som en fond, numera uppgående till 8 500 kr. Ränta gottskrives icke fonden.

5. *Grundfonden*. 1894 uppgick skolans egna kapital till 71 000 kr. Sedan skolan härefter fick statsunderstöd, ökades kapitalet snabbt och uppgick 1900 till 168 000 kr. Skolans styrelse beslöt 1901, att av kapitalet 100 000 kr. skulle avföras och särskilt bokföras under benämningen »Handelsinstitutets grundfond», till vilken vid varje års slut skulle läggas den under året upplupna räntan eller så stor del av densamma, som icke varit erforderlig för bestridandet av löpande utgifter under året, efter det att skolans övriga inkomster tagits i anspråk. Vid utgången av 1918, då fonden upp-

gick till 180 310 kr. 82 öre, beslöts, att ränta icke vidare skulle tilläggas grundfonden. På grund av att handelsgymnasiets verksamhet senare visat betydande underskott, har det varit nödvändigt att ta en del av fonden i anspråk. Den 30 juni 1948 uppgick grundfonden till 84 055 kr. 71 öre.

6. *Pensionsfonden.* Denna bildades 1901, då läroanstaltens styrelse beslöt, att för fyra befattningshavare vid skolan skulle avsättas vissa belopp för att möjliggöra pensionering av dem.

Numera äro de ordinarie och extra ordinarie lärarna vid handelsgymnasiet pensionsförsäkrade i statens pensionsanstalt, men rektor och lektorer äro därjämte enligt beslut 1931 av gymnasiets styrelse tillförsäkrade samma pensioner, som åtnjutas av motsvarande befattningshavare vid statsläroverken. Dessa tilläggs pensioner skola utgå från pensionsfonden, till vilken rektor och lektorerna till och med utgången av läsåret 1946/47 inbetalade årliga avgifter. Skolans båda vaktmästare skola från pensionsfonden erhålla samma pensionsförmåner som tillsyningsvaktmästare resp. vaktmästare vid Göteborgs stads folkskolor. Vaktmästarna göra inga inbetalningar till fonden.

Handelsgymnasiet lämnar ett årligt anslag till pensionsfonden, vilket sedan budgetåret 1937/38 utgjort 8 500 kr.

Från fonden utbetalas följande pensioner:

a) till f. d. lektorerna K. E. Hägg och J. D. Cronlund, vilka äro pensionsförsäkrade i statens pensionsanstalt, tilläggs pensioner enligt nyssnämnda beslut 1931;

b) till Ester Afzelius och Mary Holm änkepensioner, vilka f. n. utgå med 2 670 kr. resp. 1 500 kr. för år;

c) till f. d. vaktmästaren Elise Svensson dels pension om f. n. 2 389 kr. årligen, dels fri bostad med värme och ljus, värderad till 707 kr. 40 öre per år, vilket belopp erlägges av pensionsfonden;

d) till f. d. vaktmästaren J. F. Malmström pension med 4 543 kr. 80 öre per år.

Vidare utgå från fonden såväl på huvudmannen som på lärarna belöpande avgifter till statens pensionsanstalt för pensionering av lärarna.

Pensionsfondens ställning vid utgången av räkenskapsåret 1947/48 var följande:

Ingående balans	206 775: 97	
influtna räntor	6 042: 03	
anslag från gymnasiet	8 500: —	221 310: —
Utbetalda pensioner	13 728: 48	
pensionsavgifter till statens pensionsanstalt	6 951: 78	20 680: 26
Utgående balans		200 637: 74

7. *A. G. Levgrens donationsfond.* Grosshandlaren A. G. Levgren skänkte till täckande av omkostnader vid grundandet av läroanstalten inalles 4 162: 41 riksdaler banco, vilket belopp förbrukades enligt givarens önskan. 1914 avsattes från kapitalkontot häremot svarande belopp 6 243 kr. 62 öre

till en fond för hugfästade av Levgrens minne. Den uppgick vid ingången av redovisningsåret 1948/49 till 6 851 kr. 42 öre. Några bestämmelser om användningen finnas icke.

8. *Aug. Röhss' donationsfond.* Denna har tillkommit i enlighet med testamentariskt förordnande, som icke förknippats med villkor för användningen. Vid mottagandet beslöt skolans styrelse, att kapitalbeloppet, 50 000 kr., icke finge förminskas och att avkastningen skulle användas till sådana skolans ändamål, varom styrelsen särskilt beslutade. Med undantag av första året, 1905, lades räntan till kapitalet till och med 1914, då fonden uppgick till 76 920 kr. 18 öre. Till detta belopp uppgår den alltjämt, då avkastningen sedermera måst användas till täckande av löpande utgifter.

9. *Elevernas pianofond.* Sedan skolans elever vid aftonunderhållningar m. m. hopsamlat ett belopp, inköptes 1920 en flygel, varefter kvarstod en mindre summa, som efter diverse tillskott uppgår till 985 kr. enligt bokslutet för 1947/48.

10. *Prosten Adams fond.* Fonden skall användas till beredande av friplatser vid handelsgymnasiet. Eventuellt överskott skall läggas till kapitalet. Per den 30 juni 1948 uppgick fonden till 13 813 kr. 88 öre.

11. *Lidbeckska fonden.* Sedan en tiondedel av avkastningen kapitaliserats, skall återstoden tilldelas i Göteborg födda lärjungar vid handelsgymnasiet, vilka äro i behov av understöd för studiernas bedrivande. Fonden uppgick vid utgången av räkenskapsåret 1947/48 till 27 753 kr. 34 öre.

12. *Alfred Heymans fond.* Räntan skall tilldelas en från den tvååriga kursen utexaminerad elev i och för specialstudier av fabrikation eller handel i in- eller utlandet. Den 30 juni 1948 uppgick fonden till 29 897 kr. 82 öre.

13. *Vict. Lövstrands premiefond.* Sedan minst en tiondedel av avkastningen lagts till kapitalet, skall återstoden användas som premium. Fonden uppgick den 30 juni 1948 till 6 911 kr. 86 öre.

14. *Gåvobokens fond.* Genom uppläggandet av en gåvobok ha f. d. elever beretts tillfälle att lämna bidrag till denna fond, vars avkastning skall utdelas i form av premier. Fonden uppgick den 30 juni 1948 till 4 854 kr. 2 öre.

15. *Rektor Axel Ahlströms premiefond.* Fonden har uppkommit genom att Ahlström i testamentariskt förordnande på gymnasiet överlät förlagsrätten till tre läroböcker. Vad som inflyter å förlagsrätten, skall användas till premier. Fondens storlek per den 30 juni 1948 var 9 369 kr. 80 öre.

16. *Ann-Marie Andells minnesfond,* 10 000 kr. per den 30 juni 1948. Denna, som är en premiefond, är avsedd för elever, som äro särskilt intresserade av romanska språk.

17. *Anna Ahrenbergs fond.* Fonden skall användas för upprätthållande vid skolan av en lärarbefattning i italienska. Den uppgick den 30 juni 1948 till 25 774 kr. 48 öre.

18. *Forna elevers fond.* Fonden har tillkommit genom insamling och har till ändamål bl. a. att möjliggöra utdelandet av rese- och studiestipendier till

elever samt inrättandet av en lånekassa till förmån för elever, som äro i behov av tillfällig hjälp. Enligt gåvobrev av Emily Wijk ha 20 000 kr. tillförts fonden under benämningen »Emily Wijks gåva till minne av Edward Dickson». För fonden, som vid utgången av räkenskapsåret 1947/48 uppgick till 147 403 kr. 63 öre, avges särskild revisionsberättelse.

19. *Forna elevers fonds lånekassa.* Kassan redovisade per den 30 juni 1948 en behållning om 16 371 kr. 48 öre. För densamma upprättas särskilt bokslut.

I intet fall finnes bestämt, hur med fond skall förfaras i händelse gymnasiet omorganiserar eller upphör. Fonderna förvaltas av Handelsföreningens fullmäktige med undantag av Gåvobokens fond, som förvaltas av gymnasiets styrelse.

Vidare fanns enligt bokslutet per den 30 juni 1948 en *kapitalbehållning* av 99 287 kr. 39 öre.

Göteborgs stads handelsgymnasium med aftonundervisning.

Göteborgs stad inrättade hösten 1948 en första klass i ett fyraårigt handelsgymnasium med aftonundervisning. Skolans styrelse är styrelsen för Göteborgs stads yrkesskolor. Skolan förhyr lokaler av Göteborgs handelsgymnasium. Gymnasiet saknar fonder.

Karlstads handelsgymnasium.

Karlstads stad har fr. o. m. höstterminen 1949 inrättat ett hittills icke statsunderstött tvåårigt handelsgymnasium. Gymnasiet är i administrativt hänseende samordnat med Karlstads skolor för yrkesundervisning och har adress Drottninggatan 43. Gymnasiet och yrkesskolan ha också gemensamma lokaler.

Gymnasiets styrelse består av sju av stadsfullmäktige valda ledamöter samt rektor.

Skolan saknar fonder.

Örebro handelsgymnasium.

Initiativtagare till upprättandet av Örebro handelsgymnasium var handelskammaren för Örebro och Västmanlands län. Sedan handelskammaren utverkat ekonomiskt stöd i form av ett lån från Örebro enskilda handelsförening samt stadsfullmäktige i Örebro bifallit en framställning om lämnande av årligt anslag till ett handelsgymnasium, bildade intresserade personer Föreningen till grundande och understödjande av Örebro högre handelsinstitut eller handelsgymnasium, vanligen kallad Grundareföreningen. Medlem i föreningen skall enligt stadgarna för densamma vara envar, som tecknar sig för en garantisumma av minst 150 kr. Föreningens styrelse skall utgöras av fem ledamöter. Föreningen sammanträder till ordinarie årsmöte vart tredje år, då bl. a. frågan om ansvarsfrihet för gymnasiets styrelse och för föreningens styrelse behandlas. För närvarande utgör antalet garanter nio, vilka vardera tecknat sig för en garantisumma av 150 kr. Garanterade be-

lopp ha icke vid något tillfälle behövt tas i anspråk för täckande av under-skott.

Enligt stadgarna för gymnasiet består dess styrelse av åtta ledamöter, av vilka Grundareföreningen och handelskammaren för Örebro och Västmanlands län vardera utse två samt stadsfullmäktige i Örebro, Örebro läns landsting och Örebro enskilda handelsförening vardera en ledamot. Härjämte är skolans rektor ledamot. Grundareföreningen, stadsfullmäktige och handelsföreningen besluta om ansvarsfrihet för gymnasiets styrelse.

Grundareföreningen torde få anses vara ägare till gymnasiet.

Gymnasiet förhyr lokaler i en privatägd fastighet med adress Olaigatan 17 B, vilken är modern men visat sig otillräcklig för gymnasiets behov. Till hyran bidrager sedan gammalt Örebro läns landsting med 5 000 kr. årligen. Återstoden av hyran, som f. n. inklusive bränsletillägg uppgår till 8 440 kr., betalas från tillgängliga medel av gymnasiet. Örebro stad har sålunda hitintills icke tillhandahållit lokaler åt skolan men har beslutat att upplåta lokaler åt gymnasiet i en för tullkammaren tillämnad nybyggnad, för vilken byggnadstillstånd emellertid ännu icke beviljats.

Utöver stipendie- och premiefonder finns vid gymnasiet endast en *pensionsfond*, vilken uppkommit på följande sätt. Intill 1930 voro gymnasiets båda ordinarie lärare pensionsförsäkrade i försäkringsaktiebolaget Skandia. Pensionsbrevet med detta bolag försålde, i och med att lärarna detta år pensionsförsäkrades i statens pensionsanstalt. Sedan avgifter för försäkring i anstalten betalats av försäljningssumman, uppstod ett överskott, vilket den 30 juni 1948 uppgick till 8 103 kr. 41 öre.

Följande stipendie- och premiefonder stå under styrelsens förvaltning. Beloppen avse förhållandena den 30 juni 1948.

1. *Styrelsens fond*, 653 kr. 73 öre, som bildats genom årliga sammanskott av styrelsens ledamöter. Ur fonden utdelas årligen 100 kr. till avgående elev.

2. *Örebro skofabrikantförenings fond*, 1 007 kr. 9 öre. Årliga avkastningen utdelas såsom premier.

3. *AB J. Pehrson & Co's fond*, 3 000 kr. 7 öre. Räntan utdelas såsom belöning till en eller flera elever.

4. *Ad. Lindgrens fond*, 2 003 kr. 31 öre. Årliga avkastningen utdelas såsom premier.

5. *Hjalmar Heijdenbergs fond*, 504 kr. 98 öre. Räntan utdelas såsom premier.

6. *Skofabriksaktiebolaget Oscarias fond*, 1 005 kr. 77 öre. Avkastningen utdelas såsom premier.

7. *Skofabriken Örnens 25-årsminne*, 3 007 kr. 17 öre. Årliga räntan utdelas till någon mindre bemedlad elev, som genom flit, begåvning och hedrande uppförande gjort sig förtjänt därav. Elev, vars fader eller moder under minst fem år haft anställning vid skofabriken Örnen och som fyller ovannämnda kvalifikationer, skall ha företräde.

8. *Carl Gustafssons stipendiefond*, 3 003 kr. 8 öre. Den årliga räntan utdelas till någon mindre bemedlad elev. Stipendiet kan utgå för fortsatta språkstudier utomlands.

9. *Knut Ramstedts premiefond*, 3 204 kr. 20 öre. Årliga avkastningen utdelas såsom premium.

10. *Forna elevers fond*, 758 kr. 87 öre. Avkastningen utdelas i form av bokpremier.

Under Skandinaviska bankens förvaltning står en fond om 100 000 kr., som inrättats av *Örebro enskilda bank*. Årliga räntan utdelas i form av tio olika stipendier åt lärjungar vid vissa skolor i länet. Två av stipendierna tillfalla helst mindre bemedlade lärjungar vid handelsgymnasiet, med företrädare för dem som äro födda i Örebro län.

Bestämmelser hur med fonderna skall förfaras vid omorganisation eller upplösning av handelsgymnasiet saknas med undantag för följande fonder, för vilka bestämts:

Skofabriken Örnens 25-årsminne: »För den händelse Örebro handelsgymnasium skulle upphöra eller flyttas till annan ort, förbehåller sig styrelsen för Nya Skofabriksaktiebolaget Örnen, därest detta företag då ännu består, att återbekomma kapitalet för att i stället överlämna det till annan undervisningsanstalt i Örebro, att där utgöra stipendiefond med enahanda villkor. Skulle vårt bolag då hava upphört, överlämna vi åt Magistraten i Örebro att bestämma vilken undervisningsanstalt bör tilldelas stipendiefonden.»

Carl Gustafssons stipendiefond: »För den händelse Örebro handelsgymnasium skulle upphöra eller flyttas till annan ort, förbehåller sig donator att återbekomma kapitalet för att överlämna det till annan undervisningsanstalt i Örebro, att där utgöra stipendiefond med enahanda villkor.

Skulle jag då hava avlidit, överlämnas åt Örebro Stadsfullmäktige att besluta vilken undervisningsanstalt bör tilldelas stipendiefonden.»

Örebro enskilda banks fond: »Skulle någon eller några av de läroanstalter, som enligt ovan angivna bestämmelser erhålla stipendier till utdelning, under tiderna förändras eller upphöra med sin verksamhet inom länet i sina nuvarande syften, skall en nämnd bestående av Länsstyrelsens chef, Landstingets ordförande, Hushållningssällskapets ordförande, Handelskammarens ordförande och styrelsens ordförande inom den bankavdelning, som efterträtt Örebro Enskilda Bank i Örebro stad, avgöra utdelandet av de sålunda ledigblivna stipendiemedlen i det syfte, som nu avsetts till fromma för undervisning i humaniora, handel, industri och lantbruk inom länet men alltid i undervisningsändamål och till personlig utdelning.»

Vid sin tillkomst erhöll handelsgymnasiet ett räntefritt lån av Örebro enskilda handelsförening om 9 000 kr., vilket nedamorterats till 4 000 kr.

Gävle handelsgymnasium.

Gävle handelsgymnasium utgör en integrerande del av läroanstalten Gävle borgarskola och högre handelsinstitut. Skolan leder sitt ursprung tillbaka till den 1797 inrättade Gefle elementarskola, till vilkens inrättande Peter

Brändström lämnade Gävle stad ett »perpetuellt Låhn för alla tider» om 10 000 riksdaler. Brändström överlämnade sedermera även en skoltomt »till evärdelig egendom åt Elementar Skolan», vilken var avsedd »för ungdom, som ämnade sig till näringsstånden». Ytterligare donationer tryggade skolans fortsatta existens. 1839 omorganiserades »Gefle stads enskilda läroverk», varvid den därtill hörande skolan Athenæum tog arv efter elementarskolan. Athenæums verksamhet upphörde 1859, varefter, trots antagandet av stadgar 1860 för en borgareskola och 1868 för Gefle stads borgareskola, undervisningen så gott som fullständigt låg nere ända till 1890, då stadsfullmäktige antog av Kungl. Maj:t samma år sanktionerade stadgar för Gefle borgareskola. Drivfjädern till läroanstaltens återupprättande torde till stor del ha varit en donation 1888 om 350 000 kr. av Pehr Murén »till den för Gefle Stads Borgarskola befintliga fond.»

Skolan fick sin huvudsakliga nuvarande organisationsform 1909, då Kungl. Maj:t fastställde alltjämt gällande av stadsfullmäktige beslutade stadgar för densamma. Läroanstalten utgöres numera dels av en fyraårig enskild mellanskola, dels av ett tvåårigt handelsgymnasium, dels av en ettårig handelskurs, den sistnämnda närmast avsedd för elever med rätt till flyttning till klass 3 i mellanskolan.

Skolans styrelse består av fyra av stadsfullmäktige utsedda ledamöter samt rektor. Stadsfullmäktige utser jämväl två revisorer samt avgör, om ansvarsfrihet skall lämnas styrelsen. Staden åtager sig endast för ett år i sänder att stå för kostnaderna för skolan, i den mån dessa icke täckas av statsbidrag eller övriga inkomster. Samtliga fonder utom en premiefond stå under stadsfullmäktiges förvaltning.

Peter Brändström synes möjligen ha avsett att inrätta en under eller till stadens förvaltning hörande stiftelse. Emellertid har skolan redan från sin begynnelse uppfattats som kommunal och anses även i dag som Gävle stads skola, om än staden sedan gammalt åtager sig det ekonomiska ansvaret för blott ett år i sänder. Borgarskolans föregångare Athenæum hörde som nämnts till »Gefle stads enskilda läroverk», därvid ordet enskild uppenbarligen betyder icke-statlig. Dess efterföljare skulle, som nämnts, kallas Gefle stads borgareskola. Vad ovan anförts om styrelse, revision och förvaltning av fonder ger också vid handen, att skolan har kommunal karaktär.

Av intresse är i detta sammanhang, att för mellanskolan åtnjutes statsbidrag enligt för privatläroverken gällande bestämmelser. I riksstaten finns ett särskilt anslag benämnt Privatläroverk: Bidrag till enskilda mellanskolor, från vilket understöd utgår förutom till Gävle borgarskola endast till den i egentlig mening enskilda Osby samskola. Att mellanskolan icke gjorts till kommunal enligt de för kommunala mellanskolor gällande bestämmelserna torde ha berott på att man önskade bibehålla och bygga vidare på den lärogång och de kursplaner, som skolan redan tidigt hade erfarenhet av. Skolan skulle såsom kommunal mellanskola ha blivit bunden av en studieplan, som i vissa avseenden skilde sig från vad man funnit lämpligt vid borgarskolan. Så har ända sedan 1890 engelska utgjort det första främ-

mande språket. En annan orsak torde ha varit, att man för läroanstalten som en enhet kunde anställa behöfligt antal heltidsanställda lärare och slapp ett system med timlärare. Det vore sålunda felaktigt att av den omständigheten, att mellanskolan i statsbidragshänseende behandlas som ett privatläroverk, dra den slutsatsen, att skolan är icke-kommunal. För den ettåriga handelskursen utgår också statsunderstöd enligt bestämmelserna för understöd till kommunala anstalter för yrkesundervisning och icke enligt bestämmelserna om understöd till enskilda sådana anstalter. (SFS 1921: 705).

Borgarskolan disponerar egen fastighet med tillhörande gymnastikbyggnad med adress Valbogatan 3. Skolans samtliga lokaler äro till fullo utnyttjade, och utvidgningsmöjligheter inom fastigheten anses icke finnas.

Gävle borgarskola har egna fonder uppgående till betydande belopp och disponerar därjämte över åtskilliga premie- och stipendiefonder. Fonderna äro följande. Beloppen avse förhållandena den 31 december 1948.

1. *Egna fonder*, 913 374 kr. 17 öre. Dessa tillgångar härröra från de inledningsvis nämnda donationerna och från avkastningen därav, särskilt under de år verksamheten låg nere. I villkoren för Pehr Muréns donation, av vilken 300 000 kr. jämte avkastningen därav ingå i de egna fonderna, finns bl. a. en bestämmelse, att undervisning skall lämnas i engelska, tyska och franska.

2. *P. Muréns pensionsfond för lärare*. Av Muréns donation skulle 50 000 kr. utgöra ett grundkapital till en pensionsfond för de vid borgarskolan anställda lärarna. Fonden uppgår till 258 325 kr. 31 öre.

Läroanstaltens ordinarie lärare pensioneras enligt reglemente angående ordinarie lärares vid Gefle borgarskola rätt till pension, fastställt av Gävle stadsfullmäktige 1917. Stadsfullmäktige ha garanterat lärarna pensioner till i reglementet angiven storlek, oberoende av om de Murénska fondmedlen för pensionering därtill förslå. Lärarinnorna äro däremot pensionsförsäkrade i statens pensionsanstalt.

3. *Gävle borgarskolas änke- och pupillkassa*, 226 567 kr. 34 öre. Kassan har uppkommit 1897 genom anslag från stadsfullmäktige med 20 727 kr. och inbetalda avgifter från lärarna samt genom avkastning från dessa medel. För kassan gälla stadgar fastställda av stadsfullmäktige 1917, enligt vilka kassan har till ändamål att bereda pension åt änkor och barn efter ordinarie lärare vid skolan.

4. *Allmänna premiefonden*, 2 363 kr. 45 öre. Räntan får användas till bok- och penningpremier samt för prägling av vissa medaljer, avsedda att utdelas till lärjungar.

5. *Carl M. Anderssons fond*, 1 058 kr. 31 öre. Räntan skall användas till premium till manlig elev, som genomgått handelsgymnasiet.

6. *Ernst V. Engwalls stipendiefond*, 5 888 kr. 98 öre. Årliga räntan skall användas till stipendier åt lärjungar i handelsgymnasiet. Elever, som genomgått mellanskolans fjärde klass, äga företräde.

7. *Ernst och Hilda Engwalls donationsfond*, 10 000 kr. Avkastningen skall disponeras på samma sätt, som gäller för den under 6. nämnda fonden.

8. *Gevalia-Britannia-fonden*, 1 168 kr. 88 öre. Räntan skall utdelas som premier.

9. *Löfgrenska fonden*, 5 293 kr. 81 öre. Räntan skall utdelas som stipendier till manliga lärjungar, främst sådana som äro mantalsskrivna i Gävle.

10. *Aug. Normans fond*, 15 885 kr. 13 öre. Årliga avkastningen skall med två tredjedelar utdelas i form av stipendier och premier samt med en tredjedel användas till understöd vid anordnande av feriekurser eller för skolresor.

11. *Gefle köpmannaförenings premiefond*, 1 000 kr. Fonden står under föreningens förvaltning. Räntan skall användas som belöning till elever i handelsgymnasiet.

12. *Stipendiefonden Daniel Elfstrands minne*, 3 563 kr. 2 öre. En del av fondens avkastning skall läggas till kapitalet. Intill dess detta växt till visst belopp, skall ett stipendium om 50 kr. utdelas till lärjunge, som utmärker sig i engelska, varefter ytterligare stipendier skola utdelas.

13. *Josef Normans fond*, 25 145 kr. 16 öre. Årliga räntan skall användas till hjälp åt begåvade, fattiga elever eller till annat i sammanhang med skolans verksamhet stående ändamål.

14. *Oscar Flensburgs fond* bestående av fem aktier, upptagna till 4 197 kronor 74 öre. Den årliga avkastningen skall användas till två stipendier, företrädesvis till elever i handelsgymnasiet.

15. *Lotten Westergrens stipendiefond*, 7 197 kr. 13 öre. Fonden skall förräntas, till dess den uppgår till 10 000 kr. Därefter skall räntan utdelas i två stipendier.

16. *Landshövding Sven Lübecks premiefond*, 3 741 kr. 45 öre. Av avkastningen skall viss del läggas till kapitalet. Återstoden skall utdelas som premier till elever i handelsgymnasiets avgångsklass, vilka tidigare tillhört mellanskolan.

17. *Läkerols stipendiefond*, 3 114 kr. 23 öre. Avkastningen skall gå till lärjunge i handelsgymnasiets avgångsklass, vilken visat den största fallenheten för det merkantila.

18. *Gustaf Rainers premiefond*, 2 089 kr. 70 öre. Årsavkastningen skall utdelas till elev, som bedrivit framgångsrika studier i företagsekonomi.

19. *Korsnäs sågverks aktiebolags fond*, utgörande 66 aktier i bolaget, upptagna till 7 722 kr. Årliga utdelningen å aktierna skall i form av fyra stipendier tillfalla lärjungar i handelsgymnasiet.

20. *Emil Mattons resestipendiefond*, 31 424 kr. 23 öre. Avkastningen skall såsom resestipendier utdelas till vid skolan anställda lärare i främmande språk.

Den årliga räntan från det under *egna fonder* redovisade kapitalet uppgår f. n. till ca 32 000 kr. På var och en av läroanstaltens elva klassavdelningar redovisas en elftedel härav, vilket innebär, att den på handelsgymnasiet belöpande delen av avkastningen uppgår till ca 5 800 kr. för år.

Sundsvalls handelsgymnasium.

Sundsvalls handelsgymnasium äges av Sundsvalls stad och har växt fram ur den ävenledes kommunala Sundsvalls stads handelsskola. Handelsgymnasiets styrelse består av fem ledamöter, som utses av stadsfullmäktige.

De båda skolorna disponera samma, av staden ägda skolbyggnad, belägen vid Skolhusallén 2. Även undervisningsmaterielen är i viss utsträckning gemensam. Skolfastigheten ombyggdes 1939 och utrymmet är f. n. tillräckligt. Då byggnadstomten är stor, finns, om behov därav skulle uppkomma, god plats för en tillbyggnad.

Gymnasiet förfogar över en stipendiefond, *konsul Sören W. Mörcks minnesfond*. Av den årliga avkastningen skall en femtedel läggas till kapitalet. Fondens behållning per den 30 juni 1948 var 6 076 kr. 66 öre. Skulle fonden på grund av ändrade förhållanden ej kunna användas för sitt avsedda ändamål, äger stadsfullmäktige i Sundsvall besluta att använda avkastningen för liknande ändamål.

Vidare disponerar gymnasiet årligen 500 kr. till stipendier från *rådman Embleton Lindbergs* donation till Uppsala universitet. Större akademiska konsistoriet äger rätt att, om läroanstalten i större omfattning erhåller anslag av allmänna medel för stipendieändamål, upphöra med vidare utbetalande.

Umeå handelsgymnasium.

Handelsgymnasiet i Umeå är kommunalt. Styrelsen tillsättes av stadsfullmäktige och utgöres av fem ledamöter jämte skolans rektor.

Gymnasiet har sina lokaler vid Storgatan 34 i av staden ägd fastighet. Skolan disponerar endast den nedre våningen, medan den övre användes av stadsbiblioteket i avvaktan på lösandet av detsammans lokalfråga. Ställes hela fastigheten till handelsgymnasiets förfogande, kommer utrymme att finnas även för en tredje klassavdelning.

Läroanstalten saknar fonder.

Kap. 5. Översikt över handelsundervisningen i vissa främmande länder.

Kommittén har ansett sig böra lämna en översikt över handelsundervisningen, huvudsakligen på gymnasialstadiet, i vissa främmande länder. Förutom våra tre nordiska grannländer ha medtagits Schweiz, England och Amerikas förenta stater. Schweiz har sedan länge kunnat anses som ett av föregångsländerna i fråga om handelsundervisningen; i knappast något annat land torde för övrigt handelsskolorna ha uppnått en med de allmänna skolorna så likvärdig ställning som där. Även i Tyskland, Österrike, Tjeckoslovakien och Ungern har handelsskoleväsendet stått på en hög nivå och uppvisat flera överensstämmelser med det svenska systemet. Den senaste tidens stora omvälvningar i dessa länder ha också haft återverkningar på skolväsendet. Icke minst beträffande Tyskland är det svårt att f. n. få en överblick över vad som kvarlever av de gamla skolsystemen och vilka planer som kunna förefinnas på omändringar. Då man över huvud taget måste känna sig osäker om stabiliteten av de nuvarande förhållandena på skolväsendets område i nämnda länder, har det syntts kommittén riktigast att icke ta med dessa länder i den följande översikten. Icke heller har kommittén ansett sig vilja tynga framställningen med en redogörelse för handelsskolväsendet i de nämnda länderna på 1930-talet, då en sådan redogörelse, hur intressant den än kunde vara i vissa avseenden, dock skulle ha huvudsakligen historiskt intresse.

I flera andra länder än de nämnda står också handelsundervisningen på en förhållandevis hög nivå, men ofta uppvisar såväl det allmänna skolsystemet som handelsskolsystemet i sådana länder så stora avvikelser från de svenska systemen, att föga vore att lära av en kortfattad översikt. Dock har kommittén lämnat översikter över handelsskolväsendet i England och Förenta staterna, ehuru det även i dessa länder företer avsevärda olikheter mot förhållandena i vårt land. Från de nämnda bägge länderna ha i synnerhet under senare år så betydande impulser tillförts vårt lands skolväsende i allmänhet, att det vore en brist, om icke en översikt lämnades rörande handelsundervisningens läge i dessa länder. Även om dessa länder endast i begränsad utsträckning kunna tjäna som förebilder för handelsskolväsendets uppbyggande i vårt land, torde dock handelsundervisningen ha mycket att hämta därifrån beträffande undervisningsmetoder och andra frågor av pedagogisk art.

I översikterna ha också sådana uppgifter medtagits rörande de allmänna skolorna, yrkesskolorna eller handelsskolorna i allmänhet, som syns nödvändiga för en förståelse av framställningen i övrigt.

Danmark.

Allmän skolplikt föreligger för barn i åldern 7—14 år. Efter 4 års bottenkola och 4-årig mellanskola avlägges mellanskolexamen, varefter differentiering sker: antingen till 3-årigt gymnasium, vilket avslutas med studentexamen, eller till 1 års realklass, som avslutas med realexamen.

Handelsundervisningen regleras genom en lag om handelsskolor av år 1920 jämte tillämpningsförfordningar. Handelsskolorna äro av tre typer: skolor för handelslärlingar, skolor för handelsmedhjälpare och högre handelsskolor (handelsgymnasier).

Enligt gällande lärlingslag är den, som i enlighet med lagens närmare föreskrifter före fyllda 18 år genom skriftligt kontrakt anställts som lärling i handelsföretag, skyldig att vid sidan av den praktiska utbildningen på arbetsplatsen delta i kompletterande teoretisk undervisning i *handelslärlingsskola*, vilken bygger på folkskolan och omfattar 3 år. Undervisningen avslutas med ett statskontrollerat avgångsprov: handelsmedhjälparexamen.

För en längre gående utbildning sörja *skolorna för handelsmedhjälpare* och *de högre handelsskolorna*. Båda formerna äro dagskolor. De förstnämnda omfatta ett år. Undervisningen avslutas med en statskontrollerad avgångsprövning: handelsexamen.

Den högre handelsskolan utgör motsvarigheten till det svenska handelsgymnasiet. Vid sådan kan inrättas dels 2-årig normalkurs, dels 1-årig kurs för studenter. För inträde i den 2-åriga kursen kräves i regel realexamen, ibland med viss minimibetygssumma. Inträdessökande till ettårskurs skall ha avlagt kvalificerad studentexamen på nyspråklig linje eller vid inträdesprov ha ådagalagt erforderliga kunskaper.

Timplanen upptar följande ämnen:

obligatoriska: danska (1:a klass 2 timmar i veckan, 2:a klass 2 t/v), räkning (3 + 3; i 1-åriga kursen 5 t/v), välskrivning m. m. (1 + 0; 1), bokföring (2 + 4; 5), kontorsarbete inklusive affärskorrespondens (1 + 2; 2), handelslära (2 + 0; 2), historia med handelshistoria (2 + 3; 1), rättskunskap (0 + 2; 2), ekonomisk geografi (2 + 0; 2), samhällslära (3 + 0; 0), samhällsekonomi och statistik (0 + 4; 5), engelska (5 + 5; 3), tyska (5 + 5; 3);

valfria (varav minst två obligatoriska): franska (4 + 4; 2), stenografi (3 + 0; 2), maskinskrivning (0 + 2 eller 2 + 0; 2), driftsekonomi (3 + 3; 4) samt vid »Den jydskke Handelshøjskole» varukännedom (2 + 2; 3).

Till ovanstående timplan torde följande böra anmärkas: Historia omfattar i klass 1 genomgång av handels historia, i klass 2 allmän historia från omkring 1770. — Driftsekonomi infördes som ämne 1947. Där behandlas bl. a. handels funktioner; omkostnader: begrepp, indelning, analys; marknaden: efterfrågans elasticitet, marknadstyper, marknadsundersökningar; prissättning och prispolitik.

Såväl den 2-åriga som den 1-åriga kursen avslutas med en statskontrollerad avgångsprövning: högre handlexamen. Denna är skriftlig och muntlig. Skriftligt prov ges i danska, räkning, bokföring, kontorsarbete, språk, stenografi, maskinskrivning och driftsekonomi. Den muntliga prövningen omfattar samtliga ämnen men fördelas i den 2-åriga kursen i viss utsträckning på båda läsåren.

I bedömningen av elevernas examensarbeten deltar för varje ämne förutom facklärare en censor. Denne utses av handelsministeriet, som också fastställer provuppgifterna.

Antalet elever och avlagda examina framgår av följande sammanställning.

Kursform	Antal elever 1/11 1948		Antal examina under 1948	
	Manl.	Kvinnl.	Manl.	Kvinnl.
1-årig kurs för studenter	63	11	56	10
2-årig normalkurs	264	23	127	12
Summa	327	34	183	22

Högre handlexamen berättigar till studier vid handelshögskolan enligt vissa närmare bestämmelser samt efter avlagda tilläggsprov till studentexamen. Elevernas genomsnittliga ålder vid avläggandet av högre handlexamen är omkring 22 år. Att den är så hög sammanhänger bl. a. med att eleverna i de 2-åriga kurserna i regel (ca 80 %) ha föregående praktisk utbildning.

Till gymnasiestadiet höra även de kurser, som i speciella ämnen bl. a. förbereda i övrigt kompetenta sökande för inträde vid handelshögskolan i Köpenhamn. En del av dessa kurser föra fram till statskontrollerade »utvidade Prøver»: i främmande språk, stenografi och maskinskrivning, handelslära och bokföring. I de båda sistnämnda ämnena samt i språken motsvara proven fordringarna i högre handlexamen. I maskinskrivning och stenografi åter ligga de betydligt högre än i nämnda examen. (Även handelsmedhjälparexamen berättigar efter vissa tilläggsprov till inträde vid handelshögskolan i Köpenhamn.)

Tillsynsmyndighet för de handelsskolor, som åtnjuta statsunderstöd, är ministeriet för industri, handel och sjöfart. Det närmaste ansvaret för handelsundervisningen åvilar en direktör samt en inspektör. Tillsynsmyndigheten har bl. a. att utarbeta undervisningsplaner, examensfordringar och examensregler. Den har även i övrigt högsta ledningen vid examina.

Med direktören som ordförande — ledamöterna utses bland såväl skolmän som praktiker — arbetar en examenskommission. Den har till uppgift att utarbeta förslag till skriftliga uppgifter vid statskontrollerade avgångsprov och fortsättningsprov. Uppgifterna fastställas av handelsministeriet.

Samtliga statskontrollerade handelsskolor, som avsluta undervisningen med statskontrollerad examen, äro privata skolor med statsunderstöd. Ett flertal av de mest betydande skolorna i Köpenhamn drivas av Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse.

För den pedagogiska utbildningen av handelsskolornas lärare har för några år sedan inrättats en »handelsfacklärarexamen». Den omfattar prov i teori i undervisningsämnen samt i undervisningsskicklighet. Proven avse bl. a. att visa, att examinanden även är väl insatt i de i resp. ämnen gängse läroböckerna. Förberedelsen för examens teoretiska del kan i huvudsak ske genom självstudier. Handelsministeriet anordnar även feriekurser. Examen kan delas upp på en tid av tre år. Den är icke obligatorisk, men åtskilliga skolor, i varje fall de större, kräva den av sina lärare.

Oberoende av i vilka ämnen lärarna undervisa, skola alla examinander prövas i handelslära och nationalekonomi. Man vill därigenom erhålla en viss garanti för att samtliga »handelsfacklärare» äro förtrogna med handelsns förhållanden, dess fackuttryck och begrepp samt att de äro allmänt orienterade i ekonomiska sammanhang och ekonomiskt tänkande.

Finland.

Den obligatoriska undervisningen i Finland utgöres av 6 års folkskola samt 2-årig fortsättningskola. Den högre allmänna undervisningen ges vid pojk- och flickläroverk (lycéer). Dessa omfatta mellanskola och gymnasium. I pojkläroverken är mellanskolan 5-årig eller 3-årig i anslutning till folkskolans 4:e resp. 6:e

klass. Flickläroverkens mellanskola (= flickskolan) omfattar 6 år och bygger på folkskolans 4:e klass. Gymnasiet är i såväl pojk- som flickläroverken 3-årigt.

Handelsundervisningen regleras genom 1939 års lag om handelsläroanstalter, vilken trädde i kraft 1942, samt tillämpningsförfordningen om kommunala och privata handelsläroverk av 1942.

Det finns fyra typer av handelsundervisningsanstalter: handelsinstitut, handelskolor, affärsbiträdesskolor och specialskolor.

Såväl affärsbiträdes- som handelsskolorna äro 2-åriga och bygga på folkskolan. De förstnämnda utbilda inom detaljhandeln anställda och äro därför organiserade som aftonskolor. Handelsskolorna ge heldagsundervisning. En del av dem ha även 1-åriga kurser för elever, som genomgått mellanskola. Specialskolorna äro i regel 1-åriga.

Handelsinstitutet utgöra den närmaste motsvarigheten till de svenska handelsgymnasierna. De ha till uppgift att meddela högre fackkunskap och äro 2-åriga. Vid fyra institut finns även en 1-årig linje för elever med studentexamen. För inträde i den 2-åriga kursen fordras att ha genomgått mellanskola eller handelskola eller att ha motsvarande kunskaper.

Andra klassen vid handelsinstitut kan indelas i en allmän linje för utbildning av kontorister och en försäljningslinje. — Vid vissa handelsinstitut finnas även s. k. fortsättningsklasser för elever, som redan genomgått institutkursen, men önska fördjupa sina kunskaper i vissa ämnen. Främst komma därvid i fråga bokföring, balanslära och kostnadsberäkning samt språk.

Handelsinstitutens läroplaner variera något, men i stort sett följer man nedanstående timplan:

Ä m n e n	T i m m a r p e r v e c k a			
	2-åriga kursen		1-årig stud.-klass	
	klass 1	klass 2		
<i>Obligatoriska:</i>		Allm.	Förs.	
Modersmålet	2	2	2	—
Bokföring och balanslära.....	5	5	3	6
Handelsmatematik	4	4	4	3
Handelslära och handelsrätt, kontorsarbeten	3	3	2	4
Handelskorrespondens	1	2	1	2
Affärsskötsel och försäljningslära	—	—	4	1
Nationalekonomi	—	2	2	2
Ekonomisk geografi.....	3	—	—	2
Varulära och kemi	2	2	3	2
Välskrivning	2	—	—	—
Maskinskrivning	2	2	2	2
<i>Valbara (av vilka två äro obligatoriska):</i>				
Det andra inhemska språket.....	3	4	4	3
Engelska	4	4	4	4
Tyska.....	4	4	4	4
<i>Frivilliga:</i>				
Franska	3	3	—	3
Ryska.....	3	3	—	3
Spanska.....	—	—	—	—
Arbeten i varulära	—	—	2	—
Stenografi	2	1	1	2
Idrott och försvarslära	1	1	1	1
<i>Lägsta antal obligatoriska timmar</i>	31	31	31	31

Den 1-åriga fortsättningsklassens timplan har följande utseende:

1. <i>Obligatoriska ämnen:</i>		
Modersmålet och handelskorrespondens	2 t/v	
Företagsekonomi	6 >	
Handels- och finansmatematik	2 >	
Handels- och affärsskötselföra:		
Handelsorganisation och utrikeshandel.....	2 >	
Kontorsorganisation och kontorsarbeten.....	1 >	
Försäljnings- och reklamlära.....	1 >	
Handels- och beskattningsrätt.....	2 >	
Finlands näringsliv	2 >	
Nationalekonomi och handelspolitik.....	2 >	20 t/v
2. <i>Valbara ämnen:</i>		
a. Två obligatoriska:		
Det andra inhemska språket och handelskorrespondens på detta	4 t/v	
Engelska och handelskorrespondens.....	4 >	
Tyska > >	4 >	
Ryska > >	4 >	16 t/v
b. Ett obligatoriskt:		
Varulära och kemi	2 >	
Spanska	3 >	
Franska	3 >	8 t/v
3. <i>Frivilliga ämnen:</i>		
Maskinskrivning och maskinräkning.....	2 >	
Stenografi	2 >	4 t/v
		Timantal 48 t/v
		Lägst antal obl. timmar 30 t/v

Statsunderstöd till handelsläroanstalt — såväl kommunal som privat — utgår med 75 % av de årliga nödvändiga utgifterna; till dessa räknas bl. a. lärarens med flera befattningshavarens avlöning, pensionsavgifter, hyra, bränsle, belysning, undervisningsmateriel, kontorskostnader. Inom ramen för statens budget beviljas bidrag för reparationer och nybyggnader, upp till 50 % av kostnaderna.

Fordringarna på lärarnas kompetens äro höga, i regel avlagd slutexamen vid universitet eller handelshögskola. Av lärarna i handelsinstitut fordras i regel högsta betyg i examen, av lärare i handelsskola näst högsta. Flera kategorier av lärare sakna egentlig pedagogisk utbildning. Lärare med filosofie magisterexamen erhålla i allmänhet viss pedagogisk förberedelse genom auskultering i normallycéer. Dessutom fordras akademiskt betyg i pedagogik. En kommitté har avgivit ett betänkande om handelsläroverkens lärarens pedagogiska utbildning. Ett normalhandelsläroverk, där denna utbildning skall äga rum, kommer att inrättas från hösten 1950. Av handelsläroverkens lärare kräves även praktisk erfarenhet från affärsverksamhet.

Examina vid handelsinstitutet äro ej ordnade centralt, men samtliga läroverk anordna under maj månad för andra årets elever tentamina, vanligtvis skriftliga, i de olika ämnena; dessa tentamina handhas helt av vederbörande lärare. Examen sker ej under statlig kontroll. Planer föreligga på anordnandet av för samtliga handelsinstitut gemensamma, statskontrollerade prov.

Vid handelsinstitut avlagd examen ger kompetens för tjänster inom järnvägsförvaltningen, posten, telegrafan m. fl. statliga organ men berättigar ej i och för sig till fortsatta studier vid t. ex. handelshögskola. En sakkunnigkommitté arbetar f. n. med frågan om den med handelsinstitutsexamen förenade kompetensen.

Här följa några statistiska data, avseende 1948:

Skolform	Antal		Statsunderstöd milj. mark
	skolor	elever	
Specialskolor	3	601	1·2
Affärsbiträdesskolor	11	531	1·6
Handelsskolor	24	2 018	9·9
Handelsinstitut	19	1 417	41·1

Av handelsinstitutet voro 10 kommunala och 9 privata skolor. Det för dem uppgivna elevantalet fördelade sig sålunda:

Studentklasser (1-åriga)	263 elever
Fortsättningsklasser (1-åriga)	37 »
2-åriga kurser (I + II)	1 117 »
	1 417 elever

Någon försäljningslinje finnes ej f. n. anordnad vid handelsinstitutet.

Norge.

Det norska skolväsendet genomgår sedan ett par decennier en omdaningsprocess, som även omfattat handelsundervisningen. En departementskommitté framlade sålunda våren 1949 ett betänkande angående omorganisation av handelsgymnasierna.

Skolplikten i Norge omfattar åldern 7—15 år. Folkskolan är 7-årig och följes av en 2-årig fortsättningsskola. På folkskolan bygger dels den 3-åriga realskolan, vilken har till uppgift att förbereda för vissa slag av högre utbildning men också att i sig som slutet enhet ge allmänbildning — den avslutas i senare fallet med realexamen — dels det 5-åriga gymnasiet, vilket förbereder för studentexamen. Inträde i realskola och gymnasium vinnes sålunda direkt från folkskolans sista klass. De två lägsta klasserna (8:e och 9:e skolåren) äro eller kunna vara gemensamma för båda skolformerna, och differentiering mot realexamen eller studentexamen sker alltså fr. o. m. den högre skolans tredje klass.

Den lägre handelsundervisningen ges främst i 1-åriga handelskurser, som bygga antingen på folkskolans 7:e klass eller på fortsättningsskolan. Ett stort antal av dessa skolor äro privata. Läsåret 1945/1946 utgjorde sålunda antalet kommunala handelsskolor 21 st. med 2 026 elever, medan det vid samma tid fanns 71 privata handelsskolor med examensrätt och med tillsammans 15 681 elever. — Av de 12 handelsgymnasierna äro 10 kommunala och 2 enskilda med kommunalt stöd.

Handelsundervisningen på gymnasiestadiet omfattar f. n. ett flertal kursformer:

- 1) det egentliga, 2-åriga handelsgymnasiet,
- 2) 2-årigt handelsgymnasium + ettårig »högre avdelning» i Oslo och Bergen,¹
- 3) 3-årigt handelsgymnasium i Trondheim, uppdelat på
 - a) »realekonomisk» linje och
 - b) »språklig-ekonomisk» linje,
- 4) 1-årig kurs för studenter,
- 5) 1-årig sekreterarkurs för kvinnliga studenter.

Samtliga handelsgymnasier med undantag av Trondheims ha 2-årig linje.

¹ Den högre avdelningen i Bergen är industritekniskt betonad.

Vid handelsgymnasiet i Trondheim kan efter vissa tilläggsprov studentexamen avläggas. Eleverna i de högre avdelningarna i Oslo och Bergen kunna också efter tilläggsprov avlägga studentexamen, men endast som privatister.

Antalet utexaminerade från de norska handelsgymnasiernas 2-åriga avdelningar har under de senare åren hållit sig omkring eller något under 500. De 1-åriga kurserna för studenter (inklusive sekretärarkursen för kvinnliga studenter) ha dragit till sig ett stort elevantal, och antalet utexaminerade från dessa kurser har under senare år överstigit antalet av dem, som utexaminerats från de 2-åriga kurserna. Det kan också nämnas, att under senare år i genomsnitt 15 % av samtliga landets studenter sökt sig till handelsgymnasiernas studentkurser. Detta är en utveckling, som icke varit välkommen, då handelsgymnasiernas karaktär av gymnasier därigenom försvagats.

Som ovan framhållits, befinner sig det norska handelsgymnasiet inför en omändning. Med hänsyn till det ovannämnda kommittébetänkandets aktualitet torde det ej kunna anses befogat att här ge en något utförligare redogörelse för dess huvudsakliga innehåll.

Den norska kommittén har som sin viktigaste uppgift sett att skapa ett fullvärdigt gymnasium, jämförbart med den högre allmänna skolans. Skall såväl dettas allmänbildande mål som de ett handelsgymnasium tillkommande fackliga uppgifterna kunna tillgodoses, kräves att handelsgymnasiet utökas till att omfatta en kurstid av tre år. Kommitténs majoritet anser handelsgymnasiets primära uppgift vara att leda till allmänbildning i detta ords vidaste bemärkelse (»almendannelse»). Handelsgymnasiet skall sålunda icke i första hand vara en fackskola. För att kunna utgöra en verklig motsvarighet till det allmänna gymnasiet måste handelsgymnasiet bygga på samma grund som det allmänna gymnasiet differentierade linjer, d. v. s. på andra real- eller gymnasieklassen.

En »ekonomisk» gymnasielinje, utformad efter dessa principer, skulle komma att medföra en avlastning av det allmänna gymnasiet. Den skulle tillgodose samhällets krav på större differentiering än f. n. inom den högre skolan, samtidigt som vidsträcktheten i dess ämnesområde vore ägnad att motverka en för individ och samhälle ogynnsam ensidig specialisering.

Kommittén finner emellertid beteckningen »*handelsgymnasium*» föga adekvat. Denna skolform utbildar icke bara för handel utan lika mycket för uppgifter av ekonomisk och administrativ art inom industri, bank- och försäkringsväsende, redirörelse samt icke minst offentlig förvaltning. Dessutom ger den en förberedande utbildning för vissa högskolestudier. Kommittén föreslår, att beteckningen »*handelsgymnasium*» av traditionsskäl visserligen bibehållas för skolan som institution men att ifrågakvarande gymnasielinje benämnas »*ekonomiskt gymnasium*».

De förslag, kommitténs majoritet framlägger, avse främst

- 1) att det 2-åriga handelsgymnasiet skall avvecklas,
- 2) att i stället skall inrättas 3-årigt ekonomiskt gymnasium, byggt på den högre skolans 2:a klass,
- 3) undervisningsplaner för det ekonomiska gymnasiet,
- 4) nya undervisningsplaner för de 1-åriga kurserna för studenter: fack- och sekretärarkursen, vilken sistnämnda i fortsättningen bör vara öppen även för manliga elever.

I enlighet med kommittéförslaget har i slutet av 1949 en statlig undervisningsnämnd för handelsgymnasierna tillsatts. För de 3-åriga ekonomiska gymnasielinjerna, som äro avsedda att påbörjas hösten 1950, har undervisningsnämnden provisoriskt antagit följande timplan, vilken nära ansluter sig till kommitténs förslag.

Obligatoriska ämnen	1:a året	2:a året	3:e året	Summa timmar
Norska.....	4	4	5	13
Engelska.....	4	3	5	12
Franska eller spanska.....	0	4	5	9
Tyska.....	5	3	0	8
Historia.....	2	2	4	8
Geografi.....	2	3	0	5
Rättslära.....	0	2	2	4
Socialekonomi.....	0	2	4	6
Företagsekonomi.....	6	5	7	18
Räkning och matematik.....	6	6	0	12
Naturkunskap.....	3	0	2	5
Maskinskrivning.....	2	0	0	2
Gymnastik.....	2	2	2	6
Summa	36	36	36	108

Modifikationer beträffande timmarnas fördelning på olika årsklasser äro möjliga. Till skillnad från kommittéförslaget upptar den nu antagna timplanen icke någon undervisning i psykologi och kristendomskunskap, för vilka ämnen kommittén hade föreslagit 1 timmes undervisning för vardera.

Linjedelningens problem har varit aktuellt. Förslag till sådan ha varit t. ex. varuhandelsföretagslinje eller försäljningslinje vid sidan av kontorslinje; merkan-til-språklig linje och företagsekonomisk linje. Det har emellertid ansetts vara svårt att finna en naturlig grund för en linjedelning. Antingen tillgodoser man önskan att på båda linjerna ge både god allmänbildning och god ekonomisk utbildning: då blir skillnaden mellan linjerna för liten; eller också söker man skapa två helt olika linjer med uppgift att utbilda specialister: då förlorar handelsgymnasiet sin karaktär av allmän högre skola. Utbildningen av specialister bör överlätas till specialkurser, som eleverna kunna genomgå efter gymnasiet. En linjedelning skulle också medföra komplikationer med avseende på den kompetens handelsgymnasieexamen ger för fortsatta studier. Vid små skolor slutligen skulle linjedelningen medföra, att skolan, icke eleverna, skulle välja linje, »og det er jo ikke hensikten med linjedeling».

För de båda 1-åriga kurserna (fackkursen för studenter och sekreterarkursen för kvinnliga studenter) avses inga större förändringar i fråga om undervisningsplanerna. Däremot bör, som ovan nämnts, enligt kommittén sekreterarkursen vara öppen även för manliga studenter. Kurserna skulle benämnas »Det økonomiske fagkurs for studenter» respektive »Sekretærkurset for studenter».

Schweiz.

Den allmänna undervisningen åligger i Schweiz ej förbundsstaten utan kantonerna och är föremål för kantonal lagstiftning. Förhållandena i skilda kantoner kunna förete betydande olikheter.

Allmän skolplikt föreligger i åldern (6) 7—(14) 15 år. Folkskolan omfattar 8—9 klasser och uppdelas på en egentlig bottenskola (5—6 klasser) samt en överbyggnad (2—3 klasser).

Även yrkesutbildningens ordnande åvilar kantonerna. Genom 1930 års lag om yrkesutbildning har emellertid staten fastställt vissa minimifordringar, varigenom på detta område för hela landet i viss mån enhetliga förhållanden skapats.

Lagen stadgar lärlingsplikt bl. a. inom handeln. Lärlingstiden utgör i regel tre år. Lärling skall ha fyllt 15 år samt ha fullgjort föreskriven skolplikt. Han skall åtnjuta såväl utbildning i yrkets praktiska delar hos företaget som även kompletterande

teoretisk undervisning i yrkesskola. Denna senare är obligatorisk och omfattar 6—9 timmar per vecka, i regel förlagda till arbetstid. För såväl den praktiska som den teoretiska utbildningen finnas detaljerade planer fastställda. Utbildningen avslutas med en obligatorisk examen, för vars resultat även arbetsgivaren är ansvarig: »Lehrabschlussprüfung». Godkänd examen berättigar till betyg och benämningen »utbildad» t. ex. kontorist (gelernter Berufsangehöriger). Examen och därmed förenade benämningar äro lagligen skyddade. Betyget utställes av vederbörande kantonala myndighet och gäller inom hela Schweiz.

Vid sidan av de obligatoriska lärlingskurserna förekomma även frivilliga kurser på kvällarna för yngre handelsanställda.

Omfattningen av ovannämnda lärlingsprov framgår av nedanstående sammanställning, som avser år 1948.

	Manliga	Kvinnliga	Summa
Antal prövade i lärlingsexamen för kontorister.	2 307	1 132	3 439
» » » » » » detaljhandelsbitr. —	—	2 368	2 368
	2 307	3 500	5 807

(En närmare redogörelse för den schweiziska handelslärlingsutbildningen kommer att lämnas i andra delen av kommitténs betänkande i samband med behandlingen av den lägre handelsundervisningen.)

Utbildning för handel och närliggande yrkesområden meddelas även vid handelsskolor med heltidsundervisning. Dessa äro kantonala, kommunala eller privata. Med undantag för flertalet privata skolor äro de statsunderstödda och stå under statlig inspektion. För utbildningen på handelsgymnasiets stadium spela de kantonala och kommunala skolorna den största rollen.

I stort sett kunna tre huvudtyper särskiljas:

a) 2-årig handelsskola, byggande på 8-årig folkskola; den förbereder för inträde i yrkeslära och fortsatt utbildning som lärling;

b) 3—4-årig handelsskola på 8- eller 9-årig folkskola; den förbereder för verksamhet inom handel och administration och leder till »diplomexamen»;

c) 4—4 $\frac{1}{2}$ -årig handelsskola på 8- eller 9-årig folkskola; den förbereder för praktisk verksamhet såsom de under b) nämnda skolorna eller för studier vid universitet eller handelshögskola och avslutas med mogenhetsexamen (»Maturität»).

Handelsskolorna äro organiserade som självständiga anstalter eller ingå som avdelningar i större enheter såsom realskolor och gymnasier, högre flickskolor, tekniska skolor och industriskolor. Benämningarna på de olika skoltyperna variera ganska starkt i olika kantoner. Vissa skolor ha antingen endast diplom- eller endast maturitetslinje. Där båda linjerna förekomma, löpa de parallellt eller också utgör maturitetslinjen en påbyggnad av diplomlinjen.

Med avseende på elevernas ålder och allmänna förutbildning motsvaras vårt lands handelsgymnasier närmast av de högre klasserna i de 3—4 $\frac{1}{2}$ -åriga handelsskolorna.

För att skapa önskvärd enhetlighet i fråga om skolornas undervisningsplaner utan att dock åsidosätta lokala önskemål och behov ha till skolornas ledning utarbetats normalplaner. Dessa, som ej äro obligatoriska, ha uppgjorts med hänsyn till skolornas omfattning och utbildningsmål. Skolornas slutliga undervisningsplaner skola godkännas av vederbörande kantonala och statliga myndigheter.

Ämnena anges som obligatoriska, valfria och frivilliga. Obligatoriska äro för såväl diplom- som maturitetslinjerna: företagsekonomi (Betriebswirtschaftslehre), handelskorrespondens med rättskunskap, bokföring, övningskontor och affärsstatistik, handelsräkning, ekonomisk geografi, varukännedom och teknologi, moders-

¹ I vissa fall ersätter handelsskolans första klass folkskolans 9:e klass.

målet, ytterligare två av landets språk,¹ engelska (eller det fjärde inhemska språket), korrespondens på främmande språk, historia, statskunskap, naturhistoria, stenografi, maskinskrivning, gymnastik samt 2 veckotimmar valfria ämnen. På maturitetslinjen äro de handelstekniska ämnena med avseende på timantalet proportionellt sett svagare representerade, medan språken där ha en något starkare ställning. På denna linje tillkomma som obligatoriska ämnen även matematik (geometri och algebra), fysik och kemi.

Av valfria ämnen enligt normalplanerna må nämnas: ytterligare språk (latin, spanska), samfärdsel- och förvaltningslära, matematik och försäkringslära, speciell teknologi (t. ex. för urindustrien, bomulls- och sidenväverier), hotellförvaltning, (för flickor) hushållslära, specialundervisning för »Fremdsprachige». Ur några skolors fastställda undervisningsplaner kunna ytterligare hämtas t. ex. turistväsen (Touristik), reklam, aktuella ekonomiska och sociala frågor.

Frivilliga äro först och främst alla de valfria ämnen, som av elev ej valts såsom obligatoriska, samt dessutom t. ex. religion, psykologi, teckning, idrott, sång och musik.

De schweiziska handelsskolornas undervisning är lagd på en bred bas. Dess uppgift anges vara att ge en god allmänbildning samt att förbereda för kommande yrkesverksamhet. Den skall skapa yrkesglädje och strävan efter allmän och facklig fortbildning. Allmänna och fackliga ämnen studeras sida vid sida under hela skoltiden. Elementära delar av yrkesundervisningen förläggas till de lägre klasserna, medan sådant allmänbildande stoff, som kräver större personlig mognad, behandlas först i de högsta klasserna. Elevernas medborgerliga fostran tillmätas stor betydelse.

Till de för schweizisk handelsundervisning karakteristiska dragen hör i alla skolformer språkens betydelsefulla ställning. Orsaken till detta förhållande ligger givetvis främst i landets flerspråkighet. Landets ställning som utpräglat handels- och turistland kräver också, att administration och handel till sitt förfogande ha personal med goda språkkunskaper.

En med de schweiziska handelsskolorna förknippad utbildningsform är övningskontoret, vilket där spelat en stor roll och utvecklats till en hög nivå. Vid vissa skolor synes man f. n. sträva efter att ersätta denna i skolan insprängda form av »praktisk» utbildning med några veckors praktik, under pågående läsår förlagd till affärsföretag. Dessa frågor behandlas närmare i kommitténs betänkanden, II.

Av stor betydelse för enheten i mångfalden inom den schweiziska handelsundervisningen har examensväsendet varit. Normerande äro härvidlag fordringarna i lärlingsexamen: den praktiska utbildning (yrkeslära), som kräves för denna, har tillmätts en mycket stor vikt, vilket framgår därav att diplom- och maturitetsexamina vid handelsskolorna först efter särskilt beslut för varje skola av folkhushållningsdepartementet erkänts som likvärdiga med lärlingsexamen. De från handelsskolornas diplom- och maturitetslinjer utexaminerade eleverna ha därigenom också erhållit rätten att anta benämningen »gelernter Berufsangehöriger».

Nämnas böra även de *högre diplomprövningarna* avseende enstaka ämnen. Dessa äro av två slag: 1) för statligt erkända diplom och 2) för diplom, erkända av vissa sammanslutningar. Den förra gruppen utgöres av proven för bokförfare, korrespondenter, banktjänstemän, försäkringstjänstemän samt köpmän i detaljhandeln. Till den senare kategorien höra proven för affärsstenografer, maskinskrivningslärare och aspiranter på högre befattningar inom skatteväsendet. För deltagande i proven kräves dels avlagd lärlings- eller därmed likvärdig förklarad examen, dels viss fastställd minimipraktik inom facket (3—6 år).

De schweiziska handelslärarnas utbildning ges vid universitet eller handelshög-

¹ I regel torde endast ytterligare ett av landets språk betraktas som obligatoriskt ämne.

skola och omfattar företags- och socialekonomiska ämnen samt handelsrätt. (Undervisningen i geografi och varukännedom handhas av geografer resp. kemister.) För lärare i maskinskrivning och stenografi krävas diplomexamina i resp. ämnen. I regel fordras för anställning som ordinarie lärare förutom examina dels viss lärartjänstgöring, dels ett års affärspraktik.

Slutligen må nämnas några statistiska data för handelsskolorna i Schweiz, avseende år 1948.

Ägare	Skolor med kurstid om			Summa skolor (utan dubbelräkning)	Antal elever
	2 år	3 år och mer med diplom	4 år och mer med maturitet		
Kommun	2	21	7	24	4 396
Kanton	1	16	9	17	3 301
Summa	3	37	16	41	7 697

England.

Handelsundervisningen i England har utvecklats efter i stor utsträckning andra linjer än i de nordiska och centraleuropeiska länderna. Man torde kunna våga påståendet, att i England den särskilda fackutbildningen före inträdet på affärsbanan ej tillerkänts samma betydelse som i de nämnda länderna.

Att handelsundervisningens utveckling i England varit beroende av undervisningsväsendets allmänna gestaltning i detta land, är klart. I det engelska skolväsendet har ju stor frihet rått, bl. a. då det gällt att lokalt utforma skolornas organisation. Någon allmän plan för handelsundervisningen har icke funnits. Privata handelsskolor ha spelat stor roll, men deras kurser ha i huvudsak inskränkt sig till att ge undervisning i bokföring, stenografi och maskinskrivning. Även i de allmänna skolorna har handelsundervisning av olika slag beretts plats allt efter lokala initiativ. Att ge en översikt över den engelska handelsundervisningen är emellertid icke lätt.

För att förstå den inriktning, som den engelska handelsundervisningen fått, är det nödvändigt att något känna till den roll, som de speciella yrkessammanslutningarna i England spela. I dessa föreningar, som bestå av personer utövande ett visst yrke (profession), intagas som medlemmar endast sådana som blivit godkända i av föreningen själv anordnade examina. För att bli t. ex. chartered accountant (ungefär lika med auktoriserad revisor) måste man sålunda ha godkänts för inträde i den förening dessa yrkesutövare bildat. Dessa examina, som oftast avläggas i etapper, äro skriftliga och i regel sättas fordringarna högt. Nya dylika föreningar ha bildats i avsevärt antal. F. n. torde ett femtiotal sådana existera, som beröra merkantila yrkesområden och anställa examina. Flera föreningar kunna finnas för samma speciella sysselsättning. Vissa av föreningarna ha själva anordnat kurser som förberedelse för sina examina, men det stora flertalet av aspiranterna förbereda sig genom korrespondenskurser eller särskilda kurser vid vissa yrkesskolor, det sista dock i förhållandevis liten utsträckning.

Vad man kan kalla den högre handelsundervisningen i England har hittills i alldeles övervägande grad inriktats just på de nu nämnda av yrkessammanslutningarna anordnade examina. Härav har följt dels att utbildningen i de enskilda fallen fått starkt specialinriktad karaktär, dels att denna utbildning just i fråga om det speciella yrkesområde den äsyftat i regel legat på ett högt plan.

Handelsundervisningen i England har förutom till privata skolor till stor del varit förlagd till aftonkurser vid s. k. Technical Colleges, d. v. s. yrkesskolor. Dessa aftonkurser ha varit av mycket varierande slag, oftast ha de endast gällt enstaka ämnen, men från skolhåll har man sökt utveckla mera allsidiga kurser, avseende flera ämnen samtidigt. Ett stöd i denna strävan har varit införandet av

s. k. »ordinary national certificates for commerce» år 1935. De prövningar, som erfordras för att erhålla dessa certificates, anordnas av särskilda examination boards. Kurserna för dessa examina beräknas ta omkring 3 år i anspråk och äro avsedda för dem, som åtnjutit dagundervisning upp till 16 års ålder. De torde alltså ligga på ett något högre plan än de svenska s. k. lärlingskurserna. En plan på att införa ytterligare en högre examen »higher national certificate for commerce» hann aldrig sättas i verket före krigsutbrottet 1939.

Men även handelsundervisningen på dagtid befann sig just under åren före krigsutbrottet i rask utveckling. Sålunda inrättades flera s. k. junior commercial schools i landsorten, till större delen efter mönster av Londons s. k. central schools, där under en följd av år lärjungar i åldern 13—15 år kunnat erhålla handelsundervisning. Numera ha dessa skolor uppgått i det nya skolsystem, som skapats efter 1944, och höra nu till de s. k. secondary schools.

Nämnas bör också, att City of London College länge haft handelsundervisning, som legat på en hög nivå. Dagkurser, delvis på ett avancerat stadium, ha också varit anordnade vid vissa av de ovan nämnda Technical Colleges. Handelsutbildning på universitetsstadiet är givetvis också företrädd i England men utelämnas i denna redogörelse.

Den stora engelska skolreformen år 1944 innebar bl. a., att skolutbildningen indelades i primary och secondary education och att gränsen mellan dessa sattes till ungefär 11 år. Vid den obligatoriska skoltidens utgång, 16 år, kunna eleverna, om de önska, få genomgå en examen för erhållande av vad som hittills kallats »General School Certificate». Om de fortsätta sin skolutbildning, kunna de vid ca 18 års ålder få genomgå en ny examen och erhålla då »Higher School Certificate». The secondary education är avsedd att vara av tre slag och meddelas i tre olika skoltyper: modern, technical och grammar schools, varav de senare framförallt äro avsedda för fortsatta studier vid universitet och högskolor.

Reformen av år 1944 lämnade i det väsentliga frågan om handelsundervisningen öppen. År 1946 tillsattes emellertid en särskild kommitté, som skulle utreda handelsundervisningens problem. Denna kommitté avgav sin rapport i december 1949. Det torde även vara lämpligt att här ge några antydningar om huvudlinjerna i denna kommittés förslag.

Kommittén betonar vikten av att handelsskolorna på dagtid främst ge vad den kallar »vocational education» i motsats till »vocational training». Vocational training, förutom i stenografi och maskinskrivning, ges bäst i praktiska livet och i skolor och kurser, som äro avsedda att genomgåas samtidigt med anställning i praktiken. För dem, som ämna inträda i ett mera kvalificerat yrke, anses heldagsundervisning upp till 18-årsåldern önskvärd.

Kommittén behandlar utförligt vad den kallar secondary commercial education. Den vill ge denna utbildning mera allmän karaktär än den handelsutbildning har, som nu förekommer i vissa secondary schools. Själva handelsutbildningen skulle ej börja förrän vid 13-årsåldern och vara av mycket allmän art. För secondary commercial schools skulle för dessa skolor särskilt avpassade examina anordnas, vilka också skulle leda till erhållande av ett certificate (enligt ett nyligen antaget förslag skulle The General School Certificates ersättas av något som kallas General Certificates in Education).

För elever, som ville fortsätta vid heldagsskolor upp till 18-årsåldern (d. v. s. gå i den s. k. sjätte klassen), skulle också handelsundervisning i heldagskurser stå till buds. Kommittén anser dock, att dessa kurser främst med tanke på önskemålet att få fackutbildade lärare borde förläggas icke till secondary schools utan till särskilda anstalter såsom till de ovan omtalade technical colleges men också till särskilda commercial colleges. Dessa kurser skulle komma att ganska nära motsvara de svenska handelsgymnasierna, men den engelska kommittén har endast översiktligt berört, vilket undervisningsprogram kurserna skulle ha. Ur rapporten

kan följande citeras: »The principles and interpretation of accounts, those aspects of statistics which relate to economic life and activity, and the general principles of law are studies capable of illustration from the range of experience or observation of such pupils. Some examination of the structure, features and operation of any dominant local industry or trade could well be included. The study of economic history and of economic and industrial institutions could be pursued». De nu berörda kurserna skulle icke blott vara avsedda för sådana elever, som genomgått secondary commercial schools, utan även för elever, som tidigare gått i en grammar school.

Kommittén sysslar också ingående med de s. k. professional examinations och föreslår, att dagkurser avsedda för dessa examina skulle anordnas i betydligt större utsträckning än tidigare. Härigenom och genom samarbete med de föreningar, som anordna dessa examina, kunde det åstadkommas, att förutbildningen till examina lades på bredare basis än hittills, då den mest inriktats på att tillgodogöra sig den för en viss grupp av arbetsuppgifter speciella tekniken. Dessa kurser skulle huvudsakligen förläggas till technical eller commercial colleges och komme också att i viss mån motsvara de svenska handelsgymnasierna, åtminstone vad stadiet beträffar.

Kommittén föreslår vidare åtgärder, ägnade att främja utbildningen för erhållande av ovan omtalade Ordinary eller Higher National Certificate for Commerce. Bland annat ifrågasätter kommittén, om icke de, som erhållit nu nämnda certificates, skulle kunna befrias från deltagande i en del av prövningarna för the professional examinations.

Förenta staterna.

Undervisningsväsendet i Förenta staterna grundar sig på de olika delstaternas författningar och lagar och har därför i de skilda staterna utformats olika. Kontakten mellan delstaterna, sammanslutningar inom undervisningens och uppfostrans område samt icke minst förbundsmyndigheternas rådgivande och stödjande arbete ha åstadkommit en viss utjämning av skiljaktigheterna, varför skolsystemen i de olika staterna i grova drag kunna sägas följa samma linje.

Skolplikt föreligger i åldern 6—14 (16) år. Den allmänna undervisningen har organiserats i två sida vid sida förekommande huvudtyper av skolformer:

- 1) 8 klasser bottenskola (elementary school) + 4 år högre skola (high school),
- 2) 6 klasser bottenskola + 6 år högre skola, den senare uppdelad på två självständiga avdelningar: junior high school och senior high school, vardera omfattande 3 år.

Den förstnämnda, äldre typen undantränges alltmer av den senare, framför allt i de större städerna.

Det federala inflytandet på skolväsendet utövas genom The United States Office of Education, som bl. a. har en avdelning för yrkesutbildning, The Federal Board of Vocational Education. Ehuru i huvudsak endast rådgivande och stödjande ha dessa organ varit av största betydelse för den amerikanska handelsundervisningens utveckling.

Handelsutbildning meddelas vid skolor av mycket skiftande art och storlek: privata och allmänna handelsskolor med dag- och kvällsundervisning, high schools, korrespondensinstitut, enskilda affärsföretags skolor; för undervisningen på högskolestadiet svara colleges och universitetens schools of business.

Närmaste motsvarighet till våra handelsgymnasier erbjuda high schools. De äro av två huvudtyper: allmänna och »vocational», d. v. s. yrkesskolor.

Vid de allmänna high schools göres tidigt en delning på olika linjer: en allmän, en akademisk, en handelslinje, en för konst, en för husligt arbete o. s. v. Handelsgymnasiestadiet kan anses omfatta ungefär den 4-åriga high school samt den 3-åriga senior high school. Eleverna äro i åldern 15—19 år.

Commercial och technical high schools förekomma av olika omfattning — 2—3 år — samt bygga på junior high school eller första klassen i 4-årig high school. Eleverna äro alltså här ungefär 17—20 år gamla. Båda dessa senare skolformer äro, som redan sagts, rena yrkesskolor, vilket ej är fallet med de allmänna high schools. Även om det därför innebär en ganska grov schematisering, torde det dock kunna anses försvarligt att i detta sammanhang behandla alla tre skolformerna som tämligen ensartade: å ena sidan meddela såväl commercial som technical high schools i icke obetydlig omfattning undervisning i allmänna ämnen, å andra sidan intar undervisningen i fackämnen även på handelslinjen vid de allmänna high schools en framträdande plats (ca halva tiden) och har ofta specialiserats i hög grad.

Det sagda gäller de med allmänna medel drivna skolorna. Privatskolorna åter — vilka i många fall meddela en mycket god undervisning och spela en stor roll i den amerikanska handelsundervisningen — inrikta sig så gott som uteslutande på fackstudierna.

High schools syfta till en allsidig fostran: personlig, medborgerlig och yrkesteknisk. Vissa allmänna grundläggande ämnen äro därför gemensamma för alla linjer, t. ex. engelska, historia (med tyngdpunkt på olika områden alltefter linjens huvudinriktning), samhällskunskap, fysisk fostran, naturvetenskapliga ämnen, i vissa fall konst (t. ex. som Art Appreciation) och musik. Den egentliga fackundervisningen sker — alltefter skolans storlek — i specialkurser eller kombinationer av sådana; allmänt förekommande äro sekreterarkurs (secretarial course), bokföringskurs (bookkeeping, accounting course), kontorspraktikkurs (general clerical course) och detaljförsäljningskurs (retail store course). Utöver ovan nämnda allmänna ämnen ingå i varje kurs, alltefter dennas art, obligatoriska fackämnen och frivilliga tillvalsämnen.

I fråga om grupperingen av undervisningsstoffet erbjuda de amerikanska skolornas undervisningsplaner åtskilligt av intresse. Under påverkan av den pedagogiska riktning, som brukar benämnas progressivismen, har man i stor utsträckning frångått den traditionella indelningen i »ämnen». I stället koncentreras ur arbetsynpunkt sammanhörande undervisningsstoff till större enheter, s. k. kärnämnen (core curriculum), vilka i sin tur uppdelas på olika arbetsmoment (units), som i praktiken erfarenhetsmässigt höra samman.

Exempel: »Secretarial practice» utgör vid en skola ett kärnämne, omfattande det undervisningsstoff, som traditionellt ingår i ämnena stenografi, maskinskrivning, handelslära, kontorsorganisation, användande av kontorsmaskiner, vartill kommer instruktion i personligt uppträdande. Undervisningen sker emellertid ej ämnesvis utan växer fram i enlighet med arbetsmomentens inbördes sammanhang och omfattar t. ex.: affärsbrevet, behandlingen av dagens post, brevskrivningens tekniska detaljer, skrivmateriel av olika slag och för olika ändamål, åtgärder i samband med affärsbesök, telefon- och telegramteknik, besvarande av korrespondens utan diktamen, registrering; inom kärnämnet behandlas även sådana frågor, som avse sekreterarens personliga egenskaper och uppträdande, affärsmoral, träning i avancerad maskinskrivningsteknik m. m.

Praktik i samband med skolgången spelar en stor roll såväl vid utbildningen av kontorister som i detaljhandelsundervisningen (det torde böra påpekas, att det här gäller sådan utbildning på gymnasiestadiet). Den organiseras alltefter skolans resurser antingen i samarbete med ortens affärsmän eller inom skolan.

Efter genomgången handelsskola kan elev avlägga statlig och/eller lokal examen (State High School Diploma resp. Graduate). För den statliga examen fordras 6—7 »units» i fackämnen, för lokal examen variera kraven: i t. ex. New York och Chicago fordras 9 1/2 units i kärnämnen och 8 1/2 units i övriga ämnen, d. v. s. tillsammans 18 units. Varje »unit» motsvaras av en ämneskurs, som omfattar 5 veckotimmar och kan genomföras på ett år.

Kap. 6. Önskemål rörande omläggning av handelsgymnasieorganisationen.

Framställningar rörande den nuvarande organisationen.

Handelsundervisningen på gymnasialstadiet har icke varit föremål för någon översyn, sedan handelsgymnasierna inrättades för över 35 år sedan, om man nu bortser från den inom skolöverstyrelsen verkställda utredning, som föranledde Kungl. Maj:t att lägga fram det genomgripande förslag till omorganisation, vilket i sin helhet avsågs av 1921 års riksdag. Alltsedan dess ha i olika sammanhang framstötats gjorts i syfte att åstadkomma en reformering av undervisningen och gymnasiernas ställning i skolsystemet.

I endast mera begränsad omfattning ha emellertid dylika önskemål fått formen av officiella hänvändelser till Kungl. Maj:t eller vederbörande departementschef, och då dessa framställningar regelmässigt varit kortfattade och utmynnat i en hemställan om verkställande av utredning, ha de mindre intresse i detta sammanhang. Det kan dock nämnas, att Svenska samfundet för affärsutbildning och Svenska yrkesskolföreningens sektion för handelsundervisning redan den 5 november 1936 liksom en konferens mellan handelsgymnasiernas styrelser den 26 februari 1938 begärde utredning av handelslärarutbildningen. I en utförligare skrivelse den 7 augusti 1942 har en annan konferens mellan handelsgymnasiernas styrelser tagit upp alla de viktigare problemen rörande handelsundervisningen på gymnasialstadiet. Det synes emellertid icke heller påkallat med en redogörelse för denna skrivelse, då samma problem beröras i de för handelsutbildningskommittén meddelade direktiven.

Naturligt nog ha under årens lopp för handelsgymnasierna vitala frågor tagits upp till diskussion i facktidsskrifter, såsom Tidskrift för praktiska ungdomsskolor och Affärsekonomi. Sådana artiklar och inlägg ha ibland avsett större frågekomplex, t. ex. handelsgymnasiernas ekonomiska ställning, och andra gånger detaljfrågor. Kommittén har tagit del av ett stort antal artiklar i olika publikationer, där krav ställts på en reformering och modernisering av handelsgymnasiernas organisation eller undervisning.

Uttalanden vid av kommittén anordnade konferenser.

Redan i början av sin verksamhet fann kommittén det angeläget, icke minst på grund av den snabba utveckling som handeln undergått de senaste 20—30 åren, att träda i en mera direkt och personlig kontakt med praktikens män och därigenom kunna få del av deras uppfattning om den nuvarande

handelsundervisningen och vad som ur deras synpunkt vore de viktigaste reformkraven. För den skull anordnade kommittén dels sammanträden i Stockholm med representanter för olika organisationer och sammanslutningar, dels konferenser i Stockholm, Göteborg, Malmö, Hälsingborg, Norrköping, Örebro, Västerås, Sundsvall och Luleå med arbetsgivare inom grosshandeln, industrien, detaljhandeln m. m. samt med anställda inom handelns olika områden ävensom med handelslärare tillhörande olika skolformer. Det visade sig emellertid svårt att få ståndpunkttaganden utkristalliserade, som kunde sägas vara konferensdeltagarnas någorlunda enstämmiga uppfattning. Även på en så grundläggande punkt, som om undervisningen borde ha till huvuduppgift att lämna en mera bred handelsutbildning eller att i högre grad än f. n. göra eleven snabbt användbar på ett kontor, bröto sig meningarna, och båda uppfattningarna förfäktades. Härvid kan det vara av intresse att konstatera, att såväl arbetsgivare som anställda menade, att eleverna fingo lära sig för litet praktiska kontorsgöromål, maskinräkning och annat, som de hade omedelbar användning för. På samma sätt fanns det både arbetsgivare och arbetstagare, som hyste motsatt åsikt; alltså att rutingöromålen i huvudsak borde inläras, sedan eleven kommit ut i förvärvslivet. Kommittén, som för egen del dock anser, att dessa konferenser ha varit av betydande värde, får här inskränka sig till en summarisk redogörelse för desamma, i vad gäller handelsgymnasierna.

Vad först rör *arbetsgivarna*, ansågo åtskilliga, att praktik borde utgöra inträdesfordran. Flera ansågo, att denna praktik gärna kunde bestå av enklare arbete, t. ex. springpojks-göromål.

De som uttalat sig om studietidens längd ha merendels talat för inrättandet av treåriga handelsgymnasier med differentiering det tredje året. Differentieringen kunde ske i en linje för kamerala tjänstemän och en för korrespondenter, men det har också ifrågasatts en tredje, försäljnings- och reklambetonad linje. Det har sagts, att vid en förlängning av studietiden borde allmänbildande ämnen, såsom historia, ekonomisk historia, konst- och litteraturhistoria, psykologi och logik kunna beredas visst utrymme på schemat. Andra ha velat, att skolan skall vara mer fackbetonad.

Enligt fleras förmenande är realexamen jämte tvåårigt handelsgymnasium en bättre utbildning för det merkantila yrkesområdet än studentexamen plus ettårig handelskurs.

Det har vidare uttalats, att någon form av fortbildning under $\frac{1}{2}$ à 1 år borde finnas, sedan handelsgymnasieeleverna haft anställning under några år.

Åtskilliga arbetsgivare uttalade sig om undervisningen i de olika ämnena. Man talade därvid bl. a. för en modernisering av undervisningen i bokföring och handelslära.

Även åtskilliga *arbetstagare* framhöllo nyttan av praktik före inträdet i handelsgymnasium.

Flertalet ansågo, att gymnasierna borde bli treåriga. Tredje året borde, ansåg någon, kombineras med halvdagspraktik. I detaljhandeln sysselsatta

personer hävdade, att undervisningen på någon linje på handelsgymnasiet borde anpassas efter detaljhandelns behov. Andra åter uttalade, att en praktisk realexamen eller ettårig handelsskola, avsedd för detaljhandlare, vore till fyllest.

En ganska vanlig uppfattning var, att undervisningen i för hög grad är inriktad på den rena handeln och att den borde ge mer kännedom om industriens förhållanden. Det har t. o. m. menats, att i målsättningen borde ingå att ge någon teknisk allmänbildning, så att eleven lärde sig att t. ex. förstå en icke komplicerad ritning.

Slutligen ha *handelsgymnasierektorer* och *handelsgymnasielärare* uttalat sig bl. a. om målsättningen för gymnasierna, vad eleverna skola beräknas inhämta i praktiken, vad som kan reserveras för en systematiskt upplagd fortbildning och vilka reformer som äro särskilt aktuella. Kommittén anser emellertid icke nödvändigt att redogöra härför, då kommittén under det fortsatta utredningsarbetet stått i fortlöpande kontakt med samtliga handelsgymnasiers rektorer och även med ett icke obetydligt antal ämneslärare; i sistnämnda fall för rådgivning rörande timantal och kursinnehåll i de olika ämnena. Vad kommittén vid dylika överläggningar ävensom genom skriftligen i promemorieform framförda synpunkter inhämtat, återspeglas i skilda hänseenden i kommitténs förslag.

Kap. 7. Undersökning rörande de 1935—1937 utexaminerades yrkes- och utbildningsförhållanden.

För handelsutbildningskommittén har det framstått som ett önskemål att erhålla närmare kännedom om de anställningar personer med examen från handelsgymnasium kunna påräkna samt de arbetsuppgifter de vanligen komma att ägna sig åt. Även arbetsmarknadskommissionen hade för sin yrkesvägledande verksamhet behov av dylika uppgifter. Efter framställning av handelsutbildningskommittén sommaren 1946 beslöt kommissionen att i samarbete med kommittén utföra en statistisk undersökning, som skulle kunna belysa dessa spörsmål. Det beslöts, att undersökningen skulle omfatta de personer, som utexaminerats från handelsgymnasierna åren 1935, 1936 och 1937. Examensårgångarna utvaldes med hänsyn till att man skulle kunna följa uppgiftslämnarna på arbetsmarknaden under en icke alltför kort tidsperiod efter examen.

Under åren 1935—1937 utexaminerades från handelsgymnasierna sammanlagt 1 618¹ elever. Genom medverkan av rektorerna vid handelsgymnasierna upprättades register över samtliga utexaminerade. Den största svårigheten bestod i att erhålla aktuella adressuppgifter. Tack vare samarbete med föreningar av förutvarande elever samt utnyttjande av adresskalendrar, telefonkataloger samt i vissa fall även mantalsregister erhöles adressuppgifter för alla utom ca 300.

Samtliga personer med känd adress tillställdes frågeformulär jämte en skrivelse om syftet med undersökningen. Flertalet av de av undersökningen berörda visade ett stort intresse för denna, och från mer än 80 % av de tillskrivna erhöles uppgifter. Materialets representativitet blev dock lägre beroende på att — som tidigare nämnts — ca 300 utexaminerade ej kunde nås med frågeformulär. Sammanlagt inkommo användbara uppgifter från 1 074 personer eller 66 % av samtliga utexaminerade. De utexaminerades samt uppgiftslämnarnas fördelning på tvååriga och ettåriga kursen vid resp. gymnasier framgår av tabell 25.

Undersökningen avsåg främst att ge en överblick över från handelsgymnasier utexaminerade personers yrkesförhållanden inom de yrkesområden, på vilka handelsgymnasieutbildningen främst är inriktad. Sådana yrkesområden förekomma icke uteslutande inom affärslivet. För vissa befattningar inom statlig och kommunal förvaltning är handelsgymnasieutbildning sålunda av betydelse. I det följande benämnas samtliga yrkesområden, för

¹ Häri ej medräknade elever utexaminerade från Gävle högre handelsinstitut, som före 1937 ej var statsunderstött men jämställt med handelsgymnasierna.

Tabell 25. Antalet utexaminerade åren 1935—1937 samt antalet i undersökningen ingående.

Handels- gymnasier	Antal utexaminerade				Antal uppgiftslämnare				Upp- gifts- lämnare i % av utexami- nerade
	2-åriga kursen	1-åriga kursen	Samtliga		2-åriga kursen	1-åriga kursen	Samtliga		
			Hela antalet	därav kvinnor			Hela antalet	därav kvinnor	
Stockholms	292	177	469	204	201	111	312	136	67
Norrköpings	70	40	110	56	55	28	83	44	76
Malmö	163	98	261	88	110	75	185	61	71
Hälsingborgs....	82	59	141	48	45	20	65	20	46
Göteborgs	254	249	503	162	184	163	347	103	69
Örebro	79	55	134	46	49	33	82	25	62
Samtliga	940	678	1 618	604	644	480	1 074	389	66
1935	302	190	492	163	197	105	302	105	61
1936	311	235	546	210	225	145	370	131	67
1937	327	253	580	231	222	180	402	153	69

vilka handelsgymnasieutbildning är av betydelse, »merkantila yrkesområden».

En särställning intaga de uppgiftslämnare, som efter handelsgymnasieexamen även avlagt examen vid handelshögskola och sålunda förvärvat en merkantil utbildning av helt annan omfattning. Dessa äro icke jämförbara med övriga verksamma inom merkantila yrkesområden och böra sålunda redovisas särskilt. Personer, som efter examen vid handelsgymnasium erhållit yrkesutbildning av icke merkantil karaktär och slagit in på helt andra levnadsbanor, äro givetvis icke av direkt intresse i förevarande sammanhang. Slutligen ingå i de inkomna uppgifterna även personer, som icke längre äro yrkesverksamma. Dessa utgöras huvudsakligen av kvinnor, som lämnat yrkesarbetet, vanligen efter giftermål. Beträffande dessa kan det emellertid vara av intresse att få en uppfattning om yrkesförhållandena, innan de lämnade förvärvsarbetet.

Undersökningsmaterialets fördelning på nämnda kategorier uppgiftslämnare framgår av följande sammanställning.

	Män	Kvinnor	S:a
Personer sysselsatta inom merkantila yrkesområden	610	214	824
därav personer med handelshögskoleexamen	70	—	70
Personer sysselsatta inom icke merkantila yrkesområden ..	62	12	74
Icke yrkesverksamma personer	13	163	176
Samtliga	685	389	1 074

Den följande redovisningen av undersökningsresultatet avser i första hand de uppgiftslämnare, som vid undersökningstillfället voro verksamma inom merkantila yrkesområden och icke avlagt examen vid handelshögskola. Därefter lämnas vissa uppgifter om övriga kategorier.

Fördelning efter yrkestillhörighet och arbetsuppgifter.

Av tabell 26 framgår, hur inom merkantila arbetsområden sysselsatta (utom personer med handelshögskoleexamen) fördelade sig efter yrkestillhörighet.

Tabell 26. Personer sysselsatta inom merkantila arbetsområden (utom personer med handelshögskoleexamen) fördelade efter yrkestillhörighet.

Yrkestillhörighet	Antal		Procentuell fördelning	
	Hela antalet	därav kvinnor	Hela antalet	Kvinnor
Industri och hantverk	201	47	28·7	22·0
Handel	327	88	43·4	41·1
Grosshandel	153	30	20·3	14·0
Detaljhandel	38	8	5·0	3·7
Banker samt annan kredit- o. penningförmedling	78	26	10·3	12·2
Försäkringsföretag	26	12	3·5	5·6
Tidnings- o. förlagsverksamhet	8	4	1·1	1·9
Förmedlings-, uppdrags- o. reklamverksamhet ...	12	3	1·6	1·4
Fastighetsförmedling	3	—	0·4	—
Hotell- o. restaurangrörelse	9	5	1·2	2·3
Samfärdse	72	19	9·5	8·9
Rederi, skeppsmäkleri, spedition	27	8	3·6	3·8
Järnvägar	17	2	2·3	0·9
Post- o. telegraf	21	7	2·7	3·3
Andra trafikföretag	7	2	0·9	0·9
Förvaltning m. m.	133	51	17·6	23·8
Statsförvaltning (ej sjuk- o. socialvård)	68	28	9·0	13·1
Kommunalförvaltning (ej sjuk- o. socialvård)....	40	16	5·3	7·5
Sjukvård o. annan socialvård	25	7	3·3	3·2
Undervisning	4	1	0·5	0·5
Intresseorganisationer	12	6	1·6	2·8
Näringsgren ej uppgiven	5	2	0·7	0·9
Summa	754	214	100·0	100·0

Som synes av tabellen, är spridningen på näringsgrenar mycket stor. Icke ens hälften (43 %) redovisades under till handel hörande grupper och endast $\frac{1}{4}$ av samtliga kom på varuhandel (gross- o. detaljhandel). Vid industriföretag sysselsattes över $\frac{1}{4}$, i förvaltningstjänst bortåt $\frac{1}{6}$ och vid företag inom samfärdseln $\frac{1}{10}$. Kvinnornas fördelning på näringsgrenar utvisade icke några större avvikelser från männens. Någon nämnvärd skillnad i fördelningen mellan från ettåriga och tvååriga kursen utexaminerade kunde ej heller konstateras (fördelningen ej medtagen i tabellen).

Den omständigheten, att personer med handelsgymnasieexamen vinna anställning inom vitt skilda näringsgrenar, betyder dock icke, att arbetsuppgifterna äro vitt skilda. Snarare beror det på att samma eller liknande ar-

betsuppgifter återfinnas inom skilda näringsgrenar. Vid undersökningen har möda nedlagts på att klassificera uppgiftslämnarna efter arbetsuppgifternas art. Inom de merkantila arbetsområdena säga yrkesbeteckningarna ofta mycket litet om arbetets natur. Tjänsteman, kontorist, kamrer äro typiska sådana yrkesbeteckningar. Det framhölls därför i frågeformuläret, att beträffande samtliga anställningar, som vederbörande innehåft, skulle arbetsuppgifternas art beskrivas så utförligt som möjligt och att oklara beteckningar skulle undvikas. För befattningar vid större företag borde dessutom den avdelning angivas (redovisningsavdelningen, försäljningsavdelningen o. s. v.), vid vilken vederbörande arbetade. Vid klassificeringen av uppgifterna efter arbetsuppgifternas art har använts det klassificeringsschema, som framgår av tabell 27. Klassificeringen har skett icke blott beträffande det arbete, vederbörande hade vid undersökningstillfället, utan även efter arbetsuppgifterna tre samt sex år efter examen.

Man lägger märke till att schemat upptar dels de typiska arbetsuppgifterna inom de merkantila yrkena (redovisningsarbete, korrespondens, försäljnings- och inköpsarbete o. s. v.), dels vissa beteckningar för yrken, inom vilka handelsgymnasieutbildning är av viss betydelse (stationsskrivare, banktjänsteman, kommunaltjänsteman m. fl.). Endast i den mån personer inom sistnämnda arbetsområden haft arbetsuppgifter av i schemat icke tidigare specificerat slag eller arbetsuppgifterna icke närmare redovisats, har vederbörande hänförs till den senare gruppen. En kassör vid ett kommunalt verk har sålunda redovisats under rubriken redovisningsarbete och icke under rubriken »andra stats- och kommunaltjänstemän». Under gruppen »kontorister med mera allsidigt kontorsarbete» ha såvitt möjligt förts endast kontorister, som voro sysselsatta på mindre kontor och där utförde alla förekommande kontorsgöromål (»all-round-kontorister»).

Vid bedömandet av yrkesförhållandena bör man även beakta uppgiftslämnarnas ålder. Medelåldern vid avläggande av examen från tvåårig resp. ettårig kurs vid handelsgymnasium uppgick åren 1935—1937 till 20 resp. 21 år. Vid undersökningstillfället var sålunda medelåldern för de i undersökningen ingående årskullarna från tvååriga kursen 29—31 år och från ettåriga kursen 30—32 år.

Resultatet av yrkesklassificeringen framgår av tabell 27. Av hela antalet inom merkantila arbetsområden sysselsatta hade 62 % egentliga merkantila arbetsuppgifter, medan 38 % hade arbetsuppgifter inom närliggande områden.

Det mest framträdande draget i yrkesfördelningen är den stora skillnaden mellan männens och kvinnornas arbetsuppgifter inom de egentliga merkantila arbetsområdena. Medan männen fördelade sig på vitt skilda arbetsuppgifter, voro kvinnorna nästan uteslutande sysselsatta med korrespondens- och redovisningsarbete. Men kan vidare konstatera, att fördelningen efter arbetsuppgifter i stort sett var densamma för dem som genomgått ettåriga som för dem som gått den tvååriga kursen. Inom de egentliga merkantila arbetsområdena voro för de manliga befattningshavarna företags-

Tabell 27. Personer sysselsatta inom merkantila arbetsområden (utom personer med handelshögskoleexamen) fördelade efter arbetsuppgifternas art.

Arbetsuppgifternas art	Antal upp- gifts- lämnare	Procentuell fördelning				
		Män	Kvinnor	Summa	därav	
					2-åriga kursen	1-åriga kursen
<i>Särskilt specificerade merkantila arbetsuppgifter..</i>	468	63.5	58.4	61.8	67.9	51.5
Företagsledning m. m.....	123	22.1	1.9	18.3	17.5	14.2
Egna företagare.....	27	4.7	0.9	3.6	4.0	2.9
Anställda företagsledare.....	41	7.4	0.5	5.4	6.4	3.7
Kontorschefer m. fl.....	38	6.9	0.5	5.0	4.6	5.8
Direktörsassistenter m. fl.....	17	3.1	—	2.3	2.5	1.8
Redovisningsarbete.....	90	11.1	13.6	11.8	14.8	8.6
Chefer.....	18	3.0	0.5	2.2	3.1	0.7
Chefsassistenter.....	7	1.3	—	0.9	0.8	1.1
Huvudbokförare.....	10	0.9	2.8	1.3	2.1	—
Övriga m. mera kvalificerat redovisningsarb.	18	2.2	2.8	2.4	2.9	1.5
Kalkylatorer.....	8	1.5	—	1.1	1.5	0.4
Kassörer.....	16	0.7	5.7	2.2	2.1	2.2
Övriga.....	13	1.5	2.3	1.7	2.3	0.7
Korrespondens.....	111	8.5	35.4	14.7	15.0	14.2
Utlandskorrespondenter (även stenografer) ..	57	4.1	16.3	7.6	6.9	8.8
Svenska korrespondenter (även stenografer)	14	0.2	6.1	1.8	2.5	0.7
Korrespondensarbete utan närmare uppgift..	40	2.2	13.0	5.3	5.6	4.7
Försäljningsuppgifter på kontor.....	65	11.3	1.9	8.6	9.0	8.0
Försäljningschefer.....	29	5.2	0.5	3.8	4.6	2.5
Assistenter.....	20	3.1	1.4	2.7	1.7	4.4
Övriga.....	16	3.0	—	2.1	2.7	1.1
Försäljningsarbete i fältet.....	14	2.6	—	1.8	2.3	1.1
Försäljningsinspektörer.....	1	0.2	—	0.1	0.2	—
Resande försäljare o. platsförsäljare.....	13	2.4	—	1.7	2.1	1.1
Inköpsarbete.....	22	4.1	—	2.9	3.1	2.6
Inköpschefer.....	13	2.4	—	1.7	1.6	1.1
Assistenter.....	6	1.1	—	0.8	1.3	—
Övriga.....	3	0.6	—	0.4	0.2	0.7
Reklamarbete.....	6	1.1	—	0.8	0.6	1.1
Lagerarbete (lagerchefer o. lagerbokhållare) ...	3	0.6	—	0.4	0.4	0.4
Kontorister m. mera allsidigt kontorsarbete...	24	2.6	4.7	3.2	3.5	2.6
Butikspersonal.....	10	1.5	0.9	1.3	1.7	0.7
Butiksföreståndare, avdelningschefer.....	5	0.9	—	0.7	0.9	0.4
Butiksbiträden, butikskassörer.....	5	0.6	0.9	0.6	0.8	0.3
<i>Andra arbetsuppgifter för vilka handelsgymnasie- utbildning är av betydelse.....</i>	286	36.5	41.6	38.2	32.1	48.5
Stationsskrivare m. fl.....	17	2.8	0.9	2.3	2.1	2.6
Postassistenter m. fl.....	19	2.4	2.8	2.5	1.5	4.4
Tjänstemän vid andra trafikföretag.....	5	0.9	—	0.7	0.4	1.1
Tjänstemän inom sjuk- o. socialvård.....	23	3.1	2.3	3.1	2.1	4.7
Andra stats- o. kommunaltjänstemän.....	96	10.4	18.7	12.8	10.2	17.3
Banktjänstemän.....	68	9.1	8.9	9.1	9.0	9.2
Försäkringstjänstemän.....	19	1.8	4.2	2.5	2.5	2.6
Rederi- o. speditionstjänstemän.....	9	1.7	—	1.2	1.0	1.5
Övriga.....	30	4.3	3.3	4.0	3.3	5.1
Samtliga	754	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Antal		540	214	754	480	274

Tabell 28. Samtliga i undersökningen ingående (utom personer med handelshögskoleexamen) fördelade efter arbetsuppgifter 3 resp. 6 år efter examen samt vid undersökningstillfället.

Arbetsuppgifternas art	M ä n			K v i n n o r		
	3 år efter examen	6 år efter examen	Vid undersökningstillfället	3 år efter examen	6 år efter examen	Vid undersökningstillfället
<i>Egentliga merkantila arbetsuppgifter</i>						
Företagsledning m. m.	4·4	11·2	19·8	—	0·5	1·0
Redovisningsarbete	10·4	11·5	9·8	8·7	9·0	7·5
Korrespondens	15·9	9·4	5·7	42·4	80·8	19·5
Försäljningsuppgifter på kontor	6·0	7·0	9·8	—	0·3	1·0
Försäljningsarbete i fältet.....	1·1	2·4	2·8	—	—	—
Inköpsarbete	2·8	1·8	3·6	—	0·3	—
Reklamarbete	0·7	1·0	1·0	—	—	—
Lagerarbete	1·8	0·2	0·5	0·3	—	—
All-round-kontorister	3·3	3·1	2·8	6·2	4·9	2·6
Butiksarbete	2·9	2·0	1·3	0·5	0·5	0·5
Summa	48·3	49·6	55·6	58·1	45·8	32·1
därav chefsbefattningar	7·6	15·0	27·6	—	0·8	1·6
<i>Andra arbetsuppgifter för vilka handelsgymnasieutbildning är av betydelse</i>	36·9	34·0	32·0	34·2	32·4	22·9
<i>Andra yrken</i>	8·1	11·5	10·4	2·3	3·3	3·1
<i>Icke förvärsarbetande</i>	6·7	4·9	2·0	5·4	18·5	41·9
Samtliga	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0	100·0
Antal	615	615	615	389	389	389

ledning, försäljningsuppgifter på kontor samt redovisningsarbete de vanligast förekommande arbetsuppgifterna.

Som tidigare framhållits, har yrkesklassificering skett även beträffande tidigare anställningar. Man kan sålunda konstatera, i vilken utsträckning arbetsuppgifterna växlat under observationstiden, som sträcker sig från handelsgymnasieexamen fram till undersökningstillfället och som för ifrågasvarande examensårgångar uppgår till resp. 11, 10 och 9 år.

Resultatet av undersökningen om dessa förhållanden redovisas i tabell 28. Det är givetvis icke möjligt att på grundval av ett så litet material — föga mer än 1 000 personer — draga några mera allmängiltiga slutsatser om avancemangsmöjligheterna inom de merkantila arbetsområdena för personer med handelsgymnasieexamen. Man kan dock konstatera, att av samtliga manliga uppgiftslämnare hade efter 6 år 15 % och vid undersökningstillfället (efter 9—11 år) 28 % erhållit chefsbefattningar (företagsledare, kontorschefer samt avdelningschefer). Man kan vidare konstatera, att arbetsområdet i rätt betydande grad växlat för manliga befattningshavare, medan de kvinnliga oftast från början varit inriktade på samma arbetsuppgifter. Ökningen i antalet manliga sysselsatta är framträdande icke enbart inom gruppen företagsledning utan även inom grupperna försäljnings- och

inköpsarbete. Till stor del synes en övergång ha skett från korrespondensarbete. Påtagligt är vidare, att en stor del av kvinnorna försvunnit från arbetsmarknaden; 3 år efter examen hade 95 % av kvinnorna förvärvsarbete, medan vid undersökningstillfället motsvarande andel understeg 60 %.

De 70 personer (samtliga män), som förutom handelsgymnasieexamen även avlagt examen vid handelshögskola, ingå icke i föregående redovisning. Samtliga dessa voro sysselsatta inom merkantila arbetsområden. Fördelningen efter arbetsuppgifternas art vid undersökningstillfället framgår av följande sammanställning.

Arbetsuppgifternas art	Antal
Företagsledning m. m.	37
Egen verksamhet.	4
Anställda företagsledare	4
Kontorschefer	10
Direktörsassistenter m. fl.	19
Redovisningsarbete	18
Chefer	11
Övriga	5
Korrespondens	1
Försäljningsarbete på kontor	3
Inköpsarbete (inköpschef)	1
Andra arbetsuppgifter (taxeringstjänstemän, banktjänstemän m. fl.)	12
Summa	70

Av de 74 personer (62 män och 12 kvinnor), som ägnat sig åt andra yrken än merkantila, voro 19 officerare, 10 jurister, 7 lärare, 7 ingenjörer, 7 godsägare eller arrendatorer, och övriga 24 fördelade sig på ett flertal yrken.

Inkomstfördelning.

I frågeformuläret begärdes även uppgifter om uppgiftslämnarens inkomster under 1945. Det framhölls uttryckligen, att i inkomsten endast skulle medräknas inkomst av tjänst eller rörelse.

Av de 824 uppgiftslämnare, som voro sysselsatta inom merkantila yrkesområden, ha endast 10 icke lämnat inkomstuppgifter. Vidare måste 4 uppgifter utsorteras, emedan vederbörande endast haft arbetsinkomst under en del av 1945. I inkomstredovisningen ingå sålunda uppgifter från 810 eller 98 % av berörda uppgiftslämnare. Materialet är dock allt för litet för att man skulle kunna få en bild av inkomstnivån inom olika arbetsområden. I tabell 29 redovisas inkomstfördelningen dels för personer sysselsatta inom egentliga merkantila arbetsområden, dels för dem, som hade andra arbetsuppgifter, för vilka handelsgymnasieutbildning är av betydelse. Inom vardera gruppen har skilts på män och kvinnor. Vidare ha inom den förstnämnda gruppen personer, som även avlagt examen vid handelshögskola, redovisats särskilt. (Inom den senare gruppen förekommo endast 12 personer med handelshögskoleutbildning, och dessa ha ej särredovisats.)

Tabell 29. Personer sysselsatta inom merkantila arbetsområden fördelade efter inkomst av tjänst eller rörelse under år 1945.

Kategori	Antal uppgifts- lämnare	Fördelning efter inkomst 1945: Procenttal						
		under 4 000 kr.	4 000- 5 999 kr.	6 000- 7 999 kr.	8 000- 9 999 kr.	10 000- 14 999 kr.	15 000 kr. o. däröver	S:a
<i>Personer, sysselsatta inom egentliga merkantila arbetsområden.....</i>	518	4.2	32.2	28.3	17.4	13.1	4.8	100.0
Män.....	395	1.7	19.5	33.7	21.8	17.0	6.3	100.0
därav med examen från hand- delshögskola.....	55	—	9.0	20.0	32.8	27.3	10.9	100.0
utan examen från handelshög- skola.....	340	2.1	21.2	35.9	20.0	15.3	5.5	100.0
Kvinnor.....	123	12.2	73.2	10.6	3.2	0.8	—	100.0
<i>Personer, sysselsatta med andra arbetsuppgifter för vilka handels- gymnasieexamen är av betydelse</i>	292	12.3	47.3	28.4	5.5	5.8	0.7	100.0
Män.....	205	1.5	42.4	39.0	7.7	8.4	1.0	100.0
Kvinnor.....	87	37.9	58.6	3.5	—	—	—	100.0
Samtliga	810	7.2	37.6	28.3	18.1	10.5	3.3	100.0

Av tabellen framgår, att personer sysselsatta inom de egentliga merkantila arbetsområdena i genomsnitt uppnått högre inkomst än övriga. En betydande skillnad förelåg mellan de manliga och kvinnliga uppgiftslämnarnas inkomstnivå. Medan omkring 80 % av männen inom de egentliga merkantila arbetsområdena hade mer än 6 000 kr. i årsinkomst, var detta fallet med endast 15 % av de kvinnliga. För övriga arbetsområden voro motsvarande procenttal resp. 56 och 4.

Av intresse är att se, i vad mån handelshögskoleutbildningen möjliggjort förvärvandet av högre inkomst. Tabellen utvisar, att inom de egentliga merkantila arbetsområdena över 70 % av uppgiftslämnare med handelshögskoleexamen hade en inkomst överstigande 8 000 kr., medan detta var fallet endast med 40 % av övriga manliga uppgiftslämnare.

Det bör betonas, att inkomsterna avse år 1945.

Utbildning och praktik förutom handelsgymnasieutbildningen.

Redan före inträdet i handelsgymnasiet hade omkring $\frac{1}{3}$ av uppgiftslämnarna genomgått handelskurser eller haft praktik inom handel; av männen 22 % och av kvinnorna 14 %. Av samtliga hade 13 % endast praktik, 4 % hade genomgått handelskurser i ett eller flera ämnen, och 2 % hade både haft praktik och genomgått handelskurser. Handelspraktiken var i $\frac{2}{3}$ av fallen av kortare varaktighet än ett år; $\frac{1}{3}$ hade mindre än tre månaders praktik. Det bör nämnas, att praktik eller utbildning i ett eller annat handelsämne före inträdet i handelsgymnasiet var betydligt mindre vanligt under 1930-talet än nu. Enligt den undersökning rörande inträdessökande vid handelsgymnasierna höstterminen 1946, som kommittén företagit, hade av de nyinskrivna eleverna över hälften haft handelspraktik längre eller kortare tid före inträdet i handelsgymnasiet.

Tabell 30. Antalet uppgiftslämnare (utom personer med examen från handelshögskola), som efter handelsingymnasieexamen genomgått kurser m. m. berörande merkantila och närliggande arbetsområden.

Kurser m. m.	Män	Kvinnor	Sa	därav korrespondenskurser
<i>Kurser avseende särskilda ämnen</i>	387	110	397	187
Svenska	1	1	2	2
Tyska	15	14	29	10
Engelska	45	22	67	23
Franska	18	16	34	17
Spanska	31	11	42	26
Ryska	6	1	7	3
Övriga språk	9	3	12	3
Bokföring	67	4	71	52
Skattedeklaration	37	2	39	27
Varukännedom	7	—	7	2
Handelsrätt	16	1	17	13
Nationalekonomi	4	1	5	4
Företagsekonomi	9	—	9	6
Maskinskrivning	7	3	10	3
Svensk stenografi	5	16	21	4
Utländsk stenografi	9	15	24	2
Textning	1	—	1	—
<i>Kurser avseende särskilda yrkesområden</i>	164	10	164	63
Sveriges kontoristförenings företagsekonomiska kurs	12	—	12	—
Detaljhandelskurser	10	1	11	6
Försäljnings- och reklamkurser	40	—	40	24
Sparbankskurs	12	3	15	15
Försäkringskurs	11	2	13	1
Kurs avseende rederi, spedition m. m.	12	—	12	2
Kurs i stats- o. kommunalförvaltning	16	1	17	13
Postverkets kurser	12	3	15	—
Statens järnvägars kurser	9	—	9	—
Övriga kurser	20	—	20	2
<i>Kurser och praktik i utlandet</i>	116	17	133	—
Språkkurser eller praktik i engelska språkområden ..	64	12	76	—
» » » » tyska » ..	25	4	29	—
» » » » franska » ..	20	1	21	—
» » » » övriga » ..	7	—	7	—
<i>Summa deltagare i kurser m. m.</i>	557	187	694	260
Nettoantalet deltagare (personer, som deltagit i flera kurser räknade endast en gång)	356	77	433	
Antal uppgiftslämnare	615	389	1 004	
Deltagare i % av antalet uppgiftslämnare ..	58	20	43	

Tabell 30 utvisar, i vilken utsträckning uppgiftslämnare, som icke avlagt examen vid handelshögskola, efter handelsingymnasieexamen kompletterat utbildningen genom kurser i ett eller flera ämnen, genom kurser avseende särskilda yrkesområden eller genom praktik i utlandet. Utbildning, som

icke är av betydelse för merkantila arbetsområden, har givetvis icke medtagits i tabellen. Av denna framgår, att inemot 60 % av männen och 20 % av kvinnorna genomgått fortsatt utbildning efter examen. I mycket stor utsträckning omfattade utbildningen mer än en kurs. Bland kurser avseende särskilda ämnen voro språkkurser samt kurser i bokföring och deklaration vanligast förekommande. Bland kurser avseende särskilda yrkesområden märkas främst försäljnings- och reklamkurser, som genomgåts av 40 uppgiftslämnare. I de språkkurser som redovisats under rubriken »kurser avseende särskilda ämnen» ha icke medräknats i utlandet genomgångna kurser. Utlandskurser eller praktik i utlandet har uppgivits av 133 uppgiftslämnare. Häre ingå bl. a. även handelskammarkurser i England och Frankrike. Bortåt 60 % av utlandskurserna voro kurser inom engelska språkområden.

Korrespondensundervisningen synes ha haft mycket stor betydelse för den fortsatta utbildningen. Inemot hälften av de kurser avseende särskilda ämnen eller yrkesområden, som upptagits i tabellen, voro sålunda korrespondenskurser. Särskilt gäller detta bokförings- och deklaraionskurser. Av språkkurserna voro däremot — om man undantar kurserna i spanska — endast en mindre del korrespondenskurser.

Tabell 31 utvisar, att uppgiftslämnare, som utexaminerats från ettåriga kursen, hade genomgått kurser i något större utsträckning än övriga. Studiernas inriktning var även något olika inom de båda grupperna. Uppgiftslämnare från tvååriga kursen hade sålunda i större utsträckning än övriga genomgått språk- och bokföringskurser, medan förhållandet var omvänt beträffande kurser inom särskilda yrkesområden samt kurser och praktik i utlandet.

Tabell 31. Procentuella antalet uppgiftslämnare (utom personer med handelshögskoleexamen) från 2-åriga resp. 1-åriga kursen, som genomgått kurser efter handelsgymnasieexamen.

Kurser m. m.	2-åriga kursen		1-åriga kursen	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Språkkurser	22.1	19.2	16.7	14.5
Bokförings- o. deklaraionskurser	20.1	1.8	11.8	1.2
Övriga kurser avseende särskilda ämnen	9.4	8.9	9.9	10.8
Kurser avseende särskilda yrkesområden	22.4	3.1	29.7	1.8
Kurser o. praktik i utlandet	17.8	5.4	21.6	3.0
Kursdeltagare i % av uppgiftslämnare	54.0	19.2	64.9	20.6
Antal uppgiftslämnare	393	224	222	165

De utexaminerades omdömen om handelsgymnasieutbildningen.

I frågeformuläret ingingo tre frågor, som avsågo att belysa uppgiftslämnarnas inställning till den utbildning, som erhållits vid handelsgymnasiet. Frågorna voro formulerade på följande sätt:

1. Vilka av följande ämnen vid handelsgymnasiet (samtliga undervisningsämnen uppräknade) anser Ni ha varit av påtagligt värde för Edert arbete?

2. Vad saknades i Eder handelsgymnasieutbildning, som Ni skulle haft nytta av i Edert arbete?

3. Vad anser Ni överflödigt eller alltför omfattande i Eder handelsgymnasieutbildning.

Svaren på den första frågan ha sammanställts i tabell 32. I tabellen ha endast medtagits uppgiftslämnare, som voro sysselsatta inom merkantila arbetsområden. Då vissa ämnen äro frivilliga vid samtliga eller vissa handelsgymnasier, har antalet uppgiftslämnare, som uppgivit sig ha haft nytta av visst ämne, angivits i procent av de uppgiftslämnare, som deltagit i undervisningen i ämnet. Uppgifter om dessa ha erhållits från betygskatalogerna. Det är givetvis icke möjligt att av tabellen dra några slutsatser om det ena eller andra ämnets värde för det framtida yrkesarbetet. Svaren äro subjektiva och grundade på olika värdebedömningar. Svaren bygga också på mycket skiftande arbetsförhållanden. Man kan dock konstatera, att det övervägande antalet uppgiftslämnare haft direkt eller indirekt nytta av flertalet av de ämnen, som ingå i undervisningen vid handelsgymnasierna. Det är givet, att i fråga om mera allmänbildande ämnen, såsom ekonomisk geografi och nationalekonomi, det måste vara svårt att ange, huruvida man haft *påtaglig* nytta av desamma i sitt yrkesarbete.

Närmare 80 % av de kvinnliga uppgiftslämnarna ha uppgivit sig ha haft

Tabell 32. Undervisningsämnen vid handelsgymnasiet, som uppgiftslämnarna haft påtaglig nytta av i förvärvsarbetet.

Ä m n e	Antalet uppgiftslämnare, som deltagit i undervisningen i ämnet och lämnat berörda uppgifter		% uppgiftslämnare som haft påtaglig nytta av ämnet	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
Svenska	370	153	90	87
Tyska	544	214	81	79
Engelska	544	214	85	82
Franska	519	207	58	66
Spanska	247	84	30	45
Bokföring	544	214	92	78
Handelslära	544	214	86	68
Handelsräkning	544	214	78	64
Ekonomisk geografi	479	189	45	19
Varukännedom	349	57	45	12
Nationalekonomi	544	214	57	22
Handelsrätt	544	214	80	49
Välskrivning	308	94	36	44
Stenografi	494	210	54	79
Maskinskrivning	516	214	89	98

påtaglig nytta av stenografi. Det bör observeras, att mer än hälften av de manliga uppgiftslämnarna haft samma erfarenhet.

Det skulle givetvis ha varit värdefullt att se, hur svaren fördelade sig på uppgiftslämnare sysselsatta inom olika arbetsområden. Materialet är dock alltför litet, för att man skall kunna göra en sådan uppdelning. Dessutom bör erinras om att många uppgiftslämnare haft skiftande arbetsuppgifter, och svaren kunna avse ämnen, som vederbörande haft nytta av i tidigare anställningar.

Så som frågorna 2 och 3 voro formulerade — man inbjöd direkt till kritik av handelsgymnasieundervisningen — har kritiken i många fall blivit tillspetsad. Av svaren får man därför icke draga den slutsatsen, att det skulle råda något allmänt utbrett missnöje med utbildningen i dess helhet. Kritiken avser för övrigt handelsgymnasieutbildningen omkring mitten av 1930-talet, och undervisningen har sedan dess i många avseenden förbättrats och moderniserats. Ur den framkomna kritiken kunna följande mera aktuella punkter vara förtjänta att återges.

Mot undervisningen i utländsk korrespondens riktas ibland den anmärkningen, att den delvis har varit omodern. Det framhålles även, att talövingar på främmande språk borde ges större utrymme på schemat. Ett stort antal uppgiftslämnare uttala, att övningar i moderna kontorsmaskiners användning borde få en mera framträdande plats, antingen vid bokföringslektionerna eller vid lektionerna i handelsräkning. Undervisning i skattelagstiftning och deklarationsförfarande samt i användandet av inom affärlivet vanligen förekommande blanketter är ett från flera håll framfört önskemål.

En detalj, som ett flertal uppgiftslämnare anse vara försummad vid handelsgymnasierna, är affärspsykologien. Andra detaljer, som också ett flertal säga sig ha saknat, äro övningar i mötes- och förhandlingsteknik samt muntlig framställning över huvud.

Såsom överflödiga eller alltför omfattande ämnen nämnas i främsta rummet varukännedom, ekonomisk geografi samt välskrivning. Särskilt varukännedom anse många uppgiftslämnare vara överflödigt. Den varukännedom, som behövs inom den egna branschen, lär man sig bäst i det praktiska arbetet, framhålles det. Beträffande maskinskrivning och stenografi äro meningarna delade. Betecknande är, att de kvinnliga uppgiftslämnarna i stor utsträckning anse den erhållna undervisningen i dessa ämnen och speciellt i utländsk stenografi vara otillräcklig. Av de manliga är det däremot ett flertal, som anse att stenografi borde vara ett valfritt ämne. Särskilt de, som genomgått ettåriga kursen, framhålla, att ämnet tar i anspråk alltför mycket av den hårt ansträngda timplanen.

Många uppgiftslämnare anse, att handelsgymnasieeleverna med nuvarande undervisningssystem icke få någon helhetsuppfattning om hur ett modernt kontor arbetar. Undervisningen i kontorsorganisation vore splittrad på flera ämnen med olika lärare, och någon enhetlig bild bleve det knappast.

Slutligen bör nämnas, att mot den ettåriga linjen allmänt riktats den anmärkningen, att lärokursen varit alltför forcerad.

KAP. 8—14.

HANDELSGYMNASIERNAS NORMALKURSER.

I kap. 8—14 behandlas handelsgymnasiernas *normalkurser*. Dessa ha hittills varit tvååriga men föreslås av kommittén bli treåriga. Kurserna på kvällstid böra också räknas till normalkurserna, då de avvika från dessa huvudsakligen endast genom kursernas förläggning till kvällstid och den till följd därav uppkomna förlängningen av kurstiden.

De ettåriga kurserna för studenter höra däremot icke till normalkurserna och behandlas för sig i kap. 15. En stor del av innehållet i kap. 8 och 11 kan emellertid tillämpas även på de ettåriga kurserna.

Kap. 8. Handelsgymnasiernas uppgift och ställning i det svenska skolsystemet.

I. För vilka arbetsuppgifter böra handelsgymnasierna lämna utbildning?

Då det gäller att behandla handelsgymnasiernas uppgift, synes det kommittén lämpligast att till en början undersöka, vilka konkreta arbetsuppgifter i samhället handelsgymnasieutbildningen närmast bör vara avsedd för.

De nuvarande handelsgymnasiernas föregångare avsågo närmast att tillgodose behovet av *kvalificerad personal på affärskontor*. I synnerhet export- och importgrosshandeln hade behov av språkkunnig och handelsutbildad personal. Successivt vidgades målet för utbildningen. Maskinskrivning och stenografi, som ungefär vid tiden för sekelskiftet kommo att få en alltmer ökad användning inom kontorsarbetet, fingo ehuru först ganska sent en erkänd plats på handelsgymnasiernas undervisningsplaner. Utbildningen i dessa ämnen var snarast att betrakta som ett komplement till utbildningen för korrespondensarbete.

Men också en annan utvecklingstendens gjorde sig märkbar, kanske något senare än den nyss berörda. Redovisningstekniken har under de senaste decennierna avsevärt utvecklats, delvis i samband med att företagens storlek ökats, i synnerhet inom produktionen. Handelsgymnasiernas uppgift att utbilda bokföringskunnig personal icke blott för affärs- utan även för industrikontor fick därför med tiden en annan innebörd och vikt än den haft tidigare. Att handelsgymnasierna någorlunda tillfredsställande kunde lösa denna uppgift, berodde till stor del på att gymnasiernas lärarpersonal även i handelstekniska ämnen i och med tillkomsten av handelshögskolan i Stockholm (och senare i Göteborg) kunde rekryteras med högskoleutbildat folk.

Det nu anförda kan sammanfattas så, att handelsgymnasiernas undervisning intensifierades åt två i viss mån motsatta håll: dels blev utbildningen för korrespondenter mera fackbetonad genom undervisningen i stenografi och maskinskrivning, dels förnyades och fördjupades den redovisningstekniska utbildningen. En av anledningarna till behovet av en översyn av handelsgymnasieundervisningen är en önskan att minska de olägenheter, denna ännu bestående dualism i målsättningen för med sig.

Det bör också nämnas, att handelsgymnasierna faktiskt kommit att fylla en icke obetydlig uppgift genom att bidra till att tillgodose det alltmer ökade behovet av personal i *allmän* (statlig eller kommunal) *förvaltningstjänst*, framförallt för kontorsarbeten av olika slag. Någon anpassning av undervisningen för dessa arbetsuppgifter har emellertid knappast skett.

Även om handelsgymnasierna och deras föregångare främst syftat att ge vad man kan kalla »kvalificerad kontorsutbildning», vore det dock att miss-tolka verkligheten, om man förbisåge, att ett stort antal av de från handels-gymnasierna utexaminerade kommit att bekläda *ledande poster* av olika slag inom landets näringsliv. Redan från början utgjordes en avsevärd del av »handelsinstitutens» elever av sönerna till självständiga företagare. Efter avslutad skolgång kommo dessa ofta att så småningom övertaga sina fäders företag. Erfarenheten har också visat, att även många andra av eleverna efter slutad skolgång arbetat sig upp till ledande poster, antingen som egna företagare eller som anställda i större företag. Detta är alltså en uppgift, som handelsgymnasierna också faktiskt fyllt, ehuru någon egentlig anpassning av deras undervisning i och för utbildning av personal på ledande poster icke kan sägas ha skett. Undervisningen i främmande språk, bokföring och övriga handelstekniska ämnen torde ha ansetts tillräckligt värdefull för att motivera genomgång av ett handelsgymnasium även för dem, som redan tidigt syftat till mera självständiga poster inom affärlivet.

Eftersom de arbetsuppgifter, som egna företagare och över huvud taget innehavare av ledande poster inom affärlivet ställas inför, ofta falla inom *varudistributionens* område, kan man säga, att handelsgymnasiernas roll vid utbildningen av folk för dylika ledande poster haft nära sammanhang med uppgiften att över huvud göra eleverna förtrogna med distributionsekonomiska förhållanden och problem. Att denna sista uppgift först under de bägge senaste decennierna blivit fullt aktuell för handelsgymnasierna, ligger i sakens natur. Det är först under denna tid, som distributionen, åtminstone i vårt land, blivit föremål för verklig forskning. Det är också först under de senaste decennierna, som rationaliseringssträvandena fått större aktualitet beträffande distributionen. Det är under sådana förhållanden endast naturligt, att handelsgymnasierna ännu endast på vissa punkter kunnat fylla denna sin uppgift: att ge distributionsekonomisk skolning. I stort sett ha handelsgymnasierna hittills nöjt sig med att behandla sådana hithörande ämnesmoment som försäljnings- och reklamteknik, ehuru på vissa håll ansatser gjorts för att lämna mera fullständig utbildning.

Direkt ägnad att belysa, vad som i det föregående sagts om handelsgymnasiernas uppgifter, är den undersökning, som arbetsmarknadsstyrelsen på begäran av kommittén verkställt rörande bland annat yrkesfördelningen hos de elever, som läsåren 1935/37 utexaminerades från handelsgymnasierna. I den redogörelse för denna undersökning, som lämnats i närmast föregående kapitel, ges en siffermässig och detaljerad bild av de arbetsuppgifter, handelsgymnasiernas f. d. elever ägna sig åt ute i förvärvslivet. Av den på s. 111 införda tabellen framgår, att grupperna företagsledning, redovisnings- och korrespondensarbete samt statlig eller kommunal tjänst äro de mest omfattande. Ett förhållandevis stort antal manliga elever har också ägnat sig åt försäljningsarbete, därav dock endast ett mindre antal åt för-

säljningsarbete på fältet. I redogörelsen har framhållits, att medan de manliga eleverna fördelat sig på ett flertal olika grupper, ha de kvinnliga huvudsakligen ägnat sig åt korrespondensarbete och i viss ehuru mindre grad åt redovisningsuppgifter. I redogörelsen framhålles också, att ett flertal av de befattningar, som redovisats under statlig eller kommunal tjänst, avse redovisnings- eller korrespondensarbete.

Även tab. 26 på s. 109, som anger inom vilka näringsgrenar (industri, varuhandel etc.) vederbörande är sysselsatt, belyser det förut sagda om handelsgymnasiernas uppgifter. Industrien, varuhandeln och statlig eller kommunal tjänst ha tagit emot huvudparten av f. d. handelsgymnasieelever. Därefter komma banker och annan kredit- eller penningförmedling samt vidare samfärdsel.

Handelsgymnasieeleverna ha tydligen i hög grad kunnat anpassa sig efter den merkantila arbetsmarknadens skiftande krav. Detta har kunnat ske till stor del tack vare att handelsgymnasierna hittills sökt ge »allmän» merkantil utbildning. De arbetsområden, till vilka handelsgymnasieeleverna efter 10—12 års yrkesverksamhet mera regelbundet sökt sig, torde också i stort sett kunna anses vara de arbetsområden, för vilka en utbildning av handelsgymnasiekaraktär är önskvärd och av verklig nytta. En markerad utvidgning av handelsgymnasieutbildningens uppgifter till något nytt merkantilt arbetsområde kan innebära ett krav på en specialisering av utbildningen. Det är möjligt, att en viss sådan specialisering kan förenas med ett bibehållande av den hittills gällande målsättningen: att ge allmän merkantil utbildning, nämligen om handelsgymnasierna, som kommittén föreslår, göras treåriga. Detta spørsmål hänger tydligen ihop med frågan om en eventuell uppdelning av handelsgymnasierna på olika linjer, vilket behandlas i kap. 11. Kommittén vill emellertid framhålla, att det icke är sagt, att handelsgymnasiernas utbildning behöver bli mer specialbetonad, därför att nya ämnen eller ämnesmoment medtagas i undervisningsplanen för att möjliggöra en utvidgning av utbildningen med avseende på nya arbetsuppgifter inom det merkantila yrkesområdet. Det kan tvärtom vara frågan om ämnen eller ämnesmoment av sådan central betydelse för handelsutbildningen, att handelsgymnasiernas utbildning genom att tillgodose dem blir mera förtjänt av beteckningen *allmän* merkantil utbildning än tidigare.

En så detaljerad kartläggning av de merkantila yrkena, att ur densamma mera direkt skulle kunna avläsas, för vilka merkantila sysselsättningar handelsgymnasieutbildning är behövlig eller önskvärd, är av naturliga skäl icke möjlig. Det faller omedelbart i ögonen, att många av de gängse beteckningarna för merkantila sysselsättningar äro synnerligen obestämda till sitt innehåll. Arbetsmarknadsstyrelsen har på initiativ av kommittén undersökt kontorsorganisationen inom ett antal industri- och grosshandelsföretag av olika typer. Av den redogörelse för denna undersökning, som delvis återgivits i bil. 5 och i sin helhet kan erhållas hos arbetsmarknadsstyrelsen, framgår, hur starkt skiftande arbetsfördelningen på kontor kan vara. Samma är för-

hållandet även beträffande annat arbete inom stora delar av det merkantila yrkesområdet. Om man söker analysera innehållet i de olika arbetsuppgifter inom det merkantila området, för vilka handelsgymnasieutbildning kan tänkas vara en lämplig förberedelse, finner man, hur svårt det är att fixera de uppgifter, för vilka handelsgymnasieutbildning är behövlig. Beträffande åtskilliga av dylika arbetsuppgifter måste man också konstatera, att även andra utbildningsvägar kunna vara acceptabla.

Innan kommittén går vidare, vill den i korthet behandla själva benämningen »handels»-gymnasium. Denna kan i viss mån sägas vara för trång, vilket är av vikt att framhålla, då annars diskussionen om handelsgymnasiernas uppgifter kan menligt påverkas av benämningen. Ordet handel fattas gärna i betydelsen varuhandel, och i det allmänna språkbruket åsyftar man härmed i regel detaljhandeln och den egentliga grosshandeln. Även om ordet handel som sig bör får åsyfta alla led inom distributionen, sålunda även industriens handel, förblir benämningen »handels»-gymnasium mindre adekvat. Att verksamheten på t. ex. rederi-, skeppsmäkleri- och speditjonskontor, bank- och försäkringskontor, annons- och reklambyråer bör föras till handeln i den mening, som ordet har i benämningen handelsgymnasium, kanske är ganska självklart. Men verksamheten på ett industrikontor brukar icke föras till handeln (annat än då det är fråga om inköp och försäljning). Dock torde alla vara ense om att just utbildning för verksamhet på industrikontor (t. ex. för industriell redovisning) bör vara en viktig del av handelsgymnasieutbildningen. »Handels»-utbildad personal behövs också på en mångfald poster i det moderna samhället. Många förvaltningsuppgifter i allmän tjänst äro av företagsekonomisk art (exempelvis inom kommunernas kamerala förvaltning, på länsstyrelserna, inom sjuk- och socialvården, inom de statliga och kommunala affärsdrivande verken och andra offentliga institutioner). I den mån en utbildning utöver realexamensstudiet är önskvärd för arbetsuppgifter av nu senast antydd art (försåvitt icke högskolemässig utbildning erfordras), synes handelsgymnasieutbildningen vara en naturlig utbildningsform.

Av vad som sagts, torde det framgå, att vid en diskussion av de arbetsuppgifter, för vilka handelsgymnasierna skola lämna utbildning, inga slutsatser få dragas av själva benämningen på skolorna. Då sålunda benämningen »handels»-gymnasium kan vara i viss mån vilseledande, när det gäller att utforma denna gymnasietyps program, frågar man sig, om icke någon annan benämning skulle vara lämpligare. Kommittén har icke heller varit främmande för tanken att föreslå en annan benämning. Såsom framgår av kap. 22, har kommittén emellertid stannat för ett bibehållande av den hittillsvarande benämningen.

Kommittén har ovan lämnat en framställning rörande de arbetsuppgifter, för vilka handelsgymnasierna hittills lämnat utbildning, även om för vissa av dessa ingen direkt anpassning av undervisningen skett och även om det

i fråga om vissa arbetsuppgifter är först på sista tiden, som desamma mera medvetet inpassats i handelsgymnasiernas undervisningsprogram. Kommittén anser, att härmed också det väsentliga är sagt rörande de arbetsuppgifter, för vilka handelsgymnasiernas utbildning inom den närmaste framtiden bör vara avsedd. Kommittén anser sig emellertid böra framföra även följande kompletterande synpunkter.

Det framhölls ovan, att utbildningen vid handelsgymnasierna först under den sista tiden mera medvetet tagit sikte på arbetsuppgifter inom *distributionens* område och vidare att någon anpassning av undervisningen för utbildning av *personal på ledande poster* knappast skett. Det är kommitténs uppfattning, att vid utformningen av undervisningsplanerna avsevärt större hänsyn måste tagas till nu nämnda utbildningsmål än tidigare. Undervisningen måste syfta till att förbereda eleverna för direkt aktiva uppgifter i handelns och näringslivets tjänst. Handelsgymnasierna skola medverka till att skapa skickliga köpmän i detta ords vidaste och bästa betydelse.

Vad nu sagts har ibland i diskussionen uttryckts så, att handelsgymnasierna hittills mera lämnat utbildning för passiva arbetsuppgifter, och att en omställning för utbildning för aktiva arbetsuppgifter därför är önskvärd. Någon rivalitet mellan de två nu antydda i viss mån skiljaktiga utbildningsmålen, för aktiva och passiva arbetsuppgifter, bör ej och behöver ej förekomma vid handelsgymnasierna. Bägge äro av betydelse och komplettera varandra. För många arbetsuppgifter inom det merkantila arbetsområdet, vilka torde betecknas som »passiva» av åtskilliga av förespråkarna för de »aktiva» utbildningsmålen, är en kvalificerande utbildning av handelsgymnasiets typ nödvändig (detta gäller uppgifter inom såväl redovisningsarbetet som korrespondensarbetet). Därmed är också sagt, att utbildning för sådana arbetsuppgifter har sin givna plats inom handelsgymnasiet och där ej bör värderas lägre än utbildning för mera »aktiva» uppgifter. Men det är möjligen mera angeläget att betona, att utbildningen för de aktiva uppgifterna icke får försummas; detta redan därför, att vid handelsgymnasierna, av skäl som redan anförts, utbildningen för aktiva arbetsuppgifter hittills knappast fått det utrymme, som bör tillkomma den. Utbildningen för de åsyftade aktiva arbetsuppgifterna har ingen lång pedagogisk tradition bakom sig, och härav följer, att ledningen för handelsgymnasierna, både den centrala och den lokala, måste ägna denna utbildning sitt särskilda intresse.

Handelsgymnasierna skola sträva efter att fostra så många som möjligt av sina elever till att göra självständiga insatser och att självständigt kunna bedöma ekonomiska och företagsekonomiska frågor. I pedagogiskt avseende vinner undervisningen på att inriktas även på utbildning för aktiva arbetsuppgifter, eftersom härvid elevernas självverksamhet och intresse lättare kunna engageras, vilket också har sitt stora värde ur allmänt fostrande synpunkt. Vilka arbetsuppgifter i samhället de från handelsgymnasierna utgångna eleverna än ägna sig åt, kan deras arbetsinsats endast bli bättre och värdefullare, om skolan för deras utbildning satt som ett mål att utbilda dem för arbetsuppgifter av självständig art. Det är icke oberättigat att säga,

att handelsgymnasierna här ha sin speciella uppgift: att förse samhället med män och kvinnor, som tack vare såväl sin goda ekonomiska skolning och utbildning som sin fostran i övrigt äro väl beredda att göra aktiva insatser för en sund och rik utveckling av landets näringsliv.

Som ovan vidare framhölls, har ett avsevärt antal av de från handelsgymnasierna utexaminerade fått anställning inom *den statliga och kommunala förvaltningen*. Någon större skillnad mellan de arbetsuppgifter, som de utexaminerade fullgöra inom det enskilda näringslivet, och de uppgifter, som de fylla inom förvaltningen, föreligger givetvis i många fall icke. Detta hindrar icke, att exempelvis vid utformningen av handelsgymnasiernas undervisningsplaner hänsyn bör tagas till att åtskilliga elever kunna förväntas erhålla anställningar inom förvaltningen. Det rör sig här om flera olika områden, varav endast några av de viktigaste skola nämnas: kommunikationsverken, speciellt post och järnväg, tullverket, riksbanken, andra statliga affärsdrivande verk, länsstyrelserna (exempelvis inom taxeringsavdelningarna), landstingens och kommunernas centrala kamerala förvaltning, kommunernas affärsdrivande institutioner, sjukhusens kontor, sjukkassor o. s. v. Det finns anledning att förmoda, att de områden av den allmänna förvaltningen, som nu nämnts, och andra liknande komma att draga till sig ett stigande antal av de från handelsgymnasierna utexaminerade, i synnerhet om handelsgymnasierna bli treåriga. Här må erinras om det stegrade behov av ekonomiskt utbildad personal, som kommunsammanslagningarna komma att medföra, även om detta behov i fråga om vissa befattningar också kan täckas av socialinstituten. Vid bedömandet av handelsgymnasiernas uppgift i det svenska samhället och deras roll i skolsystemet bör enligt kommitténs mening vad som nu anförts tillmätas stor betydelse.

I olikhet med de allmänna läroverkens gymnasielinjer ha handelsgymnasierna, liksom de tekniska gymnasierna, icke till direkt uppgift att *förbereda för fortsatta studier* vid universitet och högskolor. Det bör dock icke förbises, att ett visst antal av de från handelsgymnasierna utexaminerade fortsätta sina studier vid handelshögskolorna. När kommittén längre fram i detta betänkande föreslår inrättande av treåriga handelsgymnasielinjer, uttalas den uppfattningen, att genomgång av dylika linjer bör i princip kunna ge samma kompetens för fortsatta studier även vid andra högskolor än handelshögskolorna, som studentexamen ger. Vid ett genomförande av kommitténs förslag komme genomgång av handelsgymnasium sannolikt också i högre grad än hittills att utgöra grunden för fortsatta högre studier. Även om denna omständighet på intet sätt bör ha någon avgörande betydelse vid uppgörandet av handelsgymnasiernas undervisningsplaner, bör den dock beaktas därvidlag, i den mån så kan ske utan men för fyllandet av handelsgymnasiernas huvuduppgift: att förbereda för direkt inträde i förvärvslivet.

Kommittén har som utgångspunkt vid sina försök att angiva de huvudsakliga arbetsuppgifter, för vilka handelsgymnasierna skola lämna utbildning, tagit de hittillsvarande förhållandena. Lika väl som handelsgymnasierna kunna vidga sin uppgift till att avse utbildning även för nya arbetsuppgifter, kan man ställa frågan: böra vissa av de arbetsuppgifter, för vilka handelsgymnasierna hittills lämnat utbildning, avföras från gymnasiernas undervisningsprogram? I diskussionen har stundom *korrespondensarbete* förmenats vara ett specialiserat arbete, för vilket det icke hör till handelsgymnasiernas uppgift att lämna utbildning. Kommittén vill härom anföra följande.

Korrespondentutbildningens vid handelsgymnasierna väsentliga innehåll är språkundervisningen. Men undervisning i främmande språk (engelska, tyska, franska och eventuellt spanska) måste vara en omistlig del av varje kvalificerad handelsutbildning av den art handelsgymnasierna vilja lämna. De som skola inta ledande poster inom företag, behöva ofta snarare bättre kunskaper i språk än de som syssla med enbart korrespondensarbete. Även om arten av den språkutbildning en chef behöver är något annorlunda än den en korrespondent behöver, äro dock behoven så sammanfallande, att utbildningen med stor fördel kan vara gemensam; chefen behöver icke endast kunna begagna det främmande språket i tal, och korrespondentens förmåga att skriva det främmande språket är i hög grad beroende av om han också har god färdighet i att tala detsamma, alldeles frånsatt att en korrespondent också ibland måste begagna det främmande språket i tal.

Även om det är sant, att korrespondensarbetet särskilt på större kontor ofta är en väl avgränsad arbetsuppgift, får det dock icke förglömmas, att detsamma ofta är förbundet med andra kvalificerade arbetsuppgifter. Så är t. ex. på industrikontor med export korrespondensarbetet ofta förbundet med försäljningsarbete. Då försäljningsarbetet i dylika fall räknas som den egentliga arbetsuppgiften, är det ofta endast vid en närmare analys av arbetets art, som det blir klart, att i arbetet också ingår korrespondensarbete av högt kvalificerad art. Viktiga liknande fall av förening av korrespondensarbete och ackvisitionsarbete torde vara vanliga på rederi-, skeppsmäkleri- och speditjonskontor.

Särskilt på arbetsplatser som de nyss nämnda torde det vara en relativt vanlig utvecklingsgång, att den som börjar sin anställning med korrespondensarbete av mera rutinmässig karaktär (exempelvis med att skriva brev efter diktamen på främmande språk), så småningom får övergå till mera självständiga arbetsuppgifter, för vilkas ombesörjande dock fortfarande goda språkkunskaper äro oundgängliga. Korrespondensarbetet kan sålunda betecknas som en i vissa fall lämplig inkörspport till mera självständiga arbetsuppgifter inom affärlivet. I denna riktning tala också de uppgifter rörande f. d. handelsgymnasieelevers sysselsättning, som framkommit vid den tidigare berörda undersökningen härom (tab. 28).

Kommitténs ståndpunkt i nu behandlade fråga är den, att handelsgymnasiernas undervisningsplan bör ge möjlighet till en studiegång, vilken samti-

digt som den ger god företagsekonomisk skolning också ger god utbildning för korrespondensarbete.

I samband med vad som anförts rörande utbildningen för korrespondensarbete kan det vara skäl att något mera beröra frågan, huruvida handelsgymnasierna skola lämna utbildning för mera specialiserade uppgifter inom det merkantila yrkesområdet. Dyliga krav ha ibland framställts. Sålunda har nämnts utbildning i maskinbokföring, reklamteknik, bank- och försäkrings-teknik, för att endast ta några typiska exempel. I allmänhet måste handelsgymnasierna avvisa sådana krav. Specialiserad utbildning för en yrkesgren och yrkesgrupp, som endast ett ringa antal av de från handelsgymnasierna utexaminerade kan komma att ägna sig åt, kan icke vara handelsgymnasier-nas uppgift. Handelsgymnasierna undervisa t. ex. om maskinbokföring och om reklam; vid den redovisningstekniska och företagsekonomiska undervisningen sättas dessa begrepp in i sina sammanhang, så att lärjungarna lära sig att förstå och bedöma problem, som höra samman därmed.

Att gränsen understundom kan vara svår att draga mellan vad som är att hänföra till icke-specialiserad och till specialiserad handelsutbildning, är givet. Så kunna t. ex. meningarna vara delade beträffande frågan, huruvida handelsgymnasierna skola meddela obligatorisk undervisning i stenografi. De skäl, som anförts för och emot obligatorisk undervisning i detta ämne, redovisas på annat ställe i betänkandet (s. 187 ff. i kap. 11).

Kommittén har i det föregående sökt ge en framställning om de viktigaste av de arbetsuppgifter, för vilka handelsgymnasiernas utbildning bör vara avsedd. Eftersom dessa uppgifter delvis äro av ganska olika slag, frågar man sig naturligen, om tillräckligt många och väsentliga moment äro gemensamma för de olika slag av utbildning, som behövas för dessa arbetsuppgifter, för att utbildningen med fördel skall kunna sammanföras till *en* utbildningsanstalt och där vara i allt väsentligt enhetlig. Enligt kommitténs mening är så fallet.

Det för de olika uppgifterna gemensamma utbildningsmomentet är framförallt vad som kan kallas *den företagsekonomiska* skolningen. Det är den företagsekonomiska undervisningen, som ger handelsgymnasierna deras karaktär. Naturligtvis framstår nyttan av denna företagsekonomiska skolning mera direkt på vissa poster än på andra, där man kanske mera uppskattar den företagsekonomiska undervisningen för den *allmänna ekonomiska skolning* den innebär.

Ehuru sålunda den företagsekonomiska skolningen är det sammanhållande bandet mellan handelsgymnasieutbildningens olika grenar, vill kommittén dock framhålla, att behovet av utbildning i främmande språk också är gemensamt för de flesta av de arbetsuppgifter, för vilka handelsgymnasierna lämna utbildning. Gemensamt är också utbildningsbehovet i fråga om de mera allmänna bildningsmomenten, t. ex. svenska och samhällslära.

När kommittén sökt angiva handelsgymnasiernas uppgift genom att i möjligaste mån fixera de arbetsuppgifter i det praktiska livet, för vilka handels-

gymnasierna skola lämna utbildning, har kommittén ansett, att ett dylikt tillvägagångssätt är det enda naturliga, då det gäller att angiva målsättningen vid en yrkesutbildande skola. Men kommittén förbiser icke, att även om dessa uppgifter endast uppskisseras på så sätt som kommittén gjort, så kan ramen för skolans verksamhet lätt bli för trångt angiven. I det moderna samhället, där medborgaren ständigt ställs inför bedömandet av ekonomiska frågor både som samhällsmedlem och som enskild individ, har den grundliga och konkret betonade ekonomiska skolning, som handelsgymnasiestudierna äro avsedda att ge, ett värde, som ej kan mätas enbart genom en sådan utredning om handelsgymnasiernas specialuppgift, som kommittén i det föregående verkställt. För ett icke ringa antal ungdomar, som efter avlagd realexamen önska fortsätta sin utbildning men som icke direkt träffat ett sådant yrkesval, att fortsätta studier inom annan gymnasielinje äro självklara, kunna handelsgymnasiestudier genom den konkreta orientering på ett synnerligen viktigt område av samhällslivet, som de ge, vara den lämpligaste studievägen. Dylika odeciderade ungdomar böra med förtroende kunna välja den studielinje, handelsgymnasierna representera, i förvisning om att efter genomgång av handelsgymnasium övergången till det praktiska livet skall kunna ske utan svårighet, men också med vetskap om att mycket av den utbildning, de få vid handelsgymnasiet, skall visa sig vara av värde. Detta gäller även, om de längre fram i livet skulle ägna sig åt sysselsättningar, som ligga ganska fjärran från det yrkesområde, handelsgymnasierna speciellt lämna utbildning för.

II. Målsättningen för undervisningen ur mera allmän synpunkt.

Sedan nu ramen för handelsgymnasiernas speciella uppgifter angivits och det därigenom åtminstone antytts, vilka ämnen som böra ingå i undervisningen, kan det vara lämpligt att övergå till frågan om målsättningen för undervisningen såsom sådan. I stort sett kan kommittén här fatta sig kort, eftersom undervisningen i handelsgymnasierna i allt väsentligt i fråga om målsättningen icke kan eller bör skilja sig från undervisningen vid de allmänna skolorna, i synnerhet från de allmänna läroverkens gymnasielinjer. Sålunda skall undervisningen, i olika grad för olika ämnen allt efter deras art, syfta till att uppöva färdigheter, ge kunskaper, träna förståndet och göra omdömet mognare. Här skola endast sådana sidor av målsättningen beröras, som äro av speciellt intresse.

Att övningen av *färdigheter* måste vara av särskild vikt vid yrkesskolor, d. v. s. skolor som förbereda för direkt inträde i praktiska livet, är uppenbart. När en färdighet har nått den grad av inövning, som svarar mot vad som behövs i praktisk verksamhet, brukar man tala om en rutinmässig färdighet. I en yrkesskola av handelsgymnasiets typ kan icke förvärvandet av rutinmässiga färdigheter vara ett huvudmål, men betydelsen av förvärvandet av sådana färdigheter får därför icke förbises. Handelsgymnasiernas elever böra vid inträdet i praktiska livet vara omedelbart användbara för åtskilliga

arbetsuppgifter, frånsett naturligtvis den tid, som »acklimatiseringen» i en ny arbetsmiljö alltid kan ta. I kapitlet om undervisningsplanerna framhåller kommittén den betydelse, som praktik under skoltiden kan ha bl. a. för inövandet av rutinmässiga färdigheter. Om vissa färdigheter behärskas rutinmässigt, underlättar detta i hög grad övergången från skolan till den praktiska verksamheten.

Men det gives olika grad av rutin. Man torde kunna säga, att exempelvis beträffande maskinskrivning, maskinräkning (på vanliga slag av additions- och multiplikationsmaskiner) och i förekommande fall stenografi undervisningen vid handelsgymnasierna skall syfta till att tangera den rutinmässiga färdigheten. Den verkliga rutinen förvärfvas endast i praktiskt arbete.

Gränsen mellan färdigheter och kunskaper är i viss mån flytande. Sålunda kan man säga, att även med avseende på språkkunskaper de utexaminerade eleverna skola tangera den rutinmässiga färdigheten. De skola utan svårighet kunna avfatta enklare affärsbrev på engelska och tyska och naturligtvis också på svenska.

Att man besitter rutinmässig färdighet vid fullgörandet av en arbetsuppgift, innebär, att man kan lösa densamma snabbt och säkert. Härtill måste också handelsgymnasierna syfta i sin undervisning. Att vid undervisningen säkerheten främst skall eftersträvas, är självklart. Eleverna skola förstå, att det i praktiska livet i allmänhet icke räcker att fullgöra en uppgift något så när riktigt. En räkneoperation i praktiska livet är exempelvis antingen rätt utförd eller felaktig. Det, som icke är rätt, är värdelöst. Men övningarna i skolan böra också medvetet åsyfta ett uppövande av snabbheten. Detta gäller icke blott de nyss nämnda ämnena, maskinskrivning, maskinräkning och stenografi, utan också exempelvis skrivningen av affärsbrev på svenska och främmande språk samt utförandet av bokföringsarbeten. Det är emellertid av vikt att betona att det kunskapsmässiga innehållet alltid måste vara mycket väl inövat, innan man ställer några större krav på lärjungarna med avseende på snabbheten. Då det gäller lösandet av problem, som kräva mera eftertanke, böra också lärjungarna ha god tid till sitt förfogande. Kanske det också bör framhållas här, att lika litet som snabbheten i utförandet får ernås på bekostnad av säkerheten, lika litet får den leda till ett eftersättande av kravet på ordentlighet.

Själva meddelandet av *kunskaper* är vid handelsgymnasiernas undervisning av stor betydelse. Atskilligt av de meddelade kunskaperna måste nödvändigtvis vara ganska elementärt. Vid den ålder, då lärjungarna i regel vinna inträde vid handelsgymnasierna, ha de flesta haft föga eller ingen kontakt med de ämnesområden, som utgöra huvudinnehållet i handelsgymnasiernas undervisning, d. v. s. de företagsekonomiska företeelserna. Mycket av de meddelade kunskaperna kommer till direkt användning i elevernas praktiska verksamhet, exempelvis bokförings- och språkkunskaper. Att därför höga krav måste ställas på fastheten i kunskapstillägnelsen, är klart. I icke obetydlig utsträckning ha meddelade detaljkunskaper också till syfte

att ge sammanhang och avrundning åt kunskapsmaterialet i dess helhet. Slutligen bildar kunskapsmeddelandet också det nödvändiga underlaget för allt självständigt bedömande av problem och frågeställningar. Så snart kunskapstilläggnelsen icke blott avser en mekanisk registrering i minnet av fakta, förutsätter den ju en förståndsmässig genomarbetning av materialet. Ingen verklig kunskap om exempelvis bokföring kan erhållas, om man icke förstår innebörden av de olika bokföringstransaktionerna. Man måste icke blott veta, hur man bokför i de olika fallen, utan också varför. Exempelen på identiteten mellan kunskap och förståelse kunde lätt mångfaldigas.

Redan tidigare i detta kapitel har betonats, att ett av handelsgymnasiets lika väl som andra gymnasielinjers huvudmål är att uppfostra till självständigt tänkande. Det har också ovan framhållits, att handelsgymnasiet är angeläget att gå ett steg längre, nämligen att, så långt det är möjligt för en skola, uppfostra sina elever till självständiga, aktiva insatser i praktiska livet. Mycket är vunnet redan om detta mål för undervisningen blir klart uppsatt och de moment i själva undervisningen i de olika ämnena, som kunna befordra detta måls uppnående, bli tillbörligt tillgodosedda. Ett tillämpande av nyare individuella undervisningsmetoder leder också ett gott stycke på vägen.

Kommittén har nu gett några synpunkter på målsättningen för undervisningen i allmänhet. Frågor rörande målsättningen i de olika ämnena behandlas i kap. 11.

III. Allmänbildningens roll i undervisningen.

Handelsgymnasiernas målsättning kan också ses ur andra synpunkter än de nu behandlade. Sålunda återstår att behandla frågan om den roll, allmänbildningen bör spela i handelsgymnasiernas utbildning. Kommittén vill icke söka ge någon egentlig utredning av själva allmänbildningsbegreppet, utan vill åtminstone till en början med allmänbildande ämnen förstå sådana undervisningsämnen, som icke avse den direkta yrkesutbildningen. Att gränserna icke kunna dragas strikt mellan allmänbildande ämnen och fackämnen, spelar i detta sammanhang mindre roll. Det kanske bör framhållas, att för handelsgymnasiernas del de främmande språken närmast äro att hänföra till fackämnena.

Kommittén vill med instämmande citera, vad skolkommissionen på s. 266 i sitt principbetänkande anfört rörande allmänbildningens roll för gymnasiestudier:

Specialstudierna kunna inte bedrivas utan stödet av ett omfattande och inbördes sammanhängande kunskapsmaterial från andra studieområden; isoleringen från övriga kunskapsområden betyder ineffektivitet i själva specialstudiet. Gäller detta om specialstudierna, gäller uppenbarligen något liknande om den fackliga livsgärning, för vilken studierna äro en förberedelse. Ett ensidigt fackarbete utan överblick över det kulturliv, som detta fackarbete skall tjäna, skapar alltid en andlig isolering, som kan innebära sociala risker och som gör själva fackarbetet sterilt;

i synnerhet torde detta gälla om intellektuell yrkesutövning. Ur dessa synpunkter kan gymnasiets undervisning, även när den får allmänbildande karaktär, betraktas som förberedande yrkesutbildning.

Ehuru skolkommisionens yttrande närmast avser gymnasiestudierna som en förberedelse för vidare högre studier, torde det kunna överflyttas att även gälla handelsgymnasierna. Undervisningen i allmänbildande ämnen på handelsgymnasierna utgör en nödvändig komplettering till undervisningen i dess helhet. Till denna fråga återkommer kommittén i kapitlet om undervisningsplanerna. Vad skolkommisionen yttrar om betydelsen av god allmänbildning för den praktiska livsgärningen, gäller också fullt ut för handelsgymnasiernas elever. Betydelsen av att utövarna av de yrken, för vilka handelsgymnasierna lämna utbildning, icke äro ur allmän bildningssynpunkt sämre utrustade än utövarna av de yrken, för vilka övriga gymnasielinjer lämna utbildning, kan icke nog understrykas. Många poster inom det merkantila yrkesområdet höra till de mera betydelsefulla i våra dagars samhälle.

I detta sammanhang ligger det nära till hands att framhålla, att enligt kommitténs mening mycket av innehållet i handelsgymnasiernas s. k. fackämnen också i vidare mening kan sägas tillhöra allmänbildningen. Högre allmänbildning kan i våra dagar förvärfvas icke blott på de klassiska och de reala (naturvetenskapliga) utbildningslinjerna utan också på en social-ekonomisk bildningslinje.

Som skolutredningen framhållit, har allmänbildningsbegreppet förändrats genom den vetenskapliga och sociala utvecklingen. Enligt skolutredningen får man därför icke åt den s. k. högre allmänbildningen ge den enhetliga innebörd, som man icke sällan vill tillägga den. Skolutredningen yttrar här om på s. 172 i sitt gymnasiebetänkande: Vissa allmänt orienterande ämnen måste ingå i allas utbildning, men den förståndsträning och den omdömet mognad, som gymnasiets skolning framför allt avser att ge, måste vinnas inom delvis skilda ämneskretsar, och som allmänbildning måste därför obetingat godtagas en bildning, som kan vara inriktad åt det ena eller andra hållet och alltså få ett ganska skiftande innehåll.

Även skolkommisionen instämmer till fullo i vad skolutredningen sålunda yttrat.

Handelsgymnasiets fackämnen äro i stor utsträckning synnerligen väl lämpade att ge den förståndsträning och den omdömet mognad, som gymnasiets skolning avser att ge. Men även den betydelsefulla orientering, som de ge på det kanske viktigaste området av det moderna samhällslivet, det ekonomiska, motiverar, att de tillmätas ett avsevärt allmänbildningsvärde. Att undervisningen i handelsgymnasierna i mångt och mycket har en starkt konkret betoning, snarare ökar än minskar dess allmänbildningsvärde; den orientering, som den moderna social-ekonomiska allmänbildningen skall ge, måste alltid vara en orientering om den konkreta verkligheten.

En gammal tvistefråga, nämligen om handelsgymnasierna skola anses företrädesvis vara allmänbildande skolor eller yrkesskolor, mister, om kommitténs nu anförda synpunkter accepteras, en god del av sin innebörd. I handelsgymnasierna ha de allmänbildande ämnena även i mera traditionell mening tillmätts stor betydelse, men även de egentliga fackämnena, som upptaga största platsen på timplanen, kunna i sig själva sägas ha ett betydande allmänbildningsvärde. Om emellertid handelsgymnasierna skola hänföras till endera av de nämnda skoltyperna, allmänbildande skolor eller yrkesskolor, så vill kommittén obetingat föra dem till yrkesskolorna. Handelsgymnasiernas existensberättigande som särskild skolform är, att de utbilda för direkt inträde i praktiskt yrkesarbete, även om utbildningen kan avse ganska vitt skilda arbetsuppgifter. Frågan om vad som skall tagas med i eller uteslutas från handelsgymnasiernas undervisning skall främst bedömas ur yrkesutbildningssynpunkt. Att allmänbildningen icke därvid kommer till korta, om nu kommitténs grundåskådning accepteras, torde det föregående resonemanget ha visat.

IV. Hälsofostran, social fostran och personlighetsdanning.

Slutligen återstår att något beröra de sidor av målsättningen, där ingen anledning finnes att göra någon åtskillnad mellan handelsgymnasierna och andra högre skolor. Handelsgymnasierna måste naturligtvis rent principiellt sätta samma mål som andra skolor, speciellt andra gymnasielinjer, när det gäller sådana mål som, för att använda skolkommissionens terminologi, hälsofostran, social fostran och personlighetsdanning. Hälsofostran skall enligt kommitténs förslag tillgodösas genom kontinuerlig läkarkontroll samt införande av gymnastikundervisning och friluftsdagar, ehuru kanske ej full överensstämmelse med andra gymnasielinjer kan nås. Den estetiska fostran måste däremot nästan helt överlätas åt elevernas egna initiativ, eventuellt i skolföreningar.

Vad skolkommissionen yttrar om social fostran och personlighetsdanning äger helt tillämpning även på handelsgymnasierna. Kanske det kan vara skäl att för handelsgymnasiernas del i ett särskilt hänseende peka på betydelsen av den sociala fostran. Samspelet i det ekonomiska livet mellan den enskildes eller det enskilda företagets intressen och samhällets intressen måste framhållas. Målet för den ekonomiska verksamheten i dess helhet skall ses ur samhällets synpunkt. Eleverna böra förstå sin egen och yrkets funktion i samhällslivet. De olika möjligheter, handelsgymnasiet kommer att äga för att påverka elevernas personlighetsdanning, komma att något närmare behandlas i kapitlet om undervisningsplanerna. För religionsundervisning har icke plats kunnat beredas på timplanen. Såsom emellertid skolkommissionen framhållit, bör hela skolans verksamhet syfta till personlighetsdanning. Viktigt är här att betona den betydelse i karaktärsfostrande riktning, som själva utbildningen för ett yrke innebär. Den som kan ett yrke, som har fått intresse för ett yrke, har därmed fått en förankring

i livet, som kan vara till ovärderlig nytta. Detta är en ytterligare motivering för att handelsgymnasiernas karaktär av yrkesutbildningsanstalter bör framhållas och ständigt vara levande för såväl lärare som elever.

V. Handelsgymnasiernas ställning i skolsystemet.

I avsnitt III av detta kapitel har kommittén redan behandlat en viktig sida av frågan om den plats, handelsgymnasierna böra ha i det svenska skolsystemet, nämligen om de skola räknas till yrkesskolorna eller till de allmänbildande skolorna.

Detaljfrågor rörande anknytningen av handelsgymnasiernas normalkurser nedåt till de skolformer, på vilka dessa kurser bygga, behandlas i kap. 10. På flera andra ställen i betänkandet beröras också frågor, som i vidare mening kunna sägas ha avseende på handelsgymnasiernas förhållande till andra skolformer. Så beröres exempelvis handelsgymnasiernas förhållande till den tekniska utbildningen i det avsnitt av kapitlet om undervisningsplanerna, vilket avser frågan om linjedelning.

Här vill kommittén anföra sådana synpunkter på den föreliggande frågan, vilka icke lämpligen kunna behandlas i andra sammanhang.

Införandet av benämningen handelsgymnasier i enlighet med riksdagens beslut 1913 och de åtgärder, som då vidtogos för att förbättra handelsgymnasiernas organisation och ställning, kunna sägas bl. a. ha syftat till att göra handelsgymnasierna mera likställda med de allmänna gymnasierna. Indirekt togs ett ytterligare steg i denna riktning genom det beslut av 1918 års riksdag, varigenom handelsgymnasierna lades under skolöverstyrelsen. De tekniska gymnasierna, som tillkommo vid samma tid, jämfördes i alla viktigare hänseenden med de allmänna läroverkens gymnasier, och handelsgymnasierna ansågos i sin tur böra jämföras med de tekniska gymnasierna.

Emellertid kom det anförda programmet att för handelsgymnasiernas del genomföras mycket ofullständigt. Detta gäller icke endast gymnasiernas ekonomiska förhållanden utan organisationen i dess helhet. Bristerna i den ekonomiska organisationen återverkade för övrigt i flera hänseenden på undervisningen. Uppenbart är sålunda t. ex., att den omständigheten, att lärarna vid handelsgymnasierna haft en sämre och osäkrare ställning än lärarna vid de allmänna och de tekniska gymnasierna, återverkat i ogynnsam riktning på lärarekryteringen. Över huvud torde man utan några mera ingående utredningar kunna konstatera, att handelsgymnasierna i det allmänna medvetandet knappast ansetts likvärdiga med de allmänna gymnasierna och att de av statsmakterna ingalunda behandlats som jämförda med de allmänna läroverkens gymnasier och de tekniska gymnasierna.

Av vad kommittén i det föregående i detta kapitel anfört om handelsgymnasiernas uppgift i samhället av i dag, torde ha framgått, att kommittén anser denna uppgift vara av sådan betydelse, att verklig likvärdighet och jämförbarhet mellan handelsgymnasierna och andra gymnasieför-

mer nu måste åstadkommas. Det är också med synnerlig tillfredsställelse, som kommittén kunnat notera, att 1946 års skolkommision givit uttryck åt samma grunduppfattning. Kommissionen yttrar bl. a. på s. 272 i sitt principbetänkande följande på tal om klass 9 g: »Klass 9 g kommer att framstå som den gemensamma inkörsporten till gymnasiets fem byggnader: de tre sanbyggda gymnasielinjerna i det allmänbildande gymnasiet och de två fristående, handelsgymnasiet och det tekniska gymnasiet».

De konsekvenser, som ett verkligt jämställande av handelsgymnasierna med övriga gymnasielinjer för med sig, äro mest uppenbara, när det gäller den ekonomiska organisationen. Kommittén framlägger också längre fram i betänkandet (kap. 17) förslag, som avse att åvägabrunga jämställdhet i detta avseende. I samma riktning verka också de förslag, som framläggas i kap. 19 om kompetensfordringarna för lärarna och om lärarnas anställningsförhållanden. Även flera av kommitténs förslag rörande själva undervisningen bidra också till att handelsgymnasierna bli mera jämställda med de allmänna gymnasierna. Kommittén har då särskilt i tankarna det förslag, som framlägges i kap. 9, om att handelsgymnasiernas normalkurser skola utsträckas från nuvarande två till tre år. Samma verkan ha också t. ex. kommitténs förslag om beredande av bättre plats åt den allmänbildande undervisningen samt rörande formerna för anordnande av avgångsexamen.

I anslutning till det citat ur skolkommisionens betänkande, som nyss gjordes, vill kommittén här i korthet beröra frågan om de olika gymnasielinjernas anknytning nedåt. Skolkommisionen har föreslagit, att första gymnasieringen, d. v. s. enhetsskolans klass 9 g, i princip skall förläggas till enhetsskolan, vilket skulle innebära, att gymnasiets linjedelning komme att inträda först i klass 10. Emellertid anser skolkommisionen (s. 271), att klass 9 g på orter, där gymnasium finnes, bör kunna förläggas till gymnasiet, där så av praktiska skäl prövas lämpligt.

Asikterna i den nu berörda frågan ha varit mycket delade. Från företrädarna för det allmänna gymnasiet har påyrkats, att det som skolkommisionen synes ha tänkt sig som ett undantag, nämligen sammanförandet av klass 9 g med gymnasiet, i stället skall bli regel. Önskvärdheten av upprättandet av fyraåriga gymnasielinjer, åtminstone för latin- och eventuellt också för realgymnasiets del, har också framhållits. Från de praktiska gymnasiernas sida har däremot med skärpa framhållits, att sammanförandet av klass 9 g med gymnasierna, för att icke tala om upprättandet av fyraåriga allmänna gymnasielinjer, skulle få ödesdigra konsekvenser för de praktiska gymnasielinjernas elevrekrytering. Om, såsom skolkommisionen yttrat, ungdomen efter klass 9 g skall ställas inför ett val mellan fem gymnasielinjer, så måste också, har det framhållits, detta val vara i verklig mening fritt. Om 9 g förenades med de allmänna gymnasierna, så innebure detta, att ungdomen kanaliseras in på de gymnasielinjer, som tillhöra det allmänna gymnasiet. De praktiska gymnasierna

skulle komma att i första hand rekryteras från sådana klassavdelningar av 9 g, som icke vore förenade med gymnasium, vilket icke kunde sägas innebära likställdhet mellan de olika gymnasielinjerna.

Överstyrelsen för yrkesutbildning avstyrkte i sitt remissyttrande över skolkommissionens principbetänkande, under anförande av synpunkter som de nu återgivna, att klass 9 g i de fall, där gymnasiet icke är lokalt förenat med enhetsskola, skall förläggas till allmänt gymnasium. Kommittén ansluter sig helt till överstyrelsens uppfattning i denna för de praktiska gymnasierna så vitala fråga.

Till slut återstår att behandla handelsgymnasiernas förhållande till övriga skolor med handelsundervisning. Kommittén vill då framhålla, att den helt delar den ofta framförda uppfattningen, att de yrkesutbildande anstalterna skola anknyta till olika stadier av de allmänbildande skolorna. Sålunda skall icke handelsundervisningen på ett relativt tidigt stadium avgränsas från de allmänna skolorna och bilda ett system för sig, utan i stället skola vid lämpliga etapper övergångar anordnas från de allmänna skolorna till för varje grundutbildning anpassade handelsskolor.

I det nuvarande svenska skolsystemet ske handelsskolornas anknytningar till de allmänna skolorna huvudsakligen på följande tre stadier: 1) till fullgjord folk- och fortsättningsskolplikt anknyta de statsunderstödda kommunala eller enskilda yrkesundervisningsanstalternas kurser på lärlings-skolestadiet (hit höra också de flesta ettåriga handelskurser); 2) till realexamen eller genomgång av kommunal flickskola anknyta handelsgymnasiernas tvååriga kurser (samt vissa ettåriga handelskurser); 3) till studentexamen anknyta handelshögskolorna (samt handelsgymnasiernas ettåriga fackkurser). I den mån handelsmellanskolorna och de i realskolan inbyggda handelslinjerna skola hänföras till handelsskolorna höra de närmast under grupp 1), ehuru för handelsmellanskolorna anknytningen sker på ett tidigare stadium (till folkskolans sjätte klass). Några principiellt betydelsefulla förändringar i detta system av handelsutbildningsanstalter och deras anknytning till underliggande skolformer skulle icke inträda vid ett genomförande av skolkommissionens förslag till skolsystemets uppbyggnad eller av de förslag, handelsutbildningskommittén har för avsikt att framlägga, fränsett att den under 1) behandlade handelsundervisningen delvis skulle kunna ingå som ett led i den obligatoriska enhetsskolan.

Vad som av kommittén nu yttrats, innebär naturligtvis icke, att mer eller mindre konstlade hinder skola resas för övergång från en lägre till en högre handelsskola i de fall, då sådan övergång faktiskt lämpligen kan anordnas. Kommittén skall endast i korthet nämna de fall, då sådana övergångar avseende handelsgymnasierna kunna vara tänkbara.

Huruvida övergång från sådana ettåriga handelsskolor, som bygga på realexamen, till handelsgymnasiernas *andra klass* kommer att kunna medgivas, blir helt beroende av ifrågavarande ettåriga handelsskolas konstruktion. I regel torde en sådan studiegång stöta på pedagogiska och praktiska

svårigheter. Här är ej platsen att till närmare diskussion upptaga denna detaljfråga. Kommittén torde komma att på nytt beröra densamma i sitt senare betänkande. Detsamma gäller, om eventuellt övergång kan anordnas från ettåriga handelsskolor av andra typer än den nämnda till handelsgymnasiernas *första klass*.

Kommittén övergår nu till frågan om handelsgymnasiernas förhållande till de praktiska mellanskolornas handelslinjer och de i realskolan inbyggda handelslinjerna. För korthetens skull vill kommittén i det följande tala om handelsrealskolor och inbegriper däri bägge de nu nämnda typerna av handelslinjer.

Det ankommer icke på kommittén att mera ingående yttra sig om handelsrealskolornas uppgift och ställning i skolsystemet. Kommittén har så mycket mindre anledning härtill, som i skolpropositionen på s. 300—324 en utförlig framställning lämnas rörande de praktiska realskolelinjernas problem. I propositionen föreslås, att försök skola anställas med en i enhetsskolan inpassad praktisk realskolekurs, som differentieras i klass 9 och på vilken bygges en klass 10. Denna utbildning torde anses leda till ungefär samma nivå, som den nuvarande praktiska realexamen representerar. Propositionen föreslår också, att redan innan försök med en i enhetsskolan inpassad praktisk realskolekurs kunna anordnas, den redan på åtskilliga håll tillämpade organisationen med en till klass 8 uppskjuten differentiering genomföres i större utsträckning.

Handelsrealskolornas uppgift torde kunna sägas vara att ge lärjungar, som av den ena eller andra anledningen tidigt träffat sitt yrkesval, en för praktiskt arbete inom det merkantila yrkesområdet anpassad realskolutbildning. Att de arbetsuppgifter, för vilka handelsrealskolan ger utbildning, måste vara av relativt enkel karaktär, torde vara tämligen självklart.

Det hör däremot icke till handelsrealskolornas egentliga uppgift att lämna förutbildning för inträde i handelsgymnasium. Då på denna punkt på olika håll vissa missuppfattningar torde råda, anser sig kommittén böra något närmare behandla denna fråga. Kommittén har erfarit, att det ibland som motiv för upprättande av handelsgymnasium på viss plats anförts, att på platsen i fråga eller i dess närhet funnes anordnad handelsrealskola. Likaledes lära eleverna vid vissa allmänna realskolor, då de stått inför valet mellan att fortsätta på realskolans allmänna linje eller att övergå till handelslinjen, ha blivit rädda att välja handelslinjen, därest de sedan ämnat fortsätta vid handelsgymnasium. Som motiv för upprättandet av inbyggda handelslinjer torde också ibland ha anförts, att dessa linjer särskilt lämpa sig för dem, som skola fortsätta vid handelsgymnasium.

Mot en utbildningsgång bestående av handelsrealskola plus handelsgymnasium kan bl. a. anföras, att den egentliga handelsundervisningen blir för långt uttänjd och illa disponerad i tiden. De moment i exempelvis bokföringsundervisningen, som över huvud kunna bli föremål för undervisning i 14—15-årsåldern, kunna genomgås på avsevärt kortare tid, när lärjungarna äro några år äldre. Att draga ut på undervisningen i stenografi

och maskinskrivning under 4—6 år är obehövt och knappast att rekommendera. Om handelsundervisning skall meddelas under 4—6, kanske i extrema fall 7 år i sträck, får utbildningen i sin helhet en alltför ensidig karaktär. Stor risk föreligger också för att de yrkesbetonade ämnena mista sin friskhet och ej förmå väcka samma intresse, som när den direkta yrkesundervisningen blir mera koncentrerad och kommer vid den med hänsyn till lärjungarnas mognad och erfarenhet lämpligaste tiden.

Till vad som nu anförts komma också de positiva skäl, som kunna anföras för att utbildningsgången allmän realskola plus handelsgymnasium skall anses som den normala. Vissa sidor av denna fråga behandlar kommittén mera utförligt i kap. 10. Där betonas, att handelsgymnasierna i sin undervisning böra bygga på en bred och säker grund av kunskaper av den mera allmänna art, som utgör föremål för den allmänna realskolans undervisning. Här vill emellertid kommittén också framhålla den stora betydelse, som tidpunkten för yrkesvalet har.

Handelsgymnasierna torde huvudsakligen böra rekryteras av lärjungar, som äro såväl teoretiskt som praktiskt välbegåvade. Den för merkantila systemsättningar lämpliga praktiska begåvningen kan vara av olika art. Kommittén delar skolkommissionens uppfattning, att de begåvningskomponenter, som bilda olika arter av praktisk begåvning, mogna senare än den allmänna intelligensen. Detta gäller åtminstone i regel för sådant praktiskt arbete, som handelsgymnasierna utbilda för. För lärjungar, som äro såväl teoretiskt som praktiskt välbegåvade, måste det vara en stor fördel att icke behöva träffa sitt yrkesval vid för tidig ålder. För sådana lärjungar blir därför en utbildningsgång allmän realskola — handelsgymnasium den lämpligaste.

Emellertid har kommittén ingalunda för avsikt att föreslå någon ändring i den nu gällande bestämmelsen, att praktisk realexamen på handelslinje skall berättiga till inträde i handelsgymnasiernas normalkurser likväl som realexamen på allmän linje. För begåvade och studieintresserade elever med förstnämnda examen böra inga svårigheter resas, när det gäller deras intagande i handelsgymnasierna. En förutsättning för kommitténs ståndpunktstagande är emellertid, att i handelsrealskolorna allmänbildningen har stort utrymme.

Antalet av i handelsgymnasiernas första klass av tvååriga kursen inskrivna elever med praktisk realexamen på handelslinje har visat en något stigande tendens. Det utgjorde sålunda vid början av läsåret 1948/49 48 och vid början av läsåret 1949/50 65. Högsta antalet sistnämnda läsår vid något gymnasium inskrivna elever med nämnda examen var 20, nämligen vid Göteborgs handelsgymnasium. Därefter kom Norrköpings handelsgymnasium med 10 sådana elever. (Vid de bägge fyraåriga aftonkurserna i Stockholm och Göteborg hade av de vid början av läsåret 1949/50 inskrivna 10 resp. 12 avlagt praktisk realexamen på handelslinje.)

Eleverna med praktisk realexamen ha vid sina fortsatta studier vid handelsgymnasium givetvis god nytta av sina redan förvärvade färdigheter i

stenografi och maskinskrivning. Även den undervisning, de erhållit i bokföreläsning, ha de naturligtvis åtskillig nytta av i början av handelsgymnasie-studierna, men den kan knappast sägas ha större betydelse i fortsättningen. Svårare är att uttala sig om huruvida eleverna med praktisk realexamen haft större svårigheter med språken i handelsgymnasierna än de elever, som avlagt vanlig realexamen. Hittills har det varit en nackdel för eleverna med praktisk realexamen, att de sällan haft några förkunskaper i franska. Någon annan anpassning av handelsgymnasiernas undervisning för elever med praktisk realexamen på handelslinje behöver icke ifrågakomma än att de kunna befrias från deltagande i undervisningen i ett eller annat ämne under någon del av första läsåret. Främst kommer väl i detta fall stenografien (eventuellt naturligtvis också maskinskrivning) i fråga. Därest antalet dylika elever vid något handelsgymnasium skulle komma att uppgå till minst en klassavdelning, kunde dessa elever försöksvis sammanföras i en avdelning, där undervisningen mera anpassades efter elevernas speciella förutbildning.

Kap. 9. Studietidens längd.

En av de viktigaste av de frågor, som kommittén haft att ta ställning till, har varit frågan om studietidens längd. Handelsgymnasiernas normalkurser ha hittills varit tvååriga. Vid åtskilliga tidigare tillfällen har dock en utsträckning av studietiden till tre år varit uppe till diskussion. Såsom framgått av den historiska redogörelsen, anordnades vid Göteborgs handelsinstitut redan under 1880-talet treåriga kurser, vilka dock på grund av ringa elevtillslutning åter efter ett fåtal år omändrades till tvååriga. Vidare kan erinras om att, såsom också framgått av historiken, i proposition till 1921 års riksdag bl. a. föreslogs, att försök skulle anställas med treårig linje vid ett handelsgymnasium. Propositionen blev dock avslagen av riksdagen. Vid de överläggningar, kommittén haft med representanter för näringslivet samt lärare vid handelsskolor, har vid upprepade tillfällen tanken på treåriga handelsgymnasier blivit framförd. Vidare erinras om att av den redogörelse, som på annat ställe lämnats angående utbildningen på handelsgymnasiestadiet i Norge, framgår, att i Norge sedan länge olika former av treåriga linjer prövats samt att den kommitté, som därstädes utrett handelsgymnasiernas organisation, nyligen framlagt förslag om att handelsgymnasierna över lag skola göras treåriga.

Det har synts kommittén synnerligen angeläget att först noga undersöka möjligheten av att inom ramen för ett tvåårigt handelsgymnasium realisera det väsentligaste av det utbildningsmål, som enligt kommitténs mening bör uppställas för handelsgymnasierna. Kommittén har också ägnat en avsevärd del av utredningstiden åt försök att konstruera en tim- och undervisningsplan för tvååriga kurser, som kunde uppfylla de angivna kraven. Först sedan kommittén övertygat sig om omöjligheten av att konstruera en tillfredsställande dylik kurs, övergick kommittén att utarbета det förslag om treåriga handelsgymnasier, som kommittén i det följande kommer att framlägga.

Vid sitt ställningstagande till frågan om studietidens längd har kommittén till att börja med uppställt följande frågor till besvarande:

1. På vilken grund komma handelsgymnasierna i framtiden att byggas? Kommer grunden att förbättras eller försämrats eller kan man räkna med i huvudsak samma grund som hittills?
2. Vilka nya ämnen och ämnesmoment böra upptagas i undervisningsplanen?
3. Kunna några och i så fall vilka ämnen eller ämnesmoment utgå ur undervisningsplanen?
4. Vad kan en undersökning av handelsgymnasieelevernas arbetsbörda ge för ledning vid bedömandet av frågan om studietidens lämpliga längd?

Ett besvarande av dessa frågor synes kunna klarlägga de viktigaste av de faktorer, till vilka hänsyn bör tagas vid avgörandet av studietidens längd. Dessa frågor skola nu behandlas i tur och ordning.

1. Såsom av nästa kapitel närmare framgår, har kommittén utgått från att handelsgymnasierna såsom hittills skola bygga på realexamen eller däremot svarande kunskapsmått. Atminstone för den tid den nuvarande realskolan och realexamen komma att i huvudsak bestå, kommer sålunda den grund, handelsgymnasierna ha att bygga på, att förbli i det väsentliga oförändrad. Den försvagade ställning, tyskan numera erhållit i realskolan, innebär dock en förändring, som inom kort kommer att få återverkningar för handelsgymnasiernas undervisning. I detaljmotiveringen till undervisningsplanerna framhåller kommittén, att målet för handelsgymnasiernas undervisning i tyska icke gärna bör sättas lägre än vad hittills varit fallet. Försvagningen av tyskan i realskolan kommer för handelsgymnasiernas del knappast att kunna uppvägas av engelskans förstärkta ställning, då det måste anses som angeläget, att handelsgymnasierna i fråga om engelskan bli i stånd att föra sin elever något längre än hittills. Vad som nu sagts rörande konsekvenserna av tyskans försvagade ställning på realskolstadiet, torde behålla sin giltighet även efter en skolreform enligt skolkommissionens förslag.

Om skolkommissionens förslag om nioårig enhetsskola i huvudsak blir realiserat, så skulle handelsgymnasierna komma att bygga på klass 9 g eller ett kunskapsmått, som i väsentliga delar motsvarar genomgång av nämnda klass. Något förslag till undervisningsplaner för de av skolkommissionen föreslagna skolformerna föreligger ännu icke. I den offentliga diskussionen, som föranletts av skolkommissionens betänkande, ha som bekant uttryckts farhågor för att den föreslagna enhetsskolan skulle bli sämre som grund för fortsatta studier än den nuvarande realskolan. Kommittén har emellertid ansett sig böra räkna med att genomgång av klass 9 g i allt väsentligt kommer att utgöra en med nuvarande realexamen likvärdig grund för fortsatta studier vid handelsgymnasium. De farhågor, som uttalats för en viss försvagning av realskolans studieresultat, har kommittén alltså med eller utan rätt lämnat obeaktade vid bedömningen av frågan om studietidens längd.

2. I kap. 11 kommer en utförlig framställning att lämnas rörande de nya ämnen och ämnesmoment, som enligt kommitténs mening böra beredas plats på handelsgymnasiernas undervisningsprogram, varför kommittén här nöjer sig med att endast lämna en kort översikt.

En utvidgning av handelsgymnasiernas undervisning är önskvärd huvudsakligen på följande punkter:

- a) de *företagsekonomiska ämnena* behöva få avsevärt starkare ställning;
- b) vissa »*allmänbildande*» moment böra tillgodoses bättre än hittills;
- c) plats bör beredas för undervisning i *gymnastik*.

I ämnet bokföring, för vilket kommittén föreslår ämnesbeteckningen *räkenskapslära*, avses ingå sådana viktiga nya eller delvis nya ämnesmoment som industriell redovisning, kostnadsberäkning, kontoplaner och budgetering. En undervisning, som avser att ge verklig inblick häri, måste nödvändigtvis bli ganska tidskrävande.

Det är dock i synnerhet i fråga om det ämneskomplex, som hittills vid handelsgymnasierna endast till en ringa del har varit representerat genom ämnena handelslära samt försäljnings- och reklamteknik med i regel sammanlagt 3 veckotimmar i de tvååriga kurserna, som kommittén anser en avsevärd utvidgning och förstärkning ofrånkomlig. Det är här icke fråga om endast nya ämnesmoment utan om helt nya ämnen. Till det nya omfattande ämnestoffet höra bl. a. distributionens organisation och ekonomi (med utvidgad undervisning i försäljning och reklam), viktiga delar av företagsorganisationen såsom kontors- och personalorganisation samt industriell organisation. För möjliggörande av fördjupning av studierna bör också viss tid anslås för övningar under mera seminariemässiga former. Den nya ämnesgruppen bör utgöras av tre olika ämnen, för vilka kommittén föreslår benämningarna *allmän företagsekonomi*, *distributionslära* och *företagsorganisation*. Skall utbildningen i dessa centrala ämnen bli sådan, att den följer med i den fortgående utvecklingen inom dessa ämnesområden och icke kommer att släpa efter, räcker det icke med exempelvis en fördubbling av det hittillsvarande timantalet för undervisningen i »handelslära» ens för de lärjungar, som vilja lägga största vikt vid språken. De elever, som vilja lägga huvudvikten vid företagsekonomiska ämnen, föreslås av kommittén få 17 veckotimmars undervisning i dessa ämnen och de elever åter, som lägga största vikt vid språken, 12 veckotimmar.

I fråga om den förstärkning av de »*allmänbildande*» momenten, som kommittén anser vara av behovet påkallad, skall här endast nämnas, att den avser såväl ämnena svenska och samhällslära, vilka redan finnas representerade på handelsgymnasiernas schema, som historia och psykologi, vilka kommittén anser icke helt böra saknas i en utbildning av gymnasial karaktär.

Det har varit en allvarlig brist i handelsgymnasiernas undervisning hittills, att där icke, såsom varit fallet vid de allmänna och de tekniska gymnasierna, lämnats undervisning i *gymnastik*. Det är angeläget, att detta ämne beredes plats på timplanen.

3. Frågan om möjligheten av att skära bort vissa ämnen eller ämnesmoment från undervisningsplanen hänger nära samman med frågan om handelsgymnasioutbildningens mål över huvud. Om man är beredd att föreslå skarpt skilda utbildningslinjer och sålunda uppge den i stort sett gemensamma målsättningen för undervisningen, så torde man också vara beredd att på de olika linjerna avsevärt inskränka undervisningen i för respektive linjer mindre betydelsefulla ämnen. Såsom framgår av vad kommittén yttrar dels om handelsgymnasiernas målsättning (kap. 8), dels om linjeuppdelningen (kap. 11, II), delar kommittén icke en sådan syn på frå-

gan. En djupgående uppspaltning av handelsgymnasiernas undervisning på exempelvis en företagsekonomisk och en språklinje avstyrkes sålunda av kommittén. Härav följer, att det icke kan bli tal om att skära bort eller avsevärt inskränka undervisningen i hela ämnesgrupper. Det återstår då att undersöka, huruvida enstaka ämnen eller ämnesmoment kunna utgå eller beskäras.

Att i handelsgymnasiernas undervisning åtskilligt traditionellt men numera inaktuellt lärostoff släpats med, likaväl som fallet är med snart sagt all undervisning, är endast naturligt. Samtidigt har emellertid till följd av den snabba utvecklingen på olika områden av det ekonomiska livet så mycket nytt stoff pockat på att vinna beaktande vid undervisningen, att mycket av det gamla och umbärliga stoffet så att säga rent automatiskt skjutits undan. Men kommittén är fullt på det klara med att fortfarande en del dylikt traditionellt lärostoff blir föremål för undervisning i handelsgymnasierna, och kommittén har givetvis vid utarbetandet av undervisningsplanerna haft sin uppmärksamhet riktad på behovet av en utgallring av sådana umbärliga kursmoment. Stoff av denna karaktär kan sägas ha förekommit och fortfarande förekomma framför allt i ämnena handelslära och handelsräkning. I handelslära är dock detta äldre och umbärliga stoff av förhållandevis liten omfattning, och betydelsen av en utrensning av detta stoff försvinner helt vid en jämförelse med allt det nya, som, såsom ovan anförts, måste tillföras just det ämneskomplex, som hittills täckts av ämnesbenämningen »handelslära». I handelsräkning har däremot tidigare ingått ganska mycket traditionellt lärostoff, men mycket därav har redan utgallrats, i samband varmed undervisningstiden i ämnet minskats från totalt 8 till 5 à 6 veckotimmar. Kommittén föreslår emellertid ytterligare inskränkning av den egentliga handelsräkningen, men detta motväges av att en del nytt stoff ansetts böra tillföras ämnet, som föreslagits få benämningen *matematik med handelsräkning*.

Endast i fråga om ett ämne, nämligen stenografi, kan dess plats som obligatoriskt ämne i handelsgymnasierna sättas i fråga. På skäl, som anföras i kap. 11, har kommittén dock beslutat föreslå, att ämnet bibehålles som obligatoriskt.

4. Att arbetsbördan för eleverna vid handelsgymnasierna är betydande och behöver nedbringas, har ofta framhållits från handelsgymnasiehåll. Kommittén har låtit företaga en undersökning för att utreda omfattningen av arbetsbördan. En närmare redogörelse för resultatet av denna undersökning lämnas i bilaga 2.

Av undersökningen framgår, att om hänsyn tages till den tid, som uppgivits för allt förekommande hemarbete, detta i medeltal per vecka upptagit i klass I 19—19 1/2 timmar och i klass II ca 21 1/2 timmar. Den dagliga hemarbetstiden utgör, fördelad på fem veckodagar, i klass I nära 4 timmar och i klass II över 4 1/4 timmar. Om till hemarbetstiden också lägges den tid, som själva arbetet i skolan tar, skulle skolarbetet sammanlagt i genomsnitt kräva i klass I 49 timmar per vecka och i klass II 49,5—53,2 timmar per vecka (allt efter deltagandet i frivilliga ämnen).

I den utredning om arbetstiden för lärjungar i de allmänna skolorna, som ingår som bilaga I i skolutredningens betänkanden (SOU 1943: 7), har den normala arbetstiden per vecka för lärjungar i 18—19-årsåldern angivits till 42 timmar. Med utgångspunkt härifrån utgör överbelastningen i arbetstid per vecka för handelsgymnasiernas elever i genomsnitt i klass I 7 timmar och i klass II 7,5—11,2 timmar.

Vid bedömandet av nu anförda tal bör man ha i minnet, att de äro mediantal, vilket innebär, att hälften av eleverna haft längre och hälften kortare hemarbetstid än vad talen ange.

Uppgifter rörande lärjungars hemarbetstid måste alltid bedömas med en viss försiktighet. De nu refererade styrka emellertid kommittén i dess uppfattning, att arbetsbördan i handelsgymnasierna är för stor och att den därför måste minskas, något som emellertid icke låter sig göra inom ramen för tvåårig skolgång. En treårig studiegång ger däremot god möjlighet till en lugnare arbetstakt, om än givetvis undervisningen kommer att tillföras åtskilligt nytt lärostoff.

Av det nu sagda framgår, att vägande skäl tala för en förlängning av studietiden. Det är också fullt naturligt, att studietiden förlänges med hänsyn till den utveckling, som ägt rum på olika områden av det ekonomiska livet, och de allt större fordringar, som måste ställas på dem, som inneha mer ledande eller eljest med ansvar förbundna poster inom de merkantila yrkesområdena. Här om hänvisas närmare till vad kommittén yttrat om handelsgymnasiernas uppgift. I själva verket är det egendomligt, att utbildningstiden kunnat hållas oförändrad under praktiskt taget hela den tid, som handelsgymnasierna eller deras föregångare existerat.

Som redan nämnts, ansåg sig kommittén emellertid böra ingående pröva möjligheten av att konstruera en timplan, som inom ramen för ett tvåårigt handelsgymnasium åtminstone i någon mån tillfredsställde berättigade krav på en förbättring av undervisningen. Att därvid samtliga ovan anförda önskemål i dylik riktning icke skulle kunna tillgodoses, torde ligga i öppen dag. Det visade sig omedelbart, att en förutsättning för dylika timplaner måste vara en differentiering i klass II, så att eleverna finge välja mellan en linje med mera företagsekonomisk och en linje med mera språklig betoning. Men på den förstnämnda linjen skulle den tid, som kunde anslås åt språkundervisning, få inskränkas avsevärt i jämförelse med hittillsvarande förhållanden, medan på den andra linjen de företagsekonomiska ämnena ej på långt när skulle kunna tillgodoses på ett tillfredsställande sätt, så att man rent av kunde ifrågasätta, huruvida en sådan linje kunde försvara sin plats i ett handelsgymnasium. Icke heller på den förstnämnda linjen skulle de företagsekonomiska ämnena kunna tillmätas ett timantal, som motsvarade de krav på företagsekonomisk utbildning, som man måste anse böra ställas på handelsgymnasierna. Samtidigt kunde på ingendera linjen de önskemål,

som ovan anförts under punkt 2 om förbättrad allmänbildning, och ännu mindre vad som sagts under punkt 4 om behovet av minskning av elevernas arbetsbörda, tillgodoses. Snarare torde man på grund av det nya lärostoffet ha fått räkna med en ytterligare stegring av arbetsbördan.

Kommittén föreslår sålunda, att handelsgymnasierna göras *treåriga*. Av vad som anförts, torde det klart ha framgått, att denna förlängning av studietiden är ofrånkomlig, därest handelsgymnasierna verkligen skola vara i stånd att fylla sin uppgift.

Vissa sekundära fördelar skulle följa av en förlängning av studietiden till tre år. Här skall uppmärksamheten fästas på ett par. Möjlighet ges att under det tredje året företaga en viss differentiering på två linjer, en företags-ekonomisk och en språklig, utan att de berättigade kraven på en *allsidig* merkantil grundutbildning behöva åsidosättas. Om studietiden i handelsgymnasierna och övriga gymnasielinjer, såväl allmänna som tekniska, är densamma, och om vidare genomgång av treårigt handelsgymnasium i fråga om kompetensvärdet kommer att i stor utsträckning jämföras med studentexamen, torde man även kunna räkna med att handelsgymnasieutbildningens anseende kommer att höjas och skolformen bättre kunna göra sig gällande inom skolsystemet.

Ovan framhölls, att tvekan icke bör råda om önskvärdheten av en förlängning av studietiden till tre år, då först därigenom handelsgymnasierna sättas i stånd att helt fylla sin huvuduppgift, nämligen att utbilda personal för på olika sätt kvalificerade merkantila arbetsuppgifter inom samhället. Däremot kan tvekan råda, om handelsgymnasiernas *alla* elever äro betjänta av en studietid på tre år. Det ingår i handelsgymnasiernas uppgift att även utbilda för åtskilliga arbetsuppgifter, som ligga på gränsoområdet mellan det rutinemässiga och det mera självständiga och med ansvar förbundna arbetet. Någon skarp gränsdragning är mången gång icke möjlig mellan nämnda arbetsuppgifter. Från handelsgymnasiehåll har också framhållits, att för vissa av handelsgymnasiernas elever en tvåårig kurs med hänsyn till dessa elevers intresseinriktning och studiehåg måste anses tillräcklig och lämplig.

Med hänsyn härtill föreslår kommittén, att en avgångsmöjlighet anordnas efter andra läsåret. De elever, som då önska avgå, erhålla, förutsatt att de godkänts enligt de bestämmelser, som bli fastställda, *avgångsbetyg från tvåårig kurs vid handelsgymnasium*. I kapitlet om examina behandlar kommittén närmare de frågor, som röra avgång från handelsgymnasium såväl efter klass II som efter klass III. Där behandlas formen för eventuella avgångsprövningar och villkoren för godkännande, benämningen av de olika examina o. s. v.

Det är kommitténs uppfattning, att anordnandet av en avgångsetapp efter klass II skulle bidra till att säkerställa en kvantitativt tillfredsställande elevrekrytering. Denna synpunkt måste tillmätas särskild vikt under de första åren efter genomförandet av den nya organisationen. Om handels-

gymnasierna i ett slag gjordes treåriga, vore det ej uteslutet, att en viss nedgång i elevantalet kunde inträda. Genom anordnandet av en avgångsmöjlighet efter klass II skapas möjlighet för en mjuk övergång till den nya organisationen i vad avser studietiden. Om det vid något gymnasium ej skulle anses lämpligt att omedelbart införa treårig studiekurs, bör hinder ej finnas för att man till en början nöjer sig med att anordna klasserna I och II, varvid timplanen eventuellt kunde i någon mån modifieras. De elever, som efter genomgång av tvåårig kurs önskade fortsätta i klass III, kunde lätt övergå till ett gymnasium, där denna klass vore anordnad.

Det torde vara att räkna med att åtskilliga elever, som avgå efter klass II, senare efter något eller några års praktisk verksamhet önska fortsätta sina studier vid handelsgymnasium. Mot en dylik studiegång finns intet att anmärka, tvärtom synes den vara förenad med vissa väsentliga fördelar, i det att den praktiska erfarenhet, sådana elever förvärvade, bleve dem till stor nytta vid fortsättningen av studierna. Kommittén vill nämna, att den till diskussion haft uppe ett förslag, innebärande att klass III skulle vara en i viss mån fristående överbyggnad, som just skulle vara avsedd för elever, som efter genomgång av tvåårig handelsgymnasiekurs och därefter ett antal år av praktisk verksamhet önskade skaffa sig fortsatt handelsutbildning. Kommittén har icke velat förorda ett dylikt förslag men vill framhålla, att anordnandet av en avgångsetapp efter klass II skulle göra det möjligt för eleverna att tillgodogöra sig de fördelar, som en studiegång enligt förslaget skulle medföra.

Det är givetvis mycket vanskligt att göra några förhandsberäkningar rörande antalet elever, som kunna förväntas genomgå fullständig treårig kurs. Kommittén har sökt skaffa sig någon ledning för bedömandet av denna fråga genom att i ett antal klasser inom handelsgymnasiernas tvååriga kurser förfråga sig, huru de nuvarande eleverna skulle välja, om de hade möjlighet att avgå efter två eller efter tre år. Eleverna ha därvid fått upplysning om det viktigaste rörande den föreslagna tredje klassens organisation och timplan samt den kompetens, som tänkts medfölja examen från denna klass. Resultatet har blivit, att i genomsnitt 75—80 % av eleverna förklarat, att de under de angivna förhållandena skulle ha valt treårig studiegång. En dylik undersökning får naturligtvis endast tillmätas ett begränsat värde. Den torde ändock kunna sägas visa, att handelsgymnasiernas nuvarande lärjungar finna tanken på treåriga handelsgymnasielinjer väl motiverad.

En förutsättning för den föreslagna anordningen med avgång från såväl klass II som klass III är, att kursplanerna kunna konstrueras så, att kurserna för klass II bli, som man brukar säga, avrundade. Detta innebär, att kurserna för klass I och II tillsammans böra bilda så vitt möjligt ett avslutat helt. Om kursen i ett ämne kan uppdelas i tre eller fyra ämnesmoment, som äro av samma vikt och som endast tillsammans ge den riktiga inblicken i och förståelsen för ämnet i dess helhet, böra icke exempelvis moment 1 och 2

genomgås i klass I--II och de övriga momenten uppskjutas till klass III. Men det är också önskvärt, att studiegången genom hela det treåriga gymnasiet blir om möjligt obruten, vilket i sin tur innebär, att de olika kursmomenten genomgås i naturlig ordningsföljd. Dock bör det enligt kommitténs mening vara föga att invända mot att ett enstaka kursmoment, som i och för sig lämpligast kunde hänföras till kursen i klass III, tages upp till kortfattad behandling i klass II i avsikt att ge de från denna klass avgående eleverna någon orientering i ett ämnesavsnitt, med vilket de ej böra vara helt obekanta. I klass III tages ämnesmomentet upp till fördjupad behandling.

Kommittén har funnit, att det i stort sett berett överraskande ringa svårigheter att konstruera tim- och undervisningsplaner, som möjliggöra den av kommittén föreslagna dubbla avgången. Att så har varit fallet, beror delvis ehuru i mindre grad på att de »kronologiska» ämnena, exempelvis litteraturhistoria och vanlig historia, ej i handelsgymnasierna kunna bli föremål för så systematiska studier som i de allmänna gymnasierna. Av större betydelse har varit, att kurserna i klass I och II i stort sett ha konstruerats så, att de motsvara vad som hittills genomgåts i handelsgymnasiernas tvååriga kurs (fast givetvis med i vissa ämnen ganska avsevärda modifikationer). Till klass III har kunnat hänföras det väsentliga av de nya ämnen och ämnesmoment, som ansetts böra ingå i en fullständig handelsgymnasieutbildning. Dessa ämnesmoment (exempelvis industriell redovisning och organisation, det mera självständiga arbetet i allmän företagsekonomi samt diskussion av aktuella nationalekonomiska frågor) lämpa sig till följd av de krav på mera mogna omdöme, som de ställa på eleverna, att hänföras till tredje klassens kurs, dit också kurserna i historia och psykologi med fördel kunna förläggas.

Åtskilliga skäl kunna anföras för att kvalificerat betyg från klass II skulle fordras för övergång till klass III. Fordringarna för erhållande av betyg från klass II borde då ej ställas höga, medan däremot klass III skulle vara avsedd för sådana elever, som lämpa sig för fortsatta studier. Denna fråga skall närmare behandlas i kapitlet om examina och flyttning.

Som ovan nämnts, torde man få räkna med att åtskilliga elever, som lämna skolan efter klass II, efter några års praktisk verksamhet önska fortsätta studierna i klass III. Den frågan uppkommer då, huruvida sådana elever efter en tids frånvaro från skolan skola äga rättighet att utan prövning inskrivas i klass III. Kommittén anser lämpligt, att för dylika fall motsvarande bestämmelser tillämpas som för inträdessökande till klass I, vilka ej omedelbart efter realexamen övergå till handelsgymnasium. Beträffande sådana inträdessökande föreslår kommittén i nästa kapitel, att lärarkollegiet eller särskild intagningsnämnd skall äga besluta, huruvida de skola undergå prövning i ett eller flera ämnen, därest vid inträdet mer än 2½ år förflutit efter avläggandet av realexamen. Man torde emellertid kunna räkna med att det vida övervägande antalet av dem, som efter några års praktik vilja

återinskriva sig i handelsgymnasiernas klass III, komma att utgöras av manliga elever. I regel komma dessa att under mellantiden ha fått genomgå värnpliktsutbildning, och med hänsyn härtill anser kommittén det skäligt, att den tid, inom vilken betyg från klass II utan vidare berättigar till inskrivning i klass III, sättes till $3\frac{1}{2}$ år.

Den av kommittén föreslagna konstruktionen av treåriga handelsgymnasier med avgångsetapp efter andra klassen uppvisar så stora likheter med skolkommissionens förslag om den »horisontella klyvningen» i de allmänna gymnasierna efter klass II, att en jämförelse mellan de båda förslagen är påkallad. Motiveringen för de bägge förslagen uppvisar både likheter och olikheter. Enligt skolkommissionen skulle avgångsetappen ett år före studentexamen vara avsedd för lärjungar, som visserligen ha begåvningsförutsättningar för gymnasiestudier men antingen icke ha så stora intellektuella förutsättningar, att de skulle ha utbyte av studier vid universitet eller fackhögskolor, eller trots förekomsten av dessa förutsättningar icke ha intresse för sådana studier eller behov därav. Denna motivering kan med viss men ganska väsentlig modifikation också tillämpas på kommitténs förslag. Hänsyn till fortsatta högre studier vid universitet eller fackhögskolor måste av naturliga skäl spela avsevärt mindre roll i fråga om handelsgymnasierna än i fråga om de allmänna gymnasierna. De fortsatta högre studier, det för handelsgymnasiernas del kan bli fråga om, måste i detta sammanhang framför allt avse just studierna i handelsgymnasiernas tredje klass. Avgångsetappen efter klass II är avsedd för dem, som av någon anledning icke vilja fortsätta studierna i klass III utan i stället önska omedelbart träda ut i förvärvslivet. Det är intressant att lägga märke till att de ordalag, i vilka skolöverstyrelsen i sitt remissyttrande över kommissionens betänkande återger huvudtankarna bakom skolkommissionens förslag om den horisontella klyvningen, i stort sett också kunna tjäna som motivering för kommitténs förslag om avgångsetapp efter klass II. Skolöverstyrelsen yttrar nämligen: »I kommissionens utformning innebär den (d. v. s. tanken på den horisontella klyvningen), att de rent allmänbildande studierna bliva förhärskande i de lägre gymnasieringarna, att 11:e klassen utformas som en avgångsklass för dem som icke ha behov av fullständiga gymnasiestudier, och att 12:e klassen blir ett specialistår, som karakteriseras av en strävan efter fördjupning i studierna, grundad på ett mognare arbetssätt inom ett begränsat antal ämnen». Om orden »de rent allmänbildande studierna» utbytas mot eller kanske snarare kompletteras med »de grundläggande allmänna merkantila studierna», låter sig det sagda lätt tillämpas på handelsgymnasierna.

Den kritik, som riktats mot skolkommissionens förslag om horisontell klyvning, har i mindre utsträckning gällt anordnande av en avgångsetapp på den föreslagna allmänna linjen än på latin- och reallinjerna. Skolöverstyrelsen föreslår också i sitt remissyttrande, att försök med anordnande av avgångsetapp skall göras på den allmänna linjen. Kommittén har velat er-

inra om detta, eftersom den gymnasielinje, som handelsgymnasierna visa största överensstämmelse med, onekligen är den allmänna linjen.

Frågan om anordnandet av avgångsetapp vid handelsgymnasier bör dock prövas för sig helt oberoende av huruvida det liknande förslaget om horisontell klyvning vid de allmänna gymnasierna blir realiserat.

Kap. 10. Inträdesfordringar.

Kommittén har beträffande inträdesfordringar att avge förslag dels för den närmaste framtiden, medan de allmänna skolornas organisation i huvudsak kvarstår oförändrad, dels, i den mån det är möjligt, också för de förhållanden, som komma att råda efter den skolreform, vartill skolkommisionens förslag kan ge anledning. Framställningen torde vinna i klarhet, om kommittén utgår från de nu gällande förhållandena beträffande de allmänna skolornas organisation, men eftersom vad kommittén har att anföra i huvudsak avser frågor av mera principiell natur, kan det mesta av vad kommittén sålunda anför även anses åsyfta tiden efter en skolreform, i den mån densamma i det väsentliga kommer att följa de av skolkommisionen uppdragna riktlinjerna. Det bör observeras, att då kommittén i det nedanstående talar om realexamen därmed avses den nuvarande realexamen, om icke annat uttryckligt sägs.

Att realexamen eller motsvarande kunskaper bör utgöra den grund, på vilken handelsgymnasierna bygga, kan sägas självklart följa av den plats, handelsgymnasierna äro avsedda att intaga i vårt lands skolsystem. Inträdesfordringarna till handelsgymnasierna böra, rent allmänt sagt, endast i mindre viktiga hänseenden skilja sig från de inträdesfordringar, som gälla till de allmänna läroverkens gymnasielinjer.

Detta krav på realexamenskunskaper motiveras dock icke främst av nu anförda skäl. Handelsgymnasierna förbereda till sådana sysselsättningar i samhället, för vilka en utbildningsgång realskola plus handelsgymnasium är erforderlig eller önskvärd. Kravet på realskolekunskaper för inträde i handelsgymnasium kan mera detaljerat ses ur två synpunkter.

Handelsgymnasiernas undervisning måste i stor utsträckning bygga på och förutsätta realskolans kunskapsmått. Att detta är fallet beträffande *svenska, engelska, tyska* och *matematik* behöver ej närmare utredas, eftersom handelsgymnasiernas kurser i dessa ämnen förutsätta, att realskolans kurser inhämtats. Detsamma kan även sägas vara fallet beträffande *geografien*. Den i den ekonomiska geografien ingående *varukännedomen* förutsätter också i betydande utsträckning realskolans kurser i kemi och biologi.

Men lika betydelsefullt som vad som nu anförts är, att handelsgymnasiernas undervisning förutsätter en *allmän bildningsnivå* ungefär motsvarande realexamens kunskapsmått. Härmed avses bl. a., att den som studerar vid ett handelsgymnasium skall kunna tillgodogöra sig muntliga och skriftliga framställningar av mera abstrakt och resonerande art (d. v. s. bland annat äga ett härför tillräckligt ordförråd), han skall vidare utan större svårighet och i allt väsentligt korrekt kunna uttrycka sig skriftligt och muntligt på

modersmålet, och han bör vidare äga den orientering inom viktiga kunskapsområden, som ges i t. ex. ämnena svenska (litteraturkännedom), historia, geografi, fysik, kemi och biologi.

När kommittén ansett det önskvärt, att i handelsgymnasioundervisningen de »allmänbildande» ämnena tillgodoses bättre än hittills, så framstår det ju också som angeläget, att den bas, som handelsgymnasierna bygga på, ej ur allmänbildningssynpunkt blir alltför smal. Denna synpunkt måste också få ökad betydelse, om, såsom kommittén föreslår, examen från treårigt handelsgymnasium i viss utsträckning skall i kompetenshänseende likställas med den hittillsvarande studentexamen.

Å andra sidan får man naturligtvis icke bortse från att framgångsrika handelsgymnasiestudier *kunna* bedrivas trots enstaka brister i de s. k. orienteringsämnena. Därför böra ej heller enligt kommitténs mening några rigorösa och oeftergivliga krav på kunskaper i dessa ämnen uppställas. Till denna fråga återkommer kommittén i det följande.

Om handelsgymnasierna i överensstämmelse med kommitténs och även skolkommissionens uppfattning skola anses parallella med de allmänna gymnasielinjerna, kunde det ligga nära till hands att föreslå, att inträdesfordringarna skulle vara fullt överensstämmande med vad som gäller för de allmänna gymnasielinjerna. Detta skulle innebära en viss skärpning av handelsgymnasiernas inträdesfordringar.

Som bekant ha olika åsikter gjort sig gällande i fråga om inträdesvillkoren till de allmänna gymnasielinjerna. Skolutredningen ger i sitt gymnasiebetänkande, s. 255—273, en utförlig redogörelse för denna fråga. Genom en ändring i läroverksstadgan år 1945 skärptes inträdesvillkoren avsevärt, bl. a. genom bestämmelsen att från flyttning till gymnasiet alla lärjungar med något underbetyg utestängdes. Genom senare ändringar i stadgan ha dock bestämmelserna mildrats. I kungörelsen nr 577/1948 föreskrives beträffande inträde i treårigt gymnasium (37 §, mom. b).

För intagning i det treåriga gymnasiet första ring fordras, att lärjunge i realexamen eller vid motsvarande prövning erhållit lägst vitsordet Godkänd för svensk skrivning och i samtliga på timplanen för realskolans högsta klass på allmänna linjen upptagna läroämnen, däri inbegripet franska, och att han i nämnda läroämnen samt för svensk skrivning erhållit en betygssumma av lägst tretton enheter.

Lärjunge, som godkänts för svensk skrivning men underkänts i ett av läroämnena, må dock kunna intagas, om han i läroämnena samt för svensk skrivning erhållit en betygssumma av lägst fjorton enheter och vederbörande kollegium anser honom väl lämpad för gymnasiestudier.

Eftersom i realexamen på allmän linje ingå 12 läroämnen (svensk skrivning och franska medräknade), innebära bestämmelserna en viss men ganska obetydlig fordran på kvalificerade betyg, vid godkända betyg i samtliga ämnen fordras sålunda 2 Ba eller 1 AB. Om underbetyg i något ämne förekommer, fordras däremot 6 Ba eller motsvarande. Till jämförelse må nämnas, att lärjunge, som i realexamen blivit underkänd i obliga-

toriskt läroämne, må i examen godkännas, därest han äger en kompe-
sation av minst en och en halv betygsenhet samt minst två tredjedelar av
de lärare, som under terminen undervisat honom i läroämnena, finna ho-
nom på grund av hans allmänna ståndpunkt böra godkännas (76 § läro-
verksstadgan).

Studierna vid ett handelsgymnasium äro till alldeles övervägande del av
teoretisk karaktär och torde knappast ställa lägre krav i fråga om den
teoretiska studiebegåvningen än vanliga gymnasiestudier. Handelsgymna-
siestudiernas nära och påtagliga samband med det praktiska livet och elever-
nas kommande arbetsuppgifter i samhället medför emellertid icke sällan, att
studiehåg kan väckas hos lärjungar, som icke trivts med de mera traditio-
nellt teoretiskt betonade studierna i realskolan. Att även själva övergången
till ny skola och över huvud större mognad kunna spela roll för väckande
av studiehågen, är självklart.

Kommittén anser, att realexamen principiellt böra godtagas som kvalifi-
kationsgrund för inträde i handelsgymnasium. Det torde snarast böra be-
tecknas som en fördel, om härigenom vissa lärjungar med realexamen, som
icke vunnit inträde i allmänt gymnasium, beredas möjlighet till fortsatta
studier vid en praktisk gymnasielinje. En förutsättning för kommitténs
förslag är givetvis, att inga väsentliga ändringar göras i de f. n. gällande
bestämmelserna om godkännande i realexamen. Att praktisk realexamen
på handelslinje för inträde i handelsgymnasium liksom hittills bör likstäl-
las med realexamen på allmän linje har kommittén angivit redan i kap. 8.

I ett avseende vill kommittén emellertid föreslå ett undantag från vad
som nu yttrats om godkänd realexamen som tillräcklig grund för inträde i
handelsgymnasium. Med hänsyn till den betydelse, som goda kunskaper i
engelska, tyska och matematik ha för studier vid handelsgymnasium, före-
slår kommittén sålunda, att inträdessökande med realexamen, som ej er-
hållit godkänt betyg i ett av dessa ämnen, ej må intagas utan särskilt be-
slut av lärarkollegiet eller intagningsnämnd, samt att dylik inträdessökande
må kunna åläggas undergå inträdesprövning i det ämne, vari han ej
blivit godkänd i realexamen. Givetvis har lärarkollegiet vid avgörandet av
frågan, huruvida dylik inträdessökande skall intagas, att taga hänsyn till
hans betyg i övriga ämnen.

Kommittén anser, att liksom hittills tillträde till handelsgymnasierna
skall vara öppet även för dem, som i sin realexamen ej medtagit ämnet
franska. Hur önskvärt det än kunde vara, att handelsgymnasiernas under-
visning i franska kunde bygga på realexamensfordringarna i detta ämne,
tala dock övervägande skäl mot att göra realexamenskunskaper i franska
obligatoriska för inträde. Franska bör visserligen vara obligatoriskt i han-
delsgymnasiernas undervisning, men ämnet kan dock icke räknas till hu-
vudämnena, och då, såsom en av kommittén verkställd undersökning visat,
f. n. ungefär hälften av de inträdessökande icke ha realexamenskunskaper
i franska, skulle det vara obilligt att uppställa ett krav på förkunskaper i
detta ämne. Härigenom komme en konstlad och onaturlig spärr att resas för
inträde.

Läröverksstadgan medger lärjunge i realskolans två högsta klasser att välja bort matematik. Enligt av skolutredningen lämnad uppgift är sådant bortval ganska sällsynt med i genomsnitt 100 fall per år. Under sådana förhållanden förekommer det givetvis endast mycket sporadiskt, att inträdessökande till handelsgymnasium med realexamen bortvalt matematik. För fullständighetens skull torde emellertid föreskrift böra finnas, huruvida sådan sökande skall kunna vinna inträde. I regel synes dylik inträdessökande böra åläggas prövning i det bortvalda ämnet. För att vinna överensstämmelse med föreskrifterna rörande inträdessökande, som ej har godkänt betyg i vissa ämnen i realexamen, torde det dock räcka med föreskrift, att nu avsedd inträdessökande må av lärarkollegiet respektive intagningsnämnden kunna åläggas undergå inträdesprövning i matematik.

I detta sammanhang torde det vara lämpligt att ingå på vad *skolkommis- sionen* i sitt betänkande föreslår beträffande intagningen av elever i gymnasiet, så vitt gäller frågan, huruvida särskilda kvalifikationer skola krävas. Kommissionen skiljer därvid på intagning i klass 9 g och övergång till någon av de differentierade gymnasielinjerna efter klass 9 g. Då klass 9 g tillhör enhetsskolan, anser kommissionen, att det vore mest tilltalande, om tillträdet till klassen fränsett den nödvändiga teoretiska kunskapsgrunden vore helt fritt. Men då, å andra sidan, ett gymnasialt anlagt studiesätt ställer ofrånkomliga kvalitetskrav på lärjungarna, kunde en spärr vara motiverad, som då skulle ha till huvuduppgift att förebygga, att alltför många gäve sig in på ett företag, som redan i förväg vore dömt att misslyckas. Det kan emellertid enligt kommissionen ifrågasättas, om inte rådgivning på grundval av tidigare studieresultat och lärarnas uppfattning av lärjungarnas förutsättningar samt på grundval av testning är tillräcklig för att åstadkomma, att de klart olämpliga icke välja 9 g.

Om tillträdet till 9 g med angivna villkor lämnas fritt, blir det enligt kommissionen desto nödvändigare att företaga en gallring vid övergången till det linjedelade gymnasiet. Urvalet måste ske på grundval av studieresultatet i 9 g. Denna klass vore avsedd som en gymnasial provningsklass, i vilken lärjungarna borde pröva sina förutsättningar icke bara för de olika gymnasielinjer, som anknyta till klassen, utan även för gymnasiestudier över huvud. Kvalificerade betyg borde erfordras för tillträde till det linjedelade gymnasiet. Så småningom borde en kombination av betyg och testning tjänstgöra som urvalsinstrument, i tveksamma fall kompletterat med läraromdömet.

Kommittén, som anser sig sakna anledning att ingå på en prövning av villkoren för inträde i klass 9 g, kan i vad avser handelsgymnasierna icke taga ställning till skolkommisionens förslag rörande urvalet av de elever, som skola fortsätta sina studier efter klass 9 g. Det är möjligt, att på något sätt kvalificerade betyg böra fordras för övergång från klass 9 g till handelsgymnasium; därom går dock icke att uttala sig, förrän full klarhet vunnits såväl i fråga om de ämnen och kurser, som komma att läsas i klass 9 g, som i fråga om de fordringar som komma att uppställas för erhållande

av vad som av kommissionen benämnes realexamenskompetens efter genomgång av nämnda klass. Vad kommittén tidigare anfört rörande den olikhet i fordran på kvalificerade realexamensbetyg, som f. n. bör råda beträffande intagning i de allmänna gymnasielinjerna och handelsgymnasiet, torde dock komma att äga sin tillämpning även efter genomförandet av en skolreform, som beträffande gymnasielinjernas anknnytning nedåt i huvudsak följer skolkommissionens förslag.

Efter denna avvikelse vill kommittén återknyta till den föregående framställningen, som avsåg att utreda de olikheter mellan de allmänna gymnasiernas och handelsgymnasiernas inträdesfordringar, som eventuellt kunna anses vara motiverade. Kommittén anser, att den möjlighet till inträde i handelsgymnasium utan prövning i samtliga i realexamen ingående ämnen, som f. n. finns för sökande utan avlagd real- eller motsvarande examen, åtminstone tills vidare fortfarande bör hållas öppen. Av på annat ställe anförd statistik framgår visserligen, att betydelsen av att denna väg för inträde finns icke bör överdrivas, då det varje år endast är ett ringa antal sökande, som vinner inträde efter dylik prövning, bortsett från dem, som vid Malmö handelsgymnasium genomgått skolans förberedande kurs. Men detta hindrar icke, att denna möjlighet kan vara av stor betydelse i det enskilda fallet. Kommittén anser, att, såsom hittills i regel varit fallet, prövning bör äga rum i svenska, engelska, tyska, matematik och geografi. Prövningen bör avse realskolans kurs i dessa ämnen. För att förekomma, att inträde beviljas sökande med alltför bristfälliga kunskaper i övriga till realskolans kurs hörande ämnen, i synnerhet historia, fysik, kemi och biologi, bör lärarkollegiet äga besluta om prövning även i ett eller flera av nämnda ämnen. I det hittills gällande normalreglementet är föreskrivet, att inträdes-sökande, som i något av de ämnen, prövningen omfattar, icke inhämtat erforderligt kunskapsmått men som i övrigt med hänsyn till såväl allmän mognad som ådagalagda insikter och färdigheter i andra ämnen kan antagas äga förutsättningar för att nöjaktigt tillgodogöra sig den undervisning, som läroanstalten avser att bibringa, må utan hinder av den förefintliga bristen kunna, efter prövning av styrelsen, antagas som elev. Denna bestämmelse synes böra bibehållas, dock bör det vara lärarkollegiet och icke styrelsen, som avgör, om den sökande skall antagas.

Till de viktigare spörsmålen i fråga om handelsgymnasiernas inträdesfordringar hör frågan, om krav skall ställas på *praktik* för inträde. Kommittén anser, att ett dylikt krav icke bör ställas. Praktiken kan icke sägas vara av så avgörande betydelse för framgångsrika handelsgymnasiestudier, att ett dylikt krav kan sägas vara motiverat. De flesta av handelsgymnasiernas elever övergå nu direkt efter avlagd real- eller annan examen till handelsgymnasierna; om krav på praktik före inträdet ställdes, skulle detta i grunden förändra och i hög grad försvåra handelsgymnasiernas elevrekrytering. Ett dylikt krav skulle komma att utgöra ett avsevärt hinder i strävandena att föra ungdomen över till praktiska utbildningsvägar.

Av den tidigare omnämnda statistiken rörande de inträdessökande till handelsgymnasierna höstterminen 1946 framgår, att praktiskt taget hälften av de i den tvååriga kursen inskrivna hade haft praktik före inträdet. För 19,8 % (av totalantalet inskrivna) omfattade praktiken högst 3 månader, för 7 % 3—6 månader, för 10,5 % 6—12 månader och för 10,7 % över 1 år. 11 inskrivna hade ej lämnat uppgift om praktiktidens längd.

Värdet av föregående praktik för studier vid handelsgymnasium är givetvis beroende på vilket speciellt slag av arbete praktikanten sysslat med. Då rena nybörjare på kontor, dit också semestervikarier böra räknas, måste sysselsättas med enkla rutinarbeten, blir värdet av kortare tids sådan praktik i regel ganska ringa, bortsett från att den ger en viss kännedom om vad kontorsarbete över huvud taget är samt kan väcka intresse för dylikt arbete och därmed också för förkovran genom studier. Längre tids praktik kan givetvis vara av betydande värde för handelsgymnasiestudier.

Medan å ena sidan enighet torde råda om att praktik icke kan fordras för inträde i handelsgymnasium, torde å andra sidan enighet också råda om att praktik skall räknas som merit, dels för sådana inträdessökande, som ej helt fylla de formella inträdeskraven, dels då antalet inträdessökande överstiger antalet lediga platser. Praktikens art kan ej anges på annat sätt än att den bör ha fallit inom något av de arbetsområden, för vilka lägre eller högre handelsskolor lämna utbildning. En praktiktid understigande sex månader bör endast i undantagsfall få utöva något avgörande inflytande på bedömningen av en inträdessökandes kvalifikationer. I detta sammanhang bör också framhållas, att en maximering av det poängvärde, som vid meritbedömningen tillmätas praktik, bör ske så, att exempelvis högst två eller tre års praktik tillgodoräknas den inträdessökande.

I en blivande stadga för handelsgymnasierna eller i av överstyrelsen för yrkesutbildning meddelade bestämmelser torde böra uttryckligen föreskrivas, att för inträde i handelsgymnasium skall godkännas den, som erhållit flyttning till andra ringen av allmänt läroverks fyraåriga gymnasium. Det synes vara riktigast, att, liksom föreslagits beträffande inträdessökande med realexamen, någon fordran utöver betyg, berättigande till flyttning till den nämnda ringen, icke uppställs. Dock bör i analogi med de bestämmelser, som föreslagits för inträdessökande med realexamen, föreskrivas, att inträdessökande, som erhållit betyg berättigande till flyttning till andra ringen av fyraårigt gymnasium men som icke erhållit godkänt betyg i ett av ämnena engelska, tyska eller matematik, må av lärarkollegiet respektive intagningsnämnden kunna åläggas undergå inträdesprövning i det ämne, vari han ej erhållit godkänt betyg.

I fråga om inträdessökande från *flickskolorna* tala enligt kommitténs mening övervägande skäl för att handelsgymnasierna liksom de allmänna treåriga gymnasierna skola för inträde godtaga betyg från näst högsta klassen i flickskola. När vitsord från nämnda klass (med vissa kompletteringar) för inträde i allmänt gymnasiums treåriga linjer likställas med vitsord

avgivna i realexamen, så synas dessa vitsord också böra gälla för inträde i handelsgymnasium. Några undantag för vissa ämnen behöva icke göras för handelsgymnasiernas del.

Mot detta förslag kunde anföras, att, eftersom flickskolan kan väntas bli föremål för en betydande omorganisation i samband med den allmänna skolreformen, det kunde anses opåkallat att för en övergångstid föreslå en ändring av sedan länge gällande bestämmelser, i synnerhet som kommittén i övrigt i allt väsentligt föreslagit giltighet tills vidare av hittills gällande inträdessfordringar. Häremot kan dock invändas, att det under alla förhållanden torde vara skäl att räkna med en övergångstid på något tiotal år, innan flickskolans omorganisation blivit realiserad, så mycket mer som meningarna om flickskolans organisation och plats i skolsystemet synas vara ganska delade. Det torde vara olämpligt även för en övergångstid att bibehålla bestämmelser, vilkas oriktighet synes klar.

För inträdessökande från flickskolas näst högsta klass, som ej blivit godkänd i engelska, tyska eller matematik, föreslås bestämmelser, motsvarande vad som föreslagits för inträdessökande med realexamen, som ej godkänts i ett av de nämnda ämnena. Om inträdessökande i sin ämneskombination i flickskolans näst högsta klass ej medtagit engelska, tyska eller matematik, torde det liksom beträffande inträdessökande med realexamen, som valt bort matematik, böra föreskrivas, att lärarkollegiet kan ålägga den inträdessökande att undergå inträdessprövning i det ämne, varl hon ej deltagit i flickskolans näst högsta klass.

I läroverksstadgan 37 § föreskrives, att realexamensbetyg, som åberöpas för inträde på gymnasiet, äger giltighet endast för så vitt icke mer än fyra terminer förflutit efter examens avläggande. Att rigoröst tillämpa motsvarande bestämmelser vid inträde i handelsgymnasium kunde vara obilligt. Då, såsom nyss framhållits, praktisk verksamhet kan vara av betydande värde för studier vid handelsgymnasium, bör vid prövningen av äldre realexamensbetygs giltighet hänsyn tagas till den tid förvärvandet av praktik erfordrat. Även praktikens art måste vara av betydelse vid bedömandet. Vissa inträdessökande kunna ha haft sådan sysselsättning, att de haft användning för sina språkkunskaper, medan andra kunna ha »legat av sig» alldeles i fråga om dessa kunskaper. I synnerhet beträffande sådana inträdessökande, som ha goda realexamensbetyg, bör ganska stor generositet visas vid bedömningen av äldre betygs giltighet. Kommittén vill sålunda föreslå, att för handelsgymnasierna föreskrives, att om inträdessökande avlagt realexamen mer än 2½ år före inträdet vid handelsgymnasium, lärarkollegiet respektive intagningsnämnden äger föreskriva, att den inträdessökande skall undergå prövning i ett eller flera av ämnena svenska, engelska, tyska och matematik. (För att det klart skall framgå, att inträdessökande, som avlagt realexamen i maj eller juni ett år, har rätt till inträde utan prövning vid höstterminens början andra året efter examen, torde tiden, såsom här skett, böra angivas till 2½år.) Motsvarande bör gälla för inträdessökande med betyg från första

ringen av allmänt läroverks fyraåriga gymnasium eller godkänt betyg från näst högsta klassen i flickskola med normalskolekompetens.

Det kan vara förenat med stora svårigheter att på ett rättvist sätt utvälja dem av de inträdessökande, som skola antagas som elever, därest antalet inträdessökande överstiger antalet tillgängliga platser. Kommittén har emellertid den principiella ståndpunkten, att om möjligt alla de inträdessökande, som uppfylla de allmänna inträdesfordringarna, också böra beredas inträde. Om, såsom kommittén hoppas, i överensstämmelse härmed antalet tillgängliga platser vid handelsgymnasierna utökas, så att det i stort sett motsvarar antalet inträdessökande, kommer behovet av gallring bland de godkända inträdessökandena att minskas eller bortfalla. Troligen kommer vid enstaka handelsgymnasier gallring alltjämt att få företagas, men detta är icke tillräcklig anledning att söka uppställa några formella regler för vägningen av de godkända inträdessökandenas meriter, även om så låte sig göra. Givetvis bör överstyrelsen för yrkesutbildning uppmärksamt följa den praxis, som i detta hänseende tillämpas vid de olika handelsgymnasierna, och arbeta för en så likformig bedömning av de inträdessökandes meriter som möjligt.

Kommittén vill även något beröra själva *intagningsförfarandet*. Kommittén anser det principiellt riktigast, att *lärarkollegiet* har att fatta beslut om intagning av elever. Då emellertid intagningen i flera fall sker under sommarmånaderna på annan tid än i omedelbart sammanhang med läsårets början, bör beslutanderätten rörande intagning av lärarkollegiet kunna överlämnas till en av kollegiet vald *intagningsnämnd*, bestående av rektor samt minst två av gymnasiets lärare. Vederbörande lokalstyrelse bör, om den så önskar, ha rätt att utse en av sina ledamöter att närvara vid lärarkollegiets, resp. intagningsnämndens överläggningar rörande intagning av lärjungar.

Såsom framgått av den redogörelse, kommittén på annat ställe lämnat, har beträffande tiden för ingivande av inträdesanmälningar ingen enhetlighet rått mellan de olika gymnasierna. Det kan ligga i de inträdessökandes intresse att icke behöva inlämna sina anmälningar alltför tidigt, medan å andra sidan inträdessökande, sedan de väl bestämt sig för att söka inträde vid handelsgymnasium, kunna ha berättigade anspråk på att i god tid före höstterminens början erhålla besked, huruvida de antagits som elever. Om antalet tillgängliga platser understiger antalet inträdesanmälningar, innebär utsättandet av en bestämd tid för inträdesanmälningarnas inlämnande den fördelen för de inträdessökande, att de veta sig säkert kunna räkna med att deras anmälningar upptagas till prövning, om de inlämnats till den utsatta tidpunkten.

Den omständigheten, att gymnasierna såsom hittills utsatt olika tider för inlämnandet av inträdesanmälningarna, har medfört vissa olägenheter, då de inträdessökande anmält sig till mer än ett handelsgymnasium. Den, som blir antagen först vid ett gymnasium och senare vid ett annat, återtager ofta

sin ansökan vid det första gymnasiet. Det måste också vålla osäkerhet bland de inträdessökande, att avsevärt olika anmälningstider gälla för olika gymnasier.

Kommittén anser, att gymnasiernas styrelser liksom hittills skola äga utsetta visst datum, till vilket inträdessökningarna böra vara inlämnade. Skulle senare på grund av att ansökningar återkallats eller av annan orsak flera lärjungar kunna beredas plats än vad som redan intagits, bör lärarkollegiet (intagningsnämnden) bestämma, vilka som ytterligare skola beredas plats, utan att därvid hänsyn behöver tagas till vid vilken tidpunkt ansökan ingivits. Överstyrelsen för yrkesutbildning bör hålla sig underrättad om de anmälningstider, som förekomma, och verka för åstadkommande av så stor enhetlighet härvidlag som möjligt. Kommittén anser däremot icke, att för alla gymnasier gemensam anmälningstid bör föreskrivas. Ett gymnasium, som kanske har svårt att få alla platser besatta, måste se frågan om den lämpliga anmälningstiden ur andra synpunkter än ett gymnasium, som har ett stort överskott på inträdessökande.

Kommittén vill här som en *sammanfattning* av sin föregående framställning föreslå, att följande föreskrives att tills vidare gälla beträffande *intagningen av lärjungar vid handelsgymnasiernas normalkurser*.

1. Beslut om intagning av lärjungar fattas av gymnasiets lärarkollegium eller särskild av lärarkollegiet utsedd intagningsnämnd, bestående av gymnasiets rektor samt minst två av gymnasiets lärare. Gymnasiets styrelse äger utse en av sina ledamöter eller suppleanter att närvara vid lärarkollegiets resp. intagningsnämndens överläggningar rörande intagning av lärjungar. Dylik styrelsens representant äger att yttra sig vid överläggningarna och få sin mening antecknad till protokollet men icke att deltaga i besluten.

2. Inträdessökande, som uppfyller i punkt 4 angivna inträdesfordringar, skall med i punkt 5 och 6 angivna undantag godkännas för inträde.

3. Om antalet godkända inträdessökande överstiger det antal lärjungar, som kan intagas, utväljer lärarkollegiet eller intagningsnämnden de inträdessökande, som skola intagas, varvid hänsyn förutom till av de inträdessökande företedda skolbetyg jämväl skall tagas till sådan erfarenhet från praktisk verksamhet, som kan väntas bliva till gagn för den inträdessökande vid undervisningen i gymnasiet.

4. För inträde i första klassen av handelsgymnasiums normalkurs fordras

a) att ha avlagt realexamen på allmän linje eller praktisk realexamen på handelslinje eller

b) att ha blivit godkänd för flyttning till andra ringen av fyraårigt gymnasium vid allmänt läroverk eller

c) att ha blivit godkänd för flyttning till högsta klassen vid flickskola med normalskolekompetens eller

d) att vid av läroanstalten anordnad prövning ha blivit godkänd för inträde.

5. Om inträdessökande avlagt realexamen mer än två och ett halvt år före inträdet vid handelsgymnasium, äger lärarkollegiet eller intagningsnämnden föreskriva, att den inträdessökande skall undergå prövning i ett eller flera av ämnena svenska, engelska, tyska och matematik. Motsvarande skall gälla inträdessökande enligt punkt 4 b och c.

6. Följande inträdessökande må ej godkännas för inträde annat än efter särskilt beslut av lärarkollegiet eller intagningsnämnden:

a) den som avlagt realexamen eller blivit godkänd för flyttning till andra ringen av fyraårigt gymnasium eller till högsta klassen vid flickskola med normalskolekompetens men icke erhållit godkänt betyg i ett av ämnena engelska, tyska eller matematik;

b) den som avlagt realexamen på allmän linje men icke deltagit i undervisningen i matematik i realskolans två högsta klasser samt den som blivit godkänd för flyttning till högsta klassen vid flickskola med normalskolekompetens men icke deltagit i undervisningen i engelska, tyska eller matematik i flickskolans näst högsta klass.

I nu nämnda fall äger lärarkollegiet eller intagningsnämnden föreskriva, att inträdessökande skall undergå inträdesprövning i det ämne, vari han icke godkänts respektive icke deltagit.

7. I punkt 4 d) nämnd inträdesprövning skall avse ämnena svenska, engelska, tyska, geografi och matematik till en omfattning, som i huvudsak motsvarar fordringarna för realexamen på allmän linje. Lärarkollegiet eller intagningsnämnden äger föreskriva, att nu avsedd inträdessökande skall undergå prövning jämväl i ett eller flera av ämnena historia, fysik, kemi och biologi. Inträdessökande, som i något av de ämnen, vari han undergått prövning, icke inhämtat det kunskapsmått, som kan anses erforderligt, men som i övrigt med hänsyn till såväl allmän mognad som ådagalagda insikter och färdigheter i andra ämnen kan antagas äga förutsättningar att nöjaktigt tillgodogöra sig den undervisning, som gymnasiet avser att bibringa, må utan hinder av den förefintliga bristen kunna efter prövning av lärarkollegiet eller intagningsnämnden godkännas för inträde.

Kommittén får slutligen ytterligare beröra de konsekvenser beträffande handelsgymnasiernas inträdesfordringar, som skulle följa av ett genomförande i huvudsak av vad skolkommissionen i sitt principbetänkande föreslagit rörande den nioåriga enhetsskolans högre stadium och gymnasiet. Även om kommittén i sitt resonemang här ovan utgått från de nuvarande förhållandena, torde, som ovan sagts, det allra mesta dock också kunna tillämpas på förhållandena efter en skolreform av antydd art. Hithörande frågor ha också delvis berörts i det avsnitt, där kommittén behandlat handelsgymnasiernas plats i vårt lands skolsystem. Kommittén har där uttalat sin tillfredsställelse över att klass 9 g avsetts att bli inkörsporten icke blott till det allmänna gymnasiet tre linjer utan också till de praktiska gymnasie-linjerna. Tidigare i detta kapitel har kommittén berört frågan, om samma fordringar på kvalificerade betyg böra ställas vid övergång från 9 g till han-

delsgymnasium som vid övergång till teoretisk gymnasielinje. Nu återstår endast att behandla frågan, om och i så fall på vilka villkor genomgång av klass 9 a eller 9 y kan anses vara till fyllest för inträde i handelsgymnasium. Då kommissionen ännu icke framlagt några undervisningsplaner, kan den framställda frågan icke nu besvaras. Kommittén är dock av den uppfattningen, att handelsgymnasiernas inträdesfordringar icke på några väsentliga punkter torde kunna skilja sig från fordringarna för godkänt betyg från klass 9 g. Detta gäller särskilt svenska, engelska, tyska och matematik. Huruvida även genomgång av klass 9 a under vissa betingelser kan komma att anses till fyllest för inträde i handelsgymnasium, kommer att i hög grad bli beroende av studiesättet i nämnda klass. Skolkommissionen räknar med att övergångsanordningar skola bli erforderliga för att möjliggöra övergång från klass 9 a till klass 10 i gymnasiet. Denna fråga om övergångsanordningar torde bli av relativt sett större betydelse för handelsgymnasierna än för de teoretiska gymnasielinjerna, då det finns skäl att antaga, att antalet inträdessökande till handelsgymnasierna från klass 9 a blir förhållandevis sett större än motsvarande antal inträdessökande till de teoretiska gymnasielinjerna. Kommittén vill alltså framhålla vikten av att vid planerandet av övergångsanordningarna hänsyn också tages till handelsgymnasiernas förhållanden.

Beträffande övergång från klass 9 y torde även för handelsgymnasiernas del gälla vad skolkommissionen yttrar, nämligen att övergång från 9 y till 10 g endast kan komma i fråga i enstaka fall och för särskilt studiebegåvade lärjungar. I sitt senare betänkande om bl. a. ettåriga handelsskolor kommer kommittén att till behandling upptaga frågan, om det är möjligt att anordna studierna i ettåriga handelsskolor, motsvarande klass 9 y, så att övergång därifrån kan ske till handelsgymnasiums första klass.

Kap. 11. Undervisningsplaner.

I. Sättet för undervisningsplanernas fastställande.

I det föregående har kommittén på flera olika ställen behandlat frågor, avseende handelsgymnasiernas undervisningsplaner. Så har skett i de avsnitt, som behandlat handelsgymnasiernas uppgift och målsättning, deras ställning i det svenska skolsystemet samt frågan om studietidens längd. I detta kapitel framlägger kommittén förslag i fråga om utformningen i detalj av tim- och kursplanerna.

Hittills ha de olika handelsgymnasiernas undervisningsplaner fastställts för varje gymnasium av skolöverstyrelsen, respektive överstyrelsen för yrkesutbildning. Undervisningsplanerna ha utgjort bilagor till de likaledes för varje gymnasium särskilt fastställda reglementena. En närmare redogörelse för dessa förhållanden liksom beträffande skolöverstyrelsens tryckta *förebild* till undervisningsplan har av kommittén lämnats i kapitel 4 på s. 36 och 37.

Då det hittills tillämpade förfaringssättet beträffande fastställandet av undervisningsplanerna varit förenat med åtskilliga fördelar, föreslår kommittén, att detsamma skall bibehållas även efter en omorganisation av handelsgymnasierna enligt kommitténs förslag. Det är önskvärt, att en smidig anpassning efter de lokala förhållandena kan ske, och kanske i ännu högre grad, att lokala initiativ beträffande undervisningens anordnande kunna bli beaktade. Handelsundervisningen liksom all praktisk utbildning måste stå i ständig kontakt med utvecklingen på de olika områden, för vilka den skall lämna utbildning. Nya ämnesmoment, nya ämnen och kanske nya utbildningslinjer inom handelsgymnasiernas ram böra kunna fogas in i undervisningen, när behov därav föreligger. Kommittén har också i det följande på åtskilliga ställen antytt möjligheter till variationer i undervisningsplanerna i olika hänseenden.

Kommittén vill emellertid också framhålla, att en viss återhållsamhet är motiverad, då det gäller fastställandet av avvikelser från gällande *förebild* till undervisningsplan. Eventuella förslag till avvikelser böra av överstyrelsen noga prövas med avseende på deras sakliga motivering.

Vid genomförandet av en omorganisation av handelsgymnasiernas undervisning efter de linjer, som kommittén uppdragit, kunna givetvis vid vissa gymnasier speciella svårigheter till en början uppstå i olika hänseenden, bl. a. genom brist på lämpliga lärarkrafter i synnerhet för den av kommittén nedan föreslagna väsentligt utvidgade undervisningen i företagsekonomiska ämnen. Det synes kommittén angeläget, att de avvikelser från överstyrelsens kommande *förebild* till undervisningsplan (kommittén utgår

då från att densamma i det väsentliga blir överensstämmande med kommitténs förslag), som av dylik anledning måste medgivas, tydligt givas endast provisorisk karaktär och att från överstyrelsens och gymnasiernas sida allt göres för att undanröja de hinder, som kunna förefinnas för reformens genomförande.

Med anledning av vad som anförts, föreslår kommittén, att överstyrelsen för yrkesutbildning utarbetar en förebild till undervisningsplan. Varje handelsgymnasium bör därefter avgiva förslag till för gymnasiet gällande undervisningsplan, vilket överstyrelsen sedan har att pröva.

II. Linjedelning, förslag till timplan.

Hittills har någon linjedelning vid handelsgymnasierna ej förekommit. Vissa ansatser därtill ha emellertid gjorts. Så har genom den valfrihet i fråga om ämnena franska och spanska, som rått vid de flesta gymnasier, en viss differentiering av studierna möjliggjorts, dock endast beträffande språken. Vidare kunna bestämmelserna för meddelande av avgångsbetyg, som inneburit, att en lärjunge för att erhålla avgångsbetyg måste ha godkänts *antingen* i alla till språkgruppen hörande obligatoriska ämnen (svenska, tyska och engelska) *eller* i alla rent handelstekniska ämnen (bokföring, handelsräkning och handelslära), också sägas ha antytt förefintligheten av två olika studieriktningar.

Skälet till att ej någon linjedifferentiering införts i handelsgymnasiernas tvååriga kurser och knappast någonsin varit allvarligt på tal, har uppenbarligen varit det, att en utökning på en linje av en viss grupp ämnen, exempelvis de företagsekonomiska, skulle för att vara av någon egentlig betydelse ha förutsatt en så avsevärd minskning av timantalet för övriga ämnesgrupper, i det valda exemplet framför allt de främmande språken, att handelsgymnasiernas studiemål, nämligen att meddela allsidig merkantilt utbildning för kvalificerade arbetsuppgifter, ej skulle ha kunnat nås.

När nu emellertid kommittén föreslår, att handelsgymnasiernas kurser normalt skola vara treåriga, kommer frågan om linjedifferentiering i nytt läge. Å ena sidan vinnes genom det ökade utrymmet större möjlighet att även i de ämnen, som vid en linjedelning i tvåårig kurs ej skulle bli tillgodosedda på ett tillfredsställande sätt, föra fram kurserna till den önskade miniminivån. Å andra sidan mister också argumenteringen för en linjedelning åtskilligt i kraft, eftersom uppenbarligen möjligheterna måste bli större att på en treårig linje meddela *samtliga* elever den undervisning, som på en tvåårig linje ansågs endast kunna tillgodoses genom differentiering.

Då det är tal om linjedifferentiering vid handelsgymnasierna är en jämförelse med förhållandena vid de tekniska gymnasierna närliggande. Under läsåret 1949/50 finnas vid dessa gymnasier följande elva linjer representerade: maskinteknisk, byggnadsteknisk, elektroteknisk, teleteknisk, kemiskt-teknisk, färgeriteknisk, textiltknisk, merkantilt-teknisk, cellulosa-

teknisk, flygteknisk och skeppsbyggnadsteknisk linje. Vid de olika gymnasierna är linjedifferentieringen olika långt driven. Största antalet linjer, nämligen sex, finns vid tekniska gymnasiet i Norrköping. Fem av de elva linjerna äro icke anordnade vid mer än ett gymnasium. Vid Malmö tekniska gymnasium äro alla klasser odifferentierade. Vid övriga gymnasier med undantag av karlskronagymnasiet är klass I odifferentierad.

Det torde ligga i öppen dag, att den linjedelning som förekommer vid de tekniska gymnasierna är av rätt olika karaktär jämförd med den differentiering, som rimligen kunde komma i fråga vid handelsgymnasierna. Om man tänkte sig en linjedelning av samma typ vid handelsgymnasierna som vid de tekniska gymnasierna, bleve det närmast tal om sådana linjer som detaljhandelsteknisk, bankteknisk, försäkringsteknisk och speditiosteknisk linje, för att endast nämna några exempel. För en sådan linjedelning vid handelsgymnasierna torde knappast någon röst ha höjts. Nästan varje sådan linje skulle bli alltför smal, såväl i fråga om elevantalet som i fråga om anställningsmöjligheterna inom respektive yrkesområden. Såsom det också framhållits i ett föregående kapitel, kan det knappast heller anses höra till handelsgymnasiernas uppgift att lämna dylik specialiserad branschbetonad undervisning. Undervisning av dylik art blir också åtskilligt mer fruktbringande, om den förmedlas i nära kontakt med praktiskt arbete.

Den gemensamma grundutbildning, som ingenjörer i olika fack måste ha, är kanske av samma storleksordning som den gemensamma grundutbildning, som personer, utbildade för kvalificerade merkantila arbetsuppgifter, böra ha, men skillnaden är den, att ingenjören därutöver måste ha ett större behov av specialutbildning i det industritekniska fack, som han ämnar ägna sig åt, medan på det merkantila området god allround merkantil utbildning oftast i längden är väl så mycket värd som specialutbildning, i synnerhet om denna satts in för tidigt.

En annan typ av differentiering kan i och för sig vara naturligare än en differentiering efter branscher, nämligen efter *funktioner*, exempelvis mera utåtriktat arbete (såsom försäljning), redovisningstekniska eller administrativa arbetsuppgifter eller sekreterarbete. I det förslag till differentiering i klass III, som kommittén nedan kommer att framlägga, toges också viss hänsyn till vad som nu anförts. En djupgående differentiering efter funktioner, som även omfattar stadiet under klass III, vill emellertid kommittén taga bestämt avstånd från. Som skäl mot en sådan differentiering kan anföras, vad som nyss sades om differentiering efter branscher, nämligen att den gemensamma merkantila grundutbildningen måste tillmätas största vikten, vid handelsgymnasierna, vilka ju äro avsedda att lämna utbildning för ett stort antal olika arbetsuppgifter inom det merkantila yrkesområdet. För många av de från handelsgymnasierna utexaminerade växla arbetsuppgifterna särskilt under de första åren efter utträdet i praktiska livet ganska avsevärt, vartill kommer, att på arbetsplatser med mera fåtalig personal de arbetsuppgifter, som den enskilde anställda får fullgöra,

ofta täcka flera av de olika funktioner, som det merkantila arbetet kan uppdelas i.

För kommitténs uppfattning, att handelsgymnasiernas båda första klasser böra vara odifferentierade, kunna även skäl av delvis annan art anföras. Vid sitt inträde i gymnasierna konfronteras eleverna med ett lärostoff hämtat från ett område, som för de flesta är nytt och främmande. De böra då självklart icke alltför tidigt ställas inför val av olika utbildningsvägar inom detta område. Valet av frivilliga eller alternativa ämnen skulle alltför mycket bli beroende av tillfälligheter. Studiegången blir stabilare, om eleverna ej redan vid inträdet eller efter ett år ställas inför ett val, vars egentliga innebörd för många av dem ej kan vara klar. Naturligtvis komma icke alla att i praktiken få direkt användning för allt de lärt sig i de båda första klasserna, men ytterst få torde redan på detta stadium kunna säga, vilka delar av undervisningsstoffet de ej komma att få någon nytta av.

Närbesläktad med nu anförda synpunkter är följande, vilken också kommittén tillmätt en viss vikt vid bedömningen av frågan om linjedifferentiering. Det måste anses önskvärt, att åt begreppet »handelsgymnasieutbildning» bevaras så stor enhetlighet som möjligt. En arbetsgivare bör kunna lita på att en handelsgymnasieutbildad har goda genomsnittskunskaper över hela området, annars vet arbetsgivaren icke, vad han har att hålla sig till. Det bör icke vara så, att den ene handelsgymnasieutbildade har avsevärt sämre språkkunskaper än den andre och den andre kanske endast inhämtat grunderna av de företagsekonomiska ämnena, kanske mindre än vad som genomgås vid en ettårig handelsskola. Av det sist sagda följer också, att onödigt oenhetlighet mellan de olika handelsgymnasiernas tim- och kursplaner bör undvikas.

Med utgångspunkt från ovannämnda synpunkter bör frågan om önskvärdheten och möjligheten av differentiering i *klass III* noga övervägas. Även om handelsgymnasiernas elever i regel under skoltiden knappast definitivt beslutat att ägna sig åt en viss specialgren inom det merkantila yrkesområdet, så kan dock deras begåvnings- och intresseinriktning bestämt peka åt visst håll. Detsamma gäller naturligtvis också i negativ riktning; de kunna visa avgjort mindre fallenhet exempelvis för främmande språk än för företagsekonomiska ämnen eller tvärtom. Uppenbart är, att för elever med viss intresse- och begåvningsinriktning studiearbetet blir avgjort mera lustbetonat och därmed också effektivare ur resultatsynpunkt, om på högstadiet ett mera fritt ämnesval blir möjligt.

Även med en undervisningstid av tre år är det icke möjligt att ge eleverna fördjupade insikter i samtliga till en allsidig handelsutbildning hörande ämnesområden. Mera grundliga kunskaper äro emellertid många gånger nödvändiga för personer på ledande poster, och skola eleverna och därmed samhället få största möjliga nytta av utbildningen, synes det alltså ur angivna synpunkt lämpligt att differentiera *klass III*.

Å andra sidan får man även i fråga om *klass III* hålla i minnet, att mot en differentiering tala samma skäl som mot en linjeklyvning i de två första

klasserna, om än icke med samma styrka. Också på högstadiet bör undervisningen i princip syfta till en allround utbildning. Hänsyn bör även tagas till svårigheten för vissa elever att välja utbildningslinje och till de nackdelar, som följa med ett för den enskilde lärjungen olämpligt ämnesval.

Dessa överbäganden leda kommittén till att avråda från en djupgående differentiering av klass III men till att förorda en mera varsam linjedelning. Handelsgymnasieutbildningen får då behålla den homogenitet, som är önskvärd, samtidigt som de med linjedelning förenade fördelarna utnyttjas. Riskerna förbundna med eventuella felval elimineras i stort sett.

Kommittén föreslår sålunda, att klass I och II skola vara odifferentierade, men att i klass III eleverna beredas möjlighet till ett i viss utsträckning fritt ämnesval, varigenom deras studier i denna klass kunna få antingen *företagsekonomisk* eller *språklig* inriktning. Det torde vara lämpligast att redan här återge kommitténs förslag till timplan, ehuru motiveringen för densamma i väsentliga delar framlägges först senare i detta kapitel.

Förslag till timplan för handelsgymnasiernas treåriga kurs.

Ämnen	Klass I		Klass II		Klass III			
	Obligatoriska	Obligatoriska	Frivilliga	Företagsekonomiska linjen		Språklinjen		
				Obl.	Friv.	Obl.	Friv.	
Svenska	3	3	—	2	—	2	—	
Engelska	4	4	—	4	—	4	—	
Franska	4	2	—	—	2	*4	—	
Tyska	4	4	—	—	2	*4	—	
Spanska	—	—	2	—	2	—	2	
Företagsekonomi:								
Allmän företagsekonomi	2	—	—	3	—	3	—	
Distributionslära	2	2	—	*2	—	—	2	
Företagsorganisation	—	3	—	*3	—	—	3	
Räkenskapslära, allmän kurs	5	4	—	2	—	2	—	
D:o, specialkurs	—	—	—	*4	—	—	—	
Matematik med handelsräkning	2	2	—	3	—	—	—	
Handelsrätt	—	2	—	—	—	—	—	
Ekonomisk geografi med varukännedom	2	2	—	—	2	—	2	
Samhälls- och ekonomilära	2	2	—	2	—	2	—	
Historia	—	—	—	3	—	3	—	
Psykologi	—	—	—	2	—	2	—	
Stenografi	2	2	1	—	2	2	—	
Maskinskrivning	2	2	—	—	2	2	—	
Välskrivning	(1)	—	—	—	—	—	—	
Gymnastik med lek och idrott	2	2	—	2	—	2	—	
Summa	36 (37)	36	—	32	—	32	—	

Ett av de med * betecknade ämnena får i klass III utbytas mot frivilliga ämnen med minst motsvarande antal timmar.

I timplanen ha använts beteckningarna *företagsekonomisk linje* och *språklinje*. Det kan vara tveksamt, huruvida man, när linjerna äro konstruerade så som enligt förslaget, bör tala om två olika *linjer*. Det vore måhända icke omöjligt att sammanföra de bägge timplanerna för klass III till en enda, inom vilken de olika möjligheterna till differentiering angåves. Genom att tala om två olika linjer ger man dock en anvisning om de två olika inriktningar studierna i denna klass kunna få. I fråga om de föreslagna beteckningarna synes »företagsekonomisk linje» vara tämligen självklar, däremot kan man ställa sig mera tveksam till beteckningen »språklinje». Nackdelen med denna beteckning är, att den lätt kan ge anledning till den missuppfattningen, att linjen är mer ensidigt språkinriktad än vad som verkligen är fallet. Emellertid synes den föreslagna beteckningen vara att föredraga framför sådana i diskussionen framförda förslag som »sekretärlinje» eller »korrespondentlinje». Sådana linjebeteckningar, som ge anvisning om linjernas inriktning, äro också att föredraga framför neutrala beteckningar såsom »linje A» och »linje B», vilka också varit uppe till diskussion.

Beträffande möjligheten till i viss utsträckning fritt ämnesval i klass III inom vardera linjen hänvisas till framställningen på s. 192.

Genom den linjedifferentiering, som föreslås, har hänsyn tagits till de två bland handelsgymnasieeleverna vanligaste och mest urskiljbara begåvnings- och intresseinriktningarna, den företagsekonomiska och den språkliga. Vidare har hänsyn tagits till två huvudfunktioner i fråga om de arbetsuppgifter, som de från handelsgymnasierna utexaminerade bruka ägna sig åt, och sålunda göres en ansats till den linjedifferentiering efter funktioner, varom ovan talades. Den, som valt den företagsekonomiska linjen och sedan i sitt arbete får stor användning för språk, har även han fått god språkutbildning under sin studietid, och det bör inte vålla honom alltför stora svårigheter att komplettera sin språkutbildning, så att den blir fullt likvärdig med vad som uppnås på språklinjen. Motsvarande är förhållandet med den, som valt språklinjen men sedan blir mest sysselsatt med mera direkt företagsekonomiska arbetsuppgifter.

Skulle linjedifferentieringen i klass III föras längre än vad som nu föreslagits, vore det närmast två linjer, som kunde komma i fråga, nämligen en merkantilt-teknisk linje (teknisk då taget i betydelsen industriteknisk) och en försäljningslinje.

På åtskilliga poster inom industrien behövs en kombination av merkantilt och teknisk utbildning. Hit höra arbetsuppgifter inom industriens inköps- och försäljningsverksamhet samt vissa uppgifter av organisatorisk och kalkylatorisk art. Ett avsevärt antal av de från handelsgymnasierna utexaminerade har fått anställning inom industrien. Av kommitténs utredning rörande de från handelsgymnasierna åren 1935—1937 utexaminerade eleverna framgår, att av dem, som voro sysselsatta inom merkantila arbetsområden, 36,7 % hade sysselsättning inom industriföretag. Det kan också

nämnas, att enligt en statistisk utredning inom industritjänstemannaförbundet 1945 antalet medlemmar av förbundet med handelsgymnasieutbildning utgjorde 741 manliga och 250 kvinnliga. I olika sammanhang har det framhållits, att dessa industrikontoristers speciella utbildningsbehov icke är tillräckligt beaktat. Från handelsgymnasiehåll har också anförts, att f. d. handelsgymnasieelever, som fått anställning inom industrien, ibland framhålla de svårigheter de ha att övervinna på grund av sina bristande kunskaper på det industritekniska området.

I den mån en specialutbildning för merkantila arbetsuppgifter inom industrien är behövlig kan den utbyggas på olika sätt. Antingen kan man åsyfta en sammansmältning av den merkantila och den tekniska utbildningen, d. v. s. ge åtminstone relativt grundlig utbildning i bägge riktningarna, eller också kan man nöja sig med att komplettera en mera gedigen merkantil utbildning med en viss teknisk orientering. Den tredje möjligheten — att komplettera en gedigen teknisk utbildning med viss merkantil orientering — är i detta sammanhang av mindre intresse. Den första linjen är den, som de tekniska gymnasiernas merkantilt-tekniska linjer närmast följa. Sådana linjer äro läsåret 1949/50 anordnade vid de tekniska gymnasierna i Göteborg och Örebro. Vid den merkantilt-tekniska linjen vid tekniska gymnasiet i Örebro äro tillhoppa under de tre läsåren 67 veckotimmar anslagna till matematik, fysik, kemi och tekniska ämnen, 4 till svenska och 18 till främmande språk. 22 timmar ägnas åt den merkantila undervisningen.

Att dylika tekniska linjer med relativt stark merkantil betoning ha en värdefull uppgift att fylla, är uppenbart. Lika klart torde det också vara, att en dylik kombination av teknisk och merkantil utbildning bör förläggas till tekniska läroanstalter. Den specialutrustning som den tekniska utbildningen behöver i form av laboratorier, verkstäder, ritsalar o. s. v., är av annan storleksordning än den som behövs vid en merkantil utbildningsanstalt.

Till vad som redan sagts kommer, att en industriteknisk linje inom handelsgymnasiet, även om den tekniska utbildningen kanske ej behövde göras så grundlig som vid de tekniska gymnasiernas merkantilt-tekniska linjer, skulle bryta sönder den konstruktion av handelsgymnasiernas timplaner, som kommittén ansett lämplig. Differentieringen finge nödvändigtvis lov att omfatta även klass II. Linjen skulle så avsevärt skilja sig från handelsgymnasiernas utbildning för övrigt, att det enligt kommitténs mening under alla förhållanden vore olämpligt att inrätta dylika linjer, innan erfarenhet vunnits beträffande resultatet av de reformer i fråga om handelsgymnasiernas organisation, som kommittén föreslagit. Kommittén är sålunda icke beredd att tillstyrka inrättandet av en industriteknisk linje vid handelsgymnasierna.

Något annorlunda ligger det till, om man nöjer sig med att komplettera den merkantila utbildningen med viss orienterande teknisk utbildning. Till en början må då framhållas, att redan genom kommitténs förslag till undervisningsplaner industrikontoristernas behov har tillgodosetts på två vä-

sentliga punkter: dels genom den till företagsekonomiska linjen hörande kursen om 4 veckotimmar i huvudsakligen industriell redovisning, dels genom samma linjes kurs om 3 veckotimmar i industriell organisation.

För en orienterande teknisk utbildning kunde möjligen ett visst utrymme beredas i klass III. Därest medgivande lämnades att välja bort ett ämne med 2 obligatoriska veckotimmar och till de sålunda frigjorda timmarna lades 4 frivilliga timmar, kunde de elever, som önskade, erhålla undervisning i tekniska ämnen upp till 6 veckotimmar. Deras totala antal timmar i klass III bleve då 36. Frågan är, om man på 6 veckotimmar kunde medhinna kurser, som vore av verkligt värde i praktiken. Vad som främst skulle komma i fråga, vore, efter vad kommittén förstår, sådana ämnen som ritteknik, maskinteknik och mekanisk teknologi, elektroteknik, materiallära och teknisk kemi. Om det icke skulle bero nästan på en slump, huruvida de inhämtade tekniska kunskaperna verkligen berörde områden, som eleven sedan i praktiken finge kontakt med, måste undervisningen täcka relativt stora områden. Det vore då svårt att meddela en undervisning, som finge större praktisk nytta. Att handelsgymnasieelevernas avsaknad av den grundliga undervisning i matematik, fysik och kemi, som de tekniska gymnasiernas lärjungar erhålla i första och andra klassen, skulle försvåra bibringandet av en effektiv teknisk undervisning, är uppenbart.

Trots de tvivel som sålunda lätt kunna anföras i fråga om möjligheten av att inrymma en teknisk utbildning av värde i ett handelsgymnasium av den konstruktion som kommittén föreslagit, anser kommittén dock, att hinder ej bör möta, om något av de större handelsgymnasierna önskar göra försök med en dylik orienterande teknisk utbildning, som då finge inläggas i den företagsekonomiska linjen.

Kommittén övergår nu till frågan om anordnande av en särskild försäljningsbetonad linje. Vid diskussionen om en utvidgning av handelsgymnasiernas program och anordnandet av speciella linjer torde just frågan om beredande av plats för en avsevärd utökning av undervisningen i försäljnings- och reklamteknik oftast ha stått i förgrunden. Om behovet av ett bättre tillgodoseende av den försäljningsbetonade undervisningen vid handelsgymnasierna råder ingen tvekan. Övertygelsen härom har också, såsom framgår av vad som i kap. 8 yttrats om handelsgymnasiernas uppgift, varit ett av de mest vägande motiven bakom kommitténs förslag till en omläggning av handelsgymnasiernas undervisning, och detta har i synnerhet tagit sig uttryck i förslaget om den betydande förstärkningen av undervisningen i de företagsekonomiska ämnena. Såsom framgår av kursplanen (s. 219) är t. ex. en väsentlig del av undervisningen i distributionslära avsedd att ägnas åt försäljningstekniska och -organisatoriska frågor, något som ju för övrigt framgår av själva ämnesbeteckningen. Särskilt torde observeras, att de övningar i seminariemässiga former, som i klass III tänkts ingå i den allmänna företagsekonomien, till stor del äro avsedda att framför allt behandla nu ifrågakvarande problem.

De behov som tagit sig uttryck i önskemål om en särskild försäljningsbetonad linje, bli sålunda i realiteten tillgodosedda genom kommitténs förslag. Men det bör framhållas, att möjligheter lätt kunna skapas för försök med ytterligare intensifierad dylik undervisning, nämligen genom att på samma sätt som beträffande viss teknisk undervisning i klass III införa frivillig tilläggsundervisning i försäljningsfrågor. Kommittén anser emellertid, att man först bör avvakta, vad den av kommittén föreslagna timplanen i praktiken kan ge i fråga om försäljningsteknisk undervisning. Därefter kan man avgöra, om och i vilken mån kompletteringar av denna undervisning kunna vara önskvärda, för alla eller enbart för vissa elever.

III. Detaljmotivering till timplanen.

1. Antalet lektionstimmar.

Kommittén har föreslagit, att sammanlagda antalet obligatoriska veckotimmar i klass I skulle bli 36 (37 för de lärjungar, som skola delta i väl-skrivning), i klass II också 36 och i klass III endast 32. Det torde icke kunna göras gällande, att arbetsdagen i skolan blir för lång vid ett genomförande av kommitténs förslag. Det bör tagas i betraktande, att i de anförda timtalen ingå 2 veckotimmar gymnastik i varje klass och vidare att även maskinskrivningsundervisningen medför en avkoppling i det teoretiska studiearbetet.

Till jämförelse med de av kommittén föreslagna timantalen kan nämnas, att timplanerna för de högre tekniska läroverken uppta 40 timmar per vecka, samt vidare att timplanerna för ring II av de fyraåriga real- och latingymnasierna uppta 37,5 timmar per vecka (därav 2 timmar musik och 2 timmar teckning). Enligt kungörelse nr 60/1950 angående timplaner för rikets allmänna läroverk upptar timplanen i klass 5 av den femåriga real-skolan för de lärjungar, som delta i undervisningen i franska, 37 veckotimmar (därav 1 timme teckning och 1 timme musik) samt i motsvarande klass på inbyggd handelslinje 38 veckotimmar.

Goda möjligheter böra med det föreslagna timantalet finnas att förlägga undervisningen så, att lördagarna bli fria från lektioner efter kl. 12. Härigenom få bl. a. lärjungar från annan ort än gymnasieorten bättre möjligheter att besöka sina hem över veckoslutet.

Det för klass III föreslagna timantalet torde böra motiveras något närmare. Att kommittén för denna klass föreslagit endast 32 veckotimmars obligatorisk undervisning, beror främst på att kommittén ansett det önskvärt att bereda lärjungarna möjlighet till ett friare och mera självständigt studiesätt och till fördjupade studier delvis på egen hand i ett eller flera ämnen. Deltagandet i de på timplanen för klass III upptagna frivilliga ämnen torde också väsentligt underlättas genom att antalet obligatoriska timmar begränsats. En begränsning uppåt av det timantal, en lärjunge kan ta på sig, åstadkommes enklast genom schematekniska anordningar. Om

högst 7 lektionstimmar anordnas under måndagar—fredagar och 4 under lördagar, blir det maximala timantalet 39. Sålunda kunna 7 veckotimmar utnyttjas för deltagande i frivilliga ämnen i klass III, vilket torde vara fullt tillräckligt även för de mest studieintresserade lärjungarna.

2. Sammanförande av ämnena i grupper.

Vid en undersökning av frågan om vilka ämnen som böra förekomma på handelsgymnasiernas undervisningsprogram, kan en indelning av ämnena i vissa grupper vara till nytta för vinnande av större överblick. Det kan ligga nära till hands att helt enkelt dela in ämnena i fackämnena och allmänbildande ämnen (ordet allmänbildande då fattat i traditionell betydelse), men en sådan indelning är av flera skäl svår att genomföra. Flera av läroämnen, exempelvis de främmande språken, innehålla såväl allmänbildande som fackbildande moment. Samma är förhållandet med ekonomisk geografi och nationalekonomi. För nu ifrågasvarande ändamål synas de på den föreslagna timplanen upptagna ämnena lämpligen kunna indelas på följande sätt:

1. Allmänbildande ämnen: svenska, historia, psykologi, samhällslära.
2. Främmande språk: engelska, franska, tyska, spanska.
3. Handelstekniska ämnen: företagsekonomi, (med delämnena allmän företagsekonomi, distributionslära, företagsorganisation och räkenskapslära), matematik med handelsräkning och handelsrätt.
4. Ekonomisk geografi med varukännedom samt ekonomilära (nationalökonomi).
5. Praktiska läroämnen: stenografi och maskinskrivning.
6. Övningsämnen: välskrivning och gymnastik.

För att förebygga eventuella missförstånd beträffande kommitténs uppfattning om innebörden av begreppet »allmänbildning» vill kommittén erinra om de synpunkter härpå, som framlagts i kapitel 8, där särskilt det allmänbildningsvärde, som enligt kommitténs mening tillkommer de företagsekonomiska ämnena, har framhållits.

Här må påpekas, att ordningsföljden mellan ämnena på timplanen, vilken givetvis också bör tillämpas exempelvis på betygen, måste anses vara av underordnad betydelse. I och för sig kunde det vara naturligt, att i en yrkesskola de egentliga fackämnena, d. v. s. i föreliggande fall huvudsakligen de ämnen, som ovan betecknats som handelstekniska ämnen, sattes först, men å andra sidan synas icke onödigtvis ändringar böra göras i den ordningsföljd beträffande ämnena, vilken allmänt och av ålder tillämpats i de allmänna skolorna. Kommittén har också stannat för att uppföra ämnena i den ordning, som angivits på den föreslagna timplanen och som i det väsentliga överensstämmer med vad som hittills tillämpats vid handelsgymnasierna.

När kommittén i detta och andra sammanhang för de under punkt 3 sammanförda ämnena använt beteckningen handelstekniska ämnen, är kommittén medveten om att invändningar kunna göras häremot. Ämnesbe-

nämningen handelsteknik har numera vid handelshögskolorna utbytt mot företagsekonomi. Men beteckningen företagsekonomiska ämnen synes böra förbehållas den ämnesgrupp, som vid handelshögskolorna utgör ämnet företagsekonomi och varav de för handelsgymnasierna aktuella delämnen också i timplanen sammanfattas under benämningen företagsekonomi. Till företagsekonomien brukar icke föras handelsrätt, och ämnet handelsräkning förekommer icke vid handelshögskolorna. Då det icke kan vara av någon större principiell betydelse, hur ämnesgrupp 3 kallas, har kommittén nöjt sig med den föreslagna beteckningen. Densamma är icke avsedd att användas i någon stadga för handelsgymnasierna eller i undervisningsplaner eller dylika sammanhang. Att den föreslagna nya benämningen för handelsräkning, nämligen matematik med handelsräkning, icke passar så väl in under den sammanfattande beteckningen handelstekniska ämnen, spelar då ej heller någon större roll.

Däremot anser kommittén, att ämnena stenografi och maskinskrivning även i officiella sammanhang böra betecknas som *praktiska läroämnen*. Vid de praktiska real- och mellanskollinjerna skiljes mellan teoretiska läroämnen, till vilka räknas de ämnen som äro gemensamma med de teoretiska linjerna, och praktiska läroämnen, till vilka föras de för ifrågavarande utbildningslinjer speciella ämnena. Denna terminologi har bl. a. medfört, att ett läroämne som bokföring, vilket till alldeles övertvägande del är av teoretisk natur, betecknats icke som teoretiskt utan som praktiskt. För handelsgymnasiernas vidkommande synes det lämpligast att använda beteckningen praktiska läroämnen endast för stenografi och maskinskrivning. Härigenom markeras den särställning, dessa ämnen intaga gentemot övriga läroämnen, samtidigt som man undviker beteckningen övningsämne.

Gymnastik och välskrivning böra enligt bruket vid de allmänna skolorna tills vidare betecknas som *övningsämnen*.

Kommittén övergår nu till att lämna närmare motivering för den plats och det utrymme, de olika ämnena erhållit på kommitténs förslag till timplan, och får då också tillfälle att redogöra för skälen till att vissa andra ämnen icke medtagits. Kommittén behandlar ämnena i den ordning, vari de upptagits i ovanstående sammanfattande överblick.

3. Allmänbildande ämnen.

Kommittén börjar då med de *allmänbildande ämnena* och använder i detta sammanhang som nämnts denna beteckning i mera traditionell mening.

I kapitlet om handelsgymnasiernas uppgift har kommittén framhållit betydelsen av att de allmänbildande ämnena bli tillräckligt tillgodosedda vid handelsgymnasierna. Kommittén anser det uppenbart, att sådana allmänbildande ämnen som exempelvis svenska, historia, psykologi och samhällslära rent principiellt måste sägas vara av samma vikt för all gymnasial utbildning. Kommittén har också uttalat sitt instämmande i skolkommisionens åsikt, att den allmänbildande gymnasieutbildningen väl kan sägas

vara en del av själva yrkesutbildningen. Det går emellertid ej att undvika, att vid handelsgymnasierna på grund av nödvändigheten att bereda tillräckligt utrymme åt de fackbildande ämnena ett visst urval måste göras beträffande de allmänbildande ämnena. Dessa kunna därför ej beredas fullt samma plats på handelsgymnasiernas timplan som på de allmänna gymnasiernas. Detta uppväges enligt kommitténs mening av det allmänbildningsvärde, som också tillkommer handelsgymnasiernas fackämnen.

Urvalet av allmänbildande ämnen måste göras med hänsyn till dels olika ämnens vikt ur ren allmänbildningssynpunkt, dels ämnenas betydelse som stöd för de egentliga fackämnena. Med utgångspunkt från dessa synpunkter föreslår kommittén en utökning av timantalet för svenska och samhällslära samt införande av undervisning i historia och psykologi. Det bör observeras, att en förstärkning av allmänbildningen vidare sker genom en viss omläggning av undervisningen i främmande språk och handelsräkning.

Svenska.

Det råder ingen tvekan om att det timantal för svenska som överstyrelsens förebild till undervisningsplan upptager, nämligen 5, behöver utökas. Att på dessa 5 timmar medhinna dels en litteraturhistorisk kurs, dels tillräcklig övning i muntlig och skriftlig framställning har icke varit möjligt. Vissa kursmoment ha medvetet måst skjutas åt sidan. Det måste anses önskvärt, att den som genomgått handelsgymnasium besitter samma förmåga av säker och ledig framställning, såväl i skrift som i tal, som anses böra utmärka en student. Om studiet av den svenska litteraturen skall bli annat än läsning av litteraturprov, måste däråt anslås en icke alltför ringa tid. Litteraturstudiet bör enligt kommitténs uppfattning, så som det är upplagt i den föreslagna kursplanen, kunna bli åtskilligt mer systematiskt än tidigare varit möjligt. I undervisningen i svenska skall också ingå undervisning i svensk affärskorrespondens. I och för sig behöver detta icke nämnvärt inkräkta på ämnets övriga delar, eftersom övningar i skrivning av affärstext av olika slag i huvudsak tjäna samma syften som andra övningar i skriftlig framställning vid allmänna skolor.

Kommittén har föreslagit, att svenskan på timplanen skall tillgodoses med 3 timmar i vardera första och andra klassen samt med 2 timmar i tredje klassen. Genom denna timfördelning har det blivit möjligt att redan i första och andra klassen medhinna kursens ur rent praktisk synpunkt viktigaste moment, vilket är önskvärt med hänsyn till de elever, som avgå efter klass II.

Historia.

Det har synts kommittén angeläget att på handelsgymnasiernas timplan bereda åtminstone någon plats åt historia. Detta ämne kan väl jämte svenska anses som det allmänna gymnasiets ur allmänbildningssynpunkt viktigaste ämne. Ett rätt bedrivet studium av historia kan i hög grad bidra till ökad förståelse och mognare omdöme beträffande vår egen tids

problem. En kurs i historia vid handelsgymnasierna är också motiverad ur dessa gymnasiers egna synpunkter. Det relativt ingående studium av de moderna samhällsförhållandena, som handelsgymnasiernas kurser i samhällslära och nationalekonomi innebära, nästan fordrar som komplement ett studium av de historiska händelser och förhållanden, som bilda bakgrunden till det nuvarande samhället.

Även om ej mera än 3 veckotimmar anslagits åt historia, torde detta timantal dock medge ett ej alltför ytligt studium av den moderna tidens historia (i huvudsak från slutet av 1700-talet). När kursen ej kan omfatta flera veckotimmar, har det synts naturligtast att i sin helhet förlägga den till ett läsår, nämligen klass III. För de elever som komma att avgå efter klass II, har det synts angelägnare att föra fram de fackliga studierna så långt som möjligt än att bredda allmänbildningen i nu föreliggande hänseende. Det torde icke heller vara oberättigat att förmoda, att den fördelen vinnes genom förläggningen av historiekursen till klass III, att elevernas intresse för ämnet ökas, eftersom de äro mognare och ämnet dessutom efter ett par års avbrott i studierna av detsamma åter får något av nyhetens behag.

Till slut vill kommittén påpeka, att även om handelsgymnasiernas kurs i historia blir kortare än de allmänna gymnasielinjernas, densamma dock kommer att göra det avsevärt lättare för de från handelsgymnasierna utexaminerade att genom särskild prövning förvärva studentexamenskompetens i historia, vilket kan vara av betydelse exempelvis för dem, som önska ägna sig åt studier vid juridisk fakultet.

Psykologi.

Inläggandet av en särskild kurs i psykologi vid handelsgymnasierna behöver knappast särskilt motiveras. En sådan kurs fyller där samma uppgifter som på de allmänna gymnasielinjerna. Härtill kommer för handelsgymnasiernas del, att dessa förbereda för arbetsuppgifter i samhället, där kunskaper i psykologi äro nära nog nödvändiga. Här skall endast erinras om i hur hög grad framställningar om exempelvis försäljning och reklam samt om företags- och arbetsledning bygga på psykologiska betraktelsesätt. Att kursen i psykologi, som föreslås omfatta 2 veckotimmar, förläggas till klass III, synes också vara så naturligt, att skälen härför icke behöva närmare utvecklas.

Samhällslära.

Till de nu behandlade allmänbildande ämnena ansluter sig på ett naturligt sätt ämnet samhällslära. Eftersom emellertid kommittén föreslår, att samhällslära och nationalekonomi sammanföras under ämnesrubriken samhälls- och ekonomilära, skall samhällsläran behandlas först längre fram (s. 185 ff) i detta kapitel.

I fråga om de allmänbildande ämnena, som nu behandlats, finns givetvis ingen anledning att göra någon åtskillnad på de bägge linjerna i klass III.

En konsekvens av den motivering för dessa ämnens inläggande på schemat, som kommittén lämnat, är också, att ämnena skola vara obligatoriska. I annat fall kunde förstärkningen av de allmänbildande momenten i handelsgymnasiernas undervisning bli skäligen illusorisk.

4. Främmande språk.

I kapitlet om handelsgymnasiernas uppgift har kommittén framhållit den betydelse, som i handelsgymnasiernas undervisning måste tillmätas de främmande språken, och detta icke blott för de elever, som komma att ägna sig åt korrespondens- och sekreteraruppgifter, utan över huvud för dem som avse att utbilda sig för kvalificerat arbete inom affärlivet. Härtill kommer givetvis den mera allmänna betydelse, som språkkunskaper måste ha för de från handelsgymnasierna utexaminerade likaväl som för övriga personer med högre utbildning.

I detta sammanhang kan det vara lämpligt att beröra ett yttrande av skolkommissionen på s. 289 i dess betänkande, där det på tal om handelsgymnasierna sägs, att det är naturligt, att dessa få en utpräglat nyspråklig inriktning. Mot detta skolkommissionens yttrande är ingenting att invända, om, såsom kommittén förmodar, därmed endast avses att framhålla, att de moderna språken måste ha en stark ställning i handelsgymnasiernas undervisning. Av kommitténs hela framställning torde ha framgått, att kommittén är fullt ense med skolkommissionen, då denna förmenar, att ingen anledning finns att vid sidan av handelsgymnasierna inom det allmänna gymnasiet skapa en nyspråklig linje för att därigenom tillgodose utbildningsbehovet för de lärjungar, som ämna ägna sig åt merkantila yrken. Skulle däremot den innebörden givas åt skolkommissionens nyss citerade yttrande, att de moderna språken skulle vara de centrala ämnena i handelsgymnasierna, så kan kommittén icke dela en sådan uppfattning. Kommittén berör denna fråga på flera ställen i sin framställning, och det finns knappast anledning att här närmare ingå på densamma.

Då kommittén nu övergår till att mera i detalj behandla de olika främmande språkens ställning inom handelsgymnasierna, anser kommittén det lämpligast att först behandla *engelska* och *tyska*, därefter *franska* och slutligen *spanska*. Med hänsyn till språkens betydelse i handelsgymnasiernas undervisning vill kommittén relativt utförligt gå in på hithörande frågor.

Engelska och tyska.

1950 års skolproposition föreslår, att enhetsskolans undervisning i engelska skall börja i klass 5, i tyska i klass 7 (och i franska i klass 9). Deltagandet i undervisningen i tyska och franska skall vara frivilligt; dock skola dessa språk fordras för fortsatta studier på gymnasiet. Skolkommissionen har föreslagit en i viss mån ändrad målsättning för undervisningen i de främmande språken. Härom säger kommissionen exempelvis på s. 158 i sitt betänkande: »Huvudvikten bör läggas vid förmågan att på egen hand läsa

och förstå text på det främmande språket. Att höra och förstå och att deltaga i samtal på det främmande språket kommer närmast i betydelse. Först därefter följer förmågan att skriva. Skrivövningarna bör i allmänhet vara av annan art än de nuvarande översättningsproven.» Kommittén hänvisar i övrigt till skolkommissionens framställning, i synnerhet på s. 29 och s. 157—162.

Kommittén anser sig icke ha anledning att taga ställning till de förslag rörande de moderna språkens plats i de allmänna skolorna och målsättningen för undervisningen i dessa språk, som framläggas av skolkommissionen, utan nöjer sig med att konstatera, att ett realiserande därav sannolikt skulle medföra ganska betydelsefulla förändringar i utgångsläget för handelsgymnasiernas undervisning i engelska och tyska. Utgångsläget är ju för övrigt redan nu delvis förändrat, genom att engelskan överallt i realskolan införts som första språk. För tiden intill enhetsskolans genomförande måste också konsekvenserna av de reducerade timplaner för realskolan, varom kungörelse nyligen utfärdats, bli beaktade.

Hittills ha handelsgymnasierna kunnat eftersträva och även i stort sett uppnå samma resultat vid sin undervisning i båda de nu ifrågavarande språken. Att detta varit möjligt, trots att eleverna vid sitt inträde i handelsgymnasierna i regel läst tyska ett eller oftast två år längre än engelska, har berott på att engelskan på nybörjarstadiet är mera lättillgänglig än tyskan. I framtiden torde man kunna räkna med att elevernas kunskaper i engelska vid avläggandet av realexamen bli något bättre än hittills varit fallet, medan deras kunskaper i tyska däremot utan tvivel komma att bli sämre än hittills, detta icke minst i sådana för handelsgymnasiernas undervisning betydelsefulla delar av ämnet som grammatik och skrivning. Den omkastade språkföljden i realskolan kommer kanske härvidlag icke att i och för sig spela största rollen; ännu viktigare torde ur handelsgymnasiernas synpunkter vara den planerade förändringen av målsättningen.

Det ligger nära till hands att av de nu anförda synpunkterna draga den slutsatsen, att vid handelsgymnasierna i framtiden längre tid borde anslås åt tyskan än åt engelskan. Kommittén har emellertid i sitt förslag till timplan ansett sig böra upptaga lika timantal för dessa bägge språk (frånsett vissa skillnader i klass III). *Engelskan* har efter det andra världskriget ytterligare ökat i betydelse, icke minst som internationellt handelsspråk. Handelsgymnasierna böra därför enligt kommitténs mening begagna sig av den något förbättrade grund beträffande kunskaper i engelska, som realskolan i framtiden kan förväntas ge, och sätta målet för undervisningen i detta språk något högre än tidigare.

Betydelsen av kunskaper i *tyska* torde i synnerhet efter det andra världskriget ha alltför mycket nedvärderats i vårt land. Alla skäl finnas för antagandet, att Sveriges affärsförbindelser med Tyskland och övriga tysktalande länder samt med sådana länder, i förbindelse med vilka svenska affärsmän lämpligen kunna korrespondera på tyska, även i framtiden bli av sådan storleksordning, att behov av goda kunskaper i tyska kommer att göra

sig gällande på de mest skilda poster inom det svenska affärs- och näringslivet. Kommittén anser därför, att handelsgymnasierna, trots att de inträdesökande komma att ha svagare grund i tyska än hittills, böra söka föra fram sina elever till kunskaper i tyska, som i stort sett motsvara vad som hittills uppnåtts. Detta bör bli möjligt åtminstone på den treåriga kursens språklinje.

I hittills gällande förebild till undervisningsplan för handelsgymnasierna är för såväl engelska som tyska upptaget 5 veckotimmar i vardera klass I och II eller sammanlagt 10 timmar.

Med hänsyn till nödvändigheten av att bereda ökat utrymme åt de företagsekonomiska ämnena har kommittén föreslagit, att engelska och tyska tillgodoses med 4 veckotimmar i de klasser, där dessa ämnen bli obligatoriska, varigenom således engelskan erhåller sammanlagt 12 timmar på båda de treåriga linjerna och tyskan 12 timmar på språklinjen. Ökningen från 10 timmar till 12 är visserligen icke avsevärd, men betydelsen av densamma bör dock icke underskattas. En undervisning i främmande språk för elever med trots allt ganska avsevärda förkunskaper, vilken omfattar 4 veckotimmar tre år i följd, bör kunna ge ganska goda resultat. Beaktas bör också, att i klass III ett visst urval av lärjungar ägt rum genom att åtskilliga och däribland säkerligen framför allt för studier mindre intresserade avgått från klass II. Ett ytterligare urval sker genom uppdelningen på två linjer i klass III. Dessa omständigheter böra bidraga till höjande av resultatet av språkstudierna, i synnerhet på språklinjen.

Kommittén föreslår, att engelska skall vara obligatoriskt i klass III på bägge linjerna, detta med hänsyn till detta språks stora betydelse icke blott för korrespondensarbete utan över huvud inom handeln. Beträffande tyska har för klass III på företagsekonomiska linjen föreslagits en frivillig kurs om 2 timmar. Denna kurs är främst avsedd att vidmakthålla och utveckla förmågan att förstå tysk text samt att föra samtal på tyska men också att vidmakthålla förmågan att uttrycka sig skriftligt.

Vid åskilliga gymnasier har hittills i undervisningen i engelska och tyska ingått en veckotimmes samtalsövningar för infödd lärare. I och med reduktionen av antalet veckotimmar per klass från 5 till 4 minskas möjligheterna att få utrymme för dylik undervisning. Sådan kan emellertid, om den bedrivs rätt, vara av stort värde. På den företagsekonomiska linjen i klass III torde en av timmarna i engelska kunna användas för dylika lektioner för infödd lärare. Kursen i tyska i denna klass kan eventuellt helt anförtros sådan lärare. Kommittén anser också, att statsbidrag bör utgå, därest vid något handelsgymnasium till det i timplanen angivna timantalet för engelska eller tyska lägges ytterligare en veckotimme, avsedd för nu berörda undervisning.

Kommittén vill också något beröra de mål, som böra kunna uppställas för undervisningen i engelska och tyska inom den nu angivna ramen för antalet undervisningstimmar. För *engelskans* del torde man, som redan ovan antytts, tack vare dels lärjungarnas bättre förkunskaper vid inträdet i han-

delsgymnasierna och dels det ökade totala antalet timmar kunna nå avsevärt fastare och vidare kunskaper på det treåriga handelsgymnasiet än vad som kunnat uppnås på det hittillsvarande tvååriga gymnasiet. Just på det stadium av engelskstudiet, som representeras av handelsgymnasiernas (och de allmänna gymnasiernas) högre klasser, behöva eleverna en intensiv övning för att göra verkliga framsteg och få nödig fasthet i sina kunskaper (först då kan exempelvis synonymiken behandlas mera systematiskt, och först då torde det vara möjligt att utveckla lärjungarnas känsla för nyanser i fraseologi och ordförråd). En förbättring av engelskans ställning möjliggör således ett fördjupande och befastande av lärjungarnas kunskaper i de delar av ämnet, som hittills studerats vid handelsgymnasierna, men den möjliggör också, vilket kanske är ännu viktigare, en breddning av studiet, så att detsamma ej så ensidigt som hittills behöver inriktas på affärsspråket. Vid slutet av klass II bör i engelska i stort sett samma resultat kunna ha nåtts som hittills vid avgången från tvåårig linje.

Tyskans relativt starka ställning på det treåriga handelsgymnasiets språklinje torde, som ovan sagts, ge goda möjligheter att trots lärjungarnas svagare kunskaper i detta språk vid inträdet dock i stort sett nå samma resultat, som hittills uppnåtts vid avgången från tvåårigt handelsgymnasium. Utrymme torde även kunna beredas för läsning av allmän text i ungefär den omfattning, som anges i förslagen till kursplan, även om detta möjligen får ske på bekostnad av affärskorrespondensen. I tyska bör det med andra ord i stort sett vara möjligt att med en treårig studiekurs nå ett resultat, som motsvarar vad som nås i engelska efter två år. Av det sagda följer, att det mål som kan uppsättas för undervisningen i tyska i de nya handelsgymnasiernas klass I—II måste ställas lägre än vad handelsgymnasierna hittills kunnat nå. De affärsbrev, som genomgås, böra vara enkla, och det grammatikaliska och lexikaliska stoffet i de skriftliga övningsuppgifterna begränsas till det centrala.

Franska.

Franskans ställning har hittills varit något olika vid olika handelsgymnasier. Sålunda har detta ämne vid vissa gymnasier varit obligatoriskt i bägge klasserna (dock med viss möjlighet till bortval av fransk skrivning i klass II) men vid andra obligatoriskt endast i klass I och frivilligt i klass II. Gymnasierna ha icke fordrat förkunskaper i franska för inträde men ha dock för inträdessökande angivit, att dylika kunskaper varit önskvärda. Blandningen i klass I av elever med och elever utan förkunskaper i franska har givetvis vållat vissa svårigheter vid undervisningen, mest vid de mindre gymnasierna, som icke kunnat dela upp eleverna på klassavdelningar allt efter deras förkunskaper i franska.

Den hittillsvarande ordningen beträffande franskan i handelsgymnasier har icke varit tillfredsställande. Vid vissa gymnasier har det visat sig, att endast ett mycket ringa antal lärjungar deltagit i den frivilliga undervisningen i detta ämne i klass II. Värdet av en kurs i franska, endast om-

fattande ett läsår, har också ifrågasatts. Olika förslag till ändringar ha framlagts. Enligt en uppfattning borde franskan vara frivillig även i klass I, enligt en annan borde ämnet vara obligatoriskt i klass I och II. Slutligen anse åtskilliga, att handelsgymnasierna böra ställa samma krav beträffande förkunskaper i franska för inträde som de allmänna gymnasierna.

Beträffande värdet av studier i franska kan kommittén i stort sett ansluta sig till de synpunkter som anförts av skolutredningen i dess betänkande del IV: 3, s. 84—88. Vad där anförts gäller visserligen formellt realskolestadiet, men det äger sin tillämpning även för det stadium, som handelsgymnasierna representera. Franskan är enligt kommitténs uppfattning av sådant värde både för allmänbildningen och för den fackutbildning, som handelsgymnasierna avse att lämna, att studiet av detta språk måste tillgodoses vid handelsgymnasierna. I viss motsats till skolkommissionen, som på s. 323—324 i sitt betänkande uttalar den uppfattningen, att franska (eller tyska) eventuellt skall kunna utbytas mot spanska eller ryska, vill kommittén hävda, att studiet av franska obetingat bör äga företräde vid handelsgymnasierna framför de båda sistnämnda språken. Till belysning av värdet av kunskaper i franska kan anföras, att av de åren 1935—1937 utexaminerade handelsgymnasieeleverna över 60 % angivit sig ha haft påtaglig nytta av sin kunskaper i franska.

I enlighet med sin uppfattning om värdet av kunskaper i franska anser också kommittén, att detta ämne åtminstone i viss utsträckning bör vara obligatoriskt vid handelsgymnasierna. Om franskan skulle vara frivilligt ämne i klass I, så ställdes eleverna redan vid sitt inträde i handelsgymnasiet inför ett svårt val. Det är vidare en allmän erfarenhet, att ett frivilligt ämnes ställning är svagare än ett obligatoriskt ämnes. Denna synpunkt anser kommittén också vara av vikt, då det gäller att taga ställning till frågan om franskans ställning i klass II. Medvetandet om att franskan kunnat bortväljas i klass II (såsom fallet varit i de flesta gymnasier) har onekligen försvagat franskans ställning även i klass I. Om en elev redan från början varit inriktad på att välja bort franska i klass II, har detta givetvis haft menlig inverkan på hans intresse för studiet av franska i klass I. Kommittén anser också av ett annat skäl, att franskan bör vara obligatorisk även i klass II. Om, såsom kommittén föreslår, elever mottagas i klass I utan förkunskaper i franska, följer därav, att kursen i franska i klass I ej kan omfatta något egentligt studium av affärstext. En kurs i ett språk vid ett handelsgymnasium, som icke omfattat affärstext, måste sägas vara otillfredsställande och icke fylla sitt syfte. Även i en så kort obligatorisk kurs som 2 timmar i klass II skulle ett ganska stort antal affärsbrev kunna genomgå.

Redan i kapitlet om inträdesfordringarna (s. 151) har kommittén framhållit, att förkunskaper i franska icke böra fordras för inträde. Kommittén vill här framhålla, att en förändring beträffande franskans ställning i realskolan är att förvänta redan inom en snar framtid. Enligt kungörelsen om förändrade timplaner för realskolan och enligt skolpropositionen skall studiet av franska påbörjas först i realskolans högsta klass. Då sålunda frans-

ka icke kommer att studeras mer än ett år på realskolstadiet, bli också olägenheterna av ett med avseende på förkunskaper i franska heterogent elevmaterial i handelsgymnasiernas klass I avsevärt minskade. Skillnaden i utgångsläget för franskundervisningen vid de allmänna gymnasierna och handelsgymnasierna blir också reducerad.

Kommittén har föreslagit ett timantal för franskan av 4 timmar i klass I, 2 timmar i klass II samt i klass III 4 timmar på språklinjen och 2 timmars frivillig undervisning på den företagsekonomiska linjen. Givetvis hade det kunnat vara önskvärt att i klass II ha ett högre timantal, 3 eller 4 veckotimmar. Kommittén har också övervägt ett dylikt alternativ, varvid 2 timmar skulle vara obligatoriska för alla elever och resten användas för skriftliga övningar med frivilligt deltagande. Inom ramen för kommitténs förslag till timplan har dock icke större utrymme kunnat beredas franskan.

Spanska.

Betydelsen av undervisning i spanska för förbindelserna med det vidsträckt spanska språkområdet har länge varit insedd av handelsgymnasierna, som delvis torde kunna betraktas som pionjärer beträffande denna undervisning. F. n. förekommer frivillig undervisning i spanska i klass II vid åtta handelsgymnasier 2 eller 3 veckotimmar. De handelsgymnasier, som övergått till 3 veckotimmars undervisning i spanska, framhålla, att resultaten av undervisningen därigenom blivit avsevärt bättre än tidigare. Då emellertid kommittén föreslagit, att spanska skall läsas som frivilligt ämne både i klass II och i klass III, torde man kunna nöja sig med 2 veckotimmar i vardera klassen.

Ryska.

Kommittén har icke ansett sig kunna medtaga ryska på timplanen. Minsta antalet timmar för en nybörjarkurs i detta ämne vid handelsgymnasierna torde, om kursen skulle ha något större värde, kunna anslås till 8 veckotimmar, fördelade på två läsår. Vid de allmänna läroverk, där ämnet lästs under senare år, ha anslagits sammanlagt 12 veckotimmar däråt. Om plats skulle beredas för ryskan, måste detta ske på bekostnad av ett eller flera andra ämnen. Kommittén vill också framhålla, att ryskan under alla förhållanden icke torde draga till sig annat än ett fåtal studerande. Det åligger knappast en statlig eller kommunal skola att inom sin ram bereda möjlighet till studier av ett ämne, som endast ett ringa fåtal av dess elever intressera sig för eller kunna förväntas få nytta av. Studier av dylika ämnen kunna bedrivas efter avlagd examen.

5. Handelstekniska ämnen.

De ämnen som kommittén ovan betecknat som de handelstekniska ämnena äro de centrala ämnena vid ett handelsgymnasium, de som ge detta gymnasium dess karaktär. Det är också i fråga om dessa ämnen, som kommittén föreslår de mest omfattande förändringarna i jämförelse med hit-

tillsvarande förhållanden. I synnerhet är det ämnet *handelslära*, som föreslås bli helt omlagt. Även för *bokföringen* föreslås vissa ändringar. För det förra ämnets del föreslås en uppdelning på tre olika ämnen, vilka tillsammans med ämnet räkenskapslära, vilken ämnesbeteckning föreslås skola ersätta beteckningen bokföring, sammanföras under den gemensamma rubriken *företagsekonomi*.

Allmän företagsekonomi, distributionslära, företagsorganisation.

Undervisningen och forskningen inom det företagsekonomiska området voro till en början starkt koncentrerade till de avsnitt, som kommittén sammanfattar under rubriken räkenskapslära. Detta förhållande återspeglas tydligt i skolöverstyrelsens nu tillämpade förebild, som vid sidan av ämnena bokföring och handelsräkning upptar endast två timmar handelslära i klass II, vartill kommer 1 veckotimme i försäljnings- och reklamteknik i samma klass. Beträffande variationerna vid de olika gymnasierna hänvisas till redogörelsen härför på s. 50. I kapitlet om handelsgymnasiernas uppgift har bl. a. framhållits, att ett stort antal av handelsgymnasieeleverna efter hand avancerar till ledande poster inom näringslivet. De funktioner de fylla äro över huvud ofta av kvalificerad art. Under dessa förhållanden synes det vara erforderligt, att vid undervisningen även behandlas frågor, med vilka eleverna eljest först efter viss tids praktisk verksamhet kunna få kontakt. Undervisningen i dessa frågor har givetvis betydelse även oavsett elevernas framtida karriär, då den måste bidra till ökad förståelse för företagsledningens arbetssätt och för näringslivets sätt att fungera. Undervisningens syfte måste vara, sett från samhällets synpunkt, att genom eleverna bidra till en effektivisering av det svenska näringslivet.

Hittills har i handelsgymnasierna vad som kan kallas den köpmannamässiga utbildningen i huvudsak genomförts inom ramen för ämnena handelslära samt försäljnings- och reklamteknik. Från handelsgymnasiehåll ha vid åtskilliga tillfällen försök gjorts att bereda utrymme för en utvidgning av ämnet handelslära. Bland annat har distributionsekonomi upptagits på schemat som särskilt läroämne vid ett par gymnasier. Det har emellertid inom ramen för det tvååriga handelsgymnasiet endast kunnat bli fråga om blygsamma kompletteringar.

Syftet med ämnet handelslära har varit att göra eleverna förtrogna med företagets arbetssätt och med sådana institutionella förhållanden, som äro av betydelse för arbetet. Sådana organ och institutioner i näringslivets tjänst som transportmedlen, bank-, försäkrings- och tullväsendet ha gjorts till föremål för en jämförelsevis omfattande men i huvudsak deskriptiv behandling. Detsamma gäller betalningstekniken. Därutöver ha köpeavtalets bestämmelser behandlats med hänsyn till deras praktiska konsekvenser för företagen. Den begränsade tid, som disponerats för ämnet, har emellertid icke medgivit, att vare sig företagets avsättnings- och varuanskaffningsproblem och därav föranledda kostnader eller företagets administrativa och organisatoriska problem kunnat bli föremål för egentlig behandling. Före-

tagets kärnproblem, företagarfunktionen och dess utformning, har således skjutits å sido till förmån för sådana deskriptiva delar av handelsläran, som jämförelsevis tidigt kommit att behandlas i litteraturen.

Detta förhållande är i hög grad historiskt betingat. Som vetenskap är företagsekonomin en av våra allra yngsta. Först under de sista två decennierna har undervisningen i ämnet vid handelshögskolorna så differentierats, att varudistributionens och företagsadministrationens problem kunnat göras till föremål för mera intensiv forskning. De från handelshögskolorna utexaminerade, från vilken krets lärarna i företagsekonomiska ämnen vid handelsgymnasierna i första hand måste rekryteras, ha i allmänhet varit starkt inriktade på problem sammanhängande med företagets redovisning. Numera kan man emellertid i växande utsträckning räkna även med lärare, som äro speciellt intresserade för administrations- och avsättningsproblem.

Den förlängning av kurserna, som föreslås, bör enligt kommitténs mening ge avsevärda möjligheter till en omläggning och utvidgning av de delar av företagsekonomin, som nu nämnts. At distributionsläran bör anslås en så lång tid, att eleverna bli väl förtrogna med handels funktioner och utformningen av dess organ såväl hos tillverkningsföretagen som inom de självständiga leden av parti- och detaljhandlare. Vidare bör studiet av den finansiella organisationen utvidgas så, att eleverna erhålla möjligheter att tränga något in i de problem och problemlösningar inom finansieringen, som äro av väsentlig betydelse för det enskilda företaget såväl som för hela näringslivets ekonomi. Slutligen måste en avsevärt större del av lärotiden ägnas åt en grundlig genomgång av elementära delar av företagsorganisationen. Härvid är det bl. a. av vikt, att de olika arbetsuppgifterna inom ett handels- och industriföretag sådana som varuinköp, lagring, försäljning, kontorsarbete m. fl. studeras från såväl organisatorisk som teknisk och ekonomisk synpunkt. Då ett betydande antal av handelsgymnasiernas elever söker sig över till olika anställningar inom industrien, är det vidare av stort värde, att eleverna i gymnasiet få möjlighet till en någorlunda allsidig inblick i den industriella organisationens olika arbetsuppgifter och bibringas kännedom om de grundläggande principerna för dessa uppgifters lösande i praktiken.

Att kommittén föreslår, att den gamla ämnesbeteckningen handelslära, vilken i och för sig icke skulle vara helt olämplig även i fortsättningen, bytes ut, grundar sig på följande överväganden. Dels måste det anses olämpligt att bibehålla en äldre ämnesbeteckning, när själva ämnesinnehållet undergått sådana förändringar, att det som var det väsentliga i det äldre ämnet endast är avsett att utgöra en mindre och relativt oväsentlig del av det nya ämnet. Dels måste det anses riktigast att för handelsgymnasiernas del begagna den beteckning, som numera användes för motsvarande kunskapsområde vid handelshögskolorna och för övrigt vunnit allmän användning i litteraturen.

Kommittén har stannat för att dela upp det äldre ämnet handelslära i tre delämnen: allmän företagsekonomi, distributionslära och företagsorganisation. Den allmänna företagsekonomin omfattar egentligen, såsom fram-

går av kursplanerna, två delar, dels en inledande del i klass I, i huvudsak till ämnesinnehållet motsvarande den nuvarande handelsläran, dels en sammanfattande del i klass III. För att undvika alltför många ämnen på timplanen ha dock dessa två delar synts kunna sammanföras under den angivna beteckningen, så mycket mer som de delvis beröra samma ämnesområden. I stället för den hittills vanliga benämningen distributionsekonomi har det synts kommittén lämpligare att införa benämningen distributionslära, då jämförelsevis mycket tekniskt betonat stoff ingår i undervisningen.

Sammanlagt ha dessa nya ämnen på timplanen för den företagsekonomiska linjen tillgodosetts med 17 veckotimmar och på språklinjen med 12 obligatoriska veckotimmar. Det bör observeras, att på den företagsekonomiska linjen genom möjligheten till utbyte av distributionslära eller företagsorganisation mot annat ämne antalet faktiskt obligatoriska timmar blir 14.

Kommittén är på det klara med att under en viss övergångstid på grund av brist på lämpliga läroböcker och kompetenta lärare en viss reduktion av de angivna timantalen kan bli nödvändig vid vissa gymnasier men räknar dock med att effektiva åtgärder skola vidtagas för åstadkommande av lämpliga läroböcker och anordnande av fortbildningskurser för lärare, så att dessa övergångssvårigheter skola bli av relativt kortvarig natur.

Räkenskapslära.

Till företagsekonomien räknas också bokföring, balanslära, kostnadsberäkning och andra delar av vad som sammanfattningsvis kan benämnas företagets redovisningslära. Hittills har detta omfattande ämnesområde så gott sig göra låtit behandlas i ämnet bokföring.

Den fullständiga benämningen för nu ifrågavarande ämne i skolöverstyrelsens förebild till undervisningsplan är »bokföring och övrigt kontorsarbete». Enligt förebilden omfattar det 5 veckotimmar i vardera klassen.

Trots det jämförelsevis stora antalet timmar, som sålunda är anslaget till bokföring, har den tillmätta tiden visat sig för knapp. Utvecklingen inom näringslivet på redovisningens område under de tre sista decennierna och den ökade betydelse, som därmed sammanhängande problem erhållit, ha medfört, att kursinnehållet i bokföring undan för undan måst utvidgas. Detta har i sin tur haft till följd, att undervisningen vid handelsgymnasier-na måst forceras eller att betydelsefulla delar av ämnesområdet endast kunnat ytligt behandlas. Industriell redovisning, kontoplaner, kostnadsberäkning och skattefrågor ha sålunda i regel icke blivit föremål för en tillräckligt ingående behandling. Affärsföretagens budgetering och statistik ha i allmänhet endast lätt kunnat vidröras. Kontorstekniken har även på många håll varit en eftersatt ämnesdel.

För att möjliggöra en utvidgning och fördjupning av studierna och för att undvika forcering har kommittén föreslagit, att ämnet på den företagsekonomiska linjen skall erhålla 15 veckotimmar och på språklinjen 11 veckotimmar. För åstadkommande av bättre överblick i tim- och kursplanerna ha av det angivna timantalet för den företagsekonomiska linjen 4 veckotim-

mar rubricerats som »specialkurs». Denna kurs skall främst avse industriell redovisning. För de i klass III återstående 2 timmarna har föreslagits samma kurs som på språklinjen, varför vid de mindre gymnasierna samläsning kan äga rum under dessa timmar mellan bägge linjerna. Redan här kanske det bör påpekas, att en kort genomgång av industribokföringens grunder inlagts i kursen för klass II, varför även språklinjens elever få någon kännedom därom.

Att kommittén föreslagit ändrad ämnesbenämning beror på att den funnit ordet bokföring för trångt för att täcka ämnets verkliga innehåll. Utöver vad som traditionellt betecknas som bokföring, skall i ämnet ingå sådana moment som budgetering, kostnadsberäkning och statistik. Vid valet mellan två inom kommittén framkomna förslag till ny ämnesbenämning, nämligen »redovisningslära» (eventuellt endast »redovisning») och »räkenskapslära», har kommittén stannat för det senare alternativet, eftersom ordet redovisning har ett vidare och mera abstrakt innehåll och ingalunda behöver avse endast räkenskapsmässig redovisning. Till slut bör påpekas, att själva kontorsarbetet föreslås bli behandlat i ämnet företagsorganisation, varför tillägget »och övrigt kontorsarbete» ej längre är behövt.

Matematik med handelsräkning.

Bland de handelstekniska ämnena har handelsräkning intagit en relativt framskjuten plats med 6 veckotimmar (4 + 2) enligt förebilden till undervisningsplan. Vid vissa gymnasier har timantalet minskats till 5, i regel helt förlagda till klass I. Andra gymnasier ha åter haft större timantal än 6. Undervisningen i ämnet har i regel varit strängt fackbetonad, och endast undantagsvis har allmänt matematiskt lärostoff ingått i densamma.

Efter hand har emellertid en del av det fackmässiga materialet i ämnet fått minskad aktualitet, beroende bl. a. på förändrad praxis inom affärlivet. Sålunda har exempelvis den tidigare ofta med stor intensitet bedrivna undervisningen i kontokuranräkning och även terminsräkning allt mera mist i betydelse. Med de snabba förändringar i fråga om förekommande usancer inom handeln, som karakteriserat utvecklingen, har det därjämte visat sig nästan ogörligt att i handelsräkningen bedriva en undervisning, som ständigt i fråga om alla detaljer kunnat ansluta sig till förefintlig praxis. Som fackämne inom handelstekniken har härigenom handelsräkningen kommit att något reduceras i betydelse.

Vid fastställandet av handelsräkningens timantal och kursplan i handelsgymnasiet är det av betydelse att söka finna en hållbar målsättning. Den matematiska undervisningen i all yrkesutbildning torde få anses ha till främsta mål att bibringa eleverna färdigheter i räkning i sådan utsträckning, som deras framtida sysselsättning kan beräknas komma att kräva. Dessutom bör undervisningen i matematik ha till syfte att, liksom fallet är med en del andra läroämnen, medverka till uppövädet av ett logiskt tänkande. Vissa delar av matematiken torde på ett utmärkt sätt kunna lära eleverna att bygga slutledningar på verkliga fakta. Som allmänbildande ämne intar onekligen matematiken härigenom en framskjuten plats.

Båda dessa mål för undervisningen ha utan tvivel sin tillämpning även på den speciella form av matematik, som handelsräkningen utgör. Därtill bör emellertid även beaktas det värde, som undervisningen i ämnet har som stöd för andra ämnen. Genom tillämpningsuppgifter inom handelsräkningens ram är det möjligt att på ett ofta klargörande sätt belysa förhållanden och problem inom affärslivet, vilka endast med svårighet kunna förklaras och inläras på andra vägar än genom räkning.

Med avseende på de förkunskaper i matematik, eleverna ha vid inträdet, räknar kommittén med åtminstone för en längre tid framåt i stort sett samma standard som hittills. Det är dock möjligt, att efter enhetsskolans genomförande kunskaperna i matematik komma att bli något reducerade.

Atskilliga moment i handelsräkningen, som hittills behandlats relativt utförligt vid undervisningen, föreslås av kommittén antingen skola helt utgå eller avsevärt minskas. Beträffande detaljer i detta hänseende hänvisas till kursplanerna med kommentar. Däremot anser kommittén, såsom också närmare behandlas i kommentaren till kursplanen, att vissa avsnitt ur den allmänna matematiken böra ingå i undervisningen. Slutligen föreslår kommittén en ganska avsevärd förstärkning av undervisningen i maskinräkning, vilken åtminstone i regel tänkes förlagd till handelsräkningstimmarna.

Kommittén har föreslagit, att ämnet matematik med handelsräkning skall upptagas på timplanen med 2 timmar i vardera klass I och klass II samt 3 timmar i klass III, där ämnet skulle vara obligatoriskt endast på den företagsekonomiska linjen. Den allmänt matematiska kursen tänkes huvudsakligen förlagd till klass III.

Kommittén är medveten om att det föreslagna timantalet kan synas lågt. Det förutsätter, som redan betonats, en ganska radikal nedskärning av flera moment i de kurser, som hittills ingått i undervisningen.

Det synes kommittén klart, att ämnesbenämningen handelsräkning blir mindre lämplig efter införandet av allmänt matematiskt stoff. Därför har kommittén föreslagit benämningen matematik med handelsräkning. Ett tänkbart alternativ vore att i klass I—II låta ämnet behålla sin gamla benämning och införa den nya benämningen för kursen i klass III.

Handelsrätt.

Handelsrätten har enligt förebilden till undervisningsplan 2 veckotimmar i klass II. Beträffande detta ämne föreslår kommittén ingen ändring. Man kunde visserligen ta under övervägande, huruvida icke ämnet borde tillgodoses med åtminstone 1 veckotimme även i klass III på den företagsekonomiska linjen. Emellertid ha några mer framträdande önskemål om utvidgning av ämnets kursinnehåll och timantal icke framförts. Värdet av entimmesämnerna är också diskutabelt. Vissa rättsliga problem torde emellertid kunna vara lämpliga att behandlas i föreläsningsform i klass III (jfr s. 196).

Undervisningen i ämnet torde böra förläggas till klass II, dels för att de elever, som avgå efter denna klass, skola få del av undervisningen, och

dels emedan detta ämne i stor utsträckning stöder undervisningen i andra ämnen, i synnerhet de företagsekonomiska ämnena.

Ämnet handelsrätt vid handelsgymnasierna omfattar åtskilligt mer än vad som i juridiken brukar hänföras till handelsrätten. Skäl kunde därför finnas att ändra ämnesbenämningen exempelvis till »rättslära», men då denna ämnesbenämning i sin tur bleve väl vid för det kursinnehåll, som undervisningen är avsedd att behandla, har kommittén icke heller på denna punkt ansett sig böra föreslå någon ändring.

6. Ekonomisk geografi samt samhälls- och ekonomilära.

Ekonomisk geografi med varukännedom.

Detta ämne är i förebilden till undervisningsplan upptaget med 2 veckotimmar i vardera klassen. Rätt stora variationer förekomma, såsom framgår av redogörelsen på s. 50. Under handelsgymnasiernas tillvaro har ämnet undergått stora förändringar, i synnerhet har detta varit fallet med undervisningen i varukännedom. Tidigare ansågs detta senare ämne nästan som ett huvudämne i handelsundervisningen, vilket naturligtvis fortfarande är riktigt, så vitt det gäller branschbetonad undervisning för detalj- eller grosshandel. Men värdet av den undervisning i varukännedom, som förr meddelades vid högre handelsskolor, var ofta mycket diskutabelt. Dessa spörsmål bli föremål för mera ingående behandling i kommentaren till kursplanerna.

I fråga om timantalet för ekonomisk geografi med varukännedom föreslår kommittén icke stora förändringar. Ämnet skulle som hittills erhålla 2 veckotimmar i vardera klass I och klass II, men den nuvarande möjligheten att välja bort ämnet i klass II, som finns vid vissa gymnasier, skulle bortfalla. Dessutom skulle ämnet i klass III erhålla 2 timmar men där vara frivilligt. Erfarenheten får visa, om ett dylikt ämne med frivillig karaktär kan göra sig gällande. Ämnets ställning i denna klass stärks dock något genom den möjlighet som finns att byta ut vissa obligatoriska ämnen mot frivilliga.

Speciell varukännedom.

Undervisning i detta ämne förekommer vid tre gymnasier. Kommittén har icke tagit upp ämnet på sitt förslag till timplan, men vill icke förneka, att det samma under vissa förhållanden kan vara värdefullt. Eleverna böra, om undervisning i ämnet skall anordnas, få ägna sig mera ingående åt vissa varugrupper. Det kan vara av värde för sådana elever, som redan inriktat sig på en viss bransch inom handeln, exempelvis som inköpare eller försäljare. Kommittén anser sålunda, att frivillig undervisning bör kunna anordnas i detta ämne, dock högst 2 veckotimmar i en klass. Den lämpligaste förläggningen av dylik frivillig undervisning synes vara till klass III.

Skogsindustriell ekonomi.

Vad som nu sagts om speciell varukännedom vill kommittén också föreslå skall gälla beträffande *skogsindustriell ekonomi*, vari frivillig undervisning förekommit vid Umeå handelsgymnasium med 2 veckotimmar i klass II.

Samhälls- och ekonomilära.

I förebilden till undervisningsplan är ämnet samhällslära företrätt med 1 veckotimme i klass I och nationalekonomi med 2 veckotimmar i klass II. Vid ett gymnasium (Göteborgs) förekommer ingen särskild undervisning i samhällslära, utan ämnet är där sammankopplat med nationalekonomi. Erfarenheten visar, att lärotiden i samhällslära är mycket knappt tilltagen och att undervisningen i nationalekonomi skulle vinna i värde, om en ökning av antalet lärotimmar kunde genomföras.

Vid bedömningen av frågan om lärotiden i ämnena i fråga i det nya handelsgymnasiet bör hänsyn tagas till det mål undervisningen bör eftersträva samt till de förkunskaper eleverna förvärvat före inträdet i gymnasiet. Av stor vikt är vidare att beakta de eventuella problem för undervisningen i dessa ämnen, vilka uppstå genom elevernas brist på mognad och ringa erfarenhet av samhälleligt arbete.

För handelsgymnasiet har *samhällslära* betydelse både som *allmänbildande ämne* och som *fackämne*. Inom det moderna näringslivet har verksamheten vid sidan av de centrala produktiva uppgifterna allt mer kommit att syssla med frågor av allmän social natur, såsom bostadsfrågor, arbetarskydd, avtalsfrågor, företagsdemokrati m. m. Denna verksamhet kräver särskilt av personal i mer eller mindre ledande ställning goda insikter i de ekonomiska och politiska samhällsfrågorna. Då handelsgymnasiet i rätt hög grad syftar till att meddela sådan utbildning, som är av betydelse för innehavare av ledande befattningar inom näringslivet, måste redan av denna anledning en grundlig undervisning i samhällslära anses nödvändig.

Utvecklingen inom vårt ekonomiska liv karakteriseras i vår tid av ett tilltagande samhälleligt inflytande och en ökad samhällelig kontroll, som ävenledes på företagens administrativa personal ställer stora krav på kunskaper om samhällets olika organ. Även detta utgör enligt kommitténs mening en stark motivering för en utökad undervisning i samhällslära, varvid undervisningen i mångt och mycket måste få en rent fackmässig karaktär.

Ett faktum, som kommittén i andra sammanhang framhållit, är vidare, att ett icke obetydligt antal av de utexaminerade från handelsgymnasierna erhålla anställning inom den kommunala och statliga förvaltningen. Goda insikter i samhällslära äro härvid av stor vikt, och samhällsläran får för de elever, det här gäller, betraktas som ett mycket värdefullt fackämne.

Då enligt den allmänna målsättningen handelsgymnasiet skall meddela sina elever en allmän medborgerlig bildning, måste även av denna anledning samhällsläran tillmätas stor betydelse. På sitt sätt torde en god undervis-

ning i ämnet öka det intresse för allmänna frågor inom den statliga liksom den kommunala förvaltningens område, som ofta efterlyses just hos representanterna för vårt näringsliv. Samhällsläran bör även kunna på ett påtagligt sätt bidra till att hos eleverna skapa den för karaktärsmognaden erforderliga vidsyntheten och förståelsen för andra individers och grupper förhållanden och problem.

Redan i den nuvarande realskolan och än mer i den föreslagna nioåriga enhetsskolan ingår en förberedande undervisning i samhällslära. Det är emellertid tydligt, att på detta åldersstadium någon mera djupgående behandling av lärostoffet icke kan komma i fråga, vilket emellertid kan ske i handelsgymnasiet. Den undervisning som eleven erhållit i den föregående skolan måste betraktas såsom en i och för sig värdefull inledning, som dock endast i ringa grad kan minska behovet av undervisningstimmar i ämnet. För att kunna genomföra den undervisning, som kommittén anser nödvändig, erfordras för det treåriga gymnasiet sammanlagt tre veckotimmar, av vilka två böra ingå i första läroåret och en timme i det tredje läroårets timplan. Avvägningen mellan de olika lärotimmarna bör göras så, att undervisningen under första årets timmar ägnas åt en allmän genomgång av ämnets huvudsakliga lärostoff, under det att tredje året anslås till behandling av aktuella samhällsfrågor och sålunda syftar till att genom studiet av dagens problemställningar direkt intressera eleverna för den pågående samhällspolitiska utvecklingen.

För *nationalekonomiens* del kunna i stort sett samma synpunkter anläggas. I det moderna samhället spelar kännedomen om de allmänekonomiska frågorna en väsentlig roll för individen både som medborgare och som medverkande i näringslivets produktiva verksamhet. Ämnet som sådant har även det karaktären av både allmänbildande ämne och fackämne. Dess svårighetsgrad gör att undervisningen måste erhålla ett icke alltför begränsat antal timmar. Det nuvarande timantalet har länge ansetts såsom alltför litet, och i samband med lärotidens utsträckande till tre år föreslår kommittén därför, att timantalet ökas till tre. Då ett gott resultat av undervisningen i nationalekonomi erfordrar en viss mognad, föreslås att två timmar förläggas till klass II och en timme till klass III. Liksom i fråga om samhällsläran bör sista läsåret särskilt ägnas åt aktuella frågor, under det att den grundläggande undervisningen bör ingå i andra läsåret.

I samband med diskussionen av undervisningen i samhällslära och nationalekonomi har den tanken alltmera befästs, att båda ämnena böra sammanföras till ett ämne, som lämpligen kan erhålla beteckningen samhälls- och ekonomilära. Såsom motiv för en sammanslagning anföres främst den svårighet, som måste föreligga att dra gränsen mellan de båda ämnena. Sålunda bör i båda läroämnena ingå en behandling av befolkningsläran. Flera frågor kunna icke behandlas i ekonomiläran utan att man samtidigt berör väsentliga delar av samhällsläran, såsom monopolbildningen, penningväsendet, beskattningen m. fl. Konjunkturväxlingarna ha stor betydelse såväl i det ena ämnet som i det andra. På skolstadiet kan över huvud taget studiet

av samhällsekonomin anses utgöra en del av studierna i samhällskunskap. Ett dylikt betraktelsesätt har för den allmänna skolans del anlagts av skolutredningen, skolkommissionen och skolöverstyrelsen. För att undgå de stundom besvärliga irritationer, som lätt uppstå då två läroämnen tangera varandra, torde också ett sammanförande av lärostoffet under en rubrik anses väl motiverat.

I undervisningen kan det vid vissa gymnasier bli nödvändigt att använda olika lärare i samhällslära och i ekonomilära, vilket givetvis måste anses såsom ett skäl mot en sammanslagning. Vid betygssättningen torde i så fall vissa svårigheter kunna uppstå. Dessa nackdelar anser dock kommittén vara mindre tungt vägande än de fördelar, som vinnas genom en sammanslagning.

Kommittén har föreslagit, att det sammanslagna ämnet skall benämnas *samhälls- och ekonomilära*. Motivet för denna benämning är framför allt, att en sådan ämnesbenämning ur praktiska synpunkter är bättre än »samhällslära och nationalekonomi». Kommittén håller dessutom före, att benämningen »nationalekonomi» är en alltför pretentiös beteckning för den undervisning, som avses. »Ekonomilära» kan anses vara lämpligare med hänsyn tagen till att undervisningen måste få relativt propedeutisk karaktär. Mot den föreslagna ämnesbeteckningen kan invändas, att »ekonomilära» är av väl obestämd innebörd; det kan möjligen anses mindre tillfredsställande att ha två skilda ämnen benämnda »företagsekonomi» och »ekonomilära». Benämningen ekonomilära är emellertid redan accepterad vid åtskilliga skolformer, t. ex. flickskolor samt lärlings- och yrkesskolor för handel.

I och för sig spelar det givetvis mindre roll, om vid något handelsgymnasium en sammanslagning ej kommer till stånd, blott bägge delämnena bli tillräckligt tillgodosedda. Dock kunna härigenom svårigheter uppstå beträffande betygssättningen och utformningen av villkoren för erhållande av avgångsexamen från klass III. Vid prövning av eventuella förslag om delning av ämnet böra därför nu berörda konsekvenser beaktas.

7. Praktiska läroämnen.

Stenografi.

Stenografien har i överstyrelsens förebild till undervisningsplan haft ett timantal av 2 veckotimmar i klass I och 3 i klass II. Vid ett flertal gymnasier har antalet obligatoriska timmar i klass II begränsats till 2, varjämte lämnats 1 veckotimmes frivillig undervisning i ämnet, vilken i regel torde ha ägnats åt stenografering på främmande språk, d. v. s. engelska och tyska och i något fall även franska.

Att stenografien ansetts böra vara obligatorisk vid handelsgymnasierna har säkert sin främsta förklaringsgrund i att ett så stort antal av de utexaminerade eleverna ägnat sig åt korrespondensarbete, åtminstone under den första tiden efter avgången från skolan. Kommitténs undersökning av de

åren 1935—1937 utexaminerade elevernas sysselsättningsförhållanden ger en god belysning av nu berörda förhållanden. Av nämnda undersökning framgår, att 54 % av de manliga eleverna och 79 % av de kvinnliga i de tvååriga kurserna ansett sig ha påtaglig nytta av sina kunskaper i stenografi.

Inom kommittén ha ingående överläggningar rörande stenografiens ställning i det nya handelsgymnasiet ägt rum. Som argument mot att stenografien fortfarande skulle vara obligatorisk, ha anförts huvudsakligen två skäl. För det första har det framhållits, att en avsevärd del av de utexaminerade eleverna icke komma att ägna sig åt arbetsuppgifter, där de få användning för stenografi, exempelvis sådana elever som ägna sig åt redovisningstekniska eller försäljningstekniska uppgifter. Det kan förväntas, att efter genomförandet av kommitténs förslag till omorganisation av handelsgymnasierna ett stigande antal utgående elever komma att ägna sig åt dylikt arbete. För det andra har det anförts, att utvecklingen i fråga om ljudupptagnings- och ljudåtergivningssapparater kommer att allt mera minska stenografiens betydelse. Till följd av kriget och det ekonomiska läget har kanske vårt land ännu icke kunnat hålla jämna steg med utvecklingen på detta område i Förenta staterna, men det är blott en tidsfråga, när så blir fallet. Behovet av stenografikunnig personal inom näringslivet och även för övrigt torde sålunda komma att minskas.

Mot de nu anförda argumenten för att stenografien ej längre skulle vara obligatorisk har inom kommittén anförts, att det faktiskt fortfarande råder stor efterfrågan på handelsutbildade ungdomar med färdighet i stenografi. Därom kan en blick på de större tidningarnas annonser om lediga platser lätt övertyga. Den viktigaste förutsättningen för att en person skall bli en god och användbar stenograf är god allmän utbildning; det vore under sådana förhållanden egendomligt och beklagligt, om stenografiens ställning just vid handelsgymnasierna skulle försvagas. Stenografiska färdigheter kunna vara till mycket god nytta även för den, som ej sysslar med korrespondensarbete. Visserligen är det riktigt, har det vidare sagts, att den moderna ljudupptagnings- och ljudåtergivningstekniken i åtskilliga fall kunnat ersätta ett stenografiskt förfaringsätt, men hittills ha dock dylika apparater endast fått begränsad användning och ingalunda gjort stenografer överflödiga.

Som praktiskt skäl mot att göra stenografien frivillig har anförts vanskligheten av att låta ett ämne, som till en början är så pass arbetskrävande som stenografien, vara frivilligt. Att beteckna stenografien som ett svårt ämne för elever på handelsgymnasiets bildningsnivå är däremot icke riktigt; om blott eleverna få tillräcklig tid för övning, hör det till undantagsfallen, att de icke bli godkända enligt de av skolöverstyrelsen fastsatta normerna. Omkring 120 lektioner, d. v. s. vad som i stort sett motsvarar kursen i handelsgymnasiernas klass I och II, med tillhörande hemarbete anses vara tillräckligt härför.

Kommittén har kommit till den uppfattningen, att även om ovisshet kan råda rörande betydelsen av färdighet i stenografi i framtiden, så är dock tiden ännu knappast mogen för en så pass betydelsefull förändring som att göra stenografien frivillig i handelsgymnasierna. Om 5—10 år torde läget ha klarnat, och frågan kan då tagas upp till ny bedömning. På grund härav har kommittén föreslagit, att stenografien skall vara obligatorisk med 2 veckotimmar i vardera av klasserna I och II och på språklinjen i klass III. Därjämte föreslås 1 timme frivillig stenografi i klass II, vilken framför allt är avsedd att ge de elever, som ämna avgå efter klass II, övning i stenografi på engelska och tyska. Om den företagsekonomiska linjens elever i klass III önska delta i stenografi, bör möjlighet lämnas dem härtill.

Ett förslag, som diskuterats inom kommittén, har varit att göra stenografien obligatorisk endast i klass I och därefter frivillig. Detta har dock förkastats, eftersom kursen i stenografi i klass I endast, eller åtminstone huvudsakligen, omfattar inlärande av det stenografiska systemet och ej några hastighetsövningar. Nyttan av en kurs i stenografi endast omfattande kursen i klass I är därför mycket ringa.

Maskinskrivning.

Maskinskrivning är i förebilden till undervisningsplan upptagen med 2 veckotimmar i klass I och 1 veckotimme i klass II. I realiteten har timantalet varit ganska varierande och i regel högre. Vid flera gymnasier har förutom den obligatoriska undervisningen förekommit frivillig sådan, i vilken flertalet elever deltagit. Om den stora betydelsen av undervisningen i maskinskrivning råder ingen tvekan.

Kommittén har föreslagit, att ämnet skall vara obligatoriskt i klass I och II och på språklinjen i klass III med 2 veckotimmar i vardera klassen och frivilligt med likaledes 2 veckotimmar i klass III på företagsekonomiska linjen. Ehuru undervisning med denna omfattning kanske ej kan anses vara fullt tillräcklig för att ge eleverna den rutinmässiga säkerheten i maskinskrivning, bör den dock kunna ge dem så pass god färdighet, att de efter kortare tids övning i praktiken få fullgod färdighet. För de elever på språklinjen, som ha fallenhet för ämnet, bör tiden dock vara väl tillräcklig för att ge dem fullgod färdighet.

8. Övningsämnen.

Välskrivning.

I välskrivning samt textning och reklamteckning upptar förebilden till undervisningsplan 1 veckotimme som obligatorisk i klass I. Vid vissa gymnasier har undervisningen omfattat 2 veckotimmar. De elever som visat sig äga en god handstil ha sysselsatts med textning och reklamteckning samt successivt kunnat bli befriade från undervisningen.

Från affärlivets sida klagas ofta över att den skolutbildade ungdomen har dålig handstil. Kommittén har den uppfattningen, att dessa klagomål i stor utsträckning äro grundade, men håller för troligt, att det skolstadium,

där den effektivaste insatsen för handstilarnas förbättrande kan göras, ligger åtskilligt under handsgymnasiets stadium. Ehuru handstilarna ofta äro ganska fixerade på gymnasialstadiet, så vill kommittén dock icke förneka, att även på detta stadium i flera fall god effekt kan nås vid undervisning i välskrivning. Det synes dock kommittén vara uppenbart, att denna undervisning endast bör gälla elever med undermåliga handstilar. Alla andra böra helt befrias från undervisningen i välskrivning.

Med hänsyn till vad som anförts, föreslår kommittén, att i klass I anordnas 1 veckotimmes obligatorisk undervisning i välskrivning för de elever, som visa sig vara i behov därav. I timplanen har denna timme satts inom parentes för att utmärka, att den ej är obligatorisk för alla elever. I den mån de i välskrivningsundervisningen deltagande visa sig ha förvärvat en tillfredsställande handstil, böra de befrias från vidare deltagande.

Kommittén föreslår emellertid, att vitsord i handstil skall sättas även i klass II och III. Vitsordet sättes av den lärare, som av rektor erhåller detta uppdrag. Vid alla skriftliga övningar och i synnerhet i bokföringsundervisningen bör det vara lärarna angeläget att övervaka, att eleverna lägga sig vinn om en tydlig och vårdad handstil.

Textning och reklamteckning kunna icke sägas ligga inom ramen för handsgymnasiernas studiemål, och någon undervisning i dessa ämnen har därför icke föreslagits av kommittén. Elever, som äro intresserade därav, böra kunna deltaga i separata kurser, antingen i aftonkurser, som torde vara företrädda i de flesta handsgymnasiestäder, eller i korrespondenskurser.

Gymnastik med lek och idrott.

Gymnastik har hittills varit obligatoriskt endast vid ett handsgymnasium, nämligen Gävle, och frivilligt vid ett gymnasium, Umeå. Något gymnasium har förfarit så, att det erlagt avgifterna för de elever, som velat deltaga i övningar, som bedrivits av gymnastikföreningar och andra sammanlutningar.

Anledningen till att undervisning i gymnastik ej förekommit vid handsgymnasierna torde ha varit tvåfaldig. Kostnaderna för gymnastikredskap och -lokaler äro förhållandevis höga, varför gymnasierna ej ansett sig kunna bestrida dessa kostnader. Att de mindre gymnasierna ej kunnat skaffa sig egna gymnastiklokaler, har ju för övrigt varit självklart. Vidare har det varit svårt att inom ramen för en tvåårig kurs ge fullgod handelsfackutbildning, och följderna därav har blivit, att den ej fackinriktade utbildningen fått stå tillbaka.

Vid ett genomförande av kommitténs förslag kommer frågan om gymnastikundervisningen i ett nytt läge. Om, såsom kommittén föreslår i kap. 17, det ekonomiska ansvaret överflyttas på kommunerna och dessa erhålla statsunderstöd enligt i princip samma grunder som de högre kommunala skolorna, bli de ekonomiska möjligheterna för att anordna gymnastikundervisning vid handsgymnasierna desamma som för andra allmänna skolor. I

och med studietidens utsträckande till tre år ha också bättre möjligheter skapats att tillgodose andra undervisningsbehov än de rent fackmässiga.

Kommittén anser det icke nödvändigt att upprepa de allmänt godtagna argument, som tala för att lägga in regelbundna kroppsövningar i skolungdomens arbetsprogram. Kommittén föreslår sålunda, att gymnastikundervisningen blir obligatorisk vid handelsgymnasierna.

Givetvis tala principiella skäl för att timantalet för gymnastik vid handelsgymnasierna blir detsamma som vid andra motsvarande skolor. Vid de allmänna gymnasiernas tre sista ringar är timantalet 4 + 4 + 3 och vid de tekniska gymnasierna f. n. 3 i varje klass. Kommittén har emellertid icke upptagit mer än 2 veckotimmar i gymnastik i sitt förslag till timplan. En orsak härtill är, att kommittén velat hålla timantalet i klass I och II nere vid 36 timmar i veckan och i klass III det obligatoriska timantalet ännu lägre för att där bl. a. ge eleverna tillfälle att delta i frivilliga ämnen. En annan orsak till det låga timantalet för gymnastik är, att anordnandet av denna undervisning under alla förhållanden torde bli förenat med svårigheter vid vissa gymnasier, framför allt till följd av den stora brist på gymnastiklokaler, som skolväsendets utveckling och den f. n. rådande svårigheten att få byggnadstillstånd för dylika lokaler framkallat. Det är möjligt, att enstaka gymnasier måste få dispens tills vidare från anordnandet även av den av kommittén föreslagna gymnastikundervisningen. Dylik dispens bör dock lämnas endast i nödfall.

Vid de allmänna läroverken och motsvarande skolor skola minst tio, högst tolv dagar anslås till friluftsversamhet, vartill även räknas studieutflykter (läroverksstadgan 20 §). Då handelsgymnasierna i regel torde komma att sakna egna gymnastiklärare, som kunna åtaga sig ledningen av denna friluftsversamhet, och då vidare kommittén föreslagit något kortare läsår vid handelsgymnasierna än vid de allmänna läroverken, anser kommittén, att de dagar, som vid handelsgymnasierna skola anslås till friluftsversamhet, böra begränsas till förslagsvis lägst fyra, högst åtta.

9. I timplanen icke upptagna ämnen.

Redan här ovan har kommittén redogjort för skälen till att vissa ämnen icke upptagits i timplanen. Det synes lämpligt att som komplettering också något beröra ytterligare ett par ämnen, som icke kunnat beredas plats.

Kristendoms- eller *religionskunskap* har nu lika litet som i hittills gällande förebild till undervisningsplan upptagits som ämne i handelsgymnasierna. Det kan dock förtjäna framhållas, att den förstärkta undervisningen i allmänbildande ämnen bör ge ökade tillfällen att behandla idéhistoriska och etiska frågor. Som en röd tråd i den företagsekonomiska undervisningen bör även gå framhållandet av självklarheten av en hög etisk standard inom näringslivets alla grenar och i allt yrkesarbete. Vid de fristående föreläsningar, som, enligt vad kommittén längre fram anför, böra arrangeras vid handelsgymnasierna, kunna och böra också exempelvis livsåskådningsfrågor tagas upp till behandling.

De naturvetenskapliga ämnena, *fysik*, *kemi* och *biologi*, äro ej företrädde i handlingsgymnasiernas timplan med undantag av den kontakt med kemi och botanik, som undervisningen i varukännedom kan ge. Att detta är en brist är självklart. Kommittén instämmer med skolutredningen som på s. 419 i sitt betänkande om gymnasiet yttrar: »Dessa ämnen ha fått en sådan betydelse i det moderna livet, att det vore önskvärt med en jämförelsevis fyllig orientering i dem för alla blivande studenter». Skolutredningen har därför föreslagit, att på de gymnasielinjer, där dessa ämnen icke äro företrädde, en i desamma orienterande lektionstimme per vecka skulle inläggas på schemat. Kommittén skulle vara frestad att föreslå något liknande för handlingsgymnasiernas del, men avstår därifrån, då den icke vill ytterligare belasta timplanen. Däremot räknar kommittén med att de fristående föreläsningarna också skola kunna tjäna till att ge viss naturvetenskaplig orientering.

10. Möjlighet till fritt ämnesval i klass III.

Kommittén övergår nu till att behandla den möjlighet till i viss utsträckning fritt ämnesval, som kommittén föreslagit för klass III. Kommittén har ansett, att det för en fackskola som handlingsgymnasiet är fördelaktigast med fasta linjer, och vill framhålla, att detta även är önskvärt ur praktiska synpunkter, eftersom flera handlingsgymnasier äro relativt små läroanstalter och därför större splittring i fråga om elevernas ämnesval måste undvikas. Emellertid har kommittén ansett, att eleverna i klass III böra erbjudas något flera möjligheter till kombinationer av ämnen än vad själva uppdelningen på två linjer innebär. Erfarenheten får visa, om genomförandet av kommitténs förslag i berörda hänseende i tillämpningen kommer att stöta på svårigheter och vilka modifikationer som i så fall äro önskvärda. Ett av motiven till kommitténs förslag har varit en önskan att öka elevernas möjligheter till deltagande i de ämnen, som upptagits som frivilliga.

Den föreslagna anordningen innebär, att på den företagsekonomiska linjen ett av ämnena distributionslära, företagsorganisation och räkenskapslära, specialkurs, kan bytas ut mot ett eller flera frivilliga ämnen med minst motsvarande timantal. På språklinjen gäller motsvarande ettdera av ämnena franska eller tyska. På detta sätt skapas mellanformer mellan de bägge linjerna, t. ex. genom att på språklinjen ett av de nämnda språken bytes ut mot ett eller två av de företagsekonomiska ämnena. Såsom frivilliga ha upptagits även ämnen, tillhörande den andra linjens speciella ämnesgrupp. Kommittén har varit något tveksam om vilka ämnen som sålunda skulle angivas som frivilliga. Vid avgivandet av sitt förslag har kommittén letts av en önskan att åt de bägge linjerna bevara så stor fasthet som möjligt. Även schematekniska skäl tala för en begränsning av antalet kombinationsmöjligheter. Om en lärjunge emellertid undantagsvis i sin ämneskombination skulle önska medtaga annat ämne från den av honom icke valda linjen än dem som på timplanen angivits som frivilliga, bör möjlighet beredas honom därtill, förutsatt att schemat tillåter den av honom önskade kombinationen.

Samläsning mellan de bägge linjerna i klass III bör naturligtvis förekomma i största möjliga utsträckning i ämnen, där kurserna överensstämmer. På så sätt reduceras för de mindre gymnasierna risken för att undervisningsavdelningarna skulle bli för små. Om var och en av linjerna förutsättes ha fullt tillfredsställande elevantal, exempelvis tolv, föreligger denna risk huvudsakligen för franska och tyska på den företagsekonomiska linjen. Naturligtvis kunna även avdelningarna i franska eller tyska på språklinjen och de gemensamma avdelningarna i spanska och ekonomisk geografi bli väl små. Eventuella bortval av ämnen på den företagsekonomiska linjen torde i allmänhet bli kompenserade genom motsvarande tillval av elever från språklinjen.

Minimiantalet elever för anordnande av undervisning i frivilligt ämne torde böra sättas till fem. Om högre antal fordrades, komme säkert svårigheter att uppstå vid de mindre gymnasierna. Samläsning i franska och tyska mellan de bägge linjerna kan ordnas på så sätt, att de två timmar, som äro speciella för språklinjen, användas huvudsakligen för skriftliga övningar. Då dylik samläsning dock medför en försämring av undervisningen i dessa språk för språklinjens elever, bör särskild undervisning för den företagsekonomiska linjens elever i franska och tyska få anordnas, när antalet deltagande elever uppgår till minst åtta.

Det är tänkbart, att något eller några av de mindre gymnasierna komma att anse, att det skulle vara förenat med alltför stora svårigheter att genomföra kommitténs förslag beträffande utformningen av klass III, och i stället önska få en timplan med mindre antal kombinationsmöjligheter fastställd. Dylika ansökningar synas böra upptagas till välvillig prövning av den myndighet, som fastställer timplanerna. För fastställande av en dylik modifierad timplan synes dock som villkor böra ställas, att det för de särskilda ämnena angivna timantalet icke väsentligt avviker från kommitténs förslag, och vidare att möjlighet finns att genomgå klassen med såväl ett som två främmande språk med det för språklinjen angivna timantalet, och slutligen att specialkursen i räkenskapslära anordnas. Självklart är också, att de obligatoriska ämnen, som enligt kommitténs förslag äro gemensamma för bägge linjerna och icke utbytbara, skola vara av samma karaktär även i en modifierad timplan.

11. Sammanfattande jämförelser.

Sedan kommittén i detalj har redogjort för sitt förslag beträffande de olika ämnenas placering på timplanen och därvid gjort jämförelser beträffande varje ämne med hittills gällande förebild till timplan, kan det vara av visst intresse att se, hur en dylik jämförelse utfaller, om ämnena sammanföras i grupper. En dylik jämförelse är av särskilt intresse beträffande de tre första ämnesgrupperna enligt kommitténs indelning på s. 169, nämligen allmänbildande ämnen, främmande språk och handelstekniska ämnen. Endast obligatoriska ämnen böra medräknas och ingen hänsyn tagas till möj-

ligheterna av vissa ämnesbyten i klass III. Till de allmänbildande ämnena föres samhällslära med 3 veckotimmar. Sammanställningen blir av följande utseende.

	Skolöverstyrs: förebild		Kommitténs förslag			
			Företagsekon. linjen		Språklinjen	
	Tim.	%	Tim.	%	Tim.	%
Allmänbildande ämnen..	6	9	16	15·4	16	15·4
Främmande språk.....	25	37·8	26	25·0	34	32·7
Handelstekniska ämnen .	21	31·8	41	39·4	29	27·9
Övriga ämnen	15	22·4	21	20·2	25	24·0
Summa	67	100	104	100	104	100

Av det, som denna sammanställning visar, vill kommittén fästa uppmärksamheten på följande:

1. De allmänbildande ämnena ha tillgodosetts så, att deras totalantal timmar ökats från 6 till 16 och deras procentuella andel i antalet timmar från 9 % till 15,4 %.
2. Språken ha hävdad sin ställning, även på den företagsekonomiska linjen. På språklinjen ha de ökat med 9 timmar.
3. De handelstekniska ämnenas timantal har avsevärt utökats, på den företagsekonomiska linjen i det närmaste fördubblats, nämligen från 21 till 41 timmar, och på språklinjen till 29 timmar.
4. Proportionerna mellan ämnesgrupperna äro på språklinjen ungefär oförändrade, fränsett förstärkningen av de allmänbildande ämnena och införandet av gymnastik, medan på den företagsekonomiska linjen de handelstekniska ämnena fått en dominerande ställning.

En jämförelse mellan kommitténs förslag till timplaner för handelsgymnasierna och skolkommissionens förslag till timplaner för de allmänna gymnasierna, huvudsakligen med avseende på de ämnen som äro gemensamma, kan också vara av intresse i synnerhet för att få några hållpunkter för bedömning av handelsgymnasiestudiernas kompetensvärde. Kommittén har vid verkställandet av denna jämförelse utgått från det timplansalternativ, som i skolkommissionens förslag betecknas som det nordhultska förslaget. En jämförelse med skolkommissionens alternativ med horisontell klyvning är svårare att genomföra på grund av den speciella utformning, som klass 12 i detta fall fått. Av särskilt intresse vid verkställandet av en jämförelse av nu berört slag är att utröna huruvida för vissa ämnen kommitténs förslag beträffande handelsgymnasiernas timplaner upptager *mindre* antal timmar än vad som på det nordhultska förslaget finns upptaget för den eller de allmänna gymnasielinjer, där ifrågavarande ämne blivit *minst* tillgodosett. Jämförelserna böra naturligtvis avse klasserna 10—12 i det allmänna gymnasiet.

Filosofi (psykologi) är sålunda i det nordhultska förslaget till timplan för det allmänna gymnasiet för reallinjen upptaget med 2 veckotimmar, modersmålet likaledes för reallinjen med 8 timmar, d. v. s. i bägge fallen full överensstämmelse med kommitténs förslag. Kemi finns icke alls upptaget för latinlinjen. Beträffande dessa ämnen kan det sålunda icke hävdas, att handelsgymnasiutbildningen underskrider vad som enligt förslaget ansetts som minimum för gymnasiestudier i allmänhet. Historia och samhällskunskap är för reallinjen upptaget med 10 timmar; enligt kommitténs förslag skulle dessa ämnen på handelsgymnasiet tillgodoses med sammanlagt 6 timmar. Här föreligger alltså en skillnad till handelsgymnasiets nackdel, vilken dock något utjämnas, om, såsom icke synes helt oberättigat, även ekonomilärans timantal medräknas; timantalet för handelsgymnasiet blir då 9. Beträffande språken *överstiger* engelskans och tyskans timantal i handelsgymnasierna dessa ämnens timantal på de gymnasielinjer, där de äro *bäst* representerade, med för engelskan 4 timmar samt för tyskan 5 timmar på språklinjen och 1 timme på företagsekonomiska linjen. För franskan ligga förhållandena något annorlunda till. På språklinjen understiger handelsgymnasiets timantal för detta ämne timantalet för latin- och allmänna linjerna med 1 timme, men överstiger detsamma timantal på reallinjen med 1 timme. På den företagsekonomiska linjen understiger franskans timantal ämnets timantal på reallinjen med 3 timmar. (Även de olika kraven på förkunskaper i franska böra naturligtvis beaktas.) Geografien i handelsgymnasiet har 1 timme mindre än vad som föreslagits för den allmänna linjen, där ämnet är *bäst* representerat, men överstiger timantalet på de övriga linjerna. I fråga om matematiken torde man väl kunna säga, att de 4 timmar ämnet matematik med handelsräkning fått även på handelsgymnasiets språklinje väl motsvara de 4 timmar ämnet har på latinlinjen. Kristendoms-kunskap finns icke upptaget på handelsgymnasiets timplan, ej heller fysik eller biologi, men beträffande de båda sista ämnena torde observeras, att desamma på latinlinjen endast äro företrädade med respektive 2 och 4 timmar.

Kommittén är naturligtvis fullt medveten om att åtskilliga ändringar kunna komma att göras på det nordhultska förslaget, om nu detta över huvud lägges till grund för det allmänna gymnasiet timplaner, men vad som vinnes för ett ämne måste tagas från något annat, varför jämförelsen i stort sett torde stå sig.

Av den nu gjorda jämförelsen framstår det enligt kommitténs mening överraskande klart, att redan ur de synpunkter som nu lagts handelsgymnasiutbildningen väl förtjänar att ställas vid sidan av det allmänna gymnasiet utbildning i allmänt kompetenshänseende. Härtill kommer, som kommittén på annat ställe utförligt uppehållit sig vid, att studiet av handelsgymnasiernas fackämnen också måste sägas vara av betydande allmänbildningsvärde.

IV. Föreläsningar.

Vid handelsgymnasierna torde hittills föreläsningar av personer utom skolans tjänst ha varit relativt sällsynta. När sådana förekommit, ha de i regel tjänat att få något specialområde belyst av någon fackman.

Vid de tekniska gymnasierna och fackskolorna förekomma sedan lång tid tillbaka föreläsningar utanför timplanen. Ursprungligen avsågo dessa föreläsningar endast arbetarskydd och hygien. Från och med budgetåret 1943/44 har emellertid statsanslag beviljats till föreläsningar i tekniska ämnen, och från och med läsåret 1944/45 ha föreläsningarna utsträckts att omfatta även humanistiska och sociala ämnen, bland annat arbetsmarknadsfrågor. Från och med budgetåret 1945/46 äro anslagsposterna till de olika slagen av föreläsningar jämte de fortbildningskurser för redan utexaminerade läroverksingenjörer, som anordnas vid tekniska läroverk, sammanförda under ett gemensamt anslag Högre tekniska läroverk: Föreläsningar och fortbildningskurser. För budgetåret 1949/50 uppgår anslaget i fråga till 21 000 kronor.

Föreläsningarna i humanistiska och sociala ämnen, bl. a. arbetsmarknadsfrågor, anordnas under medverkan av kommittén för humanistisk orientering vid teknisk utbildning. Genom denna kommittés försorg ha även vissa anslag för föreläsningsverksamheten tillskjutits från näringslivet.

För handelsgymnasierna liksom vid annan handelsutbildning vore föreläsningar av framför allt två skilda slag av värde. För det första komme sådana i fråga, som avsåge att komplettera undervisningen beträffande ämnen, som ej äro företrädade i timplanen (värdet av dylika föreläsningar har ovan berörts på tal om att kristendomskunskap och naturvetenskapliga ämnen ej upptagits på timplanen), ävensom andra föreläsningar av allmän karaktär. För det andra skulle det gälla föreläsningar, som avsåge att komplettera den mera fackmässiga utbildningen. Det är svårt för läraren att jämsides med sin dagliga lärargärning följa den ofta snabba utvecklingen inom näringslivet i detalj. Impulser från utomstående specialister kunna då bidra till att hålla undervisningen å jour med utvecklingen och berika densamma, samtidigt som de kunna ge läraren goda uppslag i hans arbete. I dessa föreläsningar kunna upptagas till behandling exempelvis kontors- och bokföringsorganisation, deklarationsfrågor, aktuella problem inom distributionen, handelsorganisationer, handelspolitiken, bank-, försäkrings-, transport- och tullväsendet, arbetsmarknadsfrågor o. s. v.

Kommittén hyser den uppfattningen, att statsbidrag bör utgå till föreläsningar vid handelsgymnasierna, men har icke nu velat framlägga något detaljerat förslag därom. Därest handelsgymnasierna bli kommunaliserade med bestämt statsbidrag bl. a. till lärarlöner, torde statsbidraget till föreläsningar böra utgå med visst belopp för föreläsning jämte bidrag till utbetalande i förekommande fall av rese- och traktamentsersättning, d. v. s. samma ordning som f. n. gäller beträffande statsbidrag till föreläsningar vid kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning. Vid ett för-

statligande av handelsgymnasierna bör statsbidraget till föreläsningar utgå efter samma ordning, som gäller för de högre tekniska läroverken. Överstyrelsen för yrkesutbildning torde vid lämplig tidpunkt i sina medelsframtällningar kunna upptaga frågan om statsbidrag till föreläsningar. Att kommittén nu ej avger formligt förslag om grunderna för sådant statsbidrag sammanhänger givetvis med att detta är en fråga, som ej behöver lösas samtidigt som andra frågor rörande handelsgymnasiernas organisation. Kommittén vill också framhålla, att det även är tänkbart, att föreläsningsverksamhet, därest gymnasierna kommunaliseras, bedrivs i begränsad omfattning utan statsbidrag under den första tiden.

Vid anordnandet av föreläsningar vid handelsgymnasierna liksom vid andra handelsskolor torde lämpligen Svenska samfundet för affärsutbildning kunna medverka genom uppgörande av förslag till föreläsningssämnen och föreläsare. Då det gäller föreläsningar över allmänna ämnen torde lätt en viss anknytning kunna ske till de högre tekniska läroverkens föreläsningar av dylik art. I vissa fall torde gemensamma föreläsningar kunna anordnas för lärjungarna vid ett tekniskt gymnasium och ett handelsgymnasium belägna i samma stad, i andra fall kan samme föreläsare vid samma tillfälle besöka bägge slagen av skolor.

V. Praktik under skoltiden.

I kapitlet om inträdesfordringarna har kommittén berört frågan om praktikens värde för handelsgymnasiestudier. Vad där yttrades äger i huvudsak sin tillämpning även på praktik under skoltiden. Dock torde man kunna säga, att det värde som kan tillmätas även kortare praktik under studietiden är större än vad kommittén gjort gällande beträffande dylik praktik före inträdet i skolan. En å två månaders praktik under sommarferierna kan vara mycket lärorik. Det är intressant och stimulerande för eleverna att i praktiken få omsätta något av vad de lärt sig i skolan. Problem, som förut tett sig väl teoretiska och abstrakta, få med ens verklighetsinnehåll. Även om eleverna under dylik praktik sysselsätts med rent rutinarbete, få de dock kännedom om arbetets gång på exempelvis ett affärs- eller industri- eller bankkontor. Att få kontakt med rutinarbetet är även det av värde; det består ofta i att eleverna få besöka post, tull och bank, sysslor som de kanske senare, när de äro ett par år äldre, ej gärna ägna sig åt.

Under tider av god arbetstillgång inom näringslivet, såsom under de senaste tio åren, har det blivit nästan regel, att handelsgymnasiernas elever begagna sommarferierna till att ta plats som semestervikarier av olika slag inom affärlivet. Kommittén har från ett par handelsgymnasier inhämtat, att ca 75 % av alla eleverna ta dylikt arbete. Ibland sträcker sig icke denna praktiktid över mer än en månad, men det torde dock vara vanligare att den omfattar sex veckor eller två månader eller ännu mer.

När det är gott om arbetstillfällen, torde handelsskolornas elever i regel kunna skaffa sig praktik under sommarferierna. En omsvängning i nu rå-

dande förhållandevis gynnsamma arbetsmarknadsläge kan emellertid innebära, att det blir svårt att skaffa alla elever praktik.

För förmedling av praktikantanställningar för de högre tekniska läroverkens lärjungar (praktik är obligatorisk) finns ett särskilt organ, Svenska industriens praktiknämnd, som bildats under samverkan mellan Sveriges industriförbund, vissa statliga myndigheter samt de tekniska läroanstalterna. Platsförmedlingen äger rum i samarbete med den offentliga arbetsförmedlingen. Någon liknande nämnd står icke handelsgymnasierna till buds.

Såsom redan sagts anser kommittén, att praktik under skoltiden är av stort värde, och kommittén har därför allvarligt övervägt, om icke ett direkt krav på praktik borde uppställas såsom villkor för erhållande av avgångsbetyg. Med hänsyn i första hand till det ovan anförda avstår emellertid kommittén från att föreslå obligatorisk praktik, i varje fall i nuvarande läge.

Tills vidare torde man få nöja sig med att försöka förbättra praktikantförmedlingen. Bland de organisationer, vilkas medverkan borde kunna påräknas för åstadkommandet av en motsvarighet till Svenska industriens praktiknämnd, kunna nämnas Sveriges industriförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund, Kooperativa förbundet samt Svenska samfundet för affärsutbildning. Självklart är, att förmedlandet av platser bör äga rum i samverkan med den offentliga arbetsförmedlingen.

Det bör ankomma på överstyrelsen för yrkesutbildning att med uppmärksamhet följa denna frågas utveckling och medverka vid lösandet av densamma. Kan den lösas effektivt, bör överstyrelsen upptaga frågan till omprövning, om för avgångsbetyg skall krävas viss tids praktik eller icke.

VI. Läsårets längd m. m.

I 1938 års kungörelse angående statsunderstödda handelsgymnasier föreskrives beträffande läsårets längd endast, att undervisningen skall fortgå under minst 36 läsveckor om året, påsk- och pingstledighet samt tillfälliga lovdagar däri inräknade. I gymnasiernas reglementen finnas närmare föreskrifter om lovdagar. Rörande påsk- och pingstledighet gälla samma bestämmelser som för de allmänna läroverken. Allmän ledighet kan därjämte beviljas av rektor tillsammans högst sex hela arbetsdagar under läsåret.

Några bestämmelser angående lektionernas längd eller förläggning finnas icke meddelade.

Enligt läroverksstadgan skall läsåret vid de allmänna läroverken, utöver tiden för inträdes- och flyttningsprövningar, omfatta 38 veckor. Vid folkskolorna omfattar läsåret i regel 39 veckor. 1950 års skolproposition föreslår i överensstämmelse med skolkommissionen, att läsåret i enhetsskolan skall fastställas till 39 veckor.

Vid bestämmandet av längden av handelsgymnasiernas läsår bör viss hänsyn tagas till vad som i föregående avsnitt av detta kapitel yttrades om

önskvärdheten av att eleverna under sommarferierna skaffa sig praktik. När sommarferierna hittills i regel omfattat tiden från 1 juni till de sista dagarna i augusti, har detta i rätt hög grad underlättat möjligheten för eleverna att anta semestervikariat, emedan principalerna ofta önskat, att dessa skulle tillträdas vid juni månads ingång. Ibland förekommer det också, att vissa semestervikariat räcka till utgången av augusti. En annan fördel med sommarferiernas längd har varit, att eleverna därigenom kunnat få någon tids välbehövlig rekreation, även om de haft anställning under sommaren.

Å andra sidan är det naturligtvis av stor vikt, att tillräckligt antal läs-dagar står till förfogande för undervisningen. När kommittén ovan föreslagit, att antalet dagar, som skola användas till friluftsverksamhet vid handelsgymnasierna, begränsas något i jämförelse med vad fallet är vid de allmänna läroverken, har detta skett främst för att möjliggöra ett något kortare läsår vid handelsgymnasierna än vid de allmänna läroverken. Kommittén föreslår, att handelsgymnasiernas läsår skall omfatta 37 veckor. Härigenom tagas de sista dagarna av augusti och de första dagarna av juni i anspråk av skolan (självfallet med möjlighet till förskjutningar åt bägge hållen). De elever, som måste börja semestervikariat den 1 juni, torde utan olägenhet kunna beviljas ledighet från läsårets sista dagar av rektor. Såsom vid de allmänna läroverken bör tiden för inträdes- och flyttningsprövningar ej inräknas i läsåret.

Något direkt hinder bör ej möta för utsträckande av läsåret till 38 (eventuellt 39) veckor. Detta kan vara fördelaktigt för sådana gymnasier, som äro samorganiserade med andra skolor. I statsbidragshänseende bör dock — därest handelsgymnasierna kommunaliseras — läsåret även vid dessa gymnasier anses ha samma omfattning som vid övriga gymnasier.

Några olikheter med bestämmelserna för de allmänna läroverken angående lovdagar, lektionernas längd och förläggning på dagen äro icke f. n. motiverade. Om i samband med en eventuell förlängning av de allmänna läroverkens läsår till 39 veckor också en ökning av antalet lovdagar vid dessa skolor införes, får frågan om lovdagarnas antal vid handelsgymnasierna upptagas till nytt övervägande, varvid eventuellt hänsyn kan tagas till handelsgymnasiernas kortare läsår.

VII. Undervisningsavdelningarnas storlek.

Allmänna bestämmelser.

I 1938 års kungörelse angående statsunderstödda handelsgymnasier föreskrives, att varje klassavdelning i den tvååriga kursen skall hava minst 15 elever, därest ej skolöverstyrelsen på grund av särskilda skäl finner anledning att därifrån medgiva undantag. Någon annan bestämmelse rörande klassavdelningarnas storlek finns icke. På grund av det stora antalet in-

trädesanmälningar och den beträngda ekonomien ha flera gymnasier emottagit större elevantal än det i gymnasieklasser vanliga (30 elever). Klasser på 36—38 elever ha sålunda varit vanliga vid bl. a. Malmö, Norrköpings och Göteborgs handelsgymnasier. För framtiden torde bestämt böra föreskrivas, att klassavdelningarna i handelsgymnasiet icke få överstiga 30 elever, såvida ej överstyrelsen för yrkesutbildning medgivit tillfälligt undantag från denna bestämmelse. Bestämmelser om minimiantalet elever i en klassavdelning synas vara obehövlige. Det ankommer givetvis på överstyrelsen att övervaka, att ej något gymnasium år efter år arbetar med för små klassavdelningar.

Beträffande de villkor, som böra ställas i fråga om lärjungeantal för anordnande av undervisning i frivilliga ämnen i klass III och angående samläsning i nämnda klass, har kommittén redan framlagt förslag på s. 193. Vad där sagts bör även gälla frivillig undervisning i klass II.

Numera torde man från sakkunnigt håll allmänt hävda, att det är förkastligt att sammanföra flera klassavdelningar till en avdelning vid undervisning i gymnastik. Kommittén föreslår i anslutning härtill, att gymnastikavdelningarna i storlek i allmänhet böra motsvara de vanliga klassavdelningarnas och i varje fall ej överstiga 40 deltagare.

Uppdelning av klassavdelningarna i vissa ämnen.

Vid de allmänna läroverken få klassavdelningarna efter medgivande av skolöverstyrelsen i vissa fall uppdelas på två undervisningsavdelningar. Bestämmelser härom ha senast meddelats i kungörelsen nr 60/1950 angående timplaner för rikets allmänna läroverk. Om antalet av de lärjungar, som deltaga i undervisningen, överstiger 16, må uppdelning på två avdelningar ske vid lärjungelaborationer i matematik, biologi med hälsolära, fysik och kemi samt vid undervisning i slöjd, verkstadsarbete, sömnad och hushållsgöromål. Om särskilda omständigheter därtill föranleda, må vid samma lärjungeantal uppdelning kunna av skolöverstyrelsen medgivas jämväl vid undervisning i maskinskrivning på inbyggd handelslinje. Vidare får enligt kungörelsen uppdelning ske, då antalet av de lärjungar, som deltaga i undervisningen i ämnet, överstiger 20, under 1 veckotimme vid undervisningen i nybörjaravdelningar i modersmålet, tyska, engelska och franska. Genom en särskild föreskrift i de varje år utfärdade regleringsbrevet har emellertid under senare år modersmålet undantagits från de ämnen, där uppdelning får ske.

För handelsgymnasierna böra finnas liknande bestämmelser om uppdelning i undervisningsavdelningar som de nu anförda för allmänna läroverk.

Undervisning på nybörjarstadiet i främmande språk kommer vid handelsgymnasierna att äga rum beträffande franska och spanska. I synnerhet i sådana avdelningar i klass I, där nybörjare och mera försigkomna elever i franska måste undervisas gemensamt, skulle en uppdelning under 1 veckotimme medföra betydande fördelar.

Uppdelningen i två avdelningar vid undervisningen i maskinskrivning kan i vissa fall vara motiverad av lokala skäl (brist på tillräckligt stor undervisningslokal eller bristande tillgång på skrivmaskiner), men den är också motiverad av undervisningstekniska skäl. När undervisningen i detta ämne bedrivs på det rätta sättet, bör läraren ägna sig åt varje lärjunge individuellt. Om kraven på noggrannhet och säkerhet skola upprätthållas, måste läraren korrigera vad lärjungen skrivit. Detta korrigeringsarbete bör helst ske omedelbart i anslutning till undervisningen och blir, när eleverna tränat upp hastigheten något, av betydande omfattning. Om en del av undervisningen i maskinräkning i vissa fall skulle förläggas till maskinskrivningstimmarna, ökas ytterligare behovet av en uppdelning av undervisningsavdelningarna.

Någon anledning att vid handelsgymnasierna ha olika krav i olika ämnen beträffande minimiantalet lärjungar, för att en uppdelning skall få äga rum, synes icke föreligga. Kommittén anser, att 20 är ett lämpligt minimiantal.

Kommittén föreslår sålunda, att årsklass eller avdelning av årsklass vid handelsgymnasium må efter framställning av rektor och medgivande av överstyrelsen för yrkesutbildning, när antalet i undervisningen deltagande lärjungar överstiger 20, uppdelas på två undervisningsavdelningar dels i franska och spanska i de klasser, i vilka undervisning i dessa ämnen påbörjas, dels i maskinskrivning.

Skolutredningen har i sitt betänkande om gymnasiet föreslagit en avsevärt längre gående uppdelning av klassavdelningarna än vad som hittills varit möjlig. Enligt skolutredningen skulle i de båda högsta ringarna i gymnasiet somliga timmar vara avsedda för klassundervisning, för gemensam genomgång av nya kursmoment och i stort sett kontinuerlig kontroll av studieresultatet, andra för en starkare individualiserad undervisning och för arbete på egen hand med mera samlad kontroll av lösta arbetsuppgifter. En förutsättning för att dessa senare timmar skulle bli effektiva vore, att läraren finge arbeta med helt små avdelningar. Av vissa skäl har utredningen stannat för att föreslå, att en klassavdelning skall få uppdelas i två grupper (utredningen räknar med klassavdelningar på normalt 25—30 lärjungar) och att uppdelning skall få ske under ett begränsat antal timmar, växlande mellan 6 och 10 i veckan i olika avdelningar. Dylik undervisning i delad klass skulle kunna förekomma i de flesta av gymnasiets läroämnen.

Den av skolutredningen för de allmänna gymnasiernas vidkommande föreslagna anordningen med undervisning i delad klass under visst antal veckotimmar skulle komma synnerligen väl till pass vid undervisningen i vissa ämnen i handelsgymnasierna. Detta gäller i synnerhet undervisningen i klass III, där kommittén beträffande exempelvis de företagsekonomiska ämnena och samhälls- och ekonomilära föreslagit, att undervisningen i stor utsträckning skall bedrivas i mera seminariemässiga former med individuella arbetsuppgifter. En uppdelning av större klassavdelningar blir då nästan nöd-

vändig. Anordningen med delad klass i klass III synes emellertid till en början böra ha försökskaraktär. I samband med inrättandet av klass III synes överstyrelsen för yrkesutbildning böra bemyndigas medgiva uppdelning av klass III i två undervisningsavdelningar även i andra ämnen än maskinskrivning, förslagsvis högst 6 veckotimmar och under förutsättning att antalet lärjungar, som deltaga i undervisningen i ämnet, överstiger 20.

VIII. Kursplaner.

1. Inledning, avgränsning mellan ämnena.

Vid uppställandet av förslagen till kursplaner har kommittén för varje ämne före själva kursplanen givit en inledande kommentar, som behandlar de synpunkter på kursinnehållet och dess behandling, vilka kommittén har ansett vara av vikt. Däremot har kommittén ej i detalj utarbetat några metodiska anvisningar. De kommentarer som föregå kursplanerna böra jämföras med de anvisningar till de olika ämnena, som förekomma i skolöverstyrelsens förebild till undervisningsplan (bilaga 1). De punkter av vikt, där kommitténs uppfattning skiljer sig från vad som kommit till uttryck i överstyrelsens anvisningar, ha behandlats i kommentarerna. I detalj utarbetade metodiska anvisningar måste också innehålla en hel del tämligen självklara påpekanden. Det bör ankomma på överstyrelsen för yrkesutbildning att, efter ett antagande i huvudsak av kommitténs förslag till omorganisation av handelsgymnasiernas undervisning, låta utarbeta metodiska anvisningar till de olika ämnena, ett arbete som givetvis bör ske i samband med att överstyrelsen utarbetar förebild till undervisningsplan över huvud. Överstyrelsens utarbetande av metodiska anvisningar torde i väsentlig grad kunna bygga på vad kommittén har att anföra beträffande de olika ämnena. Kommittén erinrar om att metodiska anvisningar till de allmänna läroverkens undervisningsplaner utarbetas av skolöverstyrelsen.

Karaktären av de kursplaner, kommittén utarbetat, är något olika för olika ämnen. I vissa fall har kommittén nöjt sig med att ge en kursplan i koncentrerad form, i andra fall har kursinnehållet angivits mera utförligt. För vissa ämnen har både en koncentrerad och en mera utförlig kursplan upprättats. Kommittén har med andra ord förfarit på samma sätt, som skolutredningen gjort vid utarbetandet av kursplaner för det allmänna gymnasiet. Givetvis är det icke avsikten, att utförliga kursplaner skola binda lärarna i detalj. De kunna emellertid vara av stort värde, särskilt när det gäller nya ämnen eller ämnen, vilkas kursinnehåll föreslås undergå avsevärda förändringar i jämförelse med vad som hittills gällt.

I fråga om sådana ämnen, som till stor del äro gemensamma för handelsgymnasiet och det allmänna gymnasiet, d. v. s. svenska, historia och psykologi, har kommittén nära följt de av skolutredningen framlagda förslagen till kursplaner för det allmänna gymnasiet. Skolkommissionen har ännu icke framlagt några förslag till kursplaner för detta. Om sådana fram-

läggas och antagas före det slutliga utarbetandet av kursplaner för handelsgymnasierna, böra naturligtvis kommitténs förslag till kursplaner för nämnda ämnen, i den mån så befinnes lämpligt, anpassas därefter.

Ett problem, som ständigt dyker upp vid utarbetandet av kursplaner för handelsgymnasierna och vid den dagliga undervisningen i dessa skolor, är frågan om avgränsningen mellan ämnena. I vidsträckt bemärkelse kan sägas, att alla handelsgymnasiets ämnen med några få undantag ha *handeln* till sitt föremål. Ämnena äro icke och skola icke vara isolerade från varandra. Detta sammanhang mellan de olika läroämnena inbördes är en stor styrka för handelsgymnasiernas undervisning; handelsgymnasierna behöva icke på mer eller mindre konstlat sätt söka sammanföra sina ämnen till »enheter». Enheten finns där redan, det ena ämnet stöder undervisningen i det andra. Å andra sidan medför koordineringen av läroämnena vissa praktiska problem. Det gäller ofta att avgöra, till vilka läroämnena olika kursmoment helst böra hänföras. Enligt kommitténs mening är det ingalunda alltid förkastligt, att samma kursmoment behandlas från olika utgångspunkter i flera läroämnena, men det är dock av vikt icke blott att lärarna i dylika fall veta, att kursmomentet i fråga också behandlas i ett annat ämne, utan också att ingående överläggningar äga rum om hur behandlingen av lärostoffet skall ske vid undervisningen i de olika ämnena. Ett typiskt exempel är bestämmelser om köpeavtal, vilka naturligtvis böra behandlas i handelsrätten men varav viktiga delar, exempelvis bestämmelserna om leverans- och betalningsvillkor, också måste behandlas i kursen i allmän företagsekonomi. Kommittén har i kommentarerna till de föreslagna kursplanerna behandlat viktiga punkter i fråga om avgränsningen mellan ämnena. Emellertid bör viss frihet råda i detta hänseende vid skolorna. I skolöverstyrelsens förebild till undervisningsplan angives, att enstaka kursmoment efter beslut av lärarkollegiet kunna hänföras till annat ämne än vad som i kursplanerna angivits. Samma bestämmelse bör gälla även i framtiden. Det är synnerligen lämpligt, att lärarkollegierna behandla frågor rörande avgränsningen mellan ämnena i detalj, varvid behandlingen naturligtvis icke blott skall avse eventuella avvikelser från förslagen till kursplan utan problemkomplexet i dess helhet. Detaljerade protokoll böra helst uppgöras, vilka böra hållas tillgängliga för nytillträdande lärare vid skolan. Även överstyrelsen synes böra taga kännedom om vad som åtgöres vid gymnasierna i detta hänseende.

Kommittén vill särskilt peka på vikten av att lärare, som icke erhållit fullständig handelsutbildning, bli informerade om fördelningen och behandlingen av sådana kursmoment, som kunna vara gemensamma för olika ämnen. Annars kan det hända att en dylik lärare, exempelvis i handelskorrespondens eller handelsrätt, av intresse och i överdrivet nit går in i detalj på sådana kursmoment, som huvudsakligen äro avsedda att behandlas i annat läroämne. Det är också av vikt att tillse, att icke vissa kursmoment bli förbisedda, så att lärarna lita på varandra och resultatet blir att ingen

tar upp momentet till behandling. Detta kan exempelvis gälla övningar, som avse att göra eleverna förtrogna med dokument och blanketter förekommande inom näringslivet.

2. Svenska.

Målet för handelsgymnasiernas undervisning i svenska bör icke principiellt alltför mycket avvika från det mål för denna undervisning, som uppställs för de allmänna gymnasierna. Skolutredningen har angivit det senare sålunda:

»Undervisningen i modersmålet på gymnasiet har till uppgift att på den grundval, som lagts i realskolan, utveckla lärjungarnas färdighet att klart och språkriktigt framställa sina tankar i tal och skrift, göra dem närmare förtrogna med det viktigaste av den svenska litteraturen ävensom med svenska språkets och litteraturens utveckling samt giva dem någon kännedom om de nordiska frändefolkens språk och litteratur och om världslitteraturens betydelsefullaste verk.»

För handelsgymnasiernas del tillkomma som ett viktigt moment övningar i avfattandet av affärsbrev och andra inom affärslivet förekommande slag av skriftliga handlingar. Med hänsyn till vad som nu sagts samt den omständigheten, att ämnet svenska icke kan tillmätas fullt samma timantal vid handelsgymnasiet, som det i regel har vid de allmänna gymnasierna, måste vissa av de kursmoment, som ingå i de allmänna gymnasiernas kurs i svenska, antingen få en mindre bred behandling eller endast behandlas i förbigående. Litteraturstudiet måste koncentreras, översikten över svenska språkets utveckling torde så gott som helt böra utgå, studiet av de nordiska frändefolkens språk och litteratur liksom av världslitteraturens betydelsefullaste verk måste tyvärr också inskränkas.

Vid fördelningen av kursen på de olika klasserna bör principen vara den, att de för själva *handelsutbildningen* viktigaste momenten bli väl tillgodosedda i klasserna I och II, medan undervisningen i klass III mera bör sikta på att bringa upp handelsgymnasieelevernas standard i ämnets allmänna delar till en nivå, som i stort sett är jämförbar med vad som uppnås i de allmänna gymnasierna.

Studiet av den *svenska litteraturen och dess historia* bör icke intaga en alltför undanskymd plats. Med tanke på den personlighetsutvecklande och därmed i djupare mening fostrande betydelse läsning och studium av erkänt god litteratur allmänt anses ha, torde någon närmare motivering för denna grundsats icke vara behövlig. Det kan räcka med att hänvisa till vad kommittén på annat ställe anfört beträffande handelsgymnasiernas bildningsmål.

Den inskränkning, som studiet av den svenska litteraturen och dess historia dock måste undergå vid handelsgymnasierna i jämförelse med de allmänna gymnasierna, synes främst böra ha avseende på studiet av den äldre svenska litteraturen. Olika uppfattningar kunna göra sig gällande om vid vil-

ken epok litteraturstudiet vid handelsgymnasierna bör sätta in. Mycket talar för att, efter ett ganska knapphändigt studium av ett par författare från andra hälften av 1700-talet, framställningen så småningom breddas och att ungefär från tiden för Strindbergs framträdande dessa studier ges ungefär samma omfång som vid de allmänna gymnasierna. Kommittén anser sig sakna anledning att ingå på den närmare utformningen av metodiken vid och den speciella målsättningen för litteraturstudiet utan vill nöja sig med att hänvisa till vad som i detta avseende i olika sammanhang anförts beträffande undervisningen vid de allmänna gymnasierna, framför allt i skolöverstyrelsens metodiska anvisningar till gällande undervisningsplan samt av skolutredningen och skolkommissionen. Kommittén vill här endast framhålla, att åtminstone i klass III någon lärobok i svensk litteraturhistoria bör komma till användning.

Det faller sig naturligt, att vid litteraturstudiet i handelsgymnasiet sådan litteratur särskilt uppmärksammas, som är ägnad att belysa sociala och ekonomiska problem. Endast som exempel skola här nämnas Snoilskys sociala dikter, Rydbergs *Den nya Grottesången*, Hellströms *Snörmakare* Lekholm får en idé, Siwertz' *Selams*, flera av Ludvig Nordströms, Vilhelm Mobergs, Harry Martinsons och Ivar Lo-Johanssons arbeten samt Eyvind Johnsons *Romanen om Olof*.

Uppövädet av förmågan av *skriftlig framställning* måste givetvis som hittills ägnas stor uppmärksamhet. Riktmärket härvidlag synes böra vara att öva lärjungarna i att med god språkbehandling sakligt och övertygande redogöra för sina iakttagelser, erfarenheter och åsikter. All ytlig, på verkligt tankeinhåll blottad framställning bör motarbetas.

Ganska stränga krav böra ställas på att lärjungarnas skriftliga prestationer äro språkligt riktiga, utan att därför alltför stark hämsko lägges på lärjungarnas språkliga gestaltungsformåga. De från handelsgymnasierna utexaminerade torde ofta på sina arbetsplatser få biträda vid den språkliga utformningen av skriftliga framställningar av olika slag (brev, inlagor till myndigheter, annonser, broschyrer, bruksanvisningar o. s. v.). Det är då av vikt, att de väl känna till, vad som anses språkligt korrekt, men också att de om möjligt icke äro blott halvbildade på detta område utan våga att med viss frihet begagna sig av svenska språkets resurser.

Vid valet av ämnen för uppsatsskrivning i vedertagen bemärkelse böra ovan anförda synpunkter beaktas. Litterära ämnen och fria ämnen av allmän typ böra ej förekomma i samma utsträckning som vid de allmänna gymnasierna. Huvudsaken är, att lärjungarna verkligen veta något om det förelagda ämnet eller kunna ha motiverade åsikter beträffande det spörsmål, de skola utreda. Tyvärr är det vid handelsgymnasierna så, att när uppsatsämnen av facklig art föreläggas eleverna, det ofta är svårt, åtminstone för de elever som sakna praktisk erfarenhet, att åstadkomma stort mer än en referatmässig redogörelse för läroböckernas framställning. Allt efter som undervisningen i fackämnen blir friare och ej så läroboksbunden, som hittills i allmänhet har varit fallet, kan nog en förbättring i nämnda hänseende

förväntas. Även en i huvudsak referatmässig framställning ger dock eleverna tillfälle att öva sig i användningen av ord och uttryck, med vilka de före inträdet vid handelsgymnasiet i stor utsträckning varit obekanta.

Om än ett visst antal uppsatser av mera traditionell typ böra och måste förekomma vid handelsgymnasiernas undervisning i svenska, så bör dock läraren vara angelägen om att ge eleverna rikligt antal skriftliga övningar av mera verklighetstrogen karaktär, t. ex. uppsättande av rapporter, broschyrer och reklambetonad text av olika slag. Ett nära samarbete bör vara rådande mellan läraren i svenska och lärarna i handelstekniska ämnen, främst i de företagsekonomiska ämnena. Ett »enskilt arbete» av ej alltför ringa omfång och innebärande en redogörelse för eller utredning av något företagsekonomiskt spörsmål torde i allmänhet i hög grad fånga lärjungarnas intresse, och detsamma kan gott ersätta någon eller några uppsatser av traditionell typ. Även deltagande i sådant grupparbete, som redovisas i skriftlig form, hör hit.

Den tid som skall anslås till utarbetandet av vanliga uppsatser i skolan bör enligt kommitténs mening icke tillmätas alltför knappt. 3½ timmar böra anses vara minimum.

Till övningarna i skriftlig framställning hör också skrivningen av affärsbrev av olika slag. *Affärskorrespondensen* bör ej anses vara någon isolerad del av ämnet utan betraktas som ett naturligt led i handelsgymnasiernas undervisning i svenska i dess helhet. Skrivningen av affärsbrev ger den önskade kontakten med verkligheten, och den övar eleverna just i det skriftliga framställningssätt, som ovan nämdes som mål för handelsgymnasiernas hela undervisning på detta område, med andra ord, att lära eleverna skriva enkelt, sakligt och naturligt och på ett sätt, som verkar förtroendegivande och övertygande på läsaren. En flitig övning i skrivandet av affärsbrev av olika slag är också ägnad att göra eleverna mera förtrogna med affärslivets speciella terminologi. Att eleverna i detta sammanhang varnas för den äldre, slentrianmässiga affärsbrevstilens oarter, torde fortfarande vara nödvändigt.

Övningarna i affärsbrevsskrivning böra gå från det enkla till det svårare, alltså från de mera formulärmässiga, kortfattade rutinbrev till mera argumenterande och resonerande brevtexter. Sättet för angivande av förutsättningarna för breven bör varieras.

Särskild uppmärksamhet torde böra ägnas åt avfattandet av försäljningsbrev, reklambrev och annan text av reklamkaraktär. Som förut påpekats, etableras härvidlag samarbete med vederbörande facklärare. Inga eftergifter få göras på kravet på vederhäftighet och saklighet, men det är givetvis samtidigt av vikt, att dylika brev och texter ha viss suggestiv verkan. Härvidlag få eleverna övning i att undvika ord och fraser med slitet innehåll.

Antalet uppsatser eller däremot svarande skriftliga uppgifter av annan art (t. ex. brevserier) per läsår bör ej helt fastläsas. Tre på höstterminen och fyra på vårterminen (utom sista terminen) synas vara ett lämpligt antal. Fördelningen på skoluppsatser och hemuppsatser kan också variera; ett skäl att låta antalet skoluppsatser överväga eller eventuellt låta hemuppsat-

serna helt utgå är önskemålet att ej pålägga eleverna alltför stor arbetsbörda i hemmet.

I samband med de skriftliga övningarna genomgås frågor rörande språkbruk, språkriktighet och stilarter, gärna med ledning av lärobok.

Av stor vikt vid undervisningen i svenska är, att undervisning lämnas i *muntlig framställningskonst*. Att detta är av särskild betydelse vid skolor, som huvudsakligen utbilda för affärsverksamhet, ligger i öppen dag. Varje elev bör beredas flera tillfällen att under gymnasietiden uppträda i självständiga muntliga uppgifter, genom uppläsningar, muntliga redogörelser av olika slag, föredrag och diskussioner. Eleverna böra om möjligt bibringas den säkerhetskänsla, som blott till självklarhet inarbetad vana vid framträdande inför publik kan ge.

I samband med undervisningen i muntlig framställning lämnas undervisning rörande talvård, dialekter, vulgärspråk och slang.

Av de i skolöverstyrelsens förebild angivna kursmomenten anser kommitén, att den för klass I avsedda kortfattade repetitionen av redan genomgångna kurser i form-, sats- och interpunktionslära kan utgå. Nödiga anvisningar i dessa hänseenden ges naturligtast under skrivningsgenomgångarna och vid behandlingen av språkriktighetsfrågor. Att som i förebildens målangivelse särskilt framhålla vikten av säker rättstavning synes knappast heller vara nödvändigt. Men givetvis bör läraren lämna handledning åt sådana elever, som behöva öva sig i rättstavning.

M å l.

Undervisningen i svenska har till uppgift att på den grundval, som lagts i realskolan, och med särskilt hänsynstagande till de arbetsuppgifter, som förekomma inom affärslivet och detsamma näraliggande områden, utveckla lärjungarnas färdighet att klart och språkriktigt framställa sina tankar i tal och skrift samt att göra dem närmare förtrogna med det viktigaste av den svenska litteraturen och dess utveckling framför allt under 1800- och 1900-talen.

K u r s f ö r d e l n i n g.

Klass I (3 timmar). Läsning av svensk litteratur (delvis som hemuppgifter): två eller tre arbeten från 1800-talets senaste decennier och från 1900-talet. Danska och norska: några timmars undervisning i ettdera språket. Muntlig framställning: talvård, uttalsvanor, den muntliga framställningens form och teknik, föredrag av mera försigkomna elever, diskussionsövningar, skriftspråk och talspråk. Skriftlig framställning: frågor rörande språkbruk, språkriktighet och stilarter. Affärskorrespondensen påbörjad: de vanligaste formerna av rutinemässiga affärsskrivelser. Affärssvenskan som fackspråk. Förslagsvis sju uppsatser över lämpliga ämnen, som ligga inom området för lärjungarnas erfarenhet och kunskaper.

Klass II (3 timmar). Fortsatt läsning av svensk litteratur som i föregående klass. Närmare studium av minst en av t. ex. följande författare: Tegnér,

Geijer, Almqvist, Runeberg samt minst tre av t. ex. följande: Rydberg, Strindberg, Selma Lagerlöf, Fröding, Karlfeldt, Heidenstam, Hjalmar Bergman, Pär Lagerkvist, Erik Lindorm, Birger Sjöberg, Gustaf Hellström, Ludvig Nordström, Eyvind Johnson, Vilhelm Moberg. Danska och norska: kurs i det av språken, som ej lästs i klass I. Muntlig framställning: fortsättning av föredrags- och diskussionsövningarna. Skriftlig framställning: språkriktighetsfrågor. Affärskorrespondens: genomgång av resonerande och argumenterande affärstext såsom försäljningsbrev, reklamationsbrev, kravbrev, annonstexter, rapporter, promemorior. Uppsatser över ämnen, som fordra självständigare behandling, helst valda bland i andra läroämnen genomgångna kursmoment. Antalet uppsatser eller däremot svarande skriftliga arbeten av annat slag, förslagsvis sju.

Klass III (2 timmar). Översiktlig framställning, delvis i föreläsningsartad form, av den svenska litteraturens historia, förslagsvis från och med den gustavianska tiden. Närmare studium av ytterligare två eller tre av de under andra klassens kurs nämnda (eller andra) författare. Ett urval litteraturprov i anslutning till den historiska översikten. Eventuellt någon utländsk litteratur i översättning. Föredrag och diskussioner. Affärskorrespondens: säljande text av olika slag, enklare broschyrer av reklamkaraktär. Förslagsvis fem uppsatser eller motsvarande skriftliga arbeten.

3. Främmande språk.

Vad kommittén har att anföra beträffande kursplanerna i främmande språk, avser närmast engelska och tyska, men det mesta av vad som säges äger givetvis också tillämpning på franska. I den mån anledning finns att särskilt behandla frågor rörande undervisningsplanen för franska, kommer kommittén att göra detta.

Den uppfattningen gör sig ofta gällande särskilt utanför handelsgymnasielärarnas krets, att undervisningen i främmande språk vid handelsgymnasierna har till enda syfte att lära eleverna att skriva affärsbrev. Att en sådan uppfattning eller snarare missuppfattning uppkommit, är förklarligt med tanke på att handelsgymnasierna och andra högre handelsskolor särskilt förr men även fortfarande kanske väl ensidigt inriktat sin undervisning i främmande språk på skrivning av affärsbrev. Icke så få personer utanför handelsgymnasiernas egen krets torde rent av ha den uppfattningen, att undervisningen i främmande språk vid handelsgymnasierna helt brukar inriktas (och bör inriktas) på att låta eleverna »plugga» in en rad slentrianmässiga »patentfraser». Om det än må vara sant, att tidigare åtskillig tid ägnades åt dylikt inlärande, så är dock detta ett för länge sedan passerat stadium.

Men även uppfattningen om att språkundervisningens helt dominerande syfte vid handelsgymnasierna skulle vara att lära eleverna skriva affärsbrev behöver revideras, och detta ur två synpunkter. Dels är färdigheten att skriva affärsbrev ingen isolerad färdighet, som kan inläras även utan att också

andra språkfärdigheter tillräckligt övas, dels måste som självständiga mål för handelsgymnasiernas språkundervisning även uppställas t. ex. förmågan att läsa och förstå text på det främmande språket och att någorlunda fritt kunna använda detsamma i tal.

Språkundervisningens olika element — läs-, hör-, tal- och skrivövningar — hänga organiskt samman och stödja varandra. Beträffande förmågan att skriva affärsbrev kan med bestämdhet sägas, att ingen verkligt god färdighet häri kan ernås, såvida icke också det främmande språket över huvud väl behärskas. Vid handelsgymnasier blir affärsspråket ett naturligt objekt och arbetsmaterial vid undervisningen i främmande språk, men man får icke glömma, att på längre sikt ett allsidigt studium av språket i dess viktigaste stilarter är i hög grad fruktbringande även för den, som önskar uppnå god färdighet i skrivning av affärsbrev. Den som t. ex. icke känner till ett ords olika betydelser eller betydelsenyanser i olika sammanhang, får ej heller något klart begrepp om ordets betydelse eller valör i ett affärsbrev.

Av det nu sagda framgår till en början, att enligt kommitténs mening betydelsen av läsning av text på främmande språk med mera allmänt innehåll vid handelsgymnasierna icke får underskattas. Lämpliga texter äro noveller och romaner med motiv ur vardagslivet. Ofta beröra dylika texter faktiskt också ekonomiska förhållanden. I ett treårigt handelsgymnasium bör nu berörda textkurs icke gärna beträffande engelskan understiga 225 sidor, varav på klass I och II skulle komma 125—150 sidor.¹ För tyskans del torde motsvarande siffror kunna sättas till 150 respektive 75—100. Åtskilligt av detta kan genomgås kursivt i skolan och en del läsas av eleverna på egen hand (alltså icke läxvis). Mera språkitresserade elever böra uppmuntras till ytterligare textläsning på egen hand. Givetvis böra särskilt i klasserna II—III också texter med mer direkt ekonomiskt innehåll förekomma, men det är av vikt att tillse, att sådana texter åtminstone till en början ej bli av svårare art. Även beträffande denna gren av textläsningen kunna säkert de mer försigkomna eleverna stimuleras till studier på egen hand, t. ex. till att läsa någon populär hand- eller läsebok (på exempelvis 300 sidor) på det främmande språket, behandlande ifrågavarande lands ekonomiska förhållanden eller mera allmänna företagsekonomiska problem. Dylika självständiga studier bli särskilt på sin plats i klass III på den företagsekonomiska linjen och böra givetvis också tillgodoräknas vederbörande elev i det fackämne, som den valda litteraturen tillhör.

Studiet och skrivningen av affärsbrev kommer givetvis att allt fortfarande vara en naturlig centraluppgift vid handelsgymnasiernas språkundervisning. Det är självklart, att handelsgymnasiernas elever böra bibringas en någorlunda god färdighet i avfattandet av vanliga affärsbrev åtminstone på engelska och tyska. Det förtjänar också att framhållas, att affärsbrev som

¹ Vid angivande av sidantal räknas med normalsidor om cirka 30 textrader. Vid angivande av sidantalet för kurserna i affärskorrespondens har i antalet sidor också inkluderats det utrymme, som bortgår för brevens rubricering och underskrift (förutsatt att tryckningen icke är onormalt spätt).

sådana (blott de icke äro av alltför speciellt branschbetonad karaktär) erbjuda ett språkmaterial, som kan vara mycket givande vid arbetet på att praktiskt tillägna sig ett språk.

Man torde utan överdrift kunna påstå, att den metodik, som utbildats vid handelsgymnasiernas undervisning i affärskorrespondens på främmande språk, i stort sett visat sig väl fylla sitt ändamål. Affärsbrev bli föremål för intensivt studium ur grammatisk och fraseologisk synpunkt, de memoreras i regel, och vid talövningar samt regelbundna, ej alltför sällan återkommande skrivningar utan hjälpmedel få eleverna aktivt använda och befästa det genomgångna språkmaterialet. Tvärtemot vad man kanske skulle förmoda, torde detta intensiva studium av affärsbrev fånga elevernas intresse och vara lustbetonat; eleverna märka tydligt, att de göra framsteg och verkligen lära sig någonting, de spurras av att se, att det arbete de nedlägga påtagbart ökar deras förmåga att uttrycka sig på språket. Naturligtvis måste läraren vara på sin vakt för att icke studierna skola övergå till ett ganska själlöst memorerande och likaså för att icke över hövan pressa de elever, som ha svårt att tillägna sig främmande språk.

I klasserna I och II böra alla de viktigare typerna av affärsbrev genomgås, såsom brev angående köp och försäljning samt leverans av varor (även reklambrev), remissor, reklamationer, kravbrev, enklare brev angående befraktning och spedition, enklare bankbrev, kontoutdrag, förfrågningar och upplysningar. Lämpligt är, att åtminstone några *serier* av brev genomgås, belysande gången av en hel affärstransaktion. Vissa exempel på branschbetonade brev böra ingå i kursen, t. ex. från våra viktigaste export- och importgrenar, men den mera ingående kannedomen om olika branschers speciella ordförråd är det naturligtvis icke skolans sak att ge. I klass III kunna affärsbrev av något svårare art studeras (dessa böra då i allmänhet icke memoreras) samt texter med mera allmänt ekonomiskt innehåll, såsom marknadsrapporter, bolagsberättelser, ekonomiska översikter i facktidningar.

De skriftliga övningarna skola givetvis icke inskränkas till de regelbundet återkommande skrivningarna, som rättas av läraren. Endast genom ett rikligt antal skriftliga övningar förvärva eleverna dels den *säkerhet* i tillämpningen av grundläggande grammatiska »regler», som är oundgänglig för fasthet i språkkunskaperna, dels den *färdighet* i att någorlunda *snabbt* affatta affärsbrev av allmänt förekommande slag, som bör eftersträvas vid ett handelsgymnasium. De regelbundet återkommande skrivningarna, som av lärjungarna utarbetas utan hjälpmedel och som rättas av läraren, fylla sin pedagogiska uppgift, först när det i dem ingående ord- och frasmaterial tidigare blivit väl genomgången i skolan. För varje ny skrivning bör man icke begära, att eleverna skola behärska ett alltför omfattande nytillkommet språkmaterial; härav följer, att dessa skrivningar böra återkomma tämligen ofta. Tidigare har det vid handelsgymnasierna varit vanligt med skrivningar i främmande språk varannan vecka, i regel sju på höst- och nio på vår-

terminen. Från lärarhåll har framhållits, att lärarnas arbetsböda med rättningen av skrivningar blivit alltför stor. I genomsnitt torde för arbetet med komponering och rättning av handelsgymnasiernas språkskrivningar kunna anslås en tid av 6—8 timmar. Med fyra skrivlag har detta för lärarna inneburit en extra arbetsböda av 12—16 timmar i veckan. Att någon minskning sker, anser kommittén rimligt, varför kommittén föreslår 10—12 skrivningar per läsår, d. v. s. en skrivning ungefär var tredje vecka. Detta antal bör dock icke fastslås. Om något handelsgymnasium vill lägga sina skrivningar och skrivövningar på annat sätt, bör detta ej möta något hinder. Skrivningarna böra i princip betraktas som övningsskrivningar, men av dessa skrivningars resultat bildar sig ju dock läraren så småningom en uppfattning om elevernas förmåga och kunskaper. Att särskilt ange en eller ett par skrivningar per termin som provskrivningar torde knappast vara behöfligt, och det kan diskuteras, om det ens är tillrådligt ur pedagogisk synpunkt. — Alla skrivningar och skrivövningar behöva icke avse affärstext. I synnerhet i början av lärokursen men även någon gång senare kunna skrivningstexterna vara av annan karaktär. I och för sig vore skrivningar av s. k. kombinerad typ, d. v. s. innehållande en text på det främmande språket, avsedd att översättas till svenska, och en text på svenska för översättning till det främmande språket, mycket naturliga, då det gäller affärsbrev. Det brev som skulle översättas till det främmande språket skulle då utgöra svar på det första affärsbrevet, som vore avfattat på det främmande språket. Arbetet med komponerandet av dylika kombinerade uppgifter skulle dock säkerligen bli alltför betungande för läraren, för att sådana uppgifter skulle kunna förekomma mera regelbundet.

Skrivning av affärsbrev efter utkast bör givetvis också övas. Erfarenheten har visserligen visat, att utbytet av dylika övningar ofta blir mindre än väntat; dock böra alla eleverna erhålla övning häri, och individuella arbetsuppgifter till mera försigkomna elever torde kunna ge ganska goda resultat.

Sedan lång tid tillbaka ha språkskrivningarna (åtminstone i engelska och tyska) vid handelsgymnasierna så gott som undantagslöst av lärjungarna utarbetats utan hjälpmedel. Bland lärarna i språk torde ingen tvekan råda om att denna metod är effektiv, då det gäller att lära eleverna att aktivt behärska språkmaterialet. Metoden ställer dock den oavvisliga fordran på läraren, att han utarbetar skrivningsuppgifterna med omsorg och under noggrant hänsynstagande till det språkmaterial man vid varje givet tillfälle verkligen kan räkna med att eleverna tillägnat sig. Den allmänna regeln om skrivningar utan hjälpmedel bör givetvis icke hindra, att om så synes lämpligt eleverna t. ex. få medföra grammatik under ett visst antal skrivningar i början av skolkursen.

Beträffande grammatikstudiet vid handelsgymnasierna kan kommittén fatta sig kort. »Grammatiken» som stöd vid tillägnandet av språkkunskaper är oundgänglig. Självklart är emellertid, att den tendens att koncentrera grammatikstudiet till det verkligt väsentliga, som alltmer gjort och gör sig gällande inom den mera elementära språkundervisningen, också bör uppmärks-

sammas vid handelsgymnasierna. Huruvida grammatiken vid handelsgymnasierna bör bli föremål för systematisk genomgång eller de grammatiska företeelserna studeras i samband med textläsning och skrivövningar av olika slag, kan överlämnas åt ämneskonferenserna eller eventuellt den enskilde läraren att avgöra. Kommittén håller dock för sannolikt, att det åtminstone i tyska kommer att visa sig nödvändigt med systematisk genomgång av grammatiken.

»Affärsgrammatikor» äro en sak på gott och ont. En fördel är, att eleverna få ytterligare övningar i affärsspråkets ord- och frasförråd, tack vare att affärsgrammatikens exempel äro valda från affärsspråket; en annan fördel är, att åtskilliga språkföreteelser (särskilt avseende äldre, litterära språkvanor) icke behöva behandlas. En nackdel är, att exempelsamlingen lätt blir ytterligt ensidig och enformig. Koncentrationen till sådana områden som behandlas i affärsspråket kan medföra, att språkliga företeelser, som faktiskt äro av vikt för den allmänna språkkännedomen, icke minst beträffande vardags- och samtalspråket, helt komma i bakgrunden.

Hittills har kommittén huvudsakligen uppehållit sig vid de moment i språkundervisningen vid handelsgymnasierna, som avse att utveckla lärjungarnas förmåga att läsa och förstå text på det främmande språket samt deras färdighet att skriva språket. Om kommittén först nu övergår till att behandla uppövningen av lärjungarnas förmåga att förstå muntlig framställning samt färdigheten att tala det främmande språket, innebär detta ingalunda, att kommittén skulle anse dessa moment som mindre viktiga än de förut nämnda. Kommittén delar i stället, som tidigare sagts, den inom språklärarkretsar allmänna uppfattningen, att språkundervisningens olika moment hänga organiskt samman och stödja varandra, varför någon rangordning mellan dem knappast kan uppställas (utom vid skolor och kurser med alldeles speciella syftemål). När det gäller nu berörda moment i språkundervisningen vid handelsgymnasierna, kunna emellertid i huvudsak anläggas samma synpunkter beträffande mål och medel, som i skilda sammanhang anförts i denna fråga beträffande de allmänna skolorna och särskilt de allmänna gymnasierna, varför kommittén icke anser sig böra lämna någon utförligare framställning härom. Påpekas må, att förmågan att förstå det främmande språket och någorlunda obehindrat uttrycka sig muntligt på detsamma blir särskilt värdefull för många av från handelsgymnasierna utgångna elever. De få användning därför vid förhandlingar med utlänningar såväl i Sverige som vid affärsresor utomlands och icke minst vid telefonsamtal med utlandet. Troligt är, att detta moment i undervisningen på åtskilliga håll vid handelsgymnasierna skulle behöva intensifieras. Om lärarens läggning och kunnighet gör det möjligt, bör helst undervisningen i sin helhet huvudsakligen läggas på det främmande språket. I alla händelser bör det främmande språket så mycket som möjligt bli använt vid behandlingen av genomgångna texter. Affärsbrev ge i allmänhet ett utmärkt underlag för talövningar. Lärarnas ovana vid att i undervisningen använda det främmande språket samt psykologiska hämmningar hos läraren såväl som

hos eleverna torde hittills i åtskilliga fall ha varit orsaken till att det främmande språket icke använts vid undervisningen i den grad som varit önskvärd. Kommittén kan i detta sammanhang icke nog understryka betydelsen av att språklärarna erhålla någorlunda rikligt tillmätta och periodvis återkommande utrikes resestipendier, som göra det möjligt för dem att genom relativt långvariga och upprepade studievistelser i utlandet uppodla och vidmakthålla talfärdigheten.

Vid undervisningen i engelska bör naturligtvis uppmärksamhet ägnas åt den amerikanska engelskans särdrag. Av de genomgångna affärsbrevbör ett relativt stort antal vara amerikanska. Särskilt bör amerikansk affärsbrevstil i försäljningsbrev studeras.

Som ovan nämnts, är det mesta som sagts rörande undervisningen i engelska och tyska också tillämpligt på undervisningen i *franska*. Kommittén vill dock beträffande detta ämne framföra följande särskilda synpunkter.

Undervisningsplanerna i franska ha utarbetats med tanke på de elever, som sakna förkunskaper däri. Kursen i klass I bör omfatta de moment, som vanligen ingå i första årets undervisning i ett främmande språk på detta stadium. Givetvis kan och bör redan i denna klass en viss förberedande undervisning i affärsspråket förekomma, i det att läraren, då anledning osökt ger sig, i undervisningen drar in material från affärsspråket. I klass II påbörjas affärskorrespondensen, varvid breven i stort sett dock böra vara enklare än i engelska och även i tyska. I denna klass blir undervisningen i att lära eleverna läsa och förstå franska brev ett moment som i förhållande till övningarna i att skriva språket får relativt sett större vikt än då det gäller undervisningen i engelska och tyska. Kommittén vill icke föreslå, att det göres till en allmän regel, att skrivningarna i franska (åtminstone i klasserna I—II) skola utarbetas utan hjälpmedel. Det må ankomma på varje handelsgymnasium att självt välja undervisningsmetod i detta hänseende. Läsning av allmän text bör också förekomma, så att icke elevernas kunskaper bli alltför ensidiga. Vid undervisningen i klass III på den företagsekonomiska linjen kommer givetvis huvudvikten att läggas vid läsning och förklaring av fransk affärstext, huvudsakligen affärsbrev. Men naturligtvis är det önskvärt, att för befästande av det genomgångna skrivövningar på lärorummet förekomma även i denna avdelning.

a) Engelska.

M å l.

Undervisningen i engelska har till uppgift att på grundval av det i real-skolan inhämtade vidare utveckla lärjungarnas förmåga att läsa och förstå engelsk text, även av ekonomisk art, samt att uppfatta muntlig framställning, att giva dem ökad färdighet att tala och skriva språket och särskilt att bibringa dem förmåga att någorlunda flytande avfatta vanligen förekommande affärsskrivelser, ävensom bibringa dem någon kännedom om samhällsliv och kultur i engelsktalande länder.

K u r s f ö r d e l n i n g.

Klass I (4 timmar). Läsning av modern litteratur (omkring 75 sidor). Affärskorrespondensen påbörjad (omkring 30 sidor affärsbrev). Hör- och talövningar, företrädesvis i anslutning till läst text. Grammatiken helt eller delvis genomgången, i huvudsak i anslutning till undervisningen i övrigt. Skriftliga övningar, huvudsakligen på affärstext. 10—12 skrivningar (huvudsakligen affärsbrev) på lärorummet, i regel utan hjälpmedel.

Klass II (4 timmar). Läsning av modern litteratur (omkring 75 sidor), även av ekonomisk art. Notiser om samhällsliv och kultur i engelsktalande länder i samband med textläsningen. Affärskorrespondens: omkring 50 sidor affärsbrev, omfattande alla vanligen förekommande huvudtyper av affärsbrev. Grammatik i samband med undervisningen i övrigt. Talövningar, huvudsakligen i anslutning till läst text. Fortsatta skriftliga övningar. 10—12 skrivningar (huvudsakligen affärsbrev) på lärorummet utan hjälpmedel.

Klass III (4 timmar). Läsning av modern litteratur (minst 75 sidor), även av ekonomisk art. Som frivilligt arbete läsning av ytterligare litteratur (omkring 300 sidor), helst av ekonomisk art. Brittiska och amerikanska realia, huvudsakligen i anslutning till textläsningen. Fortsatt studium av affärskorrespondensen: omkring 50 sidor affärsbrev eller liknande affärstext, delvis kursivt. Kortare referat, föredrag och eventuellt diskussioner. Samtalsövningar. I samband med skrivningarna erforderlig repetition av grammatiken. Fraseologi och synonymik. 10—12 skrivningar (huvudsakligen affärsbrev) på lärorummet utan hjälpmedel.

b) Tyska.

M å l.

Undervisningen i tyska har till uppgift att på grundval av det i realskolan inhämtade vidare utveckla lärjungarnas förmåga att läsa och förstå tysk text, även av ekonomisk art, samt att uppfatta muntlig framställning, att giva dem viss färdighet att tala och skriva språket och särskilt att bibringa dem förmåga att någorlunda flytande avfatta vanligen förekommande affärsbrev av enklare slag, ävensom bibringa dem någon kännedom om samhällsliv och kultur i tysktalande länder.

K u r s f ö r d e l n i n g.

Klass I (4 timmar). Läsning av modern litteratur (omkring 50 sidor). Affärskorrespondensen påbörjad (omkring 30 sidor affärsbrev). Hör- och talövningar, företrädesvis i anslutning till läst text. Grammatik: viktigare delar av formläran och syntaxen (kursen uppdelas på lämpligt sätt på klass I och klass II), även i anslutning till undervisningen i övrigt. Skriftliga övningar, huvudsakligen på affärstext. 10—12 skrivningar (huvudsakligen affärshrev) på lärorummet, i regel utan hjälpmedel.

Klass II (4 timmar). Läsning av modern litteratur (omkring 50 sidor), även av ekonomisk art. Notiser om samhällsliv och kultur i tysktalande länder i samband med textläsningen. Affärskorrespondens: omkring 40 sidor,

omfattande de vanligaste huvudtyperna av affärsbrev. Grammatik: se klass I. Talövningar, företrädesvis i anslutning till läst text. Fortsatta skriftliga övningar. 10—12 skrivningar (huvudsakligen affärsbrev) på lärorummet utan hjälpmedel.

Klass III, språklinjen (4 timmar). Läsning av modern litteratur (omkring 75 sidor), även av ekonomisk art. Som frivilligt arbete läsning av ytterligare litteratur (200—300 sidor), helst av ekonomisk art. Fortsatta notiser om samhällsliv och kultur i tysktalande länder i anslutning till textläsningen. Affärskorrespondens: fortsatt studium av affärsbrev eller liknande affärstext (omkring 40 sidor), delvis kursivt. Samtalsövningar. Repetition av grammatikens viktigaste delar, delvis i anslutning till undervisningen i övrigt. 10—12 skrivningar (huvudsakligen affärsbrev) på lärorummet utan hjälpmedel.

Klass III, företagsekonomiska linjen (2 timmar, frivilligt). Läsning av affärsbrev och modern litteratur, även av ekonomisk art (sammanlagt omkring 75 sidor). Frivillig läsning = språklinjen. Samtals- och skrivövningar.

c) Franska.

M å l.

Undervisningen i franska har till uppgift att bibringa lärjungarna förmåga att förstå och med gott uttal läsa lättare fransk text, även av ekonomisk art, samt att uppfatta muntlig framställning, att giva dem någon färdighet att tala och skriva språket, särskilt att avfatta vanligen förekommande affärsskrivelser av enklare art, samt att bibringa dem någon kännedom om samhällsliv och kultur i fransktalande länder.

K u r s f ö r d e l n i n g.

Klass I (4 timmar). Uttals- och läsövningar. Läsning av lättare text (omkring 40 sidor). Memorering. Hör- och talövningar. Diktamensskrivning. Viktigare delar av formläran. Enklare skriftliga översättningsövningar. 6—8 enkla skrivningar på lärorummet med eller utan hjälpmedel.

Klass II (2 timmar). Läsning av enklare fransk text (omkring 30 sidor). Affärskorrespondensen påbörjad: enklare affärsbrev av inom affärslivet vanligast förekommande huvudtyper (omkring 40 sidor). Repetition av formlärans viktigaste delar; det för undervisningens syfte viktigaste av syntaxen. Talövningar. Skriftliga övningar.

Klass III, språklinjen (4 timmar). Läsning av modern litteratur (omkring 40 sidor). Fortsatt studium av affärsbrev och affärstext (omkring 40 sidor), delvis kursivt. Eventuellt frivillig läsning i likhet med vad som angivits i kursen i tyska för klass III på språklinjen. Samhällsförhållanden och kultur i samband med textläsningen. Grammatik: genomgång och repetition av viktigare delar av syntaxen. Tal- och skrivövningar. 10—12 skrivningar (huvudsakligen affärsbrev) på lärorummet, i regel utan hjälpmedel.

Klass III, företagsekonomiska linjen (2 veckotimmar, frivilligt) = tyska för motsvarande avdelning, dock något kortare textkurs.

d) Spanska.

M å l.

Undervisningen i spanska avser att bibringa lärjungarna förmåga att med vårdat uttal läsa och förstå enklare text, även affärstext, samt därjämte att avfatta enklare affärsbrev.

K u r s f ö r d e l n i n g.

Klass II (2 timmar, frivilligt). Uttalet, det viktigaste av formläran och syntaxen. Läsning av allmän text, omkring 25 sidor, samt affärsbrev, också omkring 25 sidor. Enklare skriftliga och muntliga tillämpningsövningar.

Klass III (2 timmar, frivilligt). Fortsatt genomgång av viktigare delar ur formläran och syntaxen. Textkurser av något större omfång än i klass II, även genomgång av andra texter med ekonomiskt innehåll än affärsbrev. Skrivning av enklare affärsbrev.

4. Allmän företagsekonomi.

Inledande del (= kursen i klass I).

Någon yrkesmässig kontakt med det merkantila livet har flertalet elever icke fått före sitt inträde i handelsgymnasiet. För att undervisningen i olika fackämnen inom handelsgymnasiet skall kunna förstås av eleverna erfordras därför, att de snarast få en allmän orientering om det ekonomiska livet, om företagets roll och sätt att arbeta samt om handelns funktion i samhället.

Denna orientering ges i den inledande företagsekonomien, som föreslås omfatta två veckotimmar under första läsåret. Härvid behandlas översiktligt näringslivets uppgifter i samhället. I samband därmed ges en kortfattad historisk redogörelse för handelns uppkomst och utveckling. Samtidigt med en summarisk redogörelse för varans väg från producent till konsument undervisas översiktligt om de olika mellanled (partihandel, detaljhandel) varan passerar, varjämte de olika juridiska företagsformerna, enskild firma, bolag och ekonomiska föreningar, behandlas. I anslutning härtill ges en allmän orientering rörande handel för egen räkning och kommissions- och agenthandel samt behandlas de formella kraven för utövande av handel.

Sedan sålunda den yttre ramen kring företaget behandlats, bör undervisningen lämna en översikt över företagets olika inre funktioner, varvid ett handelsföretag lämpligen tages såsom mönster. Då de olika avsnitten av företagets inre arbete närmare komma att behandlas inom företagsorganisationen, gäller det här endast att införa eleverna i företagets arbetssätt och att sålunda huvudsakligen lämna en allmän orientering utan att närmare ingå på detaljspörsmål.

Syftet är sålunda bl. a. att förmedla sådana insikter till eleverna, att de utan större svårighet kunna följa undervisningen i andra ämnen, i vilka faktiska förhållanden ur affärslivet utgöra underlaget för framställningen.

såsom räkenskapslära, handelsrätt, handelskorrespondens m. fl. Undervisningen är givetvis även grundläggande för den fortsatta undervisningen i företagsekonomi.

Närmast kommande avsnitt bör behandla de institutioner i handels tjänst, som ha särskild betydelse. Hit höra i främsta rummet transportväsendets olika grenar. I samband härmed lämnas en redogörelse för expeditions-, tull- och försäkringsväsendet. Ett kortare kapitel om varulagring utanför företagets område (i lagerhus, tullnederlag etc.) samt om varubörsernas uppgifter bör även komplettera framställningen av de yttre institutionerna i näringslivets tjänst.

Mot bakgrunden av en översiktlig framställning av köpeavtalet — vars mera väsentliga frågor behandlas i ämnet handelsrätt — diskuteras företagets, speciellt industriens och grosshandelns, olika metoder i fråga om prisnoteringar genom brutto- och nettopriser etc., olika typer av rabatter samt formerna för kreditgivningen. Till detta avsnitt ansluter sig naturligt en redogörelse för betalningsmedlen och betalningsmetoderna, och i samband därmed lämnas en översikt över bankväsendet.

Såsom en avslutning lämnas en översiktlig redogörelse för principerna för inköps- och försäljningskalkylationen samt prissättningen. Prissättningens samband såväl med vissa av företagets kostnader som med den möjliga avsättningen behandlas här. Inverkan på handelskostnader av olika omsättningshastighet för skilda varor och av expeditionsarbetets omfång för olika varor, olika stora kvantiteter och olika kundkategorier åskådliggöres med konkreta exempel i syfte att få eleverna att förstå de många olika problem, som möta i praktiken vid genomförandet av en lämplig varuprissättning.

Undervisningen i inledande företagsekonomi bör sålunda till huvudsaklig del tjäna såsom en allmän orientering, som skall skänka eleverna en grund, varpå det är möjligt att sedan bygga vidare i de olika avsnitten inom företagsekonomien, liksom i tillämpliga delar i andra ämnen. Några större svårigheter att avgränsa ämnet från andra torde icke behöva föreligga.

Sammanfattande del (= kursen i klass III).

Lektionsvis böra i första hand företagets finansieringsproblem genomgås. Bland frågor inom detta avsnitt kunna som exempel nämnas företagets kapitalbehov och hur detta enligt olika alternativ kan tillgodoses, resultatkomponenterna i ett företags vinst- och förlusträkning, företagets lönsamhet, risktagande och riskeliminering, företagets kreditpolitik, kapitalbehovets föränderlighet med hänsyn till erhållen och lämnad kredit samt lageromsättningshastighet, problem i samband med företagets utvidgning till nya marknader, nya tillverkningar, öppnandet av nya avdelningar m. m.

Stor uppmärksamhet bör ägnas åt fördjupad behandling av problem sammanhängande med avvägningen mellan kostnader och intäkter. Möjligheterna till kostnadsbegränsning under samtidigt beaktande av den eventuella inverkan på efterfrågan böra diskuteras med utgångspunkt från i praktiken

vanligt förekommande problem, t. ex. kundtjänstens omfattning, varusortimentets sammansättning, åtgärder att bedöma och kontrollera varuriskernas storlek och möjligheter att förbilliga transportkostnaderna. Den marginalanalys, som är förutsättningen för behandling av många likartade problem, är ägnad att stödja motsvarande områden inom kostnadsberäkningen.

Under mera seminariemässiga diskussioner, som om möjligt böra förläggas till dubbeltimmar, kunna vitt skilda områden av företagsekonomien beröras. Lämpliga exempel på ämnesområden, som kunna behandlas, lämnas nedan i förslaget till kursfördelning.

Fältet bör stå öppet för behandling av allehanda praktiska problem, gärna av aktuell typ. Som underlag för diskussionerna böra eleverna i tur och ordning utarbeta kortare redogörelser, vilka i god tid före varje lektion om möjligt böra föreligga i mångfaldigat skick. I viss utsträckning kunna artiklar i facktidskrifter och tidningar, vilka syssla med företagsekonomiska frågor, läggas till grund för dessa redogörelser. Läraren måste under discussionsövningarna utöva en sådan ledning över behandlingen av frågorna, att den undervisning, som övningen avser att meddela, kommer att syssla med konkreta uppgifter. Av största vikt är, att eleverna konfronteras med ett urval av sådana skiftande problem, som de senare kunna antas komma att möta i det praktiska livet.

M å l.

Undervisningen i allmän företagsekonomi avser dels att giva lärjungarna en orientering om företagets sätt att arbeta och deras roll i det ekonomiska livet samt om handelns funktion i samhället och om olika institutioner i handelns tjänst, dels att bibringa lärjungarna en mera ingående kännedom om företagets viktigare ekonomiska problem, så att de sättas i stånd att med viss grad av självständighet bedöma sådana hithörande företeelser, som de kunna komma i kontakt med i sin praktiska verksamhet.

K u r s f ö r d e l n i n g.

Klass I (2 timmar). Kortfattad översikt över det ekonomiska livet: produktion, distribution och konsumtion. Handelns uppkomst och utveckling i korta drag. Handelns uppgifter.

Varuhandelns olika led: detaljhandeln och partihandeln. Handel för egen räkning samt agent- och kommissionshandel. De juridiska företagstyperna: enskild firma, olika former av bolag och ekonomiska föreningar. De formella kraven på köpmannen. Företagets registrering.

Orienterande redogörelse för ett handelsföretags arbetsfunktioner: varuinköp, lagring, försäljning och redovisning.

De institutionella hjälpmedlen i handelns tjänst: transport av meddelanden genom post, telefon och telegraf. Varutransporter per järnväg, fartyg, bil eller flyg. Postens varutransporter. Speditionsväsendet, tullväsendet, försäkringsrörelsen. Varulagring genom lagerhus, nederlag m. m. Något om varubörsernas betydelse för handeln.

Kortfattad genomgång av köpeavtalets viktigaste bestämmelser. Olika typer av prisnoteringar inom partihandeln: brutto- och nettopriser. Prisdifferentiering genom olika typer av rabatter, bonussystem o. d. Betalningstid och betalningsvillkor.

Grunderna för företagets finansiering. Betalningsmedel och betalningsmetoder. I samband härmed översiktlig framställning av det svenska bankväsendet och dess viktigaste rörelsegränar samt om värdepapperen och värdepappershandeln.

Affärsföretagets inköps- och försäljningskalkylation. Kostnadernas variation i försäljningskalkylen genom olikhet i omsättningshastighet, expeditionstid, lagerrisk och servicebehov. Prissättningens praktiska genomförande. Prislistor och priskarteller.

Näringslivets fackliga och ideella organisationer.

Klass III (3 timmar). Företagets finansieringsproblem. Kapitalbehovet under olika förhållanden och hur detta tillfredsställes genom alternativa lösningar. Balansräkningen som utgångspunkt för bedömning av kapitalbehovet. Resultatskomponenterna i ett företags vinst- och förlusträkning. Företagets lönsamhetsproblem. Kreditfrågor. Risktagande och riskeliminering. Kritisk granskning av källor för kreditupplysningar. Kreditpolitiken och dess inverkan på kapitalbehovet. Finansieringsproblemen i samband med företagets utvidgning till nya marknader, nya tillverkningar, öppnandet av nya avdelningar inom ett affärsföretag m. m.

Kostnadsfrågor av mera avancerad typ: åtgärder avseende begränsning av kostnader och risker. Transportkostnadernas ekonomi. Enklare uppgifter inom marginalanalysen. Kalkylmässig beräkning av lönsamheten beträffande olika åtgärder inom ett företag eller beträffande dess yttre försäljningsorganisation.

Såsom exempel på ämnesområden, som kunna behandlas under mera seminariemässiga former, må följande anföras:

Varuinköpens koncentrationsproblem; prispolitik och rabattsystem; priskarteller inom näringslivet; samköpsidéns användning och betydelse; vinst- och förlustvaror i ett varuhandelsföretag; försäljningsplanering; ett företags public relations; förpackningsfrågor; ekonomisk diskussion kring ett företags försäljningspolitik; integrationens företagsekonomiska betydelse; den ekonomiska betydelsen av handeln och industriens organisationsrörelse; hur trivsel skapas på arbetsplatsen; problem beträffande lagersortimentet i ett varuhandelsföretag.

5. Distributionslära.

Avsikten med undervisningen i distributionslära bör vara att orientera eleverna om den svenska marknaden och de distributionsorgan, som förse den med varor, samt göra dem något förtrogna med den tekniska och psykologiska apparat, som distributionen tagit i sin tjänst. Avsikten är ingalunda att av gymnasiets elever skapa färdiga försäljare eller reklammän. Därtill

erfordras en avsevärd påbyggnad samt icke minst vissa naturliga förutsättningar, som endast en del av elevklientelet kan anses besitta. I stället är det meningen att informera om de metoder och medel, som stå till förfogande, och hos eleverna skapa förutsättningar att förstå och någorlunda rätt bedöma värdet av olika slags åtgärder inom distributionen.

Såsom en inledning till undervisningen *under första läsåret* lämnas en översikt över den svenska konsumtionen och dess fördelning på huvudslag av varor och tjänster. I samband därmed genomgås konsumtionens fördelning inom olika socialgrupper. Konsumtionens föränderlighet genom skiftningar i det ekonomiska underlaget och genom växlingar i konsumtionsvanor bör härvid ägnas uppmärksamhet. I samband med redogörelsen för variationer inom konsumtionen beröres också det inflytande på densamma, som utövas av förskjutningar i inkomstfördelning, i åldersgruppering hos konsumenterna m. m. I någon mån tangerar undervisningen här ekonomiläran. Problemen betraktas dock inom distributionsläran huvudsakligen från säljarens synpunkt, under det att behandlingen i ekonomiläran mera får socialekonomisk karaktär. Konsumtionsvanornas utformning bör i distributionsläran även ses från psykologisk utgångspunkt.

Ett omfattande avsnitt ägnas därpå åt distributionsapparaternas omfång och struktur, varvid åt såväl detaljhandeln som grosshandeln samt industriens och övriga producentgruppers avsättning reserveras ett avsevärt utrymme. Syftet med undervisningen är närmast att göra eleverna någorlunda förtrogna med det svenska affärlivet, sådant det formats i det nutida samhället. Undervisningen bör icke endast vara beskrivande utan även analyserande, så att eleverna få en viss förmåga att förstå och bedöma företeelserna icke blott såsom statiska utan även såsom länkar i en kedja av orsaker och verkningar.

Detaljhandelns olika problem böra i denna klass behandlas ganska ingående. Syftet bör dock icke vara att i detalj genomgå olika branschers tekniska problem utan att få fram de principer, som kunna anses ha en generell tillämpning inom flertalet branscher och som kunna lära eleverna att finna goda lösningar av de rent praktiska problem, de sedermera kunna komma att möta inom olika områden av näringslivet.

Under *andra läsåret* behandlas partihandeln. Härvid lämnas en redogörelse för de olika funktionstyperna inom partihandeln och för dennas utformning med hänsyn till funktionerna. Vidare bör undervisningen omfatta frågor beträffande lagerhållning och lageromsättning, försäljningskontakten under olika förhållanden samt expeditorsarbete och varuleveranser med hänsyn till de kostnader, som utförandet av dessa olika uppgifter medföra. De rent tekniska frågorna beträffande det inre arbetet inom partihandeln behandlas inom ämnet företagsorganisation.

Därefter genomgås vissa problem på distributionskostnadernas område. Sålunda böra här diskuteras distributionskostnadernas storlek, totalt och inom olika distributionsled, kostnadsstrukturen för olika branscher, kostnaden per kund, per order, per varuenhet etc. samt kostnadernas betydelse

för och samband med prispolitiken. Av stor vikt är, att kostnadernas variation med hänsyn till omsättningshastighet, expeditionstid, orderstorlek, selsättningsgrad med flera ekonomiskt viktiga faktorer belyses. Av betydelse är även, att de åtgärder, som syfta till mera ekonomiska lösningar av distributionstekniken, diskuteras från olika utgångspunkter.

Första och andra årets undervisning i distributionslära kommer sålunda att i huvudsak omfatta dels en redogörelse för varukonsumtionen och dels en analys av själva distributionsapparaten.

Tredje läsåret inledes lämpligen med en översikt över försäljningsorganisationen vid partiförsäljning från fabrikant eller grossist med hänsyn tagen till såväl konsumentvaror som producentvaror. Marknadsstudiet genom olika slag av marknadsundersökningar får här sin givna plats. Vidare behandlas valet av försäljningsvägar och olika metoder att nå kontakt med köparna. I samband härmed behandlas givetvis organisationen av den rent praktiska försäljningen, antingen denna sker genom representanter eller på andra vägar. Hit hör t. ex. marknadens uppdelning i distrikt, besökstätheten, beräkning av försäljarkvoter, avlöningssystem för försäljare, försäljarutbildning, försäljarerapporter och försäljningskontroll samt kontakten mellan ledning och försäljare.

Ett avsnitt bör behandla reklam och andra försäljningsfrämjande åtgärder. Härvid genomgås de olika reklammedlen, deras karaktär, tekniska egenskaper och användning. Annonss- och tidningsupplagestatistiken får här sin plats i framställningen. Vidare ägnas tid åt åtgärder för samverkan mellan olika slag av reklammedel och mellan försäljning och reklam, speciellt vid utformningen av reklamkampanjer samt planering och kontroll av reklam. I samband med undervisningen om reklam bör även tryckeritekniken behandlas. Slutligen anslås någon tid till en genomgång av reklamens tekniska utförande, annonsbyråers och reklambyråers verksamhet m. m.

Till försäljningsorganisationen och reklamen sluter sig ett kortare avsnitt om försäljnings- och reklampsykologi. Vid denna undervisning bör samverkan äga rum med undervisningen i psykologi.

En del av lärotiden bör användas till övningar och problemlösningar. Till de olika avsnitten böra uppgifter utarbetas, vilka eleverna få lösa antingen i grupp (grupparbeten) eller individuellt. Under tredje läroåret kunna uppgifterna göras svårare och mera omfattande. Såsom exempel på dylika övningsuppgifter kunna följande anföras: köpvanorna för vissa varuslag inom detalj- eller partihandeln; konsumtionsvanorna inom olika socialgrupper; handelns utformning inom vissa branscher på skol- eller hemorten; principerna för sammansättningen av ett handelsföretags varusortiment; uppläggningsplanen av en enklare försäljningskampanj inom detaljhandeln; diskussion av försäljningsargument för vissa bestämda varuslag; grosshandels omfattning på skol- eller hemorten; kritik av annonser i dagspressen eller av en reklambroschyr; genomgång av planen för en reklamkampanj; diskussion kring några fall av intresse ur reklametisk synpunkt; studium av några kostnadsundersökningar inom handeln avseende varor, kunder eller försäljningsmetoder, beräkning av omsättningshastigheter.

M å l.

Undervisningen i distributionslära avser att giva lärjungarna en tämligen grundlig kännedom om varudistributionens uppgifter, organisation, arbetsätt och ekonomi, särskilt med avseende på svenska förhållanden, samt att göra dem någorlunda förtrogna med såväl distributionens tekniska hjälpmedel som försäljningens och reklamens psykologiska bakgrund.

K u r s f ö r d e l n i n g.

Klass 1 (2 timmar). Den svenska konsumtionen och dess fördelning på olika varuslag och tjänster. Varukonsumtionen inom olika socialgrupper. Konsumtionens variation med hänsyn till konjunkturerna, levnadsstandardens utveckling, förskjutningar i inkomstfördelningen och konsumenternas åldersgruppering m. m. Statistik över konsumtionen.

Distributionsapparatens omfång och struktur. Detaljhandelns organisation, butikshandel, torghandel, postorderrörelse, kringföringshandel och agenthandel. Olika funktionstyper inom butikshandeln såsom specialaffärer och varuhus, mångfilialaffärer, diskbetjänings- och självbetjäningsaffärer. Enskild och konsumentkooperativ detaljhandel.

Detaljaffärernas läge och varusortimentets utformning med hänsyn härtill och till allmänhetens köpvanor och konkurrensens beskaffenhet. Allmänna principer beträffande butikens disposition och inredning från försäljningspsykologiska och arbetstekniska synpunkter. Detaljaffärens arbetsförhållanden. Arbetsbelastningens variation under dagen, veckan och året.

Klass II (2 timmar). Partihandelns organisation: grosshandel och producenthandel. Den inre svenska partihandeln samt export- och importhandeln. Fristående grosshandel och inköpscentraler. Den producentkooperativa partihandeln. Funktionstyper inom svensk partihandel: specialgrosshandel och sortimentsgrosshandel; försäljning av konsumentvaror och producentvaror; försäljning genom handelsresande och genom postorderverksamhet.

Partihandelns arbetsförhållanden. Försäljning över lager; direktleveranser från producent till detaljist med grossisten som förmedlare. Grossistens lagerhållning med hänsyn till försäljningens utformning. Lagerlokalernas planering och principerna för deras inredning från olika synpunkter. Ordersystem inom partihandeln. Orderns behandling, varuexpeditionen.

Varudistributionens kostnader, totalt och inom olika led av försäljningen. Kostnadsstrukturen för olika företagstyper inom parti- och detaljhandeln. Orsakerna till kostnadernas variation. Kostnadernas beroende av sådana förhållanden som kundtätthet, sysselsättningsgrad, orderstorlek, omsättningshastighet, expeditionstid m. m. Kostnadernas betydelse för det enskilda företaget och deras samband med prispolitik och varupolitik. Studiet av kostnaderna genom intern och kollektiv kostnadsstatistik och genom kostnadsundersökningar. Olika åtgärder i syfte att nedbringa kostnaderna: besparingsåtgärder och försäljningsökande åtgärder. Kostnadsfrågor i samband med marknadsutvidgningar.

Betydelsen av en rationellt ordnad varudistribution ur samhällets synpunkt.

Klass III (2 timmar, obligatoriskt på företagsekonomiska linjen och frivilligt på språklinjen). Översikt över försäljningsorganisationen vid parti-försäljning från grossist eller fabrikant med hänsyn tagen till konsumentvaror och producentvaror. Försäljningsvägarna. Olika metoder att nå kontakt med köparna. Försäljningens praktiska utformning inom ett partihandelsföretag: marknads uppdelning i distrikt, besökstäthet, beräkning av försäljarkvoter. Handelsresandens arbetsätt. Försäljarutbildningen. Försäljarens rapporter till uppdragsgivaren. Försäljarkontroll. Avlöningssystem för försäljare inom partihandeln. Organisationen av försäljning per telefon och försäljning per post. De olika försäljningsorganens inbördes samarbete. Marknadsundersökningar.

Reklamens uppkomst och utveckling i korta drag. Reklamens syfte. De olika reklammedlen med hänsyn till teknisk karaktär och användningsområden. Reklammedlens samverkan. Reklam moral. Reklamens ekonomiska sida. Tryckeri- och klichétekniken i korta drag. Något om annons- och reklambyråernas verksamhet. Annonss- och tidningsupplagestatistiken.

Reklamens praktiska utformning: planering; reklamanslaget och dess fördelning på olika reklammedel; reklam- och försäljningskampanjens tekniska genomförande; kontrollen över reklamåtgärderna och deras effekt.

Grunddragen av reklamens och försäljningens psykologi. Försäljningsetiken.

6. Företagsorganisation.

Enligt kommitténs förslag omfattar undervisningen i detta ämne tre lärotimmar under andra året och på den företagsekonomiska linjen tre lärotimmar även under tredje året. Ämnet som sådant är nytt, även om vissa avsnitt av detsamma tidigare behandlats inom handelsläran och bokföringen. I företagsorganisationen sammanförs alla frågor, som beröra företagets inre arbete med undantag för sådana som avse räkenskapslära, försäljning och reklam. Även den industriella organisationen inryckes under denna ämnesrubrik. Tidigare har den industriella organisationen, i den mån undervisning förekommit, i huvudsak behandlats inom ramen för den industriella bokföringen. Enligt kommitténs mening bör emellertid endast den del av den industriella organisationen, som har direkt samband med kostnadsberäkningen, ingå i räkenskapsläran, under det att den industriella organisationens övriga moment böra behandlas i företagsorganisationen.

Företagsorganisationen uppdelas lämpligen i följande delar:

1. Kontorsorganisation och kontorsarbete.
2. Personalorganisation och personalfrågor.
3. Industriell organisation.

Av dessa tre delar bör den första jämte vissa med kontorsorganisationen sammanhängande avsnitt av personalorganisationen medhinnas under and-

ra läroåret, under det att återstoden av andra och tredje delen förlägges till tredje läroåret.

I *kontorsorganisationen* behandlas inledningsvis kontorets arbetsuppgifter och ställning inom företaget. Därefter genomgås de viktigare arbetsuppgifterna på kontoret.

Ett viktigt avsnitt utgöra kontorsmaskinerna och de övriga hjälpmedlen i arbetet på kontoret. Till detta avsnitt ansluta sig frågor rörande registrering och blanketter. Undervisningen om tekniska hjälpmedel bör givetvis inskränkas till sådant, som har mer allmänt intresse, och bör sålunda i huvudsak koncentreras till registreringshjälpmedel, skriv- och räknemaskiner, bokföringsmaskiner, dikteringsmaskiner, dupliceringsapparater, kassaregisterapparater och hålkortsmaskiner. Tyngdpunkten bör läggas på en redogörelse för maskinernas användningsområden, fördelar och nackdelar samt den besparing i tid och kostnader, som utnyttjandet av de rätta maskinella hjälpmedlen medför. Undervisningen bör givetvis förenas med demonstrationer av kontorsmaskiner.

Ät arbetsorganisation, arbetsteknik och arbetsplanering på kontoret ägnas stort utrymme. Här gäller det främst att finna lämpliga vägar för instruktion i de mest rationella arbetsmetoderna, för såväl den enskildes som hela kontorets prestationer. Av vikt är, att även enkla, okomplicerade uppgifter såsom exempelvis sortering av post, registrering av handlingar och utförandet av enklare skrivarbeten icke förbigås, då det i praktiken visar sig, att många ungdomar sakna förmåga att på egen hand finna de mest praktiska och tidsbesparande metoderna i arbetet. Då arbetsorganisationen för kontoret i dess helhet behandlas, diskuteras lämpligen arbetsuppgifternas fördelning och uppdelning på olika avdelningar, betydelsen av specialisering, där sådan kan genomföras, specialiseringens psykologiska moment etc. Även mekaniseringens och standardiseringens fördelar och begränsningar böra göras till föremål för granskning. Av stort värde är vidare i detta sammanhang att betona fördelen av en bestämd ansvarsfördelning mellan de olika funktionärerna inom en avdelning samt mellan kontorets olika avdelningar.

Vidare behandlas frågor rörande kontorslokalernas disposition och inredning, varvid tillfälle erbjuder sig till diskussion om åtskilliga praktiska problem i fråga om placering av inredningsdetaljer, maskiner och övriga hjälpmedel. Avslutningsvis behandlas sådana personalorganisatoriska frågor, som ha med kontoret att skaffa, såsom de olika funktionärerna inom kontorsarbetet, arbetsförhållanden, förhållandet mellan ledning och anställda, avlöningsfrågor m. m.

Syftet med undervisningen i kontorsorganisation och kontorsarbete är att ge eleverna en allmän överblick över de olika arbetsuppgifterna inom ett kontor. Liksom fallet är med undervisningen i reklam och försäljning, gäller det icke att söka åstadkomma en rutinmässig kunnighet utan att söka få eleverna att förstå arbetets karaktär och tillföra dem kännedom om grundläggande principer att bygga vidare på ute i praktiken. Rutinen mås-

te till väsentlig del inläras på den kommande arbetsplatsen. Ett undantag från denna regel gäller givetvis skötseln av skrivmaskiner och räknemaskiner. Undervisningen i dessa maskiners handhavande förlägges dock icke till företagsorganisationen utan till speciell undervisning i maskinskrivning respektive handelsräkning.

I avdelningen *personalorganisation och personalfrågor* under andra och tredje läroåret behandlas lämpligen först de personliga förutsättningar, som krävas för olika arbetsfunktioner inom näringslivet. I anslutning härtill beröras frågor rörande urval vid anställning, avtals- och lönefrågor för de anställda (individuella avtal och kollektivavtal) samt de anställdas och arbetsgivarnas organisationsbildningar med avseende på löne- och avtalsfrågor. Härtill ansluter sig också en framställning beträffande de speciella utbildningsåtgärder, som kunna vidtagas i syfte att förbättra de i företaget sysselsattas kvalifikationer i allmänhet och som förbereda för ansvarsfullare uppgifter.

Ett kortare avsnitt bör lämpligen ägnas åt arbetshygien och olika skyddsåtgärder samt åt företagets och det allmännas sociala åtgärder för de anställda. Företagsledningens kontakt med de anställda och företagsnämndernas uppgifter behandlas i sammanhang härmed. Hit bör även hänföras en kortfattad framställning av de ledande principerna för personalledning från främst psykologiska utgångspunkter.

Meningen är här icke att söka åstadkomma en verklig personalledarutbildning utan fastmer att söka hos eleverna väcka intresset för en sådan anda av samförstånd inom företaget, som är ägnad att främja arbetet.

Undervisningen i *industriell organisation* avser att föra eleverna in i en del av de allmänna arbetsuppgifter och problemställningar, som äro aktuella inom den svenska industrien. Då ett betydande antal av de från handelsgymnasierna avgående eleverna anställas på industrikontor, är det nämligen av vikt, att en tämligen grundlig orientering om industriella frågor ges i gymnasiet.

Inledningsvis bör undervisningen omfatta en kort översikt över den svenska industriens omfattning, produktionsinriktning och lokalisering. I samband härmed beröras frågor rörande stordrift och smådrift.

Industriens produktions sätt behandlas därpå med syfte att göra eleverna förtrogna med driftstyper som masstillverkning, blandad tillverkning, serietillverkning, flytande tillverkning, beställnings- och lagertillverkning etc. och de ekonomiska faktorer, som bestämma den produktionsekonomiska inriktningen av företaget. I samband härmed kan lämpligen en kortfattad översikt ges över frågor rörande industriföretagets maskinutrustning, transportutrustning och byggnadsfrågor liksom rörande centralisation eller decentralisation av tillverkningen m. m.

Även industriens råvaruinköp och organisationen av förråd och lager liksom driftsplaneringens uppgifter och betydelse behandlas med särskild hänsyn till de ekonomiska frågor, som äga samband därmed. Åt arbets- och tidsstudier ägnas tillbörlig tid liksom åt lönesättningen och de olika lönesystem,

som vanligen förekomma inom den industriella produktionen. Slutligen avhandlas i detta avsnitt de färdiga produkternas avsyning, uppläggning på lager, emballering, expedition och uttransport. I samband härmed betonas vikten av ett väl organiserat system för samverkan mellan produktion och försäljning.

M å l.

Undervisningen i företagsorganisation avser att giva lärjungarna kännedom om den organisationsapparat, som handels- och industriföretag begagna för genomförande av olika interna arbetsuppgifter, och att lära dem förstå betydelsen av dess rationella utnyttjande.

K u r s f ö r d e l n i n g.

Klass II (3 timmar). *Kontorsorganisation och kontorsarbete*: Kontorets arbetsuppgifter och ställning inom företaget. Varu- och materielinköp, orderbehandling, fakturering, lagerredovisning, kassa och räkenskapsväsen, kreditövervakning, krav och inkassering, rapportväsen, korrespondens, intern statistik, telefontjänst, postbehandling och arkivering.

Kontorsmaskinerna och de övriga hjälpmedlen i kontorsarbetet. System för handlingars registrering. Blanketteknik. Arbetsorganisation och arbetsplanering på kontoret. Grunderna för en rationell arbetsteknik inom kontorsarbetet. Arbetsfördelningen mellan kontorets olika avdelningar och mellan de enskilda funktionärerna inom en avdelning. Kontorslokalernas disponering och inredning. Maskiners och inredningsdetaljers placering med hänsyn till arbetsteknik, ljus- och ljudförhållanden, arbetsmaterialets transport och övriga förhållanden på arbetsplatsen.

Personalorganisationen på ett kontor. Ansvarsfördelningen beträffande olika arbetsuppgifter på kontoret. Kontorets arbetsmiljö. Villkoren för gott samarbete mellan de anställda. Förhållandet mellan ledning och anställda. Avlöningssystem och andra personalfrågor. Organisationsbildningar för kontorsanställda och deras uppgifter.

Klass III (3 timmar, obligatoriskt på företagsekonomiska linjen, frivilligt på språklinjen). *Personalorganisation*: De personliga förutsättningarna för olika arbetsuppgifter inom näringslivet. Urvals- och anställningsfrågor. Avtalsfrågor. Lönesystem. De anställdas och arbetsgivarnas fackliga organisationer med avseende på löne- och avtalsfrågor. De anställdas ansvar för och solidaritet med sitt företag. Personalutbildning inom företaget.

Arbetshygien och skyddsåtgärder, samhällets och företagets sociala åtgärder till de anställdas skydd. Företagsdemokratiens uppgifter och betydelse.

För personalledningen grundläggande principer ur psykologisk synpunkt.

Industriell organisation: Kortfattad översikt över den svenska industriens omfattning, produktionsinriktning och lokalisering. Stordrift och smådrift. Stordriftens förutsättningar och begränsning. Smådriftens betydelse som självständig faktor och som komplement till stordriften.

Industriens produktionssätt. Redogörelse för innebörden i driftstyper som

masstillverkning, blandad tillverkning, flytande tillverkning, beställnings- och lagertillverkning, tillverkning i långa serier. De ekonomiska faktorer som bestämma den produktionsekonomiska inriktningen av företaget. Kortfattad överblick över frågor rörande företagens maskinutrustning och transportanordningar. Något om industriens byggnadsfrågor. Koncentration och decentralisering av tillverkningen.

Industriens råvaruinköp och organisationen av förråd och lager. Driftsplaneringens uppgifter och betydelse. Arbetets gång i stora drag i en fabriksanläggning. De färdiga produkternas avsyning, uppläggning på lager och expedition. Industriens rationaliseringsproblem. Tids- och arbetsstudier. Standardiseringssträvandena och deras betydelse.

Gemensamma serviceorgan för industrien. Något om forskningsarbetet på det industriella området.

7. Räkenskapslära.

Undervisningen i räkenskapslära vid handelsgymnasierna avser främst räkenskaper vid affärsföretag (handels-, industri- och transportföretag etc.). Det möter givetvis icke heller något hinder, att exempelvis frågor och problem av speciell betydelse för den kommunala redovisningen upptagas till behandling.

Vad beträffar avgränsningen mot andra ämnen må beträffande räkenskapsläran följande anföras. Kontorsorganisation och kontorsteknik ha av kommittén upptagits i kursplanen för ämnet företagsorganisation. Bokföringens organisation (bokföringsböckerna och deras utseende, sambandet mellan de olika bokföringsböckerna, verifikationsordningen etc.) ingår däremot i kursplanen för räkenskapsläran. Hit har även förts en översiktlig redogörelse för samt demonstration av bokföringsmaskiner och manuell genomskriftsbokföring.

Formulärkännedom har tillförts den allmänna företagsekonomien. Fraktsedlar, konossement, certepartier, formulär i tull, post och bank böra därför bli föremål för studium främst i detta ämne. Checker och växlar etc. ha tillförts kursplanen för handelsrätt. Men det är givet att dessa och andra formulär och handlingar vid undervisningen i räkenskapslära skola behandlas ur redovisningstekniska synpunkter.

Inköps- och försäljningskalkyler skola enligt kursplanen tillhöra den allmänna företagsekonomien och handelsräkningen. Den industriella kostnadsberäkningen, som kräver ett mera omfattande redovisningsmaterial till utgångspunkt, ingår däremot i kursplanen för räkenskapslära i klass III, där industriell kostnadsberäkning upptagits på företagsekonomiska linjen.

Redovisnings- och värderingsbestämmelserna i bokföringslagen och aktiebolagslagen skola enligt kursplanen behandlas i samband med undervisningen i räkenskapslära.

Skatteteknik (deklarationsteknik) ingår även som ett kursmoment vid undervisningen i räkenskapslära. Det väsentliga i detta kursmoment omfat-

tar ju resultatredovisningen enligt skattelagarna och hör därför naturligt samman med räkenskapsläran. Lärarna i detta ämne torde även i allmänhet behärska skattetekniken bättre än lärarna i handelsrätt.

Den undervisning i statistik, som ingår i räkenskapslära i klass III, skall främst taga sikte på affärsföretagets statistiska rapporter, medan de statistiska metoderna behandlas i ämnet matematik med handelsräkning.

Den kursplan i räkenskapslära, som kommittén framlägger, torde i jämförelse med de hittills tillämpade kursplanerna innebära en utvidgning framför allt i två hänseenden: dels har en fullständigare kurs i skatteteknik inlagts, dels ha industriell bokföring och kostnadsberäkning beretts ett betydligt ökat utrymme.

Kursen i skatteteknik (deklarationsteknik) har förlagts till klass II och blir sålunda obligatorisk. De speciella industriella redovisningsfrågorna ha däremot förlagts till en specialkurs i klass III. Då emellertid alla elever böra äga någon kännedom om industriell redovisning i allmänhet, har i kursplanen för klass II upptagits ett kursmoment, kallat »industriell bokföringens grunder», varom mera nedan.

Då bokföringens huvuduppgift är bestämmandet av en rörelses resultat under en längre eller kortare period, bör undervisningen i bokföring från början främst taga sikte härpå. Periodresultatet är ett uttryck för ett företags ekonomiska effektivitet. Diskussionen härom och om andra redovisningsfrågor bör ge anledning till utblickar på området för de samhällsekonomiska problemen.

Bokföringens metoder inhämtas företrädesvis genom lösandet av kortare eller längre övningsuppgifter. Materialet hämtas från olika branscher och företagsformer. Övningsuppgifterna böra till en början vara enkla och schematiska — i stor utsträckning böra lösningarna ske genom direkt huvudbokföring. Uppgifterna göras så småningom mera detaljerade och invecklade. Det bör dock icke eftersträvas, att de i allo utgöra en trogen bild av verkligheten. Mången gång är det lämpligt att i en uppgift främst betona ett visst problem, i en annan ett annat.

Stencilerade och tryckta dagboksblad, reskontrakort etc. kunna vid lösningen av uppgifterna användas jämsides med eller i stället för böcker.

De för resultatredovisningen betydelsefulla frågorna om balansposternas värdering böra tillmätas stor vikt vid undervisningen. Redan i de inledande övningarna bör t. ex. lagervärderingens inflytande på det redovisade resultatets fördelning mellan på varandra följande år behandlas. Vid genomgången av bokföringslagens värderingsbestämmelser (i klass I) och aktiebolagslagens (i klass II) upptagas värderingsfrågorna till diskussion även från mera allmänt företagsekonomiska synpunkter. Den mera ingående analysen av de olika värderingsprinciperna och balansuppfattningarna bör dock lämpligen uppskjutas till sista året.

Bokföringen vid olika företagsformer exemplifieras vid lösningen av övningsuppgifter i klass I. En ingående redogörelse för redovisningsfrågorna vid olika företagsformer med utgångspunkt från bestämmelserna i bokfö-

ringslagen, lagen om handelsbolag och aktiebolagslagen etc. ges i ett sammanhang först i klass II.

En översikt av bokföringens organisation torde med fördel kunna ges i anslutning till redogörelsen för bokföringslagens ordningsföreskrifter (i klass I). Demonstration och diskussion av kontoplaner, speciellt avseende handelsföretag, samt en redogörelse för och demonstration av bokföringsmaskiner och deras användning ske väl lämpligast först i klass II. Det må omnämnas, att kommittén, som diskuterat frågan, huruvida eleverna i handelsgymnasierna skulle beredas tillfälle att på ett mera rutinmässigt sätt lära sig sköta bokföringsmaskiner, härvid kommit till det resultatet, att detta knappast med någon större behållning för eleverna låter sig göra. Det finns så många olika typer av maskiner och nya föras i marknaden, att, om en elev någorlunda lärt sig bemästra en typ, det alls icke är säkert, att han senare i praktiken kommer i kontakt just med den typen.

Kursen i beskattningslära, som kallats skatteteknik, enär vid undervisningen i ämnet de rent tekniska frågorna böra skjutas i förgrunden, avser att ge eleverna god färdighet och insikt i ämnet, särskilt i fråga om upprättandet av skattedeklarationer. Ifyllandet av rörelsebilagorna uppövar förmågan att läsa och förstå räkenskapshandlingar. Kursmomentet utgör därför ett naturligt led i bokföringsundervisningen. Det viktigaste av innehållet i skatteförfattningarna torde kunna inhämtas från deklaraionsformulärens upplysningsbilagor och anvisningssidor.

Till kursmomentet industribokföringens grunder torde böra anslås ett ej alltför litet antal timmar. Den industriella redovisningen innehåller många problem av allmänt bokföringsintresse, t. ex. de allmänna grunderna för kostnadsberäkningen, vilka alla som få sysselsättning i affärlivet och även i viss offentlig verksamhet ha nytta av att lära känna. Emellertid inrymmer den industriella räkenskapsläran även en myckenhet specialproblem av vikt endast för dem som komma att direkt syssla med industriföretagens interna bokföring och kalkylation. Sistnämnda frågor och problem böra därför hänskjutas till specialkursen i klass III, till vilken kursmomentet industribokföringens grunder i klass II kan tjäna som en inledning och förberedelse.

Specialkursen i klass III skall företrädesvis omfatta industriell bokföring och kostnadsberäkning. Här skola bl. a. de normalkontoplaner, t. ex. mekanförbundets normalkontoplan, som mer och mer komma till användning inom näringslivet, bli föremål för ingående studium. Vid sidan härav böra frågor rörande affärsföretagens budgetering och statistik samt revision upptagas till behandling. Eleverna böra ges tillfälle att i facktidskrifter följa utvecklingen inom ämnesområdet.

Den i kursplanen angivna målsättningen, att eleverna skola bibringas sådana insikter och färdigheter, att de efter erhållen praktisk erfarenhet skola kunna självständigt utföra det på ett affärs- eller industrikontor förekommande arbetet, bör även innebära, att vid undervisningen elevernas förmåga till initiativ befordras och att de övas i kalkylatoriskt tänkande, kort sagt, att de stimuleras till att bli »business-minded».

a) Räkenskapslära (allmän kurs).

M å l.

Undervisningen i räkenskapslära avser att bibringa lärjungarna sådana insikter och färdigheter i bokföring, att de efter förvärvad praktisk erfarenhet skola kunna självständigt utföra det på ett affärskontor förekommande bokföringsarbetet.

Kursfördelning.

Klass I (5 timmar). Bokföringens uppgifter. Resultatberäkningar.

Övningar i bokföring, omfattande detalj- och partihandel och eventuellt andra typer av företag samt olika företagsformer: enskild rörelseidkare (enmansföretag), handelsbolag och ekonomiska föreningar.

Allmänna föreskrifter om bokföringen och bokföringens praktiska organisation. Inventariebok. Inventarium och balansräkning. Dagbok, huvudbok och hjälpböcker. Bokföringsallegat och verifikationer.

Bokföringslagens värderingsbestämmelser.

Fyra å fem skrivningar på lärorummet.

Klass II (4 timmar). Ingående behandling av redovisningsfrågor rörande olika företagsformer. Redovisningsbestämmelser i lagen om handelsbolag, aktiebolagslagen och lagen om ekonomiska föreningar och bostadsrättsföreningar. Värdering av anläggnings- och omsättningstillgångar med utgångspunkt från aktiebolagslagens bestämmelser.

Skatteteknik (deklarationsteknik).

En eller två utförliga övningsuppgifter (i räkenskapsböcker) av mera komplicerad natur avseende handelsbolag och aktiebolag.

Demonstration och diskussion av kontoplaner, speciellt avseende handelsföretag.

Manuell genomskriftsbokföring och maskinbokföring. Redovisning med hålkortsmaskiner.

Industriebokföringens grunder.

Skrivningar som i klass I.

Klass III (2 timmar). Allmänna företagsekonomiska värderingsprinciper av omsättnings- och anläggningstillgångar. Speciella bokföringsfall (kortare övningsuppgifter), såsom redovisning av köp och försäljning av fastighet, obligationslån, filialbokföring, ombildning av företag, fusion av aktiebolag, koncernredogörelser och koncernbalanser, kortperiodiska resultatredovisningar.

Något om intern bokföringskontroll.

Några balanstekniska synpunkter beträffande företags likviditet och räntabilitet.

Två å tre skrivningar på lärorummet.

Detaljerad kursfördelning.

Klass I.

I. Bokföringens uppgifter.

II. Resultatberäkningen.

1. Resultatberäkningar i form av räkneuppgifter på grundval av enklare, sammanfattat räkenskapsmaterial.

2. Den dubbla (och enkla) bokföringens metod för resultatberäkningen. Direkt huvudbokföring. Bokslutstabläer.

3. Terminologi. Innebörden av begreppen intäkt och kostnad, vinst och förlust, inkomst och utgift, tillgångar, skulder och (eget) kapital etc.

4. Balansposternas, affärshändelsernas, privata uttags och insatsers bokföring på konton. Kontonas avslutning. Balans- samt vinst- och förlustkontona.

5. Historik och »bokföringsteorier».

III. Övningar i bokföring.

Bokföringens innebörd och uppgifter belysta genom längre och kortare övningsuppgifter, omfattande affärshändelser och bokslut från olika företags typer och företagsformer. Affärshändelser: köp och försäljningar, returer och gottgörelser, frakter för inkommande varor (även maskiner och inventarier) och andra direkta varukostnader, frakter för utgående varor, kassarabatter, kursdifferenser, växeltransaktioner, rembourser, fastighetsförvaltning, köp och försäljning av fastigheter (enkla fall), redovisning av anställdas och företagets egna skatter, kommissions- och konsignationsaffärer etc. (Läraren får avgöra fördelningen av dessa kursmoment på klass I och klass II.)

Åtminstone en eller två (utförligare) övningar böra genomföras i räkenskapsböcker: inventariebok, dagbok, huvudbok, reskontra etc.

Övningarna böra omfatta detalj- och partihandel, vidare exempelvis transportföretag, fastighetsförvaltning, byggnadsverksamhet, hotellrörelse. Kontoplaner. Företagsformer: enskild rörelseidkare (enmansföretag), enkla bolag, handelsbolag, aktiebolag, ekonomiska föreningar.

IV. Sammanfattande översikt av bokföringens organisation. Allmänna föreskrifter om bokföringen och bokföringens praktiska utformning med utgångspunkt från bestämmelserna i bokföringslagen.

1. Bokföringsskyldigheten.

2. Inventarieboken. Inventarium och balansräkning.

3. Dagboken.

a) odelad dagbok,

b) uppdelning av dagboken på kassabok och memorial,

c) ytterligare uppdelning av dagboken.

4. Huvudboken.

5. Hjälpböcker (specialböcker).

Reskontra, varubok, växelbok, förfallobok m. fl.

6. Bokföringsallegat och verifikationer.
7. Schematisk översikt över sambandet mellan bokföringsböckerna.
- V. Värdering av anläggnings- och omsättningstillgångar med utgångspunkt från bokföringslagens bestämmelser.

Klass II.

I. Redovisningsfrågor rörande olika företagsformer.

1. Enskild näringsidkare.

Privat- och kapitalkontona. Vinstens eller förlustens redovisning i bokslutet. Affärshändelser och privata transaktioner. Tillgångar och skulder i och utom rörelse.

2. Handelsbolag.

Redovisningsbestämmelser i lagen om handelsbolag. Kapital- och privatkonton. Olika sätt att fördela vinsten.

Redovisning av arvode, ränta och vinstandel samt delägarnas uttag och insatser.

3. Aktiebolag.

Redovisningsbestämmelser i aktiebolagslagen.

Det egna kapitalets anskaffning; ökning och nedsättning; vinstens disposition; reservfonden; skuldregleringsfonden; frivilligt bildade kapitalreserver; skuldreserver.

Styrelsens och verkställande direktörens årsredovisning. Balansräkningens uppställning. Vinst- och förlusträkningens uppställning. Förvaltningsberättelse. Något om koncernredovisningar. Revisionsberättelsen.

4. Redovisningsbestämmelser i lagen om ekonomiska föreningar (och bostadsrättsföreningar).

5. Pensionsstiftelser.

II. Värdering av anläggnings- och omsättningstillgångar med utgångspunkt från aktiebolagslagens bestämmelser.

III. Skatteteknik.

De viktigaste skatteförfattningarna och deras innehåll. Upprättandet av skattedeklarationer. Beskattningsnämnder och beskattningsdomstolar. Upprättandet av besvärsskrivelser.

Anm.: Den mesta tiden bör anslås till uppsättande av skattedeklarationer, särskilt rörelsebilagor på grundval av räkenskapsutdrag.

IV. Övningar i bokföring.

En eller två utförligare övningsuppgifter av mera komplicerad natur avseende handelsbolag och aktiebolag.

V. Översikt av bokföringens organisation (fortsättning av kursmomentet i klass I).

1. Demonstration och diskussion av kontoplaner, speciellt avseende handelsföretag.

2. Maskinbokföring och manuell genomskriftsbokföring. Redovisning med hålkortsmaskiner.

VI. Industriebokföringens grunder.

Sambandet mellan industriföretagets viktigaste konton.

Råmaterial, Arbetslöner. Tillverkningsomkostnader. Tillverkningskonto. Fabrikatkonto. Försäljningsomkostnader. Försäljningskonto. Tillverkningsvärde och självkostnadsvärde.

Övningsuppgifter.

Klass III.

I. Balansposternas värdering.

1. Allmänna företagsekonomiska värderingsprinciper av omsättningstillgångar och anläggningstillgångar. Sambandet mellan vinst- och förlusträkningens och balansräkningens poster.

2. Repetition av bokföringslagens och aktiebolagslagens värderingsbestämmelser.

II. Speciella bokföringsfall (kortare övningsuppgifter). Köp och försäljning av fastighet (redovisning av köpeskillingslikvid). Obligationslån. Filialbokföring. Ombildning av företag. Fusion av aktiebolag. Koncernredogörelser och koncernbalanser. Kortperiodiska resultatredovisningar.

III. Något om intern bokföringskontroll.

Kontroll av dagböcker och huvudbok. Kontroll av hjälpböckerna. Kontrollinventeringar. Kontroll av in- och utbetalningar.

IV. Kortare övningsuppgifter i bokföring, även innefattande uppsättandet av skattedeklarationer med rörelsebilagor, såsom repetition av kursen i dess helhet.

V. Några balanskritiska synpunkter beträffande företags likviditet och räntabilitet.

b) Räkenskapslära (specialkurs).

M å l.

Undervisningen i räkenskapslärans specialkurs har till huvudsaklig uppgift att bibringa lärjungarna sådana insikter och färdigheter i industriell bokföring och kostnadsberäkning, att de efter förvärvad praktisk erfarenhet kunna anförtros mera självständiga arbetsuppgifter, tillhörande industriföretagets interna redovisning och kalkylation, och att de icke stå främmande för budgeteringstekniska, statistiska och revisionstekniska metoder.

K u r s.

Klass III (4 timmar på företagsekonomiska linjen).

I. Bokföring:

Terminologi. Begreppet utgift, »bokföringsmässig kostnad» och »kalkylmässig kostnad» etc.

Kontosystemets uppbyggnad. Kontoplaner.

Gången av ett bokslut vid »kalkylerande» bokföring. (Övningsuppgifter.)

Interna redovisningshandlingar: arbetskort, materialrekvisitioner, fördelningskort, kassationsrapporter, följesedlar, orderrekvisitioner, fördelningslistor (för gemensamma omkostnader) etc.

II. Kostnadsberäkning: uppgift och betydelse, fasta och rörliga kostnader, kostnadsslag, kostnadsställen och kostnadsbärare, kostnadsfördelning (vid divisions-, ekvivalent- och påläggskalkylation), genomsnitts-, normal- och minimikalkyl.

III. Budgetering: intäcks- och kostnadsbudget (resultatbudget), inkomst- och utgiftsbudget (finansbudget).

IV. Statistik: förråds- och inköpsstatistik, produktionsstatistik, kostnadsstatistik, försäljnings- och marknadsstatistik, personalstatistik, finansiell statistik.

V. Revisionsteknik. Inre kontroll. Siffergranskning. Revision.

Två å tre skrivningar på lärorummet.

8. Matematik med handelsräkning.

Ämnet matematik med handelsräkning bör i handelsgymnasiet ha som mål dels att bibringa lärjungarna en rent yrkesmässig färdighet i räkning för praktiskt bruk, dels att helt allmänt förbättra deras kunskaper och färdigheter i matematik. Av väsentlig betydelse vid kursinnehållets avvägning är givetvis det behov av färdigheter och kunskaper i räkning, som lärjungarna få under sin fortsatta praktiska verksamhet efter handelsgymnasiestudierna. I regel torde de arbetsområden, där lärjungarna finna sin sysselsättning, icke erbjuda mera komplicerade rent tekniskt-matematiska problem. En stor del av den räkning, som förekommer i praktiken, omfattar räkneoperationer, där högre matematiska kunskaper icke äro erforderliga.

Av stor vikt är, att eleverna även få tämligen ingående förtrogenhet med sådana tabeller som mera allmänt användas i praktiken, såsom räntetabeller, kalkyltabeller o. d. Även övning i att för eget bruk uppgöra praktiska tabeller för speciella ändamål bör ingå i undervisningen. Särskilt intresse bör även ägnas åt att hos eleverna utveckla färdighet att göra enkla, tydliga uppställningar.

Eleverna böra redan i handelsgymnasiet göras väl förtrogna med den kalkylatoriska metod, som ger underlaget för olika ställningstaganden inom affärlivet. Bland de problem, som kunna hänföras till här aktuellt ämnesavsnitt, märkas främst beräkningar beträffande olika åtgärders lönsamhet, jämförelser mellan olika offerter, jämförande beräkningar beträffande olika alternativa transportsätt, vissa problem på finansieringsområdet o. d. En avsevärd del av den matematiska övningen beträffande uppgifter av här antydd art bör enligt kommitténs uppfattning inrymmas under företagsekonomien. Till handelsräkningen hör den grundläggande matematiska behandlingen av dylika uppgifter, under det att den vidsträcktare tillämpningen hör till företagsekonomien.

Ett ämnesområde, som hittills i viss mån försumrats i handelsgymnasiebildningen, är statistiken. Då statistiken inom näringsliv och allmän förvaltning alltmer kommit att inta en mycket framträdande plats, måste enligt kommitténs mening en tämligen omfattande kurs i elementär statis-

tik ingå i handelsgymnasiernas undervisning. Denna skulle kunna inläggas i ekonomiläran eller företagsekonomien men torde med största fördel beredas plats inom handelsräkningens ram. Undervisningen bör omfatta de grundläggande statistiska metoderna, insamling och bearbetning av statistiskt material samt de medel och metoder, varigenom statistiska fakta och förlopp göras lättare tillgängliga för analys. Ett betydande område för enskilda arbeten och grupparbeten erbjuder sig osökt i statistiken. Liksom fallet är med undervisningen i kalkylering bör den grundläggande undervisningen förläggas till handelsräkningen, under det att tillämpningsproblemen i lämplig utsträckning ingå i företagsekonomien, räkenskapsläran samt samhälls- och ekonomiläran.

Vid avvägning av ämnesinnehållet bör även ställning tagas till frågan, om något avsnitt omfattande mera avancerad matematik bör ingå i kursplanerna. Om handelsgymnasiet i väsentliga delar skall kunna jämföras med det allmänna gymnasiet, är en utvidgning av den teoretiskt-matematiska undervisningen önskvärd. En sådan kan med fördel verkställas under tredje läroåret på den företagsekonomiska linjen, där avsnitt som behandla logaritmer, rötter, potenser och serier kunna införas. Räkning inom dessa områden bidrar även till en bättre förståelse av åtskilliga frågeställningar angående sammansatt ränta, amorteringsräkning, mer avancerad statistik o. d.

Viss del av ämnesinnehållet är av tämligen speciell natur. Varje elev kan icke antagas få direkt nytta därav i praktiken. Dessa ämnesdelar äro emellertid av betydelse för utvecklandet av elevernas tankeförmåga och böra därför behandlas om än översiktligt. Man bör sålunda söka undvika att i alltför hög grad syssla med sådana detaljer, som äro bundna av en ofta föränderlig praxis, utan i stället söka koncentrera sig till sådant, som lär eleven att förstå problemställningarna och vägarna till problemens lösning.

Slutligen bör vid bestämmandet av det till handelsräkningen hänfödda ämnesinnehållet hänsyn tas till att även en del andra handelstekniska ämnen innefatta en hel del handelsräkning. I bokföring få eleverna exempelvis en god övning i enklare rutinmässig räkning med eller utan maskinella hjälpmedel, och till företagsekonomien kan, såsom ovan antytts, förläggas en betydelsefull del av de tillämpningsuppgifter, som ämnet handelsräkning bör innefatta. I företagsekonomi rör det sig icke blott om sådana problem, som närmast ha kalkylatorisk karaktär. Inom nästan varje kapitel finnas stora möjligheter till lösning av uppgifter, i vilka det matematiska elementet spelar stor roll. Undervisningen i handelsräkning blir sålunda även utanför det i kursplanerna fastställda timantalet väl tillgodosedd, vilket enligt kommitténs mening möjliggör, att ett relativt begränsat antal timmar anslås till ämnet trots dess stora betydelse såväl från yrkesutbildningens som från allmänbildningens utgångspunkter.

Av stor betydelse är från praktikens synpunkt, att eleverna i skolan erhålla en grundläggande undervisning i *maskinräkning*. Målet bör härvid vara, att eleverna dels lära sig, hur maskinerna skola användas, och dels genom övning bibringas en viss rutinmässighet i deras handhavande. Dess-

utom måste en allmän genomgång ske av olika i praktiken mera vanligt förekommande maskintyper berörande det väsentliga i fråga om teknisk konstruktion, användningsområden samt för- och nackdelar under varierande förhållanden. Denna genomgång bör emellertid, som förut nämnts, äga rum i undervisningen i kontorsorganisation.

Undervisning i maskinräkning förekommer redan förut vid samtliga handelsgymnasier men inskränker sig ofta av olika anledningar till en mera summarisk demonstration av de vanligast förekommande maskinernas funktionssätt och, i den mån tid och maskinutrustning det tillåta, vissa övningar på maskinerna.

Med hänsyn till den numera starkt ökade användningen av kontorsmaskiner för räkning är en utvidgning av undervisning i maskinräkning nödvändig. Undervisningen bör uppdelas i ett avsnitt, som omfattar demonstration av maskinernas användning, och i ett övningsavsnitt.

Demonstrationen liksom ledningen av övningarna bör helst handhas av läraren i handelsräkning eller, om denne saknar erforderliga kvalifikationer härför, av annan i maskinräkning kunnig person.

Undervisningen i maskinräkning bör omfatta användningen dels av additionsmaskiner, dels av multiplikationsmaskiner. I fråga om maskinaddering (jämte subtraktion) kan undervisningen inskränkas till en demonstration av maskiner med stort och litet tangentbord. Övningen i maskinaddering torde sedan helt kunna försiggå på de bokföringstimmar, då undervisningen i ämnet sker efter individuell metod, samt på sådan fritid, som av eleven utnyttjas på skolrummet för lösandet av olika uppgifter i bokföring, enskilda arbeten eller hemuppgifter. Huvuddelen av den för maskinräkning anslagna tiden bör användas för inlärande av ett korrekt och ekonomiskt utnyttjande av multiplikationsmaskinerna. Betydelsefullt är härvid, att de praktiskt fördelaktiga förenklingsmetoderna inläras grundligt. Det är troligt att en elev, som i skolan får lära sig begagna de mest tidsbesparande metoderna i fråga om maskinell multiplikation och division, sedermera kommer att utnyttja de resurser maskinerna erbjuda. Erfarenheten visar, att ett betydande antal av de personer, som i sitt arbete begagna räknemaskiner, trots ofta mångårig rutin ej känna till de mest tidsbesparande metoderna, därför att erforderlig instruktion ej åtnjutits.

Övningen i räkning med multiplikationsmaskiner bör till att börja med förläggas till systematiskt upplagda lektioner. Sedermera, då eleverna besitta viss säkerhet, kunna maskinerna användas på lärotimmarna i handelsräkning vid lösandet av vissa av de räkneproblem, som undervisningen sysslar med.

Ett spørsmål erbjuder frågan om tidpunkten för undervisningen i maskinräkning. Av många skäl bör densamma införas relativt tidigt under kurstiden, bl. a. för att tillräcklig tid skall stå till buds för den rutinmässiga övningen. Å andra sidan kräves, att eleverna inhämtat vissa delar av lärokursen för att ett tillräckligt kunskapsunderlag i handelsräkning

skall finnas vid undervisningen om maskinernas användning. Av dessa skäl torde maskinräkningen böra förläggas till början av första läroårets andra termin.

Vid genomförandet av undervisningen i handelsräkning bör beaktas, att maskinernas användning icke menligt inskränker den övning i vanlig räkning, som måste anses som synnerligen viktig för eleverna i handelsgymnasiet. Av denna anledning böra maskinerna endast tagas i bruk som hjälpmedel i handelsräkningen för vissa avsnitt av ämnet. Sålunda böra maskinerna främst kunna användas vid räkning med utländska sorter samt för varukalkyler.

I samband med maskinräkningen bör undervisning även ges om räknestickans användning. För affärsmannen har räknestickan givetvis icke samma värde som för ingenjören. Likväl är räknestickan, särskilt vid utförande av varukalkyler samt olika typer av överslagsberäkningar, av betydande värde som ett enkelt och praktiskt hjälpmedel. Undervisningen i räknestickans användning bör dock inskränkas till att omfatta sådana operationer, som kunna ha betydelse för de problemtyper som ovan nämnts, och bör icke bli alltför ingående.

Undervisningen i maskinräkning och räknestickans användning kräver, att handelsgymnasierna erhålla en betydligt utökad utrustning av räkne-maskiner samt att erforderligt antal räknestickor anskaffas. I kap. 21 behandlar kommittén denna fråga närmare.

M å l.

Undervisningen i matematik med handelsräkning avser att bibringa lärjungarna den insikt och färdighet, som fordras för ett snabbt och säkert utförande av inom affärlivet mera vanliga räkneoperationer, ävensom bibringa dem kännedom om och öva dem i användandet av på kontor vanligen förekommande räknemaskiner samt vidare någon kännedom om statistikens vanligare metoder. På den företagsekonomiska linjen avser undervisningen därjämte att vidga och fördjupa lärjungarnas kunskaper i allmän matematik.

Kursfördelning.

Klass I (2 timmar). Repetition av svenska sorter. Utländska mynt och mått. Kedjeräkning. Procent- och ränteräkning. Inledande uppgifter på sammansatt ränta. Fakturor och försäljningsräkningar. Diskonträkning. Räkning med räntetal och i samband därmed några enklare kontokuranter. Uppgifter inom värdepappershandeln. Huvudräkning. Kontrollmetoder vid räkning samt något om enklare snabbräkningsmetoder.

Grundläggande kurs med övningar i maskinräkning, särskilt avseende bruket av multiplikationsmaskiner. Räknestickans användning inom affärlivet. Övningar i användandet av tabeller för beräkning av räntor, vid sortförvandlingar m. m. Lämpligt antal provräkningar, förslagsvis 3—5.

Klass II (2 timmar). Enklare inköps- och försäljningskalkyler.

Speciell handelsräkning omfattande ränteräkning för de viktigaste typerna av bankräkningar, köp- och försäljning av utländska växlar, problem beträffande varuinköp, lagerhållning och omsättningshastighet på lager.

Statistikens medel och metoder. Olika sammanfattningsmått (medeltal och median). Spridningsmått. Normalfördelningen. Något om medelfelsberäkningar och korrelation. Övningar i uppgörandet och tolkningen av statistiska tabeller, diagram och kurvor. Provräkningar som i klass I.

Klass III (3 timmar på den företagsekonomiska linjen). Svårare inköps- och försäljningskalkyler. Uppgifter avseende lönsamhetsberäkningar. Löneberäkningar under olika förutsättningar. Praktiska ekonomiska problem av varierande beskaffenhet hämtade från affärlivet, transportväsendet, beskattningsväsendet o. d.

Översiktlig genomgång av räkning med logaritmer, potenser och serier. Tillämpningsuppgifter inom statistik, sammansatt ränta och amorteringsräkning. Någon fördjupning av den för klass II angivna kursen i statistik med tillämpningsövningar. Provräkningar som i klass I.

9. Handelsrätt.

Undervisningen bör i första hand ha till uppgift att bibringa eleverna kännedom om sådana rättsliga bestämmelser som ha särskild betydelse för affärlivet. Ett närmare inträngande i olika hithörande författningar kan emellertid givetvis icke komma i fråga; undervisningen måste i regel begränsas till de grundläggande eller eljest mest betydelsefulla rättsreglerna. Särskild vikt bör läggas vid köp- och avtalslagarna, men även aktiebolagslagen (värderingsreglerna behandlas i räkenskapsläran) och olika bestämmelser om fordringsrätt böra bli föremål för en förhållandevis grundlig genomgång. Vad ämnet i övrigt bör innehålla, framgår av kommitténs förslag till kurs; härvid bör det observeras, att avsnittet om äkta makars ekonomiska förhållanden samt de avsnitt, som följa efter det om bolag och föreningar, böra behandlas endast översiktligt.

Undervisningen bör emellertid ha även andra mål i sikte än att ge eleverna en viss lagkännedom. Det är mycket vanligt, att personer, som icke erhållit övning däri, vid studiet av lagtext, bestämmelser i kontrakt o. d. ha svårt att fatta innebörden av i texten förekommande uttryck och att väga orden mot varandra, så att klarhet vinnes t. ex. om vad som enligt en bestämmelse är tillåtet eller utgör en rättighet samt, motsättningsvis, vad som är förbjudet eller utgör en skyldighet. Än starkare framstår oförmågan att koncist och i ordalag, som till innebörden ej äro ägnade att vålla tvekan, utforma en tanke i skrift. Eleverna böra därför övas i att självständigt kunna bedöma innehållet i rättsliga bestämmelser och i någon mån även i att språkligt utforma dylika bestämmelser, kontrakt etc. Detta bör vara undervisningens mål i andra hand.

Ofta nog skriver folk under för dem mycket viktiga handlingar som reverser och kontrakt utan att ens ha läst igenom den text, som reglerar rätts-

förhållandet, i vilket de komma att utgöra ena parten. I synnerhet för en affärsman är det av vikt att sätta sig in i de konsekvenser, som kunna följa av ett åtagande. Det är något som bör inpräntas i eleverna, att man måste ha klart för sig, vilka rättigheter och skyldigheter man har enligt en juridiskt bindande handling, innan man skriver under den.

I annat sammanhang har kommittén talat om den etiska fostran, som icke får glömmas bort i undervisningen; denna bör komma till uttryck även i handelsrätten. Läraren bör påpeka vikten, även med hänsyn till eventuell straffbarhet, av att icke förbinda sig till mer än vad man vet sig kunna hålla, av att ge riktiga uppgifter om leveranstider och en varas kvalitet o. s. v.

Undervisningen bör alltså också ha till mål att klargöra för lärjungarna hur betydelsefullt, såväl ur ekonomisk, moralisk som straffbarhetssynpunkt, ett rättsligt åtagande kan vara.

Undervisningen bör läggas så praktiskt som möjligt, och därvid är det av vikt, att åskådningsmateriel finnes tillgängligt. Ett dokument i elevens hand är betydligt värdefullare än ett i läroboken intaget formulär. Undervisningen blir då också mera levande, och lärjungen minns lättare det inlärd. Alltså böra kontrakt av olika slag, köpebrev, lagfartsbevis, inteckningar, gravationsbevis, skuldebrev, omslagsreverser, växlar, checker o. s. v. företes och ofta även utgöra utgångspunkten för genomgången av de olika rättsreglerna. Genom att ta ett rättsfall som utgångspunkt vid belysande av en rättsregel torde läraren ofta nog kunna ytterligare levandegöra lärostoffet.

Eleverna böra övas i utskrivandet av växlar, reverser, borgensförbindelser och andra handlingar. Förekomma dessa i flera ämnen, är det angeläget, att vederbörande lärare samarbeta.

Lärjungarna böra övas i begagnandet av Skarstedts lagedition och någon vanligare juridisk handbok samt göras något bekanta med svensk författningssamling.

Kommittén rekommenderar slutligen, att eleverna vid något tillfälle få bevista handläggningen inför domstol av något mindre komplicerat mål, gärna ett handelsmål.

M å l.

Undervisningen i handelsrätt har till uppgift att bibringa lärjungarna kännedom om sådana rättsliga bestämmelser, som ha särskild betydelse för affärslivet, samt någon färdighet i tolkningen och den språkliga utformningen av bestämmelser av rättslig natur.

K u r s.

Klass II (2 timmar). Rättsordningen, fysiska och juridiska personer, kortfattad översikt av landets olika lagar. Rätten till näringsutövning (behörighetsvillkor, anmälningsskyldighet, firma). Köpmannens medhjälpare (uppdrag och fullmakt, biträden, prokurister, kommissionärer etc.). Avtal

(även kollektivavtal). Viktigare rättsregler om fast egendom, särskilt köp, lagfart och in-teckning för fordran. Köplagen, avbetalningsköp och andra viktigare bestämmelser om lös egendom. Fordringsrätt (skuldebrev, borgen, växel, check, preskription m. m.). Äkta makars ekonomiska förhållanden. Handelsbolag, aktiebolag, föreningar. Immateriella rättigheter (varumärken, patent). Konkurs, ackord. Rättegång, lagsökning. Utsökning. Illojal konkurrens, bedrägeri, trolöshetsbrott, gäldenärsbrott.

10. Ekonomisk geografi med varukännedom.

Bakom den sammanslagning av ämnena ekonomisk geografi och varukunskap, som framfördes i den nu gällande kursplanen för handelsgymnasierna, låg framför allt den uppfattningen, att varukunskapen måste sägas utgöra en väsentlig del av den ekonomiska geografien och med denna bilda ett organiskt helt. Båda ämnena ansågos vinna på sammanslagningen, den ekonomiska geografien sålunda att ämnet fördjupades och fick en säkrare bas att stå på, varukunskapen på så sätt att ämnesstoffet ej kom att framstå som isolerat i undervisningen utan behandlades i ett riktigt ekonomiskt-geografiskt sammanhang. Under de år, som kursplanen gällt, har kritik mot den gjorda sammanslagningen ej saknats; bl. a. har framförts den synpunkten, att läraren i ekonomisk geografi ej kan tänkas behärska varukunskapen tillräckligt, varför detta ämne, som tidigare varit fallet, borde handhas av en speciell fackman såsom kemist, tekniker eller liknande. Med den utformning som ämnet ekonomisk geografi med varukännedom i praktiken fått och med hänsyn till att ämneskombinationen så gott som allmänt anammats inom handelsgymnasiernas geografiundervisning, synes det emellertid kommittén fullt riktigt, att de båda ämnena fortfarande bibehållas sammanslagna till ett ämne. Kommittén utgår således i det följande från denna förutsättning.

När kommittén övergår till frågan om *ämnets allmänna omfattning* synes det, med hänsyn till allt det nya lärostoff, som nästan dagligen tillföres ämnet, kommittén till en början nödvändigt att allvarligt överväga, om ej något eller några avsnitt av det i nu gällande kursplan införda lärostoffet lämpligen kunde förkortas eller rent av utgå. Kommitténs uppmärksamhet har därvid främst riktats mot två avsnitt. Det första av dessa upptar den orienterande översikt över jorden: världsdelar, hav, gradindelning m. m., som enligt nuvarande kursplan inleder första klassens studier. På denna punkt är det kommitténs uppfattning, att ämnesstoffet måste anses vara i sina huvuddrag så bekant för eleverna, att någon speciellt avdelad tid ej kan offras härpå. I den mån brister föreligga, få eleverna snarast reparera dessa under den första terminens arbete. — Den andra frågan gäller varukännedomens allmänna omfattning. Kommittén finner på denna punkt, att den målsättning den nuvarande kursplanen anger — då i anvisningarna understrykes, att de mer betydande varorna böra studeras till utseende, kvalitet, förpackning, förfalskning m. m. — går för

långt och utan olägenhet kan beskäras. Varukännedomen bör således ingå som ett naturligt led i undervisningen främst i samband med studiet av råvarornas utseende och karaktär, deras förädling och de bearbetade produkternas allmänna egenskaper i grova drag. Enligt kommitténs uppfattning kan alltså någon längre tid ej ägnas åt studiet av de färdiga konsumtionsvarorna, utan denna del av det nuvarande ämnesstoffet får antingen utgå eller, om möjligheter finnas, överföras till ämnet speciell varukännedom.

Om således ämnets omfattning i stora drag kan karakteriseras så, att eleverna på basis av sina realskolekunskaper och med en begränsad målsättning för varukännedom böra studera hela världens ävensom de enskilda ländernas, och däribland främst Sveriges, näringsliv, vill kommittén å andra sidan understryka, att *ämnets omfattning i detalj* ej bör fixeras alltför rigoröst. Härför talar till en början det förhållandet, att ämnet på grund av sin allmänna natur måste knyta an till en mängd andra ämnen både på och utanför handelsgymnasiernas schema, såsom nationalekonomi, statistik, företagsekonomi, kemi, historia, samhällslära m. fl., och att på denna punkt både lärarnas och elevernas möjligheter kunna vara helt olika vid skilda läroanstalter. Härvidlag bör det således ankomma på läraren att begränsa ämnet så, som han finner bäst. Vidare gäller givetvis, att de olika handelsgymnasiernas skiftande regionala placering inom landet rimligen sätter sin prägel på undervisningen sålunda, att varje läroanstalt kan tänkas vilja ägna en relativt sett längre tid åt studiet av den del av näringslivet, som speciellt utmärker respektive ort och omgivande trakt. Icke minst de skiftande möjligheter, som på olika håll föreligga att kombinera undervisningen med värdefulla exkursioner till industrianläggningar m. m., bidra härvid att skapa olikheter i ämnets omfattning mera i detalj.

När det gäller *ämnets uppläggning*, har kommittén till en början haft att taga ställning till huruvida studierna böra inledas med en allmän orientering över världens näringsliv för att sedan övergå till detaljerna. Mot en sådan disposition talar bl. a. det förhållandet, att eleverna från realskolan äro vana vid en regionalt upplagd detaljundervisning och att, om detaljerna först studeras, helhetsbilden sedan lätt framkommer som en sammanfattning av det inhämtade lärostoffet. För ovan nämnda disposition talar å andra sidan, att ämnet av allt att döma framstår som mer stimulerande och intresseväckande, om lärjungarna redan från början få bryta av från den invanda dispositionen och betrakta frågorna ur vidare aspekter, samt att ett inledande studium av detaljerna riskerar att skymma blicken för helhetsbilden. Därtill kommer icke minst det faktum att, med ämnet ekonomisk geografi med varukännedom uppdelat på tre år och med sista året frivilligt, åtskilliga elever kunna tänkas ej komma att få den samlade totalbild av världens näringsliv, som framstår som en av huvudpunkterna i undervisningen. Kommittén anser därför starka skäl tala för att studierna inledas med en allmän orientering över världens näringsliv, där huvudvikten lägges på allmänna ekonomisk-geografiska spørsmål och som tillåter

en repetition av vissa fysisk- och regionalgeografiska fundament, vilka eleverna måste behärska för att kunna följa den fortsatta undervisningen. Vid sidan om sådana grundläggande spörsmål som den organiska och oorganiska produktionens förutsättningar och lokalisering i stort, industriens lokalisering och de huvudfaktorer, som äro bestämmande härför, befolkningens fördelningen, över- och underskottsområden i stort och handelns allmänna utformning i anslutning härtill ges här också möjlighet till genomgång i lämpliga delar av de historiska utvecklingslinjerna i världens näringsliv, skilda drag inom handelspolitiken och den inre näringspolitiken. Beträffande omfattningen mer i detalj av denna orienterande översikt finner kommittén det uppenbart, att den för varje läroanstalt får utformas efter vad som är lämpligt med hänsyn till lokala förhållanden och lärarens intresseinriktning.

När det gäller utformningen av det övriga lärostoff, som bör ingå i geografiundervisningen, ha meningarna sedan lång tid varit rätt delade bland lärare i ämnet. Grovt sett kunna uppfattningarna här sägas bryta sig omkring frågan, huruvida ämnesstoffet skall studeras efter varugrupper eller, som tidigare var fallet, regionalt, alltså land för land. Företrädarna för den förstnämnda linjen ha framhävt fördelen av att ämnet, taget efter varugrupper, ger nya stimulerande aspekter, som värdefullt bryta sig mot dem, som eleverna fått i tidigare skolgång, ävensom att många ekonomisk-geografiska sammanhang bli bättre belysta, om undervisningen på detta sätt följer produktionen från råvaran till den färdiga produkten. Mot detta framhålles från andra håll nödvändigheten av att eleverna först och främst äro väl insatta i förutsättningarna för de olika ländernas, framför allt då Sveriges näringsliv och den utformning näringslivet fått på skilda håll. Det bör understrykas, att en fullständig sammansmältning av dessa två ståndpunkter dispositionsmässigt framstår som ogenomförbar och att timantalet under de nuvarande två årens studier svårligen tillåter en väl genomarbetad undervisning efter båda linjerna.

Kommittén vill i denna fråga uttala som sin mening, att starka skäl tala för båda de ovan framförda uppfattningarna och att det uppenbarligen vore mest fördelaktigt, om båda linjerna behandlades var för sig efter varandra. Med det antal timmar, som i ett treårigt gymnasium kommer att stå till ämnets förfogande, låt vara med sista året frivilligt, synes det också kommittén, som om ett sådant ämnesstoff väl borde kunna medhinnas. Den regionala delen, som präglas av en sammanfattning land för land av lärostoffet, synes böra komma sist.

Den disposition, som ovan skisserats, torde rent allmänt sett kunna synas tillfredsställande. Kommittén är emellertid väl medveten om att dispositionen på en viktig punkt lider av en betänklig svaghet, som gör en modifiering nödvändig. Denna svaghet består däri, att det svenska näringslivet, med ovanstående uppläggning av ämnet, ej kommer att inta den centrala plats i undervisningen, som det måste ha. Å ena sidan uppstår således risk för att det svenska näringslivets problem bli ytterst heterogent behandlade i

den efter varugrupper lagda avdelningen, och å den andra sidan räcker det ej med den allmänna sammanfattning av näringslivet, som upptas i den regionala delen. En lösning synes därför kommittén vara, att den efter varugrupper lagda undervisningen bygges upp med det svenska näringslivet som bas, varvid det svenska näringslivets olika grenar bilda grunden för den uppdelning i varugrupper, som eftersträvas. Fördelen av denna uppläggning av ämnet blir då, att en väl samlad bild kan erhållas av Sveriges näringsliv samt att alla de problem och frågeställningar, som tas upp, när ämnet studeras efter varugrupper, först och främst betraktas ur svensk synvinkel. Man vinner bl. a. också, att de olika varugrupperna, som annars lätt komma att stå isolerade från varandra, sammanföras på ett naturligt sätt. I konsekvens med ovanstående uppläggning av ämnet skulle således t. ex. bomullen behandlas i samband med svensk textiltförsörjning, legeringsmetallerna i samband med svensk stålindustri, konstgödselproduktionen i anslutning till svenska jordbrukets problem o. s. v. — Mot denna tankegång kan anföras, att den helhetsbild av världsproduktionen och -handeln med olika varor, som undervisningen i ämnet även bör leda fram till, kan komma i bakgrunden, men kommittén anser, att en tillräckligt god bas på denna grund lagts i den inledningsvis gjorda allmänna orienteringen över världens näringsliv.

Kommittén finner angeläget påpeka, att undervisningen i ekonomisk geografi med varukännedom bör göras så levande för eleverna som möjligt. Dagens aktuella frågor böra så ofta tillfälle ges tas upp till diskussion och eleverna stimuleras att ställa frågor i problem, som intressera dem. På så sätt ökas också deras intresse att själva följa med den fortlöpande utvecklingen av näringslivet. — Varuprover, kartor, bilder och film ävensom studiebesök böra ingå som integrerande delar i undervisningen. — Elevföredrag kunna ge åtskilligt av värde, främst när det rör sig om ett ämne, där eleven kan framföra personliga erfarenheter från någon verksamhetsgren.

Anvisningarna på litteratur och statistiskt källmaterial böra vara rikliga, och eleverna böra läras att hjälpligt leta sig fram åtminstone inom den svenska statistiken. Det siffermaterial, som givetvis ständigt måste ligga till bas för undervisningen, är endast ett medel att ge nödig fasthet åt framställningen och att ge eleverna kännedom om de rätta proportionerna. Det må blott i absoluta undantagsfall fordras som minneskunskap.

Stor uppmärksamhet måste däremot redan från början ägnas åt elevernas namnkunskap, ett ämnesområde, där synbarligen betydande brister allmänt äro för handen. En intensiv repetition av de viktigaste namnen vid varje tillfälle, då så är lämpligt, och en undervisningsform, där eleverna ständigt vänjas vid att studera kartor och använda dessa som hjälpmedel i arbetet, synas härvid vara en förutsättning för att ett tillfredsställande resultat så småningom skall kunna nås.

Kommittén vill framhålla, att det förslag till kursplan och kursfördelning, som kommittén här nedan framlägger, egentligen endast är ett alternativ och att, som kommittén också ovan påpekat, ämnet vid olika gymnasier kan planeras olika.

Undervisningen i ekonomisk geografi med varukännedom har till uppgift att, på grundval av det i realskolan inhämtade kunskapsstoffet, bibringa lärjungarna en allmän kunskap om produktionen och konsumtionen av samt handeln med de viktigaste varugrupperna, om kommunikationsförhållandena samt om de enskilda ländernas, och däribland främst Sveriges, näringsliv.

K u r s f ö r d e l n i n g.

Klass I (2 timmar). Allmän översikt över världens produktion, handel och konsumtion med avseende på viktigare varugrupper och med samtidig repetition av den fysiska och politiska geografien ävensom befolkningsgeografien samt av den viktigaste namnkunskapen. I anslutning till denna översikt upptagas väsentliga utvecklingslinjer i världens näringsliv, främst som bakgrund till det aktuella läget.

Klass II (2 timmar). Inledande allmän översikt över det svenska näringslivets utvecklingslinjer och grunddragen av dess nuvarande karaktär. Fördjupad genomgång av det svenska näringslivets olika huvudgrenar och i anslutning härtill ett utvidgat studium av världsproduktionen och konsumtionen av samt världshandeln med de från svensk synpunkt viktigaste livsmedlen, råvarorna och industrivarorna. Den svenska inrikes- och utrikeshandelns förutsättningar och omfattning.

Klass III (2 timmar, frivilligt). Näringslivets utveckling och nuvarande karaktär inom världens olika länder, främst våra grannländer, de viktigaste ekonomiska stormakterna och de betydelsefullaste transoceana länderna.

11. Samhälls- och ekonomilära.

Kommittén föreslår, att samhälls- och ekonomilära skall utgöra *ett* läroämne, i vilket dock undervisningen skall kunna uppdelas på olika lärare. Under första läsåret behandlas i huvudsak samhällsläran, under andra ekonomiläran och under det tredje såväl samhällslära som ekonomilära. Då företagsekonomin fått ett betydande utrymme, ha dit kunnat överföras vissa delar, som ibland brukar hänföras till ekonomiläran. Sålunda behandlas läran om konsumtionen i distributionsläran och bankväsendet i huvudsak inom företagsekonomiens allmänna del.

Sista årets undervisning är avsedd att ske under friare former. Meningen är att läraren skall ha frihet att utforma sin undervisning i anslutning till det aktuella läget.

Första läsårets undervisning (huvudsakligen samhällslära).

Av det ämnesinnehåll, som brukar göras till föremål för undervisning i samhällslära, behandlas, som redan nämnts, konsumtionens omfattning och fördelning i distributionsläran. Däremot böra övriga delar av befolkningsläran behandlas i samhällsläran, lämpligen redan första terminen. Här-

vid lämnas en redogörelse för det svenska folket beträffande dess sammansättning efter åldersgruppering, socialklasser och yrkesförhållanden. Vidare behandlas befolkningens fördelning på städer, andra tätorter och landsbygd. Befolkningens förändringar, födelsetal, dödstal, emigration, immigration och giftermålsfrekvens få här sin givna plats. Även prognoserna för den framtida strukturen hos det svenska folket böra behandlas med utgångspunkt från tillgängligt statistiskt material.

Därefter övergår framställningen lämpligen till gruppbildningarna inom vårt samhälle, i första rummet familjen, varvid de väsentliga familjefrågorna upptagas till behandling. Beträffande övriga gruppbildningar, sådana som ta sig uttryck i föreningsbildning, politiska partier, religiösa och andra folkrörelser o. d., bör undervisning här endast ske översiktligt, då det torde vara mest ändamålsenligt att mera djupgående ventilerade dessa frågor i tredje årets undervisning, då eleverna nått större personlig mognad och även fått vidgad erfarenhet om samhällspolitiska förhållanden. Nästa avsnitt behandlar den svenska självstyrelsen, dess innebörd och formerna för dess tillämpning. De medborgerliga rättigheterna och skyldigheterna, rättskyddet och de svenska grundlagarna genomgås härefter.

Statsskicket och statsförvaltningen utgöra viktiga delar av ämnet. Av betydelse är här att eleverna få en begränsad men fast grund av faktiska kunskaper att bygga vidare på, varvid särskilt arbetsmetoderna inom respektive institutioner samt inom de statliga verken ägnas stor omsorg. I samband härmed behandlas lämpligen statens förhållande till och samverkan med organisationsväsendet, remissväsendet m. m.

Den kommunala styrelsen, dess organisation och arbetssätt utgöra nästa viktiga avsnitt, till vilket anslutas landstingens arbetsuppgifter och den kyrkliga styrelsen.

Då den sociala verksamheten i hög grad är en såväl statens som primärkommunernas och landstingens arbetsuppgift, torde det få anses lämpligt att upptaga undervisningen i socialpolitik som ett självständigt avsnitt. I övrigt inskjutes givetvis behandlingen av sådana samhällsliga funktioner som exempelvis skolväsendet, rättsväsendet etc. såsom korta översikter i samband med behandlingen av de avsnitt av statens, kommunernas eller landstingens förvaltning, med vilka de naturligt höra samman.

Ett kapitel av stor betydelse under första läsårets undervisning utgöres slutligen av statens och kommunernas inkomster och utgifter, budgetfrågorna och beskattningsväsendet. Deklarationsfrågorna behandlas dock icke i detta ämne utan i räkenskapsläran.

Andra läsårets undervisning (ekonomilära).

Under andra läsåret ägnas tiden uteslutande åt ekonomilära, varvid en elementär undervisning i ämnets väsentligaste delar eftersträvas.

Som inledning lämpar sig en kortfattad genomgång av den enskildes och hemmets ekonomi. I samband därmed behandlas frågor rörande levnadsstandard och sparande. Därefter övergår undervisningen till att syssla med

de grundläggande ekonomiska sammanhangen med utgångspunkt från den knapphet på tillgångar, som föreligger i förhållande till människans behov och önsknigar. Prisbildningens sätt att fungera vid en fri marknad och dess inverkan på produktion och konsumtion samt prisbildningen vid monopol och ofullständig konkurrens utgöra viktiga delar av läroämnet. Därtill anslutas även frågor beträffande samhällets inflytande på prisbildningen.

Därefter torde lämpligen produktionsfaktorerna, jordränta, arbetslön och kapitalränta behandlas liksom inkomstfördelningen. Här få vidare frågor rörande nationalinkomst och nationalförmögenhet sin naturliga plats.

Såsom var för sig väsentliga kapitel behandlas därpå den allmänna prisnivån samt metoderna för dess mätning, penningvärdet, konjunkturväxlingarna, kapitalmarknaden, bankväsendet, den internationella handelspolitiken, utrikeshandeln och valutakurserna samt handels- och betalningsbalansen.

Som avslutning lämnas en redogörelse för de ekonomiska åsiktsriktningarna.

Tredje läsårets undervisning.

Under tredje året bör, om samme lärare leder undervisningen såväl i samhällslära som i ekonomilära, någon uppdelning för vardera delen av det sammanslagna ämnet icke göras. Ombesörjes undervisningen av olika lärare böra höstterminens två lärotimmar användas för samhällslära och vårterminens två timmar för ekonomilära. Här behandlas ämnesinnehållet under den förstnämnda förutsättningen, d. v. s. att samme lärare leder undervisningen under hela läsåret.

Undervisningen inledes lämpligen med en kortare kurs i förenings- och sammanträdesteknik, varvid bl. a. frågor rörande föreningsmedlemmars rättigheter och skyldigheter, sammanträdes förlopp och beslutstekniken avhandlas. Härvid bör samarbete äga rum med läraren i svenska, närmast i fråga om protokollskrivning. Därefter är tiden inne att ägna undervisningen åt aktuella frågor på det samhällspolitiska och samhällsekonomiska området. Aktuella händelser tas gärna till utgångspunkt för gemensamma överläggningar, vilka kunna föras i sammanträdesmässiga former, varvid eleverna i tur och ordning fungera som diskussionsledare. Inledningar till grund för diskussionerna kunna hållas av läraren själv eller av elever, som visa särskilt intresse för de frågor, som behandlas.

Undervisningen bör dock ej helt ägnas åt dessa aktuella diskussioner. En fördjupning av undervisningen i samhällslära bör sålunda även kunna genomföras genom att frågor rörande åsiktsbildningen, politiska och andra gruppbildningar o. d. behandlas. Inom ekonomiläran finnas obegränsade möjligheter till utvidgning av undervisningen. Något i detalj fastslaget ämnesinnehåll bör dock icke ifrågakomma för tredje året, utan i stället skall fältet stå öppet för en fri utformning av undervisningen. Målet bör vara att genom en på okonventionella överläggningar lagd undervisning öka elevernas intresse för de samhällsliga problemställningarna och därmed förbereda deras utveckling till ansvarsmedvetna och aktiva samhällsmedborgare.

M å l.

Undervisningen i samhälls- och ekonomilära avser att bibringa eleverna dels kännedom om det moderna svenska samhällets befolkningsförhållanden, livs- och verksamhetsformer i politiskt, socialt, kulturellt och rättsligt avseende, dels sådan insikt om samhällets ekonomiska byggnad, det ekonomiska livets lagar och den ekonomiska utvecklingen, att de kunna fatta sammanhanget i de ekonomiska företeelserna och någorlunda självständigt bedöma aktuella ekonomiska och sociala problem.

K u r s f ö r d e l n i n g.

Klass I (2 timmar). Det svenska folkets sammansättning efter åldersklasser, socialskikt, yrkesområden och ekonomiska förhållanden. Befolkningens fördelning på städer, samhällen och landsbygd. Befolkningscentra och glesbygdsområden och deras geografiska fördelning. Befolkningens förändringar, födelsetal, dödstal. Giftermålsfrekvensen. Befolkningsomflyttningar, emigration och immigration. Befolkningspolitiska åtgärder.

Gruppbildningar i det svenska samhället. Familjen och familjefrågorna. Folkrörelser. Näringslivets och arbetsmarknadens organisationer. Föreningslivet och dess arbetsformer. Föreningsväsendets betydelse.

Statsskicket: grundlagarna, Kungl. Maj:t, statsrådet, riksdagen.

Statsförvaltningen: centralförvaltningen (departement och centrala ämbetsverk), lokalförvaltningen (länsstyrelserna). Staten och organisationsväsendet.

Kommunalförvaltningen: landstingen, lands- och stadskommuner, den kyrkliga kommunen. Kommunala verk och inrättningar. Kommunernas ekonomiska förvaltning.

Statens och kommunernas sociala åtgärder. Socialpolitikens mål och medel. Statens och kommunernas inkomster och utgifter. Beskattningsfrågorna.

En svensk medborgares rättigheter och skyldigheter.

Klass II. (2 timmar). Den enskildes och hemmets ekonomi. Levnadsstandard och sparande. Prusbildningen vid en fri marknad och dess betydelse för produktion och konsumtion. Prusbildningen vid monopol och ofullständig konkurrens. Samhället och prusbildningen.

Produktionsfaktorerna. Jordränta, arbetslön och kapitalränta. Inkomstfördelningen och dess förändringar. Nationalinkomst och nationalförmögenhet.

Den allmänna prisnivån och dess mätning (indexserier). Penningvärdet, inflation och deflation. Konjunkturväxlingarna. Kapitalmarknaden. Bankväsendet. Utrikeshandeln och handelspolitiken. Valutakurserna. Handels- och betalningsbalans.

De viktigaste ekonomiska åsiktsriktningarna.

Klass III. (2 timmar). Förenings- och sammanträdesteknikens grunder.

Åsiktsbildningens vägar. Propagandans och andra faktorerers inflytande på åsiktsbildningen. Politiska gruppbildningar och deras uppfattning på väsentliga punkter. Staten och individen.

Speciella problem inom samhällspolitik och samhällsekonomi behandlade i största möjliga anslutning till den dagsaktuella situationen i Sverige och utlandet. Självständiga studier av ekonomisk litteratur. Diskussionsövningar under sammanträdesmässiga former med elever eller lärare som inledare.

12. Historia.

Det vore uppenbart meningslöst att under de tre timmar ämnet historia har i klass III söka ge en snabböversikt över hela den svenska och allmänna historien. Därigenom uppnåddes icke heller det mål, som synes böra ställas för undervisningen: att ge en på historiska kunskaper grundad inblick i och förståelse för det moderna samhällets uppkomst och utveckling. Så fattad får undervisningen i historia nära samband med undervisningen i samhällslära. Vid de allmänna läroverken ha åtminstone hittills de bägge nämnda ämnena sammanförts. Vid handelsgymnasierna bör emellertid enligt kommitténs uppfattning samhällsläran sammanföras med ekonomiläran. Även mellan detta sist nämnda ämne och historien finnas, särskilt på den ekonomiska historiens område, flera beröringspunkter. Därest olika lärare undervisa i historia och i samhälls- och ekonomilära, är det av vikt, att överenskommelse träffas om behandlingen av de gemensamma kursmomenten.

Undervisningen bör, som redan nämnts, huvudsakligen äsyfta att ge en överblick över de historiska händelseförlopp och sammanhang, varunder det moderna samhället vuxit fram. Eftersom detta även torde kunna sägas vara målet för de allmänna gymnasiernas historieundervisning, i vad den avser senare tidsskeden, följer härav, att undervisningen i historia vid handelsgymnasierna i allt väsentligt bör ha samma innehåll och utformning som den har på motsvarande stadium i de allmänna gymnasierna. Att den ekonomiska historien blir särskilt uppmärksammas vid handelsgymnasiernas undervisning, är endast naturligt. Emellertid skulle det icke överensstämma med kommitténs intentioner, om de ekonomiskt-historiska ämnesmomenten bleve alltför dominerande. Det kan vara skäl att framhålla, att undervisningen icke blott bör tillgodose den ekonomiska och politiska historien utan också innehålla idé- och kulturhistoriska moment. Enligt de av kommittén för övrigt föreslagna undervisningsplanerna komma handelsgymnasiernas lärjungar att erhålla en ekonomisk skolning av icke ringa omfattning. Studiet av sådana ämnen som historia, litteraturhistoria, psykologi och vissa delar av samhällsläran är bl. a. avsett att motverka den ensidighet i utbildningen, som det intensiva studiet av ekonomiskt betonade ämnen annars kunde medföra.

Den avgränsning bakåt i tiden, som måste göras, kan delvis vara beroende av den uppläggning av ämnet, som den enskilde läraren anser lämplig. Enligt kommitténs mening kan framställningen för den allmänna historiens del lämpligen utgå från 1789 års franska revolution och för den svenska historien från 1809 års händelser och det omedelbara förspelet till dessa. Ur den ekonomiska historiens synpunkt bildar den industriella revolutionen

lämplig utgångspunkt. Självklart torde vara, att som bakgrund till studiet av den nyaste tidens historia vissa återblickar måste göras även på något äldre tidsperioder (t. ex. om upplysningen, merkantilismen, det demokratiska styrelsesättets framväxt i synnerhet i England och Förenta staterna). Det historiska studiet breddas och fördjupas, allt eftersom framställningen fortskrider. Det bör vara läraren angeläget att föra fram undervisningen ända till vår egen tid. Lärjungarna böra så vitt möjligt läras att se objektivt även på den senaste tidens historiska och politiska utveckling.

Bland viktigare till den ekonomiska historien hörande ämnesmoment kunna nämnas de ekonomiska förhållandena i allmänhet och näringspolitiken, industrialismens genombrott, förändringarna och utvecklingen inom kommunikationsväsendet, de ekonomiska samhällsaskådningarnas historiska utveckling, arbetarrörelsen, befolkningsutvecklingen, stormaktspolitikens ekonomiska bakgrund.

Då det gäller att mera i detalj ange lämplig kursfördelning, kunde kommittén nöja sig med att hänvisa till skolutredningens förslag till detaljerad kursfördelning (skolutredningens gymnasiebetänkande, s. 451—452) beträffande de avsnitt, som enligt ovanstående böra ingå i handelsgymnasiernas historieundervisning. Kommittén har emellertid ansett, att vissa mindre uteslutningar och tillägg böra göras i skolutredningens förslag, varför det samma här nedan återgivits i för handelsgymnasierna lämplig, något omarbetad form.

Att den traditionella uppdelningen i allmän och svensk historia följts, betyder icke, att läraren i varje hänseende måste göra en dylik uppdelning i sin undervisning. Sålunda böra ämnesmomenten ur den ekonomiska historien i regel icke vid undervisningen splittras på allmän och svensk historia. Över huvud bör läraren ha relativt fria händer vid utformningen av undervisningen. Om han så önskar kan han samla undervisningen kring ett mera begränsat antal problemkomplex av större betydelse, vilka då behandlas ur olika synpunkter.

M å l.

Undervisningen i historia har till uppgift att, på grundval av elevernas tidigare förvärvade kunskaper och i samarbete med undervisningen i samhälls- och ekonomilära, bibringa eleverna god kännedom om de händelseförlopp och orsakssammanhang, varunder det moderna samhället vuxit fram, med särskilt hänsynstagande till de historiska förutsättningarna för det svenska samhällets politiska, sociala, ekonomiska och kulturella förhållanden.

K u r s.

Klass III (3 timmar). Allmän historia från tiden omkring 1789. Svensk historia från tiden omkring 1809.

Detaljerat kursinnehåll.

Allmän historia från tiden omkring 1789. Behövliga återblickar på närmast föregående tidsperiod (upplysningen, merkantilismen, den industriella revolutionen). Översiktlig framställning fram till omkring 1880. Efter 1880 utförligare framställning. Stormaktspolitiken och viktiga delar av de särskilda staternas historia fram till 1914 (England, Tyskland, Frankrike, Ryssland och Förenta staterna). Kolonialpolitiken. Den andliga och materiella kulturutvecklingen från 1880 till 1914; ekonomiska förhållanden och näringspolitik, framför allt industrialismens fortsatta utveckling, kommunikationsmedlens framsteg, befolkningsutvecklingen. Den internationella arbetarrörelsen. Världskriget 1914—1919. Nationernas förbund och den internationella politiken 1919—1939. De ekonomiska kriserna och deras politiska och sociala följder. Kommunismen. De särskilda staternas inre utveckling i betydelsefulla delar efter första världskriget (England, Tyskland, Frankrike, Ryssland, Italien och Förenta staterna). Världskriget 1939—1945. Förenta Nationerna. Utvecklingen efter 1945.

Svensk historia från omkring år 1809. Översiktlig framställning av tiden till omkring 1880 (näringslivets utveckling, liberalismens genombrott, sociala rörelser och liberal reformpolitik, representationsreformen). Mera fördjupad framställning av tiden efter omkring 1880: brytningar inom näringslivet, tullar, befolkningsutvecklingen, arbetarrörelsens genombrott, den allmänna rösträtten, upplösningen av den svensk-norska unionen; Sveriges utrikespolitik under och efter första världskriget, partiväsendets utveckling, demokratiens genombrott i Sverige, parlamentarismen, försvarsfrågan, det sociala reformarbetet, näringslivets utveckling mellan världskrigen, statliga åtgärder på näringslivets område. Sverige under och efter andra världskriget. Valda delar av Danmarks, Norges och Finlands historia under 1800- och 1900-talen.

13. Psykologi.

Såsom kommittén i annat sammanhang framhållit, bör i klass III ingå en kortare kurs i psykologi, ehuru det icke varit möjligt att ge detta ämne mer än 2 veckotimmar. I och för sig vore det önskvärt, att undervisningen kunde gå utöver vad som brukar räknas till psykologien, så att läraren till behandling även kunde uppta t. ex. sådana frågor som om rättens och moralens väsen och om tänkandets och kunskapens natur samt också kunde andraga material ur tänkandets historia, som kunde kasta ljus över dylika frågor. På så sätt skulle även aspekter av filosofiens historia med betydande bildningsvärde kunna organiskt förbindas med psykologiundervisningen. Likaledes kunde på så sätt vissa delar av logiken, t. ex. metodläran, bli behandlade. Undervisningen kunde sålunda uppöva lärjungarnas förmåga till etisk självkänedom och bedömning samt till kritisk bedömning av egna och andras tankegångar.

Tyngdpunkten i undervisningen bör emellertid ligga vid den egentliga

psykologien, och därför bör också ämnets benämning rättas därefter. I enlighet med sin utbildning och sina intressen får läraren begagna den möjlighet, som erbjudes honom att i undervisningen gå utanför den egentliga psykologien.

Undervisningen bör ej med avseende på innehållet principiellt skilja sig från den, som skall meddelas vid de allmänna gymnasier. I stort sett ansluter sig kommittén till vad skolutredningen yttrat om psykologiundervisningen på s. 467 i sitt betänkande om gymnasiet. Dock synes vid handelsgymnasier något mindre vikt böra läggas vid sinnepsykologi och allmän psykologi och mer vikt vid differentiell och tillämpad psykologi.

Inom den angivna ramen bör läraren ha stor frihet vid val av lärostoff. Naturligt är, att en bakgrund ges till försäljnings- och reklampsykologien, som dock huvudsakligen behandlas i ämnet distributionslära. Som exempel på moment ur den differentiella och tillämpade psykologien, som vore värdefulla för lärjungarna att ha fått behandlade i undervisningen, vill kommittén nämna följande. Olika karaktärs- och temperamentstyper; tillväggångssättet vid anlagsprövningar och testningar över huvud; vanliga symptom på neuros och psykos och de bakom liggande själsliga komplikationerna; de karakteristiska dragen i massans och gruppens beteende; de olika livsåldrarnas psykologi, särskilt kanske ungdomens, och de typiska svårigheter och anpassningsproblem, som äro förbundna med dem; anpassningsproblemen i yrkesarbete och familjeliv; sexuallivets psykologi och etik.

M å l.

Undervisningen i psykologi har till uppgift att bibringa lärjungarna kunskap om viktigare företeelser på själslivets område jämte praktiska tillämpningar av större betydelse för individen och samhället samt att över huvud bidra till ökad självkänedom och förbättrad människokunskap.

K u r s.

Klass III (2 timmar). Översiktlig framställning av den allmänna psykologien. Valda delar av den differentiella psykologien och tillämpad psykologi. Läraren må även behandla sådana delar av den allmänna filosofien och av logiken, som stå psykologien nära.

14. Stenografi.

Undervisningen i stenografi bör under första året huvudsakligen gå ut på att ge lärjungarna en grundlig systemkänedom och att lära dem skriva med tydlig stenografisk stil. Övningar i läsning av stenografisk skrift böra förekomma i stor utsträckning. Uppdrivet av skrivhastigheten bör ske med stor försiktighet, så att icke den stenografiska stilen äventyras.

Kravet på god systemkänedom och en tydlig stenografisk stil bör alljämt under utbildningens gång noga upprätthållas. Medan undervisningen i klass I i första hand går ut på att bibringa lärjungarna systemkänedom och förmåga att läsa stenografisk skrift och endast i andra hand att stenografera

efter diktamen, bör den i klass II huvudsakligen omfatta övningar i att med sakta stigande hastighet stenografera allmänna texter och handelsbrev. Därvid bör uppmärksammas, att stenografering av allmänna texter av skiftande art i hög grad ökar lärjungens allmänna stenografiska färdighet. Lärjungarna böra vänjas vid att i stenogrammen skriva ut och således icke stympta sådana ord, för vilka förkortningar ej getts, liksom att noggrant ange ordens böjningsformer och ändelser. Stor vikt bör läggas vid övningar att stenografera vid längre diktamen, minst tio minuter.

Av utomordentlig vikt är att lärjungarna från stenografiutbildningens början vänjas vid att iaktta korrekt kroppsställning och pennhållning.

Genom samövningar i stenografi och maskinskrivning böra lärjungarna tränas i snabb och korrekt utskrivning av stenogrammen och helst på sådana blanketter, som förekomma i praktiken.

I klass III bör övningstexternas svårighetsgrad undan för undan ökas. Lärjungarna böra få någon kännedom om debattstenografering. Även på detta utbildningsstadium måste tillbörlig uppmärksamhet ägnas åt lärjungarnas stenografiska stil och systemkännedom.

M å l.

Undervisningen i stenografi har till uppgift att bibringa lärjungarna sådan insikt och färdighet i ett inom landet brukligt stenografiskt system, som fordras för att snabbt och säkert kunna nedskryva affärsbrev efter diktamen.

K u r s f ö r d e l n i n g.

Klass I (2 timmar). De stenografiska tecknen och deras sammanbindning; allmänna förkortningar; läs- och välskrivningsövningar; stenografering efter långsam diktamen av enklare allmänna texter och eventuellt affärsbrev.

Klass II (2 timmar obligatoriskt, 1 timme frivilligt). Fortsatta läs- och skrivövningar; stenografering med sakta stigande hastighet av allmänna texter och affärsbrev; under den frivilliga timmen genomgås systemets tillämpning på främmande språk, framför allt engelska och tyska, eventuellt också franska, och stenografering av utländska texter, företrädesvis affärsbrev.

Klass III (2 timmar obligatoriskt på språklinjen, frivilligt på den företagsekonomiska linjen). Fortsatt stenografering med stigande hastighet av allmänna texter och affärsbrev på svenska och främmande språk.

15. Maskinskrivning.

Att inga större förändringar behöva föreslås beträffande kursinnehållet i maskinskrivning eller de för detta ämne gällande metodiska anvisningarna, säger sig självt. Den genom tillkomsten av ett tredje skolår utökade tiden medger, att hastigheten kan uppövas mera utan att detta behöver minska säkerheten. Vidare kan mera tid anslås åt s. k. kombinerade övningar i stenografi och maskinskrivning ävensom åt utskrivning av dokument och tabeller av olika slag. Självklart är att det härvidlag huvudsakli-

gen skall röra sig om självständig sammanställning av ett förelagt, i förekommande fall icke maskinskrivet grundmaterial. Övningarna i skrivning av fakturor samt adressskrivning böra åsyfta åstadkommande av en viss rutinmässig färdighet. Övningar böra även förekomma i skrivning efter diktagen och ljudåtergivningsapparater. Skrivning av texter på främmande språk bör också övas.

Säkerheten övas systematiskt, exempelvis så att eleverna för erhållande av godkänt betyg under skolterminerna böra ha presterat ett visst antal godkända maskinskrivna sidor. Vid avgångsproven böra särskilda noggrannhets- och arbetsprov avläggas. Sammanhanget mellan säkerhet och snabbhet bör uppmärksammas och klargöras för lärjungarna. I praktiken betyder ofta säkerheten mera för snabbheten vid utförandet av en arbetsuppgift än den vid ett prov ådagalagda hastigheten. Den »snabbe» maskinskrivaren, som ständigt och jämt måste hejda sig för att korrigera felskrivningar, uppnår icke samma praktiska arbetshastighet som den säkre maskinskrivaren med kanske mindre »hastighet». Detta är särskilt påfallande vid skrivning med flera kopior.

Skrivmaskinens konstruktion och skötsel hör naturligtvis till kursen i samtliga klasser, ehuru kursmomentet i fråga endast uppförts under klass I.

Stor uppmärksamhet bör ägnas de med maskinskrivningsarbetet sammanhängande hälsosynpunkterna samt skrivställning och skrivteknik.

Om skrivmaskinsbeståndet är tillräckligt, böra eleverna från och med vårterminen i klass I beredas tillfälle till frivilliga övningar, gärna upp till tre timmar i veckan. I andra ämnen utförda skriftliga arbeten kunna ofta med fördel skrivas ut på maskin, exempelvis affärsbrev, svenska uppsatser och s. k. enskilda arbeten. Av vikt är att ett samarbete äger rum mellan lärarna i svensk affärskorrespondens, kontorsorganisation och maskinskrivning.

För maskinskrivningen finnas icke såsom för stenografi av skolöverstyrelsen eller överstyrelsen för yrkesutbildning fastställda normer för betygssättningen. Det vore önskvärt, att överstyrelsen för yrkesutbildning låte utarbeta sådana normer. Vid handelsgymnasierna kunde de tillämpas för betygssättning från och med vårterminen i klass II.

Enligt kommitténs uppfattning böra fordringarna på hastighet för vitsordet Godkänd kunna hållas relativt låga, förslagsvis 100 nedslag netto per minut med tillämpande av någon mera gängse avdragsregel för fel, exempelvis avdrag med 5 nedslag för varje fel, oberoende av dess art. Skrivtiden vid provens avläggande, som nu i regel torde vara tre minuter, kunde med fördel utsträckas till fem eller tio minuter. Provet gäve då säkrare utslag, samtidigt som inverkan av elevernas nervositet troligen skulle minskas. För godkänt prov borde stipuleras en maximifelprocent (t. ex. högst 1 % av summan nedslag). Betygen böra icke sättas efter enbart *ett* hastighetsprov. Arbets- och noggrannhetsproven skulle åtminstone i tveksamma fall kunna verka höjande och sänkande på vitsorden.

Bland maskinerna böra olika märken vara företrädta, så att eleverna lära sig behärska de vanligen i praktiken förekommande typerna.

M å l.

Undervisningen i maskinskrivning har till uppgift att bibringa lärjungarna färdighet i att noggrant och någorlunda snabbt på maskin utskriva inom affärslivet vanligen förekommande handlingar samt för arbete på kontor nödig insikt i skrivmaskinens konstruktion och skötsel.

Kursfördelning.

Klass I (2 timmar). Förberedande övningar med inövning av riktig fingersättning och anslag; övningar i skrivning av löpande text, däribland också affärsskrivelser. Skrivmaskinens konstruktion och skötsel.

Klass II (2 timmar). Fortsatta övningar i skrivning av löpande text och affärsskrivelser, däribland även vanligen förekommande dokument. Skrivning av tabeller och andra sammanställningar. Skrivning efter diktagen samt ljudåtergivningsapparater. Utskrivning av stenogram, även på engelska och tyska. Kopiering och duplicering.

Klass III (2 timmar, obligatoriskt på språklinjen, frivilligt på företags-ekonomiska linjen). Fortsatta övningar enligt kursplanen för klass II.

Befrielse från stenografi och maskinskrivning.

Vissa fall av invaliditet böra medföra befrielse från stenografi och maskinskrivning. Sådant befrielse synes kunna lämnas av gymnasiets rektor. Kommittén vill dock föreslå, att anmälan skall göras till överstyrelsen för yrkesutbildning om de fall, då befrielse lämnats, samt om orsaken därtill. I vissa fall behöver befrielsen endast avse deltagande i prov. Exempelvis böra lärjungar, som endast kunna begagna ena handen, erhålla en för dem avpassad undervisning i maskinskrivning. Erfarenheten har visat, att de ofta kunna uppnå ganska god färdighet trots sin invaliditet. Om en dylik lärjunge önskar delta i prov och därvid fyller fordringarna, skall han naturligtvis erhålla vitsord på vanligt sätt. Om en lärjunge med invaliditet deltagit i undervisningen i de nu ifrågakvarande ämnena men befriats från deltagande i prov, eller om han frivilligt deltagit i prov men därvid ej fyllt fordringarna för godkänt vitsord, bör på hans betyg antecknas, att han deltagit i undervisningen.

16. Gymnastik med lek och idrott.

Någon kommentar till nedanstående kursplan, vilken avser även friluftsverksamheten, synes icke erforderlig. Det må dock påpekas, att, om så prövas lämpligt och tillfälle därtill kan beredas, manliga lärjungar böra kunna få delta i undervisningen i sånglekar och folkdanser. Vid undervisningen i stenografi och i synnerhet i maskinskrivning böra avspänningsövningar av lämplig omfattning förekomma.

M å l.

Undervisningen i gymnastik med lek och idrott har till uppgift att söka åstadkomma allsidig utveckling av lärjungarnas kroppsliga anlag, god hållning och god samverkan mellan kroppens olika rörelsefunktioner, att genom härdning öka deras motståndskraft, att skänka dem känsla av välbefinnande och livsglädje samt frammana goda karaktärsegenskaper, laganda och självdisciplin.

K u r s.

Manliga lärjungar.

Klass I—III (2 timmar i vardera klassen). Gymnastik: gymnastikövningar. Lek: smålekar och bollspel. Idrott: fri idrott, simning och livräddning, orientering, skidlöpning och skridskoåkning. Teoretisk undervisning.

Kvinnliga lärjungar.

Klass I—III (2 timmar i vardera klassen). Gymnastik: gymnastikövningar. Lek: smålekar, bollspel, sånglekar och folkdanser. Idrott: fri idrott, simning och livräddning, orientering, skidlöpning och skridskoåkning. Teoretisk undervisning.

Kap. 12. Handelsgymnasiekurser på kvällstid.

I kap. 4 har lämnats en redogörelse för de fyraåriga aftonkurser, som sedan läsåret 1945/46 varit anordnade vid Stockholms stads handelsgymnasium och sedan läsåret 1948/49 vid Göteborgs stads handelsgymnasium. Undervisningen vid dessa kurser har motsvarat vad som meddelats i handelsgymnasiernas tvååriga kurser på dagtid. Timantalet per vecka har i regel varit 16.

Avgången av elever under lärokursen har av naturliga skäl varit ganska stark. Av de sammanlagt 40 elever, som inskrivits i den 1945 vid Stockholms stads handelsgymnasium påbörjade fyraåriga aftonkursen (10 elever, som inskrivits efter den första intagningen, medräknade), erhöles 1949 20 avgångsbetyg. Av i den kurs, vilken vid samma gymnasium började 1946, inskrivna 50 elever, återstodo vid vårterminens början 1950 endast 13 elever. I Stockholm har under fyraårsperioden 1945—1949 ett mindre antal — inmot 10 stycken — övergått från andra klassen av aftonkursen till andra klassen av daggymnasiet.

Rektorn vid Stockholms stads handelsgymnasium har i yttrande till kommittén såsom nödvändiga förutsättningar hos de personer, som önska genomgå dessa kurser, angivit följande: goda skolkunskaper, särskilt i ämnen svenska, engelska, tyska, matematik och geografi (det vore nödvändigt, att kunskaperna i främmande språk äro aktuella; i engelska och tyska borde de vara på realexamens nivå), god praktik från näringslivet, andlig mognad och energi samt god kropps-konstitution. Han har vidare sammanfattningsvis framhållit följande:

Det är viktigt, att en elev med god energi men med mindre goda förutsättningar i fråga om förkunskaper i och fallenhet för vissa ämnen icke enbart på grund av sin energi förledes till att söka sig in på kvällsgymnasiet. Tack vare denna energi kan visserligen en sådan elev eventuellt genomföra en handelsgymnasieexamen, men det kan sedermera visa sig svårt för denne elev att fullt utnyttja sin examen. De förbättringar i fråga om arbetsförhållanden och anställningsvillkor, som man räknar med, kanske icke uppnås — detta skapar naturligtvis otillfredsställelse och i vissa fall bitterhet. De förutsättningar av flerfaldig art som här ovan anförts såsom behövliga för att kunna genomföra en handelsgymnasiekurs på kvällstid göra att denna typ av kurs måste betraktas som tämligen exklusiv. Men å andra sidan — och nu kommer jag över till det i min mening kraftiga skälet för en sådan kurs, ett skäl som överväger skälen mot — är det ett demokratiskt krav, ett rättviselrav, att möjlighet till sådan utbildning finnes, åtminstone på vissa större orter. Härigenom gör man det nämligen möjligt för personer med här ovan nämnda förutsättningar, som av ekonomiska skäl icke kunna fortsätta sina studier utan i sjället måste gå till förvärvsarbete, att vid sidan av detta arbete och med bibehållande av sina arbetsinkomster, nödvändiga för den egna och den eventuella familjens försörjning, kunna uppnå en handelsgymnasieexamen.

Kommittén anser, att antalet anmälningar till handelsgymnasiekurserna på kvällstid tyder på att ett behov av dylika kurser finns. Med hänsyn till den stora avgången av elever tror emellertid kommittén icke, att dessa kurser gå att genomföra annat än i de största städerna. Hela verksamheten får ännu anses ha försökskaraktär. I Stockholm har hittills endast en fullständig kurs genomförts, och i Göteborg är erfarenheten ännu mera begränsad. Det är möjligt, att dylika kurser skulle kunna genomföras även i Malmö, men kommittén ställer sig tvivlande härtill.

Kommittén föreslår sålunda, att försöken med handelsgymnasieutbildning på kvällstid skola fortsätta. Dessa kurser avvika principiellt ej på annat sätt från handelsgymnasiernas normalkurser än att de äro anordnade på kvällarna.

Om handelsgymnasiernas normalkurser på dagtid utsträckas till att omfatta tre år, uppkommer givetvis frågan om i vilken mån och på vilket sätt kurserna på aftontid skola anpassas efter normalkurserna. Man måste ställa sig mycket frågande inför möjligheten av att utsträcka kvällskurserna till att omfatta sex läsår, vilken omfattning de skulle få, om de skulle motsvara treåriga dagkurser och om såsom hittills varje läsår i dagkurserna motsvarades av två läsår i aftonkurserna. I och för sig vore det måhända möjligt att koncentrera undervisningen, så att den kurs som i handelsgymnasiernas dagundervisning är avsedd att genomgås på tre år, i aftonundervisningen kunde medhinnas på fem år. Men den stora avgången av elever från dessa kurser redan under nuvarande förhållanden tyder på att en dylik koncentration av studierna med åtföljande större anspråk på studiebegåvning och energi skulle vara olämplig för flertalet av eleverna. Därtill kommer, att vid en kurstid om fem läsår i aftonkurserna övergång från dessa kurser till dagkurserna försvårades, då ej som hittills varje läsår i dagkurserna skulle motsvaras av två läsår i kvällskurserna.

På anförda skäl anser kommittén, att de på försök bedrivna aftonkurserna såsom hittills böra omfatta fyra läsår, vilka skola motsvara de två första läsåren i handelsgymnasiernas normalkurser. Avgång med godkänt betyg från fyraårig handelsgymnasiekurs på kvällstid komme sålunda att motsvara den avgångsetapp efter två läsår, som föreslagits för gymnasier-
nas normalkurser. De elever i aftonkurserna, som önskade en examen motsvarande avgångsexamen från treårigt handelsgymnasium, finge hänvisas att genomgå handelsgymnasiernas klass III på dagtid i vanlig ordning. Genomgång av kurs på dagtid kan emellertid för dessa elever, som då måste lämna sina anställningar och vilka ofta äro gifta och ha försörjningsbörda, vara ekonomiskt betungande. Det är därför av vikt, att de erhålla riklig studiehjälp i form av såväl stipendier som studielån (jämför studielånenämndens förslag om studiehjälpsverksamheten, SOU 1949: 41, s. 42).

Om det längre fram — sedan man också fått närmare erfarenhet av de treåriga normalkurserna — skulle visa sig, att förutsättningar föreligga för att bygga på de fyraåriga kvällskurserna, så att de komme att motsvara

de treåriga dagkurserna, bör enligt kommitténs mening hinder ej möta mot försök därmed.

Om, såsom kommittén föreslår, aftonundervisningen vid handelsgymnasierna fortfarande skall ha försökskaraktär, följer därav, att bestämmelser rörande sådana kurser icke behövde intagas i en stadga för handelsgymnasierna. Ej heller behövde överstyrelsen för yrkesutbildning fastställa någon förebild till undervisningsplaner för dessa kurser. De erforderliga särskilda bestämmelserna finge utfärdas av Kungl. Maj:t respektive överstyrelsen. De bestämmelser, som kommittén föreslagit beträffande handelsgymnasiernas normalkurser (exempelvis rörande inträdesfordringar och villkor för erhållande av avgångsbetyg), skulle i tillämpliga delar även gälla för kurserna med aftonundervisning.

De av kommittén för klass I och klass II föreslagna timplanerna och kurserna torde utan svårighet kunna fördelas på fyra läsår med aftonundervisning. Bortsett från gymnastik, i vilket ämne frivillig undervisning om möjligt bör ordnas i aftonkurserna, upptar timplanen för klass I—II sammanlagt 68 obligatoriska veckotimmar. En minskning av detta timantal bör ske till 64 eller 60 (motsvarande 16 respektive 15 veckotimmar per läsår), men det synes ej nu nödvändigt att här gå in på hur denna fråga i detalj bör lösas. Med hänsyn till elevernas i dessa kurser i regel större praktiska erfarenhet torde en dylik minskning av timantalet väl kunna genomföras, samtidigt som eleverna bibringas samma kunskapsmått som de, vilka genomgått klass II på dagtid.

Slutligen bör nämnas, att enligt kommitténs uppfattning de på kvällstid anordnade handelsgymnasiekurserna icke böra organiseras separat — lika litet som ettåriga kurser för studenter. Kommittén återkommer till denna fråga längre fram, då den föreslår, att de f. n. av Göteborgs stad särskilt anordnade handelsgymnasiekurserna på kvällstid organisatoriskt skola anslutas till Göteborgs handelsgymnasium.

Kap. 13. Examina samt flyttning.

Inledning.

I kap. 4 har lämnats en utförlig redogörelse för dels de bestämmelser, som hittills gällt rörande flyttning och avgång från handelsgymnasierna, dels den praxis som utbildar sig vid handelsgymnasierna i fråga om »avgångsprövningar» samt villkoren för erhållande av avgångsbetyg. Kommittén vill nu först behandla den grundläggande frågan, huruvida de treåriga kurserna böra avslutas med examen, och i så fall hur en dylik examen bör vara anordnad. Sedan övergår kommittén till att behandla fordringarna för godkännande i denna examen. Därefter beröras formerna för avgång från klass II och villkoren för erhållande av avgångsbetyg från tvåårig kurs. Villkoren för flyttning mellan de olika klasserna behandlas delvis i samband med villkoren för godkännande i avgångsexamina. Efter att ha berört frågan om de olika examinas benämning övergår kommittén slutligen till att behandla frågor rörande omprövning, fyllnadsprövning, förnyad prövning, s. k. särskild prövning och examen för privatister.

Frågan om de allmänna skolornas examina har icke minst under senare år ingående diskuterats i vårt land. Detta gäller kanske i synnerhet studentexamens vara eller icke vara. I skolutredningens betänkande angående gymnasiet lämnas en utförlig framställning rörande denna frågas utveckling jämte utredningens egna överbäganden och förslag. Även skolkommissionen har i sitt principbetänkande behandlat examensväsendet. Vid sina egna överbäganden har kommittén i stor utsträckning utgått från de nämnda framställningarna.

Själva innebörden av ordet *examen* synes kunna skifta ganska avsevärt. Kommittén vill icke söka definiera detsamma men vill framhålla, att i det följande resonemanget (i vad det avser treårig kurs) med examen huvudsakligen åsyftas anordnandet av prövningar i samband med avgången från skolan, vilka prövningar reglerats genom bestämmelser, fastställda av en skolan överordnad myndighet, och vilkas resultat i en eller annan form kontrolleras av någon utanför skolan stående instans. Bestämmelser böra även finnas rörande de villkor, som skola gälla för godkännande i examen.

Innan man går in på själva frågan om examen vid avgången från handelsgymnasium bör anordnas, gäller det dock att avgöra, huruvida över huvud ett bedömande av lärjungarnas prestationer i deras helhet skall göras vid avgången från skolan. Skola med andra ord vissa elever vid avgången förklaras *godkända* och andra *icke godkända*? I och med att genomgången av en skola medför viss formell kompetens, måste tydligen en dylik totalprövning av lärjungarnas prestationer äga rum. Kompetensen måste ju för-

utsätta, att vederbörande genomgått skolan på *ett tillfredsställande sätt*. Redan nu medför genomgång av handelsgymnasium viss kompetens, och enligt kommitténs uppfattning bör denna formella kompetens i icke ringa grad utökas.

Även med tanke på det reella kompetensvärde, ett handelsgymnasiebetyg torde ha på arbetsmarknaden, framstår klart betydelsen av en totalbedömning av lärjungarnas prestationer. Vad som intresserar den eventuelle arbetsgivaren är kanske icke alltid så mycket vitsorden i de olika ämnena som fastmer totalomdömet om den avgångne eleven: är han *yrkeskunnig* (eller kanske snarare *yrkesutbildad*) eller icke. Detta bör framgå av huruvida vederbörande blivit godkänd i avgångsexamen från gymnasiet, eller erhållit (godkänt) avgångsbetyg, vilken terminologi man nu vill använda.

Kommittén är dock ingalunda oförstående för synpunkter av delvis motsatt art. Det bör ständigt stå klart för eleverna, att handelsgymnasieundervisningens mål är att utbilda dem för ett yrke, ej att preparera dem för att bestå i en examen. I den andan måste också undervisningen bedrivas.

I full överensstämmelse med de sist anförda synpunkterna ha också hittills de fordringar, som vid handelsgymnasierna uppställts för erhållande av avgångsbetyg, varit relativt milda. Endast i uppenbara fall av otillfredsställande prestationer ha lärjungarna förvägrats avgångsbetyg. Vad som nyss anfördes beträffande kunnigheten i eller utbildningen för *yrket*, har tillgodosetts genom bestämmelsen, att en elev för att erhålla avgångsbetyg skulle vara helt godkänd antingen i de handelstekniska eller i de språkliga ämnena.

Avgången från handelsgymnasierna har hittills icke skett i examensmässiga former. I de av överstyrelsen för varje gymnasium fastställda reglementena ha lämnats bestämmelser rörande villkoren för erhållande av avgångsbetyg. Dessa bestämmelser ha emellertid varit ganska vagt formulerade. För prövning av lärjungar från enskild undervisning, privatister, gälla dock av naturliga skäl mera preciserade bestämmelser.

I stort sett har det hittillsvarande systemet fungerat väl. De försök, som på handelsgymnasiernas eget initiativ verkstälts med gemensamma uppgifter för de s. k. avgångsskrivningarna, torde dock få tagas som ett tecken på att gymnasierna önskat få större likformighet i fordringarna till sånd.

Både det reella och det formella kompetensvärdet av avgångsbetygen från treåriga handelsgymnasier skulle enligt kommitténs förslag bli åtskilligt större än vad hittills gällt för avgångsbetygen från tvåårig handels-gymnasekurs. Vid ett genomförande av kommitténs förslag skulle gymnasierna över huvud få en åtskilligt starkare och betydelsefullare ställning än de hittills haft. Vad som nu anförts, synes enligt kommitténs mening tala för att avgången åtminstone från handelsgymnasiernas treåriga kurser sker under mera examensmässiga former än hittills. Bland de positiva uppgifterna hos ett examensförfarande brukar anföras, att det genom att stabilisera kurser och fordringar skapar en enhetligare kunskapsstandard vid de olika skolorna samt vidare att det bidrager till att upprätthålla en någorlunda

enhetlig betygsnivå. Det är, har det sagts, ett allmänt intresse, att betygs-sättningen ger varje lärjunge hans rätt.

Om vid examen, såsom kommittén nedan kommer att föreslå, av överstyrelsen för yrkesutbildning utsedda sakkunniga examensombud komma att besöka de olika gymnasierna, blir ombudens främsta uppgift positiv: att ge råd och anvisningar beträffande undervisningens innehåll och uppläggning.

Formerna för avgångsexamen från treårig kurs.

De närmast till hands liggande mönstren för avgångsexamen från handelsgymnasiums treåriga kurser äro studentexamen samt avgångsexamen från tekniskt gymnasium.

Bestämmelser rörande studentexamen äro meddelade i läroverksstadgan 91—118 §§ (senaste ändring SFS 577/1948). Kommittén utgår från att de viktigaste bestämmelserna om studentexamen äro så kända, att det är obehövt att här återge dem. Till det karakteristiska för studentexamen i vårt land höra ju dels de skriftliga proven, av vilkas utfall det beror, om examinanden får deltaga i den muntliga prövningen, dels censorsinstitutionen. Kommittén erinrar om att åsikterna brutit sig i fråga om censorernas »kuggningsrätt». Skolutredningens majoritet föreslog ett bibehållande av denna rätt, medan skolkommissionen velat tills vidare lämna denna fråga öppen. Även beträffande examens uppdelande i en skriftlig och en muntlig etapp med särskilt godkännande av den skriftliga etappen äro meningarna delade. Skolkommissionen har sålunda föreslagit, att denna uppdelning skulle upphöra och examen bilda en helhet.

Bestämmelser rörande avgångsexamen vid de tekniska gymnasierna återfinnas i 1919 års stadga för de tekniska gymnasierna samt i 1921 års instruktion angående avgångsexamen vid tekniskt gymnasium (SFS 365/1919 och 602/1921, ändrade 229 och 230/1941 samt 671/1944). Kommittén vill med vissa utslutningar anföra den sammanfattning av de för denna examen gällande bestämmelserna, som lämnats av skolutredningen i dess betänkande om gymnasiet (s. 354):

Enligt stadgan anställs årligen vid de tekniska gymnasierna, så vitt möjligt i samband med årsavslutningen, avgångsexamen (gymnasiets ingenjörsexamen) med lärjungarna i högsta, d. v. s. tredje klassen. Tiden för avgångsexamen bestämmes av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Avgångsexamen skall omfatta förhör och uppvisning i de kunskapsgrenar, i vilka undervisning meddelats under sista läsåret. Vid examen skola jämväl framläggas av lärjungarna utförda ritningar och andra arbeten, som kunna vara ägnade att belysa lärjungarnas kunskaper och färdigheter i de ämnen, som tidigare avslutats. Gymnasiets ingenjörsexamen skall i enlighet med av Kungl. Maj:t utfärdad instruktion övervakas och ledas av särskilda personer, som på förslag av överstyrelsen för yrkesutbildning för ändamålet utses av Kungl. Maj:t. Dessa skola jämte läroverkets rektor underteckna examensprotokollet och må i övrigt till samma protokoll göra de anteckningar, vartill den verkställda examen kan föranleda. Det åligger dem jämväl att inom en månad till yrkesöverstyrelsen avgiva muntlig eller skriftlig berättelse angående examen.

Betyg över avlagd avgångsexamen vid tekniskt gymnasium tilldelas den, som erhållit minst betyget Godkänd i samtliga obligatoriska undervisningsämnen. Dylikt betyg må dock, där läroverkets styrelse på förslag av läroverkskollegiet finner skäl därtill föreligga, kunna tilldelas lärjunge, som erhållit lägre betyg än Godkänd i något av de ämnen, som i undervisningsplanen icke äro angivna såsom huvudämnen, om han erhållit högre betyg än Godkänd i något av huvudämnena.

Betyg över avlagd avgångsexamen utfärdas av rektor enligt fastställt formulär.

Lärjunge, som avlagt godkänd avgångsexamen vid tekniskt gymnasium, skall i samband med tilldelande av betyg däröver förklaras hava blivit godkänd i gymnasiets ingenjörsexamen.

Enligt den särskilda instruktionen angående avgångsexamen vid tekniskt gymnasium åligger det yrkesöverstyrelsen att årligen före början av december månad till Kungl. Maj:t avgiva förslag å de personer, vilka såsom examensombud skola övervaka och leda avgångsexamen vid de tekniska gymnasierna. Sedan examensombuden blivit av Kungl. Maj:t förordnade, bestämmer yrkesöverstyrelsen närmare deras tjänstgöring vid de olika gymnasierna.

Det tillkommer examensombuden att göra sig noggrant förtrogna med gällande stadga och undervisningsplaner för de tekniska gymnasierna samt att vid valet av förhørsuppgifter låta nämnda planer tjäna till vägledning. Likaledes böra examensombuden taga kännedom om läroböcker och övriga undervisningsmedel, vilka användas vid tekniska gymnasierna.

Examensombuden skola närvara och, på sätt som finnes närmare föreskrivet, övervaka och leda de förhör och den uppvisning, som ingå i avgångsexamen. Där yrkesöverstyrelsen finner lämpligt, att examensombud beredes tillfälle att före avgångsexamen besöka läroanstalt, vid vilken ombudet har att övervaka och leda nämnda examen, må enligt överstyrelsens närmare bestämmande ett kortare besök kunna ske en gång under vårterminen.

Examensordningen uppgöres av rektor i samråd med det examensombud, som överstyrelsen därtill utsett. Finnas vid läroverket flera än femton examinander, skola de av rektor indelas i förhørsgrupper med högst femton i varje grupp. Förhören skola för varje grupp omfatta 3—5 undervisningsämnen och må icke för någon grupp utsträckas till sammanlagt mer än fyra timmar. Förhören i de olika ämnena verkställas av de lärare, som undervisat i avgångsklassen under sista läsåret. Examensombud bestämmas efter samråd med vederbörande lärare i god tid och senast en timme före förhöret det område av lärokursen, som förhöret skall omfatta. Av examinanderna utförda ritningar och andra arbeten ävensom katalog över lärjungarna tilldelade vitsord skola vara tillgängliga för vederbörande ombud en dag före avgångsexamens början. Vid de i avgångsexamen ingående förhören äger skolans styrelse jämte ett begränsat antal av styrelsen särskilt anmodade personer närvara.

Vitsord över lärjungarnas insikter, avgivna med hänsyn till deras under hela lärokursen och företrädesvis under sista läsåret ådagalagda kunskaper och färdigheter, avgivas av vederbörande lärare samt antecknas i föreskriven betygskatalog och tillkännagivas för examensombuden senast omedelbart efter avslutad examen.

Det protokoll, som upprättas över avgångsexamen, skall bl. a. innehålla uppgift å de tider, då ombuden för examens ledande och övervakande varit närvarande vid läroverket, å de läroämnena, som ingått i den muntliga prövningen, och å de lärjungar, som undergått avgångsexamen, samt å de lärjungar, vilka i enlighet med stadgans bestämmelser äga rätt att vid början av följande läsår undergå prövning i det eller de ämnen, vari de underkänts i avgångsexamen. Protokollet skall likaledes upptaga de anteckningar, som ombuden äro berättigade att göra.

Den berättelse angående avgångsexamen, som ombuden hava att avgiva, skall jämväl innehålla en redogörelse för de besök, som ombuden före avgångsexamen

under läsarets lopp avlagt vid läroanstalten. Ombud är skyldig att på kallelse av yrkesöverstyrelsen infinna sig i Stockholm såväl före som efter examen för behandling av frågor rörande examen eller för eventuellt önskad redogörelse för vad i examen förekommit.

Den examensform, som kommittén vill föreslå för handelsgymnasiernas treåriga kurser, överensstämmer i väsentliga punkter med vad som gäller för avgångsexamen från de tekniska gymnasierna. Kommittén föreslår dock, att vid handelsgymnasierna, förutom muntliga prövningar, i vissa ämnen *avgångsskrivningar* skola anordnas, av vilkas resultat det dock icke som i den nuvarande studentexamen skulle bero, huruvida en lärjunge skulle få deltaga i återstående del av examen.

Kommittén har redan på s. 55 redogjort för åtskilliga av de fördelar, som varit förbundna med de hittills vid handelsgymnasierna anordnade avgångsskrivningarna. De under senare år anställda försöken med gemensamma uppgifter för dessa avgångsskrivningar ha slagit väl ut. Att avgångsskrivningar med gemensamma uppgifter vinna i betydelse allt efter handelsgymnaseorganisationens tillväxt, är uppenbart.

De ämnen, i vilka enligt kommitténs uppfattning avgångsskrivningar med av överstyrelsen för yrkesutbildning fastställda skrivningsuppgifter lämpligen kunna förekomma, äro: svenska, engelska, tyska (språklinjen), franska (språklinjen), räkenskapslära, specialkursen i räkenskapslära (företagsekonomiska linjen) samt matematik med handelsräkning (företagsekonomiska linjen). De närmare bestämmelserna rörande avgångsskrivningarna, i vilka ämnen sådana skola förekomma samt anordningarna vid desamma, synas icke böra utfärdas av Kungl. Maj:t utan av överstyrelsen för yrkesutbildning, då därigenom ändringar i bestämmelserna bli lättare att åstadkomma. Med hänsyn till det relativt begränsade område, varifrån ämnena för svensk uppsatsskrivning måste hämtas, kan tvekan råda, huruvida för avgångsskrivningen i *svenska* uppsatsämnena böra vara gemensamma, men kommittén anser, att under alla förhållanden försök böra göras med gemensamma uppgifter även i detta ämne.

Det är av stor betydelse, att uppgifterna icke göras för långa och svåra, men samtidigt också, att de äro så allsidiga att de verkligen ge tydlig ledning för bedömandet av lärjungarnas kunskaper och omdömesförmåga. Vitsordet Godkänd på en avgångsskrivning skall verkligen säga något positivt om en lärjunges kunskaper. Vid avgångsskrivningarna i främmande språk böra ej några hjälpmedel få användas. I uppgifterna böra dock utan all snålhet upplysningar lämnas om översättningen av sådana ord, som man ej skäligen kan räkna med att det vida övervägande flertalet examinandor känner till.

I skrivningsuppgifterna i räkenskapslära bör stor vikt läggas vid att terminologien är klar och allmänt gängse. Av uppgifterna bör en eller två vara mera omfattande och behandla centrala delar av kursinnehållet, så att en lösning av dessa uppgifter utan för många eller graverande fel kan be-

rättiga till vitsordet Godkänd eller därutöver på skrivningen. De ytterligare uppgifter som förekomma kunna väsentligen vara avsedda för meritering för högre betyg.

För avgångsskrivningarna bör god tid anslås, så att lärjungarna i lugn och ro kunna ägna sig åt lösandet av de förelagda uppgifterna. Visserligen skola vid undervisningen lärjungarna övas i att *snabbt* och säkert fullgöra sina prestationer, men prövningen av snabbheten bör ej ske vid avgångsskrivningarna.

Avgångsskrivningarna böra betygsättas av den lärare, som sist undervisat i respektive ämne i den klass, vari vederbörande lärjunge går. Av kollegiet utses för varje skrivningsämne en medbedömare, som deltagar i bedömningen av skrivningarna. Vid mindre gymnasier, där ett ämne kanske är företrätt av en enda facklärare, torde kollegiet kunna anmoda någon lärare vid näraliggande handelsgymnasium att mot viss ersättning inträda som medbedömare. Därest medbedömaren anser, att skrivningen bör bedömas med annat vitsord än den rättande läraren föreslagit, skall på skrivningen samt i betygskatalog anteckning göras om det vitsord, varmed medbedömaren velat bedöma skrivningen. Eftersom läraren i ämnet är ensam ansvarig för det slutliga betyget i examen, bör också hans vitsord gälla för skrivningen. Sålunda bör ej såsom vid studentexamen i fall av olika meningar mellan den rättande läraren och medbedömaren rektor eller annan ledamot av kollegiet inträda som skiljedomare.

Betygen på avgångsskrivningarna böra som nämnts utsättas på skrivningarna samt införas i betygskatalogen men icke utsättas på lärjungarnas examensbetyg. Vid det slutliga avgörandet beträffande det vitsord en lärjunge bör erhålla i examensbetyget, har vederbörande lärare att taga den hänsyn till resultatet av avgångsskrivningen, som han anser skälig. Därvid torde det oftare inträffa, att ett underbetyg på en avgångsskrivning höjes till godkänt vitsord i examensbetyget än att ett godkänt vitsord på avgångsskrivningen sänkes till underbetyg i examensbetyget.

Kommittén är av den uppfattningen, att, om avgångsskrivningarna anordnas såsom nu föreslagits, å ena sidan de med gemensamma avgångsskrivningar förbundna fördelarna (exempelvis upprätthållande av någorlunda enhetlig standard mellan olika handelsgymnasier, en jämnare bedömning av elevernas prestationer samt ett stimulerande inflytande på skolarbetet) skola kunna uppnås, men å andra sidan de nackdelar skola ha undvikits, som ibland anses åtfölja sådana skrivningar. Utfallet av de enskilda avgångsskrivningarna blir ej av den avgörande betydelse, som exempelvis resultatet av studentskrivningarna kan vara för studentexamensabiturienten. Med den ställning avgångsskrivningarna enligt kommitténs förslag skulle erhålla, skulle det ej vara uteslutet, att en examinand, som av sjukdom förhindrats att delta i viss skrivning, ändock kunde godkännas i examen.

Den lämpligaste tiden för anordnandet av avgångsskrivningarna synes vara ungefär en månad före den slutliga examen, vilket med nuvarande indelning av läsåret skulle betyda slutet av april månad.

Till avgångsskrivningarna i den mening kommittén här fattat detta ord ha ej räknats slutproven i stenografi och maskinskrivning. Atminstone för slutprovet i stenografi torde det emellertid vara lämpligt, att överstyrelsen för yrkesutbildning fastställer gemensamma uppgifter.

En viktig del av motiveringen för de gemensamma avgångsskrivningarna återstår att nämna: de skola utgöra en väsentlig del av underlaget för den granskning av undervisningen vid de olika gymnasierna samt av de olika lärjungarnas ståndpunkt, som *examensombuden* skola utöva. Kommittén föreslår nämligen, att examensombud skola utses med uppgift att följa avgångsexamen från handelsgymnasiernas treåriga kurser och att dessa examensombud i allt väsentligt skola arbeta på samma sätt som examensombuden vid de tekniska gymnasierna. Enligt vad kommittén erfarit fungerar det system med examensombud, som tillämpas vid de tekniska gymnasierna, synnerligen väl, och vid gymnasierna råder allmän tillfredsställelse med det samma. Examensombuden utöva ej något tryck på gymnasierna och deras lärare vare sig i fråga om undervisningens utformning eller i fråga om bedömningen av eleverna. Den kontakt, som genom examensombuden erhålles med ledande representanter för den tekniska vetenskapen samt industrien, värderas mycket högt.

Till examensombud vid handelsgymnasierna böra liksom vid de tekniska gymnasierna fackmän utses. Professorer vid handelshögskolorna och eventuellt vid universitet och andra högskolor, vissa f. d. handelsgymnasie- rektorer och -lektorer, sådana innehavare av ledande poster inom industri- och affärsföretag, vilka själva erhållit god teoretisk merkantil utbildning, m. fl. kunna ifrågakomma. Även vissa lektorer vid allmänna läroverk torde med fördel kunna användas som examensombud för svenska, främmande språk, historia och psykologi.

Examensombuden uppdelas i grupper, så att varje grupp besöker minst tre, helst flera gymnasier. Ombuden skola granska avgångsskrivningarna vid de gymnasier, som de besöka, och även i övrigt taga kännedom om av lärjungarna utförda arbeten. Examensombuden fastställa i samråd med vederbörande lärare det område av lärokursen, som nedan närmare behandlade muntliga förhör vid avgångsexamen skola omfatta.

Avgångsskrivningarna ge som nämnts ett gott material för examensombudens bedömning. Men detta material är icke tillräckligt, vare sig för bedömningen av lärjungarnas kunskaper eller undervisningsstandarden i dess helhet. Examensombuden måste också besöka gymnasierna och åhöra den muntliga undervisningen och därvid skaffa sig direkt erfarenhet bl. a. av de enskilda lärjungarnas ståndpunkt. Mycket talar för den ordning som tillämpas vid de tekniska gymnasierna, där examensombuden numera regelbundet besöka gymnasierna vid två olika tillfällen, dels under vårterminens gång och dels vid själva avgångsexamen. Vid det tidigare besöket pågår undervisningen som vanligt, varigenom examensombuden få ett mera verklighetstroget intryck av densamma än vid ett besök, som inskränker sig till

ett examenstillfälle. Även lärjungarnas prestationer kunna då, efter överläggningar med vederbörande lärare, granskas i lugn och ro. Vid dessa besök under pågående termin kunna lärjungarnas praktiska arbeten i laboratorier etc. bli föremål för ett bättre bedömande än vid en slutexamen, om då något sådant bedömande över huvud taget kan äga rum.

Kommittén har övervägt, huruvida examensombuden vid handelsgymnasierna böra besöka skolorna både under pågående termin och vid själva examenstillfället. Kommittén anser, att det även för handelsgymnasierna skulle vara värdefullt med besök under pågående termin, men att dylika besök vid handelsgymnasierna, där ju exempelvis icke några laborationsövningar förekomma, dock icke skulle spela fullt samma roll som vid de tekniska gymnasierna. Möjligen skulle också svårigheter kunna uppstå vid anskaffningen av kompetenta examensombud, därest dessa regelbundet skulle ha att besöka gymnasierna vid två tillfällen varje vårtermin. Liksom beträffande de tekniska gymnasierna bör det dock kunna bestämmas, att, där överstyrelsen så finner lämpligt, examensombud må beredas tillfälle att besöka läroanstalt även en gång under pågående vårtermin. I praktiken skulle dock examensombudens besök vid handelsgymnasierna under pågående termin ej vara så regelbundna som motsvarande besök av examensombuden vid de tekniska gymnasierna.

Då examensombuden besöka gymnasierna vid själva examenstillfället, bör så god tid stå till deras förfogande, att de kunna taga del av lärjungarnas avgångsskrivningar och andra under sista läsåret utförda skriftliga arbeten av olika slag ävensom avlagda prov i stenografi och maskinskrivning.

De muntliga förhörens huvuduppgift är att ge examensombuden en uppfattning om den allmänna kunskapsstandarden vid gymnasiet i de ämnen förhören omfatta samt de olika lärjungarnas kunskaper och mognad i allmänhet. I enstaka fall, där avsevärd tveksamhet råder om vilket vitsord en lärjunge bör erhålla, kunna förhören naturligtvis också avse att ge närmare uppfattning om en enskild lärjunges ståndpunkt i visst ämne.

De muntliga förhören vid handelsgymnasiernas avgångsexamen få relativt sett större betydelse än motsvarande förhör vid avgångsexamen från de tekniska gymnasierna, eftersom det ju förutsattes, att handelsgymnasierna ej på samma regelbundna sätt som de tekniska gymnasierna skulle erhålla besök av examensombuden under pågående termin. Kommittén föreslår, att förhören för varje grupp skola omfatta 3—5 undervisningsämnen, vidare att varje grupp skall omfatta högst 10 lärjungar samt att förhören i varje ämne icke utsträckas utöver en timme. Maximisiffran för antalet lärjungar i varje grupp, 10 stycken, bör endast undantagsvis förekomma. Förhören verkställas av den lärare, som undervisat i ämnet under sista läsåret. Vitsorden över lärjungarnas insikter skola avgivas av vederbörande lärare med hänsyn till lärjungarnas företrädesvis under sista läsåret såväl skriftligt som muntligt ådagalagda kunskaper och färdigheter. Vits-

orden antecknas i betygskatalog, och på grundval av desamma beslutas, hurvida vederbörande lärjunge skall godkännas i examen eller icke i enlighet med bestämmelser, vilka kommittén här nedan närmare skall behandla. Examensombuden skola till protokollet över examen anteckna avvikande mening såväl beträffande avgivet vitsord i enskilt läroämne som i fråga om lärjunges godkännande i examen. Examensombuden skola också vara berättigade att till protokollet göra de ytterligare anteckningar, vartill examen kan föranleda.

Fordringarna i examen från treårig kurs.

Avgångsbetyg från handelsgymnasierna ha hittills kunnat erhållas även vid underbetyg i två ämnen, dock att lägst betyget Godkänd alltid måst förefinnas *antingen* i svenska, tyska och engelska *eller* i bokföring, handelsräkning och handelslära. Några detaljerade bestämmelser rörande kompensation för uppvägande av underbetyg ha ej utfärdats; vid de olika gymnasierna har något olika praxis utbildat sig, i regel har dock fordrats s. k. dubbel kompensation, d. v. s. ett BC har uppvägs av två Ba eller ett AB, ett C av fyra Ba o. s. v.

I läroverksstadgans 105 § föreskrives bl. a. om godkännande av studentexamen följande:

2. Lärjunge, som i den muntliga prövningen erhållit lägst vitsordet Godkänd i samtliga i hans ämnesgrupp ingående ämnen utom ett, må kunna i examen godkännas, under förutsättning dels att han i läroämnena, däri inbegripna svensk skrivning och tilläggsämne, äger en kompensation i vitsord över Godkänd, uppgående till sammanlagt minst två betygsenheter, varav lägst vitsordet Med beröm godkänd i ett ämne, dels ock att minst två tredjedelar av de lärare, som under terminen undervisat honom i läroämnena, och mer än halva antalet censorer finna honom på grund av hans allmänna ståndpunkt böra godkännas; — — —

Rörande villkoren för godkännande i avgångsexamen från tekniskt gymnasium har redogörelse lämnats ovan.

Till en början vill kommittén föreslå, att i avgångsbetygen från handelsgymnasierna följande vitsord användas: Berömlig ($A = 3$), Med utmärkt beröm godkänd ($a = 2\frac{1}{2}$), Med beröm godkänd ($AB = 2$), Icke utan beröm godkänd ($Ba = 1\frac{1}{2}$), Godkänd ($B = 1$), Icke fullt godkänd ($BC = 0$), Icke godkänd ($C = 0$). Till skillnad från studentexamen skulle sålunda som underbetyg användas både BC och C. Betygen från handelsgymnasium ha sin största betydelse, då de utexaminerade söka anställning. Det synes då rättvisast, att de lärjungar, som visserligen icke kunna erhålla fullt godkänt vitsord i ett ämne men vilkas prestationer dock icke varit helt otillfredsställande, i betygshänseende få en fördel framför de elever, som varit helt undermåliga i ämnet. Avgångsbetygets värde för bedömningen av de platssökande ökas otvivelaktigt om vitsordet Icke fullt godkänd bibehålles. Såsom betygsenheter skulle dock såväl BC som C sättas $= 0$, i enlighet med vad som torde vara regel vid siffervärdering av betyg.

Utformningen av reglerna för erhållande av godkänd avgångsexamen från treårig kurs är förenad med vissa svårigheter. Enligt kommitténs förslag

skola vissa av de på timplanen som obligatoriska angivna ämnena kunna bytas ut mot frivilliga ämnen med minst samma timantal. Kommittén anser, att vid frågan om examens godkännande dylika frivilliga ämnen, vari elev deltagar i stället för något annars obligatoriskt ämne, skola helt jämställas med de obligatoriska ämnena.

Kommittén föreslår, dock icke utan en viss tvekan, att godkänt vitsord under alla förhållanden skall fordras i svenska. Att starka skäl kunna anföras för ett dylikt krav är uppenbart. Förmågan att på ett tillfredsställande sätt behandla modersmålet, i synnerhet i skriftlig form, är av fundamental betydelse även för det yrkesområde, för vilket handelsgymnasierna lämna utbildning. Vad som dock åstadkommit en viss tvekan hos kommittén är den absoluta oeftergivligheten i fordran på godkänt vitsord. Det kan tänkas fall, då en lärare just till följd av bestämmelsernas oeftergivlighet sträcker sig till vitsordet Godkänd i svenska, trots att ett lägre vitsord hade varit riktigare. Underbetyg bör, liksom i studentexamen, kunna få förekomma i ett obligatoriskt läroämne (dock icke i svenska), under förutsättning att tillfredsställande kompensation finnes. Förslag till kompensationsregler framlägges längre ned. För språklinjen fordras en tilläggsregel. Om en lärjunge bytt ut ett av de obligatoriska språken mot frivilliga ämnen, skulle han enligt grundregeln kunna bli godkänd i examen med godkänt vitsord i endast ett främmande språk, vilket synes böra undvikas. Därför bör det tillägget göras, att på språklinjen under alla förhållanden godkänt vitsord skall fordras i två av de på timplanen som obligatoriska angivna språken.

Speciella regler fordras för bedömningen av stenografi och maskinskrivning. Kommittén anser, att dessa ämnen ur bedömningssynpunkt icke böra helt likställas med övriga läroämnena. Sålunda bör det medgivandet göras, att lärjunge, som icke har underbetyg i annat ämne än *ettdera* av de nämnda, skall godkännas i examen utan fordran på kompensation. Om lärjunge däremot har underbetyg antingen i både stenografi och maskinskrivning eller i ett av dessa ämnen samt därjämte i annat läroämne, bör vid beräkningen av den behöfliga kompensationen hänsyn även tagas till vitsorden i nämnda ämnen. Till grundregeln får alltså fogas det tillägget, att elev, som underkänts endast i *ettdera* av ämnena stenografi eller maskinskrivning, skall godkännas i examen och vidare att elev må — under förutsättning av tillräcklig kompensation — kunna godkännas, därest han underkänts antingen i både stenografi och maskinskrivning eller i *ettdera* av dessa ämnen jämte annat ämne.

Hänsyn bör på bägge linjerna icke tagas till underbetyg i andra frivilliga ämnen än sådana, som tillvalts i stället för något obligatoriskt ämne. Däremot synas överbetyg i samtliga frivilliga ämnen, som en elev deltagit i, böra räknas som kompensation.

Enligt kommitténs förslag (s. 254) skall elev kunna befrias från undervisningen i stenografi och maskinskrivning, om han är invalid. I vissa fall skall befrielsen endast avse deltagande i prov i dessa ämnen. Kommittén har

övervägt, huruvida dylika fall av befrielse i kompensationshänseende borde likställas med underbetyg i ämnet. Humanitära skäl tala dock emot ett sådant betraktelsesätt, varför kommittén föreslår, att, då lärjunge medgivits befrielse från de nämnda ämnena eller från deltagande i prov i dessa ämnen, vid alla avgöranden beträffande godkännande i examen eller erhållande av flyttning hänsyn ej skall tagas till det eller de ämnen befrielsen avser.

Som *allmän kompensationsregel* vill kommittén föreslå, att för uppvä- gande av ett underbetyg skall fordras en kompensation av två betygsenhe- ter, exempelvis fyra Ba eller två Ba plus ett AB eller två AB, i annat läro- ämne. Samma regler gälla för godkännande i studentexamen, dock med det tillägget, att lägst vitsordet Med beröm godkänd skall förekomma i ett ämne. Kommittén finner icke anledning förorda en bestämmelse av denna art för godkännande i avgångsexamen från handelsgymnasiums treåriga kurs. Vitsordet Ba i exempelvis både räkenskapslära och engelska måste anses väga minst lika mycket som ett AB i exempelvis ekonomisk geografi.

Överbetyg i ämnena stenografi och maskinskrivning böra i kompensa- tionshänseende räknas med halva värdet; för uppvä gande av underbetyg i nämnda ämnen bör också endast halv kompensation vara erforderlig. Som nyss nämnts skulle underbetyg i enbart det ena av dessa ämnen, under förutsättning av godkända vitsord i alla andra läroämnena, icke alls behöva kompenseras.

Reglerna för godkännande i examen böra ej vara automatiskt verkande. Även om siffermässigt tillräcklig kompensation föreligger, bör examens- kollegiet med hänsyn till en lärjunges allmänna svaghet eller brist på mog- nad och omdöme kunna vägra att godkänna vederbörande. Kommittén fö- reslår därför, att det liksom för studentexamen skall gälla, att för lärjunges godkännande i examen i de fall, då kompensation är behövlig, skall fordras, att minst två tredjedelar av de lärare, som under terminen undervisat honom i läroämnena, finna honom på grund av hans allmänna ståndpunkt böra godkännas. Formellt skall hänsyn ej tagas till vitsord i ämnen, som avslutats tidigare än i klass III, vare sig det är fråga om överbetyg eller underbetyg. Vid sitt bedömande av en lärjunges allmänna ståndpunkt bör emellertid kollegiet kunna taga hänsyn även till sådana vitsord.

I jämförelse med de fordringar, som nu gälla och som i praktiken till- lämpas för erhållande av avgångsbetyg från handelsgymnasium, innebära de av kommittén föreslagna bestämmelserna vissa skärpningar. Sålunda skulle en lärjunge icke längre kunna godkännas med *två* underbetyg, där- est icke dessa äro i stenografi och maskinskrivning eller i ett annat ämne jämte ett av nämnda ämnen. Godkännande med två underbetyg, vilket för övrigt torde ha varit relativt sällsynt, torde ha förekommit, fransett kombi- nationer med stenografi och maskinskrivning, framför allt vid underbetyg i två främmande språk och enstaka gånger vid underbetyg i både bokföring och handelsräkning. Efter uppdelningen på två linjer komma förhållandena att ligga annorlunda till. På den företagsekonomiska linjen förekommer

endast *ett* främmande språk som obligatoriskt ämne, och det vore uppenbart olämpligt, om en examinand kunde godkännas på denna linje med underbetyg i två företagsekonomiska ämnen. På språklinjen äro förhållandena omvända; är någon underkänd i *två* språk, kan han ju knappast anses berättigad att erhålla avgångsexamen från en språklinje; vidare synas eleverna på denna linje böra vara godkända i åtminstone *ett* av de två obligatoriska företagsekonomiska ämnena. Kravet på kompensation har vidare något ökat genom att vitsordet BC ansetts böra kräva samma kompensation som C.

Som motvikt mot skärpningen står, att eleverna tack vare uppdelningen i två linjer kunna släppa sådana ämnen, som de varit svaga i. Underbetyg torde ej behöva förekomma i samma utsträckning som tidigare.

De av kommittén föreslagna bestämmelserna för godkännande i examen från klass III torde kunna sammanfattas sålunda:

1) Lärjunge skall godkännas, om han godkänts i samtliga de på timplanen som obligatoriska angivna läroämnen, vari han under sista läsåret deltagit, samt i det eller de frivilliga läroämnen, vari han kan ha deltagit i utbyte mot ett obligatoriskt ämne.

2) Lärjunge, som godkänts i svenska och i övriga i punkt 1) angivna ämnen utom ett, må godkännas, under förutsättning dels att han i läroämnen, däri inbegripna frivilliga ämnen, vari han under sista läsåret deltagit, äger en kompensation i vitsord över Godkänd uppgående till sammanlagt minst två betygsheter, dels ock att minst två tredjedelar av de lärare, som under terminen undervisat honom i läroämnena, finna honom på grund av hans allmänna ståndpunkt böra godkännas. Lärjunge på språklinjen må dock icke godkännas, därest han icke har godkänt vitsord i minst två av de som obligatoriska angivna främmande språken. Vidare gäller, att lärjunge *skall* godkännas, därest det läroämne, vari han icke godkänts, är ettdera av ämnena stenografi och maskinskrivning.

3) Lärjunge, som godkänts i svenska och övriga i punkt 1) angivna ämnen utom två, må vidare godkännas, därest de ämnen, vari han icke godkänts, äro stenografi och maskinskrivning eller ett av dessa ämnen jämte annat ämne, under förutsättning dels att han i läroämnena, däri inbegripna frivilliga ämnen, vari han under sista läsåret deltagit, äger en kompensation av sammanlagt minst två betygsheter för underbetyg i både stenografi och maskinskrivning och i annat fall en kompensation av sammanlagt minst tre betygsheter, dels ock att minst två tredjedelar av de lärare, som under terminen undervisat honom i läroämnena, finna honom på grund av hans allmänna ståndpunkt böra godkännas.

4) Vitsord utöver Godkänd i ämnena stenografi och maskinskrivning må för kompensation tillgodoräknas endast med halva värdet.

Avgångsexamen från tvåårig kurs och flyttning till klass III.

Kommittén har föreslagit, att en avgångsetapp skall anordnas för de lärjungar, som önska avgå redan från klass II. Lärjungarna i denna klass skulle sålunda före läsårets slut få uppgiva, huruvida de ämna avgå från

gymnasiet eller fortsätta i klass III. De förra skulle erhålla *avgångsbetyg*, därest de enligt fastställda bestämmelser ansåges böra erhålla dylikt, i annat fall *utskrivningsbetyg*. Termen godkänt avgångsbetyg skulle sålunda vara överflödig. De senare eleverna skulle i vanlig ordning erhålla terminsbetyg. På avgångsbetygen från klass II skulle i förekommande fall angivas, att detsamma även berättigade till inträde i klass III.

Kommittén anser, att en verklig examen icke bör anordnas vid slutet av två på varandra följande läsår. Avgången från klass II bör därför ordnas på i huvudsak det sätt, varpå avgången från handelsgymnasium hittills varit ordnad, d. v. s. vederbörande lärare avger vid läsårets slut sina vitsord med hänsyn till elevernas under läsåret ådagalagda kunskaper, varefter lärarkollegiet efter förslag av klasskonferensen beslutar, huruvida lärjungen skall erhålla avgångsbetyg eller ej. Om under vårterminen i klass II någon form av standardiserade skriftliga prov, tillhandahållna av överstyrelsen för yrkesutbildning, i en framtid lämpligen kunde införas, behöver ej behandlas i detta sammanhang.

Huruvida det skall heta, att den som avgått från klass II med godkänt betyg har avlagt avgångsexamen från tvåårig kurs eller endast att han erhållit avgångsbetyg från klass II, är en fråga av mindre betydelse. Med den uppluckring, som examensbegreppet faktiskt utsatts för, torde föga vara att invända mot att tilldelandet av avgångsbetyg från klass II även må betecknas som avgångsexamen från tvåårig kurs.

Bestämmelser rörande godkännande i nu ifrågavarande avgångsexamen böra utfärdas av överstyrelsen för yrkesutbildning och vara lika för alla handelsgymnasier. Kommittén anser det önskvärt, att såvitt möjligt samma regler gälla för godkännande i avgångsexamen från tvåårig kurs och för flyttning till klass III. De av kommittén för dessa bägge fall föreslagna bestämmelserna överensstämma också utom i en punkt, vartill kommittén återkommer. Om villkoren för godkännande i avgångsexamen från tvåårig kurs vore mildare än för flyttning till klass III, finge de som avginge efter klass II lätt en mindrevärdesstämpel.

Kommittén föreslår följande bestämmelser för godkännande i avgångsexamen i tvåårig kurs:

1) Lärjunge skall godkännas, om han godkänts i samtliga obligatoriska läroämnena, vari han under sista läsåret deltagit.

2) Lärjunge, som godkänts i samtliga obligatoriska läroämnena, vari han under sista läsåret deltagit, utom ett, må godkännas, under förutsättning dels att han i läroämnena äger en kompensation i vitsord över Godkänd uppgående till sammanlagt minst två betygsenheter, dels ock att minst två tredjedelar av de lärare, som under terminen undervisat honom i läroämnena, finna honom på grund av hans allmänna ståndpunkt böra godkännas. Dock gäller, att lärjunge *skall* godkännas, därest det läroämne, vari han icke godkänts, är ettdera av ämnena stenografi och maskinskrivning.

3) Lärjunge, som godkänts i samtliga obligatoriska läroämnen, vari han under sista läsåret deltagit, utom två, må vidare godkännas, därest de ämnen, vari han icke godkänts, äro stenografi och maskinskrivning eller ett av dessa ämnen jämte annat ämne, under förutsättning dels att han i läroämnena äger en kompensation av sammanlagt minst två betygsenheter för underbetyg i både stenografi och maskinskrivning och i annat fall en kompensation av sammanlagt minst tre betygsenheter, dels ock att minst två tredjedelar av de lärare, som under terminen undervisat honom i läroämnena, finna honom på grund av hans allmänna ståndpunkt böra godkännas.

4) Vitsord utöver Godkänd i ämnena stenografi och maskinskrivning må för kompensation tillgodoräknas endast med halva värdet.

Att de villkor för godkännande i avgångsexamen från tvåårigt handelsgymnasium, som nu föreslagits, innebära en viss skärpning av hittills gällande villkor, är kommittén väl medveten om. Skärpningen är i detta fall faktiskt mera påtaglig än då det gäller examen från treårig kurs. Om emellertid villkoren för flyttning till klass III i allt väsentligt skola överensstämma med villkoren för godkännande i examen från klass II, så torde skärpningen vara ofrånkomlig. Som av ovanstående framgår, har kommittén ej föreslagit, att godkänt vitsord i svenska skall sättas som villkor för godkännande i examen från tvåårig kurs. För flyttning till klass III anser kommittén emellertid, att i tillämpliga delar skola gälla samma bestämmelser som för godkännande i examen från treårig kurs, och därför föreslår kommittén, att för flyttning till klass III skall gälla, utöver vad som föreslagits för godkännande i examen från tvåårig kurs, att elev skall vara godkänd i svenska.

Som ett alternativ till de av kommittén föreslagna bestämmelserna för godkännande i avgångsexamen från tvåårig kurs kunde naturligtvis uppställas villkor, som mera överensstämde med de nu gällande. Nära till hands skulle i så fall ligga att föreslå, att punkt 2) här ovan erhöle ungefärligen följande lydelse: »Lärjunge må godkännas, om han godkänts i samtliga obligatoriska läroämnen, vari han under sista läsåret deltagit, utom två, därest han äger en kompensation av minst $1\frac{1}{2}$ betygsenhet för varje ämne, vari han underkänts. Under alla förhållanden skall lärjunge dock vara godkänd *antingen* i svenska, engelska, franska och tyska *eller* i distributionslära, företagsorganisation, räkenskapslära samt matematik med handelsräkning. Dock gäller, att lärjunge *skall* godkännas, därest han godkänts i samtliga obligatoriska läroämnen utom ettdera av ämnena stenografi och maskinskrivning.» Även punkt 3) finge i så fall undergå en viss omredigering, varvid man för underbetyg i både stenografi och maskinskrivning kunde åtnöja sig med en kompensation av sammanlagt minst $1\frac{1}{2}$ betygsenhet och för underbetyg i ettdera av nämnda ämnen jämte annat ämne sammanlagt minst $2\frac{1}{2}$ betygsenheter. Men dylika eller motsvarande mera liberala bestämmelser för godkännande i examen från tvåårig kurs böra, som kommittén förut nämnt, icke gälla för flyttning till klass III.

Flyttning till klass II.

För flyttning till klass II böra i stort sett gälla samma villkor, som av kommittén föreslagits för godkännande i avgångsexamen från tvåårig kurs, med den skillnaden, att några detaljerade bestämmelser om erforderlig kompensation för underbetyg ej fastställas utan att det överlåtes åt lärarkollegiet att efter förslag från klasskonferensen besluta om lärjunges flyttning under hänsynstagande till lärjungens kunskaper i det hela och hans utsikter att tillgodogöra sig undervisningen i nästa klass.

Reglerna för flyttning från klass I till klass II skulle följaktligen innehålla följande bestämmelser:

- 1) Lärjunge skall flyttas, om han godkänts i samtliga läroämnen.
- 2) Lärjunge *må* flyttas, om han godkänts i samtliga läroämnen utom ett. Dock gäller, att lärjunge *skall* flyttas, därest det läroämne, vari han icke godkänts, är ettdera av ämnena stenografi och maskinskrivning. Lärjunge *må* vidare flyttas, om han godkänts i samtliga läroämnen utom två, därest dessa äro stenografi och maskinskrivning eller därest det ena ämnet är stenografi eller maskinskrivning.
- 3) Beslut om flyttning fattas av lärarkollegiet efter förslag av klasskonferensen.

Examinas benämning.

Kommittén har hittills använt beteckningen avgångsexamen från treårig respektive tvåårig kurs vid handelsgymnasium. Helst borde emellertid dessa examina erhålla särskilda benämningar i likhet med studentexamen, realexamen och ingenjörsexamen. Kommittén har ingående överlagt om denna sak men har haft svårt att finna några ur alla synpunkter acceptabla benämningar.

Enligt vad kommittén erfarit, förelåg inom skolkommissionen på ett visst stadium av dess utredningsarbete tanke på att för den av kommissionen föreslagna examen efter 11:e skolåret föreslå benämningen »gymnasiexamen» och att för examen efter 12:e skolåret bibehålla benämningen »studentexamen». För kommittén hade det, om ett dylikt förslag hade realiserats, legat nära till hands att för de bägge examina från handelsgymnasiernas II:a respektive III:e klass föreslå benämningarna »handelsgymnasiexamen» och »handelsstudentexamen». I sitt principbetänkande har emellertid skolkommissionen föreslagit, att examen efter 11:e skolåret skall benämnas studentexamen och examen efter 12:e skolåret (som ersätter den nuvarande studentexamen) »dimissionsexamen». Att i synnerhet den sista benämningen ej bör överflyttas på någon av handelsgymnasiernas examina, är uppenbart.

Kommittén har i synnerhet övervägt, huruvida någon lämplig benämning kunde finnas för examen från handelsgymnasiernas treåriga kurser. Därvidlag har det framför allt varit tre alternativa förslag, som kommittén haft uppe till diskussion, nämligen handelsstudentexamen, handelsgymnasiexamen och ekonomexamen. Kommittén vill i korthet redogöra för de skäl, som framförts för och emot dessa benämningar.

Handelsstudentexamen har av åtskilliga ansetts vara en lämplig benämning, i synnerhet som ifrågavarande examen är avsedd att i stor utsträckning likställas med studentexamen i kompetenshänseende. Det har även framhållits, att denna benämning, handelsstudentexamen, redan nu användes av allmänheten om avgångsexamen från handelsgymnasium (ehuru den då givetvis åsyftar examen från tvåårig kurs) och att den sålunda faktiskt accepterats. Det vore mycket sannolikt, har det vidare framhållits, att examen från treårigt handelsgymnasium av allmänheten komme att kallas handelsstudentexamen, oavsett vad dess officiella benämning bleve. Mot benämningen har anförts framför allt, att den för mycket betonar likheten med studentexamen; för de platssökande från handelsgymnasierna kunde det snarast vara en nackdel, om de kallades »studenter»; deras speciella utbildning bör betonas mera än vad som skulle ske genom benämningen handelsstudentexamen. Det har erinrats om att benämningen »teknisk studentexamen», som tidigare gällde för avgångsexamen från tekniska gymnasier, numera utbytt mot benämningen »gymnasiets ingenjörsexamen».

Handelsgymnasieexamen skulle i och för sig vara en lämplig benämning. Emellertid kan man fråga sig, om det är riktigt att benämna *en* examen från handelsgymnasium för handelsgymnasieexamen, när där faktiskt kunna avläggas tre olika examina: från de treåriga, de tvååriga och slutligen de ettåriga kurserna. Vidare är det att märka, att benämningen handelsgymnasieexamen redan officiellt införts som beteckning på den examen, som privatister kunna avlägga. Visserligen föreslår kommittén, att examen för privatister efter genomförande av kommitténs förslag om treåriga handelsgymnasier skall avse prövning enligt fordringarna för avgångsexamen från treårig kurs, men det kan ifrågasättas, huruvida en beteckning, som begagnats för en viss examen, utan vidare bör överflyttas att avse en examen med andra och större fordringar.

Ekonomexamen vore en tänkbar benämning på examen från treårigt handelsgymnasium. Analogien $\frac{\text{civilingenjör}}{\text{ingenjör}} = \frac{\text{civilekonom}}{\text{ekonom}}$ ger sig lätt. Emellertid utgör ekonomexamen som bekant beteckningen på (den lägre) examen från handelshögskolorna. Kommittén har sig icke bekant, att handelshögskolorna umgås med några planer på att ändra examensbeteckningen till civilekonomexamen. Föreningsnamnet Svenska ekonomföreningen för en förening av från handelshögskolorna utexaminerade komplicerar också användningen av benämningen ekonomexamen för avgångsexamen från handelsgymnasiets treåriga kurs.

Då frågan om lämpliga examensbenämningar sålunda visat sig vara svårlost, har kommittén avstått från att framlägga något förslag. Kommittén har därvid också tagit hänsyn till att frågan om examina vid de allmänna gymnasierna och deras benämningar ännu icke blivit avgjord. Kommittén anser, att examina åtminstone tills vidare böra benämnas såsom kommittén gjort i sin föregående framställning: avgångsexamen från treårig, respektive tvåårig kurs vid handelsgymnasium.

Omprovning, förnyad provning och fyllnadsprovning.

Såsom framgår av de på s. 54 anförda bestämmelserna, ha hittills de lärjungar, som ej tillerkänts avgångsbetyg, ägt rätt att undergå förnyad provning i erforderligt antal ämnen, såvida underkännande i avgångsprövningen ägt rum i högst tre ämnen och eleven ej ådagalagt brist på den mognad och karaktärsstadga, som bör krävas av i handelsgymnasiums avgångsexamen godkänd elev.

Läroverksstadgans bestämmelser om omprovning, förnyad provning och fyllnadsprovning återfinnas i SFS 577/1948. Numera gäller, att lärjunge, som blivit i studentexamen underkänd, men i den muntliga provningen erhållit lägst vitsordet Godkänd i samtliga i hans ämnesgrupp ingående läroämnen med undantag av högst två, må under de närmast följande två terminerna eller inom den längre tid, som skolöverstyrelsen av särskilda skäl må medgiva, undergå omprovning i de läroämnena, i vilka han erhållit vitsordet Icke godkänd, därest minst två tredjedelar av de lärare, som under den senaste terminen undervisat honom i läroämnena, och mer än halva antalet censorer därtill lämnat sitt medgivande.

Förnyad provning avser ämne, som ingått i lärjunges examen, fyllnadsprovning i egentlig mening ämne, som icke ingått i lärjunges examen.

Bestämmelser om nu berörda slag av provningar i avgångsexamen från treårig kurs från handelsgymnasium torde utan väsentliga avvikelser kunna utformas på samma sätt som bestämmelserna för ifrågavarande provningar för studentexamen. Kommittén föreslår sålunda följande bestämmelser rörande *omprovning*:

»Lärjunge, som blivit i examen underkänd och erhållit lägre vitsord än Godkänd i högst ett ämne utöver det antal ämnen, vari lärjunge må vara underkänd i examen, må under de två närmast därpå följande terminerna eller inom den längre tid, som överstyrelsen för yrkesutbildning av särskilda skäl må medgiva, undergå omprovning i de läroämnena, vari han icke blivit godkänd, därest minst två tredjedelar av de lärare, som under den senaste terminen undervisat honom i läroämnena, därtill lämnat sitt medgivande. Anmälan om omprovning göres till överstyrelsen, som har att lämna erforderliga närmare anvisningar om provningens övervakande och ledande. För lärjunge, vilken vid omprovning erhållit lägst vitsordet Godkänd i de ämnen, i vilka omprovning medgivits honom, utfärdar rektor vid det gymnasium, där omprovningen ägt rum, betyg över avlagd avgångsexamen från treårig kurs. I betyget skall särskilt angivas, vilka vitsord som erhållits vid omprovning.»

Likalydande regler torde kunna gälla för omprovning i avgångsexamen från tvåårig kurs.

För *fyllnadsprovning* och *förnyad provning* föreslås följande bestämmelser:

»Lärjunge, som blivit godkänd i avgångsexamen från treårig kurs vid handelsgymnasium, må efter medgivande av överstyrelsen för yrkesutbildning undergå såväl förnyad provning i ämne, som ingått i hans examen,

som fyllnadsprövning i ämne, som icke ingått i hans examen. Anmälan om dylik prövning göres till överstyrelsen, som har att lämna erforderliga närmare anvisningar om prövningens anordning. Betyg över avlagd förnyad prövning och fyllnadsprövning utfärdas av rektor vid det gymnasium, där prövningen ägt rum, enligt av överstyrelsen fastställt formulär.»

Efter avgångsexamen från tvåårig kurs kunna fyllnadsprövningar i den betydelse, i vilken ordet här använts, endast avse ämnet spanska, som är det enda frivilliga ämnet. Emellertid torde bestämmelserna böra formuleras på samma sätt för den tvååriga kursen som för den treåriga.

Särskild prövning.

Enligt läroverksstadgan kan numera envar, med undantag av den, som avlagt studentexamen eller är anmäld till denna examen, undergå särskild prövning enligt fordringarna för studentexamen i ämne, som kan ingå i studentexamen på latin- eller realgymnasium. Betyg över särskild prövning meddelas examinanden enligt fastställt formulär. Lärjunge från enskild undervisning, d. v. s. privatist, som önskar avlägga studentexamen, må därvid, om han så önskar, vara frikallad från prövning i ämne, vari han inom de senaste sex åren vid särskild prövning erhållit lägst vitsordet Icke utan beröm godkänd i den muntliga prövningen och tillika, där skriftlig prövning är föreskriven, lägst vitsordet Godkänd i denna prövning. Den slutliga prövningen för avläggande av studentexamen skall emellertid omfatta minst fyra ämnen.

Kommittén anser, att prövningar av samma art som de särskilda prövningarna för studentexamen åtminstone till en början icke böra införas vid handelsgymnasierna. Om de skulle införas, borde de avse fordringarna i avgångsexamen från treårig kurs. Såsom kommittén emellertid i kapitlet om undervisningsplaner framhållit, kunna de flesta av handelsgymnasiets ämnen icke gärna isoleras från varandra. Särskilt påtagbart är sammanhanget mellan de olika företagsekonomiska ämnena inbördes samt mellan dessa ämnen och handelsrätt och ekonomilära. Ett godkänt vitsord från handelsgymnasium i exempelvis räkenskapslära bör förutsätta goda kunskaper också i de övriga ovan angivna ämnena. Över huvud taget har ju kommittén velat lägga den synpunkten på handelsgymnasiets ämnen, att de tillsammans skola bilda en helhet. Klart är att särskilda prövningar i sådana ämnen som stenografi och maskinskrivning mycket väl kunde äga rum, men det kan icke vara en uppgift för handelsgymnasierna att utfärda betyg över isolerade färdigheter i dessa ämnen.

Kommittén vill vidare framhålla, att frågan om särskilda prövningar vid handelsgymnasierna under inga förhållanden bör aktualiseras, förrän praktisk erfarenhet vunnits om de nya treåriga kurserna.

Examen för lärjungar från enskild undervisning (privatister).

Examen vid handelsgymnasierna för lärjungar från enskild undervisning bör i framtiden avse de treåriga kurserna. (Innan dess, d. v. s. närmare bestämt till och med året före det år, då den första avgångsexamen från tre-

årigt handelsgymnasium anordnas, bör självfallet privatistexamen som hittills avse tvåårig handelsgymnasiekurs.) Som en följd av dels det ökade värdet i allmänhet av avgångsexamen från treårigt handelsgymnasium i jämförelse med värdet av avgångsbetyg från de nuvarande tvååriga kurserna, dels den i många stycken genomförda likvärdigheten mellan handelsgymnasierna och övriga gymnasielinjer torde man enligt kommitténs mening i en framtid kunna räkna med att privatistexamen vid handelsgymnasierna kommer att få en förstärkt ställning och draga till sig ett ökat antal examinander.

Kommittén har övervägt, huruvida även privatistexamen, som endast avser examen från tvåårig kurs, bör inrättas, men anser, att det icke finnes skäl att ha två privatistexamina, den ena avseende tvåårig och den andra treårig kurs.

Kommittén anser sig icke ha anledning att framlägga något detaljerat förslag till bestämmelser rörande den föreslagna privatistexamen motsvarande avgångsexamen från treårigt handelsgymnasium. Förslag till dylika bestämmelser torde, när inrättandet av denna examen blir aktuellt, böra utarbetas av överstyrelsen för yrkesutbildning på grundval av dels de bestämmelser, som gälla för den nuvarande privatistexamen, dels de föreskrifter, som av kommittén föreslagits att gälla för avgångsexamen från treårig kurs. Att vederbörlig hänsyn bör tagas till de ytterligare erfarenheter, bl. a. rörande delad examen, som kunna vinnas vid det fortsatta anordnandet av privatistexamen, är självklart.

Kap. 14. Examens kompetensvärde.

Å s. 58 har redogjorts för den nuvarande handelsgymnasieexamens kompetensvärde; där har framhållits, att examen medför rätt till inträde vid handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg samt att den ger behörighet till vissa statliga tjänster.

I och med att handelsgymnasierna bli treåriga, måste givetvis en prövning äga rum, i vilken utsträckning examen från handelsgymnasium skall medföra rätt att bedriva fortsatta studier vid universitet och högskolor samt i vad mån den i övrigt skall jämföras med studentexamen i kompetensvärde.

Den allmänbildande undervisningen skall enligt kommitténs förslag i det föregående förstärkas genom utökning av timantalet för svenska och samhällslära samt genom införande av undervisning i historia och psykologi. Vidare beredas de främmande språken å språklinjen en förbättrad ställning i fråga om timantalet, varjämte språkundervisningen är avsedd att breddas och ej så ensidigt som hittills inriktas på affärsspråket. De största förändringarna i jämförelse med hittillsvarande förhållanden, som möjliggöras genom förlängning av studietiden, hänföra sig dock till de handelstekniska ämnena. Den högst avsevärt utvidgade och fördjupade undervisningen i dessa ämnen kommer enligt kommitténs tidigare uttalade uppfattning att ge handelsgymnasiets lärjungar en grundlig allmän ekonomisk skolning. Det har också framhållits, att fackämnena äro väl lämpade att ge den förståndsträning och den omdörets mognad, som gymnasiet skolning avser att ge, samt att dessa ämnen böra tillmätas ett avsevärt allmänbildningsvärde med hänsyn till att de bibringa eleverna en betydelsefull orientering på ett så viktigt område av det moderna samhällslivet som det ekonomiska.

Mer sammanfattningsvis har kommittén uttalat, att undervisningen i handelsgymnasierna i allt väsentligt i fråga om målsättningen icke kan eller bör skilja sig från undervisningen vid de allmänna läroverkens gymnasielinjer.

I detta sammanhang bör det även beaktas, att kommittén föreslagit, att det treåriga handelsgymnasiet bör avslutas med en examen, anordnad efter mönster av studentexamen och avgångsexamen från tekniskt gymnasium.

Kommitténs hithörande synpunkter, vilka närmare utvecklats på skilda ställen i det föregående i detta betänkande, kunna sammanfattas på så sätt, att kommittén anser, att det treåriga handelsgymnasiet bör betraktas som en bildningslinje fullt jämställd med de övriga gymnasielinjer, som stå dem som avlagt realexamen till buds i det allmänna gymnasiet. Examen från handelsgymnasium bör sålunda betraktas som likvärdig med student-

examen. En annan sak är, att handelsgymnasiets karaktär av fackutbildningsanstalt gör, att examen därifrån icke i samma utsträckning som studentexamen lämpar sig som en inkörspport till universiteten och andra högre utbildningsanstalter, t. ex. filosofiska fakultetens matematisk-naturvetenskapliga sektion och flertalet fackhögskolor.

Kommittén har icke ansett det falla inom sitt uppdrag att avge preciserade förslag i nämnda hänseenden; det torde få ankomma på universitetskanslersämbetet liksom på vederbörande högskole- och verksstyrelser att i yttranden över kommitténs betänkande eller i annan ordning föreslå respektive vidtaga de ändringar i reglerna för intagning i vederbörande läroanstalt, som föranledas av införandet av treåriga handelsgymnasier. Kommittén anser sig emellertid mera allmänt böra diskutera dessa frågor.

Inträde vid universiteten kan i princip vinnas av var och en, som avlagt studentexamen, men för studiet av vissa ämnen eller för antagningen vid olika kurser eller för tentamen fordras ofta nog bestämda förkunskaper. Där fordran uppställts på godkänt studentbetyg i modersmålet, engelska, franska, tyska eller geografi, bör detta krav anses ha uppfyllts av den, som i examen från treårigt handelsgymnasium erhållit godkänt vitsord i motsvarande ämne. Däremot böra godkända vitsord i ämnena historia och matematik med handelsräkning icke berättiga till fortsatta studier, i de fall godkänt studentbetyg erfordras i motsvarande ämne; i dessa fall får komplettering äga rum. Detsamma gäller f. n. även psykologien. Det får bli beroende på hur många timmar filosofien kommer att erhålla i framtiden å det allmänna gymnasiet, om kursen i psykologi skall kunna jämföras med studentbetyg i filosofi. — I detta sammanhang må det erinras om den möjlighet, som numera finns att undergå särskild prövning enligt fordringarna för studentexamen i ett eller flera ämnen.

Flertalet handelsgymnasieelever, som efter examen vilja fortsätta att studera, torde säkerligen liksom hitintills söka sig till handelshögskolorna. En betydelsefull fråga är, huruvida för inträde till dessa högskolor skall fordras genomgång av alla tre klasserna, vilket ju skulle innebära en skärpning av gällande krav, eller om avgångsexamen från klass II skall anses tillfyllest. Kommittén anser, att det närmast får ankomma på handelshögskolorna att ta ställning till berörda spörsmål, men får dock uttala som sin mening, att det synes naturligt, att i fortsättningen åtminstone i princip avgångsexamen från treårigt handelsgymnasium kommer att fordras.

Vad ovan sagts om tillträde till universiteten, torde böra äga motsvarande tillämpning för vinnande av inträde i övriga fackhögskolor samt i folkskoleseminariernas studentkurser.

För att bli landsfiskal fordras numera studentexamen. Genomgång av treårigt handelsgymnasium bör i detta fall jämföras med studentexamen. — Detsamma bör gälla för inträde i postverkets postassistentkurser.

Efter vederbörliga kompletteringar bör den, som genomgått treårigt handelsgymnasium, även kunna antagas vid telegrafverkets kurser för studenter och vid tullverkets kammarskrivarkurser.

Examen från treårigt handelsgymnasium bör medföra möjlighet att — efter verkställda kompletteringar i enlighet med gällande bestämmelser om krav på godkänt studentbetyg i visst eller vissa ämnen — bli officer på stat.

Kommittén räknar med att avgångsexamen från tvåårigt handelsgymnasium i framtiden skall medföra samma kompetens som den nuvarande handelsgymnasieexamen, bortsett från möjligheten till inträde vid handelshögskola, d. v. s. att vederbörande kunna bli antagna till reservofficersaspiranter vid åtskilliga vapenslag, vara behöriga till flertalet tjänster hos järnvägsstyrelsen och vid riksbanken m. m.

Kap. 15. De ettåriga kurserna.

I kapitel 4 har kommittén lämnat en översikt över de ettåriga kurserna vid handelsgymnasierna. Av vad där framhållits, vill kommittén här närmare poängtera vissa detaljer.

De ettåriga kurserna äro avsedda för studenter och frekventeras också nästan uteslutande av sådana. Så utgjorde studenterna höstterminen 1946 95 % av lärjungeantalet. I viss utsträckning ha inträdessökande, som genomgått högsta ringen i allmänt läroverks gymnasium men icke godkänts i studentexamen, antagits som elever.

Lärjungeantalet i de ettåriga kurserna har varit utsatt för vissa fluktuationer. Under början och mitten av 1940-talet visade antalet inträdessökande en markerad uppgång. Under de senaste 3—4 åren har den nedåtgående tendensen varit lika tydlig. Läsåret 1949/50 var antalet rapporterade godkända inträdessökande 308 mot 686 år 1944 och 728 år 1945 (observera dock den reservation på s. 62, som gjorts beträffande beräkningen av de inträdessökandes antal).

Ettåriga kurser äro läsåret 1949/50 anordnade vid följande handelsgymnasier: Stockholms, Norrköpings, Malmö, Hälsingborgs, Göteborgs, Örebro samt Sundsvalls. Även Bar-Lock-institutet har en ettårig handelsgymnasiekurs för studenter. Antalet klassavdelningar framgår av tabell 7, s. 40. På grund av det sjunkande lärjungeantalet har läsåret 1949/50 antalet klassavdelningar vid Malmö handelsgymnasium minskats från två till en och vid Göteborgs handelsgymnasium från fyra till tre.

Såsom framhållits på s. 65, ha de ettåriga kurserna hittills i stort sett ansetts föra till samma mål som de tvååriga. I regel ha läroämnena varit desamma. Undantag ha varit svenska och samhällslära, vari undervisning ej lämnats i de ettåriga kurserna; dock har i något fall svenska varit undervisningsämne även i dessa kurser. Det kursinnehåll som genomgåts har i stort sett varit en koncentration av de tvååriga kursernas kursplaner. I fråga om den kompetens, som avgångsbetyg från handelsgymnasium medfört, har ingen skillnad gjorts mellan de tvååriga och de ettåriga kurserna. Eftersom de från de ettåriga kurserna utexaminerade eleverna nästan undantagslöst innehåft studentexamenskompetens, har givetvis för dem frågan om det formella kompetensvärdet av deras handelsgymnasiebetyg spelat en underordnad roll.

Av utredningen rörande arbetsbördan i handelsgymnasierna (bil. 2) framgår, att de ettåriga kurserna varit i hög grad arbetskrävande för lärjungarna. Skolarbetet har i dessa kurser krävt i genomsnitt 50—60 timmar per vecka, varav hemarbetet inemot 5 timmar per dag. Att en dylik arbetsbörda behöver reduceras, är givet, men å andra sidan bör vid bedöm-

ningen av frågan om arbetsbördan hänsyn tagas till att lärjungarna i de ettåriga kurserna kommit över de ömtåligare uppväxtåren (medelåldern år 1947 uppgick till 21,5 år). Eftersom det här gällt genomgången av en koncentrerad kurs på så kort tid som ett läsår, torde det också för lärjungarna ha förefallit ganska naturligt, att arbetsbördan blivit avsevärd. Den största nackdelen med den stora arbetsbördan torde ha varit den, att fördjupade studier i något ämne eller ämnesområde, som fångat lärjungarnas intresse, i hög grad försvårats. Detta har varit beklagligt, i synnerhet i betraktande av att lärjungarna i dessa kurser ju uppnått mognare ålder. Över huvud har den anmärkningen mot handelsgymnasiernas ettåriga kurser ofta framförts, att lärjungarna tvingats splittra sig för mycket på olika ämnen, och att möjligheten till specialisering efter intresseinriktning och fallenhet har varit ringa eller helt obefintlig. I stället ha åtskilliga lärjungar måst ägna sig åt ämnen, för vilka de haft föga fallenhet och intresse och som de icke räknat med att få nytta av i sin praktik. Bland de ämnen, som därvidlag åsyftats, kunna nämnas stenografi samt i viss mån tyska ävensom franska vid de gymnasier, där detta senare ämne varit obligatoriskt. I synnerhet kvinnliga lärjungar torde nog också ibland ha förmenat, att sådana ämnen som bokföring och handelsräkning upptagit väl stor del av deras tid på bekostnad av exempelvis de främmande språken.

Här bör tilläggas, att åtskilligt av den kritik, som kunnat riktas mot de hittillsvarande tvååriga kurserna och som på flera ställen berörts i det föregående, givetvis också haft avseende på de ettåriga kurserna. Detta gäller exempelvis behovet av en utökning och fördjupning av den företagsekonomiska undervisningen. Kommittén anser sig ej här på nytt behöva upptaga nu berörda spörsmål till behandling utan nöjer sig med att hänvisa till vad som anförts på tal om gymnasiernas normalkurser.

Allmänna synpunkter.

Det är tydligt, att frågan om de särskilda kurserna för studenter vid handelsgymnasierna kommer i ett något ändrat läge vid ett genomförande av kommitténs förslag om treåriga handelsgymnasielinjer. Hittills har en i stort sett gemensam målsättning kunnat upprätthållas för de tvååriga och de ettåriga kurserna. Någon gemensamhet i målsättningen för treåriga och ettåriga kurser måste uppenbarligen bli mycket svårare att åstadkomma. Enligt kommitténs mening bör också diskussionen om studentkurserna i de kommande handelsgymnasierna från början utgå från att gemensam målsättning mellan dessa kurser och gymnasiernas normalkurser icke skall eftersträvas. En annan sak är att undersöka möjligheten av gemensam målsättning beträffande vissa enstaka ämnen eller ämnesgrupper, eventuellt i samband med en differentiering av studentkurserna på olika »linjer».

Enligt kommitténs uppfattning böra sålunda handelsgymnasiernas studentkurser i framtiden behandlas såsom mera fristående från normalkurserna i avseende på undervisningsplaner, än vad hittills varit fallet. Kommittén vill redan nu peka på en avsevärd vinst av ett dylikt betraktelsesätt.

Borttagandet av den gemensamma målsättningen möjliggör en friare utformning av studentkursernas organisation och undervisningsplaner, och som följd härav behöver arbetet i dessa kurser ej bli så forcerat som hittills varit fallet.

Om studentkurserna bli mera fristående och ej såsom hittills i avseende på undervisningens innehåll i allt väsentligt parallella med handelsgymnasiernas normalkurser, frågar man sig naturligen, om över huvud dylika kurser skola vara anordnade vid handelsgymnasierna. Vid sitt ställningstagande till denna fråga utgår kommittén från att inom överskådlig framtid behov kommer att föreligga av lämpliga kurser för studenter, som önska ägna sig åt det merkantila yrkesområdet men som vilja ha en kortare utbildning för yrket än den handelshögskolorna lämna. Klart är också, att dylika »handelskurser» för studenter på grund av studenternas grundliga förutbildning böra utformas så, att de äro avpassade just för studenter. Det synes naturligt, att sådana handelskurser, i den mån de avse den mera fullständiga utbildning som kan givas i heldagskurser, förläggas till handelsgymnasierna. I dessa skolors normalkurser finns hela det undervisningsstoff representat, som rimligen kan komma i fråga för studentkurserna. Den metodiska behandling, som undervisningsstoffet blir föremål för i synnerhet i handelsgymnasiernas klass III, lämpar sig också väl för studentkurser av angivet slag. Härtill kommer, att vid handelsgymnasierna tillgång kommer att finnas på lärare, som ha god kompetens och äro vana vid undervisning på det studiestadium, som ifrågasvarande studentkurser skulle representera.

Att göra några ens något så när säkra beräkningar rörande den kommande utvecklingen av elevantalet i de ettåriga kurserna torde vara ogörligt. För att belysa förhållandena vill kommittén emellertid något analysera siffrorna för elevantalet under de bägge sista årtiondena.

Det skulle vara förenat med stora svårigheter att mera exakt ange, hur stor del av en årskull studenter, som ägnat sig åt handelsgymnasieutbildning. I 1945 års universitetsberednings betänkande IV., Studenternas sociala ursprung m. m. (SOU 1949: 48), ges på s. 70 en tabell över läroverksstudenternas absoluta och relativa fördelning på olika utbildningslinjer. Av 1930 års studentkull ha enligt tabellen 128 eller 6 % skaffat sig handelsgymnasieutbildning, av 1937 års kull 177 eller 5 % och av 1943 års kull 269 eller 7 %. För ett ganska avsevärt antal studenter har emellertid uppgivits, att de ej skaffat sig vidare utbildning efter examen. En jämförelse med tab. 4 i föreliggande betänkande över lärjungeantalet i de ettåriga studentkurserna visar, att de av universitetsutredningen anförda talen äro något för låga. Även om antalet icke-studenter i handelsgymnasiernas ettåriga kurser tidigare kan ha varit något högre än vad som ovan angivits för år 1946, 5 %, kan det dock icke förklara skillnaden mellan de av universitetsberedningen angivna och de faktiska talen. Troligen ha åtskilliga av dem, för vilka utbildningsuppgifter saknas, genomgått handelsgymnasium.

Även om flertalet av lärjungarna i de ettåriga kurserna icke övergå till handelsgymnasium samma år som de avlägga studentexamen, är det dock av intresse att jämföra antalet av dem, som varje år avlagt studentexamen, med antalet lärjungar i de ettåriga studentkurserna påföljande läsår. I följande tabell angives, hur många procent de senare utgjort av de förra:

1931—1935	7·7 (medeltal)	1943.....	7·5
1936.....	8·3	1944.....	8·2
1937.....	7·2	1945.....	8·6
1938.....	7·2	1946.....	8·7
1939.....	7·0	1947.....	8·9
1940.....	6·7	1948.....	8·0
1941.....	7·3	1949.....	ca 7·0
1942.....	7·4		

De anförda talen visa, att varje år en ungefär lika stor andel av studentantalet genomgått handelsgymnasieutbildning. Av större betydelse än det faktiska lärjungeantalet är emellertid antalet *godkända inträdessökande*. Även om de tal, som ange antalet inträdessökande, av olika skäl icke lämpa sig för mera exakt statistisk bearbetning, ge de dock värdefulla upplysningar om utvecklingens tendens.

I viss mån torde handelsgymnasiernas studentkurser tjäna som en »buffert»; när det råder stor efterfrågan på studenter på olika håll, minskas tillströmningen av studenter till handelsgymnasierna relativt sett mera än tillströmningen till andra skolor eller fortbildningskurser. Att den minskade elevtillströmningen till handelsgymnasiernas ettåriga kurser under i synnerhet de senaste två åren står i samband med den ökade efterfrågan på studenter för andra banor, särskilt folkskolläraryrket, håller kommittén för sannolikt. Sålunda voro av eleverna i folkskoleseminarierna åren 1947 och 1948 779 respektive 809 studenter, d. v. s. 18,4 % respektive 19,3 % av hela antalet studenter nämnda år. Motsvarande tal för exempelvis 1937 och 1938 voro 187 respektive 177, d. v. s. 5,4 % båda åren.

Det finns skäl att antaga, att folkskoleseminariernas och handelsgymnasiernas studentkurser båda till en del rekryteras ur en grupp studenter, som först sent träffa sitt val av utbildningslinje och över huvud känna sig osäkra inför yrkesvalet. En minskning av efterfrågan på studenter för folkskolläraryrket, när väl den akuta bristen på folkskollärare blivit täckt omkring mitten av 1950-talet, skulle alltså i och för sig kunna förmodas leda till en ökad tillströmning till handelsgymnasierna. Det bör dock observeras, att i proposition nr 219/1950 föreslås, att utbildningen för de blivande mellanskollärarna, vilka närmast svara mot de nuvarande folkskollärarna, skall grundas på ett kunskapsmått, i huvudsak motsvarande gymnasiekurs.

När det gäller efterfrågan på studenter för andra utbildningslinjer än folkskolläraryrket, vill kommittén särskilt framhålla, att den naturligtvis icke förbisett, att efterfrågan på studenter för utbildning till lärare på realskole- och gymnasie-stadiet också ökat avsevärt och inom kort kan förväntas öka

ytterligare. Kommittén anser emellertid över huvud, att alltför många faktorer äro osäkra beträffande den framtida efterfrågan på studenter för olika levnadsbanor för att tillåta några som helst säkra prognoser, och anser det för övrigt icke påkallat att för kommitténs syfte söka göra några dylika.

I stället vill kommittén framhålla, att vad som ovan yttrades om att handelsgymnasiernas studentkurser i viss mån tjäna som en buffert ej får misstolkas och tillmätas en alltför stor betydelse. Det finns intet skäl att antaga annat än att flertalet av de studenter, som genomgått handelsgymnasiernas ettåriga kurser, valt denna utbildningslinje, därför att den bäst motsvarat deras önskemål beträffande yrkesutbildning. Det finns ej heller något skäl att räkna med någon förändring i detta förhållande i framtiden. Ett icke ringa antal studenter kommer alltid att önska ägna sig åt det merkantila yrkesområdet; somliga av dessa välja den längre och högre specialutbildningen, nämligen handelshögskolan, andra åter nöja sig med en kortare specialutbildning och välja handelsgymnasiernas studentkurser. Om efterfrågan på väl utbildad arbetskraft inom det merkantila yrkesområdet, såsom kommittén anser sannolikt, kommer att successivt ökas, bör därav följa, att också efterfrågan på handelsgymnasiutbildade studenter kommer att stiga.

Det är sålunda kommitténs uppfattning, att handelsgymnasiernas studentkurser liksom hittills komma att väl hävda sig. Dessa studentkurser ha, i synnerhet vid de större gymnasierna, under en lång följd av år visat en avsevärd stabilitet och utgjort en betydelsefull del av handelsgymnasiernas organisation. Så hade exempelvis studentkursen vid Stockholms handelsgymnasium åren 1923—1943 ständigt två fullsatta klassavdelningar, och sedan sistnämnda år har den haft tre dylika. Kommittén hyser intet tvivel om att studentkurserna vid de större handelsgymnasierna, Stockholms, Göteborgs och Malmö, komma att få fullt tillfredsställande elevrekrytering; vid Stockholms och Göteborgs för två eller flera parallella avdelningar. Man har icke heller anledning att nu räkna med annat än att dessa kurser vid Norrköpings, Hälsingborgs och Örebro handelsgymnasier skola få så stort antal inträdessökande, att kurserna böra bibehållas. Beträffande den ettåriga kursen vid Sundsvalls handelsgymnasium kan man emellertid ställa sig mera tveksam. Den tillkom först 1945 och hade endast under första läsåret tillfredsställande elevantal. Kommittén föreslår också i sin organisationsplan i kap. 17, att statsunderstöd icke längre skall utgå till denna kurs.

När kommittén i sin föregående framställning talat om studentkurser, ha därmed åsyftats kurser, avsedda för dem som avlagt en examen, i det väsentliga motsvarande den hittillsvarande studentexamen. Om skolkommisionens förslag om anordnande av dubbel avgång från de allmänna gymnasierna, efter 11:e och efter 12:e skolåret, bleve realiserat, komme anordnandet av »studentkurser» vid handelsgymnasierna att kompliceras. De ettåriga kurser, som äro avsedda för dem som avlagt den hittillsvarande studentexamen, torde lätt kunna anpassas för dem som i en framtid skulle

komma att avlägga »dimissionsexamen» efter 12:e skolåret. Eftersom 12:e skolåret i de allmänna gymnasierna skulle vara direkt avsett för dem som ämna fortsätta sina studier vid universitet och högskolor, finge man troligen räkna med att antalet elever, som överginge från dimissionsexamen till handelsgymnasiernas ettåriga kurser, bleve åtminstone relativt sett mindre än antalet av dem, som nu efter avlagd studentexamen gå till dessa kurser.

Besvärligare är dock spørsmålet, hur handelsgymnasierna skulle anpassa sig för de elever, som avlagt den av skolkommissionen föreslagna »studentexamen» efter 11:e skolåret. Kunde inträdessökande till handelsgymnasierna från denna etapp i de allmänna gymnasierna emottagas i samma ettåriga kurser som de inträdessökande med dimissionsexamen? Eller borde särskilda kurser anordnas för inträdessökande med studentexamen från 11:e skolåret? Skulle i så fall dessa kurser vara ettåriga eller möjligen tvååriga?

Kommittén har härmed endast velat antyda de anknytningsproblem, som skulle uppstå för handelsgymnasierna, därest de allmänna gymnasierna organiseras enligt skolkommissionens förslag. Frågan om den dubbla avgången från de allmänna gymnasierna har ju emellertid varit en av de mest omstridda punkterna i skolkommissionens förslag. Kommittén har vid sina överväganden räknat med att under alla förhållanden något definitivt beslut om en avgångsetapp efter 11:e skolåret ej fattas utan att först under åtskilliga år försök i viss begränsad omfattning anställas. Kommittén anser, att det såsom förhållandena ligga till skulle vara ofruktbart att redan nu upptaga en detaljdiskussion om de olika anknytningsproblem, som skulle uppstå mellan olika avgångsetapper från de allmänna gymnasierna å ena sidan och handelsgymnasierna å andra sidan. Kommittén begränsar sig sålunda även i det följande till att behandla sådana kurser vid handelsgymnasierna, som äro avsedda för inträdessökande med kunskaper, i huvudsak motsvarande den hittillsvarande studentexamen.

I sitt föregående resonemang har kommittén utgått från att handelsgymnasiernas studentkurser liksom hittills skola omfatta ett läsår. Eftersom dessa kurser äro avsedda för studenter, som snabbt vilja övergå till förvärvsarbete men dessförinnan dock önska skaffa sig en allsidig och relativt gedigen handelsutbildning, synes också en kurslängd om ett läsår vara den naturliga. Med kortare tid än ett läsår kunde varken allsidigheten eller gedigheten tillgodoses, medan en kurstid om exempelvis två år ej skulle motsvara dessa kursers syfte: att på en väsentligt kortare tid än vad som åtgår för genomgång av handelshögskola föra ut i praktiska livet. Kurstider omfattande exempelvis 1 1/2 läsår eller över huvud taget delar av ett läsår äro också synnerligen olämpliga vid skolor med heltidsanställda lärare.

Kommittén föreslår sålunda, att vid handelsgymnasierna må såsom hittills vara inrättade kurser om ett läsår, huvudsakligen avsedda för studenter.

De hittillsvarande ettåriga kurserna för studenter ha vid vissa gymnasier benämnts *fackkurser*. Av kommitténs förslag här nedan i fråga om dessa ettåriga kursers närmare utformning torde framgå, att denna benämning blir ännu mera på sin plats efter ett genomförande av kommitténs förslag. Kommittén föreslår därför, att nu avsedda kurser officiellt benämnas *handelsgymnasiernas ettåriga fackkurser*.

En stor del av de bestämmelser, som föreslås för handelsgymnasiernas normalkurser, böra givetvis avse även de ettåriga fackkurserna. De för de senare erforderliga särskilda bestämmelserna avse inträdesfordringar, undervisningsplaner samt villkor för erhållande av avgångsbetyg (examen).

Inträdesfordringar.

Av redogörelsen för gällande inträdesfordringar till ettårskurserna framgår bl. a., att sökande kan vinna inträde efter prövning, som skall avse ämnen svenska, tyska, engelska och matematik till en omfattning, som i för undervisningen vid gymnasiet betydelsefulla delar motsvarar studentexamens kunskapsmått. Denna bestämmelse om inträdesprövningar har åtminstone under senare år tillämpats ytterst sällan. Med den formulering, som bestämmelsen erhållit, skulle den dock kunna medföra, att i de ettåriga kurserna intoges elever, som ej hade stort mer än realexamenskunskaper i de flesta ämnen, om ens det. Vad menas med *studentexamens kunskapsmått* i engelska, tyska och matematik, till yttermera visso med tillägget »i för undervisningen vid (handels-)gymnasiet betydelsefulla delar»?

Det synes vara av vikt å ena sidan, att en standard motsvarande studentexamen i kunskaphänseende och mognad uppehålls i de ettåriga fackkurserna, men å andra sidan, att gymnasierna ej bindas för hårt utan beredas möjlighet att i särskilda fall göra undantag från kravet på studentexamen för inträde i dessa kurser. De anförda synpunkterna om upprätthållande av standarden äro av större betydelse i tider av minskad elevtillströmning till dessa kurser, än när vid de flesta gymnasier flera inträdessökande med studentexamen måste avvisas på grund av platsbrist. Kommittén vill även framhålla, att en viss risk kan föreligga, att, när de ettåriga fackkurserna bli mera fristående med avseende på målsättning från gymnasiernas normalkurser, dessa kursers standard icke så strängt upprätthålles. Om i en klass i fackkursen på 30 elever ett ringa antal ej avlagt studentexamen, så behöver detta ej medföra någon märkbar sänkning av undervisningens standard. Annat blir förhållandet, om exempelvis tio stycken ej avlagt denna examen; då finge klassen en annan karaktär.

Som ovan sades, böra emellertid gymnasierna ha frihet att för särskilda fall medgiva undantag från kravet på studentexamen för inträde. Kommittén har därvid särskilt i åtanke sådana inträdessökande, som i studentexamen ej blivit godkända och vilkas underkännande berott på underbetyg i ämne, som ej kan anses vara av större betydelse för handelsgymnasiestudier, exempelvis latin, specialkurs i matematik eller fysik. Vidare tänker kommittén på inträdessökande med ingenjörsexamen från tekniskt gymna-

sium, vilka böra beredas plats i handelsgymnasiernas fackkurser, förutsatt att deras kunskaper i de främmande språk, vari de önska delta, äro tillräckliga.

Några bestämmelser om att studentexamen skall ha avlagts på viss linje eller att i densamma skola ha ingått vissa bestämda ämnen, för att den skall berättiga till inträde i handelsgymnasiernas ettåriga fackkurser, vill kommittén i anslutning till vad som ovan anförts icke förorda.

Kommittén föreslår, att beträffande intagningen av lärjungar skall gälla vad som anförts under punkt 1) och 3) på s. 157 rörande intagning av lärjungar i gymnasiernas normalkurser. Själva inträdesfordran torde kunna formuleras sålunda:

För inträde i handelsgymnasiernas ettåriga fackkurs fordras att ha avlagt studentexamen. Undantagsvis må dock lärarkollegiet respektive intagningsnämnden besluta att för inträde godkänna inträdessökande, som icke avlagt studentexamen, därest den sökande vid prövning eller på annat sätt styrkt sig äga ett för genomgång av ettårig fackkurs erforderligt kunskapsmått, ägande lärarkollegiet respektive intagningsnämnden att i förekommande fall föreskriva, i vilka ämnen den sökande skall undergå prövning för inträde. Inträdessökande, som avlagt ingenjörsexamen från tekniskt gymnasium och som genom företedda betyg eller vid prövning styrker sig äga erforderliga förkunskaper i de främmande språk, vari han önskar deltaga, skall godkännas för inträde.

Undervisningsplaner.

På samma sätt som kommittén föreslagit för normalkurserna, bör även för de ettåriga fackkurserna en förebild till undervisningsplan utarbetas av överstyrelsen för yrkesutbildning, varefter de gymnasier, som anordna dylika kurser, ha att inkomma till överstyrelsen med sina förslag till undervisningsplaner för fastställelse.

Kommittén har föreslagit, att de olika gymnasierna skola ha viss frihet vid utformningen av undervisningsplanerna för de treåriga normalkurserna. I fråga om de ettåriga fackkurserna bör denna frihet snarast vara större. Dessa äro ej avsedda att leda fram till någon examen, som medför egentlig formell kompetens. Att utformningen av undervisningsplanerna vid de olika gymnasierna dock bör hålla sig inom en viss ram, torde vara självklart. Kommittén återkommer nedan till vad den anser böra vara gemensamt för samtliga handelsgymnasiers ettåriga fackkurser.

I överensstämmelse med vad som nyss yttrats, nöjer sig kommittén med att draga upp vissa riktlinjer för undervisningsplaner. Kommittén vill också framhålla, att vad som yttrats i kapitlet om de treåriga kursernas undervisningsplaner till stora delar är direkt tillämpligt. Detta gäller icke blott de allmänna resonemangen utan också flera av de förslag, som framlagts i nämnda kapitel, exempelvis rörande föreläsningar, läsårets längd, lärotider samt undervisningsavdelningarnas storlek.

De önskvärda förändringarna i de ettåriga kursernas undervisningsplaner i jämförelse med hittillsvarande förhållanden gå i korthet ut på följande.

- 1) De företagsekonomiska ämnena böra tillgodoses bättre än hittills.
- 2) Större valfrihet bör lämnas lärjungarna, så att hänsyn kan tagas till deras begåvnings- och intresseinriktning.
- 3) Arbetsbördan bör om möjligt lättas.

Eftersom lärjungarna avlagt studentexamen, kan det i motsats till vad som gäller för de treåriga kurserna icke anses vara en uppgift för de ettåriga fackkurserna att bredda och fördjupa lärjungarnas allmänbildning.

Då det gäller betydelsen och innebörden av ett bättre tillgodoseende av de företagsekonomiska ämnena, kan kommittén nöja sig med att hänvisa till vad som därom yttrats i kap. 11.

Beträffande den önskvärda större valfriheten torde det förnämsta önskemålet gå ut på möjlighet till lättnad i språkstudierna och att stenografien göres frivillig. Kommittén anser också, att undervisningsplanerna helst borde konstrueras så, att både tyska och franska bleve valfria ämnen. I synnerhet tyskan har hittills varit ett mycket arbetskrävande ämne. Beträffande stenografien har kommittén efter åtskillig tvekan föreslagit, att ämnet i de treåriga kurserna skall vara obligatoriskt i klass I och klass II. Däremot hyser kommittén ingen tvekan om att detta ämne bör vara valfritt i de ettåriga.

Kommittén anser vidare, att ämnet geografi med varukänedom kan utgå från undervisningsplanen. Geografien har successivt fått en förbättrad ställning i de allmänna gymnasierna, och just den ekonomiska geografien har under senare år fått en central plats i undervisningen.

Genom de föreslagna åtgärderna skapas en möjlighet att tillgodose företagsekonomien avsevärt bättre än tidigare.

Möjligheterna att utforma tillfredsställande undervisningsplaner äro betydligt större vid de gymnasier, där parallellavdelningar kunna anordnas, än vid dem, där endast en klassavdelning förekommer. För det principiella resonemanget torde det vara riktigtast att utgå från förhållandena vid gymnasier med parallellavdelningar, där inga hinder möta att utforma undervisningsplanerna på det lämpligaste sättet.

Det ligger nära till hands att liksom för de treåriga kursernas klass III föreslå två linjer, en företagsekonomisk och en språklinje. På den *företagsekonomiska linjen* kunna de företagsekonomiska ämnena tillgodoses på ett sätt, som möjliggör ett närmande av målsättningen för dessa ämnen till vad som gäller för de treåriga kurserna. På denna linje skulle av språken endast *engelskan* vara obligatorisk med 5 veckotimmar. Kommittén anser nämligen, att detta ämne är av sådan vikt, att det bör förekomma på alla fackkursens linjer och med samma timantal. Några undervisningsplaner med sämre ställning för *engelskan* böra sålunda ej godkännas. Maskinskrivning bör vara obligatorisk även på denna linje och omfatta 3 veckotimmar. Genom att det totala antalet timmar per vecka sättes så lågt som till 33, få lär-

jungarna ökade möjligheter till självständiga studier eller möjlighet att delta i den frivilliga undervisningen i ett av de icke obligatoriska språken, franska, tyska och spanska.

Det är kommitténs uppfattning, att den nu skisserade företagsekonomiska linjen, vars karaktär närmare framgår av nedan intagna förslag till timplan, skulle vara väl anpassad i synnerhet för många manliga lärjungars behov och önskemål och att sålunda denna linje skulle få en stark ställning.

Emellertid finns också behov av en mera *språkligt inriktad linje*. En sådan linje skulle kanske i synnerhet tillgodose flertalet kvinnliga lärjungars önskemål. Det synes emellertid angeläget, att en dylik linje icke blir alltför ensidigt språkbetonad. Även en sådan linje bör ge tillräckligt med merkantil allmänbildning för att möjliggöra förståelse för innebörden av arbetsuppgifterna på exempelvis ett kontor och dessutom för att icke helt binda den, som genomgått linjen, för vissa speciella arbetsuppgifter i praktiska livet. Härtill kommer det allmänna önskemålet, att en elev icke skall kunna erhålla avgångsbetyg från någon av handelsgymnasiernas kurser utan att ha fått en allround merkantil utbildning.

Den föreslagna timplanen för fackkursernas språklinje uppvisar ganska ringa skiljaktigheter i jämförelse med de timplaner, som f. n. tillämpas vid de ettåriga kurserna. Plats har beretts för undervisning i svenska, givetvis huvudsakligen affärskorrespondens. Kommittén har varit tveksam, om timantalet skulle sättas till 1 eller 2 veckotimmar, men har stannat för det sistnämnda, bl. a. av den anledningen att entimmesämnena böra undvikas. De tre ämnena allmän företagsekonomi, distributionslära och företagsorganisation ha erhållit tillsammans 5 veckotimmar, vilket medger någon utvidgning av den nuvarande undervisningen i handelslära. Kommittén har för denna linje ansett det lämpligast, att dessa tre ämnen sammanföras under en ämnesbenämning, allmän företagsekonomi, och att det inom parentes angives, att ämnet även omfattar distributionslära och företagsorganisation. Vidare har kommittén ansett, att ämnet handelsräkning kan utgå. När det gällt att offra något ämne, förutom ekonomisk geografi med varukänedom, har valet stått mellan handelsräkning och ekonomilära, och kommittén har då ansett, att det är viktigare att behålla ekonomilära än handelsräkning. Behövliga övningar i maskinräkning torde kunna förläggas till undervisningen i maskinskrivning.

Vid de gymnasier, där endast en klassavdelning av den ettåriga kursen förekommer, torde i allmänhet en timplan med mera begränsade differentieringsmöjligheter vara att föredraga. Begränsningen av differentieringen bör enligt kommitténs mening åstadkommas genom att låta tyskan vara obligatorisk för alla lärjungar samt genom att låta undervisningen i allmän företagsekonomi, distributionslära och företagsorganisation (under den gemensamma ämnesrubriken allmän företagsekonomi) vara gemensam för alla elever.

Däremot böra franska och stenografi vara valfria, varvid lärjungar, som

tillvalt dessa ämnen, må befrias från handelsräkning. Slutligen bör möjlighet till utvidgad undervisning i räkenskapslära stå lärjungarna till buds. Kommittén har för detta ändamål föreslagit en specialkurs i räkenskapslära om 3 veckotimmar utöver den för alla lärjungar obligatoriska kursen om 6 veckotimmar. För lärjungar, som ej deltaga i franska, bör deltagandet i specialkursen i räkenskapslära vara obligatoriskt.

Kommittén har ej i det nu behandlade förslaget till timplan upptagit någon kurs i svensk affärskorrespondens. Dock kan möjligen utrymme beredas för en sådan kurs omfattande 1 eller 2 veckotimmar.

Kommittén förbiser icke de svårigheter, som kunna vara förenade med anordnandet av specialkursen i räkenskapslära vid gymnasier med endast en avdelning av fackkursen. Denna kurs kan ej påbörjas omedelbart efter läsårets början, eftersom det naturligtvis måste förutsättas, att de grundläggande kunskaperna i ämnet först inhämtats. En tänkbar lösning är, att handelsräkning och specialkursen i räkenskapslära läsas koncentrationsvis, exempelvis det första ämnet under de två första femtedelarna av läsåret och det andra under återstoden, vilket praktiskt taget skulle motsvara höst- respektive vårterminen. Man torde kunna räkna med att i regel samma lärjungar komma att deltaga i dessa ämnen.

De av kommittén sålunda föreslagna timplanerna ha betecknats som Timplan I, vilken huvudsakligen är avsedd att tillämpas vid gymnasier, där fackkursen är uppdelad på parallellavdelningar, samt Timplan II, vilken är avsedd för övriga gymnasier. Av vad ovan yttrats torde dock ha framgått, att gymnasierna ej böra vara bundna av denna fördelning av timplanerna på gymnasier av olika storleksordning. Förslagen till timplaner återfinnas på s. 292.

Kursplaner.

Kommittén har icke ansett det nödvändigt att utarbeta detaljerade *kursplaner* till de föreslagna alternativa timplanerna för de ettåriga fackkurserna, detta så mycket mer som det ju föreslagits, att de olika gymnasierna skola ha relativt stora möjligheter att få timplaner fastställda, som avvika från de här föreslagna.

Kommittén anser sig kunna nöja sig med att ge ganska kortfattade anvisningar rörande kursinnehållet för de olika ämnena. För övrigt hänvisas till kap. 11 angående de treåriga kursernas undervisningsplan.

Svenska. Där undervisning i detta ämne förekommer i fackkursen, bör den avse de delar av de för de treåriga linjerna föreslagna kurserna, som ha direkt avseende på användningen av svenska i affärslivet, sålunda huvudsakligen det som rör affärsbrevskrivningen men även avfattningen av annonstexter, rapporter, promemorior och enklare broschyrer av reklamkaraktär. Lämpligt kan också vara att vid undervisningen i svenska behandla andra av en »sekreterares» uppgifter än ombesörjande av korrespondensen. Uppsatsskrivning skall ej förekomma, men ett i annat ämne utfört enskilt arbete bör också kunna tagas upp till bedömning av svensk-läraren.

Förslag till timplan I för ettårig fackkurs.

	Företagsekonomisk linje		Språklinje	
	Obligatoriska ämnen	Frivilliga ämnen	Obligatoriska ämnen	Frivilliga ämnen
Svenska	—	—	2	—
Engelska	5	—	5	—
Franska	—	4	4	—
Tyska	—	4	4	—
Spanska	—	3	—	3
Företagsekonomi:				
Allmän företagsekonomi .	2	—	15	—
Distributionslära	4	—	—	—
Företagsorganisation.....	4	—	—	—
Räkenskapslära	9	—	6	—
Handelsräkning	2	—	—	—
Ekonomilära.....	2	—	2	—
Handelsrätt.....	2	—	2	—
Stenografi	—	3	3	—
Maskinskrivning.....	3	—	3	—
Summa timmar	33		36	

¹ Ämnet omfattar även distributionslära och företagsorganisation.

Förslag till timplan II för ettårig fackkurs.

	Obligatoriska ämnen ¹	Frivilliga ämnen
Engelska	5	—
Franska	(4)	—
Tyska	4	—
Spanska	—	3
Företagsekonomi:		
Allmän företagsekonomi ²	6	—
Räkenskapslära	6	—
» , specialkurs	(3)	—
Handelsräkning	(2)	—
Ekonomilära.....	2	—
Handelsrätt	2	—
Stenografi	(3)	—
Maskinskrivning	3	—
Summa timmar	33—35	

¹ Den som icke deltagar i franska, skall deltaga i räkenskapslära, specialkurs. Den som deltagar i stenografi, må befrias från deltagande i handelsräkning.

² Ämnet omfattar även distributionslära och företagsorganisation.

Engelska. Undervisningen bör huvudsakligen avse affärsbrevskrivning. Härvid bör medhinnas vad som föreslagits för de treåriga kursernas klass I och II samt eventuellt en del av vad som föreslagits för klass III. Som allmän text, om nu sådan läses, torde böra användas text med ekonomiskt innehåll. Beträffande betydelsen av att lärjungarna stimuleras till läsning av engelsk text på egen hand liksom beträffande undervisning i muntlig framställning hänvisas till vad som anförts för de treåriga kurserna.

Tyska. För tyskan gäller vad som nyss sagts om engelskan; dock torde omfattningen av vad som skall genomgå i affärskorrespondensen böra begränsas till att motsvara kurserna i klass I och II. Undervisningen torde i mycket få inrikta sig på att genom repetition av det tidigare i läroverket genomgångna stoffet med rikliga tillämpningsövningar befästa de grundläggande kunskaperna i språket.

Franska. Tack vare studenternas relativt goda förkunskaper i franska torde målet för undervisningen i detta ämne i stort sett kunna vara gemensamt för fackkursen och språklinjen i klass III av den treåriga kursen. Kursinnehållet bör också beträffande affärskorrespondensen motsvara vad som föreslagits för klass II och III.

Spanska. Med 3 veckotimmar bör ungefär samma kurs medhinnas som den som föreslagits för klass II och III i den treåriga kursen.

Allmän företagsekonomi, distributionslära och företagsorganisation. På den företagsekonomiska linjen enligt Timplan I torde för nu nämnda ämnen ej alltför väsentliga beskrifningar bli nödvändiga i de kurser, som föreslagits för de treåriga kursernas företagsekonomiska linje. Lärjungarna torde med hänsyn till sin större mognad ha större möjlighet än lärjungarna i de treåriga kurserna att genom egna studier i hemmet tillägna sig vissa delar av lärokursen. I de fall, då nu behandlade ämnen fått mindre timantal till sitt förfogande (d. v. s. språklinjen enligt Timplan I samt Timplan II), måste naturligtvis däremot avsevärda beskrifningar göras i de för de treåriga kurserna föreslagna lärokurserna. I stort sett torde kursinnehållet dock kunna motsvara vad som föreslagits för klass I och II.

Räkenskapslära. När kursen i detta ämne omfattar 9 veckotimmar, bör det väsentliga av kursinnehållet för klass I—III på den företagsekonomiska linjen medhinnas. För detta ämne spelar lärjungarnas större mognad i fackkursen stor roll.

När kursen i räkenskapslära endast omfattar 6 veckotimmar, torde man få nöja sig med ett kursinnehåll i huvudsak motsvarande vad som avsetts för klass I och II. Specialkursen i räkenskapslära enligt Timplan II behöver ej enbart omfatta industriell redovisning utan bör över huvud taget syfta till att föra fram undervisningen till vad som uppnås på den företagsekonomiska linjen enligt timplan I.

Handelsräkning. Undervisningen bör begränsas till de moment ur den egentliga handelsräkningen, som medtagits i kursplanerna för de treåriga kurserna, och bör alltså ej avse vanlig matematik.

Kursinnehållet i *ekonomilära* och *handelsrätt* kan helt motsvara vad som föreslagits för de treåriga kurserna.

I *stenografi* kan med 3 veckotimmars undervisning det mål, som satts för undervisningen i klass II, åtminstone något så när uppnås. Hastigheten vid diktamina måste dock hållas lägre än vad fallet är mot slutet av läsåret i klass II. Genomgången av systemets tillämpning på främmande språk får bli ganska summarisk.

Maskinskrivning. Den föreslagna tiden, 3 veckotimmar, torde vara ett minimum för uppnående av den säkerhet och snabbhet, som anses erforderliga för godkänt betyg. Rikliga tillfällen till frivilliga övningar böra beredas eleverna.

Gymnastik. Där så är möjligt, bör frivillig undervisning i gymnastik anordnas.

Avgångsbetyg.

De elever, som på ett tillfredsställande sätt genomgått den ettåriga fackkursen, böra erhålla *avgångsbetyg*. Kommittén anser liksom i fråga om avgångsbetyg från tvåårig kurs, att benämningen *avgångsexamen* också bör kunna användas i detta fall. Vitsorden i de olika ämnena sättas av vederbörande lärare med hänsyn till elevernas under kursen ådagalagda kunskaper. I vissa fall torde de ettåriga fackkursernas elever kunna delta i de avgångsskrivningar, som anordnas för de treåriga kurserna. Detta kan vara fallet i engelska och franska samt i räkenskapslära för sådana elever, som i detta ämne ha nio veckotimmar. Det får dock ankomma på varje skola att avgöra, om fackkursernas elever skola delta i avgångsskrivningarna.

Bestämmelserna för erhållande av avgångsbetyg synas böra ansluta sig till vad som gäller för de tre- och tvååriga kurserna. Underbetyg bör sålunda i regel endast få förekomma i *ett* av de för eleven obligatoriska ämnena men i *två* sådana ämnen, om det ena är stenografi eller maskinskrivning eller bägge äro stenografi och maskinskrivning. För kompensation böra samma regler gälla som för de övriga kurserna. Underbetyg i enbart stenografi eller maskinskrivning skall alltså icke behöva kompenseras.

Bestämmelserna rörande omprövning, förnyad prövning och fyllnadsprövning böra helt motsvara vad som föreslagits för de tre- och tvååriga kurserna.

Kompetens.

Frågan om det formella kompetensvärdet av avgångsbetyg från handelsgymnasiernas ettåriga fackkurser är av mindre betydelse, eftersom ju i regel eleverna i dessa kurser redan inneha studentexamenskompetens. I den mån det för vissa befattningar gäller, att avgångsexamen från tvåårigt handelsgymnasium (men *icke* studentexamen) ger den erforderliga kompetensen, synes även genomgång av ettårig fackkurs böra ge denna kompetens. Att genomgång av ettårig fackkurs icke kan ge samma specialkompetens, som kan komma att medfölja genomgång av treårigt handelsgymnasium, torde ha framgått av det föregående.

Kap. 16. Handelsgymnasieorganisationens omfattning.

I. Allmänna synpunkter.

Frågan om handelsgymnasieorganisationens omfattning gäller främst, vilken kapacitet med avseende på elevantalet som skall anses vara den lämpliga för handelsgymnasierna tillsammans. Om en ökning av antalet elever befinnes önskvärd och sannolik, kan en sådan ökning tillgodoses såväl genom ökning av antalet klassavdelningar i de hittillsvarande gymnasierna som genom upprättande av nya gymnasier.

Kommittén erinrar om att efter inrättandet av handelsgymnasierna i Örebro 1914 och i Norrköping 1915 ingen ökning av de statsunderstödda handelsgymnasiernas antal skedde förrän 1938, då sådana inrättades i Sundsvall och Umeå, varjämte samma år Gävle borgarskolas högre handelsinstitut, vilket alltsedan år 1915 i kompetenshänseende varit likställt med handelsgymnasierna, erhöll statsunderstöd. Bar-Lock-institutets år 1943 påbörjade handelsgymnasiekurser ha numera upphört med undantag av en ettårig kurs för studenter. Stockholms stads handelsgymnasium tillkom 1945. Kalmar stads handelsgymnasium inrättades 1946 och Karlstads stads handelsgymnasium 1949, men dessa bägge gymnasier ha ännu ej erhållit statsunderstöd.

Från åtskilliga städer ha till kommittén framställts önskemål, att kommittén skulle till övervägande upptaga frågan om inrättande av handelsgymnasier i ifrågavarande städer. Kommittén anser sig ej böra fästa något avseende vid den form, i vilken dessa önskemål uttryckts; i vissa fall ha skriftliga framställningar gjorts, i andra fall ha önskemålen bringats till kommitténs kännedom på annat sätt. Dylika önskemål ha framförts från Kristianstad, Borås, Eskilstuna, Söderhamn, Östersund, Boden och Luleå. Kommittén har emellertid ansett sig böra upptaga frågan om lämpligheten av att förlägga nya handelsgymnasier även till andra städer än de nämnda och har behandlat frågan om nya handelsgymnasier i ett sammanhang utan att fästa större avseende vid om framställning i frågan förelegat eller icke.

I den följande framställningen åsyftar kommittén huvudsakligen anordnandet av handelsgymnasiernas normalkurser, d. v. s. de av kommittén föreslagna treåriga kurserna. Frågan om behovet av ettåriga fackkurser för studenter och handelsgymnasiekurser på kvällstid har behandlats i de kapitel, som särskilt avse dessa kursformer.

Kommittén vill till att börja med behandla frågan om handelsgymnasieorganisationens omfattning ur tre synpunkter, nämligen:

- 1) samhällets behov av handelsgymnasieutbildad arbetskraft;
- 2) tillströmningen av elever till handelsgymnasierna;
- 3) de särskilda handelsgymnasiernas lämpliga storlek.

Frågan om *samhällets behov av handelsgymnasieutbildad arbetskraft* är givetvis av grundläggande betydelse, men tyvärr är den också mycket svår att på ett tillfredsställande sätt utreda. I kapitlet om handelsgymnasiernas uppgift har kommittén sökt ange de huvudsakliga arbetsuppgifter, för vilka handelsgymnasierna synas böra lämna utbildning. Redan där framhölls, att någon skarp avgränsning av de uppgifter, för vilka handelsgymnasieutbildning är lämplig, icke är möjlig. För åtskilliga arbetsuppgifter, där sådan utbildning är lämplig, kunna också andra utbildningsvägar ifrågakomma, men å andra sidan torde handelsgymnasieutbildning bli mer och mer efterfrågad på områden, där hittills personal med dylik utbildning varit mera sällan förekommande. Användningsområdet för handelsgymnasieutbildning är med andra ord så pass vidsträckt och av så pass varierande natur, att någon tillnärmelsevis säker beräkningsgrund för samhällets behov av arbetskraft med dylik utbildning icke kan erhållas.

I avsikt att skaffa sig närmare kännedom om de yrkesgrupper, som ha ett arbete, för vilket handelsutbildning i någon form är erforderlig eller önskvärd, ävensom att få utvecklingstendenserna i fråga om sysselsättningen inom handelns områden klarlagda, trädde kommittén i början av sin verksamhet i förbindelse med arbetsmarknadskommissionen för att efterhöra, huruvida kommissionen vore beredd att åtaga sig arbetet med att verkställa vissa närmast statistiska utredningar om sysselsättningsförhållandena inom handeln. Efter en av kommittén i samråd med kommissionen gjord hemställan uppdrog Kungl. Maj:t härefter åt kommissionen att verkställa utredningen.

Arbetsmarknadsstyrelsen (arbetsmarknadskommissionen) har sedermera i samråd med kommittén utfört dels en företagsinventering rörande sysselsättningsförhållandena inom varuhandeln (SOU 1947: 50), dels en motsvarande undersökning för övriga merkantila arbetsområden. Undersökningarna avse även i begränsad omfattning utbildningsförhållanden. Vidare har arbetsmarknadsstyrelsen verkställt en undersökning rörande den merkantila personalens uppgifter inom svenska företag av växlande typer, huvudsakligen industri och grosshandel. De bägge förstnämnda undersökningarna äro av intresse för kommittén, närmast då det gäller bedömandet i stort av behovet av handelsutbildning, men de ge ej några säkra hållpunkter för bedömandet av behovet av handelsutbildning på gymnasialstadiet. Den tredje av de nämnda undersökningarna, nämligen om den merkantila personalens arbetsuppgifter inom svenska företag av växlande typer, har gett klart besked om de oöverkomliga svårigheter, som möta, när man söker skaffa sig en uppfattning om det kvantitativa behovet av arbetskraft med olika utbildning på kontor. Då några »typiska» kontor knappast finnas, vore enda möjligheten att direkt undersöka förhållandena på de olika arbetsplatserna, i de flesta fall genom intervjumetoden, en tydligen alltför omfattande uppgift, eftersom den borde omfatta samtliga de viktigare arbetsområden, där handelsgymnasieutbildad arbetskraft kommer till användning.

I *bilaga 4* till detta betänkande lämnas en resumé av arbetsmarknadsstyrelsens undersökningar rörande sysselsättningsförhållandena inom de merkantila arbetsområdena. I *bilaga 5* har den allmänna delen av arbetsmarknadsstyrelsens undersökning rörande den merkantila personalens arbetsuppgifter inom ett antal svenska företag avtryckts utan förkortning.

Här må vidare framhållas, att antalet inom merkantila yrkesområden sysselsatta personer ökats avsevärt under de senaste 20 åren. Sålunda har antalet inom varuhandeln sysselsatta ökats med 30 % från 1930 till 1945. Under samma tidsperiod har industriens kontorspersonal mer än fördubblats. Dessa tal torde vara väl ägnade att ge en bakgrund till vad kommittén i olika sammanhang yttrat om handelsutbildningens betydelse i det nuvarande samhället.

Det finns emellertid en annan väg att gå än den nu behandlade, när det gäller att bedöma samhällets behov av personer med handelsgymnasieutbildning. Man kan nämligen söka skaffa sig en uppfattning om huruvida den faktiska efterfrågan på sådan personal motsvarat tillgången. Viss ledning ger därvidlag kommitténs utredning om sysselsättningsförhållandena beträffande de elever, som utexaminerades från handelsgymnasierna åren 1935, 1936 och 1937, vilken återges i kap. 7. Det stora flertalet av de utexaminerade ha funnit sysselsättning inom de arbetsområden, för vilka handelsgymnasieutbildningen är avsedd. Säkrare vägledning kan man dock erhålla genom att efterhöra handelsgymnasierectorernas uppfattning om berörda förhållanden. Gymnasierna förmedla i stor utsträckning anställningar åt de avgående eleverna och stå för övrigt i regel i så nära kontakt med de utexaminerade eleverna, åtminstone under de närmaste åren efter avgången från skolan, att rektorerna få en god uppfattning om förhållandet mellan tillgång och efterfrågan på handelsgymnasieutbildad personal. Några siffermässiga uttryck för detta förhållande har kommittén visserligen icke att ge, men kommittén har under sitt arbete stått i nära kontakt med handelsgymnasierectorerna beträffande denna och andra frågor.

Rektorernas uppfattning i berörda fråga, i vad angår utvecklingen under 1930- och 1940-talen, torde sammanfattningsvis kunna uttryckas på följande sätt, varvid bortses från möjliga lokala variationer. Under krisåren i början av 1930-talet kunde vissa svårigheter yppa sig, när det gällde arbetsanskaffning åt de utexaminerade eleverna, men i längden visade det sig, att endast ett fåtal behövde söka sin utkomst på andra yrkesområden än det merkantila. Efter krisens övervinnande gick placeringen av de utexaminerade allt lättare, och i stort sett rådde god överensstämmelse mellan tillgång och efterfrågan. Under 1940-talet fingo också handelsgymnasierna kännning av den allmänt starkt ökade efterfrågan på arbetskraft, och gymnasierna kunde under flera år ingalunda tillfredsställa efterfrågan på utexaminerade elever. Möjligen har en viss avmattning inträtt under år 1949, men några egentliga svårigheter för de avgångna eleverna att erhålla sysselsättning ha dock icke förmärkts.

Strängt taget borde kanske åtskillnad göras mellan efterfrågan på manlig och på kvinnlig arbetskraft. »Efterfrågekurvan» för den manliga arbetskraften har hela tiden hållit sig under motsvarande kurva för den kvinnliga arbetskraften, något som delvis helt enkelt förklaras av att antalet manliga elever ju avsevärt brukat överstiga antalet kvinnliga elever; det har alltså rått bättre tillgång på manlig personal. De kvinnliga eleverna torde också i större utsträckning än de manliga ha efterfrågats för mera okvalificerade arbetsuppgifter. Vid årsskiftet 1949/50 torde beträffande den manliga arbetskraften i stort sett jämvikt ha rått mellan efterfrågan och tillgång, vilket innebär, att den principal, som önskar anställa en från handelsgymnasium utexaminerad manlig person, i regel torde lyckas erhålla vad han önskar, och omvänt, att de manliga utexaminerade också utan alltför stor tidsutdräkt torde kunna erhålla lämpliga anställningar.

Behovet av handelsgymnasiutbildad personal kan ej på förhand beräknas på samma sätt som behovet av exempelvis folkskollärare, tandläkare och sjuksköterskor. Frånsett de obestämda gränserna för de arbetsuppgifter, där handelsgymnasiutbildning är behövlig eller önskvärd, är detta behov också beroende av konjunkturernas växlingar.

Som allmän slutsats av sina överbåganden i nu behandlade spörsmål vill kommittén uttala, att, medan storleken av efterfrågan på handelsgymnasiutbildad arbetskraft ej får överdrivas och bedömas enbart efter erfarenheterna från de år under 1940-talet, då överfull sysselsättning rått, efterfrågan på dylik arbetskraft dock kan förväntas successivt stiga, dels genom att de arbetsuppgifter, för vilka dylik arbetskraft lämpar sig, under den nuvarande samhällsutvecklingen tendera att stadigt öka, dels genom att handelsgymnasiutbildad arbetskraft tack vare den av kommittén föreslagna reformeringen av utbildningen kan vinna insteg på områden, där den hittills endast mera undantagsvis kommit till användning. Särskilt bör den alltmera ökade användningen av handelsgymnasiutbildad personal inom olika grenar av den offentliga (statliga eller kommunala) förvaltningen beaktas. Bildandet av storkommuner kommer säkert att ytterligare öka efterfrågan på sådan personal.

Med avseende på handelsgymnasioorganisationens omfattning bli konsekvenserna av det nu förda resonemanget en gradvis skeende expansion av densamma. Denna expansion bör dock enligt kommitténs uppfattning ske i försiktigt tempo. Nackdelen för samhället och i synnerhet näringslivet att i ett givet läge kanske ej ha fullt tillräckligt med handelsgymnasiutbildad personal till sitt förfogande får vägas mot nackdelen av att åtskilliga av de från handelsgymnasium utexaminerade kanske ej skulle kunna finna anställning inom det yrkesområde, för vilket de utbildat sig. Med hänsyn till att behovet av kvalificerad arbetskraft inom det merkantila yrkesområdet delvis och åtminstone temporärt kan fyllas på annat sätt än genom anlitan av handelsgymnasiutbildad personal och med tanke på önskvärheten av att de, som skaffat sig specialutbildning i av samhället

anordnade utbildningsanstalter, också få användning för denna sin utbildning, synes handelsgymnasieorganisationen böra dimensioneras så, att den tillgång på utbildad arbetskraft, som handelsgymnasierna lämna, nära sluter sig till efterfrågan på dylik arbetskraft men om möjligt ej tillåtes att åtminstone mera varaktigt överstiga densamma. Av vad som tidigare sagts torde ha framgått, att kommittén hyser den uppfattningen, att härvidlag erfarenheten är den enda tillförlitliga måttstocken. Handelsgymnasieorganisationen bör utvecklas successivt, allt eftersom erfarenheten visar, att efterfrågan på handelsgymnasieutbildad arbetskraft icke understiger tillgången på dylik.

Kommittén övergår nu till frågan om vilka slutsatser som kunna dragas av *elevtillströmningen till handelsgymnasierna* med avseende på gymnasieorganisationens omfattning.

Även om behovet av handelsgymnasieutbildad personal måste tillmätas största, för att icke säga avgörande betydelse för frågan om handelsgymnasieorganisationens omfattning, kan man dock icke heller, vilket för övrigt är ganska självklart, bortse från den faktiska elevtillströmningen. Vore antalet inträdessökande till de redan nu existerande handelsgymnasierna mindre än antalet tillgängliga platser, kunde naturligtvis en utvidgning av den nuvarande organisationen icke vara aktuell. Om å andra sidan antalet inträdessökande mera avsevärt överstiger antalet tillgängliga platser, måste detta naturligtvis vara ett starkt bidragande motiv för organisationens utbyggnad, så vida det icke med säkerhet kan sägas, att behovet av handelsgymnasieutbildad personal redan är fyllt genom den nuvarande organisationen. Icke utan ett visst fog skulle det kunna sägas, och då i viss motsats till vad kommittén yttrat i nästföregående avsnitt, att handelsgymnasiernas utbildning är av så pass allmän natur och lämplig för så många levnadsbanor, att organisationens omfång helst bör anpassas efter antalet inträdessökande. Kommittén håller visserligen före, att organisationens anpassning efter det genom erfarenheten ådagalagda behovet av handelsgymnasieutbildad arbetskraft i längden ger säkrare och tryggare grund att bygga på, men vill redan nu framhålla, att någon motsatssällning mellan de två synpunkterna åtminstone f. n. icke är aktuell.

I kap. 4 har på s. 47—49 lämnats en redogörelse för antalet godkända inträdessökande vid handelsgymnasierna under en följd av år, och på samma ställe har vidare redogjorts för den mera ingående undersökning, kommittén lät verkställa beträffande de inträdessökande höstterminen 1946. Av den sistnämnda framgår, att nämnda läsår 170 eller ca 20 % av nettoantalet godkända inträdessökande till de tvååriga kurserna icke kunde beredas plats. Antalet dubbelanmälningar (d. v. s. anmälningar till mer än ett handelsgymnasium) utgjorde ca 14 % av antalet redovisade godkända inträdessökande. Det finns icke någon anledning att förmoda, att någon väsentlig förändring beträffande antalet dubbelanmälningar eller antalet återtagna anmälningar skulle ha ägt rum efter 1946. Om antalet inträdes-

sökande för åren 1947—1949 reduceras med hänsyn till förmodat antal dubbelanmälningar och återtagna anmälningar, blir resultatet, att under de nämnda åren ca 170, 250 och 175 godkända inträdessökande icke kunnat emottagas i de tvååriga kurserna.

Kommittén erinrar om vad som på s. 48 anförts beträffande svårigheterna över huvud att få fram tillförlitliga och fullt jämförbara uppgifter om antalet godkända och avvisade inträdessökande vid de olika handelsgymnasierna. Vid bedömningen av de nu anförda siffrorna måste det vidare observeras, att förhållandena variera ganska starkt vid olika gymnasier. Det är också endast naturligt, om vid de gymnasier, som ha större antal parallellavdelningar, antalet avvisade i procent av antalet inskrivna blir mindre än vid gymnasier med endast en avdelning i första klassen. Med hänsyn till nyss nämnda svårigheter att få ett statistiskt fullt pålitligt siffermaterial, som lämpar sig för jämförelser mellan de olika gymnasierna, skall här endast nämnas, att höstterminen 1949 praktiskt taget samtliga inträdessökande till första klassen vunnit inträde vid Göteborgs och Hälsingborgs handelsgymnasier, medan antalet avvisade procentuellt sett var störst vid Örebro och Norrköpings handelsgymnasier.

Allmänt kan man säga, att antalet inträdessökande till handelsgymnasiernas tvååriga kurser under en följd av år successivt stigit och i regel hållit sig betydligt över antalet tillgängliga platser, så att ibland vid vissa gymnasier ett avsevärt antal inträdessökande måst avvisas, ibland 50 % eller därutöver. Dock bör det framhållas, att överskottet av inträdessökande över lag knappast varit så stort, som man på vissa håll synes ha föreställt sig. Åtskilliga faktorer kunna beräknas komma att öka elevtillströmningen under en följd av år framåt, bl. a. 1940-talets stora nativitetsökning, varav handelsgymnasierna få känning mot slutet av 1950-talet. Vidare inverkar den successiva och mycket omskrivna ökningen av antalet realskolestuderande. Det synes ganska naturligt att antaga, att som en följd av denna ökning ett växande antal ungdomar komma att söka sig icke minst till de yrkesutbildande gymnasielinjerna. Ett realiserande av de förslag till reformering av handelsgymnasierna och till deras likställande med de allmänna gymnasierna, som av kommittén i detta betänkande framläggas, torde också medföra en ökad tillströmning av elever. Slutligen bör observeras, att då handelsgymnasier inrättas inom områden, där sådana icke funnits förut, de inträdessökande till stor del komma att utgöras av ungdomar, som icke skulle ha valt handelsgymnasievägen, därest icke nu möjlighet öppnats för sådan utbildning på nära håll.

Kommittén har kommit till den slutsatsen, att antalet inträdessökande till handelsgymnasierna och den ökning därav, som kan förväntas, väl motiverar en viss utbyggnad av den nuvarande organisationen. Å andra sidan är emellertid överskottet av inträdessökande f. n. icke större än att det vid en utbyggnad av organisationen måste övervakas, att densammas kapacitet icke blir för stor i förhållande till antalet inträdessökande.

Trots den osäkra grund, som varje uppskattning av handelsgymnasie-

organisationens lämpliga omfång sålunda måste bygga på, anser sig dock kommittén böra ge något siffermässigt uttryck för hur stor gymnasiernas intagningskapacitet enligt kommitténs uppfattning bör vara. Kommittén har kommit till den slutsatsen, att ett elevantal av ca 1 000 eller möjligen något därutöver i första klassen av normalkurserna för åtminstone de närmaste åren efter omorganisationen skulle stå väl i överensstämmelse med såväl antalet inträdessökande som behovet av handelsgymnasieutbildad arbetskraft. (Höstterminen 1949 var antalet elever i klass I 760.) Om ca 20 % beräknas avgå under skoltiden, skulle omkring 800 elever avlägga examen, från antingen tre- eller tvåårig kurs. Läggas här till omkring 100 examinander från aftonkurser och privatister samt omkring 300 med examen från handelsgymnasiernas ettåriga fackkurser, skulle antalet personer med examen från handelsgymnasium stiga till omkring 1 200 per år. För jämförelse erinras om att antalet utexaminerade vårterminen 1949, privatisterna inräknade, uppgick till något över 900. Den anförda siffran om 1 000 elever i första klassen skulle motsvara ca 34 klassavdelningar. Antalet klassavdelningar höstterminen 1949 är 24, varvid dock bör observeras, att atskilliga avdelningar äro överfulla och ha 35—37 elever.

Kommittén övergår slutligen till att något beröra frågan om *den lämpliga storleken hos de särskilda handelsgymnasierna*. Detta är nämligen ett spörsmål, som bör behandlas före frågan om det eventuella inrättandet av nya handelsgymnasier. Någon risk för att handelsgymnasierna skulle bli för stora i fråga om lärjungeantalet föreligger icke f. n., utan vad som i stället möjligen kan befaras är, att åtskilliga gymnasier bli väl små, d. v. s. med endast en klassavdelning i varje klass. För närvarande äro gymnasierna i Norrköping, Örebro, Gävle, Sundsvall och Umeå samt de nyinrättade gymnasierna i Kalmar och Karlstad av denna storleksordning. Inrättandet av parallellavdelningar vid gymnasierna i Norrköping och Örebro har emellertid sedan åtskilliga år varit aktuellt; kommittén återkommer här till i kap. 17. Vidare bör bemärkas, att handelsgymnasierna i Norrköping, Gävle, Sundsvall, Kalmar och Karlstad äro samorganiserade med andra handelsutbildningsanstalter.

Flera skäl kunna anföras, varför handelsgymnasier med parallellavdelningar äro att föredraga framför gymnasier med blott en avdelning av varje klass. Att så måste vara fallet ur ekonomisk synpunkt är självklart. Kommittén föreslår i kap. 21 en avsevärd upprustning i fråga om handelsgymnasiernas undervisningsmateriel, bl. a. utökning av deras bestånd av kontorsmaskiner. Enbart anskaffningskostnaderna för den i berörda kapitel behandlade materielen uppgå för ett gymnasium med en klassavdelning i varje klass till ca 42 000 kr., vartill komma kostnaderna för anskaffande av bibliotek, kartor, planscher, varusamling o. s. v. Någon ökning av beståndet av undervisningsmateriel behövs icke, när en parallellavdelning tillkommer.

Kommittén har föreslagit, att en avgångsetapp skall anordnas efter klass II. Vid gymnasier med endast en avdelning i klass I och II kan det

mycket väl hända, att elevantalet i klass III blir mindre tillfredsställande, t. ex. under 15. Om elevantalet vid övergång till klass III skulle sjunka i samma proportion vid handelsgymnasier med två avdelningar av vardera klass I och II, bör ändå elevantalet bli fullt tillräckligt för en klassavdelning i klass III. Vidare har kommittén föreslagit viss differentiering i klass III. Möjligheterna att genomföra en dylik differentiering bli givetvis betydligt reducerade, om elevantalet i hela klass III är i minsta laget.

En nackdel beträffande handelsgymnasiernas undervisning har hittills varit, att den i så stor utsträckning måst bedrivas av timlärare. Om likvärdighet med övriga gymnasielinjer skall ernås, är det av stor vikt, att handelsgymnasierna kunna utrustas med fast anställda lärare i betydligt större utsträckning än vad hittills varit möjligt. Men att möjligheterna härför bli i hög grad inskränkta vid gymnasier med sammanlagt endast tre klassavdelningar, ligger i öppen dag. I sitt organisationsförslag beträffande lärare (kap. 19) har också kommittén för de handelsgymnasier, som icke skulle utrustas med parallellavdelningar, ansett sig icke kunna föreslå anställandet av, förutom rektor, mer än 2 heltidsanställda lärare, medan vid gymnasier med 6 klassavdelningar (5 avdelningar av treåriga kursen, 2 i klass I och II, 1 i klass III, och 1 avdelning av ettåriga fackkursen) föreslagits 6 heltidsanställda lärare förutom rektor. I synnerhet blir det ogynnsamt ur undervisningssynpunkt, om gymnasierna ej kunna anställa mer än en heltidsanställd lärare i företagsekonomiska ämnen. Få lärare torde vara skickade att på ett fullt tillfredsställande sätt undervisa såväl i räkenskapslära och handelsräkning (eventuellt också ekonomilära) som i allmän företagsekonomi, distributionslära och företagsorganisation. För gymnasierna med parallellavdelningar blir det också en fördel, att de kunna anställa heltidsanställda lärare i de praktiska läroämnena, stenografi och maskinskrivning.

Över huvud torde man kunna säga, att, när det gäller sådana skolor som handelsgymnasier, skolenheter på 60—80 elever äro i minsta laget ur såväl ekonomiska, pedagogiska som andra synpunkter. Elevantalet kan ju beroende på olika omständigheter sjunka ytterligare. Att hålla undervisningens standard uppe i en sådan skola, som ständigt har över sig hotet att ej få tillräckligt med elever, torde vara förenat med särskilda problem.

Men kommittén vill även betona en annan omständighet. Lärarindividualiteterna äro olika; vid en större skola, där det finns flera heltidsanställda lärare, neutraliseras i regel en mindre god lärares inflytande av de övriga lärarnas insatser, medan vid en helt liten skola en lärare, som i ett eller annat avseende är mindre lämplig och som har sin undervisning förlagd till skolans viktigaste och centrala ämnen, under en lång följd av år kan draga ned hela skolans nivå. Bristerna i hans lämplighet kunna bestå helt enkelt i en viss originalitet i undervisningsmetoderna eller i hans sätt att bedöma eleverna och deras prestationer eller också i bristande förmåga att följa med utvecklingen och själv ta eller tillämpa av andra tagna ini-

tiativ, vilket innebär, att han följer slentrianmässiga och föråldrade metoder i sin undervisning. I vilken utsträckning detta kan sänka standarden vid en yrkesutbildande skola kan vem som helt förstå.

Vissa av de nackdelar, som kunna vara förbundna med organiserandet av handelsgymnasier utan parallellavdelningar, kunna delvis undvikas genom samorganisation med andra handelsskolor. Främst komma därvid ettåriga handelsskolor i fråga. I dylika fall kan nämligen den för handelsutbildningen speciella undervisningsmaterielen utnyttjas av bägge skolorna, ehuru de ettåriga skolorna väl knappast få samma nytta av densamma som handelsgymnasierna. Ävenledes finns i sådana fall större möjlighet att för bägge skolorna gemensamt heltidsanställa lärare i praktiska läroämnen. Kommittén återkommer i slutet av detta kapitel till frågan om samorganisation av handelsgymnasierna med andra skolformer.

Nyinjättade handelsgymnasier torde till att börja med få organiseras utan parallellavdelningar. Däråt är ingenting att göra. Vad kommittén främst åsyftat med sitt föregående resonemang har varit att betona, att vid en eventuell utvidgning av handelsgymnaseorganisationen de berörda synpunkterna ej få åsidosättas. Handelsgymnasier kunna aldrig upprättas i samma utsträckning som allmänna gymnasier; de komma i regel alltid att ha stora rekryteringsområden. Helst borde icke ett nytt handelsgymnasium inrättas, förrän närmast liggande handelsgymnasium utrustats med parallellavdelningar. Undantag från denna »regel» torde i ett land med Sveriges utsträckning knappast behöva göras i andra fall, än då avståndet mellan ett planerat nytt handelsgymnasium och närmast liggande gymnasium är mycket stort.

Innan kommittén tar ståndpunkt till frågan om i vilken mån en utvidgning av den nuvarande handelsgymnaseorganisationen bör avse inrättande av parallellavdelningar vid redan nu existerande gymnasier eller inrättande av nya gymnasier, bör uppmärksamhet ägnas åt frågan om var nya handelsgymnasier eventuellt skulle kunna inrättas med hänsyn till den elevtillströmning, som kan förväntas.

II. Beräkning av den förmodade elevtillströmningen vid inrättande av nya handelsgymnasier på vissa orter.

Kommittén har genom en särskild undersökning sökt beräkna elevtillströmningen, om handelsgymnasier skulle inrättas på vissa därför i och för sig tänkbara orter. Kommittén skall nu redogöra för hur denna undersökning lagts och för resultaten av densamma.

Vid denna undersökning, som företogs på ett relativt tidigt stadium av kommitténs verksamhet, lades uppgifter beträffande handelsgymnasierna för läsåret 1946/47 till grund för beräkningarna. Nämda läsår funnos handelsgymnasier på tio orter. Naturligt är, att handelsgymnasierna, såsom framgår av tabell 8, i regel ha stora rekryteringsområden. Av sammanlagt

1 298 elever i de tvååriga kurserna läsåret 1946/47 hade endast 574 sitt hemvist i skolstaden. Gymnasierna hade elever från lägst fyra och högst aderton län. Icke desto mindre kan varje gymnasium anses ha ett *naturligt rekryteringsområde*, bestående av dels handelsgymnasiestaden och ett område kring denna, så närbeläget att lärjungarna därifrån kunna bo i sina hem (inre området), dels ett utanför detta liggande område, som i förhållande till handelsgymnasiestaden är så beläget, att man kan räkna med att personer därifrån, som vilja bedriva handelsgymnasiestudier, med hänsyn till avståndet söka sig till ifrågavarande gymnasium (yttre området).

Kommittén har till en början undersökt, var eleverna i handelsgymnasiernas tvååriga kurser läsåret 1946/47 hade sina hemorter, och har därefter fördelat dem i tre grupper, såsom framgår av följande uppställning (Kalmars handelsgymnasium, som började sin verksamhet först höstterminen 1946, är icke medtaget här. Uppgifterna, som hämtats ur terminskatalogerna, överensstämmer icke helt med de i kap. 4 angivna.)

Handelsgymnasieort	inre området	H e m o r t i			Summa
		yttre området	övriga		
Stockholm	293	12	90	395	
Norrköping	40	8	17	65	
Malmö	131	42	35	208	
Hälsingborg	90	6	21	117	
Göteborg	145	13	104	262	
Örebro	34	4	19	57	
Gävle	51	—	8	59	
Sundsvall	24	19	23	66	
Umeå	9	20	24	53	
Summa	817	124	341	1 282	

Till det *inre området*, som är lätt att fastställa, ha förutom skolorten själv förts sådana orter, varifrån man per järnväg eller buss kan nå skolorten på mindre än en timme. Uppsala har dock förts till Stockholms yttre område. Däremot har det icke varit möjligt att med samma grad av noggrannhet bestämma det *yttre områdets* utsträckning. Avgörandet har fått träffas efter förhållandena i varje särskilt fall, i första hand med hänsyn till kommunikationerna, storleken av vederbörande orter jämförd med handelsgymnasiestadens storlek samt avståndet till andra städer med handelsgymnasium. För vissa städer i Norrland, såsom Umeå, Östersund, Luleå och Boden, vilka tre senare orter bli föremål för undersökning längre fram i detta avsnitt, passa över huvud taget knappast begreppen inre och yttre rekryteringsområde. Skolorna i Norrland ha ofta rekryteringsområden av helt annat omfång än skolorna i södra Sverige. Hela Västerbottens län har ansetts som rekryteringsområde för Umeå.

Vidare har antalet vårterminen 1946 avlagda realexamina inom ifrågavarande nio handelsgymnasieorters inre respektive yttre områden uträknats.¹ Resultatet framgår av följande uppställning:

¹ Praktisk realexamen har icke medräknats, då denna examen icke utgör normal rekryteringsbas för handelsgymnasium.

Handelsgymnasieort	Realexamen avlagd å ort i	
	inre området	yttre området
Stockholm	690	126
Norrköping	257	135
Malmö	440	297
Hälsingborg	291	81
Göteborg	513	206
Örebro	114	44
Gävle	162	—
Sundsvall	63	232
Umeå	76	107
Summa	2 606	1 228

För att icke onödigtvis komplicera utredningen ha icke de realexaminander frånräknats, vilka varit hemmahörande å orter belägna utanför rekryteringsområdet. Med hänsyn till numera rådande möjligheter att genomgå realskola å hemorten eller i ett hemorten förhållandevis närliggande samhälle torde det emellertid endast mera undantagsvis ha förekommit, att examinanderna haft sitt hem utanför gymnasiernas rekryteringsområden.

Efter halvering av talen i första tabellen, vilka därigenom komma att avse medelantalet handelsgymnasieelever i en klass läsåret 1946/47, ha dessa medeltal satts i relation till talen avseende avlagda realexamina vårterminen 1946, varvid följande procentsiffror erhållits:

Handelsgymnasieort	Handelsgymnasieelever i % av antal realexamina	
	Inre området	Yttre området
Stockholm	21	5
Norrköping	8	3
Malmö	15	7
Hälsingborg	15	4
Göteborg	14	3
Örebro	15	5
Gävle	16	—
Sundsvall	19	4
Umeå	6	9

Hade man i stället för inskrivna tagit antalet godkända inträdessökande, hade högre procenttal erhållits; de angivna procenttalen kunna därför betraktas som minimisiffror. Procenttalen i synnerhet för de inre områdena visa med vissa undantag överraskande god överensstämmelse med varandra. Variationerna kunna delvis bero på näringslivets olika struktur inom rekryteringsområdena; om förhållandevis litet merkantil personal sysselsättes inom ett område, så inverkar detta minskande på elevtillströmningen till områdets handelsskolor, och omvänt. De låga procenttalen för Norrköping torde utgöra belägg för att handelsgymnasiet där har för liten kapacitet. Beträffande Umeå hänvisas till vad ovan sagts om svårigheten att angiva rekryteringsområdena för vissa norrländska orter. Det är också möjligt, att även detta gymnasium har för liten kapacitet.

Om genomsnittliga procenttal uträknas med hjälp av summasiffrorna i de båda första tabellerna, får man för inre området 15,7 % och för yttre något över 5 %. Kommittén har i det följande räknat med 15 respektive 5 %.

Omkring två tredjedelar av de tvååriga kursernas elever ha avlagt real-examen, medan återstoden har annan därmed jämförlig utbildning. Man torde kunna utgå från att sistnämnda grupper regionalt rekryteras på samma sätt som den förstnämnda och att vid nyinrättande av ett handelsgymnasium en tredjedel av elevkåren kommer att utgöras av i rekryteringsområdet hemmahörande lärjungar med annan utbildning än realexamen.

Kommittén har grundat den fortsatta beräkningen på antagandet, att vid ett nyinrättat handelsgymnasium elevtillströmningen från rekryteringsområdet procentuellt blir densamma som vid de nu förefintliga gymnasierna, d. v. s. antalet elever kommer att motsvara 15 % av antalet realexamina i det inre området plus 5 % av antalet dylika examina inom det yttre området. Härvid får man bortse från lokala skiljaktigheter i näringslivets inriktning, variationer i fråga om förekomsten av andra skolor, i synnerhet handelsskolor, och andra även irrationella faktorer, som kunna inverka; omständigheter, som i de enskilda fallen kunna vara av stor betydelse. Kommittén har emellertid funnit det vara av värde att med angivna metod försöka bedöma, hur stor elevtillströmningen från rekryteringsområdet kunde beräknas bli, om handelsgymnasier inrättades å ytterligare ett antal orter.

Följande städer, dit det i och för sig kunde vara tänkbart att förlägga statsunderstödda handelsgymnasier (varmed icke är sagt, att det icke skulle kunna finnas andra sådana orter), ha ingått i undersökningen: Jönköping (alternativ Växjö), Kalmar, Kristianstad (alternativ Karlskrona), Halmstad, Borås, Skövde (alternativ Skara), Karlstad, Västerås (alternativ Eskilstuna), Falun, Söderhamn, Östersund, Luleå (alternativ Boden). För var och en av dessa städer har nyssnämnda procenttal av antalet realexamina våren 1946 inom det för ett handelsgymnasium naturliga inre och yttre rekryteringsområdet uträknats. Följande tal, till vilka den årliga elevtillströmningen alltså kan beräknas uppgå, ha erhållits:

Ort	Elevantal		Alternativort	Elevantal	
	Inre området	Hela rekryteringsområdet		Inre området	Hela rekryteringsområdet
Jönköping.....	17	25	Växjö	14	16
Kalmar.....	12	17	Karlskrona	13	20
Kristianstad.....	29	41	Skara	21	27
Halmstad.....	18	20	Eskilstuna.....	10	18
Borås.....	27	29	Boden	16	29
Skövde.....	19	25			
Karlstad.....	22	36			
Västerås.....	21	24			
Falun.....	25	34			
Söderhamn.....	8	14			
Östersund ¹	3	6			
Luleå.....	16	29			

¹ Vårterminen 1946 var antalet avlagda realexamina onormalt lågt. Göres samma beräkning för vårterminen 1947, blir elevantalet 10, varav från inre området 7.

Det bör påpekas, att rekryteringsområdena för dessa städer och för de befintliga handelsgymnasierna äro avgränsade inbördes från varandra, bortsett från att de yttre områdena i några fall skära varandra. Härtill har hänsyn tagits vid beräklandet av elevantalet. Hela Norrbottens län har ansetts som rekryteringsområde för Luleå och Boden. Beräkningarna avse såväl hela som endast det inre rekryteringsområdet, då elevtillströmningen från det yttre området är mer osäker på grund av dels svårigheten att bestämma detta, dels ovissheten om vilken skola den väljer, som i varje fall måste inackordera sig.

Siffrorna torde genomsnittligt sett vara minimisiffror, även fränsett den ökade tillströmning av elever till handelsgymnasierna, som kan förväntas på grund av orsaker, som tidigare behandlats i detta kapitel. Hänsyn har sålunda icke tagits till elevtillströmningen från orter, som ligga utanför de yttre rekryteringsområdena. Till och med om handelsgymnasier skulle upprättas på samtliga ovannämnda orter, falla ändå icke obetydliga områden utanför samtliga rekryteringsområden. Då en utbyggnad av handelsgymnasieorganisationen inom överskådlig tid icke torde kunna få en dylik omfattning, kunna dessa utanför liggande områden få viss betydelse för rekryteringen till nyinrättade gymnasier.

I samband med beräkningen av elevtillströmningen till nya handelsgymnasier kan det vara på sin plats att också beröra den avtappning på elever, som de nuvarande gymnasierna skulle utsättas för i och med inrättandet av nya. En viss föreställning om storleken av denna avtappning kan man få av tabell 8 på s. 41. Vidare framgår av den här ovan på s. 304 intagna tabellen, att 341 av 1 282 elever eller 27 % voro hemmahörande å orter liggande utanför respektive handelsgymnasiums naturliga rekryteringsområden. Högst var procenttalet vid Umeå och Göteborgs handelsgymnasier med 45 % respektive 40 %. Av ifrågavarande i Göteborg studerande handelsgymnasieelever var det helt övervägande antalet från Jönköpings, Hallands, Älvsborgs, Skaraborgs och Värmlands län. Av de 53 eleverna vid Umeå handelsgymnasium voro endast 29 hemmahörande i Västerbottens län, medan 15 kommo från Norrbottens län. Av dessa 29 voro icke mindre än 20 bosatta så långt från Umeå, att de måste inackordera sig i staden.

Vid varje övervägande av frågan om inrättande av ett nytt handelsgymnasium måste det beaktas, hur detta kan beräknas inverka på andra gymnasiers lärjungeantal. Detta gäller såväl de större som de mindre gymnasier. Om nya handelsgymnasier exempelvis skulle inrättas i Jönköping, Halmstad, Borås och Skövde skulle detta säkerligen leda till sådan minskning i elevtillströmningen för Göteborgs handelsgymnasium och indirekt till sådan nackdel för detta gymnasium i organisatoriskt och pedagogiskt hänseende, att inrättandet av nya gymnasier i samtliga eller ens flertalet av angivna städer f. n. måste anses oklokt. Vad förhållandena i övre Norrland beträffar, så skulle otvivelaktigt inrättandet av ett nytt handelsgymnasium i Luleå inverka minskande på elevtillströmningen till gymnasiet i Umeå. Det sistnämnda gymnasiet har emellertid under en följd av år måst avvisa

åtskilliga inträdessökande. Under femårsperioden 1945—1949 var nämligen det totala antalet godkända inträdessökande 261, medan endast 151 kunde beviljas inträde. Med hänsyn härtill och till de särskilda förhållandena i övre Norrland kanske inrättandet av ett nytt handelsgymnasium i Luleå vore försvarbart, men troligen skulle det komma att ha till följd, att utbyggnaden av Umeå handelsgymnasium med en parallellavdelning, vilket under nuvarande förhållanden kunde ske relativt snart, finge skjutas upp till en obestämmd framtid.

III. Frågan om utbyggnad av organisationen.

Kommittén har i första avsnittet av detta kapitel givit uttryck åt den uppfattningen, att en viss försiktig utbyggnad av handelsgymnasieorganisationen under de närmaste åren är motiverad, och har mera förslagsvis angivit ett antal av 1 000 för i första klassen inskrivna elever som den siffra, som man sannolikt bör räkna med under de närmaste åren efter omorganisationen. Utbyggnaden skulle då omfatta ca 10 klassavdelningar. Med stöd av sina föregående överväganden anser kommittén, att en utbyggnad bör avse såväl anordnandet av parallellavdelningar vid redan existerande gymnasier som inrättandet av vissa nya handelsgymnasier.

Då inrättandet av nya handelsgymnasier i varje särskilt fall bör bli beroende på särskild framställning från vederbörande kommun till Kungl. Maj:t och frågan sålunda kommer att bli föremål för prövning i vanlig ordning, anser sig kommittén icke böra direkt föreslå nya handelsgymnasier på vissa orter. Det kunde emellertid möjligen anses som en brist i detta betänkande, om kommittén ej sökte ge något mera direkta anvisningar beträffande den ordning, i vilken utbyggnaden av organisationen bör ske. En plan, som för de närmaste 5—10 åren innebure dels anordnande av parallellavdelningar vid Norrköpings och Örebro handelsgymnasier, eventuellt också vid Gävle och Sundsvalls och ytterligare en parallellavdelning vid Stockholms stads, dels inrättande av nya statsunderstödda handelsgymnasier, förutom i Kalmar och Karlstad, i förslagsvis Kristianstad, Borås, Västerås (alternativt Eskilstuna) samt möjligen i Falun och Luleå, skulle enligt kommitténs mening vara väl avvägd. En ytterligare utbyggnad bör ske först, när erfarenheten tydligt ådagalagt, att större kapacitet vore önskvärd såväl för att möta samhällets behov av handelsgymnasieutbildad arbetskraft som för att bereda plats för de till gymnasierna inträdessökande.

I kap. 17 föreslår kommittén, att av det angivna utbyggnadsprogrammet en del skall realiseras redan från läsåret 1951/52, nämligen anordnandet av parallellavdelning i Norrköping samt beviljande av statsunderstöd till Kalmar och Karlstads handelsgymnasier.

Kommittén föreslår vidare i kap. 17, att handelsgymnasierna till att börja med skola vara kommunala. Det är av vikt, att icke kommunerna på egen hand besluta om inrättande av nya gymnasier och kanske sätta i gång desamma i mer eller mindre outtalad övertygelse om att, när väl gym-

nasiet startats, detsamma nog kommer att ställas under överstyrelsens för yrkesutbildning inseende och så småningom också tilldelas statsunderstöd. Dyligt tillvägagångssätt från kommunernas sida kan leda till fullständig planlöshet vid ordnandet av hela handelsgymnasieorganisationen. Ansökningar om att få nyinrättade handelsgymnasier ställda under överstyrelsens inseende och att för desamma erhålla statsunderstöd böra därför i framtiden i varje fall ingivas i så god tid, att de hinna prövas och avgöras av Kungl. Maj:t, innan vederbörande kommun vidtagit andra åtgärder för gymnasiernas igångsättande än dem, som äro nödvändiga för själva ansökans ingivande.

Kommittén vill för övrigt ifrågasätta, huruvida det i framtiden skall behöva förekomma, att ett nyinrättat handelsgymnasium ställes under överstyrelsens inseende men icke erhåller statsunderstöd. Redan prövningen av ansökan om ställande under inseende bör innebära en ingående prövning av behovet av det planerade gymnasiet, och om sådant behov befinneres föreligga, synas också alla skäl tala för att statsunderstöd skall utgå från och med gymnasiets igångsättande.

IV. Samorganisation med andra skolformer.

Nära sammanhang med de frågor, som tidigare behandlats i detta kapitel, har frågan om lämpligheten av att samorganisera handelsgymnasierna med andra skolformer. De möjliga fall av sådan samorganisation, som kommittén anser sig böra beröra, äro tre, nämligen med de allmänna läroverkens gymnasier, med handelsskolor av annat slag — i synnerhet ettåriga skolor — och slutligen med kommunala lärlings- och yrkesskolor.

Tanken på att bygga in handelsgymnasielinjer i de allmänna läroverkens gymnasier har under de bägge senaste decennierna vid åtskilliga tillfällen tagits upp till diskussion. I mera officiellt sammanhang upptogs den första gången i det Wicksell—Jernemanska betänkandet om tillströmningen till de intellektuella yrkena (SOU 1936:34); den togs också upp av 1936 års studentexamenssakkunniga (SOU 1937:45). I båda betänkanterna rekommenderas, att handelslinjer byggas in i allmänna gymnasier, något som skolöverstyrelsen i sitt remissvar över sistnämnda betänkande ansåg vara en fråga, som borde hänskjutas till en särskild utredning. I ett yttrande 1944 över några av 1940 års skolutrednings betänkanden ställer sig överstyrelsen för yrkesutbildning avvisande till anordningen med inbyggda linjer. Frågan behandlas ingående av skolutredningen i dess betänkande om gymnasiet. Även skolutredningen, som i frågan haft samråd med handelsutbildningskommittén, ställer sig tvivlande men anför följande: »Därest emellertid på en ort särskilda förutsättningar finnas i det lokala intresset, samhällets lärarkrafter och läroverkets möjligheter i övrigt, anser utredningen det icke uteslutet, att en handelslinje skulle kunna inbyggas i det teoretiska gymnasiet. På orter, där dylika förutsättningar

ar enligt myndigheternas prövning anses föreligga, bör medgivande till en sådan linjes upprättande kunna givas, till en början försöksvis.» Rörande utredningens närmare ställningstagande till frågan och dennas tidigare behandling får kommittén hänvisa till utredningens nämnda betänkande (s. 243—254).

Kommittén torde kunna nöja sig med att ganska kortfattat deklarerera sin inställning till frågan om inbyggda handelsgymnasielinjer.

När i den tidigare diskussionen inbyggda linjer förordats, har utgångspunkten alltid eller så gott som alltid varit en helt annan än den, som kommittén finner vara den naturliga, när det gäller inrättandet av nya handelsgymnasier, nämligen samhällets behov av handelsgymnasieutbildad arbetskraft. Frågan om elevtillströmningen till de nuvarande handelsgymnasierna har också endast berörts mera i förbigående. I stället torde motiveringen huvudsakligen ha bestått i mer eller mindre klart uttryckta önskemål att draga över en del av den studerande ungdomen från teoretiska till praktiska utbildningsvägar. Även om det icke alltid direkt utsagts, torde man därvid särskilt ha haft den ungdom i tankarna, som ibland brukar betecknas som »obekvämlig för studier». Att just handelslinjer oftast varit på tal, har säkert haft sin grund i att sådana linjer äro relativt lätta att anordna, då de ej medföra så kostsam anskaffning av undervisningsmateriel och annan utrustning som exempelvis tekniska gymnasielinjer. Måhända har man också haft vissa föreställningar om att en handelslinje rent undervisningsmässigt är lätt att åstadkomma och förmenat, att en sådan skulle skilja sig från övriga gymnasielinjer huvudsakligen genom att viss undervisning infördes i bokföring, stenografi och maskinskrivning och att någon anpassning skedde av undervisningen i främmande språk och geografi. Även en ytlig granskning av de av kommittén framlagda undervisningsplanerna torde visa, hur verklighetsfrämmande en dylik uppfattning är.

Självklart är, att då det gäller inrättandet av inbyggda handelsgymnasielinjer till att börja med samma synpunkter skola anläggas som då det över huvud gäller inrättande av nya handelsgymnasier. Under inga förhållanden böra inbyggda handelslinjer inrättas utanför den plan för utbyggnaden av handelsgymnasieorganisationen, som statsmakterna följa. Om kommitténs resonemang i det föregående av detta kapitel godtages i sina huvudlinjer, framgår därav, hur ringa utrymmet åtminstone för de närmaste 5—10 åren är för inrättande av inbyggda handelsgymnasielinjer. Ett mer eller mindre planlöst inrättande av sådana linjer vid en rad av allmänna läroverk skulle enligt kommitténs mening kunna bli ödesdigert för handelsgymnasieinstitutionens utveckling i vårt land.

Den föreliggande frågan kan under nu anförda förhållanden icke anses ha större proportioner. Kommittén vill dock redovisa för de viktigaste av de mera principiella skäl, kommittén anser tala emot inrättandet av inbyggda handelsgymnasielinjer. Mot dylika linjer, som väl finge förutsättas få endast en avdelning av varje klass, kunna givetvis anföras samma betänkligheter, som kommittén anført beträffande handelsgymnasier med

endast en klassavdelning i varje klass. Eftersom de inbyggda handelsgymnasielinjerna väl endast i undantagsfall kunde räkna med fullt besatta klassavdelningar (jämför förhållandena beträffande de inbyggda handelsrealskolelinjerna), bleve olägenheterna i vissa avseenden ännu mera påfallande än vid de små handelsgymnasierna, exempelvis beträffande materiellens utnyttjande och möjligheterna av att anordna differentiering i klass III.

En av de främsta invändningarna mot inbyggda handelsgymnasielinjer gäller ledningen av skolan. En rektors viktigaste uppgift är ju icke att vara administratör utan att vara pedagogisk ledare för undervisningen vid skolan. En rektor för ett allmänt läroverks gymnasium torde mera sällan samtidigt kunna vara lämplig som pedagogisk ledare av undervisningen vid en handelsgymnasielinje. Denna linje komme lätt att betraktas som ett bihang till skolan i övrigt. Vad som sagts om rektor, kommer delvis också att gälla de lärare vid de teoretiska gymnasielinjerna, som även skulle bestrida undervisning vid handelsgymnasielinjen. Att de nu påtalade missförhållandena skulle bli åtskilligt mera påtagliga, då det gäller yrkesutbildning på gymnasialstadiet än dylik utbildning på realskolestadiet eller ännu mer den praktiska undervisning, som föreslagits för enhetsskolans högre klasser, är uppenbart.

Då det med hänsyn till handelsgymnaseorganisationens omfattning i övrigt icke under några förhållanden skulle finnas utrymme för inbyggda handelsgymnasielinjer annat än vid ett mycket ringa antal allmänna läroverk, anser kommittén, att det icke finns anledning förorda inrättandet av någon dylik linje ens som experiment. Kommitténs ståndpunkt är den, att inrättandet av sådana linjer ingalunda bör eftersträvas utan snarare undvikas.

Beträffande samorganisation av handelsgymnasier med andra skolformer än allmänna gymnasier får kommittén uttala följande. När det gäller samorganisation med handelskolor av annat slag, även lärlings- och yrkeskolor, är det icke fråga om ett inbyggande av handelsgymnasiet i den andra skolformen. Bägge skolformerna ha åtminstone formellt självständig existens. Styrelsen är gemensam i den mening, att styrelsen för den ena skolformen fungerar som styrelse jämväl för den andra. Lokaler och undervisningsmateriel utnyttjas gemensamt, varvid det ankommer på vederbörande huvudman att avgöra, vilken skola som skall anses som ägare. Om bägge skolformerna äro kommunala, ordnas ägareförhållandena lätt; om den ena skolformen är statlig och den andra kommunal, får avtal träffas om fördelningen av gemensamma kostnader.

Bägge skolformerna kunna ha samme rektor, men för att detta skall vara möjligt, fordras givetvis, att vederbörande är kompetent för bägge rektorsbefattningarna. Det får bero på de lokala förhållandena, vilken rektorsbefattning som skall anses som huvudbefattning. I regel torde det vara lämpligast, att befattningen som rektor vid handelsgymnasiet betraktas som huvudbefattning, eftersom handelsgymnasiet är den högre skolformen.

Även lärare kunna i vissa fall anställas gemensamt, och beträffande dessa får det också bero på de lokala förhållandena, till vilken skola huvudbeslutningen skall knytas.

Åtskilliga fördelar kunna vara förbundna med en sammankoppling av ett handelsgymnasium och en ettårig handelsskola. En del av dessa ha berörts i det föregående, t. ex. beträffande utnyttjande av undervisningsmaterielen och anställandet av lärare. I synnerhet torde den ettåriga handelsskolan få fördel av en dylik samorganisation, då den annars lätt blir en alltför liten skolenhet. Den kommer genom samorganisationen under en fullt kompetent ledning och kan i samarbete med handelsgymnasiet anlita facklärare i större utsträckning än annars hade varit möjligt.

En samorganisation av handelsgymnasium icke blott med en ettårig handelsskola med heldagsundervisning utan också med lärlings- och yrkesskola för handel med huvudsakligen aftonundervisning är också tänkbar. Sådan kombination förekommer f. n. i Stockholm och Norrköping. Härigenom blir hela den kommunala handelsundervisningen (med undantag av eventuella handelsmellanskolor) samlad till en institution. I stora städer såsom Stockholm föreligger emellertid uppenbarligen den risken, att rektorn för den samlade skolan ej kan ägna sig åt handelsgymnasiet och undervisningen där i den utsträckning, som måste vara önskvärd, när det gäller en högre skolform. Om så är fallet, torde det vara lämpligare, att särskilda rektorer utses för vardera skolformen. Övriga fördelar av samorganisationen (gemensam undervisningsmateriel, i viss mån gemensamma lärare o. s. v.) komma att bestå.

En kombination av handelsgymnasium med en fullständig kommunal yrkesskola (eventuellt också verkstadsskola), alltså omfattande undervisning icke blott för handel utan också för industri, hantverk och hushåll, under gemensam rektor torde endast under alldeles särskilda förhållanden vara lämplig. Rektorn måste i sådana fall liksom i det i föregående stycke anförda få svårt att ägna sig tillräckligt åt handelsgymnasiets verksamhet. Om en kombination som den nu nämnda kommit till stånd vid inrättandet av ett handelsgymnasium, bör så snart som möjligt särskild rektor för handelsgymnasiet utses.

Kap. 17. Ekonomisk organisation.

I. Gällande bestämmelser och dessas verkningar.

I flera sammanhang har påpekats, att handelsgymnasierna sedan många år kämpat med ekonomiska svårigheter, vilka närmast äro en följd av statsbidragsbestämmelsernas utformning. Dessa bestämmelser äro i dag desamma som vid handelsgymnasiernas inrättande för 37 år sedan, varför det här till en början är påkallat med en redogörelse för tillkomsten av bestämmelserna i fråga.

Den 1908 tillsatta handelsundervisningskommittén (jfr s. 29 ff.) föreslog, att understöd såväl till handelsgymnasier som till de av kommittén föreslagna handelsskolorna och handelsaftonskolorna skulle utgå med tre fjärdedelar av löneförmånerna till de fasta lärarna samt med två tredjedelar av den övriga lärarpersonalens arvoden. Lönen borde beräknas efter av Kungl. Maj:t fastställda normalbelopp och lektor vid handelsgymnasium ha begynnelselönen om 3 500 kr., vilket innebar en mellanställning mellan dåvarande lektorslön (4 000 kr.) och adjunktslön (3 000 kr.) vid de allmänna läroverken.

I sitt yttrande till kommerskollegium över 1908 års kommittés förslag anförde inspektören för de statsunderstödda handelsinstituterna bl. a., att det egentliga felet såväl med de dåvarande som med de av kommittén föreslagna grunderna vore, att man satte en matematisk måttstock på förhållanden av så skiftande och rörlig natur, att de icke läte sig med en sådan mätas. Statsunderstödet belopp borde i främsta rummet bestämmas efter det påvisade behovet och i andra rummet utgå som en uppmuntran för god undervisning, goda lokaler och undervisningsmetoder m. m. samt god skötsel i övrigt. För detta ändamål vore det alldeles nog, att ett maximibelopp bestämdes från statsverkets sida, till vilket endast de allra mest förtjänta kunde hinna. Endast härigenom kunde det undvikas, att en i sig själv rik skola finge lika stort eller större understöd än en i sig själv fattig skola eller — vad som vore ännu värre — att en medelmåttig eller dålig skola på samma sätt gynnades framför en god skola.

Kommerskollegium sade sig icke kunna annat än ansluta sig till den av inspektören för handelsinstituterna omfattade ståndpunkten samt förordade, att kommun eller enskilda skulle bidra med minst en fjärdedel av statsunderstödet. I stort sett kom emellertid kollegiet vid beräkningen av understödsbeloppen i varje särskilt fall till samma resultat som handelsundervisningskommittén.

I 1913 års statsverksproposition (VII huvudtiteln, punkt 27) anförde föredragande departementschefen, att han i fråga om grunderna för statsunder-

stödet i huvudsak anslöte sig till kommerskollegii mening. Vidare framhöll departementschefen, att det torde få anses ligga i sakens natur, att ett maximumbelopp av understöd borde från statens sida bestämmas. Understödet skulle storlek borde lämpas efter varje läroanstalts verkliga behov. Kommun, där handelsundervisningsanstalt åtnjuter statsbidrag, borde själv eller genom enskilda donatorer årligen lämna ett bidrag, motsvarande minst en fjärdedel av statsunderstödet. Emellertid borde härutöver ett årligt bidrag av staten kunna utgå med 500 kr. för varje fast anställd lärare. Den lön utöver adjunktslön, som borde utgå, borde nämligen helt gäldas av statsmedel.

Efter synnerligen livliga diskussioner i kamrarna, som i första kammarens protokoll upptaga 23 och i andra kammarens 25 sidor, biföll riksdagen (skrivelse nr 7, punkt 29) statsutskottets förslag, vilket innebar bifall å propositionen, så vitt den avsåg anslag till handelsgymnasier; dock att bidraget från kommun eller enskilda skulle uppgå till minst en tredjedel av statsunderstödet samt att bidrag med 500 kr. till varje fast lärarens avlöning icke skulle utgå.

I och med att penningvärdet försämrades under och efter första världskriget, visade det sig hur svag och osäker handelsgymnasiernas ekonomiska ställning i själva verket var. Även den oavbrutet fortgående utvidgningen av läroanstalterna bidrog till att skärpa de ekonomiska svårigheterna. Då större delen av gymnasierna saknade egentliga ägare, som hade att bära det ekonomiska ansvaret för verksamheten, och då anslagsgivarna icke åtagit sig några som helst förpliktelser utöver de på förhand fixerade understöd, som beviljats, blev gymnasiernas enda utväg att vända sig till de myndigheter, korporationer eller enskilda, som förut understött läroanstalterna, för att av dem utverka extra understöd.

Kommittén aktar icke nödigt att med siffror närmare belysa handelsgymnasiernas ekonomi under deras tidigare verksamhet. Då kommittén emellertid har tillgång till detaljerade uppgifter rörande Malmö handelsgymnasiums ekonomiska förhållanden sedan läroanstaltens inrättande, må dock följande exemplifiering lämnas till ovanstående allmänna uttalanden. Under åren 1904—1908, då skolan icke åtnjöt statsbidrag, lämnade Malmö stad ett årligt bidrag om 23 000 kr. Driftunderskottet uppgick totalt dessa år till 37 888 kr., vilket belopp till sin helhet uttaxerades av garanterna, d. v. s. medlemmarna av den förening, som ägde gymnasiet. Åren 1909—1916 uppgick statsbidraget till 61 031 kr. och det kommunala bidraget till 37 500 kr., medan den sammanlagda bristen var 58 798 kr., vilket belopp garanterna nödgades erlägga. Åren 1917—1919 erhöll gymnasiet 73 500 kr. i statligt och 24 500 kr. i kommunalt understöd, medan garanterna betalade 17 180 kr. Under åren 1920—1928 uttaxerades inalles 17 925 kr. av medlemmarna i den ägande föreningen.

Den i historiken omnämnda utredningen, som tillsattes inom skolöverstyrelsen, uppger, att till och med skolornas rektorer måste påtaga sig ekonomisk ansvarighet, och det är under sådana förhållanden icke ägnat att förvåna, att utredningen betecknar handelsgymnasiernas ekonomiska ställning som fullkomligt ohållbar.

Som närmare framgår av historiken, föreslogs på grundval av nämnda utredning i propositionen nr 197 till 1921 års riksdag, vilken proposition avlogs av riksdagen, att fyra handelsgymnasier skulle förstättligas och att de två återstående skulle erhålla väsentligt högre statsbidrag än ditintills. Sitt eget yttrande inleder departementschefen med följande principuttalande (s. 25).

Tillkomna genom privat initiativ hava handelsgymnasierna under den tid, de varit i verksamhet, i väsentlig grad varit hänvisade till den hjälp, som på grund av enskilt intresse och enskild offervillighet kunnat komma dem till del. Visserligen hava statsmakterna under de senare åren för handelsgymnasiernas räkning anslagit avsevärda summor, men detta bistånd från det allmännas sida har likväl icke varit tillräckligt för att i fråga om berörda anstalter möjliggöra en utveckling i enlighet med tidens krav eller ens för att bereda dem den tryggade ställning, förutan vilken en nöjaktig rekrytering av deras lärarkår — huvudvillkoret för ett gott resultat av skolornas arbete — måste möta stora svårigheter.

Betänker man, att det för vårt lands näringsliv måste äga den allra största betydelse att, särskilt numera, sedan våra handelsförbindelser med främmande länder blivit allt livligare, äga tillgång till i merkantilt hänseende grundligt skolade arbetskrafter, måste man vid en jämförelse med det sätt, varpå staten sedan många år sörjt för den högre tekniska yrkesutbildningen, säga sig att landets handelsundervisning på motsvarande stadium blivit av det allmänna eftersatt, ja, det torde i själva verket vara utan motstycke i något annat land med ett ordnat undervisningsväsende, att en för landets materiella välstånd så viktig gren av undervisningen som den nu ifrågavarande från statsmakternas sida röner så jämförelsevis föga av intresse och stöd som hos oss hittills varit förhållandet. Givetvis innebär det på detta liksom på övriga undervisningsområden en fördel att i begynnelsen, och innan ännu tillräckliga erfarenheter vunnits, överlämna åt det enskilda initiativet att liksom treva sig fram, att fritt göra sina försök för att utrona vad som bör behållas och vad som bör förkastas, och jag vill alldeles icke förneka, att det arbete, som härutinnan blivit utfört, haft och fortfarande har sina mycket stora förtjänster, men i längden torde staten, för så vitt den undervisning, varom fråga är, över huvud äger allmänt intresse, icke vara betjänt med ett sådant sakernas tillstånd. För eller senare kommer den tidpunkt, då ett statsingripande är av nöden för ävägbringande av den fasta organisation, de enskilda var för sig verkande krafterna icke mäktat åstadkomma. För vår högre handelsundervisnings vidkommande, i den mån densamma uppbäres av handelsgymnasierna, synes, av allt att döma, denna tidpunkt redan hava inträtt.

Vad föredragande departementschefen sålunda anförde 1921 har allttjämt aktualitet, och handelsutbildningskommittén kan för sin del ansluta sig till uttalandet.

Kommittén får härefter övergå till att redogöra för statsmakternas ställningstaganden i fortsättningen till handelsgymnasiernas anslagsfråga. Till och med budgetåret 1934/35 utgick ett ordinarie anslag och på extra stat ett anslag till förhöjda understöd åt handelsgymnasier. De båda anslagen, som sammanfördes från och med budgetåret 1935/36, utgingo sammanlagt med följande belopp.

	Kronor		Kronor
1922	285 000	1930/33.....	274 500
1923/27.....	255 000	1933/36.....	255 000
1927/30.....	270 000		

Den 1933 vidtagna anslagssänkningen utgjorde ett led i de besparingsåtgärder, som påkallades av den rådande ekonomiska krisen.

I sina petita för budgetåret 1936/37 hemställde skolöverstyrelsen, att anslaget måtte höjas med 19 500 kr. till 274 500 kr. Departementschefen fann, att här föreläge ett starkt behov av ökat understöd från det allmännas sida, men föreslog, att anslaget skulle ökas med endast 10 000 kr. Riksdagen beviljade emellertid det av skolöverstyrelsen föreslagna beloppet.

För budgetåret 1937/38 höjdes anslaget med 17 500 kr. för att behovet av parallellavdelningar vid vissa gymnasier skulle kunna tillgodoses. Beloppet utgjorde tre fjärdedelar av den beräknade kostnaden härför, sedan i form av terminsavgifter inflytande inkomster frånräknats.

För budgetåret 1938/39 föreslog Kungl. Maj:t, att 330 900 kr. skulle anvisas. Höjningen avsåg med 12 600 kr. inrättandet av ett handelsgymnasium i Umeå samt med 13 500 kr. resp. 4 000 kr. inrättandet av gymnasier i Sundsvall och Gävle samt föranleddes i övrigt av dels en ny parallellavdelning vid en skola, dels ny lönereglering för lärarpersonalen vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter. Den föreslagna ökningen utgjorde 75 % av de nytillkommande kostnaderna, utom såvitt gällde anslag till ett gymnasium i Gävle, vilken skola föreslogs få ett något reducerat understöd. Det må nämnas, att departementschefen vid behandlingen av frågan om anslag till denna skola fäste uppmärksamheten på att gällande författning icke förutsatte såsom någon ovillkorlig regel, att statens bidrag skulle utgöra tre fjärdedelar av ifrågakommande kostnader, utan att ett statsbidrag av denna storlek i själva verket vore ett maximibidrag. Riksdagen uttalade beträffande frågan om understöd till gymnasier i Sundsvall och Umeå, att den visserligen ingenting i och för sig hade att erinra mot att understöden till de båda handelsgymnasierna i enlighet med departementschefens förslag utginge med normala belopp. Det syntes emellertid riksdagen lämpligt att till en början och innan gymnasierna trätt i full verksamhet iakttaga en viss försiktighet vid medelsanvisningen. Tillfälle borde också beredas vederbörande landsting att — vilket riksdagen funne rimligt — ekonomiskt intressera sig för verksamheten. På grund härav ville riksdagen medgiva ett bidrag av 10 000 kr. till ett vart av de tillärnade handelsgymnasierna i Umeå och Sundsvall. — Då riksdagen å andra sidan medgav, att statsbidraget till läroanstalten i Gävle bestämdes till 7 000 kr. och i övrigt icke ändrade förslaget, upptogs anslaget till 327 800 kr.

För budgetåret 1939/40 höjdes anslaget med 51 100 kr. till 378 900 kr. Ökningen föranleddes av utvidgning av läroanstalterna i Umeå och Sundsvall och ändring av den gällande minimigränsen för befrielse från eller nedsättning i terminsavgifterna i den tvååriga kursen från 15 till 30 procent av det belopp, vartill avgifterna uppgått, om samtliga lärjungar i kursen erlagt fulla avgifter, samt innebar vidare tillgodoseende av en framställning från Göteborgs handelsgymnasium, att statsbidrag måtte utgå till två redan 1936 inrättade parallellavdelningar. Genom kungörelsen den 12 maj 1939 (nr 168) ändrades bestämmelserna i 1938 års kungörelse om avgiftsindring i den tvååriga kursen i enlighet med det ovan sagda.

Vid anslagsfrågans behandling i 1940 års statsverksproposition (punkt 185) anförde departementschefen bl. a., att mycket talade för att läget för handelsgymnasierna vore svårare då än vid anslagsminskningen år 1933. Skolornas verksamhet hade under de gångna åren utvidgats, och de kostnader, som icke täckts av de statliga och kommunala understöden, hade tårt på eventuellt förefintliga reserver. Flera av handelsgymnasierna redovisade underskott, och ekonomien vid ett par av dem tyngdes av skulder från tidigare år. Departementschefen nödgades dock föreslå en reducering av anslaget. På grund av det statsfinansiella läget sänktes anslaget till 349 700 kr. I anslutning härtill bestämdes, att procenttalet för lindring av elevavgifterna åter skulle utgöra 15. — För budgetåret 1941/42 utgick anslaget med oförändrat belopp.

Med hänsyn till införandet av värtjänstutbildning vid handelsgymnasierna och dessas svåra ekonomiska förhållanden föreslog skolöverstyrelsen för budgetåret 1942/43 en höjning av anslaget med 35 000 kr. Överstyrelsen framhöll bl. a., att av de nio gymnasierna Stockholms handelsgymnasium syntes ha den mest ansträngda ekonomien. Gymnasiet hade haft underskott på respektive 31 200 och 49 900 kr. för läsåren 1939/41, och den beräknade staten för 1941/42 slutade med ett underskott på 50 167 kr. Det vore överstyrelsen bekant, att under trycket av den alltmer växande ekonomiska bördan farhågor yppats för att huvudmannen skulle nödgas frångå målsmanskpet. — Rektorerne vid handelsgymnasierna hemställde om bifall till överstyrelsens förslag och framhöllo bl. a., att nyanskaffningen av skriv- och räknemaskiner och dylikt nästan helt inställts.

Ur departementschefens eget anförande må följande citeras.

Från handelsgymnasierna inhämtade uppgifter rörande besparingsåtgärder utvisa, att gymnasierna sökt pressa ner sina utgifter så långt de ansett rimligen kunna ske. I allmänhet ha sparsamhetssträvandena gått ut över medlen för materiel, vilka på många håll nedskurits till vad som torde kunna betraktas som minimum. Bland mera speciella besparingsåtgärder må nämnas: uppehållande av vakant tjänst med vikarie, minskning av extra ordinarie lärares timlöner, förklarad undervisningsplan, minskning av arvoden för rättning av skrivingar, avstängning av specialsalar. Av de erhållna uppgifterna har jag — även om någon direkt jämförelse med förhållandena vid t. ex. de allmänna läroverken icke kunnat göras — fått den uppfattningen, att handelsgymnasierna gjort allvarliga bemödanden att hålla utgifterna nere genom besparingsåtgärder.

Enär alltså några nya kostnadsminskande åtgärder av större betydelse icke gärna torde kunna vidtagas vid handelsgymnasierna, i varje fall icke utan genomgripande organisationsändring, men skolornas utgifter — delvis till följd av statens åtgöranden, såsom den automatiska ökningen av de ordinarie lärarnas löner och värtjänstutbildningen — avsevärt stigit, anser jag mig icke kunna undgå att föreslå ökning av detta anslag. Ställningen vid ett par av handelsgymnasierna har under flera år visat stort underskott, vilket drivit läroanstalterna att begära tillstånd till höjning av elevavgifterna, vilka enligt vederbörande kungörelse må utgöra högst 200 kronor per läsår i den tvååriga kursen, och att mottaga ett onormalt stort antal elever. Det må framhållas, att denna art av yrkesutbildning icke är ett rent lokalt intresse utan att handelsgymnasiernas elever till mycket stor del komma från annan ort än gymnasiestaden. Vid övervägande av det belopp, varmed anslaget torde böra höjas, anser jag mig dock icke kunna tillstyrka ett så

stort belopp som det av skolöverstyrelsen ifrågasatta utan föreslår en höjning med endast 20 000 kronor, eller, för avrundning av anslagets slutsumma, 20 300 kronor. Härvid har jag räknat med att en ytterligare höjning av terminsavgifterna torde bli nödvändig vid åtskilliga av handelsgymnasierna. Det synes dock obilligt att låta av nuvarande krisförhållanden föranledda merkostnader till alltför stor del bäras av skolornas elever.

I enlighet med förslaget anvisade riksdagen 370 000 kr.

Handelsgymnasiernas styrelser anhöllo, att anslaget för budgetåret 1943/44 måtte höjas med 45 000 kr., d. v. s. 75 % av den brist, som beräknades uppstå. Departementschefen yttrade, att han av statsfinansiella skäl vore nödsakad att avstyrka en anslagshöjning. Anslaget upptogs liksom för påföljande budgetår med oförändrat belopp.

För budgetåret 1945/46 bestämdes anslaget till 409 000 kr. Höjningen hänförde sig till inrättandet av Stockholms stads handelsgymnasium och en utvidgning av Sundsvalls handelsgymnasium.

Överstyrelsen för yrkesutbildning hemställde för nästföljande budgetår om ytterligare höjning av anslaget med 76 000 kr. att användas till a) löneförbättring för timlärare (29 700 kr.), b) ökat understöd till handelsgymnasiet i Gävle (5 500 kr.), c) utvidgning av Stockholms stads handelsgymnasium (4 000 kr.), d) återbesättande och inrättande av vissa tjänster vid gymnasierna i Malmö, Hälsingborg och Göteborg (15 800 kr.), e) inrättande av två ordinarie tjänster samt en ytterligare parallellavdelning vid Stockholms handelsgymnasium (9 000 kr.), f) anordnande av ett handelsgymnasium i Kalmar (12 400 kr.). I fråga om punkt a) framhöll överstyrelsen, att handelsgymnasiernas timlärare åtnjöt avsevärt lägre ersättning än timlärarna vid de allmänna läroverken.

Departementschefen, som sade sig icke vara beredd att förorda inrättandet av ett handelsgymnasium i Kalmar, tillstyrkte förslaget, såvitt det avsåg ökat understöd till Stockholms stads och Gävle handelsgymnasier, men ansåg sig i övrigt icke kunna tillstyrka en höjning av anslaget med mer än 11 500 kr. I enlighet härmed anvisade riksdagen 430 000 kr. Å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1946/47 anvisades ytterligare 29 500 kr. såsom bidrag till gäldande av de merkostnader, som den 1946 beslutade provisoriska regleringen av statstjänstemännens löneförmåner kommit att föranleda.

För budgetåret 1947/48 bestämdes anslaget till 505 000 kr. Ökningen avsåg med 33 500 kr. löneförbättring för timlärare, med 11 700 kr. inrättandet av nya klassavdelningar och med 29 800 kr. merkostnader, som den allmänna regleringen av statstjänstemännens löneförmåner beräknades medföra. Å tilläggsstat II till riksstaten för samma budgetår anvisades 35 000 kr., utgörande bidrag till förut icke beräknade merkostnader för avlöning av ordinarie och extra ordinarie ämneslärare i anledning av den från och med den 1 juli 1947 genomförda löneregleringen för statstjänstemännen.

För budgetåret 1948/49 höjdes anslaget till 588 000 kr. Av ökningen utgjorde 35 000 kr. ytterligare bidrag för reglering av lönerna till ordinarie

och extra ordinarie lärare (motsvarande vad som anvisats på tilläggsstat för nästföregående budgetår), 42 000 kr. avsåg att möjliggöra en reglering av timlärararvodena i anslutning till regleringen av timlärararvodena vid de allmänna läroverken, medan återstående belopp hänförde sig till den fortsatta utbyggnaden av Stockholms stads handelsgymnasium. Å tilläggsstat II ha ytterligare 70 000 kr. anvisats för reglering av timarvodena i anslutning till den omreglering, som från ingången av budgetåret 1948/49 ägt rum i fråga om timarvodena vid civila och militära skolor.

Anslaget har för budgetåret 1949/50 fastställts till 680 000 kr. Av höjningen avse 70 000 kr. nyss nämnd reglering av timarvoden samt återstoden bidrag till det nyinrättade Göteborgs stads handelsgymnasium med aftonundervisning och bidrag till kostnaden för löneklassuppflyttningar för ordinarie och extra ordinarie lärare.

I 1950 års statsverksproposition har anslaget upptagits till 680 500 kr.

Redan före omorganisationen av de högre handelsinstituten till handelsgymnasier fastställdes anslagen efter det för varje år föreliggande behovet med hänsyn till varje instituts ekonomi. Understödet till varje skola utgjordes av en klumpsumma, och det kunde icke sägas, att en viss fixerad del därav avsåg bidrag till lärarlöner och en annan del bidrag till vissa andra utgifter. Detta system sanktionerades av 1913 års riksdag.

Under senare år ha statsmakterna, till skillnad från vad som tidigare varit fallet, i regel som beräkningsgrund för statsbidraget — i den mån nu sådant erhållits — tillämpat principen, att 75 % av tillkommande nya utgifter skola utgå av statsmedel, sedan eventuellt ökade inkomster i form av terminsavgifter vid utvidgning av en läroanstalt frånräknats. Genom att gå tillbaka till propositioner och petitaskrivelser kan man för senare år i huvudsak klarlägga de ökade statsbidragens ändamål. Då bidraget till varje gymnasium emellertid icke är specificerat eller utgår enligt vissa i författningens väg fastställda normer, är det naturligt, även såvitt avser under senare år tillkomna bidragsökningar, att viss osäkerhet lätt uppstår rörande vilka gymnasiernas utgifter statsbidraget avser.

Beträffande i botten liggande statsunderstöd går det icke ens att påstå, att de avse vissa bestämda utgifter. Detta har inneburit olika behandling av gymnasierna på så sätt, att vissa gymnasier kunnat avlöna sina ordinarie ämneslärare med högre lön än adjunktslön, medan i andra fall så ej varit möjligt.

Kommittén har emellertid icke ansett erforderligt att försöka utreda, i vad mån dylika ojämnheter föreligga gymnasierna emellan, särskilt som kommittén föreslår, att nu gällande statsbidragssystem slopas. Det må emellertid påpekas, att systemet varit ägnat att skapa osäkerhet hos både de ansvariga myndigheterna och skolorna själva i fråga om vilka slag av utgifter som bidrag tidigare utgått till samt vilka handlingslinjer som i fortsättningen böra följas vid understödets beräkning.

Även i andra hänseenden har bidragsreglernas utformning medfört olägenheter rent tekniskt och jämväl inverkat oförmånligt på läroanstalternas ekonomi.

Handelsgymnasium, som vill komma i åtnjutande av statsbidrag, har att senast den 15 maj varje år inkomma med ansökan därom. Dylik ansökan avser emellertid närmast följande budgetår eller med andra ord fördelningen av redan av riksdagen beviljat anslag. Däremot inge gymnasierna endast i undantagsfall framställningar om understöd för det budgetår som följer efter det närmast kommande.

De av Kungl. Maj:t föreslagna anslagsbeloppen grunda sig på de beräkningar, som överstyrelsen för yrkesutbildning har att avge före den 1 september.

Under senare år ha såväl de heltidsanställda lärarnas som timlärarnas löner i samband med den allmänna löneutvecklingen successivt justerats uppåt. Överstyrelsen måste emellertid i sina beräkningar utgå från de bestämmelser om löner och tillägg därå, som gälla vid framställningarnas avgivande. Detta har för handelsgymnasiernas vidkommande lett till en eftersläpning i fråga om utfåendet av bidrag till de ökade utgifterna för löner och arvoden, och det har under senare år inträffat, att när gymnasierna väl fått sina understöd ökade, för att de skulle kunna utbetala löner enligt en viss författning, nya bestämmelser innebärande ytterligare höjda löner redan ha trätt i kraft. Då gymnasierna äro skyldiga att avlöna de ordinarie lärarna med adjunktslön och realiter även i övrigt måste följa med i löneutvecklingen, följer härav, att gymnasierna måste anlita andra vägar för att täcka kostnadsökningarna. Som framgår av det föregående, har dock sedan budgetåret 1946/47 medel för täckande av dylika utgifter för ett pågående läsår i viss utsträckning anvisats å tilläggsstat.

Den omständigheten, att uppskattningen av anslagets storlek för ett kommande budgetår måste göras med hänsyn tagen endast till sådana utgifter, som äro kända, har också medfört, att gymnasierna icke fått statsunderstöd till andra opåräknade utgifter, som kunnat träffa ett visst gymnasium. Måste vikarie anställas för en lärare, har bidrag sålunda icke erhållits till bestridande av därav föranledda extra kostnader. Om en lärare är sjuk någon längre tid, kan detta betyda en stark påfrestning på skolans ekonomi. I allmänhet synas dock skolorna icke ha behövt vidkännas större utgifter av detta slag. Som ett exempel må dock nämnas, att vid Stockholms handelsgymnasium var läsåren 1945—1947 en ordinarie lärare helt och en annan delvis tjänstledig på grund av sjukdom; enbart den förstnämndes sjukdom medförde en extra utgift om ca 14 000 kr.

Icke heller erhöles bidrag av statsmedel till bestridande av de utgifter, i några fall avsevärda, som skolorna hade för avlönande av vikarier för lärare, som under kriget fullgjorde beredskapstjänst.

Handelsgymnasiernas alltmer försämrade ekonomi har under senare år tvingat dem att vidta extraordinära åtgärder för att kunna ernå balans mellan inkomster och utgifter. De enskilda gymnasierna ha måst hos Kungl.

Må det anhållas om rätt att uttaga allt högre avgifter av eleverna. Som förut nämnts må enligt 1938 års statsbidragskungörelse terminsavgiften i den tvååriga kursen uppgå till högst 200 kr. för år. Stockholms handelsgymnasium fick redan för läsåret 1941/42 rätt att fastställa avgiften till 250 kr., vilket belopp för påföljande läsår höjdes till 300 kr. För läsåret 1942/43 fingo sex gymnasier rätt att höja avgifterna till 250 kr. Beträffande avgifternas nuvarande storlek hänvisas till s. 35.

Gymnasierna ha vidare försökt att på olika sätt hålla utgifterna nere. Enligt uppgifter som inhämtats från skolorna, synas dessa besparingsåtgärder på ett mindre lyckligt sätt ha gått ut över undervisningsmaterielens standard. Moderna kontorsmaskiner ha icke kunnat anskaffas i behövlig utsträckning, äldre skrivmaskiner ha icke kunnat utbytas mot nya, antalet skrivmaskiner har varit för litet o. s. v. Sålunda uppger Norrköpings handelsgymnasium, att någon nyanskaffning av undervisningsmateriel icke, fränsett en del kartor, kunnat förekomma under 1940-talet. Malmö handelsgymnasium har meddelat, att skolan måst avstå från önskvärd komplettering av referensbiblioteket och från bl. a. nyanskaffning av moderna räknemaskiner för demonstration och användning därjämte å rektorsexpeditionen. Andra gymnasier ha lämnat liknande uppgifter.

Vidare ha gymnasierna för att begränsa utgifterna nödgats anlita timlärare i en oproportionerligt stor och för undervisningens behöriga gång mindre lämplig utsträckning. Läsåret 1937/38 omhänderhade, som förut nämnts, timlärare 50,1 % av det sammanlagda antalet undervisningstimmar, vilket procenttal sedermera stigit successivt och under läsåret 1946/47 uppgick till icke mindre än 60,7 %.

Vissa gymnasier ha även sökt minska sina utgifter genom att icke återbesätta ledigblivna befattningar för ordinarie lärare utan i stället uppehålla tjänsterna med vikarier.

Ytterligare ha en del gymnasier intagit ett onormalt stort antal elever i de olika klassavdelningarna. Kommittén har icke ansett sig ha anledning att göra någon utredning om hur mycket sådana åtgärder betytt för att täcka eljest uppstående driftunderskott men vill som ett exempel anföra följande. Malmö handelsgymnasium har under läsåren 1939/47 i elevavgifter för elever, som överstigit det normala antalet i en klass, nämligen 30, uttagit 44 500 kr. från första klassen i den tvååriga kursen och från den ettåriga kursen, d. v. s. i genomsnitt 5 562 kr. per år. Detta innebär, att om icke denna utväg anlåtats, skulle de medel, som bilda skolans reservfond om ca 30 000 kr. per den 1 juli 1948, ha förbrukats och därjämte även en del av insatskapitalet för täckande av uppkommande brist.

Emellertid ha besparingsåtgärder av olika slag, å ena sidan, samt förhöjda terminsavgifter vid de enskilda gymnasierna, å andra sidan, icke varit tillräckliga för att täcka de stigande utgifterna.

Det måste dock ihåggas, att förklaringen till gymnasiernas dåliga ekonomi är att söka icke endast i förhållanden, som inträffat under de sista tio åren utan delvis ligga betydligt längre tillbaka i tiden; redan det för-

slag till omorganisation, som framlades vid 1921 års riksdag, föranleddes som nämnts huvudsakligen av handelsgymnasiernas ekonomiska situation.

Från och med budgetåret 1937/38 har statsunderstödet successivt ökats, därvid det emellertid måste ihågkommas, att ökningen helt hänför sig till inrättandet av nya gymnasier eller sammanhänger med de löneregleringar, som genomförts, bortsett från att en mindre del avser understöd till vissa tidigare inrättade parallellavdelningar, som ditintills drivits utan statsbidrag.

Som nämnts har under senare år statsunderstödet utgått med 75 % å nytillkommande lönekostnader. Då vederbörande kommun är skyldig att garantera resterande 25 %, ha sålunda t. ex. timlärarnas förbättrade avlöningsförmåner icke skärpt de ekonomiska svårigheterna. I och med att penningvärdet försämrades, stego å andra sidan utgifterna för bränsle, administration m. m. Budgetåret 1938/39 uppgingo utgifter av annat slag än lärarlöner till 151 528 kr. men hade budgetåret 1947/48 stigit till omkring 250 000 kr. Till dessa kostnadsfördyringar har i stort sett icke något statsunderstöd utgått. Samtidigt minskades realvärdet av kapitaltillgångarna, i den mån sådana finnas, medan avkastningen på kapitalet på grund av det låga räntevärdet varit förhållandevis blygsam.

De angivna omständigheterna gjorde, att de enskilda läroanstalterna råkade i en mycket prekär situation, eftersom vederbörande kommuner endast förbundit sig att betala 33 $\frac{1}{3}$ % av statsbidraget — om än de i flera fall i realiteten betalade mer. Beträffande övriga skolor nödgades huvudmannen, d. v. s. kommunen, tillskjuta en allt större del av kostnaderna för verksamheten.

Redan i början av 1930-talet utgjorde det kommunala bidraget över 40 % av statsbidraget samt för budgetåren 1938/39, 1941/42, 1944/45 och 1947/48 resp. 52, 54, 52 och 58 %.

Kommittén har ansett lämpligt att för varje gymnasium för sig illustrera den nu gjorda framställningen tabellariskt. Av tabell 33 framgår bl. a. i absoluta och procentuella tal, hur stor del statens och kommunens bidrag samt lärjungeavgifterna utgjort av de totala kostnaderna, ävensom hur stort statsbidraget per lärjunge varit under budgetåren 1938/39, 1941/42, 1944/45 och 1947/48.

Vidare ha i tabell 34 mera detaljerat redovisats de olika gymnasiernas ekonomiska förhållanden för budgetåret 1947/48.

Statsbidraget för lärjunge uppgick sålunda till resp. 257, 257, 242 och 320 kr. under de i tabellen avsedda budgetåren. Som en jämförelse må det nämnas, att statsbidraget per lärjunge under budgetåren 1923/24, 1926/27, 1929/30, 1932/33 och 1935/36 uppgick till resp. 343, 332, 315, 302 och 240 kr.

För budgetåret 1947/48 uppgingo enligt riksräkenskapsverkets budgetredovisning de faktiskt utbetalda statsbidragen per elev till 418 kr. vid de kommunala flickskolorna och till 463 kr. vid de praktiska mellanskolorna, bortsett från bidrag till hälsovården vid dessa skolor.

**Tabell 33. Ekonomiska uppgifter rörande de statsunderstödda handels-
gymnasierna.**

Budgetår	Utgifter kr.	Statsbidrag		Kommunalt bidrag ¹		Lärjunge- avgifter		Övriga inkoms- ter kr.	Stats- bidrag per elev kr.
		kr.	%	kr.	%	kr.	%		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Stockholms handelsgymnasium</i>									
1938/39	171 559	69 000	40·2	45 459	26·5	57 100	33·8	—	242
1941/42	204 395	70 000	34·2	62 495	30·6	71 900	35·2	—	289
1944/45	236 457	79 431	33·6	60 104	25·4	96 225	40·7	697	248
1947/48	263 744	100 700	38·2	65 894	25·0	97 150	36·8	—	317
<i>Stockholms stads handelsgymnasium</i>									
1945/46	76 323	32 000	41·9	34 423	45·1	9 900	13·0	—	271
1947/48	138 106	47 700	34·5	71 281	51·6	19 125	13·9	—	233
<i>Norrköpings handelsgymnasium</i>									
1938/39	53 970	27 600	51·1	9 200	17·0	12 288	22·8	900	358
1941/42	58 340	28 200	48·3	9 400	16·1	15 150	26·0	2 769	328
1944/45	64 188	29 000	45·2	9 667	15·1	21 732	33·9	2 504	302
1947/48	72 063	37 100	51·5	13 867	19·2	18 393	25·5	2 251	442
<i>Malmö handelsgymnasium</i>									
1938/39	112 588	53 100	47·2	17 700	15·7	37 975	33·7	—	235
1941/42	115 532	53 000	45·9	17 667	15·3	41 575	36·0	1 294	226
1944/45	131 376	55 000	41·9	18 333	14·0	55 700	42·4	2 343	221
1947/48	170 888	73 300	42·9	24 433	14·3	68 588	40·1	—	272
<i>Hälsingborgs handelsgymnasium</i>									
1938/39	72 113	37 000	50·9	12 333	17·0	23 220	31·9	33	264
1941/42	79 440	37 000	46·6	18 833	23·7	23 540	29·6	67	257
1944/45	82 722	39 400	47·6	15 633	18·9	26 675	32·2	96	270
1947/48	100 737	49 200	48·8	16 400	16·3	30 425	30·2	16	344
<i>Göteborgs handelsgymnasium</i>									
1938/39	209 431	87 100	41·6	26 400	12·6	74 610	35·6	5 288	244
1941/42	236 919	92 000	38·8	28 000	11·8	82 360	34·8	6 518	256
1944/45	244 157	94 000	38·5	29 000	11·9	98 190	40·2	10 699	250
1947/48	298 403	122 800	41·2	40 934	13·7	123 878	41·5	11 982	302
<i>Örebro handelsgymnasium⁵</i>									
1938/39	54 400	27 000	49·6	14 000	25·7	13 400	24·7	—	355
1941/42	58 741	27 000	46·0	14 000	23·8	16 100	27·4	—	342
1944/45	59 072	27 600	46·7	14 200	24·0	17 400	29·5	—	337
1947/48	66 168	33 300	50·3	16 100	24·3	16 625	25·1	—	432
<i>Gävle handelsgymnasium</i>									
1938/39	53 508	7 000	13·1	31 556	59·0	5 920	11·1	9 032	135
1941/42	41 882	7 500	18·6	19 387	46·3	6 580	15·7	8 415	132
1944/45	46 151	11 000	23·8	24 918	54·0	7 020	15·2	3 213	180
1947/48	56 796	19 100	33·6	28 496	50·2	6 655	11·7	2 545	324
<i>Sundsvalls handelsgymnasium</i>									
1938/39	20 884	10 000	47·9	5 284	25·3	5 600	26·8	—	303
1941/42	35 334	17 500	48·9	8 334	23·4	9 950	27·7	—	292
1944/45	40 077	18 215	45·5	10 162	25·4	11 700	29·1	—	268
1947/48	61 158	31 650	51·8	15 333	25·1	14 175	23·1	—	487

Budgetår	Utgifter kr.	Statsbidrag		Kommunalt bidrag		Lärjunge- avgifter		Övriga inkomster kr.	Stats- bidrag per elev kr.
		kr.	%	kr.	%	kr.	%		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>Umed handelsgymnasium</i>									
1938/39	22 544	10 000	44.4	8 539	37.9	4 005	17.7	—	323
1941/42	36 097	17 500	48.5	11 897	33.0	6 700	18.5	—	350
1944/45	38 105	18 346	48.1	12 409	32.6	7 350	19.3	—	346
1947/48	49 950	22 400	44.8	21 625	43.3	5 925	11.9	—	431
<i>Samtliga statsunderstödda handelsgymnasier</i>									
1938/39	771 597	327 800	42.5	170 471	22.1	234 118	30.3	—	257
1941/42	867 180	349 700	40.3	190 063	21.9	273 855	31.6	—	257
1944/45	942 305	371 922	39.5	194 426	20.6	341 992	36.3	—	242
1947/48	1 278 013	537 250	42.0	314 363	24.6	400 939	31.4	—	320
<p>¹ För Stockholms handelsgymnasium avses här dels bidrag från Stockholms grosshandels-societet med resp. år 45 459, 62 495, 34 104, 37 428 kr., dels bidrag från kommunen med 26 000 kr. 1944/45 och 28 466 kr. 1947/48. — ² Därav från pensionsfondens kapital 842 kr. — ³ Därav från pensionsfondens kapital 1 068 kr. — ⁴ Dessutom ha för täckande av brist från föregående år 40 000 kr. överförts från grundfonden. — ⁵ För Örebro handelsgymnasium ingår, förutom bidrag från kommunen, bidrag från Örebro läns landsting med 5 000 kr. resp. år.</p>									

Kommittén har även låtit uträkna, hur stora statens motsvarande utgifter voro för de allmänna och högre tekniska läroverken. Kostnaden var 760 resp. 1 070 kr., därvid stipendier icke medräknats och icke heller vissa andra mindre utgiftsposter, vilka måst utelämnas, då det icke kunnat fastställas hur stor del därav, som belöper sig på allmänna resp. tekniska läroverk.

Kommittén får härefter anlägga följande principiella synpunkter på det statsbidragssystem, som fastställdes 1913.

I 1913 års kungörelse om statsunderstöd stadgades, att de ordinarie lärarna skulle avlönas med minst samma belopp som läroverksadjunkter och att terminsavgifterna i den tvååriga kursen skulle få uppgå till visst högsta belopp. Till dessa bestämmelser kommer enligt 1938 års kungörelse föreskrift, att ordinarie och extra ordinarie lärartjänst skall regleras för pension och att gymnasium skall vara skyldigt att ha ordinarie ämneslärare anställda till minst det antal, som överstyrelsen för yrkesutbildning bestämmer. Realiter ha gymnasierna även i fråga om andra lärarkategorier än ordinarie ämneslärare i stort sett varit nödsakade att följa med i den allmänna löneutvecklingen. Kostnader av annat slag än löner och arvoden kunna visserligen i någon mån begränsas genom iakttagande av sparsamhet men äro på det hela taget icke reglerbara.

Kungörelsens bestämmelser innebära sålunda, å ena sidan, att staten såsom villkor för statsunderstöd uppställt föreskrifter, som binda skolorna såväl i fråga om inkomster genom terminsavgifter som i fråga om utgifter, medan å andra sidan staten icke lämnat någon som helst garanti för

Tabell 34. Detaljerade ekonomiska uppgifter rörande de statsunderstödda handelsgymnasierna för budgetåret 1947/48.

Siffrorna äro avrundade till hela kronor.

1	Utgifter																	
	Inkomster										Löner och arvoden					Förbrukningsartiklar, undervisningsmateriel o. d.	Övriga	Summa
	Bidrag av		Lärjungeavgifter	Övriga	Summa	Ord. lärare + pensioner	Extra lärare o. timlärare	Bib. hote- karie m. fl.	Bettjänst utom städerskor	Lyse, bränsle, rengöring	Förbrukningsartiklar, undervisningsmateriel o. d.	Övriga	Summa					
2	3	4												5	6	7	8	9
Handels- gymnasium	Staten	Kom- munen	Lands- tinget	Lär- junge- av- gifter	Öv- riga	Summa	Ord. lärare + pen- sioner	Extra lärare o. tim- lärare	Bib- hote- karie m. fl.	Bettjänst utom stä- derskor	Lyse, bränsle, rengöring	Förbruk- nings- artiklar, undervis- ningsma- teriel o. d.	Övriga	Summa				
Stockholms	100 700	8 65 894	—	37 150	—	263 744	135 090	79 323	—	17 560	22 495	5 308	3 968	263 744				
Stockholms stads	47 700	71 281	—	19 125	—	138 106	60 788	54 838	—	—	—	—	22 500	138 106				
Norrköpings	37 100	13 867	—	18 393	2 251	71 611	41 044	16 892	—	3 722	2 045	2 264	6 096	72 063				
Malmö ¹	73 300	24 433	—	68 588	—	166 321	64 110	77 640	1 350	6 833	10 694	3 997	6 264	170 888				
Hälsingborgs ..	49 200	16 400	—	30 425	16	96 041	60 515	24 463	650	4 900	5 344	3 200	1 665	100 737				
Göteborgs	123 800	40 934	—	123 878	11 932	299 594	172 274	69 361	1 700	12 614	27 986	4 104	10 364	298 405				
Örebro	33 300	11 100	5 000	16 625	—	66 025	32 474	19 628	900	—	5 200	1 372	6 594	66 168				
Gävle	19 100	28 496	—	6 655	2 545	56 796	14 028	31 021	91	2 326	3 101	1 210	5 019	56 796				
Sundsvalls	31 650	15 333	—	14 175	—	61 158	18 229	32 029	375	—	8 500	4 75	3 620	61 158				
Umeå	22 400	21 625	—	5 925	—	49 950	17 940	22 629	—	—	2 147	1 637	5 597	49 950				
Summa	537 250	309 363	5 000	400 989	16 794	1 269 846	616 472	427 824	5 068	47 955	85 512	23 497	71 687	1 278 013				
														238 717				

¹ Förberedande kursen ej inräknad. — ² Därav 37 428 kr. från Stockholms grosshandelssoctiet. — ³ Täckt även med överskott från föregående år. Årets överskott 1 345 kr. — ⁴ Årets förlust 4 567 kr. — ⁵ Årets förlust 4 696 kr. — ⁶ Årets överskott 1 191 kr. — ⁷ Årets förlust 143 kr. — ⁸ Detta tal avser den del av för Stockholms stads handelskola och Stockholms stads handelsgymnasium gemensamma utgifter (motsvarande kolumnerna 10, 11, 12, 13 och 14), som kommer på Stockholms stads handelsgymnasium. — ⁹ Detta tal avser den del av för Sundsvalls stads handelskola och Sundsvalls handelsgymnasium utgifter (motsvarande kolumnerna 11 och 12), som kommer på Sundsvalls handelsgymnasium.

statsunderstödet storlek. Icke heller innebär kungörelsen, att skolorna garanteras visst understöd från vederbörande kommuner utan endast att dessa senare skola betala viss del av statens bidrag. I den mån staten av statsfinansiella eller andra skäl sänker sitt understöd, kunna kommunerna minska sitt bidrag med däremot svarande belopp. För uppkommen brist har ingen av bidragsgivarna skyldighet att påtaga sig ansvar.

Det bör framhållas, att dessa förhållanden varit så mycket allvarligare, som flera av handelsgymnasierna icke haft eller ha någon målsman, som har helt ansvar för deras ekonomi samt skyldighet och möjlighet att stå för de utgifter, som icke täckas genom bidrag från det allmänna.

Till sitt utlåtande över 1908 års kommittés förslag fogade kommerskollegium bilagor innehållande budgetförslag för de olika skolorna, vilka förslag syftade till att visa, att de av kollegiet förordade fasta statsbidragen vore tillräckliga för att bereda gymnasierna en tryggad ekonomi. Enligt förslagen föll också en väsentlig del av utgifterna på staten. Härvidlag torde emellertid kollegiet, liksom därefter också statsmakterna, naturligt nog ha utgått från ett statistiskt penningvärde, såsom man i allmänhet gjorde i sammanhang som detta vid tiden före första världskriget. I och med att penningvärdet föll, något som snart nog inträffade, höllo kalkylerna icke längre.

Vidare baserade sig kalkylerna på ett fixerat antal lärjungar uppdelat på ett angivet antal klassavdelningar. I och med att lärjungeantalet och antalet klassavdelningar stego, var det nödvändigt, om inkomster och utgifter skulle kunna balansera, att bidragen från staten ökades i proportion härtill men därutöver med ytterligare vissa belopp. Kommerskollegium utgick från att bidrag skulle erhållas från köpmannakorporationer m. m., men skolorna kunde icke påräkna att från dessa håll erhålla ökade bidrag, när organisationen svällde ut.

När nu statsmakterna till följd av det statsfinansiella läget under ett stort antal budgetår nödgades bibehålla anslaget till handelsgymnasierna vid oförändrat belopp eller rent av sänka detsamma med vissa mindre summor, ökat organisationen växte ut, följer härav, att statsbidraget kom att täcka en allt mindre del av totalutgifterna och icke längre motsvarade läroanstalternas verkliga behov av ekonomiskt understöd. De under den senaste tioårsperioden vidtagna anslagshöjningarna ha icke medfört någon förbättring av läroanstalternas ekonomi.

II. Kommitténs förslag.

1. Förstatligande eller kommunalisering.

Av den historiska översikten framgår, att initiativet till upprättande av handelsskolor av gymnasiekaraktär liksom i fråga om flera andra handelsundervisningsanstalter länge låg hos enskilda, i synnerhet köpmännen och deras sammanslutningar. 1908 års handelsundervisningskommitté utgick från detta förhållande, då den bland annat sade sig hysa den övertygelsen,

att kommunerna och köpmännen själva behjärtade vikten av en god handelsundervisning samt även i stort sett vore beredda att för sådant ändamål göra de uppoffringar, som befundes nödiga.

De insatser och uppoffringar, som sålunda gjordes från enskilt håll för upprättandet och upprätthållandet av handelsutbildningsanstalter, varvid kommittén särskilt tänker på föregångarna till de nuvarande handelsgymnasierna, inneburo synnerligen värdefulla bidrag till utbyggandet av vårt lands skolsystem. Men just den roll, som sålunda det enskilda initiativet länge spelade med avseende på handelsundervisningen, visade sig på längre sikt ej vara enbart till godo för denna undervisningsgren. Samhället kom nämligen härigenom nästan att betrakta handelsundervisningen icke som en samhällsangelägenhet utan som något, som faktiskt *borde åligga* det enskilda initiativet.

Av naturliga skäl blev handelsundervisningen, då den nästan helt fick vara beroende av enskildas insatser och endast fick obetydligt ekonomiskt stöd från det allmänna, ganska ojämnt utformad. Upprättandet av handelskolor följde ingen enhetlig plan. Handelsskolorna voro också av ganska olika kvalitet. Handelsundervisningen fick ej över lag det anseende, som dess betydelse borde berättigat den till, en omständighet som i sin tur torde ha bidragit till att de samhälleliga myndigheterna endast med tvekan och fortfarande långt ifrån helt velat taga sig an densamma på samma sätt som övriga undervisningsgrenar.

Numera torde dock den gamla uppfattningen, att handelsundervisningen huvudsakligen skulle vara det enskilda initiativets sak, vara mogen att avskrivras. De merkantila yrkesområdena ha alltför stor betydelse i det moderna produktionslivet, de i handels och distributionens tjänst sysselsatta utgöra en alltför stor och ständigt stigande andel av vårt lands befolkning, för att icke samhället skulle känna samma ansvar för deras utbildning som för andra större yrkesgruppers. Härtill kommer som en viktig omständighet, att handelsgymnasierna, varom det nu huvudsakligen är fråga, icke blott avse utbildning för handeln tagen i vidsträckt betydelse utan också för ett flertal andra poster i samhällets tjänst, såsom närmare utvecklats i det kapitel, som ägnats åt handelsgymnasiernas uppgift.

Den föreliggande frågan kan också betraktas ur mera praktiska synpunkter. Det går numera helt enkelt icke att upprätthålla handelsskolor av handelsgymnasiernas karaktär utan att samhället står för kostnaderna. Man kan säga, att handelsgymnasierna vuxit förbi det enskilda initiativet och gymnasiernas målsmän. Det är egentligen en fiktion att säga, att handelsgymnasierna ha enskilda huvudmän. Kostnaderna måste nära nog hundraprocentigt bestridas av det allmänna, d. v. s. stat och kommun, samt av lärjungeavgifter. För sitt fortbestånd och sin utveckling äro handelsgymnasierna helt beroende av samhällets stöd. En självklar konsekvens härav synes enligt kommitténs mening vara, att det allmänna helt träder in som huvudman för dessa läroanstalter liksom för andra läroanstalter av samhällelig betydelse. Kommittén har ej funnit några bärande skäl, som kunna

anföras mot denna uppfattning. Det statsbidragssystem som hittills tillämpats, om man nu kan kalla det för ett system, har varit behäftat med stora brister. Det har ej gett gymnasierna den ekonomiska trygghet, som måste vara förutsättning för denna undervisningsgrens sunda utveckling och för att densamma rätt skall kunna fylla sin uppgift i det svenska skolsystemet. Skolornas ställning som enskilda har medfört, att lärarna ej kunnat beredas samma trygga anställningsform som i andra skolor med jämförbara uppgifter i samhället. Var och en torde utan vidare inse, vad detta betyder, icke minst i ett läge som det nuvarande med knapp tillgång på lärarkrafter.

Ibland har som skäl för att handelsgymnasierna skulle bibehållas som enskilda anförts, att de då lättare skulle kunna anpassa sig efter näringslivets utveckling och skiftande behov. Man har talat om »stelheten i varje statligt skolsystem». Enligt kommitténs mening äro sådana synpunkter i realiteten föga bärkraftiga. Det *kan* tvärtom förhålla sig så, att enskilda skolor efter viss tid fastna i traditionella arbetsformer, som de ha svårt att komma ur. Lokala traditioner tillmätas ibland ett överdrivet egenvärde.

Kommittén hälsar med tillfredsställelse den anda, som genomgår skolkommisionens betänkande, nämligen att all stelhet i skolsystemet bör motarbetas och att ett samspel bör råda mellan centrala och lokala krafter av olika slag, så att skolorna ständigt kunna anpassas efter de skiftande behov, som betingas av utvecklingen. När skolkommisionen talar om »en fortskridande skolreform», instämmer kommittén helt och vill alldeles särskilt trycka på hur nödvändig denna grundsyn är för att rätt förstå kommitténs förslag i dess helhet i fråga om handelsgymnasierna. Om denna skolkommisionens inställning också är statsmakternas, och därom hyser kommittén för sin del ej något tvivel, böra de eventuella farhågorna för att det allmännas övertagande av handelsgymnasierna skulle komma att innebära någon förkastlig likriktning av desamma kunna anses helt eliminerade. Kommittén kan ej underlåta att erinra om utvecklingen beträffande de tekniska läroverken. Ingen torde med fog kunna påstå, att dessa ej fått utvecklas under allt hänsynstagande till olika skiftande behov.

Kommittén anser det emellertid angeläget att på detta ställe understryka vikten av att den kontakt, som hittills uppehållits mellan näringslivet och handelsgymnasierna, icke blott vidmakthålles utan i möjligaste mån förstärkes. Av största vikt är sålunda, att i de lokala styrelserna för gymnasierna representanter finnas för de olika yrkesområden, för vilka gymnasierna lämna utbildning, samt att möjlighet beredes styrelserna att lämna effektiv medverkan vid uppgörandet av undervisningsplaner och dylikt. Även andra vägar för öppnande av kontakt mellan näringslivet och handelsundervisningsanstalterna måste beträdas, men i detta sammanhang skola dessa frågor icke närmare beröras.

Vid en omorgansering torde man egentligen endast ha att välja mellan två alternativ, förstatligande eller kommunalisering, i senare fallet med statsunderstöd efter bestämda grunder, t. ex. i överensstämmelse med vad som gäller för högre kommunala skolor (flickskolor och mellanskolor).

För ett förstatligande kunna vägande skäl anföras. Av tabell 10 framgår, att i genomsnitt endast 44 % av den tvååriga kursens elever läsåret 1946/47 voro hemmahörande i gymnasiestaden och att i vissa fall procenttalen för sådana elever voro påfallande låga. För den ettåriga kursen varierade procenttalen mera men höllo sig dock vid samma genomsnitt. I kap. 16 har kommittén visserligen räknat med en viss successiv utvidgning av den nuvarande organisationen genom inrättande av nya handelsgymnasier. Emellertid kunna icke och böra icke under några förhållanden så många nya gymnasier inrättas, att handelsgymnasierna skulle förlora sin karaktär av riksskolor eller regionalskolor. Förhållandet är ju f. ö. det, att det just är handelsgymnasierna på mindre platser, som haft det procentuellt minsta elevantalet från själva gymnasiestaden; så hade läsåret 1946/47 Kalmar, Sundsvall och Umeå resp. 29, 20 och 15 % sådana elever.

Att nu anförda skäl starkt tala för att staten inträder som huvudman, är uppenbart. Kommittén erinrar om att det ansetts som en självklar sak, att staten är huvudman för de tekniska läroverken. Detsamma har ju också hitintills varit fallet med de högre allmänna läroverkens gymnasier, fränsett att vissa nyinrättade gymnasier under de första åren av sin tillvaro fått drivas i kommunal regi. (Till skolkommissionens förslag om kommunalisering av de allmänna gymnasierna återkommer kommittén längre fram i detta kapitel.) Den jämställdhet i fråga om anställningsvillkor (anställningsformer, tillsättningsförfarande, kompetensfordringar, avlönings- och pensioneringsbestämmelser) mellan handelsgymnasiernas och övriga gymnasiers lärare, som kommittén anser vara av utomordentlig betydelse för handelsgymnasiernas utveckling, kan knappast helt uppnås, därest olikheter föreligga med avseende på huvudmannaskapet, en omständighet som också talar för ett förstatligande.

Här ovan talade kommittén om betydelsen av att handelsgymnasierna kunna anpassa sig efter näringslivets utveckling och skiftande behov. Detta liksom över huvud önskvärdheten av att icke handelsgymnasiernas nuvarande rörelsefrihet alltför starkt begränsas har ibland anförts som ett skäl för att en kommunalisering skulle vara att föredraga framför ett förstatligande. Kommitténs uppfattning är, att bl. a. med hänsyn till de bestämmelser, som av kommittén föreslås rörande den lokala ledningen för gymnasierna samt sättet för fastställande av undervisningsplanerna, själva frågan om huvudmannaskapet härvidlag spelar en underordnad roll. Kommittén vill ånyo erinra om de tekniska läroverkens utveckling, som visat, att även vid statlig organisationsform stora möjligheter finnas till smidig anpassning av skolorna efter olika behov.

Som ett skäl, vilket visserligen icke talar direkt för en kommunalisering av handelsgymnasierna men dock i någon mån kan anses försvaga de argument, som anförts för förstatligande, kan anföras det faktiska intresse, som kommunerna ådagalagt vid inrättandet och uppehållandet av handelsgymnasier. Samtliga de handelsgymnasier, som tillkommit efter 1915, ha kom-

muner som huvudmän. Kommunerna ha över lag genom de ekonomiska uppoffringar de gjort för handelsgymnasierna ådagalagt, att de ansett upprätthållandet av dessa gymnasier som en kommunal angelägenhet av vikt. Det förtjänar dock framhållas, att kommunerna delvis befunnit sig i en tvångssituation; till följd av statsmakternas brist på intresse för handelsgymnasierna ha kommunerna måst påtaga sig en uppgift, som snarare bort åligga staten.

Innan kommittén går vidare, torde de förslag, som av skolkommissionen framlagts rörande det allmänna skolväsendets organisation, böra beröras. Skolkommissionen har som bekant föreslagit ett kommunaliserande av hela skolväsendet. Kostnaderna för skolväsendet skulle emellertid så långt som möjligt överflyttas på statsverket. Skolkommissionens förslag innebär sålunda en kommunalisering även av de allmänna gymnasierna. Förslaget torde därvid huvudsakligen ha dikterats av den nära samordning, som i regel skulle bli nödvändig mellan den kommunala enhetsskolan — i synnerhet dess realskolestadium — och de allmänna gymnasierna.

Det bör framhållas, att handelsgymnasierna äro helt fristående och att nyss anförda skäl för kommunalisering av de allmänna gymnasierna därför ej äga tillämpning på handelsgymnasierna.

I sitt remissyttrande över skolkommissionens förslag har överstyrelsen för yrkesutbildning sagt sig förutsätta, att de tekniska läroverken även i fortsättningen skola vara statliga och med en från övriga skolor fristående lokal styrelse och ledning. Den organisation, som dessa läroverk nu ha med ett för hela landet planlagt system och speciella linjer, kan icke utan stor våda sönderbrytas genom kommunal anknytning i någon form, som väsentligt skiljer sig från den nuvarande.

I prop. nr 133 till 1950 års riksdag har i anslutning till skolkommissionen föreslagits, att enhetsskolan skall bli kommunal. Beträffande gymnasiet har däremot departementschefen yttrat, att en kommunalisering icke ter sig lika självfallen som beträffande realskolan. Gymnasiet knyter ej så direkt an till den kommunala folkskolan som realskolan gör, och det kommer givetvis i vida större omfattning än denna att bli en för flera kommuner gemensam angelägenhet. Då slutlig ställning till gymnasiets framtida organisation icke nu kunnat tagas, föreslås i propositionen, att avgörandet av frågan om en eventuell kommunalisering av gymnasiet ställs på framtiden.

I propositionen uttalas vidare, att med hänsyn till det särskilda system, som bär upp den tekniska läroverksorganisationen, en kommunalisering av dessa läroanstalter knappast synes böra ifrågasättas.

Då kommittén vägt de skäl, som tala för och emot de bägge alternativen, förstatligande eller kommunalisering av handelsgymnasierna, har kommittén kommit till den uppfattningen, att då det gäller utvecklingen på längre sikt de skäl, som tala för ett förstatligande, böra tillmätas avgörande betydelse.

Under förarbetet till 1921 års proposition om förstatligande av vissa handelsgymnasier tillfrågades handelsgymnasiernas styrelser om sin inställning till ett eventuellt förstatligande. Därvid uttalade styrelserna för gymnasierna i Stockholm och Göteborg, att de icke funno ett förstatligande av dessa gymnasier önskligt.

På samma sätt som skedde vid utredningen för 1921 års proposition ansåg sig kommittén på ett tidigt stadium av sitt arbete böra förvissa sig om huruvida något av de nuvarande enskilda handelsgymnasierna direkt önskade kvarstå som enskild anstalt. Det ansågs likaledes önskvärt att efterhöra vederbörande gymnasiestyrelser och kommuners inställning till ett eventuellt förstatligande. Kommittén tillskrev sålunda huvudmännen för samtliga statsunderstödda enskilda gymnasier samt vederbörande drätselkammare (i Stockholm stadens lärlings- och yrkesskolstyrelse — som överlämnat till Stockholms stads handelsgymnasiums styrelse att besvara kommitténs skrivelse — och i Göteborg stadskollegiet) med anhållan om uttalanden i nu nämnda spörsmål. Givetvis har det på detta stadium icke kunnat vara fråga om några som helst bindande uttalanden vare sig från gymnasiernas huvudmän eller från respektive kommunala myndigheter.

Icke från något håll har det i svaren på kommitténs förfrågningar hävdats, att de enskilda gymnasierna borde bestå som enskilda, och huvudmännen ha i flera fall konstaterat, att de ekonomiska förutsättningarna numera saknades för dem att i längden svara för skoldriften. Med vissa undantag ha huvudmännen och de kommunala instanserna uttalat, att de skulle anse ett förstatligande av gymnasierna lämpligt. Undantagen utgöras av styrelsen för Föreningen Malmö handelsgymnasium u. p. a., som icke ansett sig nu böra göra något uttalande i fråga om lämpligheten av ett förstatligande, vidare drätselkammaren i Gävle, som ansett, att handelsgymnasiet i staden bör bibehållas som kommunalt och som en integrerande del av Gävle borgarskola, samt slutligen styrelsen för Stockholms stads handelsgymnasium, som ansett det önskvärt, att det av staden genomförda försöket med ett kommunalt gymnasium tills vidare finge fullföljas. Som skäl härför har styrelsen bl. a. framhållit, att genom den större rörelsefrihet, som kännetecknar en sådan undervisningsform, måhända värdefulla erfarenheter lättare kunde göras samt att det vid en kommunal organisation ginge smidigare att anpassa dess omfattning efter de år från år växlande behoven.

Ehuru kommittén, som ovan nämnts, ansett, att på längre sikt principiella skäl tala för ett förstatligande av handelsgymnasierna, har kommittén dock av skäl, för vilka nu skall redogöras, stannat för att icke nu föreslå ett omedelbart förstatligande. I stället föreslår kommittén, att under en övergångstid handelsgymnasierna regelmässigt organiseras som kommunala med statsunderstöd efter i huvudsak de grunder, som gälla för s. k. högre kommunala skolor.

Ett av skälen till detta kommitténs förslag är, att ett förstatligande — åtminstone till en början — knappast skulle kunna avse samtliga handels-

gymnasier. De nya handelsgymnasier, vilka kunna tänkas bli inrättade, måste nödvändigtvis bli ganska små skolenheter. Icke något gymnasium kan till att börja med beräknas komma att omfatta mer än en klassavdelning av varje klass. Innan ett statligt handelsgymnasium inrättas, bör erfarenheten tydligt ha visat, att elevtillströmningen till det nya gymnasiet är fullt tillfredsställande. Det synes därför lämpligt, att nyinrättade handelsgymnasier under ett antal år drivas av kommunerna. Sålunda anser kommittén, att ett omedelbart förstatligande av handelsgymnasierna i Kalmar och Karlstad icke gärna skulle kunna komma i fråga, även om övriga gymnasier skulle förstatligas som en omedelbar följd av kommitténs förslag till omorganisation. Detsamma skulle givetvis i ännu högre grad gälla helt nyinrättade gymnasier.

Vidare har kommittén den uppfattningen, att Gävle handelsgymnasium är så intimt sammanbundet med övriga i Gävle borgarskola ingående skolformer — och bakom borgarskolan liggande donationsmedel — att detta handelsgymnasium åtminstone f. n. icke bör förstatligas.

Stockholms stads handelsgymnasium intager också i så måtto en särställning, att detsamma vuxit upp som en del av Stockholms stads handelskolor — vilka i sin tur utgöra en del av Stockholms stads lärlings- och yrkesskolor — och är nära samorganiserat med dessa skolor. Detta gymnasium är också det, som har lägsta procentalet lärjungar från andra kommuner. Kommittén skulle icke anse det onaturligt, om de kommunala myndigheterna — med vidhållande av det av styrelsen för gymnasiet preliminärt gjorda uttalandet — skulle anse ett förstatligande av Stockholms stads handelsgymnasium mindre önskvärt.

Statsunderstödda kommunala handelsgymnasier komma sålunda under alla förhållanden att fortbestå under åtskillig tid framåt. Av tidigare anförda skäl är emellertid en ändring av statsunderstödsgrunderna ofrånkomlig. Det har då synts kommittén ligga nära till hands att föreslå, att omorganisationen av handelsgymnasierna skall ske i två etapper, varvid den första etappen skulle innebära inrättande av *statsunderstödda kommunala handelsgymnasier* med statsunderstöd efter i huvudsak de grunder, som gälla för de högre kommunala skolorna.¹ Kommittén anser sig kunna räkna med att samtliga de nuvarande handelsgymnasierna (därvid medräknas icke Bar- Lock-institutets handelsgymnasiekurser) på kort tid skola övergå till denna nya organisationsform. Det torde också underlätta själva arbetet med omorganisationen, om till att börja med samtliga handelsgymnasier överfördes till en enhetlig organisationsform. Det torde också förhålla sig så, att omorganisationen av en enskild skola till statlig underlättas, om som övergångsform en etapp med kommunal organisation införes.

Sedan handelsgymnasierna överförts till den av kommittén föreslagna kommunala organisationsformen och viss erfarenhet vunnits bl. a. rörande de föreslagna treåriga kurserna, bör emellertid genomförandet av den and-

¹ Som huvudman för handelsgymnasium bör också landsting kunna inträda. Landsting och primärkommun kunna också gemensamt svara för ett gymnasium, enklast genom att landstinget lämnar visst bidrag till gymnasiets upprätthållande.

ra etappen — förstatligandet — icke fördröjas. Förstatligandet kan då givetvis, såsom varit fallet med förstatligandet av kommunala mellanskolor, ske successivt men dock i relativt snabb takt.

Om kommitténs förslag till omorganisation av handelsgymnasierna, såsom kommittén anser sig böra räkna med, blir föremål för proposition till 1951 års riksdag och möjligheter till ny organisation sålunda skapas från och med budgetåret 1951/52, skulle enligt kommitténs uppfattning frågan om förstatligandet böra aktualiseras under 1950-talets senare år och överförandet till statlig organisationsform kunna vara genomfört omkring år 1960. Vid denna tidpunkt skulle den kommunala organisationsformen fortbestå endast för ett mindre antal gymnasier, eventuellt endast för Stockholms stads och Gävle handelsgymnasier. Men även frågan om dessa gymnasiers organisation kunde då, om så ansåges önskvärt, upptagas till ny prövning.

Kommittén vill också uttryckligen framhålla, att den ingalunda skulle anse ett eventuellt beslut av statsmakterna redan nu om omedelbart inrättande av statliga handelsgymnasier som olämpligt. Av de skäl, som kommittén anfört för en övergångsperiod med enbart kommunala handelsgymnasier, torde ha framgått, att kommittén icke anser en sådan övergångsperiod nödvändig. Vid utformandet av de detaljförslag rörande den ekonomiska organisationen, som kommittén lägger fram, har kommittén eftersträvat, att desamma utan alltför stora förändringar skola kunna vara tillämpliga även vid statlig organisationsform.

En ytterligare anledning till att kommittén framlagt sitt förslag om en övergångsperiod med enbart kommunala handelsgymnasier, är det nuvarande statsfinansiella läget. Vid kommunalisering av handelsgymnasierna minskas behovet av ökade statsanslag, utan att därför handelsgymnasierna missgynnas i förhållande till andra skolor. Vid utarbetandet av kommitténs förslag har viss hänsyn också ansetts böra tagas till att genom skolkommisionens förslag om kommunalisering av de allmänna gymnasierna det kan ligga i statsmakternas intresse att icke omedelbart behöva taga definitiv ställning till frågan om handelsgymnasiernas förstatligande.

Kommittén vill sålunda icke fördölja, att då den framlägger sitt förslag om kommunalisering av handelsgymnasierna under en övergångstid enligt angivna riktlinjer, dess ställningstagande även dikterats av en farhåga för att hela frågan skulle kunna uppskjutas på en obestämd framtid, därest intet alternativ till förstatligande lades fram. Kommittén anser det nämligen utomordentligt angeläget, att en omorganisation av handelsgymnasierna genomföres redan nu. Detta gäller såväl den ekonomiska organisationen som organisationen i övrigt. Det är icke något överord, när kommittén säger, att det skulle ligga fara i dröjsmål. Kommittén har därför velat framlägga ett förslag, som, samtidigt som det i det väsentliga är tillfredsställande ur handelsgymnasiernas synpunkt, också är av den karaktären, att det kan genomföras även i nuvarande ekonomiska och skolpolitiska läge.

Det bör till slut framhållas, att därest frågan om den definitiva organisationsformen för de allmänna gymnasierna, såsom i propositionen föreslås, uppskjutes till en mera obestämd framtid, detta icke bör utgöra något hinder för ett aktualiserande av frågan om handelsgymnasiernas förstatligande i den ordning kommittén föreslagit.

2. Statsbidragsregler vid kommunalisering.

När det härefter gäller att ta ställning till hur statsbidragssystemet för kommunalt handelsgymnasium tills vidare bör utformas, förefaller det naturligt, att man utgår från bestämmelserna för de högre kommunala skolorna (kommunala flickskolor, kommunala och praktiska mellanskolor, högre folkskolor), som i statsbidrag åtnjuta 78 % av kostnaderna för lärarlöner, medan skolområdet har att självt betala övriga utgifter (SFS 754/1938 och 291/1949).

Handelsgymnasiets lärare böra inplaceras i samma lönegrader som motsvarande lärare vid högre allmänt läroverk, varför kostnaderna för lärarlöner bli högre än vid de kommunala flickskolorna och mellanskolorna, vilkas lärare i avlöningshänseende äro jämställda med lärare vid statlig realskola. Denna högre löneställning kunde åberopas som motiv för ett något högre statsbidrag till lärarlöner än 78 %, men kommittén anser sig icke böra föreslå detta, särskilt som den form av kommunalisering kommittén föreslår är en övergångsanordning, som inom snar framtid är avsedd att beträffande flertalet gymnasier avlösas av ett förstatligande.

Det nu nämnda statsbidraget med 78 % till lärarlönerna måste emellertid för handelsgymnasiernas del kompletteras med statsbidrag även till vissa andra utgifter, främst administrationskostnader och kostnader för anskaffning av undervisningsmateriel. Skulle så icke bli fallet, finge antingen onormalt höga lärjungeavgifter uttagas eller också komme kommunernas utgifter för gymnasierna att bli av en sådan storleksordning, att det kunde befaras, att kommunerna icke vore villiga att ikläda sig det ekonomiska ansvaret.

Enligt uttalande av departementschefen i 1947 års statsverksproposition hade frågan om avskaffande av lärjungeavgifterna vid de allmänna läroverken och därmed jämförliga läroanstalter länge varit aktuell och borde lösas, så snart lämpligen kunde ske. Med hänsyn till anslagsfrågornas ur teknisk synpunkt komplicerade beskaffenhet hade det icke varit möjligt att underställa 1947 års riksdag förslag om samtliga avgifters avskaffande. Detta gällde dock icke lärjungarnas vid de allmänna läroverken terminsavgifter till statsverket. — Sedan riksdagen beslutat, att sistnämnda avgifter skulle upphöra att utgå med utgången av budgetåret 1946/47, kvarstå terminsavgifter till läroverkens ljus- och vedkassor m. m.

Terminsavgifterna vid de högre tekniska läroverken bestämmas av vederbörande styrelse, dock till högst 15 kr. Undervisningen i de högre kommunala skolorna skall vara avgiftsfri, såvida ej i visst fall på grund av särskilda undantagsförhållanden annorlunda bestämmas i skolans reglemente.

I propositionen nr 70 till 1950 års riksdag har förordats, att terminsavgiftssystemet vid de allmänna läroverken och därmed jämförliga högre kommunala läroanstalter skall avvecklas i den ordning, som framdeles bestämmes.

Handelsgymnasiernas terminsavgifter äro för närvarande exceptionellt höga. För skolornas elever och deras målsmän måste det framstå som en orättvisa, att de nödgas betala dryga avgifter, medan eleverna vid andra jämförliga utbildningsanstalter icke betala någon avgift alls eller en ganska blygsam sådan. Även sett ur samhällets synpunkt kan det icke anses lyckligt, att höga avgifter fungera som en spärr för tillträdet. Missförhållandet framstår som så mycket allvarligare som avgifterna stigit betydligt, medan för övriga skolformer tendensen gått mot en avveckling. I detta sammanhang må det erinras om att Kungl. Maj:t den 26 april 1940 föreskrev, att minskningsprocenten i den tvååriga kursen genom befrielse från eller nedläggning i avgifterna tills vidare skulle vara minst 15 utan hinder av stadgandet i 1938 års kungörelse om en minskningsprocent av 30.

I anledning av nyssnämnda förslag till 1950 års riksdag förutsätter kommittén, att terminsavgifterna vid handelsgymnasierna slopas vid samma tidpunkt som detta kan ske vid andra jämförliga skolor.

Då något borttagande av avgifterna — i den mån icke kommunerna skulle vilja bestrida kostnaderna härför — icke f. n. synes aktuellt, får kommittén föreslå följande. I och för sig kunde det synas lämpligt att sätta elevavgifterna till t. ex. 15 kr. för termin, d. v. s. samma belopp som vid de tekniska gymnasierna. I så fall skulle emellertid de på kommunerna fallande utgifterna komma att stegras avsevärt och komma att uppgå till cirka 770 000 kr. för budgetår, bortsett från vad som kan komma att falla på Kalmar och Karlstad. För budgetåret 1947/48 uppgingo de kommunala bidragen till omkring 315 000 kr.

Med hänsyn till skolornas karaktär av riksskolor synes det icke görligt att belasta kommunerna med avsevärt högre utgifter till handelsgymnasiernas verksamhet än hittills. Skall emellertid kommunernas bidrag hållas vid belopp av ungefärligen samma storleksordning som för närvarande, måste man räkna med lärjungeavgifter på ca 200 kr. för år. Erlägga 85 % av eleverna nämnda belopp, kunna nämligen kommunernas utgifter uppskattas till i runt tal 380 000 kr., därvid på Kalmar och Karlstad fallande delar icke medräknats.

Under hänvisning till vad ovan anförts om terminsavgifternas storlek vid andra läroanstalter anser kommittén, att det icke vore rimligt att nu, vid en genomgripande omorganisation av handelsgymnasierna, fastställa elevavgiften till ett så betydande belopp som 200 kr. för läsår. I detta läge anser sig kommittén böra föreslå, att statsbidraget till kostnader för lärarlöner kompletteras med ett bidrag, avsett att möjliggöra en minskning av lärjungeavgiften.

Kommittén föreslår, att detta bidrag får formen av ett bidrag till administrationen av läroanstalterna och att det skall utgå med visst belopp per

elev och läsår. Elevantalet bör fastställas med utgångspunkt från förhållandena den 15 september. Självfallet bör administrationsbidraget icke överstiga de verkliga kostnaderna för administration av skolorna. Sättes bidraget till 100 kr. för elev och läsår, är det tydligt, att risk icke uppstår för att bidraget skall tangera denna gräns (jfr tabell 37 å s. 401, där administrationsbidraget uppskattats till sammanlagt 230 000 kr. samt utgifter för administration till 336 000 kr.). Även i övrigt synes ett bidrag med 100 kr. eller hälften av den eljest till 200 kr. uppgående elevavgiften lämpligt. — Kommittén får här erinra om att enligt kungörelsen den 30 augusti 1941 (nr 716) angående statsbidrag till centrala verkstadsskolor utgår bidrag till administration m. m. med 100 kr. för elev och år, dock att statsbidraget sammanlagt ej må uppgå till högre belopp än som svarar mot huvudmannens verkliga kostnader för ändamålet under den tid bidraget avser.

I enlighet med det nu sagda bör sålunda elevavgiften tills vidare fastställas till högst 100 kr. för år, vilket belopp kommittén anser försvarligt under nuvarande förhållanden men som icke heller bör överskridas. Det bör liksom hittills åligga kommunerna att lämna befrielse från eller nedsättning av avgifterna till minst 15 % av det belopp, vartill lärjungeavgifterna skulle ha uppgått, därest samtliga lärjungar erlagt full avgift, d. v. s. 100 kr. Detta åliggande för kommunerna bör givetvis anses vara fyllt, därest en kommun överlag sänker avgifterna till 85 kr. (eller till lägre belopp) per elev och läsår.

Enligt kungörelsen angående understöd till kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning kan till kommunal anstalt, förutom till avlöning åt rektor och övriga lärare samt föreläsare, utgå bidrag till undervisningsmateriel med belopp, motsvarande hälften eller i vissa undantagsfall intill två tredjedelar av kostnaderna för densamma. Till enskild anstalt för yrkesundervisning må utgå understöd med belopp, som av Kungl. Maj:t bestämmes. Av de enskilda yrkesundervisningsanstalterna jämföras numera ett större antal i statsbidragshänseende med de kommunala.

I kap. 21 har kommittén behandlat frågan om behövlig undervisningsmateriel vid handelsgymnasierna. Denna ställer sig ganska dyrbar, skriv- och räkne- samt andra kontorsmaskiner i synnerhet. Under senare år har skolornas ekonomiska situation nödvändiggjort stor återhållsamhet i fråga om nyanskaffningen av undervisningsmateriel, varför under de första åren efter omorganisationen kostnaderna därför torde bli förhållandevis stora. Beträffande de beräknade kostnaderna hänvisas till kap. 21.

Då lägre handelsundervisningsanstalter erhålla bidrag till sådan materiel och då det är av stor vikt för ett gott resultat av handelsgymnasiernas undervisning, att materielen hålles på hög nivå och att antalet skrivmaskiner etc. icke är för litet, synes staten böra bidraga med viss del av kostnaden, som kommittén föreslår skall vara högst 50 %. Bidraget bör avse såväl anskaffning som underhåll.

Som villkor för erhållande av statsbidrag bör gälla, att överstyrelsen för yrkesutbildning godkänt anskaffningen samt att materielen icke utan över-

styrelsens medgivande får avyttras eller användas för andra ändamål, än som vid bidragets beviljande avsetts.

Till avlönande av skolläkare och skolsköterskor vid kommunala flickskolor samt kommunala och praktiska mellanskolor utgår enligt kungörelsen den 15 juli 1944 (nr 584) statsbidrag med belopp motsvarande hälften av kostnaderna för denna personal tillkommande minimiavlönning, vilken är fastställd efter samma grunder, som gälla för motsvarande ersättning vid de allmänna läroverken. Handelsgymnasierna böra i detta avseende jämföras med nu nämnda kommunala läroanstalter.

Om handelsgymnasierna erhålla statsbidrag enligt de grunder, för vilka redogörelse nu lämnats, blir deras ekonomiska ställning väsentligt förbättrad. Därigenom skulle de erhålla den garanti för understöd, som de nu sakna, med därav följande ekonomiska trygghet, och i och med att kommunerna övertog de enskilda gymnasierna, skulle dessa få en huvudman, som hade skyldighet och möjlighet att svara ekonomiskt och i andra hänseenden för skolorna. Statsbidrag enligt de föreslagna grunderna skulle också innebära en icke oväsentlig förhöjning av gymnasiernas statsbidrag. Av tabell 33 framgår, att statsbidraget under senare år i genomsnitt utgjort 40 % av gymnasiernas totala utgifter (läsåret 1947/48 42,1 %). Med de av kommittén föreslagna grunderna skulle ca 75 % av gymnasiernas totala utgifter komma att bestridas av statsmedel. Till jämförelse med det föreslagna statsbidraget på 78 % till lärarlönerna kan också nämnas, att statsbidraget i sin helhet läsåret 1947/48 utgjorde ca 51 % av de utbetalda lärarlönerna.

Kommittén vill nu sammanfatta sitt förslag till ekonomisk organisation av handelsgymnasierna.

Övervägande skäl tala på längre sikt för att huvudparten av handelsgymnasierna förstärkas. Av vissa anledningar föreslår emellertid kommittén, att under en övergångsperiod de enskilda gymnasierna skola kommunaliseras och att samtliga gymnasier såsom kommunala i statsbidragshänseende i huvudsak jämföras med de högre kommunala skolorna. Med hänsyn dels till att lärjungeavgifterna ej skola bli onormalt höga, dels till att vederbörande kommuner, i betraktande av att gymnasierna i mycket stor utsträckning rekryteras från andra kommuner än gymnasieorten, icke böra belastas med mer än ungefärligen samma kostnader som för närvarande, erfordras även ett administrationsbidrag om 100 kr. per elev och läsår. Slutligen böra de kommunala handelsgymnasierna erhålla statsbidrag med hälften av kostnaderna dels för anskaffning och underhåll av undervisningsmateriel, dels för avlönande av skolläkare och skolsköterskor.

Övergångstiden bör göras relativt kort, och inrättandet av statliga handelsgymnasier bör successivt äga rum under slutet av 1950-talet, bl. a. med hänsyn till att vid denna tid tillräcklig erfarenhet torde ha vunnits beträffande den av kommittén föreslagna omläggningen av gymnasiernas undervisning, i synnerhet beträffande de treåriga kurserna.

3. Kommunaliseringsförfarandet.

Kommunaliseringen av de enskilda gymnasierna får ske efter överenskommelser mellan vederbörande huvudmän och kommuner. Kommittén anser sig för den skull icke böra avge förslag till vilket innehåll dessa överenskommelser böra ha. I några hänseenden synes emellertid staten böra ha viss bestämmanderätt, och även i övrigt synes lämpligt att här diskutera, vilka problem som komma att uppstå. Nedan behandlas varje gymnasium för sig (jfr redogörelserna för de olika gymnasierna, s. 71—89).

Stockholms handelsgymnasium. Skolans byggnad, som är belägen å Stockholms stad tillhörig tomt, är bekostad och äges av Stockholms grosshandels-societet. Vid kommunaliseringen uppstår frågan, om och i så fall hur stor köpeskilling staden skall erlägga till societeten. Det bör självfallet icke möta något hinder, att societeten även i fortsättningen behåller skolfastigheten och upplåter densamma till staden.

Vid handelsgymnasiet finnas sex premie- och stipendiefonder, vilka samtliga stå under grosshandelssocietetens förvaltning. Såvitt kommittén kan förstå, bör det icke möta något hinder, att dessa fonder även i fortsättningen förvaltas av societeten, därest ett sådant avtal skulle träffas.

Norrköpings handelsgymnasium. Liksom vid flera andra gymnasier bildades, i och med att gymnasierna ålades att sörja för lärarnas pensionering, på sin tid en pensionsfond, till vilken ingen avsättning gjorts, sedan lärarna erhållit inträde i statens pensionsanstalt. Fonden synes numera ha förlorat sin karaktär av pensionsfond och får anses utgöra en gymnasiets egen kapitaltillgång. Då avsättningarna till fonden tagits från tillgängliga medel, härflyter fonden dels från statsunderstöd, dels från kommunala bidrag, dels från lärjungeavgifter, men det går icke att direkt ange med hur stora belopp bidragen och avgifterna deltagit.

Vid en kommunalisering av gymnasiet böra pensionsfondens medel i en eller annan form knyts till läroanstalten. Detta kommitténs ställningstagande är delvis betingat därav, att skolan kan komma att förstatligas, men också därav att det med hänsyn till fondens uppkomst synes riktigast, att den användes uteslutande till förmån för handelsgymnasiet.

Om i samband med omorganisationen engångsavgifter för pensionering komma att få erläggas, böra dessa givetvis gäldas ur pensionsfondens medel. Detta synes även kunna ske beträffande den del av dessa avgifter, som möjligen kan falla på befattningshavaren.

Det har redan påpekats, att nyanskaffningen av undervisningsmateriel måst eftersättas under en följd av år. Utbyggnaden med klass III samt omläggningen av undervisningen nödvändiggör givetvis anskaffandet av åtskillig materiel. Härtill kommer, så vitt gäller detta handelsgymnasium, att de två första klasserna böra uppdelas på parallellavdelningar.

Kommittén, som föreslagit att stat och kommun böra stå för hälften var av kostnaderna för undervisningsmateriel, håller före, bl. a. med hänsyn till

de i fonden ingående medlens ursprungliga natur, att fondmedlen lämpligen böra kunna användas för inköp av undervisningsmateriel, varvid statsunderstöd ej skulle utgå. Anskaffningen bör liksom i fråga om annan dylik materiel godkännas av överstyrelsen för yrkesutbildning. Sedan gymnasiets undervisningsmateriel erhållit den standard, som kommittén angivit som önskvärd för ett handelsgymnasium, böra emellertid hithörande löpande utgifter i fortsättningen bestridas i vanlig ordning.

Liksom vid flera andra handelsgymnasier finnas vid Norrköpings handelsgymnasium endast ett fåtal premie- och stipendiefonder, vilka uppgå till förhållandevis små belopp. Återstoden av pensionsfonden synes lämpligen kunna ombildas till en fond, avsedd till premier och stipendier till skolans elever. Denna nya fond bör också kunna disponeras för rese- och studiestipendier till lärare.

Pensionsfondens medel böra vid kommunaliseringen överföras till Norrköpings stads förvaltning men därvid hållas avskilda från stadens tillgångar. Den del av medlen, som eventuellt fonderas, torde väl lämpligen böra förvaltas av samma kommunala organ, som anförtros förvaltningen av övriga skolans fonder.

Även vid ett eventuellt förstatligande av läroanstalten torde fonden böra användas på sätt i det föregående föreslagits.

Malmö handelsgymnasium. Insatskapitalet i Föreningen Malmö handelsgymnasium u. p. a. bör liksom reservfonden i enlighet med föreskrift i föreningens stadgar överlämnas till Malmö stad med förbehåll, att avkastningen skall användas till premier och stipendier för elever och lärare vid handelsgymnasiet eller den undervisningsanstalt, som utgör dess fortsättning i Malmö.

Hälsingborgs handelsgymnasium. Beträffande pensionsfondens karaktär och användningen av densamma i framtiden hänvisas till vad anförts om Norrköpings handelsgymnasiums pensionsfond.

Göteborgs handelsgymnasium. Skolbyggnaden äges av huvudmannen men är till övervägande del uppförd för medel, som staden anvisat. Frågan om eventuell överlåtelse av byggnaden bör alltså upptagas till behandling.

Rörande biblioteksfonden synes böra bestämmas, om den skall bestå eller om jämväl kapitalet skall användas för avsett ändamål, vilket synes ha varit stadsfullmäktiges mening vid anslagsbeviljandet.

Aug. Röhss' donationsfond torde böra användas till sådana skolans ändamål, varom beslutas i varje särskilt fall, alltså som hitintills, eller också i enlighet med av styrelsen beslutade riktlinjer.

Enär sistnämnda fond kan disponeras för sådana ändamål, som föreslagits i fråga om pensionsfonden vid Norrköpings handelsgymnasium, kan kommittén icke förorda, att jämväl grundfonden, som utgör en del av de egna tillgångarna, eller på kapitalkontot per den 30 juni 1948 redovisade medel om nära 100 000 kr. få användas för liknande ändamål. Tills vidare

synes till gymnasiet eljest utgående statsbidrag böra minskas med hälften av den årliga avkastningen från dessa medel, medan återstoden av avkastningen torde få ingå i den på kommunen fallande delen av utgifterna för skolan. Medlen böra förvaltas av kommunen men hållas avskilda från dennas övriga tillgångar. När definitiv ställning tages till gymnasiet's organisation, bör också övervägas, hur medlen därefter skola disponeras.

Kommittén föreslår, att pensionsfonden tills vidare skall förvaltats av Göteborgs stad och att med återstoden av fondens huvudstol, sedan å densamma vilande förpliktelser fullgjorts, skall förfaras på samma sätt som beslutas beträffande grundfonden och på kapitalkontot redovisade medel.

Skulle till äventyrs pensionsfondens medel icke förslå till bestridande av kostnaderna för de ändamål, vartill den är avsedd, synes hinder icke böra möta för att i erforderlig utsträckning taga grundfonden och kapitalkontots medel i anspråk.

Örebro handelsgymnasium. Ur läroanstaltens pensionsfond om något över 8 000 kr. torde böra gäldas 4 000 kr., utgörande återstod av ett räntefritt lån, som skolan erhållit av Örebro enskilda handelsförening. Återstående medel torde kunna disponeras för inköp av undervisningsmateriel på samma sätt, som kommittén föreslagit beträffande Norrköpings handelsgymnasiums pensionsfond.

Gävle handelsgymnasium. Den å handelsgymnasiet belöpande delen av avkastningen från Gävle borgarskolas egna fonder uppgår till ca 5 800 kr. årligen. Gävle stads årliga utgifter för handelsgymnasiet ha av kommittén beräknats till 17 637 kr. Ränteinkomsten, som alltså endast utgör en mindre del av stadens kostnader, torde i första rummet kunna användas för åstadkommande av minskning av dessa.

En förutsättning för att statsunderstöd enligt av kommittén föreslagna grunder skall utgå till de kommunala handelsgymnasierna synes böra vara, att Kungl. Maj:t godkänt de överenskommelser, som träffats mellan de nuvarande huvudmännen och vederbörande städer rörande dispositionen och förvaltningen av ovan berörda fondmedel av olika slag. Godkännandet synes kunna lämnas vid erkännandet av läroanstalt som statsunderstött kommunalt handelsgymnasium.

Kommittén har vid avgivandet av sitt förslag om kommunalisering av handelsgymnasierna ansett sig kunna utgå från att de enskilda gymnasiernas huvudmän icke ha något att invända mot att på angivet sätt överlåta gymnasierna till kommunerna. Denna sin uppfattning grundar kommittén bl. a. på de uttalanden, som de olika gymnasiernas styrelser gjort vid besvarande av de skrivelser, som kommittén tillställt styrelserna för att efterhöra huvudmännens inställning till en omorganisation. Kommittén har också ansett sig kunna räkna med att kommunerna å sin sida skola vara villiga att åtaga sig huvudmannaskapet. Kommunernas utgifter för gym-

nasierna komma efter en kommunalisering enligt angivna riktlinjer att ungefärligen motsvara de hittillsvarande kommunala bidragen. Eftersom enligt kommitténs förslag fasta grunder komma att skapas för beräkningen av gymnasiernas statsbidrag, kunna kommunerna utan någon egentlig osäkerhetsmarginal beräkna storleken av de ekonomiska åtaganden, de skulle få ikläda sig vid en kommunalisering.

Skulle emellertid kommunaliseringen i något fall stöta på svårigheter, exempelvis genom att huvudmännen och kommunerna icke kunna enas i de spörsmål, som ha avseende på kommunaliseringen, eller skulle Kungl. Maj:t icke kunna godkänna överenskommelserna härom — i den mån nu sådant godkännande bleve erforderligt — så få vederbörande skolor tills vidare kvarstå som enskilda och med avseende på dessa skolor nuvarande statsbidragssystem bibehållas. Då för övrigt en kommunalisering näppeligen torde kunna genomföras i ett slag över hela linjen efter det statsmakterna fattat sina beslut därom, bör under alla förhållanden under viss tid efter riksdagens beslut om inrättande av statsunderstödda kommunala handelsgymnasier statsunderstöd kunna utgå till enskilda handelsgymnasier även efter hittills gällande system.

Slutligen får kommittén påpeka, att det i fråga om donationsfonderna kan bli erforderligt med Kungl. Maj:ts medgivande till att vad i donationshandlingarna sägs om avkastningens användning till förmån för vederbörande skolas lärare eller elever får avse den ombildade läroanstaltens lärare eller elever.

4. Övriga statsbidragsfrågor m. m.

Statsbidrag till Kalmar handelsgymnasium.

Redan den kommitté, som tillsattes 1913 för att bl. a. verkställa utredning om lämpliga förläggningssorter för nya handelsgymnasier, undersökte, huruvida ett gymnasium borde förläggas till Kalmar. Kommittén ansåg emellertid, att Kalmar på grund av svagare förutsättningar i det hela borde få stå tillbaka för Örebro och Norrköping. Frågan aktualiserades därefter icke förrän 1939, då drätselkammaren i Kalmar anhöll om statsunderstöd för upprättande av ett handelsgymnasium i staden fr. o. m. läsåret 1940/41. Framställningen tillstyrktes av skolöverstyrelsen, men departementschefen uttalade i 1940 års statsverksproposition, att någon höjning av anslaget icke då borde företagas. I sina anslagsäskanden för budgetåret 1946/47 upptog överstyrelsen för yrkesutbildning på förnyad framställning från drätselkammaren i Kalmar ett för ändamålet avsett belopp. Departementschefen sade sig på grund av pågående utredning rörande handelsundervisningen icke vara beredd att förorda inrättandet av det ifrågasatta gymnasiet.

Då frågan om inrättande av ett handelsgymnasium i Kalmar länge stått på dagordningen, grundade intresserade personer i april 1946 en stiftelse, benämnd »Stiftelsen för upprätthållande av ett handelsgymnasium i Kalmar», vilken skulle ha till ändamål att tillhandahålla staden såsom huvud-

man för ett handelsgymnasium det belopp, som skulle tillkomma staden i statsbidrag, därest skolan inrättats under medverkan i ekonomiskt avseende från statens sida. Sedan stiftelsens ändamål fullföljts, skulle den upplösas.

Läroanstalten började sin verksamhet höstterminen 1946 och ställdes den 8 november samma år under överstyrelsens för yrkesutbildning inseende. De två första åren bidrog nämnda stiftelse med tämligen betydande belopp, medan staden därefter stått för nästan hela den kostnad, som icke bestrides av elevavgifter.

I sina petita för budgetåret 1948/49 föreslog överstyrelsen för yrkesutbildning på nytt, att statsbidrag skulle utgå till handelsgymnasiet. I yttrande häröver anförde handelsutbildningskommittén, att den ännu icke fattat ståndpunkt i fråga om lämpligaste förläggningsorten för de nya statsunderstödda eller eventuellt statliga handelsgymnasier, som kommittén kunde komma att föreslå. Med hänsyn till bl. a. gymnasiets ekonomiska ställning ville kommittén dock icke motsätta sig, att gymnasiet erhöles understöd. — Departementschefen sade sig för det dåvarande icke kunna tillstyrka förslaget om statsunderstöd. I sina anslagsäskanden för budgetåret 1949/50 återkom överstyrelsen med en hemställan i ämnet, men departementschefen avstyrkte ånyo densamma. Jämväl för budgetåret 1950/51 hemställde överstyrelsen om statsunderstöd, vilken hemställan kommittén i yttrande däröver tillstyrkte. Departementschefen ansåg sig emellertid i nuvarande läge icke kunna tillstyrka överstyrelsens förslag.

För egen del får kommittén nu anföra följande. Statliga eller statsunderstödda skolor böra självfallet inrättas på de orter, där det största behovet av dem finns. Den omständigheten, att en kommun eller enskild sammanslutning inrättar en läroanstalt och därefter efter ett eller annat år säger sig icke längre kunna driva anstalten, om statligt stöd icke erhålles, bör icke i och för sig ha någon avgörande betydelse för om staten skall medverka ekonomiskt eller icke. Å andra sidan måste man dock beakta, att man i fråga om en sådan skola har en viss erfarenhet av huruvida skolan verkligen fyller ett behov eller icke.

Elevantalet vid Kalmar handelsgymnasium har hittills varit tillfredsställande. Hösten 1946 inskrevos 24 elever i klass I. Höstterminerna 1947, 1948 och 1949 voro motsvarande tal 27, 26 och 29 samt hela lärjungeantalet resp. 49, 46 och 56.

Vid en utbyggnad av läroanstalten med klass III ökar givetvis lärjungeantalet, varjämte omorganisationen som sådan torde medföra en breddning av elevunderlaget. Det är dock högst osäkert, om elevtillströmningen blir så stor, att parallellavdelningar komma att inrättas i de två första klasserna och skolan därigenom får den storleksordning, som enligt kommitténs mening ett handelsgymnasium helst bör ha.

Att kommittén icke ansett sig böra framlägga preciserade förslag om en utvidgning av handelsgymnasiorganisationen, bör icke hindra, att handelsgymnasiet i Kalmar, som nu ägt bestånd i nära fyra år, jämställas med

övriga gymnasier i statsbidragshänseende. Kalmar, som är en lämplig ort för ett handelsgymnasium, kan icke på något sätt sägas böra stå tillbaka för andra städer, där sådan skola icke finns. Under sådana förhållanden förordar kommittén, att skolan från statens sida erhåller samma stöd som övriga handelsgymnasier. Däremot bör skolan, som redan nämnts, icke f. n. förstatligas, även om detta skulle bli fallet för flertalet av de övriga gymnasiernas vidkommande.

Statsbidrag till Karlstads handelsgymnasium.

Hösten 1949 startades ett kommunalt tvåårigt handelsgymnasium i Karlstad, som den 22 september 1949 ställts under överstyrelsens för yrkesutbildning inseende för läsåren 1949—51. I sina petita för budgetåret 1950/51 föreslog överstyrelsen, att statsbidrag skulle utgå till gymnasiet. I yttrande häröver anförde kommittén bl. a.:

Beträffande statsunderstöd till Karlstads handelsgymnasium är kommittén positivt inställd. Kommitténs beräkningar visa otvetydigt på att ett handelsgymnasium i Karlstad skulle få god elevrekrytering. Enligt vad kommittén inhämtat, har det nyinrättade handelsgymnasiet ett elevantal av 30 i första klassen. Åtskilliga godkända inträdessökande uppges dessutom ha fått avvisas på grund av platsbrist. Kommittén håller det icke heller för sannolikt, att inrättandet av ett handelsgymnasium skulle stå hindrande i vägen för utbyggande av Örebro handelsgymnasium med en parallellavdelning.

Departementschefen har i 1950 års statsverksproposition uttalat, att han i nuvarande läge icke ansåge sig kunna tillstyrka överstyrelsens förslag.

Under hänvisning till vad kommittén anförde i sitt nämnda yttrande får kommittén, som anser Karlstad vara en lämplig plats för förläggning av ett handelsgymnasium, förorda, att jämväl handelsgymnasiet i Karlstad erhåller statsbidrag enligt samma regler som övriga handelsgymnasier. Som tidigare nämnts, bör skolan liksom den i Kalmar däremot icke f. n. förstatligas.

Inordnande av Göteborgs stads handelsgymnasium med aftonundervisning i Göteborgs handelsgymnasium.

I Göteborg inrättades hösten 1948 en första klass i ett fyraårigt handelsgymnasium med aftonundervisning, som åtnjuter statsunderstöd från och med budgetåret 1949/50.

Överstyrelsen för yrkesutbildning anförde i sina petita för nämnda budgetår, att det visat sig omöjligt att knyta den nya skolan till det befintliga Göteborgs handelsgymnasium. Enligt vad kommittén inhämtat, skulle det emellertid icke möta något motstånd från den sistnämnda skolans sida, att kvällsskolan inordnades i denna, om blott en särskild föreståndare för kvällsskolan bleve tillsatt och garantier erhöles för att Göteborgs stad svarade för de utgifter, som komme på kvällsskolan.

Enligt kommitténs uppfattning är det mindre lämpligt, att ett handels-

gymnasium utgöres blott av en aftonskola. En sådan skola kan svårigen få den fasthet och stadga i organisationen, som är möjlig, om den sammankopplas med en dagskola. Kommittén har heller icke ansett sig kunna föreslå några heltidstjänster för bestridande av aftonundervisningen.

När det nu torde vara möjligt att slå ihop de båda skolorna, vilka båda avses bli kommunala, bör kvällsgymnasiet, som förhvir sina lokaler av Göteborgs handelsgymnasium, icke kvarstå som en fristående skola. Kommittén föreslår alltså, att Göteborgs stads handelsgymnasium med aftonundervisning inordnas i Göteborgs handelsgymnasium.

Utbrytande av den förberedande kursen vid Malmö handelsgymnasium från gymnasiet.

Av redogörelsen (se s. 77) för den förberedande kursen vid Malmö handelsgymnasium torde framgå, att denna visat sig livskraftig, oaktat några som helst bidrag från det allmänna icke utgå, och att den fyller en uppgift. Kursen synes för den skull om möjligt böra bibehållas, intill dess nioårig enhetsskola genomförts i Malmö, men bibehållandet kan näppeligen ske inom handelsgymnasiets ram. Närmast till hands ligger det väl, att kursen, som är förlagd till av Malmö stad upplåten lokal i stadens yrkesskolors byggnad, i fortsättningen drives i de kommunala yrkesskolornas regi.

Enligt kungl. brev den 4 juni 1937 må, där (skolöverstyrelsen) prövar särskilda skäl därtill föreligga, vid kommunal anstalt för yrkesundervisning för elever, som uppfylla de för sådan anstalt föreskrivna inträdesfordringarna och som ämna söka inträde i tekniskt läroverk, inrättas särskilda för detta ändamål avpassade kurser med rätt till statsbidrag enligt de för vederbörande kommunala anstalt för yrkesundervisning gällande grunder.

Enligt kommitténs mening bör motsvarande möjlighet till erhållande av statsbidrag finnas beträffande kurser inrättade för dem, som ämna söka inträde i handelsgymnasium.

Antalet klassavdelningar.

Antalet klassavdelningar, som bör finnas vid de olika handelsgymnasierna, har viss betydelse för ställningstagandet till skolornas ekonomiska organisation och får därför behandlas i detta sammanhang.

Vad först gäller den treåriga linjens två första klasser, böra parallellavdelningar inrättas vid Norrköpings handelsgymnasium. Denna utvidgning har varit aktuell ett flertal år med hänsyn till att i första klassen under de senaste åren intagits ett betydande antal elever — åren 1945—1949 i genomsnitt 35 — men det oaktat ett avsevärt antal inträdessökande till denna skola måst avvisas på grund av platsbrist. I sina anslagsäskanden för budgetåren 1949/50 och 1950/51 upptog överstyrelsen för yrkesutbildning också ett belopp avsett som bidrag till nämnda ändamål och framhöll då förutom platsbristen, att skolans nuvarande kapacitet icke vore till fyllest för behovet av handelsutbildad personal i en affärs- och industristad av Norrköpings stor-

leksordning med därtill belägna likaledes betydande affärs- och industriorter. Departementschefen ansåg sig emellertid icke kunna förorda någon medelsanvisning för ändamålet.

Utvidgningen bör komma till stånd från och med läsåret 1951/52.

Antalet inträdessökande till Örebro handelsgymnasiums tvååriga kurs skulle väl motivera anordnandet av en parallellavdelning även vid detta gymnasium. Med hänsyn till att de lokaler, detta gymnasium f. n. disponerar, ej nu tillåta en dylik utvidgning, har kommittén icke räknat därmed i sina kostnadsberäkningar. När tillstånd erhållits till uppförande av den byggnad för handelsgymnasiet, varom stadsfullmäktige i Örebro fattat beslut, torde frågan om parallellavdelningar komma i ett nytt läge.

Vid Göteborgs handelsgymnasium är antalet avdelningar i klass I fem men i klass II endast fyra, vilket sammanhänger med att kuggningsprocenten är hög i första klassen. Kommittén har i sitt förslag till omorganisation räknat med ytterligare en parallellavdelning i klass II.

Givetvis är det ytterst svårt att uppskatta elevtillströmningen till klass III, d. v. s. det låter sig med andra ord icke beräknas, hur många elever som komma att nöja sig med avgång från andra klassen. Det kan väl tänkas, att antalet elever, som vilja erhålla examen från treårigt handelsgymnasium, till en början kommer att bli förhållandevis litet och att det kommer att ta ett antal år, innan den nya examen växer sig in i det allmänna medvetandet. Denna process kommer säkerligen att påskyndas, om handelshögskolorna komma att uppställa genomgång av klass III som fordran för inträde. Vidare är det möjligt, att de minsta handelsgymnasierna till en början få så ringa antal anmälningar till klass III, att läroanstalterna tills vidare bäst bibehållas som tvååriga.

Då någon påbyggnad icke bör göras å klass II i dess nuvarande form och då de nya tim- och undervisningsplanerna böra tillämpas från och med höstterminen 1951, skulle alltså tredje klassen behöva inrättas höstterminen 1953. Kommittén räknar med att ca 75 % av eleverna komma att fortsätta i denna klass och har beräknat antalet erforderliga klassavdelningar härefter. För de gymnasier, som icke ha parallellavdelningar i de två första klasserna, har räknats med en avdelning även i klass III, medan antalet avdelningar i denna klass vid övriga gymnasier uppskattas till i genomsnitt något mindre än tre fjärdedelar av antalet avdelningar i andra klassen. För Hälsingborgs handelsgymnasium har räknats med två avdelningar i såväl andra som tredje klassen, medan för Norrköpings handelsgymnasium beräknats två avdelningar i klass II och endast en i klass III. Totalt har kommittén uppskattat antalet avdelningar i klass III till 19 mot 25 i klass II.

Otvivelaktigt är det, av orsaker för vilka redogjorts i kap. 15, svårt att beräkna elevtillströmningen till den ettåriga kursen i framtiden.

Den ettåriga kursen vid Sundsvalls handelsgymnasium hade vid inrättandet 1945 20 och höstterminerna 1946—49 resp. 7, 12, 9 och 7 lärjungar. Av

dessa voro emellertid endast ett mindre antal hemmahörande i Sundsvall eller i så närbelägen annan kommun, att de icke behövde inackordera sig i skolstaden, nämligen för de fem åren resp. 4, 0, 6, 5 och 2.

Med hänsyn härtill anser kommittén, att statsbidrag icke bör utgå till den ettåriga kursen vid Sundsvalls handelsgymnasium efter utgången av budgetåret 1950/51. Kursen bör, därest den det oaktat bibehålles — liksom andra eventuella handelsgymnasiekurser till vilka statsbidrag ej utgår — i vart fall stå under överstyrelsens för yrkesutbildning inseende.

I övrigt har kommittén i brist på närmare hållpunkter räknat med att antalet klassavdelningar i den ettåriga kursen läsåret 1949/50 bibehålles oförändrat.

Vad slutligen gäller de fyraåriga kvällskurserna, är det, som närmare framgår av kap. 12, synnerligen vanskligt att bedöma denna skolforms möjligheter att hävda sig i framtiden.

För närvarande är den fyraåriga linjen vid Stockholms stads handelsgymnasium organiserad på två avdelningar i de båda första klasserna och på en avdelning i de båda sista klasserna. Första klassen vid Göteborgs stads handelsgymnasium är uppdelad på två avdelningar men däremot icke klass II. Det hittillsvarande bortfallet av elever från första klassen ger stöd för antagandet, att endast första klassen vid de båda fyraåriga linjerna skall behöva uppdelas.

Antalet klassavdelningar vid handelsgymnasierna kan alltså efter den utbyggnad, som föreslås skola äga rum omedelbart, beräknas bli följande (de successivt inrättade avdelningarna av klass III i 3-åriga kurserna medräknade).

Gymnasium	3-åriga kursen Klass			1-åriga kursen	4-åriga kursen Klass				Summa
	I	II	III		I	II	III	IV	
Stockholms	4	4	3	3	—	—	—	—	14
Stockholms stads	3	3	2	—	2	1	1	1	13
Norrköpings	2	2	1	1	—	—	—	—	6
Kalmar	1	1	1	—	—	—	—	—	3
Malmö	3	3	2	1	—	—	—	—	9
Hälsingborgs	2	2	2	1	—	—	—	—	7
Göteborgs	5	5	3	3	2	1	1	1	21
Karlstads	1	1	1	—	—	—	—	—	3
Örebro	1	1	1	1	—	—	—	—	4
Gävle	1	1	1	—	—	—	—	—	3
Sundsvalls	1	1	1	—	—	—	—	—	3
Umeå	1	1	1	—	—	—	—	—	3
Summa	25	25	19	10	4	2	2	2	89

För upprättande av parallellavdelningar i första klassen av de tre- och fyraåriga kurserna samt i den ettåriga kursen bör Kungl. Maj:ts medgivande erfordras samt för upprättande av parallellavdelningar i övrigt medgivande av överstyrelsen för yrkesutbildning.

På överstyrelsen bör vidare ankomma att till Kungl. Maj:t inkomma med de förslag, som kunna befinnas påkallade, om statsunderstött kommunalt handelsgymnasium icke längre finnes fylla ett behov, som står i skäligt förhållande till de av skolans verksamhet föranledda kostnaderna.

Kap. 18. Utbildningskurser för lärare.

Till kommitténs uppgifter hör att framlägga förslag rörande ordnandet av utbildning för handelslärare. Till denna fråga anser sig kommittén emellertid icke böra ta slutlig ställning, förrän kommittén utarbetat preciserade förslag till handelsundervisningens ordnande i dess helhet. I realiteten har emellertid frågan i stort sett lösts vid 1949 års riksdag. Härom får kommittén anföra följande.

Den 21 december 1945 fick överstyrelsen för yrkesutbildning i uppdrag att framlägga förslag i fråga om utbildande av lärare för industri och hantverk vid anstalter för yrkesundervisning. Uppdraget har redovisats i en utredning med förslag angående utbildning av lärare för industri och hantverk vid anstalter för yrkesundervisning m. m. (SOU 1947: 55). I överensstämmelse med utredningsdirektiven har överstyrelsen samrått med handelsutbildningskommittén rörande utbildning av lärare för handel, vilket föranledde kommittén att framlägga en del synpunkter i anledning av överstyrelsens förslag. Dessa synpunkter redovisade kommittén i en promemoria, vilken finnes intagen som bilaga 2 i överstyrelsens betänkande. Kommittén har i promemorian i korthet gett uttryck åt följande uppfattning.

Överstyrelsens förslag bör kunna läggas till grund för ordnandet även av handelslärarutbildningen. Utbildningsbehovet av handelslärare är och torde under överskådlig tid förbli av så olikartad natur, att detsamma endast kan tillgodoses genom kurser, som variera med avseende på ändamål och innehåll. Handelslärarutbildningen bör sammankopplas med annan yrkeslärarutbildning.

Utbildningen av *heltidsanställda handelslärare* torde i väsentliga delar kunna anordnas enligt överstyrelsens plan för utbildning av blivande heltidsanställda ämneslärare i yrketeoretiska ämnen vid skolor för industri och hantverk (överstyrelsens betänkande s. 70—73). Omfattningen och innehållet av denna kurs torde i stort sett kunna tjäna som förebild vid uppläggning av en motsvarande kurs för handelslärare. Åtskilliga föreläsningar torde kunna vara gemensamma för en handelslärarkurs och den av överstyrelsen föreslagna kursen. Auskultering och övningslektioner kunde anordnas vid i Stockholm befintliga handelsskolor. Kurstiden bör vara 15 veckor. Varje kursdeltagare bör delta i följande antal föreläsningar m. m.

Föreläsningar	82 à 90
Seminarieövningar	160
Träningslektioner	
som lektionshållare	24
» deltagare (förslagsvis)	100
Auskultering	75
Övnings- och serielektioner	40

Även de av överstyrelsen föreslagna *yrkespedagogiska kurserna för timlärare* (överstyrelsens betänkande s. 76—78) torde kunna få sin motsvarighet och böra delvis kunna vara desamma för olika grupper av inom yrkesundervisningen verksamma lärare.

Slutligen uttalade kommittén, att under budgetåret 1948/49 borde anordnas dels en kurs för blivande heltidsanställda lärare vid skolor för handel, dels en yrkespedagogisk kurs för timlärare vid handelsskolor. Överstyrelsens förslag i betänkandet överensstämde med kommitténs uppfattning.

I propositionen nr 167 till 1949 års riksdag framlade Kungl. Maj:t ett på överstyrelsens för yrkesutbildning utredning grundat förslag rörande utbildning av yrkeslärare, vilket förslag godkändes av riksdagen (riksdagens skriv. nr 259/1949). I propositionen uttalade departementschefen bl. a., att han ansåge sig i stort sett böra godta överstyrelsens principiella uppläggning av verksamheten för utbildning av yrkeslärare samt att det i fråga om de särskilda kursernas uppläggning icke torde vara lämpligt att alltför hårt binda sig vid de föreslagna kursprogrammen utan företaga jämkningar, därest så befunnas önskvärt. Riksdagens beslut innebar en förhöjning av anslaget till Utbildning av lärare vid yrkesundervisningen för budgetåret 1949/50 med 70 000 kronor till 180 000 kronor, varigenom anordnandet av de av handelsutbildningskommittén ifrågasatta kurserna för blivande heltidsanställda lärare och timlärare möjliggjorts.

Överstyrelsen har under vårterminen 1950 också anordnat en kurs om 15 veckor för blivande heltidsanställda handelslärare. Till kursen anmälde sig 37 sökande, varav 10 antogs som deltagare.

Handelsgymnasiets heltidsanställda lärare tillhöra i avseende på förutbildning och undervisningsområden huvudsakligen tre kategorier, nämligen

- 1) lärare i svenska, främmande språk och andra humanistiska ämnen,
- 2) lärare i handelstekniska ämnen,
- 3) lärare i stenografi och maskinskrivning.

Lärare tillhörande den första gruppen böra, som närmare utvecklas i följande kapitel, i första hand ha förvärvat sin kompetens genom akademiska studier samt genom sådan pedagogisk utbildning, som erfordras för kompetens till lärartjänster vid allmänna gymnasier. Kurser av olika slag för handelslärare äro sålunda egentligen icke avsedda för denna kategori, även om det bör kunna förekomma, att person med akademisk examen, vilken ämnar bli handelslärare, genomgår kurs för blivande heltidsanställda handelslärare.

Lärare i handelstekniska ämnen bör, vilket jämväl närmare avhandlas i nästa kapitel, förvärva sin kompetens genom examen från handelshögskola samt genomgång av kurs för blivande heltidsanställda handelslärare, vilken åtminstone tills vidare i stort sett torde kunna anordnas i enlighet med det ovan skisserade förslaget. Då genomgång av sådan kurs bör vara ett behörighetsvillkor för erhållande av ordinarie lärartjänst, är det av värde, att en första dylik kurs redan anordnats. Som kommittén inledningsvis påpe-

kat, avser kommittén emellertid att senare, sedan förslag till handelsundervisningens ordnande i dess helhet utarbetats, ta slutlig ställning till hur dessa liksom övriga kurser för handelslärare böra utformas.

Vad gäller lärarna i stenografi och maskinskrivning föreslår kommittén, att för heltidstjänster i dessa ämnen skall fordras behörighetsförklaring av överstyrelsen för yrkesutbildning. Vid prövningen av ansökningar om sådan behörighet kommer naturligtvis av överstyrelsen stor hänsyn att tagas till den omständigheten, om den sökande erhållit tillfredsställande pedagogisk utbildning eller icke. Anordnandet av särskilda pedagogiska utbildningskurser för de nämnda ämnena stöter emellertid på vissa svårigheter.

Melinska stenografförbundet har under ett antal år — i samarbete med överstyrelsen för yrkesutbildning och med statsunderstöd — anordnat sommarkurser på ungefär en vecka för dem, som äro eller ämna bli lärare i stenografi. I juni 1949 anordnade på samma sätt Svenska samfundet för affärsutbildning i samarbete med överstyrelsen och med statsunderstöd en kurs för maskinskrivningslärare om en vecka. Dessa kurser ha varit mycket besökta.

För heltidstjänster äro kurser av nu angivet slag alltför litet omfattande. Antalet heltidstjänster i stenografi och maskinskrivning torde emellertid vara alltför ringa, även om andra handelsskolor än handelsgymnasier medräknas, för att möjliggöra anordnandet av särskilda regelbundet återkommande längre pedagogiska kurser för undervisning i dessa ämnen. Det synes dock vara tänkbart, att i de ovan berörda kurserna om 15 veckor, avsedda för blivande heltidsanställda handelslärare, också sådana personer kunde emottagas, som önskade utbilda sig till lärare i stenografi och maskinskrivning. Om vederbörande läraraspirant önskar erhålla lärarbehörighet icke blott för stenografi och maskinskrivning utan jämväl för annat ämne — något som torde bli ganska vanligt — torde han utan vidare kunna inpassas i de nu avsedda kurserna. Även om han endast önskar utbilda sig för undervisning i de båda ämnena stenografi och maskinskrivning, synes han utan större olägenhet kunna emottagas i dessa kurser. Möjligen kan en del av föreläsningarna och seminarieövningarna för hans vidkommande utbytas mot ökat antal tränings- och övningslektioner.

Genomgång av de nämnda 15-veckorskurserna synes sålunda kunna bli den normala vägen för anskaffande av erforderlig pedagogisk utbildning för heltidstjänster i stenografi och maskinskrivning. Särskilda längre kurser för vinnande av behörighet till heltidstjänst enbart i maskinskrivning torde icke behöva anordnas, då sådana tjänster bli ganska sällsynta. Den pedagogiska utbildningen för vinnande av dylik behörighet synes böra kunna vinnas genom deltagande i här nedan angivna kortare kurser för timlärare samt genom lärartjänstgöring vid större handelsskola, där erforderlig pedagogisk handledning kan lämnas.

Undervisningen å handelsgymnasierna bestrides f. n. till stor del av timlärare och torde även i framtiden i förhållandevis stor omfattning komma att omhänderhas av timlärare. Som framgår av redogörelsen för de nu-

varande timlärarnas utbildning (s. 70), har endast ett fåtal av dem, som undervisa i handelstekniska och praktiska läroämnen, någon egentlig lärarutbildning. Även om man icke kan resa krav på att timlärare skall ha skaffat sig en pedagogisk utbildning, är det självfallet angeläget, att största möjliga antal av dem har det. Då man icke kan räkna med att denna kategori i regel vill underkasta sig genomgång av en längre kurs, torde kurserna böra begränsas till ca 14 dagar men också kunna ha kortvarigare karaktär. Beträffande kurser för timlärare bör i tillämpliga delar gälla vad överstyrelsen för yrkesutbildning i sin utredning anfört därom; de böra alltså kunna vara dels pedagogiska kurser, dels instruktionskurser i fackämnen, dels ock kurser med såväl facklig som pedagogisk inriktning. När så är lämpligt med hänsyn till uppläggningsen av viss kurs, bör den självfallet vara öppen även för heltidslärare.

Åtminstone tills vidare böra de olika kurserna vara gemensamma för deltagare, som äro eller ämna bli lärare vid handelsgymnasium, samt för deltagare från övriga skolor med handelsundervisning.

I de tidigare av yrkespedagogiska centralanstalten samt skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning anordnade pedagogiska kurserna ha deltagarna till ganska ringa del utgjorts av personer, som varit eller ämnat bli handelslärare; mera sällan torde antalet handelslärare i de femveckorskurser, som anordnats, ha överstigit fem. Betyg har icke lämnats, och genomgång av kursen har ej tillmätts större värde vid meritbedömningen, vilket i sin tur säkerligen i viss mån berott på att endast ett ringa antal sökande till tjänster kunnat förete intyg om genomgång av dylik kurs. I och med att genomgång av kurs för heltidsanställda lärare uppställes som kompetensfordran för innehav av tjänst vid handelsgymnasierna i handelstekniska läroämnen, bör uppenbarligen deltagarantalet stiga. Å andra sidan får beaktas, att det årliga nyrekryteringsbehovet av handelsgymnasielärare är skäligen ringa. I ett annat läge kommer saken, där est detta behörighetskrav kommer att utsträckas till att avse tjänster vid även andra handelsskolor.

Kap. 19. Handelsgymnasiets tjänstemän.

I. Lärarkategorier.

Kommittén föreslår, att handelsgymnasiestudierna skola förlängas med ett år och sålunda bli treåriga. Handelsgymnasiet kan närmast betraktas som en linje vid sidan av det allmänna och det tekniska gymnasiet, och utbildningen kan anses likvärdig med den som ges å dessa gymnasielinjer.

Undervisningen kommer att ställa lika stora krav på en lärare vid ett handelsgymnasium som på en lärare vid ett annat gymnasium. Det är därför nödvändigt, att handelsgymnasiet har möjlighet att förvärva lika goda lärare som andra gymnasier. Handelsgymnasiet kan emellertid konkurrera om de bättre lärarna endast om det kan erbjuda lika goda villkor som övriga gymnasier. Lärarna måste därför ha samma lönevillkor som andra gymnasielärare, vilket för övrigt kan synas självklart, eftersom det här är fråga om undervisning på gymnasiestadiet och endast på detta stadium. Likaledes måste man fordra, att handelsgymnasieläraren har samma eller motsvarande kompetens för sin uppgift som läraren på det allmänna gymnasiet.

Såväl i fråga om de lärarkategorier, som böra finnas på gymnasiet, som beträffande dessas kompetens och löneställning innebär skolkommissionens förslag betydelsefulla nyheter. Kommittén har i stort sett byggt sitt förslag i dessa frågor på skolkommissionens och förutsätter, här som i andra sammanhang, att, i den mån statsmakternas kommande beslut skulle komma att avvika från vad kommissionen eller annan utredningskommitté föreslagit eller kommer att föreslå, en anpassning av kommitténs förslag till dessa beslut kommer att göras.

För närvarande ha lektorer och adjunkter hand om den huvudsakliga undervisningen å de allmänna gymnasierna. Skolkommissionen har föreslagit inrättandet av särskilda befattningar som gymnasielärare, som böra finnas till så stort antal, att de tillsammans med lektorstjänsterna ungefärligen motsvara behovet av ordinarie lärartjänster på gymnasiet. Skolöverstyrelsen, som biträtt skolkommissionens förslag, har utan att taga ställning till titelfrågan provisoriskt föreslagit, att de nya befattningshavarna skola benämnas gymnasieadjunkter. Kommittén använder i det följande skolöverstyrelsens terminologi.

Handelsutbildningskommittén ansluter sig till förslaget och anser alltså, att handelsgymnasiets ordinarie lärare böra utgöras av *lektorer* och *gymnasieadjunkter*. Härtill komma lärare i stenografi och maskinskrivning samt gymnastiklärare. Icke-ordinarie lärare böra utgöras av extra ordinarie,

extra och timlärare samt sedermera även av läraraspiranter. Skulle statsmakterna finna, att skäl icke föreligga att införa särskilda gymnasieadjunktstjänster, böra i stället finnas med adjunkter jämställda *ämneslärare*.

II. Behörighet till lärartjänster.

I kap. 4 har kommittén lämnat en redogörelse för hittills gällande behörighetsvillkor för ordinarie lärartjänst vid handelsgymnasium. Kommittén erinrar om att för behörighet till lektorstjänst vid h. a. läroverk krävas licentiatexamen och disputationssprov. Som särskilda behörighetsvillkor till lektorstjänster vid de tekniska läroverken gäller i huvudsak följande. För lektorat i teoretiskt grundläggande ämnen, såsom matematik och språk, fordras att ha uppfyllt villkoren för behörighet till lektorstjänst vid allmänt läroverk uti ifrågavarande ämnen. För lektorat i tekniska tillämpningsämnen och för lektorat i merkantila ämnen, såsom handelsteknik, fordras att ha avlagt avgångsexamen från teknisk högskola, resp. handelshögskola och därvid erhållit betyget Med beröm godkänd eller därutöver i tjänstens huvudämnen eller däremot svarande ämnen eller förvärvat annan därmed likvärdig utbildning samt att ha genom vetenskapliga studier och vetenskapligt författarskap samt föregående praktisk och pedagogisk verksamhet ådagalagt särskild lämplighet för tjänsten.

För de allmänna gymnasiernas del har skolkommisionen föreslagit tämligen vittgående förändringar i fråga om såväl den erforderliga kompetensen för lärartjänst som den praktiska lärarutbildningen. I korthet innebär förslaget följande, såvitt gäller lärare med akademisk examen.

För realskollärarna föreslås sju utbildningsvägar, av vilka fyra skulle ge adjunktskompetens och tre begränsad kompetens. För filosofisk ämbetsexamen skulle fordras endast sex betyg mot nu sju, och studietiden skulle förkortas till tre och ett halvt å fyra år. Den pedagogiska kursen föreslås bortfalla liksom provåret och ersättas av en ettårig utbildning vid lärarhögskola jämte ettårig avlönad aspiranttjänstgöring.¹ Gymnasielärarna (gymnasieadjunkterna) borde placeras i en löneställning mellan adjunkt och lektor samt ha samma utbildning som realskollärare med filosofisk ämbetsexamen. De borde också ha minst betyget Med beröm godkänd i de i tjänsten ingående ämnena, vilket förslag icke innebär någon annan förändring i jämförelse med nuvarande förhållanden än den, att ordinarie befattningar i högre löneställning skulle inrättas för lärare å gymnasiet, vilken ej är lektor. Varje ämne på gymnasiet borde om möjligt företrädas av en huvudlärare och lektor. Som minimikrav för dylik tjänst föreslås filosofisk ämbetsexamen med lägst betyget Med beröm godkänd i tjänstens ämnen samt därutöver filosofie licentiatexamen med lägst betyget Med beröm godkänd i det av tjänstens ämnen, som är förenat med huvudlärarskap. Lärare, som i sin undervisning på gymnasiestadiet ådagalagt en framstående skicklighet, borde erhålla lek-

¹ I prop. nr 219/1950 föreslås, att aspiranttjänstgöringen, åtminstone tills vidare, begränsas till en termin.

torskompetens dispensvägen, under förutsättning att hans förtrogenhet med och förmåga av vetenskapligt arbete äro tillförlitligt styrkta. Även för lektorskompetens skulle erfordras ettårig utbildning vid lärarhögskola jämte ett års aspiranttjänst.

Kommittén vill, som redan nämnts, ansluta sig till huvudlinjerna i skolkommissionens förslag, i den mån desamma kunna tillämpas på handelsgymnasiernas förhållanden. Kommittén har sålunda i det följande räknat med att för de allmänna gymnasiernas del behörighetsvillkoren och lärarutbildningen komma att utformas i huvudsak i enlighet med förslaget samt att gymnasieadjunktstjänster komma att inrättas. Å andra sidan är emellertid kommittén medveten om att lärarhögskolorna till en början kanske endast komma att inrättas försöksvis, vilket sålunda skulle kunna innebära, att nuvarande utbildningsform och den av skolkommissionen föreslagna komma att finnas sida vid sida under viss tid framåt.

För tjänster vid de allmänna gymnasierna är det möjligt att fastställa enhetliga behörighetsvillkor. Detta är, liksom vid de tekniska läroverken, icke tänkbart för handelsgymnasiernas vidkommande. Man bör här skilja mellan tre huvudkategorier, nämligen

- 1) lärare i svenska och främmande språk m. m.,
- 2) lärare i handelstekniska ämnen,
- 3) lärare i stenografi och maskinskrivning.

Undervisningen i *svenska* samt *engelska*, *franska* och *tyska* är i stort sett likartad med den, som ges i dessa ämnen vid de allmänna gymnasierna. Det har också hittills ansetts som självklart, att lärarna i dessa ämnen böra ha förvärvat sin kompetens i första hand genom akademiska studier. I och med att handelsgymnasierna bli treåriga, är det möjligt att bredda studierna och ej så ensidigt som hitintills inrikta dem på affärsspråket. Kursinnehållet kommer alltså härigenom att närmas till de allmänna gymnasiernas studiegång. Det är även önskvärt, att handelsgymnasierna icke bli bundna vid att anställa det mindre antal lärare, som direkt inriktat sig på att få anställning vid handelsgymnasier, utan att, beträffande tjänster i nu diskuterade ämnen, kompetenta lärare även vid andra skolor kunna konkurrera om de lediga platserna.

Kommittén har förordat, att *historia* och *psykologi* upptagas på handelsgymnasiernas schema i klass III. Som regel torde man få räkna med att undervisningen i dessa ämnen, som helt får samma karaktär som vid de allmänna gymnasierna, kommer att handhas av timlärare, vanligen läroverkslärare. Emellertid bör det icke möta några hinder att något av eller båda dessa ämnen ingå i sådan ämnesgrupp, som lektors- eller gymnasieadjunktstjänst kan komma att utgöras av.

Ekonomisk geografi med varukännedom samt *samhälls- och ekonomilära* kunna sägas ligga mellan de nu berörda och de handelstekniska ämnena. Kompetens för undervisning bör kunna förvärfvas såväl genom akademiska

studier vid filosofisk fakultet i geografi respektive nationalekonomi som genom handelshögskolestudier.

Skolkommisionen har, såsom ovan anförts, föreslagit, att kravet på disputationssprov för behörighet till lektorstjänst vid de allmänna gymnasierne icke längre skall vidhållas. Beträffande motiveringen för detta förslag hänvisas till kommissionens principbetänkande. För handelsgymnasiernas del tillkommer, att vid avvägningen av kompetenskraven hänsyn synes böra tagas till att, såsom här nedan kommer att utförligare motiveras, även lärarna i sådana ämnen som svenska och främmande språk böra skaffa sig såväl viss handelsutbildning som praktik från något merkantilt yrkesområde.

Kommittén föreslår, att som behörighetsvillkor för lektorstjänst i svenska, engelska, franska, tyska, historia och psykologi ävensom, därest icke kompetensen förvärvats på sätt nedan sägs, ekonomisk geografi med varukänedom samt samhälls- och ekonomilära bör sättas filosofisk ämbetsexamen med lägst betyget Med beröm godkänd i samtliga de examensämnen, som motsvara tjänstens ämnen, samt därutöver filosofie licentiatexamen med lägst betyget Med beröm godkänd i ett av de examensämnen, som motsvara de ämnen, i vilka tjänsten kungjorts ledig. I likhet med skolkommisionen förutsätter kommittén, att föreskrift om möjlighet till dispens från kravet på vissa examensmeriter kommer att meddelas i fråga om lärare, vilkens examensbetyg motsvara fordringarna för gymnasieadjunktstjänst och som därutöver visat sig ha förtrogenhet med och förmåga av vetenskapligt arbete. Tänkbart vore också, att i dylika fall — i likhet med vad som nedan föreslås för lektorer i handelstekniska ämnen — Kungl. Maj:t meddelade generell behörighet att söka och inneha lektorstjänst i vissa angivna ämnen.

För innehav av gymnasieadjunktstjänst i nyssnämnda ämnen bör fordras filosofisk ämbetsexamen med minst betyget Med beröm godkänd i samtliga de examensämnen, som motsvara de ämnen, i vilka tjänsten kungjorts ledig, dock att för tjänst i svenska bör erfordras minst betyget Med beröm godkänd antingen i nordiska språk eller litteraturhistoria med poetik och minst betyget Godkänd i det andra av dessa ämnen.

Kommittén har övervägt, huruvida krav på handelsutbildning bör ställas på handelsgymnasiernas ordinarie lärare i svenska och främmande språk. Utan tvivel måste det sägas vara synnerligen önskvärt, att dessa lärare äga insikter i de viktigaste handelstekniska ämnena, i första hand allmän företagsekonomi, distributionslära och företagsorganisation men även räkenskapslära, ekonomisk geografi, nationalekonomi och handelsrätt. Lärarna i främmande språk böra dessutom ha god kännedom om svensk handelskorrespondens. Insikter i handelstekniska ämnen möjliggöra den önskvärda samordningen av undervisningen i svenska och främmande språk å ena sidan samt de handelstekniska ämnena å andra sidan. Sådana insikter måste vidare sägas vara nära nog nödvändiga för den undervisning i handelskorrespondens, som ingår i ämnet svenska, något som i stort sett gäller också

undervisningen i handelskorrespondens på främmande språk. Vid sin undervisning i handelskorrespondens måste läraren, icke minst vid samtalsövningar på de främmande språken, behandla breven även ur innehållssynpunkt.

Av vad som anförts är det uppenbart, att det är en stor fördel, om nu ifrågavarande lärare skaffat sig viss handelsutbildning, t. ex. genomgått en ettårig kurs vid handelsgymnasium eller avlagt godkända tentamina i ett eller flera ämnen vid handelshögskola. Men även genom självstudier bör en lärare, som ju själv måste vara studievän, kunna skaffa sig den nödvändigaste handelstekniska fackutbildningen.

Kommittén vill emellertid icke föreslå, att insikter i handelstekniska ämnen uppställas som ett behörighetsvillkor för handelsgymnasiernas ordinarie lärare i svenska och främmande språk. Om så skedde, kunde antalet formellt kompetenta bli alltför begränsat. Å andra sidan är det självfallet, att föregående handelsutbildning bör räknas som merit vid sökande av ordinarie lärarbefattningar i nyssuämnda ämnen. En handelsutbildning ungefär motsvarande genomgång av ettårig kurs vid handelsgymnasium bör kunna uppväga mindre underlägsenhet i annat avseende. Huvudvikten vid meritvärderingen bör dock uppenbarligen läggas vid de befordringsgrunder, som gälla för tjänster av motsvarande slag vid allmänt läroverk. Exempelvis bör icke filosofisk ämbetsexamen jämte handelsutbildning av nämnt slag anses uppväga filosofie licentiatexamen (utan handelsutbildning), om förhållandena i övrigt äro lika. Ur handelsgymnasiernas synpunkt är det givetvis icke önskvärt, att en person med medelmåttiga eller svaga meriter för övrigt genom att komplettera sin utbildning med examen från handelsgymnasium eller rent av från handelshögskola skall gå före välmeriterade andra sökande till ordinarie lärarbefattningar i svenska och främmande språk. Kommittén vill också framhålla, att, om av tvenne sökande till nu avsett slag av tjänster bägge ha handelsutbildning, den ena motsvarande handelsgymnasiums ettåriga kurs och den andra handelshögskoleexamen, den omständigheten, att den senare skaffat sig en handelsutbildning, som överstiger vad som kan anses erforderligt för ifrågavarande tjänster, ej bör tillmätas något större värde vid meritbedömningen.

Den praktiska lärarutbildningen för såväl lektorer som gymnasielärare i de hittills behandlade ämnena bör i regel vara densamma som för andra lärare på de högre stadierna, d. v. s. enligt skolkonmissionens förslag ett års utbildning vid lärarhögskola samt aspiranttjänstgöring. Givetvis skulle det vara till fördel med tanke på utbildningen av handelslärare, om auskultationer samt undervisningsövningar och undervisningsserier helt eller till en del kunde fullgöras vid handelsgymnasierna i de städer, där lärarhögskola finnes. Då antalet aspiranter väl kommer att bli ganska ringa, är det kanske icke möjligt att varje år anordna lärarutbildning vid handelsgymnasier. Sådan bör dock enligt kommitténs uppfattning om möjligt åvägbringas med lämpliga mellanrum, varigenom ett antal blivande lärare kom-

mer att konfronteras med de speciella problem, som möta en lärare i svenska eller främmande språk vid handelsskola. Kommittén anser vidare, att aspiranttjänstgöringen bör kunna fullgöras vid handelsgymnasium, och räknar med att ett lämpligt antal aspiranter hänvisas till handelsgymnasier.

Kommittén håller före, att genomgång av sådan särskild kurs för blivande heltidsanställda handelslärare, som omnämnts i kap. 18, också bör kunna godtas som tillräcklig pedagogisk utbildning. Dylik kurs skulle visserligen blott komma att omfatta ungefär en termin, men särskilt med hänsyn till att kursen är direkt tillrättalagd för handelslärare, vore det orimligt, om därutöver skulle fordras genomgång av lärarhögskola.

Lärarna i flertalet *handelstekniska ämnen*, nämligen räkenskapslära, allmän företagsekonomi, distributionslära, företagsorganisation samt matematik med handelsräkning böra ha sin huvudsakliga utbildning vid handelshögskola. I det föregående har redan nämnts, att lärare i ekonomisk geografi med varukännedom samt samhälls- och ekonomilära böra kunna förvärva kompetens genom studier antingen vid filosofisk fakultet eller vid handelshögskola. Civilekonom med det valfria ämnet rättsvetenskap i sin examen bör ha behörighet att undervisa i handelsrätt. I regel torde dock detta ämne liksom hittills komma att handhas av timplärare med juridisk examen.

Vid handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg finnes sedan några år möjlighet att avlägga förutom *ekonomexamen* jämväl *ekonomie licentiatexamen*. Man kan även numera efter disputationsprov erhålla *ekonomie doktorsgrad*.

Kommittén har ingående dryftat, huruvida icke i analogi med kravet på licentiatexamen för lektorat i språk m. m. ekonomie licentiatexamen borde uppställas som behörighetsvillkor för lektorstjänst i handelstekniska ämnen. Åtskilliga skäl kunna anföras för att så borde ske. De handelstekniska (eller snarare företagsekonomiska) ämnena intaga ju en central plats i handelsgymnasiernas undervisning; det vore då egendomligt, om mindre krav i fråga om djupgående insikter i ämnena och förmåga till självständig vetenskaplig behandling av till ämnet hörande problem skulle ställas, då det gäller dessa centrala ämnen än då det gäller exempelvis de främmande språken. Samma skäl som skolkommissionen i sitt betänkande anført beträffande licentiatexamen som behörighetsvillkor för lektorat vid de allmänna gymnasierna kunna anföras för ekonomie licentiatexamen som behörighetsvillkor för lektorat i handelstekniska ämnen vid handelsgymnasierna: den som bedrivit vetenskapliga studier i ett ämne, står tillräckligt fri gentemot detsamma för att kunna på ett självständigt sätt, om utvecklingen så fordrar, omskapa och omforma dess innehåll. Forskningen inom den företagsekonomiska ämnesgruppen befinner sig i stark utveckling; det kan då anses så mycket mer av nöden, att den som skall företräda dessa ämnen på ett så pass högt skolstadium som ett handelsgymnasium kommit i intim och aktiv kontakt med den vetenskapliga forskningen.

Trots vad som nu anförts, har emellertid kommittén ansett sig böra föreslå, att behörighet till lektorstjänst i de handelstekniska ämnena skall kunna ernås jämväl på annan väg än genom avläggande av ekonomie licentiatexamen. Avgörande för kommitténs ställningstagande i denna fråga ha varit följande synpunkter.

Möjlighet att avlägga ekonomie licentiatexamen har tillskapats för endast kort tid sedan, och det är ännu icke möjligt att bedöma, i vilken utsträckning studerande vid handelshögskolorna komma att avlägga denna examen. Därjämte torde man åtminstone till en början böra räkna med att ekonomie licentiaterna främst komma att söka sig till näringslivet, som i allmänhet kan erbjuda bättre villkor och framtidsutsikter än läraranställning. Härav följer, att det f. n. knappast skulle vara någon mening med att fordra ekonomie licentiatexamen; tjänsterna finge sannolikt under en följd av år i regel besättas med sökande, som erhållit dispens.

Det nu sagda talar starkt för att åtminstone under en ganska lång övergångstid ekonomie licentiatexamen icke skall krävas för behörighet till ifrågavarande tjänster. Men även skäl av mera principiell innebörd kunna anföras mot ett sådant krav.

Det förhåller sig onekligen så beträffande de företagsekonomiska ämnena, att praktisk verksamhet inom näringslivet i många fall innebär ett avsevärt fördjupande av insikterna i ämnet, vilket kan jämföras med fortsatta teoretiska studier och i viss mån också med vetenskaplig verksamhet. Som exempel kan nämnas såväl verksamhet som revisor, marknadsundersökningsrådgivare etc. som annan verksamhet, som medfört grundlig inblick i olika företags ledande och planerande uppgifter.

Enligt kommitténs mening bör en kvalificerad ekonomexamen, efterföljd av praktisk verksamhet av ovan angiven art och författarskap av vetenskaplig karaktär, kunna ge kompetens för lektorstjänst.

Då det för avläggande av ekonomie licentiatexamen erfordras minst två betyg i ekonomexamen i nationalekonomi och företagsekonomi samt i ettdera av ämnena ekonomisk geografi och rättsvetenskap, låge det nära till hands att fordra en på dylikt sätt kvalificerad ekonomexamen för erhållande av lektorsbehörighet. Kommittén håller emellertid före, att uppställandet av detta krav skulle i avsevärd grad inskränka antalet av dem som skulle fylla behörighetsvillkoren, varför kommittén föreslår, att fordran endast uppställas på två betyg i två av sådana i ekonomexamen ingående ämnen, som kunna anses motsvara tjänstens ämnen.

Medan den som avlagt ekonomie licentiatexamen i ämne, som helt eller till väsentlig del motsvarar i lektorstjänsten ingående ämnen, utan vidare bör anses uppfylla kraven på teoretisk kompetens, synes en behörighetsprövning böra äga rum beträffande personer, som söka eller ämna söka lektorsbefattning i handelstekniska ämnen utan att ha avlagt nämnda examen. Om dylik sökande uppfyller de krav, som här ovan angivits, bör Kungl. Maj:t kunna meddela vederbörande generell behörighet att vid handelsgymnasium söka och inneha lektorstjänst i vissa angivna ämnen.

Kommittén anser det också önskvärt, att särskilt under en övergångstid dispens för erhållande av viss tjänst kan lämnas sökande, som icke helt uppfyller ovan angivna krav och som sålunda icke anses böra erhålla generell behörighet.

Gymnasieadjunkter i handelstekniska ämnen böra ha avlagt ekonomexamen och därvid ha förvärvat minst betyget Med beröm godkänd i ett av tjänstens huvudämnen eller däremot svarande ämne eller ämnen.

Den praktiska lärarutbildningen för nu avsedda lärare bör fullgöras vid någon av de i kap. 18 omnämnda kurserna för heltidsanställda handelslärare. Till en början torde det kunna bli nödvändigt att dispensera från kravet på genomgång av dylika kurser, särskilt för personer med avsevärd, väl vitsordad lärartjänstgöring.

Kommittén har övervägt, huruvida för behörighet till *rektorstjänst* skulle fordras behörighet till lektorstjänst, men ehuru kommittén räknar med att innehavarna av rektorstjänst i regel skola vara lektorskompetenta, anser kommittén dock en dylik begränsning icke böra göras. De kvalifikationer, en rektor bör ha, äro delvis av annat slag än de krav, som böra ställas på en lärare i gemen, och därför vore det mindre lämpligt att utesluta möjligheten att till rektorer förordna därtill lämpliga gymnasieadjunkter. Särskilt vid mindre gymnasier bör en vid gymnasiet anställd gymnasieadjunkt ha möjlighet att ifrågakomma som rektor.

Man torde kunna räkna med att till rektor i regel utses ordinarie lärare vid handelsgymnasium. Det torde dock icke böra uppställas som villkor för innehav av rektorat, att vederbörande har dylik tjänst eller motsvarande tjänst inom skolväsendet i övrigt, emedan åtminstone undantagsvis även annan person bör kunna utses.

Härefter återstår att ta ställning till kompetensen för ordinarie lärare i praktiska läroämnen, d. v. s. *stenografi* och *maskinskrivning*.

Utan en gedigen allmänbildning kan en person icke bli en god stenograf. Det är därför nödvändigt, att lärare i stenografi har goda allmänkunskaper. Enligt kommittén måste det framstå som en oavvislig fordran, att stenografilärarna på gymnasialstadiet själva ha en allmän utbildning, som åtminstone är likvärdig med elevernas. Ett grundläggande kompetenskrav bör därför vara, att de avlagt studentexamen (enligt nu gällande terminologi) eller avgångsexamen från treårigt handelsgymnasium. Lärarna i maskinskrivning torde ofta också undervisa i stenografi. Den lärare, som endast undervisar i maskinskrivning, bör även på annat sätt kunna styrka sig ha tillfredsställande allmänna kunskaper.

Kommittén har övervägt, huruvida det är möjligt och lämpligt att införa en examen eller särskilda prov för stenografi- och maskinskrivningslärare, men är åtminstone för närvarande icke beredd att framlägga förslag därom. Särskilda kurser för stenografilärare ha under de senaste åren anordnats av Melinska stenografförbundet, vilka kurser varit statsunderstödda.

Man måste dock rimligen fordra, att den blivande läraren på lämpligt sätt (genom diplom, intyg från särskilt under betryggande former anordnat prov etc.) styrker sig vara en god stenograf och maskinskrivare. En minimifordran bör vara, att vederbörande visar sig ha en färdighet, som svarar mot minst betyget Med beröm godkänd i avgångsexamen från treårigt handelsgymnasium i enlighet med av överstyrelsen för yrkesutbildning fastställda föreskrifter.

Om lärare i de praktiska ämnen äro i avsaknad av pedagogisk utbildning, ha de givetvis svårt att lägga upp undervisningen på rätt sätt. Frågan om den praktiska lärarutbildningen för dessa lärare behandlas i kap. 18. Behörighet att söka och inneha ordinarie lärartjänster i praktiska läroämnen bör meddelas av överstyrelsen för yrkesutbildning. Vid behörighetsprövningen bör givetvis stor hänsyn tagas till vederbörandes pedagogiska utbildning, men några formella krav härpå torde knappast böra ställas.

Då frågan om *gymnastiklärarnas* utbildning är föremål för utredning av särskilda sakkunniga, saknar kommittén anledning att närmare beröra kompetensfrågor avseende denna kategori.

I det föregående har kommittén skilt på lärare i svenska och främmande språk å ena sidan och lärare i handelstekniska ämnen å den andra. Kommittén är emellertid icke främmande för den tanken, att kombinationer av dessa ämnen kunna förekomma, vilket i vissa fall skulle vara förbundet med åtskilliga fördelar. Kompetens för sådana kombinerade tjänster bör kunna förvärfvas genom *antingen* examen vid filosofisk fakultet jämte ekonomexamen vid handelshögskola eller åtminstone betyg i något eller några av handelshögskolornas huvudämnen *eller* också examen från handelshögskola jämte minst två betyg i ett eller två läroämnen enligt fordringarna för filosofisk ämbetsexamen. Dyliga tjänster komma emellertid knappast att bli vanliga.

En lärare bör vidare kunna ha undervisning i såväl teoretiska som praktiska ämnen. Kommittén föreslår dock, att i lektors- och gymnasieadjunkts-tjänst skall få ingå högst sex timmars undervisning i praktiskt läroämne, samt anser vidare, att stenografi och maskinskrivning icke böra få ingå i tjänstens ämnen. Det bör däremot icke möta hinder, att en lärare i praktiska ämnen med t. ex. två betyg i filosofisk ämbetsexamen i något språk erhåller en tjänst i språket i fråga samt stenografi och/eller maskinskrivning.

I princip bör det vara möjligt, att tjänsterna vid handelsgymnasierna kunna omfatta vilka ämneskombinationer som helst. Det är icke görligt att för varje tänkbar kombination ange, i vad mån eftergift må kunna lämnas från i det föregående uppställda krav på examina för behörighet till olika slag av lärartjänster. Därför synes det nödvändigt, att, när särskild anledning finnes — med hänsyn till de ämnen viss tjänst omfattar — att frångå de vanliga behörighetsvillkoren, i kungörelsen om ledighet intagas de särskilda villkor, som böra uppställas. Beslut om frångående av de vanliga behörighetsvillkoren torde böra fattas av Kungl. Maj:t. Har det icke funnits anledning

att frågå de i författning inskrivna kompetensfordringarna, bör vidare icke behörig sökande kunna erhålla dispens, om så med hänsyn till tjänstens omfattning och sökandens särskilda meriter befinnes skäligt.

En fråga av största betydelse är, om krav skall resas på att lärarna vid handelsgymnasierna ha *praktik* från ett eller flera av handels olika områden. Till en början kan då konstateras, att praktisk erfarenhet är i hög grad önskvärd icke blott beträffande lärarna i de handelstekniska ämnena utan även för språklärarna och lärarna i de praktiska ämnena. Av redogörelsen för den nuvarande utbildningen framgår, att lärarna av samtliga kategorier i mycket betydande utsträckning skaffat sig praktik, oaktat detta icke är en förutsättning för erhållande av tjänster.

För lärarna i de handelstekniska ämnena, närmast då de företagsekonomiska, är praktik av så stor betydelse, att man torde kunna säga, att den lärare, som helt saknar sådan, icke har möjlighet att ge en fullgod undervisning. Det ligger i sakens natur, att dessa lärares praktiska erfarenhet bör vara kvalificerad; den som tjänstgjort någon tid som exempelvis underordnad kontorist blir icke därigenom nämnvärt bättre skickad att undervisa. Utan tvivel är det önskvärdt, att lärarna ha förhållandevis långvarig praktik från mera ledande befattningar å inköps-, försäljnings- resp. redovisningsavdelning eller liknande samt helst också allttjämt stå i fortlöpande kontakt med näringslivet. Lärare i räkenskapslära kan t. ex. tänkas fungera som revisor. Vid mera omfattande verksamhet vid sidan av tjänsten torde halvtidstjänst vara en lämplig anställningsform. Vidare får kommittén peka på möjligheten för en lärare att under viss tid med oavkortad lön eller med B-avdrag ha arbete av betydelse för vederbörandes kompetens.

Även språklärarna höra som nämnts om möjligt ha praktik. För deras vidkommande är praktik emellertid icke av samma betydelse. Vidare kunna tillräckliga erfarenheter förvärfvas även å mera underordnade poster.

Vad slutligen gäller stenografi- och maskinskrivningslärare är det uppenbart, att det är nära nog nödvändigt, att de någon tid haft ett praktiskt arbete, i vilket de haft mera avsevärd användning för färdigheter i stenografi och maskinskrivning.

Oaktat det nu anförda måste man ställa sig tveksam till ett krav på praktik. I annat sammanhang har kommittén redogjort för svårigheterna att fixera ett krav på en i och för sig önskvärd praktik för rätt att avlägga avgångsexamen från handelsgymnasium. Dessa svårigheter gälla även lärarna men äro här större. Så står det klart, att även längre tids tjänstgöring å en underordnad post med ett enahanda rutinarbete kan vara närmast värdelös i förhållande till ett mångsidigt kvalificerat men mera kortvarigt arbete. Det är sålunda svårt att fastställa, vilka former av praktik som skola få tillgodoräknas, samt att åstadkomma någon avvägning eller värdesättning mellan olika slag av praktik. En helt annan sak är, att i valet mellan olika sökande till en tjänst en värdesättning av praktik kan äga rum.

Kommittén har vid överbägande av spörsmålet kommit till följande slutsatser. Praktik bör icke fordras av lärare i de humanistiska ämnena, dels

eftersom praktisk erfarenhet för denna grupp har begränsad betydelse, dels emedan det är av vikt att upprätthålla principen med samma behörighetsvillkor som för lärare vid de allmänna gymnasierna. Kommittén anser det däremot ofrånkomligt, att för lärarna i de företagsekonomiska ämnena (räkenskapslära, allmän företagsekonomi, distributionslära och företagsorganisation) krav på minst ett års praktik inom handeln eller i därmed jämförlig sysselsättning uppställas. Lärare i praktiska ämnen bör under minst ett år ha haft en praktisk verksamhet, i vilken han haft användning i betydande utsträckning för färdigheter i stenografi och maskinskrivning.

Beträffande alla lärartjänster vid handelsgymnasier bör gälla, att praktisk erfarenhet räknas som merit. Det synes härvid icke möjligt att uppställa några detaljerade regler för hur olika slags praktik skall värdesättas. Kommittén förordar däremot, att längden av väl vitsordad praktik må räknas som fjärde befordringsgrund.

Sökande till ordinarie tjänst bör vidare uppfylla de *allmänna behörighetsvillkor* (att ha uppnått viss ålder, att ha undervisningsförmåga m. m.), som gälla eller komma att fastställas för behörighet till motsvarande tjänst vid allmänt gymnasium. Här må blott erinras om att av sökande till ordinarie tjänst som lektor eller adjunkt för närvarande kräves att under minst två läsår med nit och skickligheten ha bestritt tjänstgöring till den omfattning, som åligger lektor eller adjunkt.

Vad slutligen gäller *extra ordinarie lärare, extra lärare och timlärare* må följande anföras. Extra ordinarie och extra lärare böra i avseende å examina vara behöriga till ordinarie tjänst av närmast motsvarande slag eller, om jämförlig ordinarie tjänst icke finnes, av överstyrelsen för yrkesutbildning prövas äga förutsättningar att på ett tillfredsställande sätt fullgöra de med anställningen förenade arbetsuppgifterna. För behörighet till extra ordinarie tjänst inom högre lönegrad än som gäller för extra lärare bör jämväl krävas egentlig lärarutbildning ävensom, där så erfordras, praktik under minst ett år.

Timlärarna torde som hittills till stor del komma att utgöras av lärare vid andra skolor. Av skäl, som torde framgå av det föregående, anser kommittén det angeläget, att undervisningen i handelstekniska ämnen omhändersas av personer med anknytning till näringslivet. Då man emellertid endast i begränsad omfattning kan räkna med att förvärva dylika personer till hel- eller halvtidstjänster, synes det så mycket viktigare, att de åtminstone utnyttjas som timlärare. Härvid uppstår frågan, om pedagogisk utbildning skall fordras av dem som sakna sådan. Kommittén har i det föregående föreslagit, att yrkespedagogiska kurser för timlärare vid handelsskolor anordnas. Även om så i och för sig vore önskvärt, synes det emellertid icke möjligt att för behörighet till timlärartjänst kräva genomgång av sådan kurs. Man torde dock kunna utgå från att de, som tjänstgjort som timlärare något eller några år och avse att fortsätta därmed, i förekommande fall finna det med sin egen fördel förenligt att genomgå dylik kurs.

III. Tillsättning av lärartjänster m. m.

Vid de högre kommunala skolorna har vederbörande skolstyrelse ett betydligt större inflytande över tillsättningen av lärartjänster än vid de statliga skolorna. Rektor vid de högre kommunala skolorna förordnas av skolöverstyrelsen, men övrig lärarpersonal antages och avskedas av den kommunala myndigheten, som jämväl i regel har beslutanderätten i fråga om beviljande av tjänstledighet och tillsättande av vikarier. Vid de allmänna läroverken ligga dessa avgöranden hos Kungl. Maj:t eller skolöverstyrelsen, dock att rektor har beslutanderätten i vissa frågor, som avse kortare tidsperioder.

Kommittén har i kap. 17 föreslagit, att handelsgymnasierna under en övergångstid skola vara kommunala men att därefter förstatligande successivt skall äga rum.

Kommittén har velat framhålla detta här, då nämligen givetvis skäl skulle kunna anföras för att tillsättningsproceduren, med hänsyn till statsbidragsreglernas utformning, tills vidare bör vara densamma som vid de högre kommunala skolorna. I så fall bleve det emellertid nödvändigt kanske redan efter kort tid att ändra hithörande bestämmelser och anpassa dem till vad som gäller för de allmänna gymnasierna. Alldeles bortsett härifrån synes det lämpligast, att Kungl. Maj:t eller överstyrelsen för yrkesutbildning tillsätter lärare på gymnasialstadiet. Som skolkommissionen framhållit, måste nämligen svårvägbara vetenskapliga meriter tas med i beräkningen vid tillsättandet av dylika tjänster. I det föregående har påpekats, att en övergång av lärare från handelsgymnasierna till andra läroanstalter och vice versa måste vara önskvärd och bör underlättas. Även ur den synpunkten är det önskvärt, att tillsättningsförfarandet är likartat. Rektorer, lektorer och gymnasieadjunkter böra alltså utses av Kungl. Maj:t samt lärare i praktiska ämnen av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Kommittén får i detta sammanhang erinra om att statlig utnämning av befattningshavare i icke statlig tjänst förekommer i åtskilliga fall. Det har redan sagts, att detta är förhållandet med rektorer vid högre kommunala skolor, men det gäller även borgmästare, lasarets- och sanatorieläkare, stadsfiskaler och stadsfogdar samt i vissa fall kyrkoherdar. Några principiella hinder mot ovanstående förslag torde alltså icke finnas.

I prop. nr 133 till 1950 års riksdag yttrar departementschefen angående tillsättningen av de allmänna skolornas lärare följande:

»Jag har redan i samband med frågan om enhetsskolans kommunalisering uttalat, att denna icke i och för sig nödvändigtvis behövde föra med sig en lärartillsättning i kommunal regi. Det kan här pekas på att flera rent kommunala befattningar för närvarande tillsätts av statlig myndighet. Det kommunala inflytandet torde få tillräckligt utrymme även om inte själva tillsättningsåtgärden förlägges till kommunal myndighet, t. ex. genom att kommunal myndighet får avge förslag eller förord.»

Departementschefen säger sig vidare icke vara beredd att nu taga ställning till frågan om formerna för lärartillsättningen utan anser, att densamma bör ytterligare utredas. Han säger vidare, att när man väl funnit en principiell lösning av själva förfarandet, frågan om hos vilken eller vilka myndigheter tillsättningen skall förläggas närmast synes vara ett rent organisatoriskt spörsmål, på vilket huvudsakligen praktiska synpunkter böra läggas.

Läroverksstadgans bestämmelser torde böra läggas till grund för erforderliga regler rörande semester för rektor, beviljande av ledigheter i övrigt, förordnande av vikarier, extra lärare och timlärare samt meddelande av avsked.

Rektor vid allmänt läroverk förordnas på sex år. Innehar rektor ordinarie lärartjänst vid allmänt läroverk, föres sistnämnda tjänst över stat, och den på stat varande lärartjänsten återbesättes. Inträder han i utövning av den över stat förda tjänsten, skall denna, när tillfälle därtill ges, återföras på stat. Liknande bestämmelser gälla för de tekniska läroverken.

Vid de mindre handelsgymnasierna vore det möjligt, att rektor utövade lärartjänst och därutöver fullgjorde uppdraget att bestrida rektorsgöromålen. Vid de medelstora och större gymnasierna är det med rektorstjänsten förenade arbetet så omfattande, att en särskild rektorstjänst bör finnas, med skyldighet för innehavaren att meddela viss undervisning. Då tjänsterna helst böra konstrueras på samma sätt vid samtliga handelsgymnasier och då det vidare är önskvärt, att anställningsformen är densamma som vid de allmänna läroverken, böra särskilda rektorstjänster inrättas vid samtliga gymnasier. Tid för rektors förordnande bör vara sex år.

Vad som nu sagts bör gälla icke blott när handelsgymnasierna bli förstatligade utan även då de äro kommunala. Rektorstjänst vid kommunalt handelsgymnasium bör sålunda kunna sökas icke endast av vid vederbörande gymnasium anställda ordinarie lärare utan jämväl av andra, som äro därtill behöriga i enlighet med vad kommittén föreslagit tidigare i detta kapitel. För rektor måste det emellertid finnas en reträttplats för det fall att han av någon anledning frånträder sin rektorstjänst. Dylik ordinarie lärartjänst (lektors- eller gymnasieadjunktstjänst allt efter rektors kompetens) bör vara inrättad över stat vid det handelsgymnasium, där rektor bekläder rektorstjänsten. När till rektor vid kommunalt handelsgymnasium utses en ordinarie lärare vid antingen samma eller annat gymnasium, frånträder rektor sålunda sin ordinarie lärartjänst, och densamma återbesättes utan förflyttningsskyldighet för den nye innehavaren.

Det av kommittén nu föreslagna förfaringssättet torde utan olägenhet kunna tillämpas även vid de mindre gymnasierna, eftersom ett förhållandevis stort antal timmar äro avsedda att bestridas av extra lärare och timlärare och sålunda utrymme för ytterligare en ordinarie lärartjänst alltid torde förefinnas. Det förekommer ju för övrigt endast sällan, att en rektor frånträder sin rektorstjänst.

För de mindre gymnasier kunde det vara en fördel i vissa fall att ha möjlighet att ledigförklara rektorstjänsten med undervisningsskyldighet i vissa angivna ämnen. Så bör också kunna få ske efter medgivande från överstyrelsen för yrkesutbildning. Även i sådana fall bör dock rektorstjänsten kunna sökas av vid vederbörande gymnasium anställda ordinarie lärare, oavsett vilka ämnen deras tjänst omfattar.

Vid 1948 års riksdag har beslut fattats om lönereglering för övningslärare innebärande bl. a., att övningslärare kan beredas ökad tjänstgöring genom att undervisning vid olika skolor, vare sig vid samma eller olika skolformer, förenas till enhetliga tjänster. Tjänsternas ställning i förhållande till skolorna regleras genom ett system med huvudtjänst och fyllnadstjänstgöring (se närmare prop. 136/1948).

Detta system bör införas vid handelsgymnasier och andra statsunderstödda eller statliga skolor med handelsundervisning, såsom inbyggda linjer vid allmänna läroverk, samrealskolor, praktiska mellanskolor och kommunala yrkesskolor, såvitt gäller lärare i stenografi och maskinskrivning. Härigenom kunna lärarna i dessa ämnen beredas förbättrade tjänstgöringsvillkor. De i nämnda proposition angivna reglerna beträffande kombinerad tjänstgöring för övningslärare kunna i huvudsak läggas till grund för motsvarande föreskrifter rörande stenografi- och maskinskrivningslärare. För ordinarie anställning bör sålunda fordras 30 veckotimmars tjänstgöring och för extra ordinarie i regel minst 15 veckotimmars tjänstgöring.

Slutligen må här beröras frågan om tillsättandet av huvudlärare. Vid läroverken utser rektor en huvudlärare för varje ämne. Vid de mindre och medelstora handelsgymnasierna kommer undervisningen i många ämnen att handhas av blott en eller två lärare. Det torde få ankomma på rektor att avgöra, i vilken utsträckning, med hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall, huvudlärare bör utses. Rektor bör i förekommande fall själv åtaga sig huvudlärarskap.

IV. Undervisningsskyldighet.

Rektor vid högre allmänt läroverk har en undervisningsskyldighet av 12 till 16 timmar i veckan. Vid högre tekniskt läroverk är den 16 till 20 timmar men kan efter omständigheterna i varje särskilt fall minskas av överstyrelsen för yrkesutbildning; dylik nedsättning har i betydande utsträckning medgivits.

Liksom för närvarande synas de större handelsgymnasiernas rektorer bära en undervisningsskyldighet av 12 till 16 veckotimmar och de mindre läroanstaltens rektorer 16 till 20 timmars undervisning. Till större skolor bära räknas de som ha minst 6 klassavdelningar. Finnas synnerliga skäl därtill, bör överstyrelsen för yrkesutbildning kunna för visst läsår besluta nedsättning i undervisningsskyldigheten.

Lektor och adjunkt med huvudsaklig undervisning å gymnasiet ha en undervisningsskyldighet av minst 20 och högst 24 timmar per vecka. Samma timantal bör gälla för lektorer och andra lärare i teoretiska ämnen vid handelsgymnasierna.

Ordinarie lärare i läroämnen vid praktisk mellanskola äro skyldiga meddela 24 till 30 timmars undervisning i veckan, dock med rätt till viss nedläggning för undervisning i fjärde klassen. Några särbestämmelser för stenografi- och maskinskrivningslärare finnas icke. För handelsgymnasiernas vidkommande synes det motiverat med en skillnad mellan lärare i teoretiska och praktiska ämnen. Det måste härvid beaktas, att stenografiläraren har en icke obetydlig rättningebörda. Maskinskrivningsläraren synes snarast böra jämföras med övningslärare, som numera i regel har en undervisningsskyldighet vid full tjänstgöring om 30 timmar. Givetvis är det mycket problematiskt, huruvida ordinarie lärartjänster enbart i maskinskrivning verkligen bli behöfliga vid något gymnasium.

Lämpligen bör lärare i praktiska ämnen ha en undervisning om 24 till 30 timmar. Inom de angivna latituderna synes skyldigheten att undervisa böra fastställas med hänsyn dels till huruvida läraren även undervisar i teoretiskt ämne, dels till antalet stenografitimmar som läraren har. Avser undervisningen endast maskinskrivning, torde lärarens undervisningsbörda regelmässigt höra uppå till 30 veckotimmar.

Gymnastiklärarna böra ha samma undervisningsskyldighet som gymnastiklärarna vid högre allmänt läroverk, d. v. s. som regel 28 timmar i veckan för ordinarie lärare.

V. Rektorerernas och lärarnas löneställning.

Statens allmänna avlöningsreglemente den 30 juni 1948 är tillämpligt icke endast på lärare i statstjänst utan även på lärare vid kommunala flickskolor, kommunala mellanskolor, praktiska mellanskolor och högre folkskolor (de högre kommunala skolorna) med undantag av övningslärare. För tjänster vid läroverk m. fl. läroanstalter finnas åtskilliga särskilda bestämmelser inryckta i reglementet, vilka avvika från reglementets allmänna föreskrifter. Några av dessa särskilda bestämmelser äga endast tillämpning på lärartjänster vid de högre kommunala skolorna.

Det allmänna avlöningsreglementet bör göras tillämpligt på lärarna vid statsunderstödda kommunala handelsgymnasier. De böra inplaceras i samma lönegrader som motsvarande lärare vid de högre allmänna och tekniska läroverken.

Rektorerna vid de högre allmänna läroverken äro fördelade på tre avlöningsgrupper, I—III, svarande mot resp. lönegraderna Cb 11—Cb 13. Gruppindelningen (se närmare prop. 150/1943) hänför sig till ett poängsystem, enligt vilket varje fullt 25-tal lärjungar räknas som 1 poäng, varje klassavdelning i gymnasiet samt inom realskolans avslutningsklass som 1 1/2 poäng samt varje klassavdelning inom realskolans övriga klasser som 1 poäng.

Läroverk med lägst 63,5 poäng tillhör avlöningsgrupp III, läroverk med lägst 46,5 poäng avlöningsgrupp II och läroverk med lägre poängssumma grupp I.

De högre tekniska läroverkens rektorer tillhöra samma avlöningsgrupper. Intill den 1 juli 1943 fanns emellertid en fjärde grupp med dåvarande beteckningen IV med lön svarande mot lönegrad Cb 10 i nu gällande avlöningsreglemente. I och med att tekniska läroverket i Västerås hänfördes till närmast högre grupp, blev nu ifrågavarande grupp icke längre representerad och torde numera få anses slopad. Vid gruppindelningen har i främsta rummet hänsyn tagits till elevantalet. I stort sett torde tekniskt läroverk med 12 klassavdelningar eller därutöver ha hänförts till högsta avlöningsgruppen och läroanstalt med minst 9 avdelningar till mellangruppen. Enligt vad kommittén erfarit, torde denna gynnsammare placering sammanhånga med rektors arbete i samband med dels materielinköp och materielvård o. d., dels differentieringen i ett flertal skilda utbildningslinjer, dels det procentuellt sett höga antalet timlärartimmar.

Med tillämpning av det för de högre allmänna läroverken gällande poängsystemet skulle Göteborgs handelsgymnasium med ca 53,5 poäng (siffran något osäker, då man icke kan beräkna elevantalet i kvällsgymnasiet närmare) tillhöra avlöningsgrupp II och samtliga övriga gymnasier grupp I. Högsta poängtal efter Göteborgs handelsgymnasium uppnås av Stockholms, Stockholms stads och Malmö handelsgymnasier med resp. 37, 31,5 och 23,5 poäng. Därefter följa i storleksordning gymnasiet i Hälsingborg med 17,5, i Norrköping med 15 och i Örebro med 9 poäng. Mycket låga siffror erhållas för läroanstalterna i Kalmar, Karlstad, Gävle, Sundsvall och Umeå med 6,5 poäng.

Kommittén har härvid utgått från lärjungeantalet höstterminen 1949 och har beräknat antalet elever i klass III till 75 % av antalet lärjungar i klass II vid nämnda tidpunkt samt har uppskattat antalet klassavdelningar i enlighet med förslaget å s. 346 (jfr även tabell 35, s. 376). Visserligen kommer utbyggnaden icke till stånd med en gång, men rektorerna komma säkerligen dessförinnan att få en extra arbetsbelastning till följd av själva omorganisationen, som mer än väl motiverar, att hänsyn redan från början tages även till det beräknade antalet lärjungar i klass III.

De ettåriga kurserna äro avsedda för studenter och andra lärjungar med motsvarande kompetens, d. v. s. personer som lämnat skolåldern. Otvivelaktigt är det rimligt, om för rektorstjänst vid skola med ett mera betydande antal elever, berättigade till högskolestudier, tillämpas en något fördelaktigare beräkningsmetod med avseende å inplacering i lönegrad än den ovan angivna. Antalet elever i ettåriga kursen — samtliga studenter — uppgick höstterminen 1949 vid Göteborgs handelsgymnasium till 97 och vid Stockholms handelsgymnasium till 98; sålunda en ganska avsevärd del av det totala lärjungeantalet, 380 resp. 322.

Två av handelsgymnasiets tillsammans fyra klasser äro avgångsklasser, varjämte klass II å treåriga linjen skall vara så anordnad, att utbildningen för den, som önskar avgå från skolan redan efter två års studier, utgör ett

avslutat helt. Angivna omständighet medför en icke oväsentlig ökning av rektors arbetsbörda jämfört med förhållandena vid de högre allmänna läroverken, med tanke på ordnandet av avgångsprov och på andra med avgången sammanhängande arbetsuppgifter beträffande en årligen så betydande del av eleverna. Motsvarande gäller beträffande mottagandet av och rådgivning åt inträdessökande, granskning av inträdesansökningar m. m. Generellt sett kan sägas, att ju snabbare omsättningen av elever är, ju större blir rektors arbetsbörda. Rektorerna ha vidare ett betydande arbete sammanhängande med att de sedan gammalt utnyttjas som förmedlare av anställningar, ett arbete som ligger vid sidan av rektorsgöromålen men som de icke gärna kunna undandraga sig och som säkerligen är av värde. Det nödvändiggör, att rektorerna måste försöka lära känna varje elev.

Är antalet timlärare i en skola högt, ökas rektors arbetsuppgifter. Nedan har kommittén räknat med att icke mindre än drygt 38 procent av undervisningen skulle upprätthållas av timlärare, en siffra som emellertid är en maximisiffra. Procenttalet torde emellertid knappast komma att understiga motsvarande tal för de tekniska läroverken, 27 procent. Vid de högre allmänna läroverken utgör den på timlärare belöpande delen av undervisningen endast ett fåtal procent (1945 mellan 3 och 4 procent).

Anförda skäl kunna synas tala för att löneställningen för rektorerna närmast bör anpassas efter förhållandena vid de högre tekniska läroverken. Med hänsyn till handelsgymnasiernas fåtalighet synes det härvid — liksom beträffande de tekniska läroverken — icke nödvändigt att strikt tillämpa en viss schematisk regel.

Kommittén anser, att man bör avvakta erfarenheterna från den första förordnandeperioden, innan man tar en mera definitiv ståndpunkt till rektorernas löneställning, och att man nu blott gör sådana avvikelser från de för de allmänna läroverken gällande reglerna, som under alla omständigheter befinnas motiverade.

Rektor vid Stockholms handelsgymnasium, vilket efter utbyggnaden torde få ca 400 elever, bör liksom rektor vid göteborgsgymnasiet tillhöra lönegrad Cb 12. Gymnasierna i Kalmar, Karlstad, Gävle, Sundsvall och Umeå kunna beräknas få endast en avdelning i varje klass och avses icke ha ettårig kurs anordnad. Icke heller gymnasiet i Örebro kan antagas få parallellavdelningar i treåriga kursen under de närmaste åren, och elevantalet torde, oaktat gymnasiet bör ha en ettårig kurs, icke komma att överstiga 100. Nu nämnda rektorer böra inplaceras i lönegrad Cb 10 och övriga rektorer i lönegrad Cb 11.

Kommittén föreslår sålunda följande gruppindelning av rektorstjänsterna.

Handelsgymnasium	Avlöningsgrupp	Lönegrad
Stockholms, Göteborgs	III	Cb 12
Stockholms stads, Norrköpings, Malmö, Hälsingborgs	II	Cb 11
Kalmar, Karlstads, Örebro, Gävle, Sundsvalls, Umeå . .	I	Cb 10

Skulle gymnasieadjunkt förordnas till rektor, torde han som en följd av kommitténs här nedan gjorda förslag om gymnasieadjunkts lönegradsplacering böra inplaceras två lönegrader lägre än vad eljest skulle varit fallet.

Gävle handelsgymnasium är, som närmare framgår av redogörelsen för gymnasiet, kombinerat med en ettårig handelskurs och med en enskild mellanskola. Betraktar man hela läroanstalten, Gävle borgarskola och högre handelsinstitut, som en enhet, skulle poängtalet enligt för de högre allmänna läroverken gällande reglerna bli 27,5. Rektor torde därför böra utöver lön enligt lönegrad Cb 10 åtnjuta arvode med skillnaden mellan lönegrad Cb 10 och Cb 11. Det torde böra ankomma på skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning att i sina medelsframställningar ta ställning till, i vad mån statsbidrag bör utgå å arvodet.

Rektor vid handelsgymnasium, som har aftonundervisning, eller föreståndare för kvällsskola, om särskild sådan förordnas, bör uppbära arvode för det arbete han utför å kvällstid och som hänför sig till aftonskolan. Arvodet bör utgöra 150 kronor för år för varje klassavdelning, d. v. s. samma arvode som utgår till rektorn vid högre allmänna läroverket å Kungsholmen i dennes egenskap av föreståndare för statens aftonskola för real- och studentexamen, vilken skola är anordnad vid sagda läroverk.

Lektor bör inplaceras i lönegrad Ca 30. Kommittén har övervägt, huruvida tjänster som extra ordinarie lektor böra inrättas. Då kommittén räknar med att ordinarie gymnasiadjunktstjänster med endast obetydligt lägre lön än för lektorstjänst komma att inrättas, synes det emellertid icke föreligga anledning att inrätta lektorstjänster i lönegrad något under de ordinarie lektorstjänsternas. Det synes vidare meningslöst att placera extra ordinarie lektorstjänst i lönegrad Ce 30, eftersom antalet ordinarie lektorat bör begränsas så, att risk icke föreligger för att lektorat måste slopas på grund av sjunkande lärjungeantal och sålunda icke bli permanent behövt. Till frågan om extra ordinarie lektorat avsedda för halvtidsanställda lektorer återkommer kommittén nedan.

Ordinarie *gymnasiadjunktstjänster* i samma lönegrad som vid de allmänna gymnasierna böra om möjligt inrättas i och med genomförandet av omorganisationen. Kommittén föreslår därvid för sin del lönegrad Ca 28. Skulle emellertid statsmakterna ännu icke ha hunnit fatta beslut om särskilda gymnasiadjunktstjänster, när beslut fattas om omorganisation av handelsgymnasierna, synas tjänsterna tills vidare böra inplaceras i lönegrad Ce 26. Skulle statsmakterna finna, att skäl icke föreligger att införa gymnasiadjunktstjänster, böra i stället ordinarie ämneslärartjänster i adjunktslönegraden (Ca 26) inrättas.

Kommittén räknar vidare med att ett antal befattningar som extra ordinarie gymnasiadjunkter böra finnas. Dessa böra placeras två lönegrader lägre än de ordinarie gymnasiadjunktstjänsterna.

Numera föreligger möjlighet att anställa extra ordinarie och extra lärare på deltid. I 8 § kungörelsen den 30 juni 1948 (nr 564) med tilläggsbestämmelser till avlöningsreglementet ha reglementets bestämmelser om anställning för avkortad tjänstgöring kompletterats med en föreskrift, att extra ordinarie och extra lärare enligt vederbörande centrala förvaltningsmyndighets

bestämmande må anställas för en undervisningsskyldighet svarande mot minst hälften av full tjänstgöring.

Såvitt kommittén kan förstå, är det vid de allmänna skolorna framför allt bristen på kompetenta lärarkrafter som motiverat deltidсанställning för lärare. För handelsgymnasiernas del kunna också helt andra skäl anföras för inrättande av deltidstjänster. I det föregående har beträffande de handelstekniska ämnena framhållits betydelsen av att läraren har erfarenhet från praktiken och att han följer med i utvecklingen inom det merkantila yrkesområdet. Ett sätt att tillgodose detta krav är inrättandet av halvtidstjänster. Anställandet av halvtidslärare i dessa ämnen får alltså icke betraktas mer eller mindre som en nödfallsutväg utan som någonting önskvärt för att möjliggöra, att undervisningen hålles å jour med utvecklingen. Härtill kommer vidare, att det särskilt till en början torde bli svårt att fylla hela det föreliggande behovet med heltidslärare i de företagsekonomiska ämnena, vilka ju enligt kommitténs mening böra ha ett avsevärt större timantal än hittills.

Lärarna utgöra ett undantag från den numera i allmänhet gällande principen, att extra ordinarie och extra tjänstemän tillhöra samma lönegrad som ordinarie. Enligt avlöningsreglementet kunna ordinarie tjänstemän icke anställas för avkortad tjänstgöring.

Kommittén, som icke anser sig böra förorda några undantag från sistnämnda regel, håller före, att det vore orimligt, om en halvtidsanställd lärare, som i en följd av år vid sidan av sin lärartjänst har praktisk verksamhet, är placerad i lägre lönegrad än en ordinarie. Den extra ordinarie heltidsanställda läraren strävar ju efter att så snart som möjligt få en ordinarie tjänst, och extraordinarieanställningen varar under en tämligen kort tidsperiod under de tidigare läraråren. Kommittén anser det nödvändigt, om systemet med halvtidsanställda lärare i handelstekniska ämnen skall kunna komma till någon mera allmän användning, att de åtnjuta hälften av ordinarie lärares lön.

Halvtidstjänster böra finnas icke blott för gymnasieadjunkter utan även för lektorer. Kommittén anser det synnerligen betydelsefullt, att t. ex. en auktoriserad revisor kan förvärvas som halvtidsanställd lektor eller, där est han redan är ordinarie lektor vid skolan, kan bibehållas i skolans tjänst som halvtidsanställd, om han önskar disponera mer av sin tid för sin praktiska verksamhet. Skulle en sådan person nödgas nöja sig med en lägre ställning i skolan och med en lägre lönenivå än lektorernas, torde det vara tvivel underkastat, om han söker en halvtidstjänst.

Kommittén förordar sålunda, att extra ordinarie lektorat och gymnasieadjunktsbefattningar i handelstekniska ämnen och avsedda för halvtidsanställda tjänstemän kunna inrättas i lönegrader med samma ordningsnummer som för motsvarande ordinarie lärare.

Otvivelaktigt kunde det finnas anledning att ge dem, som i egenskap av *extra lärare* undervisa på handelsgymnasium, högre lön än extra lärare vid

högre allmänt läroverk, vilka kunna antagas endast delvis tjänstgöra på gymnasium. Övervägande skäl torde emellertid tala för att någon sådan differentiering icke kommer till stånd. Kommittén föreslår fördenskull, att extra lärare vid handelsgymnasium placeras i samma lönegrad som extra adjunkt (Cg 21). Enligt den 30 juni 1948 utfärdade föreskrifter skall extra lärare vid de allmänna läroverken och de högre kommunala skolorna m. fl. läroanstalter, vilken innehåft anställning vid sådan läroanstalt under minst 532 dagar och därvid tjänstgjort minst 425 dagar, kunna antagas till extra ordinarie lärare, därvid han emellertid bibehåller sin lönegrad. Givetvis bör denna bestämmelse avse även handelsgymnasiernas extra lärare.

Vad gäller lärare i praktiska läroämnen, må erinras om att ordinarie lärare i stenografi och maskinskrivning vid de högre kommunala skolorna tillhöra lönegrad Ca 20, extra ordinarie Ce 19 och extra Cg 17. Efter prövning av Kungl. Maj:t må, då särskilda skäl föreligga, lärare kunna hänföras till högre lönegrad, dock högst 23 för ordinarie, 22 för extra ordinarie och 20 för extra lärare. Föreskrifter om utbildning för behörighet till dessa tjänster äro icke meddelade.

Kommittén har föreslagit, att ganska höga krav skola ställas på handelsgymnasiernas stenografi- och maskinskrivningslärares kompetens. Vidare bör vid ställningstagandet till dessa lärares löneställning hänsyn tagas till att handelsgymnasierna komma att ge en i viss mån grundligare och högre liggande utbildning i de avsedda ämnena än den som lämnas vid de praktiska realskolelinjerna, framför allt emedan det med hänsyn till det genomsnittligen bättre elevmaterialet och elevernas större mognad är möjligt att nå bättre resultat. Enbart den omständigheten, att lärjungarna representera ett högre åldersstadium, talar för en högre löneställning; en princip som kommit till uttryck vid lönegradsplaceringen av övningslärare (se prop. 136/1948, s. 60).

Det anförda motiverar, att lärarna i praktiska ämnen vid handelsgymnasier generellt inplaceras i de lönegrader, vilka lärare i samma ämnen vid de högre kommunala skolorna högst kunna tillhöra, d. v. s. lönegraderna Ca 23, Ce 22 och Cg 20. Lärare med blott maskinskrivningsundervisning eller med mindre än tolv timmars undervisning i stenografi per vecka böra dock tillhöra någon av lönegraderna Ca 20, Ce 19 eller Cg 17.

Enligt kommitténs förut berörda uppfattning bör lärartjänst i praktiska ämnen kunna kombineras med undervisning i ett eller flera teoretiska läroämnen. Självfallet bör sådan lärare tillhöra högre lönegrad än övriga lärare i praktiska ämnen. Även i andra fall kunna särskilda skäl tala för att viss lärare får åtnjuta en något högre lön. Kommittén anser, att Kungl. Maj:t bör äga att efter prövning av varje särskilt fall fastställa lönen till högre lönegrad än nyss angivits, dock högst 26 för ordinarie och högst 24 för extra ordinarie lärare. Med hänsyn till löneläget för extra lärare i läsämnen synes icke lämpligt att hänföra här avsedd extra lärare till högre lönegrad än 20.

Ordinarie och extra ordinarie *gymnastiklärare* böra i avlöningshänseende jämföras med gymnastiklärare vid högre allmänt läroverk. Ordinarie lärare bör sålunda tillhöra lönegrad Ca 23 och extra ordinarie Ce 20. Även i övriga hänseenden bör den vid 1948 års riksdag beslutade löneregleringen för övningslärare få tillämpning på handelsgymnasiernas gymnastiklärare.

Kungörelsen den 5 september 1947 (nr 680) angående timarvoden till vissa lärare vid civila och militära skolor bör göras tillämplig å handelsgymnasiernas *timlärare* fränsett timlärare i gymnastik, vilka böra följa beträffande övningslärare meddelade bestämmelser och därvid jämföras med lärare i gymnastik vid högre allmänt läroverk.

Enligt 4 § 2 mom. nämnda kungörelse skall bl. a. ämneslärare i lägst lönegrad Ca 24 eller Ce 22 vid vissa angivna läroanstalter, till vilka även handelsgymnasierna böra hänföras, för undervisning utöver full tjänstgöring å egen tjänst åtnjuta timarvode efter den löneklass, läraren tillhör, dock icke efter högre löneklass än den högsta för motsvarande extra ordinarie lärartjänst gällande. Ordinarie lärare i praktiska läroämnen böra i regel tillhöra lönegrad Ca 23 och extra ordinarie Ce 22. Till förhindrande av att timarvode skulle kunna utgå med lägre belopp till ordinarie än till extra ordinarie lärare bör sagda bestämmelse ändras, så att den även kommer att omfatta lärare i praktiskt läroämne vid handelsgymnasium, vilken är inplacerad i lönegrad Ca 23, därest undervisningen avser stenografi. Man skulle visserligen också kunna ha en undantagsbestämmelse och föreskriva, att bestämmelsen ej skall gälla nu avsedd lärare i lönegrad Ce 22. Denna väg bör emellertid ej väljas, främst därför att kompetenskraven enligt kommitténs förslag äro så höga, att det redan på grund därav måste anses befogat, att ifrågavarande lärare får komma i åtnjutande av den fördelaktigare löneklassberäkningen vid timarvodets bestämmande. Vidare bör beaktas, att lärare i stenografi har en avsevärd rättningsbörda, för vilken arvode icke kan utgå. Däremot bör bestämmelsen icke avse lärare i praktiska läroämnen, vilken tillhör lönegrad Ca 23 eller Ce 22, därest timarvode utgår för undervisning i maskinskrivning.

Särskild ersättning till timlärare för rättning av skrivingar kan icke utgå enligt gällande bestämmelser. Då frågan om sådan ersättning är av speciellt intresse för handelsgymnasierna, vill kommittén något gå in på densamma och särskilt behandla den rättningsbörda, som åvilar handelsgymnasiernas lärare i främmande språk. Framför allt i fråga om de främmande språken skiljer sig nämligen skrivningsrättningen vid handelsgymnasierna mera avsevärt från vad som förekommer vid andra högre läroanstalter.

Som framhållits i kapitlet om undervisningsplanerna, spela skrivingarna stor roll vid handelsgymnasiernas undervisning i främmande språk. Eftersom det är ett huvudmål för undervisningen att bibringa lärjungarna färdighet att relativt säkert och även snabbt uttrycka sig skriftligen på det främmande språket, måste de skriftiga övningarna bedrivas intensivt. De

måste därför återkomma ofta och de uppgifter, som föreläggas lärjungarna, få ej vara alltför kortfattade. Kommittén har föreslagit, att antalet skrivningar per läsår i de främmande språken skall vara 10—12. Den omständigheten, att de skriftliga uppgifterna skola lösas utan hjälpmedel, ökar icke oväsentligt lärarens arbete såväl vid kompositionen av skrivningsuppgifterna som vid rättningen. Från läroverkens språklärare har också framhållits, att införandet av språkskrivningar utan lexikon inneburit en avsevärd ökning av lärarnas arbetsbörda. Det är sålunda av vikt, att lärarna ägna språkskrivningarna stort intresse, men också angeläget, att de icke kunna ha berättigade skäl att anse, att denna del av deras arbete icke blir tillräckligt ersatt. Hittills har vid handelsgymnasierna ersättning över lag lämnats till timplärarna i språk för rättning av skrivningar, och den torde genomsnittligt ha uppgått till 250 kronor för läsår i en klass på 30 lärjungar.

Även för svenska och bokföring har rättningsbördan vid handelsgymnasierna varit av betydande omfattning. Om i svenska på en timplärtjänstgöring om tre veckotimmar kommer, som kommittén föreslagit, rättning av sju skrivlag svenska uppsatser, måste detta naturligtvis avsevärt försvåra rekryteringen av timplärare för dylik tjänstgöring. I räkenskapslära, där antalet skrivningar per läsår föreslås till 4 à 5, måste uppenbarligen arbetet med kompositionen och rättningen av skrivningarna vara alldeles särskilt tidskrävande. Även i svenska, bokföring och handelsräkning ha hittills vid handelsgymnasierna utgått särskilda ersättningar till timplärarna för skrivningsrättning.

Kommittén befarar, att handelsgymnasierna komma att möta svårigheter, i vissa fall stora svårigheter, att rekrytera sin kår av timplärare, vilka enligt kommitténs förslag skola svara för icke mindre än ca en tredjedel av undervisningen, om icke någon ersättning för rättning av skrivningar kan utgå. Den f. n. rådande bristen på lärarpersonal gör situationen ännu svårare. Kommittén föreslår att, så länge handelsgymnasierna äro kommunala, kommunerna må kunna erhålla Kungl. Maj:ts medgivande att utbetala särskilda rättningsarvoden till timplärare i svenska, främmande språk och räkenskapslära. Till dessa rättningsarvoden bör dock ej statsunderstöd utgå.

Kommittén kan icke uttala sig om hur frågan om ersättning för rättande av skrivningar skulle kunna lösas vid ett förstatligande av handelsgymnasierna. Kommittén är emellertid övertygad om nödvändigheten av en positiv lösning även i detta fall.

Enligt 4 § 1 mom. förenämnda kungörelse må vid högre tekniskt läroverk eller navigationsskola timarvode utgå efter löneklass 22 eller 23, då vederbörande överstyrelse finner välgående skäl tala för en sådan högre placering med hänsyn till lärarens kompetens och tidigare tjänstgöring såsom lärare. Enligt till kungörelsen fogad timtaxa skall dock nu nämnda möjlighet icke gälla timplärare i svenska, främmande språk eller matematik vid högre tekniskt läroverk.

Kommittén anser det självklart, att även handelsgymnasierna böra beredas samma möjlighet som de högre tekniska läroverken och navigationsskolorna att för sin fackbetonade undervisning förvärva timlärare, som kanske icke skulle stå till förfogande, om timarvodet icke kunde utgå efter högre löneklass än 21.

Som närmare utvecklats i det föregående, är det av avsevärd betydelse för handelsgymnasierna att för undervisningen i handelstekniska ämnen kunna förvärva verkligt kompetenta krafter från affärs- och näringslivet. Dylika personer kunna emellertid icke antagas komma att ställa sig till förfogande för ett arvode, som räknat efter tidsenhet avsevärt understiger inkomsten från deras egentliga syssla. Samma skäl, som tala för att extra ordinarie halvtidsanställda lärare i handelstekniska ämnen placeras i samma lönegrad som motsvarande ordinarie lärare, torde kunna åberopas för en motsvarande löneklassplacering (d. v. s. högst 27 löneklassen) av timlärare i dessa ämnen. Kommittén anser dock, att kommande erfarenheter få utvisa, huruvida en högre ersättning än efter löneklass 22 eller 23 bör utgå.

Tveksamt kan vara, huruvida såsom vid de högre tekniska läroverken vissa läroämnen skola undantagas i fråga om möjligheten att utbetala högre timarvode. Kommittén kan efter att ha övervägt denna sak icke finna, att för handelsgymnasiernas del andra ämnen böra undantagas än, förutom de praktiska ämnena, ekonomisk geografi, historia och psykologi. Eftersom handelsgymnasiernas undervisning såväl i svenska som i främmande språk är fackbetonad, finner kommittén det vara väl motiverat, att de högre timarvodena kunna utgå även till timlärare i dessa ämnen. I regel torde emellertid timlärarna i de nyssnämnda ämnena inneha lärarbefattning vid annan i kungörelsen angiven skola, och i dylika fall bleve den nu berörda specialbestämmelsen icke tillämplig.

Liksom för lärare vid högre tekniskt läroverk bör det högre arvodet utgå endast, då överstyrelsen för yrkesutbildning finner vägande skäl tala därför med hänsyn till lärarens kompetens och tidigare tjänstgöring som lärare.

I övrigt bör timarvodet utgå efter beteckningen TA, löneklasserna 21, 20 eller 17, dock att timlärare i maskinskrivning bör hänföras till beteckningen TC, löneklass 20 eller 17.

Lärare vid handelsgymnasiekurser på kvällstid böra liksom lärare vid aftonskola för real- och studentexamen erhålla ett tilläggsarvode av 30 kronor för veckotimme och läsår utöver löneförmåner enligt eljest gällande bestämmelser.

VI. Antalet lärare av olika kategorier.

Antalet ordinarie lärare av olika kategorier vid de allmänna läroverken fastställs årligen av riksdagen i en personalförteckning. Kungl. Maj:t fördelar befattningarna å de olika läroverken. Skolöverstyrelsen bestämmer,

efter förslag av vederbörande rektorer, inom gränserna av för ändamålet tillgängliga anslag och med iakttagande av bl. a. de föreskrifter Kungl. Maj:t utfärdat rörande det högsta antalet extra ordinarie befattningar, om och i vilken utsträckning icke-ordinarie lärarkrafter skola tjänstgöra vid de särskilda läroverken.

Ordinarie och extra ordinarie lärartjänster, utöver visst i författningarna fastställt minimiantal, vid de högre kommunala skolorna få icke inrättas utan tillstånd av Kungl. Maj:t. Riksdagen tar icke ställning till antalet lärare av olika kategorier på annat sätt än att det årliga beviljandet av statsbidrag till lönerna förutsätter en uppskattning av behovet av lärare. Skolöverstyrelsen bestämmer, med iakttagande av de av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifterna, om och i vilken utsträckning icke-ordinarie lärare skola tjänstgöra vid de särskilda skolorna.

Kommittén föreslår, att den för de allmänna läroverken gällande ordningen i huvudsak tillämpas även för handelsgymnasiernas vidkommande. Riksdagen bör sålunda fastställa antalet ordinarie tjänster av olika kategorier, och dessa tjänster böra fördelas av Kungl. Maj:t mellan de olika gymnasierna. Högsta antalet extra ordinarie tjänster av olika slag bör fastställas av Kungl. Maj:t. De icke-ordinarie tjänsterna böra fördelas av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Kommittén har gjort en uppskattning av antalet tjänster, som böra inrättas vid de olika handelsgymnasierna. En dylik beräkning måste bli osäker, eftersom det icke är möjligt att säga, hur många elever som komma att avgå redan efter två år. Som nämnts, håller kommittén före, att ca tre fjärdedelar av lärjungarna i klass II komma att genomgå klass III. Det häremot svärande antalet klassavdelningar i klass III torde emellertid icke komma att inrättas med en gång, utan man torde få räkna med en kortare omställningstid. Kommittén har därför dels beräknat antalet tjänster, som erfordras för upprätthållande av undervisningen före utvidgningen med klass III, och dels uppskattat det antal tjänster, som bör tillkomma i och med full utbyggnad. Sistnämnda tjänster torde böra inrättas successivt.

Uppskattningen av antalet erforderliga lärartjänster kan även bortsett härifrån av flera skäl icke bli exakt. Sålunda vet man icke, i vilken utsträckning lärjungarna komma att delta i frivillig undervisning, och icke heller, i vad mån samläsning kan ordnas mellan de olika linjerna i klass III eller i den ettåriga kursen. Kommitténs förslag, att klassavdelningarna i vissa fall skola kunna uppdelas, medför en ökning av det totala timantalet.

Det faktiska veckotimantalet kan komma att både överstiga och understiga de i sammanställningen å s. 376 angivna talen, vilka kommittén dock tror vara ganska tillförlitliga medeltal. I sammanställningen har antalet klassavdelningar vid de olika gymnasierna utsatts inom parentes; siffrorna för klass III äro, som nämnts, osäkra.

Tabell 35. Beräknat totalantal veckotimmar vid handelsgymnasierna.

Gymnasium	Klass I	Klass II	Klass III	Ettåriga kursen	Fyraåriga kursen	S:a timmar
Stockholms	144 (4)	150 (4)	110 (3)	108 (3)	—	512
Stockholms stads.....	108 (3)	114 (3)	78 (2)	—	80 (5)	380
Norrköpings	72 (2)	75 (2)	46 (1)	47 (1)	—	240
Kalmar	36 (1)	39 (1)	46 (1)	—	—	121
Malmö.....	108 (3)	114 (3)	78 (2)	47 (1)	—	347
Hälsingborgs.....	72 (2)	75 (2)	78 (2)	47 (1)	—	272
Göteborgs.....	180 (5)	189 (5)	110 (3)	108 (3)	80 (5)	667
Karlstads	36 (1)	39 (1)	46 (1)	—	—	121
Örebro	36 (1)	39 (1)	46 (1)	47 (1)	—	168
Gävle	36 (1)	39 (1)	46 (1)	—	—	121
Sundsvalls.....	36 (1)	39 (1)	46 (1)	—	—	121
Umeå	36 (1)	39 (1)	46 (1)	—	—	121
Summa						3 191

Vid beräkandet av behovet och den lämpliga fördelningen av tjänster har kommittén utgått från ett genomsnittligt antal undervisningstimmar per vecka av 12—18 för rektor, 22 för lektor och ordinarie gymnasieadjunkt, 24 för övriga heltidsanställda lärare i teoretiska ämnen och 27 för lärare i praktiska ämnen. Resultatet av beräkningarna framgår av tabell 36.

Av de för övriga heltidsanställda lärare i teoretiska ämnen beräknade 26 tjänsterna böra lämpligen 14 ordinariesättas, så snart ske kan. Dessa befattningar böra fördelas sålunda: Göteborgs handelsgymnasium 4, Stockholms 3, Stockholms stads och Malmö vardera 2 samt Norrköpings, Hälsingborgs och Örebro handelsgymnasier vardera 1. Av återstående 12 tjänster böra 6 vara extra ordinarie och placeras två lönegrader lägre än de ordinarie gymnasieadjunktstjänsterna, medan återstående 6 böra vara avsedda för extra lärare och extra ordinarie lärare i lönegrad Ce 21.

Av totalt 3 191 timmar skulle efter ordinariesättningen av gymnasieadjunktstjänstbefattningar 176 komma på rektorer, 1 034 på lektorer, 308 på ordinarie gymnasieadjunkter, 288 på övriga heltidsanställda lärare i teoretiska ämnen, 162 på ordinarie lärare i praktiska ämnen samt 1 223 på timlärare. Uttryckt i procent innebär detta, att av undervisningen 5,5 % skulle ankomma på rektorer, 32,4 % på lektorer, 9,7 % på ordinarie gymnasieadjunkter, 9,0 % på extra ordinarie och extra lärare i teoretiska ämnen, 5,1 % på ordinarie lärare i praktiska ämnen och 38,3 % på timlärare. Till jämförelse må nämnas, att den procentuella fördelningen av undervisningstimmarna mellan de olika lärarkategorierna vid de tekniska läroverken för läsåret 1948/49 beräknats sålunda: rektorer 3,5 %, lektorer 46 %, extra ordinarie adjunkter 14,5 %, extra ordinarie gymnastiklärare 1,5 %, extra adjunkter 7,5 % och timlärare 27 %. Kommittén föreslår sålunda ett förhållandevis mindre antal lektorer än vid de tekniska läroverken. Härvid bör dock tas hänsyn till att ordinarie lärare även av andra kategorier skola finnas vid handels-

Tabell 36. Antalet lärare av olika kategorier.

Gymnasium	Rektorer		Lektorer		Övriga hel- tidsanställda lärare i teore- tiska ämnen		Ordinarie lärare i praktiska ämnen		Tim- lärare	Tim- antal
	An- tal	Tim- mar	An- tal	Tim- mar	An- tal	Tim- mar	An- tal	Tim- mar	Tim- mar	
<i>A. Klass III ej medräknad.</i>										
Stockholms	1	12	6	132	5	120	1	27	111	402
Stockholms stads ..	1	12	4	88	3	72	1	27	103	302
Norrköpings	1	14	3	66	2	48	—	—	66	194
Kalmar	1	18	1	22	—	—	—	—	35	75
Malmö	1	12	4	88	3	72	1	27	70	269
Hälsingborgs	1	14	3	66	2	48	—	—	66	194
Göteborgs	1	12	8	176	6	144	1	27	198	557
Karlstads	1	18	1	22	—	—	—	—	35	75
Örebro	1	16	1	22	1	24	—	—	60	122
Gävle	1	12	1	22	—	—	—	—	41	75
Sundsvalls	1	18	1	22	—	—	—	—	35	75
Umeå	1	18	1	22	—	—	—	—	35	75
Summa	12	176	34	748	22	528	4	108	855	2 415
<i>B. Klass III.</i>										
Stockholms	—	—	2	44	1	24	—	—	42	110
Stockholms stads ..	—	—	1	22	1	24	—	—	32	78
Norrköpings	—	—	—	—	—	—	1	27	19	46
Kalmar	—	—	1	22	—	—	—	—	24	46
Malmö	—	—	1	22	1	24	—	—	32	78
Hälsingborgs	—	—	1	22	—	—	1	27	29	78
Göteborgs	—	—	2	44	1	24	—	—	42	110
Karlstads	—	—	1	22	—	—	—	—	24	46
Örebro	—	—	1	22	—	—	—	—	24	46
Gävle	—	—	1	22	—	—	—	—	24	46
Sundsvalls	—	—	1	22	—	—	—	—	24	46
Umeå	—	—	1	22	—	—	—	—	24	46
Summa	—	—	13	286	4	96	2	54	340	776
Totalt	12	176	47	1 034	26	624	6	162	1 195	3 191

gymnasierna. Tillhopa föreslås de ordinarie lärarna skola ombesörja 52,7 % av undervisningen mot 46 % vid de tekniska läroverken.

För lärare i gymnastik ha icke beräknas några ordinarie eller extra ordinarie tjänster. Ätminstone till en början torde undervisningen också komma att upprätthållas av timlärare, i den mån arbetet icke får karaktären av fyllnadstjänstgöring. Om gymnastiken senare kan beredas ett större timantal än enligt kommitténs förslag till timplan, torde gymnastiklärare kunna ha sin tjänst vid handelsgymnasierna, dock blott vid de större, och eventuellt ha viss fyllnadstjänstgöring vid andra skolor. Vid godtagande av förslaget om kombinerad undervisning i praktiska ämnen vid olika skolor torde vi-

dare, vare sig nu vederbörande lärare har sin huvudtjänst vid handelsgymnasium eller vid annan skola, undervisningen i dessa ämnen i större utsträckning än som ovan föreslagits kunna handhas av ordinarie eller extra ordinarie lärare. Antalet timlärartimmar kommer härigenom att kunna minskas.

Antalet timlärartimmar kan, även om man bortser från systemet med huvud- och fyllnadstjänster, synas mycket högt. Det må därför framhållas, att ämnena historia, psykologi och handelsrätt oftast torde komma att omhändreras av timavlönade lärare. För de handelstekniska ämnenas vidkommande får man räkna med ett förhållandevis stort antal timlärare, som ha sin huvudsakliga sysselsättning i praktisk verksamhet. Såvitt gäller de mindre gymnasierna, ter det sig ofta nog lämpligare att fördela undervisningen mellan timlärare och heltidsanställda lärare än att de heltidsanställda undervisa i ett stort antal olika ämnen. Slutligen har kommittén ansett, att den ökning av timantalet, som betingas av de fyraåriga linjerna vid Stockholms stads och Göteborgs handelsgymnasier, tills vidare icke bör föranleda en ökning av antalet heltidstjänster.

Oavsett det nu sagda torde en ökning av antalet heltidsanställda lärare senare böra komma till stånd. I första hand bör då antalet lektorstjänster utökas, så att inemot hälften av undervisningen ombesörjes av lektorer. Även en ökning av gymnasieadjunkternas antal kan bli påkallad. Hur stor minskning av antalet timlärartimmar man bör räkna med, får bli beroende av bl. a. i vad mån historia, psykologi och handelsrätt komma att ingå som ämnen i ordinarie tjänster, i vilken utsträckning timlärare i handelstekniska ämnen komma att kunna rekryteras från praktisk verksamhet och om de fyraåriga linjerna komma att få en sådan stadga, att hänsyn bör tagas till dem vid bestämmandet av antalet heltidstjänster.

Kommittén har hållit före, att i samband med omorganisationen icke flera tjänster böra inrättas än som under alla förhållanden synas erforderliga, och anser, att man böra avvakta utvecklingen någon tid, innan flera tjänster inrättas än som kunna anses ingå i en minimiorganisation.

Kommittén föreslår sålunda, att 47 lektorat, 6 befattningar för ordinarie lärare i praktiska ämnen samt 26 andra heltidstjänster i de lönegrader ovan nämnts böra inrättas vid handelsgymnasierna. Respektive 34, 4 och 22 tjänster böra tillkomma i samband med omorganisationen och återstoden successivt vid uppbyggandet av klass III. Härtill komma 12 rektorstjänster, därav 2 i lönegrad Cb 12, 4 i Cb 11 och 6 i Cb 10.

VII. Övriga tjänstemän.

Bibliotekarie.

Vid de allmänna läroverken finnes särskild bibliotekarie anställd, vilken förordnas av skolöverstyrelsen, som jämväl fastställer arvodet. Detta utgör vid högre allmänt läroverk med minst 600 lärjungar 1 080 kr., med mellan 400 och 600 lärjungar 900 kr. och med mindre än 400 lärjungar 720 kr. Ar-

vodet kan jämkas uppåt eller nedåt, när så befinnes nödigt och lämpligt. Bokinköpen beslutas av en biblioteksnämnd bestående av rektor, bibliotekarien och en av kollegiet vald medlem. För de högre kommunala skolorna saknas motsvarande bestämmelser.

Handelsgymnasiernas bibliotek böra förestås av en av överstyrelsen för yrkesutbildning utsedd bibliotekarie, vilkens arvode efter gymnasiernas förstatligande fastställs efter de för de högre allmänna läroverken gällande bestämmelserna. Så länge gymnasierna äro kommunala, bör huvudmannen få avgöra arvodets storlek, enär statsbidrag icke bör utgå till detsamma.

Skolläkare och skolsköterska.

Skolöverstyrelsen anställer vid varje allmänt läroverk en skolläkare, vilken avlönas med arvode fastställt i relation till lärjungeantalet. Vid läroverk, där kvinnliga lärjungar undervisas och där manlig läkare är anställd, kan på kommunens bekostnad även kvinnlig biträdande läkare antas. Har läroverk minst 100 elever, skall vidare finnas en del- eller heltidsanställd skolsköterska, vilkens tjänstgöringstid är avvägd efter lärjungeantalet. I huvudsak samma bestämmelser gälla för de tekniska läroverken. Vid kommunala flickskolor samt kommunala och praktiska mellanskolor finnes av skolans styrelse utsedd skolläkare och skolsköterska, för vilka gälla i stort sett samma bestämmelser som för samma befattningshavare vid läroverken.

Hälsovården vid handelsgymnasierna bör ordnas på samma sätt som vid de allmänna gymnasierna. Skolläkaren bör utses av överstyrelsen för yrkesutbildning. De närmare bestämmelserna rörande tjänstgöringsskyldighet, arvoden och åligganden för skolläkare och skolsköterska torde tills vidare kunna utformas i enlighet med de för de högre kommunala skolorna gällande föreskrifterna.

Biträden å rektorsexpeditionerna.

Till biträdes hjälp å rektorsexpeditionerna vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter utgå vissa belopp av statsmedel. Tillkallade sakkunniga ha den 20 december 1947 avgivit förslag rörande organisationen av arbetet å rektorsexpeditionerna. I förslaget förordas väsentligt höjda anslag för ändamålet. Då frågan alltjämt befinner sig på utredningsstadiet, anser sig handelsutbildningskommittén kunna nöja sig med ett påpekande, att även handelsgymnasiernas rektorer böra avlastas från rutingörsmål av administrativ och kameral natur. Kommittén räknar med att handelsgymnasierna, sedan deras ekonomiska organisation definitivt avgjorts, erhålla anslag till biträdes hjälp å rektorsexpeditionerna i huvudsak enligt samma normer, som gälla eller komma att gälla för de allmänna läroverken och de högre kommunala skolorna.

Vaktmästare.

Vid de allmänna läroverken finnas ordinarie vaktmästare i lönegraderna Ca 9—Ca 11 ävensom hel- och halvtidsanställda extra ordinarie vaktmästa-

re. Till avlöning åt vaktmästare vid de högre kommunala skolorna utgår ej statsunderstöd.

Vaktmästarpersonalen vid handelsgymnasierna bör, när gymnasierna förstatligats, erhålla samma ställning som vaktmästarna vid de allmänna läroverken. Under övergångstiden böra vaktmästarna, i den mån kommunerna finna sådan personal erforderlig, vara kommunalanställda, då statsbidrag icke synes böra utgå till bestridandet av lönerna. Det torde få ankomma på de enskilda gymnasiernas huvudmän och vederbörande kommuner att i samband med kommunaliseringen av dessa gymnasier träffa överenskomst i frågor sammanhängande med vaktmästarpersonalens överförande till kommunal tjänst.

Kommittén har icke ansett sig böra upptaga till behandling frågan om de olika gymnasiernas behov efter övergångstiden av vaktmästare och dessas inplacering i lönegrad; detta emedan lösningen i åtskilliga fall kan bli beroende av elevantalets utveckling och av hur behovet av lokaler för nya klassavdelningar tillgodoses. Lämpligen bör överstyrelsen för yrkesutbildning i samband med den definitiva omorganisationen avge förslag till det slutliga ordnandet av vaktmästarnas anställningsförhållanden.

VIII. Övergångsfrågor.

Beträffande överförandet av de nuvarande heltidsanställda handelsgymnasielärarna utgår kommittén från att dessa, i synnerhet de ordinarie, skola kunna överföras till den nya organisationen. I den mån de nuvarande ordinarie lärarna icke ha formell behörighet till lektorstjänst, torde i flertalet fall dylik behörighet kunna meddelas dispensvägen. I vissa fall kan det tänkas bli motiverat, att vederbörande lärare erhåller en ordinarie tjänst men icke placeras i lektors löneställning. Därest ordinarie gymnasieadjunktstjänster inrättas redan vid omorganisationen, bör en dylik lärare erhålla sådan tjänst. Eventuellt kan, om lämplig sådan tjänst icke finnes, lektorat, tills vederbörande avgår, böra utbytas mot gymnasieadjunktstjänst. Kungl. Maj:t bör äga rätt göra sådana utbyten.

Såsom framgår av kommitténs framställning på s. 69, har flertalet nu anställda ordinarie ämneslärare vid handelsgymnasierna lön efter 28 lönegraden. Därest gymnasieadjunktstjänsterna komma att tillhöra lägre lönegrad än Ca 28, eller om inga ordinarie gymnasieadjunktstjänster bli inrättade, torde de nu nämnda lärarna, i de fall de icke erhålla lektorstjänst, i stället böra placeras på övergångsstat i lönegrad 28. Det synes emellertid icke kommittén rättvist, att de ordinarie lärarna vid de handelsgymnasier, som i fråga om lönen följt i författningen angivet minimibelopp, även efter omorganisationen sättas i sämre läge än de nyssnämnda lärare, som erhållit lön efter lönegrad 28. Kommittén anser därför, att under nyss angivna förutsättningar samtliga nuvarande ordinarie ämneslärare, som icke erhålla lektorstjänst, böra placeras på övergångsstat i lönegrad 28.

Vad nu sagts bör i tillämpliga delar också ha avseende på heltidsanställda lärare i stenografi och maskinskrivning.

Kommittén anser det självfallet, att lärarna i avseende å inplacering och uppflyttning i löneklass skola få tillgodoräkna sig sin tjänstgöring vid handelsgymnasierna.

Rektor vid Stockholms handelsgymnasium åtnjuter för närvarande lön efter 31 löneklassen samt har rektorsarvode av 2 660 kr. och fri bostad till ett uppskattat värde av 3 500 kr. Årligen eller inalles 22 664 kr. Lönen för rektorstjänsten skall enligt kommitténs förslag utgå med 19 776 kr., om 12 procents tillägg beräknas utgå (löneklass 38), vilket innebär en minskning av de sammanlagda löneförmånerna med 2 888 kr. För att undvika löne-minskning synes Stockholms stad böra ha rätt att för den nuvarande rektorns tjänstetid — han beräknas avgå med pension den 1 juli 1952 — utbetala erforderlig lönefyllnad.

Rektor vid Malmö handelsgymnasium, som har ett rektorsarvode av 4 000 kr., åtnjuter för närvarande en årslön av 19 252 kr. och skall enligt förslaget inklusive 12 procents tillägg erhålla 18 456 kr. Även i detta fall torde kommunen böra ha rätt att utbetala personlig lönefyllnad.

Kap. 20. Pensionering.

I. Reglementet för pensionering genom statens pensionsanstalt av vissa icke-statliga befattningshavare.

Pensionering av de statsunderstödda handelsgymnasiernas ordinarie och extra ordinarie lärare sker numera med tillämpning av reglementet den 29 december 1949 (nr 726) för pensionering genom statens pensionsanstalt av vissa icke-statliga befattningshavare, vilket reglemente med tillhörande övergångsbestämmelser (nr 727) från och med den 1 januari 1950 ersatt reglementet den 31 december 1919 (nr 878) för statens pensionsanstalt.

Grunderna till SPA-reglementet, vilka återfinnas i Kungl. Maj:ts proposition nr 200 till 1949 års riksdag och bankoutskottets utlåtande 1949: 48 samt 1944 års pensionsutrednings betänkande med förslag i ämnet (SOU 1948: 47), ansluta sig i stort till de enligt 1947 års allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen för statens tjänstemän gällande pensioneringsgrunderna. Beträffande huvuddragen av sistnämnda grunder hänvisas till de redogörelser därför, som äro intagna i propositionen (s. 117 ff.) och i betänkandet (s. 164 ff.). I vissa avseenden innebär SPA-reglementet emellertid modifierationer av de statliga pensioneringsgrunderna eller påbyggnader till desamma. Härvidlag och rörande vad SPA-reglementet i övrigt särskilt angår handelsgymnasiernas lärare må här framhållas följande.

Pensioneringens omfattning. De av SPA-reglementet omfattade särskilda slagen av befattningar indelas i reglementet i sådana med obligatorisk anslutning till pensioneringen och sådana beträffande vilka anslutningen är frivillig för huvudmannen och sålunda i första hand beror på framställning av huvudmannen. Denna indelning sker genom att befattningarna föras till endera av de i reglementet införda grupperna A, B eller C. Därvid omfatta A- och C-grupperna obligatoriskt samt B-gruppen frivilligt anslutna befattningar. A- och B-grupperna omfatta befattningar i allmänhet. C-gruppen avses för befattningar, som tillsättas av Kungl. Maj:t medelst förordnande på viss tid och som skola vara förenade med rätt till s. k. förordnandepension.

Av handelsgymnasiernas befattningar äro i SPA-reglementet rektorer och andra ordinarie ämneslärare förda till grupp A och övriga lärare till grupp B. Sådana till statens pensionsanstalt redan före reglementets ikraftträdande anslutna befattningar, för vilka anslutningen enligt reglementet är frivillig, ha enligt övergångsbestämmelserna överförts till den nya pensioneringen utan att framställning därom behöver göras av huvudmannen.

Pensionsunderlag. De enligt SPA-reglementet förekommande pensionsunderlagen, som i stort sett motsvara de för statstjänstemännen i 1947 års

allmänna tjänste- och familjepensionsreglementen fastställda underlagen, äro sammanförda till ett system med pensionsklasser. Den pensionsklass, som skall gälla för A-befattning, är i allmänhet angiven i reglementet. För B-befattning skall pensionsklassen i allmänhet bestämmas av statens pensionsanstalt i enlighet med i reglementet och övergångsbestämmelserna meddelade föreskrifter.

För handelsgymnasiernas befattningshavare upptar SPA-reglementet för ordinarie ämneslärare, tillika rektor, pensionsklassen 1: 32 (tjänstepensionsunderlag 9 564 kr. och familjepensionsunderlag 3 696 kr., motsvarande underlagen enligt de allmänna pensionsreglementena för lönegrad Ca 29) samt för annan ordinarie ämneslärare pensionsklassen 1: 29 (tjänstepensionsunderlag 8 364 kr., familjepensionsunderlag 3 312 kr., lönegrad Ca 26).

Fortlöpande avgifter. Huvudmännen skola erlægga fortlöpande avgifter, bestående av grundavgift och rörlig tilläggsavgift. Grundavgiften, för år räknad, motsvarar det för vederbörande pensionsklass i reglementet angivna avgiftsunderlaget. Tilläggsavgiften beräknas i förhållande till grundavgiften efter det procenttal, som gäller för löneförhöjning enligt statens löneplansförordning. För handelsgymnasiernas till grupp A förda befattningar motsvarar grundavgiften ej fullt 11 procent av tjänstepensionsunderlaget. Enligt en särskild punkt i övergångsbestämmelserna äger huvudmannen, tills ny lönereglering sker, göra avdrag från befattningshavarens avlöning med det belopp, som han ägde avdraga enligt bestämmelserna i 1919 års reglemente för pensionsanstalten. I övrigt förutsätter SPA-reglementet, att befattningshavarna icke skola bidra till de fortlöpande avgifterna.

Pensionsålder. Pensionsåldern inträder vid utgången av det kalenderhalvår, under vilket befattningshavaren uppnår 65 levnadsår.

Tjänstårsberäkning mot engångsavgift i vissa fall. Enligt SPA-reglementet skall rätt att tillgodoräkna tjänstår för bestämmande av pensionens storlek i viss omfattning kunna mot engångsavgift medgivas för bl. a. tid, under vilken befattningshavare innehaft i reglementet upptagen befattning, innan denna blivit förenad med pensionsrätt. Engångsavgiften skall härvid i allmänhet motsvara halva kapitalvärdet av den pensionsökning, vartill den medgivna tjänstårsberäkningen beräknas leda.

Vad angår tid före den 1 januari 1950, gäller en särskild övergångsanordning i förevarande avseende. Denna anordning innebär i princip, att villkoret om erläggande av engångsavgift, som motsvarar halva kapitalvärdet av ifrågavarande förmån, utbytes mot att hälften av den förmån beträffande tjänstårsberäkningen, som enligt reglementet kan ifrågakomma, må erhållas utan engångsavgift, under det att för erhållande av överskjutande del av förmånen en mot hela kapitalvärdet av densamma svarande engångsavgift skall erläggas.

I fråga om befattningshavare, vilkens tjänstepensionsunderlag under någon tidsperiod varit lägre än det för honom vid avgången gällande, skall enligt föreskrift i 18 § 4 mom. första stycket i reglementet av de å sådan period eljest belöpande tjänståren medräknas allenast så stor del som

motsvarar förhållandet mellan det lägre och det vid avgången gällande tjänstepensionsunderlaget. Vid tillämpning av denna bestämmelse skall bl. a. iakttagas, att, där tjänstepensionsunderlaget höjts på grund av en av statsmakterna beslutad löne- eller pensionsreglering, det därigenom uppkomna högre tjänstepensionsunderlaget skall, i den mån i samband med beslutet om regleringen därom förordnats, anses ha gällt under föregående tid för innehav av befattning, som omfattas av regleringen.

En mot den i förenämnda föreskrift stadgade reduktionen av tjänstären svarande utfyllnad av desamma kan i viss omfattning erhållas mot erläggande av engångsavgift. Denna engångsavgift skall beräknas enligt samma grunder som engångsavgiften för tjänstårsberäkning för tid utan statlig pensionsrätt. Den här ovan omnämnda övergångsanordningen i fråga om tid före den 1 januari 1950 avser även nu ifrågakvarande utfyllnad i tjänstårsberäkningen.

Vad angår tid, under vilken befattningshavare ägt pensionsrätt enligt 1919 års reglemente för statens pensionsanstalt, skall vid tillämpning av här ifrågakvarande tjänstårsberäkningsbestämmelser anses ha gällt visst enligt övergångsbestämmelserna beräknat tjänstepensionsunderlag.

I detta sammanhang må slutligen erinras, att antalet för hel ålderspension erforderliga tjänstår utgör 30.

Invalidpensionens storlek. Beträffande grundbeloppet av invalidpension är att märka, att detta, vilket enligt allmänna tjänstepensionsreglementet, oavsett antalet tjänstår, i allmänhet motsvarar det för befattningshavaren vid avgången gällande tjänstepensionsunderlaget, enligt SPA-reglementet ej får överstiga grundbeloppet av den ålderspension, som skulle tillkommit befattningshavaren, om han kunnat kvarstå i tjänst till pensionsålderns inträde.

II. Kommitténs förslag till pensionsreglering.

Av pensionsregleringen omfattade skolor. Beträffande den ekonomiska organisationen av handelsgymnasierna går kommitténs förslag närmast ut på att de statsunderstödda enskilda handelsgymnasierna kommunaliseras och att samtliga gymnasier såsom kommunala i statsbidragshänseende tills vidare jämföras med de högre kommunala skolorna. Kommunaliseringen av de enskilda gymnasierna avses skola ske efter överenskommelser mellan vederbörande huvudmän och kommuner. Som förutsättning för erhållande av statsbidrag föreslås, att Kungl. Maj:t skall ha godkänt sådan överenskommelse, i vad den avser framtida disposition och förvaltning av vid vederbörande gymnasium befintliga fonder av olika slag. Detta godkännande föreslås skola lämnas vid erkännandet av läroanstalt som kommunalt handelsgymnasium. Handelsgymnasium, beträffande vilket överenskommelse om kommunalisering icke kunnat träffas eller beträffande vilket dylik överenskommelse icke godkänts av Kungl. Maj:t, föreslås skola tills vidare kvarstå som enskilt med bibehållande av nuvarande statsbidragssystem.

Såsom enskilt kvarstående handelsgymnasium avses icke skola beröras av kommitténs löneregleringsförslag. Vid sådant förhållande finnes icke anledning att nu föreslå någon pensionsreglering för befattningshavare vid sådant gymnasium. Pensionsregleringen skulle sålunda, såvitt angår de vid löneregleringens genomförande verksamma statsunderstödda handelsgymnasierna, komma att omfatta samtliga redan dessförinnan kommunalt organiserade gymnasier ävensom övriga gymnasier i den mån de bli erkända såsom kommunala handelsgymnasier. I den följande framställningen behandlas, där ej annat angives, endast de gymnasier som, enligt vad nu sagts, omfattas av pensionsregleringen.

Befattningshavargrupper, som skola omfattas av pensioneringen. Bortsett från den möjlighet, som enligt SPA-reglementet torde föreligga för kommunalt handelsgymnasium att erhålla pensionsrätt för skolsköterska, omfattar pensioneringen enligt nämnda reglemente för handelsgymnasiernas del uteslutande lärarpersonal. För bl. a. vaktmästare kan sålunda anslutning till pensioneringen ej erhållas. Sådant anslutning står ej heller öppen för vaktmästarpersonal vid andra kommunala läroanstalter, vilkas lärarpersonal är inbegripen i denna eller i den pensionering, som sker enligt pensionsreglementena för de högre kommunala skolorna och folkskolorna. Vid nu angivna förhållande anser sig kommittén ej böra framlägga förslag om lösning i detta sammanhang av vaktmästarpersonalens pensionsfråga. Ej heller i övrigt har kommittén funnit anledning föreslå någon ändring i nu ifrågavarande avseende.

Vad angår lärarpersonalen skulle denna enligt vad kommittén i det föregående föreslagit komma att utgöras av ordinarie och extra ordinarie lärare samt extra- och timplärare, vartill skulle komma rektorer. Pensioneringen bör enligt kommitténs mening begränsas till ordinarie och extra ordinarie lärare samt rektorer. Beträffande extra ordinarie lärare bör pensioneringen omfatta även sådana med anställning för halvtidstjänstgöring.

I fråga om lärare i stenografi och maskinskrivning har kommittén förordat, att det enligt 1948 års riksdags löneregleringsbeslut för övningslärare i allmänhet godkända systemet med huvudtjänst och fyllnadstjänstgöring införes vid handelsgymnasierna. Vid genomförande av vad kommittén sålunda förordat bör pensioneringen, såvitt angår vederbörande handelsgymnasium, omfatta jämväl sådan här avsedd lärare, vilkens huvudtjänst är inrättad vid gymnasiet. Extra ordinarie lärare, för vilken i regel skall fordras minst 15 veckotimmars tjänstgöring, bör inbegripas i pensioneringen, oavsett tjänstgöringens omfattning.

Anslutning till pensioneringen bör vara obligatorisk för samtliga kategorier befattningshavare som, enligt vad nu föreslagits, skulle äga tillträde till densamma.

Kommitténs löneregleringsförslag omfattar även gymnastiklärare. Kommittén har emellertid på anförda skäl icke beräknat några ordinarie eller extra ordinarie tjänster för dessa lärare. Vid sådant förhållande och då frågan om pensionsreglering för övningslärare i allmänhet f. n. är föremål

för utredning genom särskilda sakkunniga, torde förslag om pensioneringsanordningar för blivande dylika lärare icke vara påkallade i förevarande sammanhang.

Pensionsbestämmelser. Kommitténs löneregleringsförslag innebär beträffande de befattningshavare som, enligt vad kommittén här ovan föreslagit, skulle omfattas av pensionsregleringen, att befattningshavarna skulle bli underkastade statens allmänna avlöningsreglemente. Därigenom skulle handelsgymnasiernas ifrågavarande befattningshavare i avseende å avlöningsgrunder bli jämställda med vissa andra nämnda avlöningsreglemente underkastade icke-statliga befattningshavargrupper, vilkas befattningar äro förenade med pensionsrätt.

Förberörda befattningshavargrupper utgöras för närvarande av vissa lärare vid de högre kommunala skolorna samt vissa befattningshavare vid sinnesskolor, epileptikerskolor, skogsvårdsstyrelser och hushållningssällskap. Vad angår dessa befattningshavare, är pensionsrätten reglerad, för lärarna vid de högre kommunala skolorna genom 1947 års tjänste- och familjepensionsreglementen för de högre kommunala skolorna samt för övriga befattningshavare genom en särskild kungörelse, enligt vilken 1947 års tjänste- och familjepensionsreglementen för folkskolan med i kungörelsen angivna tilllägg och undantag äga tillämpning å befattningshavarna. (Pensionsreglementena för folkskolan äga i övrigt tillämpning å vissa befattningshavare, som äro underkastade avlöningsreglementet för folkskolan.)

Uppkomsten av den enligt vad nu sagts tillämpade pensionsordningen, vilkens införande innebar ett utbrytande av ifrågavarande befattningshavargrupper ur 1919 års reglemente för statens pensionsanstalt, torde böra ses mot bakgrunden av att nämnda reglemente vid tiden för befattningarnas inordnande under det statliga lönesystemet icke inrymde tillräckliga möjligheter till en anpassning av deras pensionering efter det till detta system anknutna statliga pensionssystemet.

Då de i SPA-reglementet innefattade pensioneringsgrunderna direkt bygga på de allmänna tjänste- och familjepensionsreglementena, har kommitténs förslag om löne- och pensionsregleringar för handelsgymnasiernas befattningshavare icke givit kommittén anledning ifrågasätta befattningshavarnas utbrytande ur det nya reglementet.

Grupper. Kommittén har i ett föregående sammanhang föreslagit, att särskilda rektorstjänster skola inrättas vid samtliga handelsgymnasier och att dessa tjänster skola tillsättas av Kungl. Maj:t medelst förordnande på viss tid. De i SPA-reglementet uppställda förutsättningarna för befattnings hänförande till grupp C skulle sålunda vid ett genomförande av kommitténs förslag i denna del bli uppfyllda beträffande rektorsbefattningarna. Ett hänförande av befattningarna till denna grupp skulle möjliggöra en anpassning av pensioneringsgrunderna till de för rektorer vid allmänna läroverk gällande grunderna. Enligt kommitténs mening bör en dylik anpassning komma till stånd. Kommittén föreslår därför, att rektorsbefattningarna föras till grupp C.

Övriga ordinarie befattningar böra liksom extra ordinarie befattningar föras till grupp A.

Pensionsklasser. Med hänsyn till det sätt, på vilket det i SPA-reglementet innefattade pensionsklasssystemet är uppbyggt, böra ordinarie och extra ordinarie lärarbefattningar föras till dem av pensionsklasserna 1:1—1:40, vilkas nummer överstiga befattningarnas lönegradsnummer med tre enheter.

Vad angår rektorsbefattningarna vill kommittén föreslå, att de med hänsyn till kommitténs förslag om deras placering i någon av lönegraderna Cb 10—Cb 12, varigenom avlöningen skulle komma att utgå enligt lägst 36 löneklassen i den dyrortsgraderade allmänna löneplanen (nr 1), hänföras till pensionsklassen 1:36. Pensionsunderlagen skulle härigenom komma att överensstämma med motsvarande underlag för rektorerna vid de högre allmänna läroverken.

För att ett hänförande av rektorerna till den nu föreslagna pensionsklassen skall stå i överensstämmelse med 7 § 1 mom. första stycket i SPA-reglementet torde det område, inom vilket pensionsklassen för befattning, tillhörande grupp C, i nämnda stadgande förutsättes skola ligga (2:1—2:20), böra utsträckas även till vissa av pensionsklasserna 1:1—1:40, förslagsvis pensionsklasserna 1:27—1:40 eller med andra ord de pensionsklasser, som motsvara de av lönegraderna med beteckningen Cb omfattade löneklasserna.

Tilläggs- och undantagsbestämmelser. SPA-reglementet är indelat i tre avdelningar, varav den första innehåller huvudbestämmelserna, den andra vissa särskilda bestämmelser samt den tredje reglementets tillämplighetsområde m. m. De i andra avdelningen sammanförda bestämmelserna utgöras av sådana från huvudbestämmelserna avvikande stadganden, som befunnits erforderliga för vissa befattningar och till vilka hänvisning i sådant fall göres vid vederbörande befattning i tredje avdelningen.

Vad angår handelsgymnasierna, anger SPA-reglementet endast ett undantagsstadgande såsom tillämpligt. Enligt detta stadgande, betecknat 10 a, skall pensionsåldern inträda vid utgången av det kalenderhalvår, under vilket befattningshavaren uppnår föreskriven levnadsålder (65 år). Stadgandet bör även framdeles tillämpas å lärarbefattningarna. Beträffande de särskilda rektorstjänsterna, för vilka pensionsålder ej blir bestämd, bör stadgandet ej tillämpas.

Enär pensionsrätt avses skola tillkomma extra ordinarie lärare, anställd med avkortad tjänstgöring, erfordras särskilda tilläggsstadganden till 8 och 18 §§ för beräkning av fortlöpande avgift och tjänstår beträffande tid för sådan tjänstgöring.

Beträffande tid, under vilken ordinarie lärare innehar rektorsbefattning, bör avgiftsskyldigheten bestämmas uteslutande med hänsyn till nämnda befattning. Till reglerande härav erfordras ett särskilt undantagsstadgande till 8 § i SPA-reglementet för tillämpning å lärarbefattningen.

Efter samtidigt upphörande av anställningen i både lärar- och rektorsbefattningarna bör pension eller livränta endast utgå för rektorsbefattning-

en. Till reglerande härav erfordras särskilda undantagsstadganden till 13, 25, 31 och 34 §§ i SPA-reglementet, likaledes för tillämpning å lärarbefattningen.

För rektorerna vid de allmänna läroverken gälla enligt allmänna tjänstepensionsreglementet vissa särskilda bestämmelser, innebärande en del modifierationer i de för förordnandetjänstemän i allmänhet stadgade villkoren för rätt till förordnandepension. I fråga om rektor, som återgår till sin lärartjänst efter minst 12 års sammanhängande rektorsförordnanden, gälla också vissa särskilda bestämmelser.

Pensionsbestämmelserna för handelsgymnasiernas rektorer böra enligt kommitténs mening även innehålla motsvarigheter till ifrågakarande särskilda bestämmelser. Till reglering härav erfordras vissa undantagsstadganden dels beträffande rektorsbefattning och dels beträffande ordinarie lärarbefattning, vilkens innehavare återgått till densamma från rektorsbefattning.

Beträffande rektorsbefattning böra dessa undantagsstadganden i huvudsak innebära, att såsom förutsättning för rätt till tjänstepension för befattningen i fall, som avses i 14 § 1 mom. första stycket b) och c) samt samma moment fjärde stycket, utöver vad där stadgas skall gälla, att befattningshavaren jämväl är berättigad till tjänstepension för sin lärarbefattning. Vidare bör bestämmelsen i 14 § 1 mom. första stycket a) ej äga tillämpning. Härjämte bör i undantagsstadganden till 23 och 32 §§ föreskrivas, att tjänstepensions grundbelopp resp. tjänstelivräntas belopp ej må understiga de belopp, som kunna beräknas för lärarbefattningen.

I fråga om rektor, som efter minst 12 års rektorsförordnande i en följd återgått till sin lärarbefattning, bör beträffande sistnämnda befattning i undantagsstadganden till 16 och 32 §§ meddelas föreskrift av innebörd, att grundbeloppet av tjänstepension resp. beloppet av tjänstelivränta ej må understiga det belopp, som skulle ha bestämts, om befattningshavaren kvarstått i rektorstjänsten intill avgången från lärarbefattningen.

Härjämte här ovan behandlade undantagsstadganden till 16, 23 och 32 §§ beträffande tjänstepension och tjänstelivränta böra — med hänsyn till vad enligt allmänna familjepensionsreglementet gäller i fråga om läroverksrektorerna — upptagas likartade undantagsstadganden till 28 och 35 §§ beträffande familjepension och familjelivränta.

I fråga om läroverksrektorerna gälla enligt allmänna familjepensionsreglementet även de avvikelserna från bestämmelserna för förordnandetjänstemän i allmänhet om beräkning av familjepensionstal, att pensionsåldern skall anses inträda vid utgången av det kalenderhalvår i stället för den månad, varunder befattningshavaren fyller 65 år, och att tjänståldern skall anses utgöra 30 i stället för 20 år. Motsvarande avvikelser böra enligt kommitténs mening gälla jämväl beträffande handelsgymnasiernas rektorer. Bestämmelser härom torde böra upptagas i undantagsstadgande till 28 §.

I förevarande sammanhang har kommittén även övervägt spörsmålet, hurvida icke lärarbefattning under tid, befattningen innehas av förutvarande rektor med bibehållande av rektors pensionsrätt, för upprätthållande av

proportionen mellan avgifter och pensionsbelopp borde hänföras till den för rektorsbefattningen gällande pensionsklassen. Kommittén har emellertid stannat för att icke vilja föreslå någon dylik anordning.

Övergångsbestämmelser. Beträffande de nuvarande heltidsanställda handelsgymnasielärarna har kommittén, som i annat sammanhang utgått från att dessa, i första hand de ordinarie, skola överföras till den nya organisationen och i regel till befattningar, motsvarande de nu innehavda. Kommittén har emellertid också förutsett, att nu anställd ordinarie lärare i vissa fall kan komma att placeras som ordinarie ämneslärare å övergångsstat i lönegrad 28.

Vad angår den av sistnämnda lärare, som redan nu avlönas efter lönegrad 28, anser kommittén, att de i sin befattning böra bibehållas vid de å dem omedelbart före omorganisationen gällande pensionsbestämmelserna. Härvid anser sig kommittén kunna förutsätta, att nu ifrågavarande lärare icke i något fall innehar rektorsbefattning och på grund därav förordnas till rektor vid nyorganiserat gymnasium.

Beträffande övriga av omorganisationen berörda ordinarie lärare skulle en löne- och pensionsreglering i enlighet med kommitténs förslag för flertalet lärare medföra en större eller mindre höjning av tjänstepensionsunderlaget. Vid tjänstårsberäkningen skulle då jämlikt 18 § 4 mom. första stycket i SPA-reglementet göras viss reducering i fråga om tid före höjningen, såvida icke engångsavgift enligt tredje stycket i nämnda moment erlägges. Kommittén, som utgår från att den i det föregående omnämnda, särskilda övergångsanordningen i förevarande hänseende i fråga om tid före den 1 januari 1950 även kommer att gälla nu avsedd höjning, vill för sin del föreslå, att motsvarande anordning må tillämpas även i fråga om tiden fram till omorganisationen.

I fråga om rektorerna kommer tillämpligheten av 18 § 4 mom. i SPA-reglementet att upphöra med avseende å rektorsbefattningen i och med befattningens överförande till grupp C. Deras föregående anställningstid såsom rektor torde emellertid icke utan vidare kunna tagas i betraktande vid bestämmande av förordnandepensionens belopp. I det fall, rektor vid omorganisationen har mindre än sex år kvar till inträdet i pensionsåldern, torde förutsättning för rätt till förordnandepension enligt bestämmelserna i reglementet i allmänhet icke komma att förefinnas. Kommittén anser, att orsaken till dessa verkningar bör undanröjas. För sådant ändamål synes tillräckligt, att det i en särskild övergångsbestämmelse stadgas, att tid för anställning såsom rektor före omorganisationen må likställas med senare tid för sådan anställning. Förutsättning härför bör likväl vara, att tjänstårsberäkning beträffande ifrågavarande tid äger rum enligt reglementet.

Särskild uppmärksamhet påkalla pensionsförhållandena för den vid Gävle handelsgymnasium nu anställde rektorn, som är född 1889. Detta närmast av den anledningen, att rektorsbefattningen vid gymnasiet icke varit ansluten till statens pensionsanstalt enligt 1919 års reglemente och att — med hänsyn bl. a. till gymnasiets samhörighet i organisatoriskt hänseende

med övriga i Gävle borgarskola ingående läroanstalter — omfattningen av den tjänstårsberäkningsrätt, som enligt SPA-reglementet kan komma till stånd för den nuvarande befattningshavaren, ter sig i viss mån oviss. En tillämpning av förordnandepensionsgrunderna å honom utan särskilda restriktioner skulle under sådana omständigheter och på grund av hans relativt höga ålder kunna medföra, att en avsevärt mycket större andel av pensionskostnaderna komme att överflyttas från huvudmannen till staten än vad fallet blir beträffande rektorerna i allmänhet. Ett dylikt särställande av ifrågakvarande huvudman synes icke motiverat. Undvikandet härav synes lämpligen kunna ske genom att befattningshavaren, fränsett pensionsklassen, får kvarstå vid de närmast före pensionsregleringen för honom gällande pensionsbestämmelserna. Därvid bör emellertid reduktion av tjänstår enligt 18 § 4 mom. ej äga rum. Vidare torde vid tillämpning av 18 § 3 mom. första stycket till grund för tillgodoräkning av tjänstår böra få läggas all den tid befattningshavaren före den 1 januari 1950 innehaft rektorsbefattningen vid Gävle borgarskola. Vid bestämmande av engångsavgift för här avsedd tjänstårsberäkning bör befattningshavaren anses som hänförd till pensionsklass 1: 32.

I förevarande sammanhang anser sig kommittén — i betraktande av kommitténs förslag om statsbidrag till handelsgymnasierna i Kalmar och Karlstad — slutligen böra framhålla, att särskilda övergångsordningar beträffande rektorerna vid dessa gymnasier kunna komma att visa sig behövliga.

Utkast till bestämmelser för genomförande av den av kommittén förordade pensionsregleringen fogas såsom bilaga till detta betänkande (*Bilaga 6*).

Kap. 21. Undervisningsmateriel, bibliotek m. m.

Från samtliga handelsgymnasier har kommittén inhämtat uppgifter rörande gymnasiernas utrustning med räkne- och andra kontorsmaskiner m. m. Av de inkomna svaren framgår, att beståndet till icke obetydlig del är förslitet och bör utbytas samt att en del gymnasier helt sakna vissa maskiner och annan nödvändig undervisningsmateriel eller också inneha för litet antal därav. Orsaken härtill torde, som kommittén även framhållit i annat sammanhang, vara, att gymnasierna särskilt under senare år nödgats vidtaga olika besparingsåtgärder, vilket icke minst gått ut över undervisningsmaterielens standard.

På tal om undervisningen i handelsräkning har kommittén (s. 235) framhållit, att det är av stor betydelse, att eleverna väl behärska de vanligen förekommande räknemaskinerna, såsom additionsmaskiner, räknescuror och kalkylationsmaskiner. Även räknestickans användning böra eleverna behärska.

Skall undervisningen i synnerhet i maskinskrivning och handelsräkning kunna bli effektiv, måste också gymnasiernas nuvarande bestånd av kontorsmaskiner m. m. rustas upp till i det följande angivna miniminivå.

Antalet skrivmaskiner bör svara mot antalet elever i en fulltalig klassavdelning, d. v. s. 30. Räknescuror böra kunna komma till användning som hjälpmedel vid bokföringsundervisningen och vid provräkningar, vilket förutsätter, att varje gymnasium även förfogar över 30 räknescuror. Dessa böra vara handdrivna, men för demonstration och någon övning bör därutöver finnas två elektriskt drivna. Skolorna böra också förfoga över 30 räknestickor av enkel konstruktion. Vid de största skolorna, Stockholms och Göteborgs handelsgymnasier, är dubbel uppsättning av antalet skrivmaskiner, räknescuror och räknestickor önskvärd. Antalet additionsmaskiner torde kunna inskränkas till sex handdrivna, därav en elektriskt driven. Bokföringsmaskiner användas numera så allmänt på större kontor, att eleverna böra äga någon kännedom om dylika maskiner. Dessa torde emellertid i regel kunna hyras för någon kortare tid, men det bör också finnas möjlighet för gymnasium att erhålla statsbidrag till förvärvande av bokföringsmaskiner. Varje gymnasium bör ha en dupliceringsmaskin. För undervisningsändamål synas de nya metoderna med intalning på tråd, band eller platta lämpa sig särskilt väl. Då den hittills dominerande dikteringsmaskinmetodens framtida ställning inom kontorsarbetet är oviss och då de nya metoderna äro under hastig utveckling, har kommittén icke räknat med anskaffande för närvarande av dikteringsmaskiner.

Icke minst med tanke på geografiundervisningen bör balloptikon finnas vid gymnasier. Även filmprojektor med ljudfilm att användas i ett flertal ämnen bör ingå i undervisningsmaterielen, medan filmerna få förhyras. Vidare böra skolorna utrustas med stillfilmapparat (filmbildsapparat), radioapparat och grammofon.

Handelsgymnasieeleverna böra givetvis också lära sig att känna till adresseringsmaskiner, transport- och förvaringsanordningar av olika system samt en mängd andra vanligen förekommande kontorsutensilier. Till största fördel för undervisningen är, om skolorna kunna iordningställa ett demonstrations- och övningsrum innehållande dylika utensilier. De f. n. på flertalet håll otillräckliga lokalutrymmena samt kostnaderna tala emellertid mot att man kräver, att skolorna ha ett särskilt demonstrationsrum. De mera dyrbara av ovannämnda hjälpmedel i en kontorsutrustning få därför demonstreras vid studiebesök, särskilt hos kontorsmaskinfirmor, och vid filmföreläsningar, men de billigare böra finnas vid skolorna.

För undervisningen i ekonomisk geografi med varukännedom spelar utrustningen med kartor, planscher och varuprover stor roll. De flesta handelsgymnasier torde vara försedda med någorlunda tillräckliga samlingar av dylik undervisningsmateriel, men på flera håll är beståndet gammalt och behöver successivt förnyas och kompletteras.

Bibliotek, innehållande framför allt facklitteratur och tidskrifter, är en oundgänglig del av ett handelsgymnasiums utrustning. Vissa gymnasier ha relativt rikhaltiga bibliotek, men gymnasiernas beträngda ekonomi har i allmänhet förhindrat, att biblioteken hållits vid den önskvärda standarden. Gymnasierna böra även vara försedda med elevbibliotek för utlåning av skönlitteratur.

Kommittén räknar med att i sitt andra betänkande återkomma till frågan om handelsutbildningsanstaltens utrustning med undervisningsmateriel av olika slag, bibliotek o. s. v.

I kap. 17 har kommittén föreslagit, att till statsunderstödda kommunala handelsgymnasier skall utgå statsbidrag med 50 % av kostnaderna för anskaffning och underhåll av undervisningsmateriel. Vid ett förstatligande av gymnasierna faller hela kostnaden på statsverket.

I synnerhet anskaffningen av kontorsmaskiner kommer att under de första åren draga förhållandevis dryga kostnader. Med utgångspunkt från den redogörelse kommittén ovan lämnat över det minimiantal kontorsmaskiner av olika slag, som handelsgymnasierna synas böra ha tillgång till, har kommittén sökt göra en beräkning av kostnaderna för den nu avsedda nyanskaffningen av kontorsmaskiner. Det kan emellertid endast vara fråga om en ungefärlig kostnadsberäkning. Antalet av de maskiner och apparater, som behöva anskaffas, kan icke nu anges exakt, och priserna bero naturligtvis, förutom på prisutvecklingen, på vilka typer av maskiner som anskaffas. Kommitténs uppskattningar äro följande.

100 skrivmaskiner à 450: —	45 000	kr.
300 handdrivna räknestickor à 385: —	115 500	>
20 elektriskt drivna räknestickor à 1 150: —	23 000	>
50 handdrivna additionsmaskiner à 500: —	25 000	>
8 elektriskt drivna additionsmaskiner à 700: —	5 600	>
400 räknestickor à 15: —	6 000	>
5 dupliceringsapparater à 600: —	3 000	>
2 balloptikon à 1 200: —	2 400	>
6 filmprojektorer à 3 200: —	19 200	>
8 stillfilmapparater à 450: —	3 600	>
10 radioapparater à 300: —	3 000	>
10 grammofoner à 200: —	2 000	>
Diverse kontorsutensilier	15 000	>

Sunima 268 300 kr.

De nu angivna kostnaderna för nyanskaffning av undervisningsmateriel uppgå alltså i runt tal till 270 000 kr. Denna kostnad är av engångsnatur, men det torde icke vara nödvändigt för gymnasierna att med en gång bringa upp beståndet av kontorsmaskiner till den av kommittén ovan som önskvärd angivna standarden. Nyanskaffningen synes utan större olägenhet kunna fördelas på en period av tre år.

Som nämndes ovan, torde även handelsgymnasiernas undervisningsmateriel i övrigt vara i starkt behov av kompletteringar och nyanskaffningar. Kostnaderna härför äro dock svåra att beräkna. Värdet av handelsgymnasiernas undervisningsmateriel, sedan ovan angivna nyanskaffning av kontorsmaskiner ägt rum, torde kunna beräknas till cirka 500 000 kr. Om man räknar med en omloppstid av i genomsnitt 10 år för undervisningsmaterielen i dess helhet, skulle den årliga kostnaden för ersättande av gammal materiel med ny sålunda uppgå till omkring 50 000 kr. Med hänsyn till vad ovan anfördes om det starka behovet av komplettering och förnyelse även av annan undervisningsmateriel än kontorsmaskiner, torde man böra beräkna handelsgymnasiernas kostnad för anskaffning av undervisningsmateriel, förutom ovan nämnda engångskostnader, till 50 000 kr. per år redan från början, trots att i den ovannämnda totalsumman 500 000 kr. till betydande del ingår även sådan materiel, som är avsedd att nu nyanskaffas.

Kostnaderna för underhåll, d. v. s. framför allt reparationer och översyn av maskinutrustningen, torde böra beräknas till i runt tal 35 000 kr. per år.

Vid prövning av handelsgymnasiernas ansökningar om statsbidrag till anskaffning och underhåll av undervisningsmateriel torde överstyrelsen för yrkesutbildning i allt väsentligt kunna följa de riktlinjer, som överstyrelsen under en lång följd av år tillämpat vid prövningen av liknande ansökningar från kommunala och enskilda yrkesundervisningsanstalter.

Kap. 22. Handelsgymnasiernas benämning.

I enlighet med 1908 års handelsundervisningskommittés förslag beslutade 1913 års riksdag att införa benämningen »handelsgymnasium». Det kan säkert sägas ha varit en ganska betydande nackdel för handelsgymnasieinstitutionen, att denna benämning ej helt kunnat slå igenom. Bland allmänheten och icke minst i den krets av affärsmän och företagare, hos vilka handelsgymnasisterna i regel sökt anställning, ha på många håll rått oklara begrepp om innebörden av benämningarna »handelsgymnasium» och »handelsinstitut». Främsta orsaken härtill har med säkerhet varit att söka i den omständigheten, att de två äldsta, största och mest kända handelsgymnasierna, Stockholms och Göteborgs, bibehållit benämningen »handelsinstitut». Att dessa skolor icke ansågo sig kunna lämna sina gamla, väl kända benämningar, förvånar dock icke.

I kap. 8 har kommittén framhållit, att själva benämningen handelsgymnasium i viss mån är för trång och ger en vilseledande uppfattning om denna gymnasietyps uppgifter. Kommittén har också tagit under övervägande, huruvida icke en annan benämning borde föreslås, t. ex. »merkantilt» eller »ekonomiskt» gymnasium. I synnerhet den senare benämningen har åtskilligt som talar för sig. Kommittén har emellertid kommit till den uppfattningen, att någon namnändring ej bör göras. Det skulle vara egenomligt och verka förvirrande att slopa benämningen handelsgymnasium, när denna nu sent omsider verkligen börjat bli allmänt känd. Så länge sådana benämningar och begrepp som handelshögskola, handelsskola och handelsundervisning allmänt användas, synas också övervägande skäl tala för att icke ändra på benämningen handelsgymnasium.

Benämningarna på de särskilda handelsgymnasierna synas böra fastställas av överstyrelsen för yrkesutbildning, lämpligen i samband med fastställandet av de olika handelsgymnasiernas reglementen. Kommittén vill dock framföra vissa synpunkter i fråga om de lämpligaste benämningarna för handelsgymnasierna i Stockholm och Göteborg.

Stockholms handelsgymnasium grundades genom medel sammanskjutna bland medlemmarna av Stockholms fondbörs »för att offentligen ådagalägga deras erkänsla för grosshandlaren Frans Schartaus framgångsrika bemödanden att mildra inflytandet av 1857 års handelskris». Medlen skulle bilda en fond, som skulle utgöra »ett evärdeligt minne av den tacksamhet, vari Stockholms börs stod till den beslutsamme mannen, som mötte farans storlek, men såg henne modigt i ögonen, då modlösheten nedslog de flesta övriga». Skolan kallades före omorganisationen 1913 »Grosshandelssocietets i Stockholm handelsskola, Frans Schartaus praktiska handelsinstitut».

och har därefter i officiella sammanhang såsom i kungl. brev etc. benämnts Stockholms handelsgymnasium, medan skolan själv använder beteckningen »Stockholms handelsgymnasium, Frans Schartaus handelsinstitut».

Då år 1945 Stockholms stad inträdde som huvudman för ett kommunalt handelsgymnasium, erhöll detta naturligen benämningen »Stockholms stads handelsgymnasium». Självfallet måste det anses mindre lyckligt, att det i Stockholm finnes två handelsgymnasier med så lika benämningar som Stockholms handelsgymnasium och Stockholms stads handelsgymnasium. Nackdelarna därav ha dock minskats genom att det förra i dagligt tal benämns »Schartaus handelsinstitut». Om bägge skolorna, såsom kommittén föreslår, bli kommunala, komma emellertid benämningarna att åtminstone ur formell synpunkt bli ännu olyckligare.

Beträffande »Stockholms handelsgymnasium, Frans Schartaus handelsinstitut» synes en lämplig lösning vara att benämna läroanstalten »Frans Schartaus handelsgymnasium». Härigenom bevaras, som sig bör, Frans Schartaus namn samtidigt som benämningen »handelsgymnasium» kommer till användning. Som jämförelse vill kommittén erinra om den officiella benämningen »Hvitfeldtska högre allmänna läroverket» på förutvarande latinläroverket i Göteborg.

Stockholms stads handelsgymnasium synes jämväl för undvikande av en viss inadvartens, om Stockholms handelsgymnasium kommunaliseras, och med hänsyn till möjligheten att förväxla skolorna böra erhålla ett något förändrat namn. Minsta förändringen skulle inträda genom införande av benämningen »Stockholms stads handelsgymnasium å Kungsholmen». En annan möjlig benämning vore »Kungsholmens handelsgymnasium» i analogi med sådana skolnamn som Katarina och Vasa realskolor i Stockholm samt Burgårdens samrealskola i Göteborg.

Benämningen Göteborgs handelsgymnasium användes i skrivelser från statliga myndigheter, medan skolan själv bibehållit sitt ursprungliga namn »Göteborgs handelsinstitut». Under senare år har skolan dock i vissa fall brukat tillägga »Göteborgs handelsgymnasium» inom parentes eller tryckt med mindre stil. Officiellt synes läroanstalten böra benämnas »Göteborgs handelsgymnasium», men med hänsyn till den hävd och det anseende, den äldre benämningen har, bör emellertid ingen invändning resas mot att skolan i annonser, på betyg och andra handlingar använder en kombination av bägge benämningarna, exempelvis »Göteborgs handelsgymnasium (Göteborgs handelsinstitut)».

I detta sammanhang vill kommittén också framhålla olämpligheten av att — såsom förekommit vid vissa skolor — ettåriga kurser för elever med realexamen i annonser, prospekt och på betyg benämnas »gymnasialkurser» eller »gymnasiekurser». Sådana benämningar verka lätt vilseledande såväl för den studerande ungdomen som för arbetsgivare, som önska anställa handelsgymnasieutbildad personal.

Kap. 23. Lokal och central ledning.

I sitt principbetänkande föreslår skolkommissionen, att normalt sett varje skoldistrikt skall erhålla en enda skolstyrelse. Frågan om yrkesskolorna böra ha en egen lokalstyrelse lämnar kommissionen dock öppen. Kommissionen uttalar, att dess delegation för skolans lokala organisation bör utarbeta ett detaljprogram rörande skolans lokala ledning och organisation.

Enligt handelsutbildningskommitténs uppfattning bör skolkommissionens förslag i denna fråga avse även de statsunderstödda kommunala handelsgymnasierna. Kommittén anser sig därför — och med hänsyn till att något beslut i hithörande frågor icke torde komma att fattas vid 1950 års riksdag — icke ha anledning att närmare gå in på frågan, hur den lokala ledningen skall organiseras i framtiden, men vill dock uttala, att, om i en kommun finnas två skolstyrelser, en allmän och en för yrkesskolorna, bör handelsgymnasiet hänföras till den senare.

Skolkommissionen uttalar vidare, att olägenheterna av att arbetsuppgifterna för en enhetlig ledning kunna bli alltför omfattande och splittrade, till stor del kunna undvikas, om styrelsen uppdelas på nämnder eller delegationer. Vare sig nu särskild yrkesskolstyrelse inrättas eller icke, torde det enligt kommitténs mening i regel bli en lämplig lösning, om handelsgymnasiet närmast lyder under en sådan särskild delegation, vilken eventuellt kan ta hand om all handelsundervisning i kommunen.

Sammanförandet av skilda skolor under en gemensam lokalstyrelse torde emellertid icke få aktualitet på än ett antal år. Intill dess så kan bli fallet och under den tid, handelsgymnasierna äro kommunala, böra de liksom hitintills lyda under en särskild styrelse, vilken bör utses av kommunens beslutande organ.

Tidigare har kommittén uttalat, att undervisningsplanerna för de olika handelsgymnasierna smidigt böra kunna anpassas efter de lokala förhållandena, att lokala initiativ beträffande undervisningens anordnande böra kunna bli tillgodosedda samt att nya ämnesmoment och ämnen böra kunna fogas in i undervisningen, när behov därav föreligger. Kommittén tror, att lokalstyrelsen här kan få en viktig uppgift att fylla.

Säkerligen skulle det också kunna bidra till att undervisningsstoffet hålles à jour med utvecklingen inom handeln, om styrelsens medlemmar — på ett annat sätt än vad som f. n. många gånger kanske är fallet — följde undervisningen och samrådde med lärarna. Vid ett dylikt samråd mellan styrelsen och kollegiet eller mellan enskilda styrelseledamöter och lärare kan t. ex. valet av läroböcker, användandet av kontorsmaskiner samt införandet av nya och borttagandet av föråldrade moment i undervisningen diskuteras.

För att kunna taga ställning till dylika frågor måste styrelsen självfallet äga kännedom om näringslivets behov av och krav på undervisningen. I synnerhet är det önskvärt med en på praktisk erfarenhet grundad kännedom om handeln och dess problem. Styrelsen bör därför obligatoriskt till viss del rekryteras från näringslivet och inom detta såväl bland företagarna som från de anställdas led. Kommittén föreslår för den skull, att i handelsgymnasiestyrelsen, som bör utgöras av minst fem personer, böra minst tre av ledamöterna äga sakkunskap från det merkantila yrkesområdet. I fråga om styrelsens sammanträden, beslutsmässighet och andra dylika formalia torde liknande bestämmelser som för de högre kommunala skolorna kunna gälla.

Beträffande lärarnas anställningsförhållanden har kommittén föreslagit, att de för de allmänna läroverken gällande bestämmelserna skola tillämpas, varför styrelsen i dessa frågor icke får de befogenheter, som tillkomma styrelserna för de högre kommunala skolorna. Vad gäller ekonomiska förhållanden, som icke avse lärarna, bör styrelsen intaga samma ställning som styrelse för kommunal mellanskola.

Liksom vid de kommunala flickskolorna samt de kommunala och praktiska mellanskolorna bör för varje handelsgymnasium finnas en inspektor med samma uppgifter som inspektor vid nämnda läroanstalter. Denne bör utses av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Vad beträffar den centrala ledningen av handelsgymnasierna skall denna givetvis även i framtiden åvila överstyrelsen för yrkesutbildning. Överstyrelsens befattning med handelsgymnasierna får i stort sett samma karaktär som dess befattning med de högre tekniska läroverken eller skolöverstyrelsens med de allmänna läroverken.

Redan f. n. åligger det överstyrelsen att utöva inspektion över handelsgymnasierna, att verka för att gymnasierna erhålla en lämplig organisation och utrustning, att fastställa reglementen och undervisningsplaner m. m. Enligt kommitténs förslag böra ärenden rörande tillsättning av lärartjänster och lärarnas anställningsförhållanden i övrigt prövas i samma ordning, som gäller för motsvarande tjänster vid de tekniska läroverken. Detta innebär, då dylika ärenden i huvudsak nu avgöras av gymnasiernas styrelser, en ökning av överstyrelsens arbetsuppgifter. Även i övrigt innebär den av kommittén föreslagna omorganisationen i flera hänseenden nya åligganden för överstyrelsen. Här må blott pekas på överstyrelsens befattning med avgångsprövningarna, en avsevärd och helt ny detaljuppgift.

Inom överstyrelsen handläggas ärenden rörande handelsundervisningen å överstyrelsens tredje byrå. Denna utgöres, förutom av byråchefen, endast av en amanuens och biträdespersonal. Redan nu synes det, icke minst emedan byråchefen ofta måste företaga inspektionsresor, motiverat med en ökning av antalet tjänster å byrån.

Kommittén kommer att, som förut nämnts, i sitt senare betänkande föreslå en omdaning av den handelsutbildning, som bedrivs vid kommunala anstalter för yrkesundervisning och vid andra lägre handelsskolor. Denna reform torde komma att innebära en icke obetydligt ökad arbetsbelastning å tredje byrån. Då en omorganisation av byrån bör bedömas också med hänsyn härtill, kommer kommittén först att i det senare betänkandet avge sådana förslag, som äro ägnade att göra överstyrelsen rustad att möta de nya arbetsuppgifter, som bli en följd av kommitténs olika förslag.

Kap. 24 Kostnadsberäkningar.

Kommittén får till sist framlägga beräkningar angående kostnaderna för handelsgymnaseorganisationen enligt i det föregående utvecklade förslag.

Vad först gäller *kostnaderna för löner* till lärare, har kommittén i nedanstående beräkningar utgått från att ordinarie gymnaseadjunktstjänster inrättas till av kommittén föreslaget antal, att ordinarie lärare placeras i näst lägsta och övriga heltidsanställda lärare i lägsta löneklassen inom respektive lönegrad samt att timlärarna erhålla arvoden efter i genomsnitt 24 löneklassen. Beräkningarna bygga vidare på antagandet, att gymnaseadjunkterna komma att hänföras till lönegrad 28. Kostnaderna bli då följande.

12 rektorer i Cb 10—12	222 312 kr.
47 lektorer i Ca 30: 31	735 084 »
14 gymnaseadjunkter i Ca 28: 29	200 928 »
6 lärare i praktiska läroämnena i Ca 23: 24	65 568 »
6 e. o. ämneslärare i Ce 26: 26	73 728 »
6 lärare i Ce eller Cg 21: 21	55 656 »
timarvoden	556 398 »
särskilda arvoden till föreståndare för och lärare vid kvällsgymnasier	6 300 »
	Summa 1 915 974 kr.

Av totalkostnaden för löner, 1 915 974 kr., falla 421 182 kr. på klass III och 1 494 792 kr. på organisationen i övrigt. Härav föreslås staten skola betala 78 %, d. v. s. 1 165 938 kr. före och 1 494 460 kr. efter utbyggnaden med klass III, medan på vederbörande kommuner falla 328 854 respektive 421 514 kr.

Kommittén har föreslagit, att staten skall bidra med 100 kr. per elev och läsår, *administrationsbidrag*, (se s. 335), vilket med nuvarande elevantal, omkring 1 800, svarar mot 180 000 kr. Sedan handelsgymnaseorganisationen utbyggs enligt kommitténs förslag, torde man få räkna med ett lärjungeantal av ungefärligen 2 300, vilket innebär en förhöjning av administrationsbidragen till 230 000 kr.

Som närmare framgår av avsnittet i kap. 21 om *undervisningsmateriel*, måste handelsgymnasiernas bestånd av kontorsmaskiner m. m. rustas upp för en kostnad av cirka 270 000 kr. Anskaffningen kan emellertid fördelas på en tid av tre år. Då man torde kunna räkna med att materielkostnader för cirka 45 000 kr. kunna bestridas från pensionsfonderna vid Norrköpings,

Hälsingborgs och Örebro handelsgymnasier, synas 75 000 kr. per år tillräckliga för gäldande av engångskostnaderna för anskaffning av undervisningsmateriel. Den årliga kostnaden för förnyande av undervisningsmateriel har kommittén uppskattat till 50 000 kr. och de årliga underhållskostnaderna till 35 000 kr. Då statsbidrag bör utgå med hälften av kostnaden för anskaffning och underhåll av undervisningsmateriel, kunna alltså statsverkets hithörande kostnader uppskattas till $\left(\frac{75\,000 + 50\,000 + 35\,000}{2}\right) = 80\,000$ kr. under de första tre åren och därefter till 42 500 kr. om året.

Statsbidraget till *avlönande av skolläkare och skolsköterskor* torde i runt tal kunna uppskattas till 5 000 kr. före och till 6 000 kr. efter utbyggnaden.

Statsverkets *totalutgifter* för handelsutbildningen på gymnasialstadiet skulle sålunda, sedan organisationen utbyggt med klass III enligt kommitténs förslag, komma att uppgå till (1 494 460 + 230 000 + 42 500 + 6 000) 1 772 960 kr. eller i runt tal till 1 770 000 kr. Härtill kommer ett mindre belopp för bestridande av vissa kostnader i samband med avgångsexamen samt eventuellt för anordnandet av föreläsningar. Å staten belöpande kostnader, innan utbyggnaden ägt rum, skulle enligt ovanstående beräkningar bli (1 165 938 + 180 000 + 80 000 + 5 000) 1 430 938 kr. eller i runt tal 1 430 000 kr.

Man bör räkna med att icke alla handelsgymnasier omorganiseras vid en och samma tidpunkt. Så länge något eller några av de enskilda handelsgymnasierna kvarstå som enskilda och erhålla statsbidrag enligt nu gällande grunder, kommer givetvis behovet av anslag för statsunderstödda kommunala handelsgymnasier att minskas i motsvarande mån. Besättandet av en del av de nyinrättade tjänsterna kan komma att uppskjutas någon tid, vilket jämväl innebär en reduktion av anslagsbehovet. Vidare är det möjligt, att elevantalet i tredje klassen först efter ett antal år kommer att uppgå till det av kommittén antagna talet — 75 % av lärjungeantalet i klass II. Det bör ankomma på överstyrelsen för yrkesutbildning att i sina medelsframställningar närmare utreda medelsbehovet för varje särskilt budgetår.

Det synes lämpligt, att handelsgymnasierna erhålla statsunderstöd från endast ett anslag, vilket torde kunna benämnas *Bidrag till statsunderstödda kommunala handelsgymnasier*. Anslaget bör givetvis ha förslagsanslags karaktär.

Det anslag, som nu benämnes *Anordnande av handelsgymnasieexamen för lärjungar från enskild undervisning*, bör bibehållas som ett särskilt anslag.

De på *kommunerna fallande kostnaderna*, bortsett från lokalkostnader, komma efter utbyggnaden att uppgå till 421 514 kr. för bestridande av lärarlöner, till 6 000 kr. för avlönande av skolläkare och skolsköterskor samt till 42 500 kr. för anskaffning och underhåll av undervisningsmateriel. Härtill komma löner till vaktmästarpersonal, arvoden till bibliotekarier samt kostnader för bränsle, lyse och vatten ävensom övriga expenser, vilka utgif-

ter torde kunna beräknas till cirka 4 000 kr. för varje klassavdelning i de tre- och ettåriga kurserna och till cirka 2 000 kr. för varje avdelning i de fyraåriga kurserna, d. v. s. sammanlagt till $(79 \times 4\,000 + 10 \times 2\,000)$ 336 000 kr. Från dessa kostnader böra dragas dels bidragen till administrationskostnader, 230 000 kr., dels elevavgifterna — vilka, med hänsyn till skyldigheten att befria därifrån eller lämna nedsättning däri med minst 15 %, böra beräknas till i genomsnitt 85 kr. — $(2\,300 \times 85)$ 195 500 kr. Totalt skulle alltså kommunernas kostnader komma att uppgå till $(421\,514 + 6\,000 + 42\,500 + 336\,000 - 230\,000 - 195\,500)$ 380 514 kr.

Kommittén har ansett sig böra göra en uppställning utvisande de beräknade *kostnaderna för varje handelsgymnasium* — fränsett utgifter för tillhandahållande av lokaler — och hur dessa fördela sig. Beräkningarna framgå av tabell 37.

De på kommunerna fallande utgifterna (kol. 5) skola vid ett eventuellt *förstatligande* bestridas av statsverket. Ett förstatligande bör på förut anförda skäl åtminstone icke till en början avse Stockholms stads, Kalmar, Karlstads och Gävle handelsgymnasier. I varje fall vid de förstatligade handelsgymnasierna böra vidare terminsavgifterna slopas, om de borttagas vid de allmänna gymnasierna, vilket innebär en kostnad av $195\,500 - (27\,200 + 5\,950 + 5\,950 + 5\,950)$ 150 450 kr. Efter förstatligande av övriga handelsgymnasier skulle sålunda organisationen draga en kostnad av statsmedel om $1\,772\,960 + 150\,450 + 380\,514 - (40\,996 + 17\,057 + 17\,057 + 17\,637)$ 2 211 177 eller i runt tal 2 200 000 kr.

Kap. 25. Sammanfattning av kommitténs förslag.

Antalet inom de merkantila yrkesområdena sysselsatta personer har ökat kraftigt under de senaste decennierna. Den snabba utveckling, som ägt rum på olika områden av det ekonomiska livet, ställer allt större fordringar på dem, som inneha mer ledande och med ansvar förbundna poster inom de nämnda yrkesområdena.

Handelsgymnasiernas undervisning har hittills i övervägande grad varit inriktad på arbetsuppgifter inom det allmänna kontorsarbetet, såsom redovisning och korrespondensarbete. Undervisningen bör emellertid också mera direkt än hittills syfta till utbildning för ledande och självständiga poster inom det merkantila arbetsområdet. Även distributionsfrågornas allt större roll måste beaktas, icke minst med avseende på försäljningsutbildningen. Handelsgymnasierna böra också tillgodose det allt större behovet av merkantilt utbildad personal inom olika delar av den offentliga förvaltningen.

Den antydda utvecklingen medför, att mycket nytt lärostoff måste beaktas i undervisningen. Sålunda böra de företagsekonomiska ämnena få en avsevärt starkare ställning än i det nuvarande handelsgymnasiet och de allmänbildande ämnena tillgodoses bättre än hittills. Undervisning bör dessutom ges i gymnastik. Arbetsbördan är emellertid redan nu alltför betydande för eleverna.

Kommittén anser vidare, att det allmänna, på ett helt annat sätt än vad nu är fallet, måste ställa sig bakom handelsgymnasierna och ge dem den ekonomiska trygghet, som nu saknas. I samband härmed böra lärarna likställas med motsvarande lärare inom det allmänna skolväsendet.

Från dessa huvudutgångspunkter föreslår kommittén följande.

1. Handelsgymnasiet skall som hitintills bygga på realexamen eller däremot svarande kunskapsmått. Kommitténs förslag i denna punkt kan, liksom förslaget i dess helhet, lätt anpassas efter de riktlinjer för 9-årig enhets-skola, som uppdragits av skolkommissionen och i 1950 års skolpropositioner.

2. Studietiden förlänges med ett år och blir sålunda treårig (handelsgymnasiets *normalkurs*). Dock anordnas en avgångsetapp efter genomgång av klass II, till vilket hänsyn tages vid fastställandet av kursplanerna.

3. Det äldre ämnet handelslära ersättes av tre ämnen: allmän företags-ekonomi, distributionslära och företagsorganisation. Språkstudierna breddas och fördjupas liksom undervisningen i svenska, samhälls- och ekonomilära samt räkenskapslära. Undervisning i historia och psykologi införes i klass III. Gymnastikundervisning skall vara obligatorisk. — Kursplanerna i samtliga ämnen moderniseras. Till ledning för gymnasierna utarbetas av överstyrelsen för yrkesutbildning en förebild till undervisningsplan. Överstyrelsen fastställer undervisningsplan för varje gymnasium.

Kommittén anser en mera djupgående linjedifferentiering olämplig men föreslår en viss försiktig differentiering i klass III på en företagsekonomisk linje och en språklinje. Härjämte ges i denna klass möjlighet att byta ut ett av vissa obligatoriska ämnen mot ett eller flera frivilliga ämnen med minst motsvarande timantal.

Försök kunna eventuellt längre fram anställas med något längre gående differentiering i klass III.

5. Handelsgymnasieundervisningen på kvällstid bibehålles som fyraårig samt skall motsvara klasserna I och II i normalkursen. Aftonskolorna böra alltfört ha försökskaraktär.

6. Avgången från klass III förbindes med en examen. I vissa ämnen ges för handelsgymnasierna gemensamma avgångsskrivningar, vilka dock ej få samma betydelse som de skriftliga proven i den nuvarande studentexamen. Härutöver anordnas muntliga förhör, vilka följas av examensombud utsedda av överstyrelsen för yrkesutbildning.

Bestämmelserna för godkännande i examen samt för flyttning preciseras.

Examen för privatister skall, sedan de treåriga handelsgymnasiekurserna färdigorganiserats, avse examen från treårigt handelsgymnasium.

7. Det treåriga handelsgymnasiet, anordnat på sätt framgår av punkterna 1—6, blir enligt kommitténs mening en bildningslinje fullt jämställd med de övriga gymnasielinjer, som stå dem som avlagt realexamen till buds i de allmänna och tekniska gymnasierna.

Examen från treårigt handelsgymnasium bör betraktas som likvärdig med studentexamen och i princip berättiga till inträde vid högre läroanstalter.

8. De för studenter avsedda ettåriga kurserna bibehållas. De bli dock mera fristående än de hittillsvarande ettåriga studentkurserna såtillvida, att gemensam målsättning mellan dessa kurser och normalkurserna icke är möjlig.

De företagsekonomiska ämnena i dessa kurser tillgodoses bättre än hittills. Större valfrihet lämnas lärjungarna; vid de större gymnasierna genom inrättande av en företagsekonomisk linje och en språklinje. Kursplanerna moderniseras. Bestämmelserna om avgångsbetyg preciseras.

9. Omedelbart inrättande av nya handelsgymnasier föreslås icke, men kommittén räknar med en successiv utbyggnad av organisationen.

10. För förbättrande av handelsgymnasiernas ekonomi föreslås inrättande av *statsunderstödda kommunala handelsgymnasier* med statsbidrag enligt bestämda grunder. Kommittén räknar med att de nuvarande enskilda gymnasierna skola övertagas av vederbörande kommuner.

Den kommunala organisationsformen bör emellertid endast bestå under en övergångsperiod, efter vilken gymnasierna (troligen dock med vissa undantag) böra *förstatligas*. Förstatligandet bör äga rum successivt under slutet av 1950-talet.

Under övergångstiden bör till de kommunala handelsgymnasierna utgå statsbidrag med, liksom för de högre kommunala skolorna, 78 % å lärarlönerna och 50 % av lönerna till skolläkare och skolsköterskor. Vidare bör

liksom vid de centrala verkstadsskolorna utgå administrationsbidrag med 100 kr. för elev och läsår. Slutligen bör bidrag utgå med 50 % av kostnaderna för undervisningsmateriel. Lärjungeavgifterna föreslås nedbringade till 100 kr. för läsår.

De icke statsunderstödda kommunala handelsgymnasierna i Kalmar och Karlstad tillerkännas statsbidrag enligt samma regler som övriga gymnasier.

11. För lärarna fastställas i huvudsak samma kompetenskrav som för lärare vid de allmänna och tekniska gymnasierna. Bl. a. föreslås inrättande av lektorstjänster och gymnasieadjunktstjänster. Lärarna inordnas i det statliga avlöningssystemet och inplaceras i samma lönegrader som motsvarande lärare vid de allmänna och tekniska gymnasierna.

För behörighet till lektorstjänst i bl. a. svenska och främmande språk föreslås filosofie licentiatexamen, med möjlighet till dispens för sökande med annan meritering; för behörighet till lektorstjänst i handelstekniska ämnen föreslås ekonomie licentiatexamen eller kvalificerad ekonomexamen jämte särskilt meriterande praktisk verksamhet och författarskap av vetenskaplig karaktär.

12. Kommittén föreslår, att reglementet den ²⁹/₁₂ 1949 för pensionering genom statens pensionsanstalt av vissa icke statliga befattningshavare m. m. alltjämt skall äga tillämpning för handelsgymnasiernas lärare. Dock föreslås vissa ändringar i reglementet, närmast i fråga om rektorernas pensionsförhållanden.

13. Handelsgymnasiernas bestånd av undervisningsmateriel upprustas.

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...
...the ... of ...
...the ... of ...

...the ... of ...

**Utdrag ur skolöverstyrelsens förebild
till
undervisningsplan för handelsgymnasier.**

Denna förebild till undervisningsplan är avsedd att tjäna som ledning för vederbörande styrelser och lärare vid upprättande av undervisningsplan för tvååriga kursen vid handelsgymnasium.

Vid användningen av förebilden bör iakttagas, att möjlighet till undervisningens anpassning efter de särskilda ortsförhållandena liksom även efter den förtgående utvecklingen på affärslivets skilda områden hålles öppen, för att ifrågasvarande läroanstalter skola bliva i stånd att på ett fullt tillfredsställande sätt fylla sina uppgifter.

IV. Kursplan.

Svenska.

Mål.

Undervisningen i svenska har till uppgift att bibringa lärjungarna färdighet att muntligen och skriftligen, i senare fallet med säker rättstavning och interpunktion, giva en redig och språkligt värdad framställning av ett ämne, allt med särskilt hänsynstagande till vad som hör till affärslivet och detsamma närliggande arbetsområden.

Kursfördelning.

Klass I.

En kortfattad repetition av redan genomgångna kurser i form-, sats- och interpunktionslära. Övning i muntlig framställning: kortare föredrag över lämpliga ämnen, särskilt av ekonomisk art, som ligga inom området för lärjungarnas personliga erfarenhet och kunskaper. Läsning av litteratur från 1800- och 1900-talen och i samband därmed kortfattade litteraturhistoriska meddelanden. De allmänna grunderna för svensk handelskorrespondens: en systematisk översikt av de olika områdena för densamma. Dispositionsövningar. Skriftliga uppsatser ävensom brevserier utförda än i hemmet, än i skolan.

Klass II.

Övning i muntlig framställning: korta föredrag över ämnen, företrädesvis av ekonomisk art, och i anslutning därtill diskussionsövningar. Läsning av litteratur, även litteratur i svensk översättning från 1800- och 1900-talen. Skriftliga uppsatser å lärorummet, huvudsakligen behandlande ekonomiska ämnen, ävensom brevserier.

Anvisningar.

1. Föredrag böra i båda klasserna anordnas i den utsträckning, att under studietiden varje lärjunge kommer att hålla ett sådant. Ämnen för föredragen böra i regel väljas så, att de icke från lärjungarnas sida kräva omfattande förberedelser. Varje föredrag bör räckta tio till högst tjuugo minuter.

Framställningen bör vara enkel, redig och otvungen.

Föredragen böra helst hållas fritt, utan koncept, endast med stöd av mindre anteckningar, varvid dock skäligen hänsyn bör tagas till lärjungarnas individuella läggning. I andra klassen bör efter varje föredrag, som lämpar sig härför, följa diskussion.

2. Vid läsning av litteratur böra lärjungarna erhålla anvisningar för läsning jämväl på egen hand av lämplig skönlitteratur.

Utom sistnämnda litteratur bör även förekomma läsning av lämpliga skrifter med ekonomiskt och därmed jämförligt innehåll, varjämte lärjungarna böra erhålla kännedom om våra förnämsta tidningar och ekonomiska tidskrifter.

3. Vid uppsatsskrivningen böra sådana ämnen väljas, som under lärjungarnas studier blivit så väl förberedda, att de utan svårighet behärskas av lärjungarna. Valet av ämnen bör i övrigt ske med aktgivande på lärjungarnas framsteg och mognad. I första klassen böra företrädesvis väljas allmänna ämnen, som ligga inom området för lärjungarnas erfarenhet, och helst sådana, som äro av intresse ur ekonomisk synpunkt. Under andra året böra givas ämnen av mera facklig art, valda från skolans olika läroområden.

4. I första klassen bör läraren rörande dispositionen av ämnena allt efter förhållandena lämna mer eller mindre utförliga anvisningar. I andra klassen böra lärjungarna på egen hand planlägga sina uppsatser.

5. Vid rättandet av uppsatser böra i fråga om rättelsernas art och omfattning måttfullhet eftersträvas och noggrann hänsyn tagas till lärjungarnas utvecklingsgrad och individuella förmåga att tillgodogöra sig framställda anmärkningar.

6. I samband med den muntliga genomgången av uppsatserna böra lärjungarna erhålla nödig undervisning rörande språkriktighet och olika stilarters användning.

7. Synnerlig vikt bör vid undervisningen i handelskorrespondens läggas vid att lärjungarna vänjas vid en redig och omsorgsfull uppställning av breven samt att de läras att uttrycka sig kort och klart. Lärjungarna böra bibringas kännedom om den inom affärlivet på detta område utformade terminologien och, i den mån densamma överensstämmer med god svenska, lära sig använda den på inom affärlivet sedvanligt sätt. I affärskorrespondensen förekommande tomma fraser böra emellertid undvikas och motarbetas.

8. Sedan de allmänna grunderna för handelskorrespondensen genomgåts, böra lärjungarna genom av läraren väl planlagda uppgifter meddelas en systematisk översikt av olika förekommande slag av affärsbrev. Härvid torde undervisningen lämpligen böra ske i klass, varvid de olika affärsbreven noggrant genomdiskuteras och olika alternativ behandlas. Därefter böra lärjungarna få övergå till att självständigt uppställa och utarbota affärsbrev. Vid rättandet av de av lärjungarna sålunda utarbetade affärsbreven bör lärjungarnas uppmärksamhet i första rummet inriktas på vikten av ett klart och redigt uttryckssätt och bestämd fordran på korrekta sakuppgifter upprätthållas.

9. Lärjungarna böra förse uppsatserna med löpande nummer och med uppgift å tid för avlämnandet. Efter rättandet utsätter läraren sitt signum och datum för återlämnandet.

10. Vid förekommande muntliga eller skriftliga övningar av praktisk art samt vid val av ämnen av ekonomisk natur för uppsatser, föredrag m. m. bör lämpligt samarbete äga rum mellan läraren i svenska och vederbörande facklärare.

Främmande språk.

Mål.

Undervisningen i tyska och engelska bör i första rummet syfta till att bibringa lärjungarna förmåga att snabbt och korrekt uppfatta innehållet i icke allt för svåra texter, särskilt av ekonomisk art, att själva med en viss färdighet någorlunda flytande avfatta vanligast förekommande affärsskrivelser samt att kunna såväl förstå det talade språket i fråga som ock hjälpligt uttrycka sig på detsamma.

I franska liksom i de helt frivilliga främmande språken, vari de flesta lärjungarna sakna eller äga endast ringa förkunskaper, bör i främsta rummet eftersträvas, att de lära sig att med vårdat uttal läsa enklare text och förstå innehållet i icke alltför svåra handelsbrev. Ävenledes bör förmåga att avfatta enklare skrivelser av ekonomisk art eftersträvas.

Engelska och tyska.

Kursfördelning.

Klass I.

Viktigare delar av språkets grammatik, särskilt med hänsyn till den senare följande undervisningen i affärskorrespondens; läsning av modern litteratur; reproduktions- och översättningsövningar; handelskorrespondensen påbörjad; läsning och memorering av handelsbrev; tal- och hörövningar, dels i anslutning till den genomgångna texten, dels över ämnen ur det dagliga livet; skrivningar å lärorummet minst varannan vecka. Med avseende på tyska jämväl övning i läsning av tysk handstil.

Klass II.

Läsning av litteratur, företrädesvis av ekonomisk art; läsning, memorering och skrivning av affärsbrev; läsning och förklaring av tyska affärsbrev i handskrift samt av ekonomiska artiklar i ledande tidningar och ekonomiska tidskrifter i vederbörande länder, tolkning av kommersiella termer; talövningar i anslutning dels till genomgången text, dels till andra ämnen.

Skrivning å lärorummet av affärsbrev minst varannan vecka.

Franska.

Kursfördelning.

Klass I.

Uttals-, hör- och läsövningar; genomgång av formläran; muntliga och skriftliga tillämpningsövningar; enklare skriftliga översättningsövningar på lärorummet.

Klass II.

Repetition av formlärans viktigaste delar; det för undervisningens syfte viktigaste av syntaxen; läsning av modern litteratur samt franska tidningar, huvudsakligen artiklar av ekonomisk art; memorering och skrivning av affärsbrev; tolkning av kommersiella termer; talövningar.

Spanska eller italienska resp. ryska.

Lärokurs.

Klass I och II.

Uttals-, hör- och läsövningar; behövlige delar av formläran och syntaxen; muntliga och skriftliga tillämpningsövningar; skrivning å svarta tavlan av enklare affärsbrev. Med avseende på ryska jämväl övning i läsning och skrivning av rysk handstil.

Anvisningar beträffande främmande språk.

1. I början torde vid undervisningen, vad angår engelska, tyska respektive franska, huvudvikten böra läggas vid att befästa och komplettera lärjungarnas redan före inträdet inhämtade allmänna kunskaper i vederbörande språk. Ganska snart och senast vid början av andra terminen bör dock, i den mån så ske kan, undervisningen inriktas på affärsspråket för att så småningom allt mera koncentreras på detta.

Jämsides härmed bör läsning av litteratur förekomma. Vid valet av litterära texter bör hänsyn tagas till att lärjungarna även må erhålla någon kännedom om vardags- och tidningspråket.

Vid studiet av grammatik bör ävenledes huvudvikten läggas på affärsspråket.

2. Vid skrivning av handelsbrev böra lärjungarna vänjas vid att reda sig utan lexikon. I de skriftliga uppgifterna bör därför i allmänhet icke intagas annat språkstoff än sådant, som förut förekommit vid undervisningen. Eventuellt behövlige nya uttryck kunna före skrivningen genomgås.

Det är även av betydelse för lärjungarnas framtida verksamhet, att de vänjas vid att något så när snabbt utarbeta dem förelagda uppgifter. Lärjungarna böra sålunda mot kursens slut kunna skriva ett handelsbrev med bekant ordförråd tämligen flytande.

3. Vid textläsning bör genom översättning till svenska eller på annat lämpligt sätt kontrolleras, att den främmande texten blivit rätt uppfattad. Vid översättning av affärsbrev från främmande språk bör läraren tillhålla lärjungarna att begagna en enkel och naturlig svensk brevstil och eftertryckligt framhålla oriktigheten av att i vårt modersmål onödigtvis införa från andra språk hämtade ord och konstlade, osvenska vändningar.

4. De egentliga talövningarna, som böra ledas av undervisningsvan, helst infödd lärare, ha till syfte att sätta lärjungarna i stånd att hjälpligt föra ett samtal på det främmande språket om vardagliga ämnen och kommersiella angelägenheter. I samband härmed böra, så långt tiden medgiver, meddelas upplysningar om vederbörande land, vilka kunna vara av betydelse för lärjungarna att känna.

5. Ovanstående anvisningar, vilka i första rummet avse tyska och engelska, böra i tillämpliga delar gälla även beträffande övriga främmande språk.

6. Vad särskilt de valfria språken beträffar, som för de allra flesta lärjungarna torde vara fullständigt nya, bör givetvis, då den åt dessa språk anslagna tiden är jämförelsevis knapp, huvudvikten läggas på att en fast elementär grund bibringas lärjungarna, på vilken de sedermera kunna bygga vidare. Vad som i första rummet bör förekomma är uttalslärans grunder. Någon lämplig läsebok eller annan lättare litteratur torde böra läsas och i samband därmed behövlige delar av formlära och syntax genomgås. I anslutning till vad som läses böra enklare talövningar förekomma.

Handelslära.

Mål.

Undervisningen i handelslära har till uppgift att bibringa lärjungarna insikter i handelsns, samfärdsmedlens, penning-, bank- och börsväsendets uppgift, organisation och funktioner samt inom affärslivet utbildad praxis.

Kursfördelning.

Klass I.

Handelns begrepp och olika arter; personer i handelns tjänst; försäljningsteknik och reklam; växel- och checklära.

Institutioner i handelns tjänst: post, telefon, telegraf, transport- och tullväsen, försäkrings- och upplysningsväsen, marknader, auktioner och varubörser, handelskamrar och köpmannasammanslutningar.

Klass II.

Affärsavtalet.

Betalningsmedel och betalningsteknik: metalliskt mynt, sedlar, pappersmynt, växlar, checker och giro; bankernas medverkan vid betalning; clearing.

Värdepapper och handeln därmed; emission av och handel med aktier och obligationer. Fondbörsen.

Bankväsendet: olika slag av banker och deras uppgifter; centralbanken och dess verksamhet; affärsbankerna och deras verksamhet; notiser om bankväsendet i de för Sveriges vidkommande viktigaste länderna.

Studium av affärstidningar. Repetition av kursens viktigaste delar.

Försäljnings- och reklamteknik.

Mål.

Undervisningen i försäljnings- och reklamteknik avser att bibringa eleverna grundläggande insikter i dessa ämnen.

Lärokurs.

En översikt av de olika reklammedlen och deras användning.

Förutsättningarna för att bli en god säljare.

Olika kundtyper. Försäljningsprocessen, dess förberedande och fullföljande.

Anvisningar beträffande handelslära samt försäljnings- och reklamteknik.

1. Stor vikt bör läggas därpå, att lärjungarna bibringas förståelse för handelns uppgift och betydelse såväl för det enskilda företaget som för samhällslivet.

2. Huvudvikten bör vid undervisningen läggas vid de delar av ämnet, som hava den största praktiska betydelsen för lärjungarnas framtida verksamhet, såsom exempelvis varuhandelns teknik, betalningstekniken och affärsbankernas verksamhet.

3. Med hänsyn till undervisningen i bokföring och handelskorrespondens bör växel- och checkläran genomgå under början av första läsåret.

4. Då dessa ämnen stå i nära samband med åtskilliga andra ämnen, såsom nationalekonomi, samhällslära, handelsrätt och bokföring, böra gränserna mot dessa regleras i samråd med vederbörande lärare.

5. Undervisningen bör kompletteras med demonstration av formulär, belysande olika områden av handelsläran.

Bokföring och övrigt kontorsarbete.

Mål.

Undervisningen i bokföring och övrigt kontorsarbete har till uppgift att bringa lärjungarna sådana insikter och färdigheter, som de behöva för att finna sig tillrätta i de skiftande former, vilka förekomma inom affärlivet på detta arbetsområde, och att med vaken blick för kontorsarbetets lämpliga planläggande och utförande kunna pålitligt och ordentligt utföra dylikt arbete.

Kursfördelning.

Klass I.

1. *Bokföringens teori*: Bokföringens föremål och uppgift; den dubbla bokföringen och dess teoretiska grunder; allmänna lagföreskrifter om bokföring; enkel bokföring; de olika bokföringsböckerna; olika bokföringsmetoder; kontoanalys; teoretiskt klarläggande av bokslutet.

2. *Praktiska övningar*: Teorien tillämpad i korta schematiska bokslut med s. k. T-konton; korta uppgiftsserier med odelad och delad dagbok och direkt införing på huvudbokens konton; mera omfattande uppgifter för handelsföretag med en och flera ägare och med tillämpning av journaliserings- och kolumnmetoder; bokslutsövningar.

3. *Övrigt kontorsarbete*: Utförande av sådana skriftliga arbeten, som vanligen förekomma på affärskontor, såsom utskrivande av fakturor, fraktsedlar och konossement, kvittenser, växlar och checker, bankformulär, försäljningsräkningar m. m. så långt ske kan i anslutning till övningsuppgifterna i bokföring.

Klass II.

1. *Bokföringens teori*: Bokföring vid förut ej behandlade associationsformer och vid företag av olika branscher såsom vid handels-, industri- och bankföretag; industriell självkostnadsberäkning och statistik; kort- och lösbladssystem; värderingsprinciper; avskrivningar och avskrivningsmetoder; ombildning eller sammanslutning av företag; balansräkningens uppställande; kontrollmetoder vid bokföring; svårare bokföringsfall.

2. *Praktiska övningar*: Fortsatta övningar i bokföring för handel och industri, dels serieuppgifter, dels bokslutsuppgifter med utgång från råbalans och med tillämpning av moderna bokföringsmetoder; upprättande av skattedeklaration i anslutning till räkenskapsutdrag; uppsättande av förvaltnings- och revisionsberättelser; genomgång av och övning i lösandet av svårare bokföringsfall.

3. *Övrigt kontorsarbete*: Utförande av på ett kontor förekommande skriftliga arbeten. En översiktlig redogörelse för organisation och arbetsfördelning å ett affärskontor; demonstration av tekniska hjälpmedel vid kontorsarbetet (registrerings-system, bokförings-, duplicerings-, räknemaskiner etc.) och deras metodiska användning samt övning i användandet av allmänt förekommande kontorsmaskiner.

Anvisningar.

1. Grundvalen för undervisningen bör vara den dubbla bokföringens teori, be-
lyst med praktiska tillämpningsövningar.

2. Under första läsåret torde samfällid undervisning vara den lämpliga formen. Under andra läsåret böra lärjungarna i stor utsträckning på egen hand få under vederbörande lärarens ledning utföra olika bokföringsuppgifter, vilket sporrar deras intresse, tvingar dem till självverksamhet och ökar deras förmåga att, sedan de lämnat läroanstalten, i det praktiska livet omsätta sina kunskaper.

3. Undervisningen torde kunna läggas så, att först lämnas en orienterande redogörelse för bokföringens uppgift och betydelse för näringsidkaren. Därefter visas

översiktligt den dubbla avräkningen av affärskapitalet och dess förändringar samt bokslut, vilket lämpligen kan ske å svarta tavlan genom användning av s. k. T-konton. Sedan grunderna för bokföringen sålunda förklarats, kan man övergå till serieuppgifter och bokslut med användning av bokföringsböcker.

4. Materialet till övningsuppgifterna bör givetvis i början vara mycket enkelt och starkt schematiserat. Så småningom böra uppgifterna göras mera detaljerade och invecklade. Största vikt måste fästas vid att de så långt möjligt komma att belysa inom affärslivet förekommande olika transaktioner och bokföringsmetoder. Att göra uppgifterna så fullständiga, att de utgöra en trogen bild av gången i en affär, bör icke eftersträvas. Fastmer bör sådant material, vars behandling redan är av lärjungarna fullt känt, avskiljas och nytt material steg för steg införas.

5. Den teoretiska undervisningen bör meddelas såväl i samband med de praktiska övningarna som ock på härför särskilt anslagna timmar, exempelvis 1 timme i veckan.

6. Såsom material för studiet av balansräkningars uppställning böra även i tidningarna publicerade förvaltningsberättelser användas.

7. Övrigt kontorsarbete bör företrädesvis utföras i anslutning till de praktiska bokföringsövningarna. För att lärjungarna skola erhålla någon inblick i organisation och arbetsfördelning å ett modernt kontor, bör läraren lämna en översiktlig redogörelse härför. Där tillfälle därtill kan beredas, böra lärjungarna under lärares ledning få besöka utställningar av moderna kontorsutensilier.

8. Tillfälle till övning i användningen av vanligen förekommande kontorsmaskiner bör beredas lärjungarna under bokföringsövningarna, varför läroanstalten bör hava dylika till förfogande.

9. Läraren bör undvika att binda lärjungarnas bokföringsövningar vid vissa bestämda formulär utan i stället söka bibringa dem sådan förståelse för bokföringens innebörd och principer, att de själva kunna uppgöra lämpliga uppställningar och linjeringar med hänsyn till föreliggande behov.

10. Redan från början böra lärjungarna strängt tillhållas att iakttaga den ordning och noggrannhet i avseende på bokföringens formella uppställning och utförande, som förordningar och hävdvunnen praxis föreskriva; fordringarna i detta hänseende böra givetvis skärpas i mån av bokföringsarbetets fortgång. Ävenså böra lärjungarna från början vänjas vid att kontrollera (kollationera) varje införing i bokföringsböckerna.

11. Med lämpliga mellantider böra å lärorummet anordnas särskilda prov för lösande av förelagda uppgifter i bokföring och övrigt kontorsarbete.

Handelsräkning.

Mål.

Undervisningen i handelsräkning har till uppgift att bibringa lärjungarna den insikt och färdighet, som fordras för ett snabbt och säkert utförande av de räkneoperationer, vilka kunna ifrågakomma i deras blivande praktiska verksamhet.

Kursfördelning.

Klass I.

En kortfattad repetition av före inträdet genomgången kurs i elementararitmetiken; genvägar och kontrollmetoder vid räkning; huvudräkning; mynt-, mått- och viktreduktioner, procent- och ränteräkning; diskonteringar av inländska växlar; kursnoteringar; köp och försäljning av utländska växlar; köp och försäljning av aktier och obligationer (i Sverige); fakturor och försäljningsräkningar; enklare kalkyler och kontokuranter; övningar på räknemaskin.

Klass II.

Repetition av viktigare delar av föregående års kurs; något om arbitrage och indirekta växelreduktioner; trasseringar och remitteringar; kalkyler med två eller flera varuslag; kalkylationstal och kalkylationstabeller; kontokuranter, även mera komplicerade; beräkning av ränta på ränta, annuiteter och amorteringslån med tillhjälp av tabeller; övningar på räknemaskin.

Anvisningar.

1. Huvudvikten bör läggas vid att det vanligaste och viktigaste inläres grundligt. Sålunda bör under första terminen synnerligt stor vikt läggas vid att lärjungarna förvärva sig säkerhet och snabbhet i de fyra räknesätten med hela tal, decimaler och allmänna bråk.

2. Huvudräkning bör övas, dels när tillfällen därtill under lektionerna i allmänhet erbjuda sig, dels på särskild under vissa lektioner härför anslagen tid, dock ej under för långa stunder åt gången. Lärjungarna böra även övas i att snabbt kunna sluta sig till det ungefärliga resultatet av en räkneoperation.

3. Lärjungarna böra få tillfälle att lära och öva sig i att använda genvägar och kontrollmetoder vid räkning, varvid huvudvikten bör läggas vid de allmännast förekommande.

4. I samband med genomgåendet av de olika räkneuppgifterna bör läraren övertyga sig om att lärjungarna känna till och förstå de transaktioner, varom räkneexemplen handla, och redogöra för de handelsbruk, som utbildad sig inom de områden, från vilka uppgifterna äro tagna.

5. Provräkningar böra anordnas i tillräcklig omfattning, exempelvis en gång i månaden.

Nationalekonomi.**Mål.**

Undervisningen i nationalekonomi har till uppgift att bibringa lärjungarna insikt om samhällets ekonomiska byggnad, det ekonomiska livets lagar och den ekonomiska utvecklingen samt att därvid lära dem att fatta sammanhanget i de ekonomiska företeelserna och att tänka klart och följdriktigt i ekonomiska och därmed sammanhängande sociala frågor.

Lärokurs.*Klass II.*

Grunddragen av den teoretiska nationalekonomien med utförligare behandling av priset och prisbildningen, produktionsfaktorerna och de mot dessa svarande inkomstarterna. Kortfattad översikt av den ekonomiska historien med särskild betoning av den industriella omvälvningen och dess betydelse samt i samband därmed en översiktlig framställning av de olika ekonomiska grundåskådningarna. Det moderna ekonomiska livets, särskilt produktionens, allmänna organisation och mest framträdande yttringar (stordrift, företagskombination, monopolistiska bildningar); kooperation; handels- och betalningsbalansen; penningväsendet, penningvärdet och prisnivån (i samband varmed i korthet redogöres för indexberäkningar); bankväsendet; de ekonomiska konjunkturerna; den yttre handelspolitiken (frihandel och tullskydd; traktater); befolkningsfrågan; arbetarrörelsen och socialpolitiska strävanden.

Anvisningar.

1. Stor vikt bör läggas vid att väcka lärjungarnas intresse för studiet av ekonomiska frågor och att lära dem att ur nationalekonomisk synpunkt skärskåda och rätt bedöma de företeelser, som möta dem i det ekonomiska livet. Talrika exempel böra därför belysa framställningen och göras till föremål för analys, varvid läraren så vitt möjligt bör lägga undervisningen på sådant sätt, att lärjungarna förledas att själva draga slutsatser ur meddelade fakta och utfinna orsakssammanhanget.
2. Vid behandlingen av det moderna näringslivets utveckling och nutida gestaltning bör särskild uppmärksamhet fästas vid för vårt näringsliv aktuella spörsmål.
3. I mån av tid kursiv genomgång av populärt skrivna uppsatser i ekonomiska ämnen.

Ekonomisk geografi med varukännedom.

Mål.

Undervisningen i ekonomisk geografi med varukännedom har till uppgift att med utgång från de fysisk-geografiska och kulturgeografiska förhållandena bibringa lärjungarna en allmän kunskap om de viktigaste varorna och deras utbredning dels ur produktionens, transportens och konsumtionens, dels ur branschens och industriens samt dels och framför allt ur svensk synpunkt.

Kursfördelning.

Klass I.

Orienterande översikt över jorden: Världsdelar, hav, gradindelning, höjdförhållanden, klimatområden, naturliga växtsamhällen m. m.; översiktlig repetition av Sveriges, dess grannländers, de ekonomiskt ledande staternas och de viktigaste transoceaniska ländernas geografi.

Växtriets, djurrikets och mineralrikets produkter och förädlingsindustrier i anslutning till det föregående.

Klass II.

Produktionsläran, fortsatt och avslutad. Den kvantitativa befolkningsfördelningen, de större industriområdena och viktigare handelscentra; världssamfärdseln och dess huvudvägar.

Svefjiges ekonomiska geografi: Råvaruproduktionen och de viktigaste förädlingsindustrierna i vårt land samt varuutbytet mellan Sverige och främmande länder.

Anvisningar.

1. Undervisningen i ovannämnda ämne bör utöver den ekonomiska geografin, behandlad landvis, omfatta en översikt av de produkter ur mineral-, växt- och djurrikerna, vilka särskilt för Sveriges näringsliv och varuutbyte äro av större betydelse. För att denna senare del av ämnet skall bliva verkligt givande, är det nödvändigt att behandla envar av de för handeln mera betydande varorna i ett sammanhang med avseende på utseende, kvalitet, förfalskning, förpackning, förekomstsätt, produktionsbetingelser, tillgodogörande m. m., vilket allt är att uppfatta som allmän varukunskap, men som behandlad även ur geografisk och öko-

nomisk synpunkt utgör en väsentlig del av ekonomisk geografi och med detta ämne bildar ett organiskt helt. Undervisningen bör sålunda ej splittras på mer ingående studier av de mångfaldiga varuslagens speciella egenskaper och kvaliteter eller detaljerna i fråga om varornas framställning och behandling.

Vid behandling av de olika ländernas geografi bör i möjligaste mån eftersträvas en översiktlig framställning av vederbörande lands ekonomiska geografi i dess helhet, naturliga förutsättningar och utvecklingsmöjligheter, dock utan att en viss fordran på geografisk namnkunskap hos lärjungarna åsidosättes.

2. Stor vikt bör vid undervisningen läggas på att meddela lärjungarna kännedom om de för Sverige och för världshandeln mera betydande varornas stora överskotts- och underskottsområden samt huru det nödvändiga varuutbytet mellan dessa områden äger rum.

3. Vid framställningen av världssamfärdseln behandlas även olika slag av samfärdsmedel och deras betydelse för varutransport, frakttaxor och annat, som är ägnat att belysa den konkurrerande världshandelns allmänna villkor.

4. De sifferuppgifter, som vid undervisningen äro nödvändiga, äro endast att anse som hjälpmedel för att bibringa lärjungarna en uppfattning av de rätta proportionerna och böra endast undantagsvis fordras som minneskunskap. Över huvud taget bör största vikt vid undervisningen läggas på en riktig uppfattning av ämnets stora huvuddrag, och bör hänsyn tagas till detaljuppgifter endast i den mån dessa äro nödvändiga för en riktig totaluppfattning. Huvudföremålet för undervisningen bör vara Sveriges produktion i sammanhang med utländska råvarutillgångar, nämnda produktions naturliga förutsättningar och förläggning inom olika trakter samt avsättningsmöjligheter inom och utom landet.

5. Vid undervisningen böra prov å de varor, som behandlas, statistiska tabeller, diagram, bilder och kartor komma till användning. Föreläsningar, beledsagade av lämpliga skioptikonbilder eller efterföljda av en filmföreläsning, äro även att rekommendera.

6. Ortens och traktens näringsgeografi bör särskilt beaktas. Exkursioner för studium av dess mest typiska drag och av viktigare industrier böra i lämplig omfattning anordnas.

Speciell varukännedom.

Mål.

Undervisningen i speciell varukännedom har till uppgift att bibringa lärjungarna kunskap om vissa mera betydande varors viktigaste kännetecken och kvalitet, förekommande varuförfalskningar samt om grunddragen för vissa tekniska industrier.

Kursfördelning.

Klass I.

En kortfattad behandling med valda prov och försök inom de delar av kemien, fysiken, mineralogien, växt- och djuranatomen, som vid den speciella varukännedomen särskilt komma att tillämpas. Beskrivning av arbetsgängen, metoder och apparater inom vissa större tekniska industrier.

Klass II.

En kortfattad handledning i användandet av vågar, mikroskop, snittkniv och mikroskoperingsvätskor, termometrar, kemiska reagenser m. m. Utdelning till lärjungarna av skilda varuprov att av dessa undersökas på de viktigaste känneteck-

nen, såsom smält- och kokpunkt, yttre form och inre byggnad, specifik vikt, smak och lukt, kemiskt, mikroskopiskt och optiskt förhållande samt på kvalitet och förfalskning.

Anvisningar.

1. Den varukännedom, som i det föregående sättes vid sidan av och i anslutning till den ekonomiska geografien, är att uppfatta såsom *allmän*. Den *speciella* varukännedomen däremot bör omfatta detaljkunskap angående vissa varugrupper, som för de i undervisningen deltagande lärjungarna äro av särskilt intresse.

Då undervisningen bygger på rätt ingående förkunskaper i särskilt naturvetenskapliga ämnen — närmast kemi, fysik, mineralogi, växt- och djuranatomi — och blott kan inhämtas genom laborationer och praktiska övningar, kan detta ämne ej påläggas elevernas såsom ordinarie läroämne utan bör rekommenderas endast för de mera försigkomna lärjungarna såsom frivilliga laborationsövningar.

2. Vid den speciella varukännedomen bör läggas största vikt på att lärjungen själv får undersöka och verkligt förstå varornas viktigaste kännetecken, olika kvaliteter och förekommande förfalskningar.

3. Om undervisningen i speciell varukännedom handhaves av annan lärare än den i ekonomisk geografi med varukännedom, bör särdeles intimt samarbete mellan lärarna i nämnda ämnen äga rum.

Handelsrätt.

Mål.

Undervisningen i handelsrätt har till uppgift att bibringa lärjungarna kunskap om de viktigaste rättsliga företeelser, som kunna möta affärsmannen i hans verksamhet, samt de medel, som i rättsligt avseende kunna vara av betydelse för affärlivet.

Lärokurs.

Klass II.

Inledande kort översikt av ett samhälles olika lagar, särskilt Sveriges. De viktigaste av de för vårt land gällande författningar, som beröra affärlivet, såsom angående näringsfrihet, handelsböcker, firma och prokura, kommission, handelsagenter och handelsresande, patent- och varumärken, avtal, lös och fast egendom och dess försäljning, illojal konkurrens, nyttjande- och servitutsrätt, skuldebrev, inteckning, borgen, växlar och checker, bolag och föreningar för ekonomiskt ändamål, konkurs, utsökning.

Anvisningar.

1. Undervisningen i handelsrätt bör sätta lärjungarna i stånd att förstå den rättsliga innebörden av vanligen förekommande transaktioner samt bibringa dem erforderlig kännedom om de lagar och förordningar, som äga tillämpning inom affärlivet.

2. Största vikten vid undervisningen bör läggas vid lagarna om växlar, checker, skuldebrev, inteckning och borgen, om köp och byte av lös egendom och om bolag.

3. Undervisningen bör belysas med exempel, prejudikat och dithörande dokument samt formulär.

4. Olika handlingar såsom växlar, reverser, kontrakt m. fl. böra av lärjungarna utskrivas i så stor utsträckning, att någorlunda säkerhet vinnes. Där dessa hand-

lingar förekomma inom flera ämnen, bör samarbete mellan vederbörande lärare äga rum.

5. Lärjungarna böra övas i begagnande av någon lämplig lagedition och förekommande juridiska handböcker samt göras något bekanta med svensk författningssamling.

Samhällslära.

Mål.

Undervisningen i samhällslära har till uppgift att bibringa lärjungarna kännedom om det nuvarande svenska samhällets organisation och dess verksamhetsformer i rättsligt, politiskt och socialt avseende.

Lärokurs.

Klass I.

Regeringsmaktens och riksdagens organisation, befogenheter och inbördes förhållanden; grunddragen av statens förvaltning och kommunalförvaltningen; åtgärder för den andliga kulturen (kyrko- och undervisningsväsen m. m.); hälsovård; fattigvård; socialförsäkring och övriga sociala åtgärder; formerna för rättsvården (domstolar m. m.); försvarsväsendet; tryckfriheten och pressen; svensk medborgares rättigheter och skyldigheter. Samhällets organ i utlandet, beskickningar och konsulat.

Något om beskattningsväsendet.

Anvisningar.

1. Undervisningen i samhällslära avser att i enlighet med ovan angivna mål och kursfördelning vid sidan av de kunskaper, som häri bibringas lärjungarna vid undervisningen i nationalekonomi, handelsrätt och ekonomisk geografi, meddela dem erforderlig kännedom om det svenska samhällets organisation och verksamhet med den begränsning, som betingas av den å timplanen angivna lärotiden.

2. Vid undervisningen bör läraren söka giva lärjungarna kännedom om det väsentligaste av förvaltningsapparatusens organisation, såväl statsförvaltningens (särskilt på områden berörande handeln) som den kommunala förvaltningens organ och deras kompetensområden.

3. Ämnet bör omfatta ej allenast stats- och kommunalkunskap, utan böra lärjungarna erhålla kännedom även om huvuddragen av samhällets åtgöranden för den andliga kulturen och för social omvårdnad i allmänhet.

Välskrivning samt textning och reklamteckning.

Mål.

Undervisningen i välskrivning samt textning och reklamteckning avser dels att förbättra lärjungarnas handstil i sådan riktning, att den lämpar sig för kontorsarbete, dels att bibringa dem någon färdighet i inom affärlivet förekommande textning och reklamteckning.

Kursfördelning.

Klass I.

Handstilsövningar. Övningar i textning och uppställande av reklamteckningar. Studium av texter och teckningar i lämpliga tidskrifter o. d.

Klass II.

Textning av olika stilar och övningar i uppställandet av texttytor. Reklamteckning och målning med olika material och teknik.

Anvisningar.

1. För att största möjliga resultat skall kunna utvinnas av den korta lärokursen i välskrivning, torde det vara lämpligt att koncentrera densamma till första terminen eller första hälften därav. På den grund, som lägges vid undervisningen i välskrivning, bör sedan byggas vidare genom att vederbörande lärare för de i olika ämnen förekommande skrivarbetena, särskilt beträffande övningarna i bokföring, träda i lämpligt samarbete med läraren i välskrivning.

2. Huvudvikten bör läggas vid att lärjungarna förvärva sig en jämn, lättläst och flytande handstil, utan att fordran på bestämd stiltyp därvid ovillkorligen upprätthålles.

3. De lärjungar, som redan vid inträdet i läroanstalten äro i besittning av en tillfredsställande handstil, böra befrias från deltagande i de vanliga välskrivningsövningarna och beredas tillfälle att redan från början öva sig i skrivning av rubrikstil och i textning m. m. Sedan de vunnit tillräcklig färdighet även häri, böra de helt befrias från deltagande i välskrivningsövningarna.

Stenografi.**Mål.**

Undervisningen i stenografi har till uppgift att bibringa lärjungarna sådan insikt och färdighet i ett inom landet brukligt system, som fordras för att snabbt och säkert kunna nedskryva affärsbrev efter diktamen.

Kursfördelning.*Klass I.*

Stenografiens allmänna grunder; skrivtecknen och deras hopfogande; allmänna förkortningar; förkortningar med särskild hänsyn till affärsspråket; läs- och välskrivningsövningar; utskrivning av affärsbrev efter diktamen.

Klass II.

Läs- och skrivövningar; stenografering av texter, särskilt affärsbrev; hastighetsövningar; systemets tillämpning på främmande språk; stenografering, i den mån förhållandena det medgiva, av affärsbrev på engelska, tyska och franska.

Anvisningar.

1. Undervisningen bör under första terminen inriktas på att bibringa lärjungarna sådan insikt och färdighet i stenografi, att de från och med nästföljande termin kunna företrädesvis ägna sig åt stenografering efter diktamen.

2. Kravet på noggrant och tydligt utförande av de stenografiska tecknen bör redan från början strängt upprätthållas. Uppdrivandet av hastigheten bör därvid komma i andra rummet.

3. Stor vikt bör fästas vid att lärjungarna lära flytande läsa stenografisk text. Vid läsövningarna böra lärjungarna använda dels stenografiska läseböcker och ste-

nografiska tidningar, dels egna och medlärjungars stenogram. Egna stenogram torde under andra året i lämplig utsträckning böra renskrivas på maskin vid övningarna i maskinskrivning.

4. Medan undervisningen under första året sålunda går ut på att bibringa lärjungarna grundlig kännedom om stenografsystemet samt förmåga att korrekt och ordentligt utskriwa stenogrammen, bör undervisningen under andra året företrädesvis koncentreras på att bibringa lärjungarna den snabbhet i utskrivningen, som erfordras för att kunna motsvara de krav, som på ett affärskontor ställas på en stenograf.

5. Provskrivningar å lärorummet böra i behövlig omfattning anordnas. Läraren bör även bereda intresserade lärjungar tillfälle att, när så lämpligen kan ske, upptaga stenogram vid offentliga föredrag och diskussioner.

Maskinskrivning.

Mål.

Undervisningen i maskinskrivning har till uppgift att bibringa lärjungarna insikt i skrivmaskinens konstruktion, användning och vård samt färdighet att använda den vid utskrivandet av inom affärlivet förekommande handlingar.

Kursfördelning.

Klass I.

Skrivmaskinens konstruktion och skötsel; förberedande övningar med inövning av riktig fingersättning och anslag; övningar i skrivning av löpande text, särskilt affärsskrivelser av olika slag.

Klass II.

Fortsatt övning i skrivning av affärsskrivelser, även svårare i tabellform; duplicering med carbon- (eventuellt stencil-) papper; hastighetsövningar efter diktamen.

Anvisningar.

1. Vid övningar bör noga tillses, att lärjungarna icke för snart få börja uppdriva hastigheten; en felfri text bör alltid vara huvudintresset.

2. Vid skrivövningarna under andra läsåret torde utskrivning av de vid undervisningen i stenografi avfattade brev och andra handlingar lämpligen kunna ske. Härvid är det av stor betydelse, att lärjungarna få tillfälle att själva göra upp förslag till uppställningar, som av läraren granskas och kritiseras. När en övning är färdigskriven, bör lärjungen läsa igenom det skrivna, rätta gjorda fel och markera dessa rättelser i marginalen. Sedan läraren sett igenom övningen i fråga, insättes den i för ändamålet avsedd samlingspärm, i vilken de olika övningarna för hela lärotiden sålunda skola samlas. Dessa samlingar böra hållas tillgängliga vid inspektioner och årsavslutningar.

3. Då den för maskinskrivning anslagna tiden är otillräcklig för uppnående av i kontorsarbetet erforderlig hastighet, böra lärjungarna beredas tillfälle till frivilliga övningar.

4. Stor vikt bör läggas uppå att läraren vid undervisningen fäster lärjungarnas uppmärksamhet på vad de hava att iakttaga för att förebygga en ur hälsosynpunkt menlig inverkan av maskinskrivningsarbetet.

5. Lärjungarna böra strängt tillhållas att väl vårda maskinerna i enlighet med erhållna instruktioner.

Arbetsbördan i handelsgymnasierna.

Handelsutbildningskommittén har företagit en undersökning för att utreda omfattningen av hemarbetet i handelsgymnasierna. Undersökningen avsåg en vecka under februari månad 1947, och eleverna fingo å ett frågeformulär lämna uppgift om använd tid för hemarbetet. Elever, som hade minst 5 km daglig restid från bostaden till skolan, fingo dessutom lämna vissa uppgifter om restid och måltidsförhållanden.

Kommittén framhöll i de anvisningar angående undersökningen, som lämnades rektorerna vid resp. gymnasier, vikten av att en så normal arbetsvecka som möjligt utvaldes för undersökningen. Vidare rekommenderades, att eleverna av sina klassföreståndare orienterades om syftet med undersökningen och att de uppmanades att lämna sanningsenliga uppgifter.

Undersökningen omfattade samtliga handelsgymnasier med undantag av det höstterminen 1946 nystartade gymnasiet i Kalmar. Sedan ett mindre antal ofullständiga uppgifter frånskilts, omfattar materialet från tvååriga kursen 612 elever i klass I och 538 i klass II eller 92 och 93 % av hela antalet elever i resp. klasser. Av ettåriga kursens elever ingå 300 eller 85 % i undersökningen.

I frågeformuläret har skilts på tid för *ordinarie hemarbete* och *övrigt hemarbete*, såsom hemskrivningar, förberedelse för skolskrivningar, extra läsning i något ämne, träning i maskinskrivning och stenografi. Till ordinarie hemarbete har även hänförs överläsningstid för frivilliga ämnen. I vilken utsträckning eleverna använda sig av undervisningen i frivilliga ämnen, framgår av uppgifter å s. 52 och 64.

Den tid per vecka, som åtgår för såväl ordinarie som övrigt hemarbete, framgår av tabell 1. Med hänsyn till att den kroppsliga och själsliga utvecklingen är olika för gossar och flickor har i tabellerna skilts mellan manliga och kvinnliga elever.

Tab. 1. Tid per vecka i timmar och minuter för såväl ordinarie som övrigt hemarbete.

Medeltal	2-åriga kursen				1-åriga kursen	
	Klass I		klass II		Manl.	Kvinnl.
	Manl.	Kvinnl.	Manl.	Kvinnl.		
Medianen	19:32	19:07	21:40	21:26	23:49	23:39
Undre kvartilen	15:58	15:52	18:31	18:07	19:05	18:01
Övre kvartilen	24:18	23:37	26:30	25:31	27:05	28:28

Medianen anger, att hälften av eleverna har längre och hälften kortare överläsningstid än detta tal. *Undre kvartilen* anger, att $\frac{1}{4}$ av eleverna har kortare och $\frac{3}{4}$ längre överläsningstid, och *övre kvartilen*, att $\frac{1}{4}$ har längre och $\frac{3}{4}$ kortare överläsningstid.

Av tabellen framgår, att den tid, som uppgivits åtgå för allt förekommande hemarbete, i medeltal per vecka utgör i klass I 19—19 $\frac{1}{2}$ timme, i klass II ca 21 $\frac{1}{2}$ timmar och i 1-åriga kursen ca 23 $\frac{1}{2}$ timmar. De kvinnliga eleverna ha nästan genomgående kortare överläsningstid än de manliga. Eftersom vid liknande under-

sökningar i andra skolformer motsatsen brukar vara fallet, frågar man sig vad orsaken kan vara till detta förhållande vid handelsgymnasierna. Bland möjliga förklaringsgrunder kan nämnas, att de kvinnliga elevernas genomsnittliga större fallenhet för främmande språk, som ju uppta stor del av hemarbetstiden, kan ha spelat en viss roll. Å andra sidan väcka nog de företagsekonomiska ämnena och speciellt bokföringen mera de manliga elevernas intresse, varför de kunna ha ägnat relativt sett mer av sin arbetstid åt dessa ämnen än de kvinnliga eleverna. Slutligen kan det förhållandet ha inverkat, att åtskilliga manliga elever, som lyckats mindre väl i de allmänna skolorna, söka sig till handelsgymnasierna, medan detta mera sällan förekommer beträffande kvinnliga elever.

Som tidigare framhållits, har man sökt förlägga undersökningen till en så normal arbetsvecka som möjligt. Detta låter sig väl göra beträffande det ordinarie hemarbetet, vars omfattning icke företer så stora förändringar från den ena veckan till den andra. Omfattningen av övrigt hemarbete (hemskrivningar m. m.) växlar väl däremot betydligt mera. Medeltalen i tabell 1 återgivas därför med reservation för berörda omständigheter.

Den tid, som åtgår för endast *ordinarie hemarbete*, redovisas i tabell 2.

Tab. 2. Tid per vecka i timmar och minuter för ordinarie hemarbete.

Medeltal	2-åriga kursen				1-åriga kursen	
	Klass I		Klass II		Manl.	Kvinnl.
	Manl.	Kvinnl.	Manl.	Kvinnl.		
Medianen	15:00	14:21	15:36	14:54	17:59	16:58
Undre kvartilen.....	13:54	12:12	12:43	12:55	14:54	14:38
Övre kvartilen.....	18:12	16:46	19:30	17:23	20:23	19:15

En jämförelse med tabell 1 ger vid handen, att för hemskrivningar m. m. (övrigt hemarbete) redovisats i medeltal per vecka i klass I ca 4½ timmar och i klass II och 1-åriga kursen 6—6½ timmar.

I tabell 3 har den sammanlagda tid, som redovisats för ordinarie hemarbete i resp. klasser, procentuellt fördelats på ämnen.

Tab. 3. Sammanlagd redovisad tid per vecka för ordinarie hemarbete procentuellt fördelad på ämnen.

Ä m n e	% av tiden för ordinarie hemarbete		
	Klass I	Klass II	1-åriga kursen
Svenska	4.4	2.5	—
Engelska	17.6	15.3	13.3
Franska	14.9	8.9	7.4
Tyska	18.1	15.2	16.3
Handelslära	2.8	7.4	7.8
Bokföring och övrigt kontorsarbete....	10.3	12.3	15.6
Handelsräkning	8.5	4.7	6.8
Nationalekonomi.....	—	5.6	6.3
Ekonomisk geografi med varukännedom	8.0	7.2	4.0
Handelsrätt	—	8.2	8.8
Samhällslära	2.3	—	—
Stenografi	12.3	8.3	10.3
Övriga ämnen	0.8	3.9	3.9
Summa	100.0	100.0	100.0

Tabellen utvisar bl. a., att de tre främmande språken äro synnerligen arbetskrävande. I klass I användes hälften av hemarbetstiden för dessa ämnen. Motsvarande andel i klass II (39 %) resp. ettåriga kursen (37 %) blir enligt den tillämpade beräkningsgrunden för låg beroende på att icke samtliga elever deltaga i undervisningen i franska.

Undersökningsresultaten utvisa, att handelsgymnasiernas elever ha en synnerligen stor arbetsbörda. Det genomsnittliga antalet obligatoriska undervisningstimmar uppgår i klass I till 36, i klass II till 33 och i 1-åriga kursen till 34 timmar per vecka. Om dessa tal omräknas till timmar om 60 minuter, varvid mellan två lektioner fallande 10-minutersraster medräknas i arbetstiden, blir arbetstiden i skolan för klass I 30,1 timmar, för klass II 28,3 timmar och för ettåriga kursen 29 timmar. Eftersom deltagandet i frivilliga ämnen, upp till 4 lektioner i veckan, såsom framgår av redogörelse på annat ställe, är vanligt i klass II och ettåriga kursen, bör arbetstiden för klass II anges till 28,3—32 timmar och i ettåriga kursen till 29—32,7 timmar. Fall förekomma, då elever deltaga i frivilliga ämnen mer än 4 timmar i veckan, men från dessa bortses i detta sammanhang. Om man till de såunda erhållna talen lägger de vid undersökningen framkomna medeltalen (medianerna) för såväl ordinarie som övrigt hemarbete, skulle skolarbetet i genomsnitt kräva i klass I 49 timmar, i klass II 49,5—53,2 timmar (allt efter deltagandet i frivilliga ämnen) och i ettåriga kursen 52,5—56,2 timmar (också allt efter deltagandet i frivilliga ämnen). Utgår man från att måndagen är läxfri och att hemarbetet är fördelat på 5 veckodagar, vilket det i varje fall borde vara, skulle hemarbetet kräva i klass I nära 4 timmar, i klass II över 4 1/4 timme och i 1-åriga kursen nära 4 3/4 timme per dag. Borträknar man den tid, som uppgivits åtgå för hemskrivningar m. m. — undersökningsresultaten äro som tidigare påpekats mera osäkra beträffande denna del av hemarbetet — återstå dock för det ordinarie hemarbetet i klass I och II 3 timmar och i 1-åriga kursen 3 1/2 timme per dag.

Man frågar sig, om arbetsbördan i handelsgymnasierna är större än vid de allmänna gymnasierna. Beträffande dessa ingå vissa uppgifter om hemarbetet i bilaga 1 till 1940 års skolutrednings betänkan och utredningar: »Hygieniska förutsättningar för skolarbetet av Urban Hjärne.» Uppgifterna avse hemarbetet på gymnasiet vid 53 högre allmänna läroverk läsåret 1940/41. Överläsningstiden per dag för gossar och flickor på latin- resp. reallinjen och med treåriga resp. fyraåriga gymnasier, redovisade var för sig, har angivits för varje årsklass (15—19 år). Då elevernas medelålder vid handelsgymnasierna år 1947 uppgick i klass I till 18,3 år, i klass II till 19,5 år och i ettåriga kursen till 21,5 år, torde uppgifterna för årsklasserna 18 och 19 år närmast komma i fråga vid en jämförelse med hemarbetstiden i handelsgymnasiernas tvååriga kurs. I efterföljande sammanställning återgives hemarbetstiden för årsklasserna 18 och 19 år vid de allmänna gymnasierna, varvid tiden för att underlätta jämförelsen omräknats till veckoarbetstid.

Ålder	Latinlinjen		Reallinjen	
	3-årig	4-årig	3-årig	4-årig
<i>18 år</i>				
Gossar	14:20	15:45	13:40	14:40
Flickor	15:25	17:45	15:15	15:25
<i>19 år</i>				
Gossar	15:20	—	15:50	—
Flickor	16:50	—	16:15	—

Även om jämförelser av detta slag äro vanskliga, kan man dock konstatera, att hemarbetet i handelsgymnasierna kräver betydligt mera tid än för motsvarande åldersklasser i de allmänna gymnasierna. Slutorden i docent Hjärnes utredning om den tid som f. n. användes till skolarbete förtjäna att återges: »Den långa skoldagen, som slutar först sent på dagen, och det särskilt i de högre klasserna alltför betungande hemarbetet äro både i fysiskt och psykiskt avseende skadefaktorer av första ordningen.»

Som tidigare nämnts, begärdes vid föreliggande undersökning av elever, som hade minst 5 kilometers daglig resväg från bostaden till skolan, vissa uppgifter om restid och måltidsförhållanden. En bearbetning av dessa uppgifter lämnar följande resultat.

	Antal	I % av samtliga redovisade elever
Elever med minst 5 km resväg med avresa till skolan:	351	24.2
5.30—6.00	2	0.0
6.00—6.30	27	1.9
6.30—7.00	99	6.8
7.00—7.30	200	13.9
efter 7.30	23	1.6
med återkomst från skolan:		
före 15.30	80	5.5
15.30—16.00	111	7.7
16.00—16.30	99	6.8
16.30—17.00	52	3.6
17.00—17.30	9	0.6

Sammanställningen utvisar, att ca $\frac{1}{4}$ av eleverna hade minst 5 km skolväg. För närmare $\frac{1}{10}$ av eleverna innebar detta, att avresan till skolan måste ske före kl. 7 på morgonen. Drygt $\frac{1}{10}$ av eleverna återkommo först efter kl. 16 från skolan.

Av samtliga elever, som hade minst 5 km daglig resväg från bostaden till skolan, uppgävo 173, eller nära hälften, att de endast brukade förtära torrskaffning under frukostrasten.

Utdrag ur kungl. brev den 24 februari 1950 angående handelsgymnasieexamen för lärjungar från enskild undervisning.

1. Prövning för lärjunge från enskild undervisning enligt fordringarna för erhållande av avgångsbetyg från handelsgymnasium (handelsgymnasieexamen) skall, där ej annorlunda nedan sägs, omfatta dels *skriftliga prov* i svenska, engelska, franska, tyska, bokföring och handelsräkning, dels *praktiska prov* i stenografi och maskinskrivning, dels ock *muntliga prov* i svenska, engelska, franska, tyska, handelslära med försäljnings- och reklamteknik, bokföring och övrigt kontorsarbete, handelsräkning, nationalekonomi, ekonomisk geografi med varukännedom, handelsrätt, samhällslära samt som frivilliga ämnen spanska och ryska.

Kursfordringarna i varje ämne, som prövningen skall omfatta, fastställas av överstyrelsen för yrkesutbildning.

I franska må prövningen omfatta antingen hela den kurs, som angives i av överstyrelsen fastställd kursplan, eller endast den del därav, som motsvarar första klassens kurs enligt nämnda plan. Lärjunge, som önskar undergå prövning å hela kursen i franska eller i de frivilliga ämnena spanska eller ryska må, om han så önskar, befrias från prövning i ekonomisk geografi med varukännedom, i vad avser den del av detta ämne, som motsvarar andra klassens kurs.

Lärjunge, som så önskar, må avlägga praktiskt prov i stenografi även på engelsk eller tysk text.

Lärjunge, som avlagt studentexamen, skall icke deltaga i prövning i svenska och samhällslära eller i sådan prövning i franska, som avser första klassens kurs.

Prövningen skall vara antingen odelad, då examinanden vid samma examenstillfälle undergår alla erforderliga prov, eller delad, då prövningen verkställs vid två på varandra följande examenstillfällen.

Vid delad prövning skall den första examensavdelningen omfatta fem eller sex ämnen efter examinandens eget val. I den andra examensavdelningen förrättas prövning i återstående ämnen. I ämne, där prövningen omfattar såväl skriftligt som muntligt prov, skola bägge proven avläggas vid samma examenstillfälle.

Lärjunge, som i första examensavdelningen blivit godkänd i samtliga ämnen eller underkänd i högst ett ämne, skall vara berättigad att deltaga i den andra examensavdelningen. I andra examensavdelningen må lärjunge ånyo prövas endast i sådant ämne, i vilket examinand icke erhållit godkänt betyg i första examensavdelningen.

2. — — —

3. — — —

4. Lärjunge skall utföra de skriftliga proven vid det handelsgymnasium, som av överstyrelsen för yrkesutbildning bestämmes.

Uppgifterna för de skriftliga proven föreläggas av överstyrelsen. Proven skola granskas och rättas av de lärare, som därtill utses av överstyrelsen, samt därefter bedömas av i nästföljande punkt omnämnd examensnämnd.

5. Den muntliga prövningen och de praktiska proven i stenografi och maskinskrivning skola äga rum inför en särskild examensnämnd. Överstyrelsen för yrkesutbildning utser ordförande och erforderligt antal ledamöter i övrigt i examensnämnden. Om så med hänsyn till antalet prövande och övriga omständigheter synes lämpligt, utser överstyrelsen två eller flera examensnämnder.

Examensnämnd sammanträder under första hälften av juni på tid och plats, som av överstyrelsen bestämmes.

6. Överstyrelsen för yrkesutbildning utser examensombud, som å överstyrelsens vägnar skola följa och övervaka examen.

7 a. I ämnen, där så befinnes lämpligt (t. ex. handelslära och handelsrätt), må den muntliga prövningen delvis ersättas av skriftligt besvarande av förelagda frågor.

b. Det praktiska provet i stenografi skall i huvudsak anordnas enligt vad som är föreskrivet för motsvarande prov i praktisk realexamen.

c. Vid den muntliga prövningen skall tiden för examen så beräknas, att för varje läroämne minst en timme anslås till prövning av en eller två lärjungar, ägande likväl vederbörande examinator, om han därtill finner anledning, inskränka nämnda tid. Ovan under a. nämnt skriftligt förhör må omfatta högst två timmar. Prövningen i sin helhet må icke för någon lärjunge utsträckas utöver sex dagar, ej heller någon dag utöver fem timmar.

8 a. Vid det sammanträde, som examensnämnden håller efter prövningarnas avslutande, skola vitsord i de särskilda ämnena givas av vederbörande examinator. I de ämnen, vari förekommit såväl skriftlig som muntlig prövning, skall vid vitsordets avgivande hänsyn tagas till utgången av bägge prövningarna. Vitsord över handstil skall avgivas av den ledamot av examensnämnden, som av ordföranden därtill anmodas.

Examensombuden äga deltaga i examensnämndens överläggningar men icke i besluten. Examensombud äger rätt att till protokollet låta anteckna avvikande mening.

b. Lärjunge, som erhållit lägst vitsordet godkänd i samtliga obligatoriska ämnen, skall godkännas i examen. Lärjunge, som i högst två obligatoriska ämnen erhållit lägre vitsord än godkänd, må i examen godkännas, därest examensnämnden finner honom på grund av hans allmänna ståndpunkt böra godkännas; dock måste alltid lägst vitsordet godkänd förefinnas antingen i ämnena svenska, engelska och tyska eller i ämnena bokföring och övrigt kontorsarbete, handelsräkning samt handelslära med försäljnings- och reklamteknik.

c. Har den prövade blivit i examen godkänd, utfärdas av examensnämndens ordförande betyg i enlighet med av överstyrelsen för yrkesutbildning fastställt formulär. Examinand, som deltagit i första examensavdelningen, erhåller protokollsutdrag angående vitsorden i de ämnen, i vilka han blivit prövad.

d. — — —

9 a. Examinand, som ej godkänts i examen, äger, såvida han underkänts i högst tre ämnen och examensnämnden vid sammanträde, som avses i punkten 8 a, så prövat skäligt, rätt att undergå prövning i de ämnen, i vilka godkänt betyg ej erhållits. Denna prövning skall äga rum i samband med anordnad handelsgymnasieexamen för privatister och senast under tredje året efter det sådan rätt medgivits. För prövningen skall i tillämpliga delar gälla vad som ovan föreskrivits rörande fullständig prövning.

b. — — —

10 a. Den, som avlagt handelsgymnasieexamen, äger efter medgivande av överstyrelsen undergå förnyad prövning för erhållande av höjt betyg i ett eller flera ämnen. Dylik prövning skall ske vid det handelsgymnasium, som överstyrelsen anvisar. Över prövningen utfärdar rektor vid handelsgymnasiet betyg enligt av överstyrelsen fastställt formulär.

b. — — —

11. Överstyrelsen för yrkesutbildning äger fastställa de närmare föreskrifter, som erfordras för tillämpningen av ovan meddelade bestämmelser.

Statistisk översikt över sysselsättningsförhållandena inom de merkantila arbetsområdena.

Först skall här redogöras för försöken att beräkna storleken av de yrkesgrupper, som äro sysselsatta med merkantilt arbete. Det måste från början fastslås, att endast mycket grova sådana beräkningar kunna göras. Inom vissa näringsgrenar, framför allt allmän förvaltning, är det praktiskt taget omöjligt att statistiskt dra någon gräns mellan grupper sysselsatta med merkantilt arbete och andra grupper. Detta skulle förutsätta, att man förfogade över arbetsbeskrivningar för varje sysselsatt person inom dessa områden. De särskilda sysselsättningsundersökningar, som arbetsmarknadsstyrelsen företagit, ha av denna anledning måst begränsas till varuhandeln, industrien (kontorspersonal och resande) samt banker och försäkringsföretag. För övriga merkantila arbetsområden ha uppskattningar på grundval av 1945 års folkräkning och annat tillgängligt material gjorts, då så varit möjligt. En totalsiffra utvisande hela antalet personer sysselsatta inom merkantila arbetsområden kan sålunda icke lämnas.

De yrkesgrupper, som kunna särskiljas inom de merkantila arbetsområdena, äro företagsledare, kontorspersonal, butikspersonal samt resande och andra försäljare. Varu- och kontorsbud samt lagerpersonal inom varuhandeln behöva visserligen icke handelsutbildning i egentlig mening, men dessa yrkesgrupper äro icke utan intresse i detta sammanhang, eftersom butikspersonal ofta rekryteras från dessa grupper. I den följande — som tidigare påpekats — mycket ofullständiga redovisningen av antalet med merkantilt arbete sysselsatta inom olika näringsgrenar ingå företagsledare endast i grupperna varuhandel samt bank- och försäkringsverksamhet. I vilken utsträckning handelsutbildning är av betydelse för företagsledare inom andra näringsgrenar, har givetvis icke kunnat statistiskt fastställas. Gruppen kontorspersonal har på grund av redovisningssvårigheter fått en något olika omfattning inom olika näringsgrenar. Sålunda ingå i vissa fall i gruppen även företagsledare och vaktmästarpersonal, medan gruppen i andra fall ej omfattar all kontorspersonal. Beträffande redovisningsprinciperna hänvisas till redogörelsen för de olika merkantila arbetsområdena. Beträffande försäkringsföretagen bör nämnas, att de s. k. fältmännen (distriktschefer, inspektörer) icke betraktats som kontorspersonal utan räknats till gruppen resande och andra försäljare. Vidare bör påpekas, att uppgifterna icke hänföra sig till samma datum. Sysselsättningsförhållandena inom varuhandeln avse förhållandena den 29 januari 1946, uppgifterna rörande industriens kontorspersonal och resande äro medeltal för kalenderåret 1946, uppgifterna rörande banker och försäkringsföretag hänföra sig till utgången av 1947 och övriga uppgifter — som huvudsakligen äro baserade på 1945 års folkräkning — i regel till utgången av 1945. Denna skillnad i fråga om tidpunkten för de olika undersökningarna torde dock icke ha någon större betydelse vid jämförelser mellan olika grupper, då man delvis rör sig med mycket approximativa tal. För övrigt äro de årliga förändringarna i sysselsättningen inom dessa arbetsområden av relativt liten omfattning. Med dessa reservationer återges en sammanfattning av uppgifterna om antalet sysselsatta inom merkantila arbetsområden i *tabell 1*.

Tabell 1. Antal sysselsatta inom merkantila arbetsområden.

Näringsgren	Företagsledare	Kontorspersonal	Butikspersonal	Resande o. andra försäljare	Varu- o. kontorsbud	Lagerpersonal
Jordbruk med binärningar		¹ 1 600				
Industri och hantverk ²		50 800		3 800		
Samfärdsel		¹ 10 700				
Handel:						
Varuhandel	96 300	53 900	115 100	12 600	25 300	41 600
Banker	³	³ 14 700			³	
Annan kredit- o. penningförmedling		⁴ 1 400				
Försäkringsföretag	³	³ 10 500		1 600	³	
Förmedlings-, uppdrags- o. reklamverksamhet, fastighetsförvaltning		¹ 4 400				
Hotell- o. restaurangrörelse		¹ 1 000				
Allmän tjänst o. fria yrken		¹ 28 900				

¹ Från individualyrkesredovisningen i 1945 års folkräkning. — ² Industri och hantverk i kombination med handel redovisad under varuhandel. — ³ Företagsledare och vaktmästarpersonal ingå i gruppen kontorspersonal. — ⁴ Omfattar företagsledare och förvaltningspersonal enligt 1940 års folkräkning.

Butikspersonal, som ju endast förekommer inom varuhandeln, är fullständigt redovisad och uppgår till 115 100. Även gruppen resande och andra försäljare torde i stort sett vara komplett och uppgick till 18 000 personer, varav 1 600 voro fältmän vid försäkringsföretag.

Gruppen kontorspersonal är dock, som tidigare framhållits, ofullständigt redovisad. Inom näringsgrenarna industri och hantverk samt varuhandel föreligger visserligen en i stort sett fullständig redovisning. Inom bank- och försäkringsverksamhet är gruppen t. o. m. något för stor, då den innesluter företagsledare och vaktmästarpersonal. Men för övriga näringsgrenar är kontorspersonalen mycket ofullständigt redovisad, vilket kommer att framgå av den följande redogörelsen. Särskilt torde detta gälla allmän förvaltning och fria yrken. Det tal man kommer fram till, om man räknar tillsammans de i tabellen under kontorspersonal redovisade — 177 900 —, måste sålunda betraktas som en absolut minimisiffra.

Beträffande övriga yrkesgrupper hänvisas till vad som tidigare sagts.

I det följande redogöres för sysselsättningsförhållandena inom olika arbetsområden.

Varuhandeln.

Det största sysselsättningsområdet för merkantil personal utgör varuhandeln. Den viktigaste delen av sysselsättningsundersökningarna omfattar därför en inventering av sysselsättningsförhållandena inom varuhandeln. Då uppgifter om antalet företag och sysselsatta inom varuhandeln i Sverige tidigare icke inhämtats annat än i samband med 1931 års företagsräkning, ansågs det önskvärt att så utförligt som möjligt belysa dessa förhållanden. För att kunna följa sysselsättningsutvecklingen efter 1931 har vid inventeringen den 29 januari 1946 i stort sett samma redovisningsprinciper tillämpats som vid 1931 års företagsräkning. Varuhandeln redovisas sålunda under tre huvudgrenar: a) detaljhandel, även i kombination med partihandel, b) partihandel och verksamhet av partihandelskaraktär samt c) handel i kombination med hantverk och industri. I den första gruppen ingår all detaljhandel, som icke var lokalt förenad med hantverk eller industri, ävensom detaljhandelsföretag, som även sålde i parti. I den andra gruppen ingår all partihandel, som icke var lokalt förenad med detaljhandel eller hantverk och industri. Gruppen omfattar egentlig grosshandel, agenturfirmer, industriens

lokalt fristående försäljningskontor, mångfilialföretagens centralkontor med lager samt tidnings- och förlagsverksamhet. I den tredje gruppen — den med industri och hantverk kombinerade handeln — ingå såväl detalj- som partihandelsföretag. De i gruppen ingående företagen äro emellertid av övervägande detaljhandelskaraktär. Det har också varit möjligt att bryta ut detaljhandelns arbetsställen ur denna grupp och tillsammans med den rena detaljhandelns arbetsställen redovisa antalet butiker inom handeln.

I tabell 2 lämnas uppgifter om antalet sysselsatta inom varuhandelns huvudgrenar. Antalet arbetsställen inom varuhandeln uppgick till sammanlagt 96 600. Av dessa tillhörde 63 900 detaljhandelsföretag, 12 400 partihandelsföretag och 20 300 handelsföretag kombinerade med hantverk och industri.

Tabell 2. Antal sysselsatta inom varuhandeln.

Yrkesgrupp	Detaljhandel	Partihandel	Handel i kombination med hantverk och industri	Samtliga	
				Hela antalet	därav kvinnor
Företagsledare	60 865	13 374	22 057	96 296	25 402
Kontorspersonal	9 542	32 394	11 971	53 907	31 027
Butikspersonal	91 558	588	22 950	115 096	81 405
Lagerpersonal	9 086	25 608	6 908	41 602	4 926
Varu- o. kontorsbud	14 311	3 165	7 800	25 276	5 193
Resande o. andra försäljare	1 382	8 435	2 749	12 566	513
Annan personal	3 926	4 830	67 017	75 773	21 667
Summa	190 670	88 394	141 452	420 516	170 133

I antalet sysselsatta ingår all personal, som var sysselsatt vid respektive arbetsställen. Den icke merkantila personalen — hantverkare eller arbetare sysselsatta med tillverkning eller reparationer, teknisk personal m. fl. — har sammanförts under gruppen »annan personal». Frånräknas denna, uppgår den egentliga handelspersonalen till 345 000 personer. Av dessa sysselsattes 247 000 vid 83 000 detaljhandelsföretag och 98 000 vid 14 000 partihandelsföretag. I detaljhandeln ingå även arbetsställen utan butikskaraktär, såsom kringförings- och torghandel o. d., postorderaffärer och kiosker. Frånräknas dessa, uppgick hela antalet butiker till 77 000 och butikshandelns personal till 237 500.

Vad som särskilt karakteriserar varuhandeln i Sverige är det mycket stora antalet små arbetsställen. Över 50 000 arbetsställen inom detaljhandelsgruppen eller 79 % av samtliga sysselsatte sålunda endast 1—3 personer. Endast 1 547 arbetsställen (2,4 %) hade mer än 10 sysselsatta, och av dessa redovisade endast 82 mer än 50 sysselsatta. Vid omkring 20 500 arbetsställen, eller bortåt en tredjedel av samtliga, sysselsattes endast en person. Av detta följer, att företagsledarna inom detaljhandeln i stor utsträckning också äro expeditör. Uppskattningsvis torde över tre fjärdedelar av detaljhandelns personal huvudsakligen ägna sig åt diskförsäljning. Inom handelsundervisningen måste sålunda utbildningen av expeditör vara en uppgift av största betydelse.

Av intresse från utbildningssynpunkt äro även uppgifterna om kontorens storlek. Vid små kontor äro möjligheterna till arbetsfördelning mycket begränsade, och personalen måste ha en allsidig utbildning. Vid större kontor däremot har man användning för personal med mera specialiserad utbildning. Inom parti-handeln, som inrymmer det övervägande antalet kontorsanställda inom varuhandeln, har kontorspersonalen fördelats på storleksgrupper. Man finner, att två tredjedelar av kontorspersonalen voro sysselsatta vid arbetsställen, som hade mer än

fem kontorister. Räkna man med arbetsställen med mer än tio kontorister, blir motsvarande andel något mer än hälften. Vid arbetsställen med mer än 50 kontorister sysselsattes 18 % av kontorspersonalen.

Medräknat man all personal inom partihandeln, kommo närmare två tredjedelar av denna på företag med mer än tio sysselsatta. Inom partihandeln dominerade sålunda de stora arbetsställena, medan inom detaljhandeln endast en ringa del voro av denna typ.

Personalens fördelning på branscher visar, att av detaljhandelns personal redovisas 30 % på handel med livsmedel, 22 % voro sysselsatta inom diversehandeln. Sammanlagt sysselsattes sålunda över hälften av detaljhandelns personal vid arbetsställen av övervägande livsmedelskaraktär. Textil- och beklädnadshandeln — inberäknat skoaffärer — sysselsatte 15 % av personalen, handeln med möbler, bostättningsartiklar m. m. 4 %. Gruppen »andra branschaffärer», som bland annat omfattade järnhandelsföretag, tobaksaffärer, färg-, parfymeri- och sjukvårdsaffärer samt bok- och pappersaffärer, redovisade 19 % av personalen.

Av partihandelns personal kommo 29 % på livsmedelsföretag, 15 % på handel med malmer, järn och metaller samt arbeten därav, maskiner, bilar, instrument o. d., 12 % på handel med bränsle, oljor, byggnadsmaterial m. m., 12 % på handel med papp och papper samt arbeten därav, kontors- och förlagsartiklar.

Av personalen inom gruppen handel i kombination med hantverk m. m. sysselsattes 32 % vid livsmedelsföretag, 15 % vid textil- och beklädnadsföretag och 52 % vid övriga företag. Av dessa märkas cykel- och bilverkstäder, tryckeri- och förlagsverksamhet, elektriska installationsföretag m. fl.

En geografisk fördelning av detaljhandelns personal visar, att icke fullt 60 % av samtliga sysselsatta kommo på orter med över 10 000 invånare, 20 % på orter med 1 000—10 000 invånare och 22 % på övriga orter och ren landsbygd. Av partihandelns personal kommo nära 90 % på orter med mer än 10 000 invånare, och drygt 60 % redovisades på de tre största städerna.

Stockholm, Göteborg och Malmö intaga en central ställning inom handeln. Av hela varuhandelns personal sysselsatte handelsföretagen i Stockholm drygt 23 %. För Göteborg var motsvarande siffra 9 % och för Malmö drygt 5 %. Sammanlagt kommo alltså 37 % av varuhandelns personal på dessa städer — förortsområdena inräknade.

Vid inventeringen har stor uppmärksamhet ägnats åt filialbildningarna inom handeln. Av hela varuhandelns personal voro 30 % sysselsatta vid företag med mer än ett arbetsställe. De s. k. mångfilialföretagen, d. v. s. företag med mer än 10 arbetsställen, uppgingo till 212, och vid dessa sysselsattes omkring 42 000 personer; 24 000 av dessa tillhörde livsmedelshandeln.

Industrien.

Genom en särskild bearbetning av primäruppgifterna till kommerskollegii industristatistik för år 1946, som ställdes till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande, har det blivit möjligt att mera detaljerat belysa sysselsättningsförhållandena för industriens kontors- samt resandepersonal än som framgår av industristatistiken. Det bör anmärkas, att bearbetningen skedde, innan industristatistiken för nämnda år förelåg klar, varför uppgifterna äro preliminära och något avvika från de slutgiltiga.

Beträffande bearbetningen av materialet bör vidare nämnas, att avdelningschefer o. d. icke kunnat medtagas, då dessa i primäruppgifterna till industristatistiken redovisas tillsammans med teknisk chefpersonal. I varuhandelsundersökningen ingå dessa i gruppen kontorspersonal. Gruppen kontorspersonal inom industrien är sålunda icke fullt jämförbar med motsvarande grupp inom varuhandeln. Slutligen bör påpekas, att en exakt uppdelning av den merkantila personalen på industrigrupper icke är möjlig. I det fall ett industriföretag har ett

gemensamt kontor för två arbetsställen, som tillhöra olika industrigrupper, har kontoret sålunda redovisats tillsammans med det största arbetsstället.

Av i undersökningen ingående 22 951 arbetsställen hade 9 212 eller 40 % särskild anställd kontorspersonal och 1 432 eller 6 % särskild resandepersonal. Hela kontorspersonalen uppgick till 55 900 personer och antalet resande till 4 200. Vid en jämförelse med varuhandelns personal tillhörande dessa kategorier bör observeras, att 5 153 kontorsanställda och 336 resande voro sysselsatta vid kombinerade handels- och industriföretag och redan redovisats under varuhandelns.

I tabell 3 har kontors- och resandepersonalen inom industrien fördelats på industrigrupper. Dessutom har angivits antalet arbetsställen, som sysselsätta sådan personal, inom resp. grupper.

Tabell 3. Kontors- och resandepersonalen inom industrien.

Industrigrän	Kontorspersonal			Resande	
	Antal arbetsställen	Antal sysselsatta		Antal arbetsställen	Antal sysselsatta
		Totalt	därav kvinnor		
Malmbrytning o. metallindustri	2 959	25 284	11 432	249	690
Jord- o. stenindustri	607	1 857	739	91	187
Träindustri	1 277	2 853	992	92	129
Pappers- o. grafisk industri	805	5 992	3 320	123	410
Livsmedelsindustri	1 486	6 380	3 731	171	760
Textil- o. beklädnadsindustri	915	5 804	3 667	374	993
Läder-, hår- o. gummivaruindustri ...	422	2 352	1 323	151	359
Kemisk-teknisk industri	424	3 148	1 729	180	654
Kraft-, belysnings- o. vattenverk	317	2 264	941	2	2
Summa	9 212	55 934	27 874	1 432	4 184

Den kvinnliga resandepersonalen uppgick sammanlagt till endast 78 personer och har därför icke fördelats på industrigrupper.

Av tabellen framgår, att 45 % av kontorspersonalen voro sysselsatta inom malm-brytning och metallindustri. Av resandepersonalen kommo 24 % på textil- och beklädnadsindustri, 18 % på livsmedelsindustri och 17 % på malm-brytning och metallindustri.

Liksom vid varuhandelsundersökningen har materialet även uppdelats efter arbetsstälernas storlek. Resultatet utvisar, att 75 % av kontorspersonalen voro sysselsatta vid företag med mer än 5 kontorister; på arbetsställen med mer än 10 kontorister kommo 65 % och på arbetsställen med mera än 50 kontorister icke mindre än 36 % av kontorspersonalen. Industriens kontorspersonal var sålunda i ännu högre grad än partihandelns sysselsatt vid stora kontor. Inom gruppen arbetsställen med mer än 50 kontorsanställda sysselsattes sammanlagt 20 356 personer. Av dessa kommo 5 109 på 10 kontor med över 300 kontorister; på 4 kontor med över 500 kontorister kommo 2 982 personer.

Beträffande resandepersonalen kan nämnas, att 43 % av de arbetsställen, vid vilka sådan personal redovisades, endast hade en resande. Bortåt en fjärdedel av resandepersonalen var dock verksam vid arbetsställen med mer än 10 resande.

Den geografiska fördelningen av industriens kontorspersonal utvisar, att en tredjedel redovisades i de tre största städerna. Över 70 % voro sysselsatta i orter med mer än 10 000 invånare; 14 % av personalen kommo på orter med mindre än 2 000 invånare och landsbygd.

Bank- och försäkringsverksamhet.

Huvudparten av all personal vid bank- och försäkringsföretag kan anses ha arbetsuppgifter, som falla inom de merkantila arbetsområdena. Vid de senaste folkräkningarna redovisades hithörande personal i tre grupper, nämligen 1) banker, 2) annan kredit- och penningförmedling samt 3) försäkring. Till banker räknades riksbanken, affärs- och sparbanker samt postsparbanken och postgirokontoret. Till annan kredit- och penningförmedling hörde hypoteksbanker och hypoteksföreningar, jordbrukskassor, Stockholms fondbörs, bankirfirmor och holding companies, penninglotteriet, tipstjänst samt pantlåneinrättningar. Till försäkring hänfördes förutom försäkringsbolag och allmänna eller enskilda pensionsanstalter även riksförsäkringsanstalten och pensionsstyrelsen. Samma indelning har följts vid förevarande undersökning.

Genom tillmötesgående från affärsbankerna ha uppgifter kunnat erhållas om personalen vid samtliga bankkontor vid utgången av år 1947. Genom sparbankernas förhandlingsorganisation erhöles motsvarande uppgifter för sparbankskontor, vid vilka heltidssysselsatt personal fanns. Dessutom ha uppgifter beträffande personalen vid riksbanken och generalpoststyrelsens bankavdelning erhållits genom resp. verk. Redovisningen omfattar all förvaltningspersonal, såväl ordinarie som aspiranter och extra personal. Vaktmästare ha även medräknats, då de ofta även sysselsätts med kontorsgöromål.

Undersökningen utvisar, att inom *bankgruppen* redovisades sammanlagt 14 665 personer. Av dessa sysselsatte affärsbankerna 8 866, sparbankerna 1 656, riksbanken 502 och generalpoststyrelsens bankavdelning 3 641 personer. Vid sistnämnda företag voro icke mindre än 94 % av personalen kvinnor, medan vid övriga företag omkring två tredjedelar av de anställda utgjordes av manlig personal.

Av affärsbankernas (inkl. riksbankens) personal voro 3 181 sysselsatta vid 26 huvudkontor (inkl. centralkontor) och 6 187 vid 989 avdelningskontor; 31 % av personalen sysselsattes vid kontor med mer än 100 anställda, 26 % vid kontor med 10—100 anställda och 43 % vid kontor med mindre än 10 anställda. Av sparbankernas heltidssysselsatta personal — fördelad på 379 kontor — redovisades 60 % på kontor med mindre än 10 anställda; 7 % sysselsattes vid ett kontor med mer än 50 anställda.

Nära 80 % av affärsbankernas personal voro sysselsatta i orter med mer än 10 000 invånare; mer än hälften kom på de tre största städerna. Av sparbankernas personal redovisades 60 % på orter med mer än 10 000 invånare, därav i storstäderna 22 %; närmare 25 % voro sysselsatta i orter med mindre än 3 000 invånare.

För gruppen *annan kredit- och penningförmedling*, som omfattar sinsemellan mycket heterogena företagstyper, föreliggande icke detaljerade sysselsättningsuppgifter. Enligt 1940 års folkräkning uppgingo företagare och förvaltningspersonal inom denna grupp till 1 426 personer, varav 516 kvinnor.

I samråd med Försäkringsbolagens förhandlingsorganisation begärde arbetsmarknadsstyrelsen från samtliga till denna organisation anslutna bolag uppgifter om personalen vid olika arbetsställen per den 31 december 1947. Motsvarande uppgifter begärdes även från utanför organisationen stående försäkringsföretag. Även från generalagenturer för utländska försäkringsföretag infordrades uppgifter. Vid redovisningen har skilts på kontorspersonal (inkl. företagsledare), fältmän (distriktschefer, inspektörer) samt vaktmästarpersonal. Fältmännen äro ofta verksamma inom distrikt omfattande mer än ett kontor och ingå icke i redovisningen av antalet vid olika arbetsställen sysselsatta.

Sammanlagt sysselsattes inom *försäkringsgruppen* ca 12 150 personer. Av dessa voro 9 150 verksamma vid försäkringsbolag, 1 300 vid statliga företag samt omkring 1 700 vid sjukkassor, begravningskassor och understödsföreningar. Av hela

personalen utgjorde 9 700 kontorspersonal, 1 624 voro fältmän och 842 vaktmästarpersonal. Närmare 70 % av kontorspersonalen vid försäkringsbolagen utgjordes av kvinnlig personal; vid de statliga företagen var motsvarande andel närmare 80 %. Fältmännen voro nästan uteslutande manliga.

För försäkringsbolagen föreligga även uppgifter om kontorspersonalens fördelning på kontor i olika storleksgrupper. Inom försäkringsverksamheten dominera de mycket stora kontoren. Närmare 70 % av kontorspersonalen redovisades på kontor med över 100 kontorsanställda, och något mer än en fjärdedel voro sysselsatta vid kontor med mellan 400 och 500 kontorsanställda. Hela antalet arbetsställen, vid vilka kontorspersonal sysselsattes, uppgick till 236.

Verksamheten var i hög grad koncentrerad till Stockholm. Över 80 % av försäkringsbolagens kontorspersonal voro sålunda verksamma vid kontor i huvudstaden. Räknar man med de statliga företagen, uppgick kontorspersonalen vid försäkringsföretag (utom sjukkassor o. d.) i Stockholm till 6 700 personer.

Övriga merkantila arbetsområden.

Inom de näringsgrenar, som hittills icke behandlats — jordbruk och skogsbruk, samfärdsel, allmän tjänst och fria yrken samt inom handeln: förmedlings-, uppdrags- och reklamverksamhet, fastighetsförvaltning samt hotell- och restaurangrörelse — kan man i regel icke särskilja grupper, som uteslutande omfatta personal med merkantilt arbete. Inom t. ex. allmän förvaltning är för vissa tjänstemän handelsutbildning av betydelse, medan för andra helt annan utbildning kräves. Det är praktiskt taget omöjligt att utan individuella arbetsbeskrivningar skilja på dessa kategorier. Man måste sålunda avstå från att söka beräkna hela antalet personer inom dessa näringsgrenar, som tillhöra de merkantila arbetsområdena.

En viss vägledning erbjuder en specialredovisning av vissa individualyrken i 1945 års folkräkning, som statistiska centralbyrån ställt till arbetsmarknadsstyrelsens förfogande. De i tabellen upptagna kontorsyrkena äro sammanförda i följande grupper: 1) kamrerare, kontorschef, 2) kassör, 3) kontorist, bokförare, kanslibitråde, kontorsbiträde, skrivbiträde, maskinskriverska, korrespondent, 4) personalchef, personalkonsulent, 5) privatsekreterare, 6) rederitjänsteman, speditör vid sjöfart, skeppsmäklare, clerk, befraktare, skeppsklarerare samt 7) reklamchef och reklamkonsulent. De erhållna talen måste betraktas som minimala. Dels ingå i redovisningen icke alla kontorsyrken, dels ha personer med arbetsuppgifter, som täckas av dessa yrkesbeteckningar, av statistiska centralbyrån icke medräknats, i den mån de i folkräkningsmaterialet redovisas under mera obestämda yrkesbeteckningar, såsom tjänsteman o. d. Vidare bör anmärkas, att uppgifterna erhållits i samband med de partiella undersökningarna (tolftedels-samplingen) och äro uppräknade tal. Trots den osäkerhet, som vidlåder dessa siffror, har det ändå ansetts vara motiverat att återge dem som ett ungefärligt minimimått på kontorspersonalens storlek inom berörda näringsgrenar. I tablån å nästa sida har hela antalet inom individualyrkesgrupperna 1—7 redovisade inom andra näringsgrenar än industri, varuhandel, bank- och försäkringsverksamhet sammanslagits och angetts i avrundade tal.

Vissa andra undersökningar på detta område böra omnämnas. 1944 års personalutredning har verkställt en undersökning angående biträdéspersonalen i statstjänst den 1 juli 1944. Enligt undersökningen — som icke omfattar tjänstemän, som blivit ordinarie före den 1 juli 1935 — uppgick antalet biträden till 14 885, varav 1 803 manliga och 13 082 kvinnliga. Av dessa voro 4 895 anställda vid de affärsdrivande verken, 4 611 vid civilförvaltningen utom försvaret och 5 379 vid försvaret. De icke redovisade ordinarie tjänstemännen utgjorde enligt en jämförelse med riksräkenskapsverkets personalstatistik omkring 3 500. Hela biträdéspersonalen uppgick sålunda till omkring 18 400 personer.

	Hela antalet	därav kvinnor
Jordbruk och skogsbruk	1 600	700
Samfärdsel ¹	10 700	4 900
Förmedlings-, uppdrags- o. reklamverksamhet ² , fastighetsförvaltning	4 400	2 800
Hotell- o. restaurangrörelse	1 000	800
Allmän förvaltning och fria yrken ³	28 900	22 700
Statlig verksamhet	14 400	11 500
Kommunal »	8 500	6 500
Enskild »	6 000	4 700
Summa	46 600	31 900

Beträffande den i kommunal tjänst anställda kontorspersonalen har arbetsmarknadsstyrelsen företagit vissa undersökningar. Genom Svenska stadsförbundets förmedling genomgick sålunda städernas lönestater för år 1946, och samtliga befattningshavare med kontorsgöromål av biträdeskaraktär avprickades. Då i lönestat upptagits en klumpsumma för avlöning av extra personal, uppräknades med ledning härav antalet årsanställda. Någon möjlighet att särskilt redovisa kvinnlig personal förelåg icke. Enligt undersökningen uppgick städernas kontorspersonal till ca 6 100 personer. Av dessa voro närmare 900 sysselsatta vid kraft-, belysnings- och vattenverk och ha tidigare redovisats under industriens kontorspersonal. För landskommunerna föreligga inga motsvarande uppgifter om kontorspersonalen, men enligt en av Svenska landskommunernas förbund företagen uppskattning torde landskommunerna sysselsätta en kontorspersonal på omkring 1 000 personer. Kontorspersonalen vid landstingens förvaltningsutskotts kanslier samt vid landstingens sjukhus uppskattades av Svenska landstingsförbundet till ca 800 personer. Sammanlagt skulle sålunda den kontorspersonal i kommunal tjänst, som sysselsattes med biträdesarbete, uppgå till omkring 8 000 personer.

Utbildningsförhållanden.

Vid 1945 års folkräkning inhämtades även uppgifter om skolbildning och yrkesutbildning (tolftedelssamplingen). Materialet hade dock icke hunnit bearbetas, då arbetsmarknadsstyrelsens undersökning pågick. Efter framställning av handelsutbildningskommittén företog statistiska centralbyrån en särskild bearbetning av i individualyrkesredovisningen ingående merkantila yrken med hänsyn till skolbildning och förekomst av handelsutbildning. Undersökningen omfattade utöver de å s. 433 redovisade kontorsyrkena även försäljningsarbete i fältet (försäljare, handelsresande, handelsagent). Hela antalet i kontorsyrkesgruppen ingående personer uppgick till 139 703. Av dessa tillhörde 120 023 gruppen kontorister, bokförare, kanslibiträden, kontorsbiträden, skrivbiträden, maskinskriverskor, korrespondenter. Antalet redovisade försäljare, handelsresande, handelsagenter utgjorde 16 446. Uppgifternas ofullständighet har tidigare berörts. Vissa grupper i samplingen äro också alltför små, för att de uppräknade talen skulle kunna göra anspråk på tillförlitlighet. Med hänsyn härtill ha utbildningsförhållandena endast kunnat belysas för gruppen kontorister m. fl. samt för försäljningspersonal.

Skolbildningen inom dessa två grupper belyses i efterföljande sammanställning, vari den procentuella fördelningen efter skolbildning angivits.

¹ Landtransport, sjöfart m. m., lufttrafik, post och telegraf m. m.

² Advokat- o. inkasseringsverksamhet, patent-, ingenjörso. arkitektbyråer, bokförings- o. revisionsverksamhet, annons-, reklam- o. skrivbyråer, fastighets- o. hyresförmedling, rese- o. turistbyråer, annan uppdragsverksamhet.

³ Allmän tjänst ej annorstädes redovisad, försvarsväsen, socialvård, hälso- o. sjukvård samt personlig hygien, religionsvård, undervisning och vetenskaplig verksamhet, litterär och konstnärlig verksamhet, organisationer för intressegemenskap.

Skolbildning	Kontorister m. fl.		Försäljare o. d.
	Män	Kvinnor	(Samtliga)
Endast folkskola	59·7	52·5	74·0
Realexamen	21·2	17·8	7·3
Normalskolekompetens	—	15·0	—
Studentexamen	6·3	3·4	4·0
Annat skolbildning (läroverksstudier utan examen m. m.)	12·8	11·3	14·7
Summa	100·0	100·0	100·0

Förekomsten av handelsutbildning inom yrkesgrupperna framgår av följande tabell.

Handelsutbildning	Kontorister m. fl.		Försäljare o. d.	
	Män	Kvinnor	S:a	(Samtliga)
Utbildning under minst 5 mån. i följd	17·6	14·6	15·7	12·8
därav med handelsgymnasieexamen	5·8	2·5	3·6	2·5
Kortvarigare utbildning	12·4	23·2	19·6	9·2
Korrespondenskurser	6·8	2·2	3·8	3·0
Utan handelsutbildning	63·2	60·0	60·9	75·0
Summa	100·0	100·0	100·0	100·0

I den första gruppen ingå personer, som bedrivit studier vid handelshögskola, handelsgymnasium eller handelsskola. Examen från handelshögskola förekom endast inom försäljargruppen, där 0,6 % av samtliga avlagt sådan examen. Under kortvarigare utbildning redovisas huvudsakligen kontoristkurser av olika slag. Beträffande gruppen korrespondenskurser bör framhållas, att endast personer, som icke erhållit annan handelsutbildning, redovisas i denna.

De hittills meddelade uppgifterna om utbildningsförhållandena inom de merkantila arbetsområdena beröra endast kontorspersonal och försäljare i fältet. För vissa andra grupper — minuthandlande samt butikspersonal — finnas uppgifter om yrkesutbildningen från den partiella folkräkningen 1935/36. Av dessa framgår, att endast 9,5 % av minuthandlandena och 9,1 % av butikspersonalen erhållit något slag av handelsutbildning. Även om dessa undersökningsresultat hänföra sig till förhållanden 15 år tillbaka i tiden och detaljhandelsutbildningen sedan dess fått en mera betydande omfattning, vågar man dock påstå, att den övervägande delen av företagsledare och butikspersonal inom detaljhandeln allt fortfarande saknar handelsutbildning.

Banktjänstemännens utbildningsförhållanden belysas i en av Bankernas förhandlingsorganisation utförd undersökning per den 1/1 1947. Uppgifterna omfatta 6 348 tjänstemän — ordinarie och aspiranter — varav 2 120 kvinnliga. Undersökningen utvisar, att närmare 80 % av samtliga tjänstemän hade realexamen, normalskolekompetens eller studentexamen. Av männen hade 42 % avlagt realexamen och 37 % studentexamen; av kvinnorna hade 37 % realexamen, 33 % normalskolekompetens och 9 % studentexamen.

57 % av de manliga och 35 % av de kvinnliga tjänstemännen hade förvärvat yrkesutbildning. Hur dessa fördelade sig på olika utbildningsformer, framgår av tabell å nästa sida. Det bör observeras, att procentalen icke kunna läggas samman, då en person, som erhållit utbildning i mer än en form, redovisas under samtliga de utbildningsformer han genomgått.

Den statistiska undersökning, som 1944 års personalutredning utförde beträffande biträdespersonalen i statstjänst den 1 juli 1944, lämnar även uppgifter om den kvinnliga biträdespersonalens skolbildning och yrkesutbildning. Av denna

	% av samtliga i undersökningen ingående	
	män	kvinnor
Handelshögskola	2·5	0·1
Handelsgymnasium	16·7	5·1
Handelsskola	21·7	20·0
Bankkurs	9·7	3·8
Studier i utlandet	7·8	4·1
Universitetsstudier	3·1	0·3
Annan utbildning	3·9	4·5

framgår, att bortåt 60 % av samtliga kvinnor¹ hade avlagt realexamen eller förvärvat normalskolekompetens. Endast 20 % hade enbart folkskolebildning. Den kvinnliga personalens fördelning efter fackutbildning redovisas i efterföljande tabell.

Fackutbildning	1 % av samtliga kvinnor
Ingen uppgiven fackutbildning	31·9
Endast maskinskrivning	14·5
Stenografi och maskinskrivning	10·3
Kurser i enskilda ämnen	19·6
Handelsinstitut, handelsskola	16·7
Handelsgymnasium	1·8
Annan fackutbildning	5·2
	Summa 100·0

Slutligen bör omnämnas, att fackliga organisationer, till vilka merkantil personal är ansluten, såsom Handelsarbetareförbundet, Handelstjänstemannaförbundet och Industritjänstemannaförbundet, förfoga över uppgifter om medlemmarnas utbildning. Dessa kunna dock icke anses vara representativa, då icke all merkantil personal är fackligt organiserad. Av denna anledning ha organisationernas uppgifter icke medtagits i denna redogörelse.

¹ Undersökningen omfattar 10 204 personer. Arvodister ingå icke.

Den merkantila personalens arbetsuppgifter inom ett antal svenska företag.¹

Syftet med den undersökning, vars huvudresultat här framlägges, har varit att så långt möjligt lämna en översikt över de merkantila arbetsuppgifter, som förekomma inom svensk industri och grosshandel jämte en del närliggande områden. Vidare avsågs att ge en bild av de faktorer som påverka arbetsfördelningen samt av de krav som ställas i fråga om yrkesutbildning för den merkantila personalen inom dessa företag. Att mera i detalj precisera målet för undersökningen ansågs ej lämpligt, då man ej kände till hur detaljerade uppgifter de undersökta företagen kunde lämna. Stats- och kommunalförvaltningen samt detaljhandeln lämnades från början utanför undersökningen. Stats- och kommunalförvaltningen ansågs vara ett alltför stort och heterogent område för att inom rimlig tid kunna penetreras och sysselsättningsförhållandena inom detaljhandeln skulle bli föremål för en speciell studie (sedermera publicerad i SOU 1947:50) och ansågos fördensfull — till skillnad mot grosshandeln — ej behöva ytterligare belysning.

Undersökningens uppläggning och alternativa undersökningsmetoder.

Beträffande valet av undersökningsmetod framstod det snart ganska klart, att en insamling av primärmaterial för undersökningen med hjälp av särskilda statistikblanketter utsända till företag, som kunde anses typiska för en viss bransch, icke var genomförbar av följande tre skäl. Statistik beträffande antalet personer med merkantila arbetsuppgifter — klart definierade och avgränsade — vid företag av olika typer fanns icke vid denna tidpunkt, varför förutsättningarna för en styrd sampling saknades. För det andra ha tidigare undersökningar av jämförbar art visat, att svarsprocenten oftast blivit synnerligen låg, när frågeformulärsmetoden användes. Något åläggande kunde heller inte komma i fråga. För det tredje är risken för missförstånd vid undersökningar av denna art mycket stor med denna metod, hur tydliga anvisningar man än bifogar. Intervjumetoden ansågs fördensfull vara att föredra, ehuru möjligheten att erhålla ett material, som vore tillräckligt omfattande för statistisk bearbetning, därmed bortföll.

Som mål för insamlingsarbetet sattes av ovan angivna skäl att söka erhålla 200—300 intervjuer med personalchefer eller motsvarande vid på lämpligt sätt utvalda företag. Urvalet av företag skedde med hänsyn till bransch, storlek och lokalisering, då dessa antogs vara de mest betydelsefulla bland de objektiva faktorer, som påverka arbetsförhållandena. Detta antagande kan anses bekräftat av undersökningsresultatet. Intervjuerna skulle göras uttömmande och om möjligt kompletteras med intervjuarens egna iakttagelser på platsen. Därtill borde fogas detaljerade arbetsbeskrivningar. Tyvärr visade sig emellertid möjligheterna för intervjuaren att själv få studera arbetet på kontoren mycket små, och företag med detaljerade arbetsbeskrivningar utgjorde mycket sällsynta undantag.

Tyngdpunkten i intervjuarbetet, som pågick under våren och försommaren 1947, lades redan från början på de större företagen — trots att småföretagen dominera i Sverige — dels av den anledningen att större företag ha en längre gående upp-

¹ Denna bilaga utgör inledningen till en av arbetsmarknadsstyrelsen verkställd utredning, vilken i sin helhet finns tillgänglig i duplicerat skick hos styrelsen.

delning av arbetsuppgifterna, vilket givetvis underlättar en arbetsanalys, dels därför att möjligheterna att erhålla arbetsbeskrivningar bedömdes gynnsammare. I ett stort företag skilja sig de olika arbetsuppgifterna så klart åt, att det är möjligt och ekonomiskt fördelaktigt att överlåta utförandet åt specialiserade funktionärer eller avdelningar. I ett litet företag däremot äro visserligen arbetsuppgifterna i stort sett desamma men äro för en utomstående mycket svårare att kartlägga, då flera av dem koncentreras till en avdelning och avdelningen ofta till en man. För att få en »riktig» bild av ett medelstort eller litet företag skulle man därför behöva göra en frekvensanalys av arbetet, d. v. s. ta reda på hur mycket av de skilda funktionärernas tid olika arbetsuppgifter ta i anspråk, och vidare en kvalitativ analys av dessa arbetsuppgifter.

En frekvensundersökning av ovannämnda art vore i många avseenden det bästa sättet att lösa den förelagda utredningsuppgiften. Vissa arbetsuppgifter äro gemensamma för alla industri- och affärsföretag. Dit höra exempelvis vissa bokförings-, maskinskrivnings-, kassa- och korrespondensarbeten. Andra uppgifter förekomma mindre allmänt, och vissa äro speciella för en eller ett par branscher. Genom en undersökning av dessa arbetsuppgifters frekvens och den yrkesutbildning, som är nödvändig för att fullgöra dem, skulle man kunna bilda sig en god uppfattning om det arbete, som utföres inom ett företag eller en viss bransch, samt vidare om behovet av yrkesutbildad personal inom skilda branscher. Därigenom skulle det också bli möjligt att ange var tyngdpunkten i utbildningen bör läggas för att bäst motsvara de krav arbetsuppgifterna ställa.

Svårigheter vid undersökningsarbetet.

För att en utredning av ovannämnda art skall kunna genomföras, fordras mycket goda arbetsbeskrivningar. I dessa måste arbetsuppgifterna delas upp i element och denna uppdelning genomföras så långt, att elementen kunna tjänstgöra som ett slags minsta gemensamma nämnare. Vid en klassificering av en befattning skulle då läggas samman de element, varav befattningen är uppbyggd. En viss grad av jämförbarhet mellan olika företag skulle därigenom kunna uppnås. Så länge man är hänvisad till enbart benämningarna på vissa befattningar, finnes icke denna möjlighet till jämförelser. Även inom till synes homogena branscher menar ett företag med en benämning något helt annat än andra företag avse. Som exempel härpå behöva bara nämnas begreppen kontorist, sekreterare och korrespondent. Därtill kommer, att arbetsuppgifterna för personer med till synes likartade befattningar kunna vara mycket olika inom skilda företag. En ekonomichef — oftast med titeln kamrer — inom ett bruksföretag har ett i flera avseenden annorlunda arbete än en kamrer inom ett speditiönsföretag eller en advokatbyrå. Även på avdelningschefsstadiet behövs således en frekvensanalys vid sidan av den kvalitativa analysen. F. n. torde det dock icke vara möjligt att genomföra en frekvensundersökning av arbetsuppgifterna inom mer än ett ytterst ringa antal svenska företag.

När det gäller rutinbetonade arbeten, äro nomenklatursvårigheterna dock inte lika stora, utan man vågar i allmänhet dra slutsatser angående arbetets karaktär av benämningen på befattningen. Om ett företag sålunda uppger sig ha ett visst antal maskinskriverskor, adresseringsmaskinsoperatriser, hålkortsstansare och telefonister, äro dessa siffror i allmänhet direkt jämförbara med motsvarande siffror från ett annat företag. Att utan en mera ingående analys jämställa två företags kassörer, inköpare eller kontorister med varandra kan utgöra ett våld på sanningen. Ännu svårare bli jämförelserna, som tidigare nämnts, högre upp på skalan. Titeln kamrer brukar i allmänhet vara reserverad för den tjänsteman inom företaget, som är ekonomichef, eller åtminstone för en person, som sitter i chefsställning inom ekonomiavdelningen. Så är dock långt ifrån alltid fallet.

Inom flera undersökta företag tituleras exempelvis inköps- eller försäljningschefen kamrer. Ekonomichefen bär någon gång titeln intendent. Den sistnämnda titeln säger mycket litet om arbetets art. Den nämnda förbistringen på nomenklaturområdet har naturligtvis många orsaker. Vad beträffar benämningarna på högre befattningar inom ett företag, torde vissa prestigehänsyn utgöra en av de viktigaste orsakerna. Ekonomichefen kallas i allmänhet av ålder och tradition kamrer, och med hans befattning följer således automatiskt en titel. Detta gäller ofta inte med ekonomichefen jämställda souschefer, såsom exempelvis försäljningschefen, inköpschefen, personalchefen eller andra. Om inte en direktörs- eller disponenttitel — vilka titlar heller inte säga mycket om innehavarens arbete — är förenad med befattningen, så anses det ofta naturligt, att t. ex. en försäljningschef inom ett industriföretag får titeln intendent eller kamrer. Fattigdomen på titlar gör, att urvalet inte blir så stort.

Den bristande enhetligheten i nomenklatur företag och branscher emellan, som här ovan endast kunnat skisseras, har ofta dryftats, och försök ha gjorts att avhjälpa densamma. Vissa branschorganisationer, exempelvis Järnbruksförbundet, ha försökt skapa enhetliga principer på området. Fördelarna av enhetlighet inses lätt, men olägenheterna med nuvarande brist på sådan böra dock inte överdrivas.

De allmänna direktiven för undersökningen inneburo, som nämnts, att genom utredningen skulle möjliggöras en uppfattning om hur svenska företag äro organiserade med avseende på den merkantila personalen, d. v. s. det »normala» utseendet på ett företag, exempelvis inom en viss bransch. Det är uppenbart, att det inte existerar något »normalt» företag, vad beträffar organisationen, om man med ordet normalt menar ett statistiskt medium i en mängd företag inom en bransch, av samma storlek eller på annat sätt tillhörande en viss »grupp». Ett av huvudresultaten av de branschundersökningar eller studier inom andra begränsade områden, som utförts i Sverige, är, att företag med till synes mycket likartade arbetsuppgifter sinsemellan kunna visa upp så betydande skillnader, att statistiska media för branschen äro en mycket osäker utgångspunkt för en bedömning av ett enskilt branschföretags utseende. Företagen påverkas i sitt ekonomiska handlande och sin organisatoriska utformning av exempelvis sådana objektiva faktorer som lokalisering, bransch och storlek, av kundstruktur, konkurrensförhållanden och marknadsutvecklingen i allmänhet samt vidare av sådana subjektiva faktorer som företagsledarens och andra chefstjänstemäns personliga inställning till företagets problem. För att få en »riktig» bild av ett företag skulle man nödgas ta hänsyn till alla dessa faktorer, och det torde inte ligga inom möjligheternas gräns. När det därtill gäller att beskriva ett företags utrustning med människor, rör man sig oftast just med faktorer av psykologisk art och som sådana många gånger mycket svårbedömbara. En befattning kan vara skapad inom ett företag eller tjänstemän behållas inom detta inte av strängt ekonomiska utan av rent personliga skäl. Ett mycket svårlöst problem är här att särskilja de element inom en företagsorganisation, som tillkommit på rationella resp. irrationella grunder. För att rätt kunna bedöma företagens organisation och för att kunna göra dem sinsemellan jämförbara skulle en uppdelning av den arten vara önskvärd. En så detaljerad analys av varje företag har emellertid inte varit genomförbar inom ramen för denna undersökning.

En beskrivning av ett företags organisation vid ett visst tillfälle måste bli en ögonblicksbild. Som en sådan säger det något om det statiska utseendet, men det skildrar inte den dynamiska utveckling, som företaget undergår. Vilket ögonblick man väljer för bilden är naturligtvis också viktigt. Vid tidpunkten för intervjuerna förelåg en markant brist på vissa slag av personal. Det fanns därför skäl förmoda, att ett primärmaterial baserat på uppgifter om företagens faktiska organisation vid undersökningstillfället skulle ge en bild, som snabbt skulle kunna förändras. Från början av undersökningen stod det därför klart, att det vore önsk-

värt att i görligaste mån även försöka få en uppfattning om företagens framtida organisation, d. v. s. vid en tidpunkt då den mest kända arbetskraftsbristen vore täckt eller när arbetsfördelningen inom företagen på annat sätt blivit »normal». Detta visade sig emellertid omöjligt, då flertalet företag hade en mycket vag uppfattning härom. Olägenheterna härav få dock inte överdrivas. Personalbristen gällde huvudsakligen rutinpersonal, och större organisatoriska förändringar vore knappast av behovet påkallade, om och när företagen åter kunde fylla sitt behov av sådan personal. Materialet föreligger nu i form av beskrivningar av företag, så som de voro organiserade vid tidpunkten för intervjuerna.

Undersökningens resultat och framläggande.

De cirka 250 intervjuerna ha verkställts inom företag, som äro sinsemellan mycket olika, vad beträffar bransch, storlek och lokalisering. Därför kan man räkna med att vart och ett av de 250 företagen representerar sin egen »typ». Huvudresultatet av undersökningen föreligger i form av »case studies», som överlämnats till handelsutbildningskommittén. Föreliggande rapport utgör en kommentar till och i vissa avseenden en sammanfattning av dessa »case studies». Tonvikten i rapporten har lagts på den handelsutbildning de skilda merkantila arbetsuppgifterna ansetts kräva och på företagens utrustning med eller behov av handelsutbildad personal. Några anspråk på att vara uttömmande eller fullständigt representativ för vissa branscher ställer icke denna rapport. Materialet medger som tidigare nämnts heller icke statistisk bearbetning i egentlig mening. För en uppfattning i gröva drag om den merkantila personalens storlek och fördelning på huvudgrupper inom bandel och industri hänvisas till de undersökningar av samsättningsförhållandena inom varuhandeln och övriga merkantila arbetsområden, som arbetsmarknadsstyrelsen låtit genomföra. (En resumé av dessa undersökningar återfinnes i bilaga 4.)

Redogörelserna för de olika företagen — så som de överlämnats till handelsutbildningskommittén — inledas med en allmän karakteristik: slag av tillverkning, lokalisering, ägandeförhållanden och kundkrets. Sedan följer en kort beskrivning av de skilda avdelningarnas och tjänstemännens arbetsuppgifter, med speciell hänsyn tagen till handelsutbildning och/eller behovet av handelsutbildning. Till materialet för de flesta företag är fogat ett organisationsschema, som dock inte standardiserats.

Allmänna intryck från intervjuerna.

Rent allmänt ha de intervjuade företagsrepresentanterna önskat bättre kunskaper hos sina anställda. En del mena, att bättre kunskaper med fördel förvärfvas i skolor, under det att andra anse, att tonvikten bör läggas på praktisk utbildning inom företagen. Företag belägna i landsorten med sämre tillgång till personal med mer omfattande skolutbildning (realskola, gymnasium, handelsskola eller motsvarande) äro ofta vana att själva utbilda sin personal och sköta rekryteringen till mera kvalificerade poster internt. Personalchefer, som själva ha gått den långa vägen, ha större tilltro till denna än andra, som kommit mer eller mindre direkt till kvalificerade befattningar. Storföretagen (närmast de större kontoren) äro mer villiga än de små företagen att själva skola sin personal under arbetet. Detta sammanhänger främst med den längre gående uppdelning av arbetet, som är genomförbar inom ett stort kontor med ty ätföljande större möjligheter att skilja mellan kvalificerat och okvalificerat arbete samt omedelbart eller inom kort tid ha nytta av en person utan grundligare skolutbildning. Chefer för ett flertal småföretag förklarade, att de aldrig anställde folk direkt från skolan utan önskade åtminstone ett eller ett par års praktik. De större företagen tjänstgöra ofta som utbildningsanstalter för personal, som senare går till mindre företag. Diskussionerna med ansvariga tjänstemän om personalens utbildning slutade praktiskt taget alltid med

konstaterandet, att en intelligent människa inom ganska vida gränser kan ersätta en person med mera medelmåttig intelligens och god skolunderbyggnad. Det är endast under den allra första tiden som den senare kategorien har ett visst övertag. Det kan utan vidare konstateras, att flertalet personalchefer ansågo, att allmän-intelligensen spelade större roll än skolutbildningen. Det var vanligt vid intervjuerna, att värdet av en skolutbildning främst förringades av dem, som avancerat långt inom ett företag utan större mått av teoretisk bildning. Intervjuerna visade klart, att det som främst influerade omdömena på detta område, var de personliga erfarenheterna. Åsikterna rörande värdet av en teoretisk utbildning för en viss befattning inom ett visst företag kunde sålunda vara vitt skilda hos två chefstjänstemän inom företaget, vilka båda hade mycket god kännedom om befattningens karaktär.

Materialet.

Som tidigare nämnts verkställdes intervjuer inom cirka 250 företag. Av dessa ha drygt 70 sällats bort på grund av ofullständiga uppgifter. De återstående 175 fördela sig på följande sätt:

Näringsgren.

	Antal företag
Industri och hantverk (även i kombination med handel):	
Malmbrytning och metallindustri.....	19
Elektro-teknisk industri.....	7
Träindustri, pappers- och grafisk industri.....	10
Livsmedelsindustri.....	17
Textil- och beklädnadsindustri.....	10
Kemisk-teknisk industri.....	11
Samfärdsel:	
Landtransport (ej järnvägar).....	5
Sjöfart.....	7
Grosshandel:	
Malmer, metaller och arbeten därav, maskiner, bilar etc.....	20
Bränsle, oljor, byggnadsmaterial, glas etc.....	4
Trävaror, snickeriarbeten, pappersmassa m. m.....	4
Papp och papper samt arbeten därav, kontors- och förlagsartiklar.....	7
Livsmedel, spannmål, foder m. m.....	20
Textil- och beklädnadsvaror.....	6
Hudar och skinn, läder och gummivaror m. m.....	1
Färger, kemisk-tekniska artiklar o. d.....	5
Blandade varuslag och varuslag ej förut nämnda.....	2
Bank- och försäkringsverksamhet:	
Försäkringsföretag.....	5
Affärsbanker.....	1
Förmedlings-, uppdrags- och reklamverksamhet:	
Advokat- och inkasseringverksamhet.....	1
Patent-, ingenjör- och arkitektbyråer.....	2
Annons-, reklam- och skrivbyråer, fastighetsförmedling.....	1
Resebyråer, spedition m. m.....	4
Annan uppdragsverksamhet.....	5
Hotell- och restaurangrörelse.....	1
Summa	175

Utkast

till

Kungl. Maj:ts kungörelse om vissa ändringar i reglementet den 29 december 1949 (nr 726) för pensionering genom statens pensionsanstalt av vissa icke-statliga befattningshavare m. m. (SPA-reglementet).

Kungl. Maj:tt har, med stöd av riksdagens beslut, funnit gott förordna, *dels* att 7 § 1 mom. första stycket reglementet den 29 december 1949 för pensionering genom statens pensionsanstalt av vissa icke-statliga befattningshavare (SPA-reglementet) skall erhålla ändrad lydelse på sätt av det följande framgår, *dels* att i 38 § skola upptagas ytterligare ett stadgande till var och en av 13 och 18 §§, betecknade respektive 13b och 18b, samt ytterligare två stadganden till var och en av 8, 28, 32 och 35 §§, betecknade respektive 8a, 8b, 28b, 28c, 32b, 32c, 35b och 35 c, ävensom ett stadgande till var och en av 14, 16, 23, 25, 31 och 34 §§, betecknade respektive 14a, 16a, 23a, 25a, 31a och 34a, allt av den lydelse här nedan angives, *dels* att den i 39 § angivna rubriken 1. *Statsunderstött handelsgymnasium* och vad under nämnda rubrik angives skall erhålla det ändrade innehåll som av det följande framgår, *dels* ock att vid tillämpning av de ändrade bestämmelserna skola lända till efterrättelse särskilda övergångsbestämmelser av den lydelse, som nedan angives.

7 §.

1 mom. För tillämpning av — — — grupp C, någon av pensionsklasserna 1:27—1:40 eller 2:1—2:20. För befattningen — — — nedan stadgas.

38 §.

 Beträffande 8 §.

8a. I fråga om tid, under vilken med befattningen är förenad tjänstgörings-skyldighet, motsvarande allenast viss del av full tjänstgöring, skall grundavgiftens belopp för år räknat motsvara lika stor del av avgiftsunderlaget.

8b. Fortlöpande avgift skall ej erläggas för tid, under vilken befattningshavare jämväl innehar till grupp C hörande befattning.

 Beträffande 13 §.

13b. Om befattningshavare avgår under tid som i 8b sägs, må tjänstepension ej utgå för befattningen.

 Beträffande 14 §.

14a. Bestämmelsen i 14 § 1 mom. första stycket a) skall icke äga tillämpning.

Såsom förutsättning för rätt att komma i åtnjutande av förordnandepension för befattningen skall i fråga om den som innehar befattning, å vilken 8b är tillämpligt, gälla, utöver vad i 14 § 1 mom. första stycket b) och c) samt 14 § 1 mom.

fjärde stycket stadgas, att befattningshavaren jämväl är berättigad till tjänstepension för sistnämnda befattning.

Beträffande 16 §.

16a. Vid bestämmande av grundbelopp av tjänstepension för den som kvarstår i befattningen efter frånträdande av under minst 12 år i oavbruten följd innehavd, till grupp C hörande befattning skall — i stället för vad i 16 § 3 mom. stadgas — iakttagas, att grundbeloppet icke må understiga det belopp som, därest befattningshavaren intill avgången kvarstått i den av honom senast innehavda till grupp C hörande befattningen, skolat bestämmas för sistnämnda befattning.

Beträffande 18 §.

18b. I fråga om tid, för vilken grundavgiften för år jämlikt stadgandet i 8a endast utgjort viss del av avgiftsunderlaget, skall vad i 18 § 1 mom. femte stycket stadgas äga motsvarande tillämpning.

Beträffande 23 §.

23a. Vid bestämmande av grundbelopp av tjänstepension skall iakttagas, att beloppet icke må understiga det för befattningshavaren beträffande den i 13a avsedda befattningen beräknade grundbeloppet.

Beträffande 25 §.

25a. Om befattningshavare avgått eller avlidit under tid, som i 8b sägs, må familjepension för befattningen ej utgå efter honom.

Beträffande 28 §.

28b. Vid bestämmande av familjepensionstal beträffande den som vid avgången eller frånfallet kvarstod som i 16a sägs skall — i stället för vad i 28 § 2 mom. första stycket stadgas — iakttagas att familjepensionstalet icke må understiga det tal som, därest befattningshavaren intill avgången eller frånfallet kvarstått i den av honom senast innehavda till grupp C hörande befattningen, skolat bestämmas för sistnämnda befattning.

28c. Vid bestämmande av familjepensionstal skall iakttagas, att tjänstaldern skall anses utgöra 30 år, att pensionsaldern skall anses inträda vid utgången av det kalenderhalvår, under vilket befattningshavaren uppnått eller skulle ha uppnått en ålder av 65 år, samt att familjepensionstalet icke må understiga för den avlidne beräknat familjepensionstal för den i 25a avsedda befattningen.

Beträffande 31 §.

31a. Vad i 13b stadgas om tjänstepension skall gälla även beträffande tjänstelivränta.

Beträffande 32 §.

32b. Vad i 16a stadgas skall äga motsvarande tillämpning vid bestämmande av tjänstelivräntas belopp.

32c. Vad i 23a stadgas skall äga motsvarande tillämpning vid bestämmande av tjänstelivräntas belopp.

Beträffande 34 §.

34a. Vad i 25a stadgas om familjepension skall gälla även beträffande familjelivränta.

Beträffande 35 §.

35b. Vad i 28b stadgas skall äga motsvarande tillämpning vid bestämmande av familjepensionstal för familjelivränta.

35c. Vad i 28c stadgas skall äga motsvarande tillämpning vid bestämmande av familjepensionstal för familjelivränta.

39 §.

Verksamhetsområde, befattning m. m.	Grupp	Pen- sions- klass	I 10 § avsedd levnads- ålder, år	Bestämmelse i 38 §, som skall å befattning tillämpas	
1. Statsunderstödda handelsgymnasier					
Kommunalt handelsgymnasium.					
Rector	C	1: 36	—	14a. 23a. 28c. 32c. 35c. 10a. ² 8a. 10a. 18b.	
Ordinarie lärare... } underkastad statens			1		65
Extra ord. > ... } reglemente			1		65
Enskilt handelsgymnasium					
Ordinarie ämneslärare, tillika rektor	A	1: 32	65	10a.	
Annan ordinarie ämneslärare	A	1: 29	65	10a.	
Ordinarie övningslärare och extra ordi- narie ämneslärare	B		65	10a.	
¹ Befattning hänföres till den pensionsklass i nummerserien 1: 1—1: 40, vars nummer med tre enheter överstiger befattningens lönegradsnummer. ² Härjämte skall i förekommande fall tillämpas: beträffande lärare, tillika rektor 8b. 13b. 25a. 31a. 34a. beträffande lärare, som frånträtt rektorsbefattning 16a. 28b. 32b. 35b.					

Övergångsbestämmelser.

1. Beträffande den, som från och med tidpunkten för denna kungörelses ikraftträdande placerats såsom ordinarie ämneslärare å övergångsstat vid kommunalt handelsgymnasium och som omedelbart före sagda tidpunkt innehade med pensionsrätt enligt reglementet förenad befattning vid handelsgymnasium, skola de vid sistnämnda tillfälle å honom gällande bestämmelserna alltjämt äga tillämpning, därest ej annat följer av bestämmelserna i nästföljande punkt.

2. Där i fråga om den, som genom denna kungörelses ikraftträdande uppflyttats i högre pensionsklass, föreligger fall, som avses i 18 § 4 mom. tredje stycket i reglementet, skall vad i 13 punkten kungörelsen den 29 december 1949, nr 727, stadgas äga tillämpning jämväl med avseende å före ikraftträdandet men efter 1949 års utgång förfluten tid.

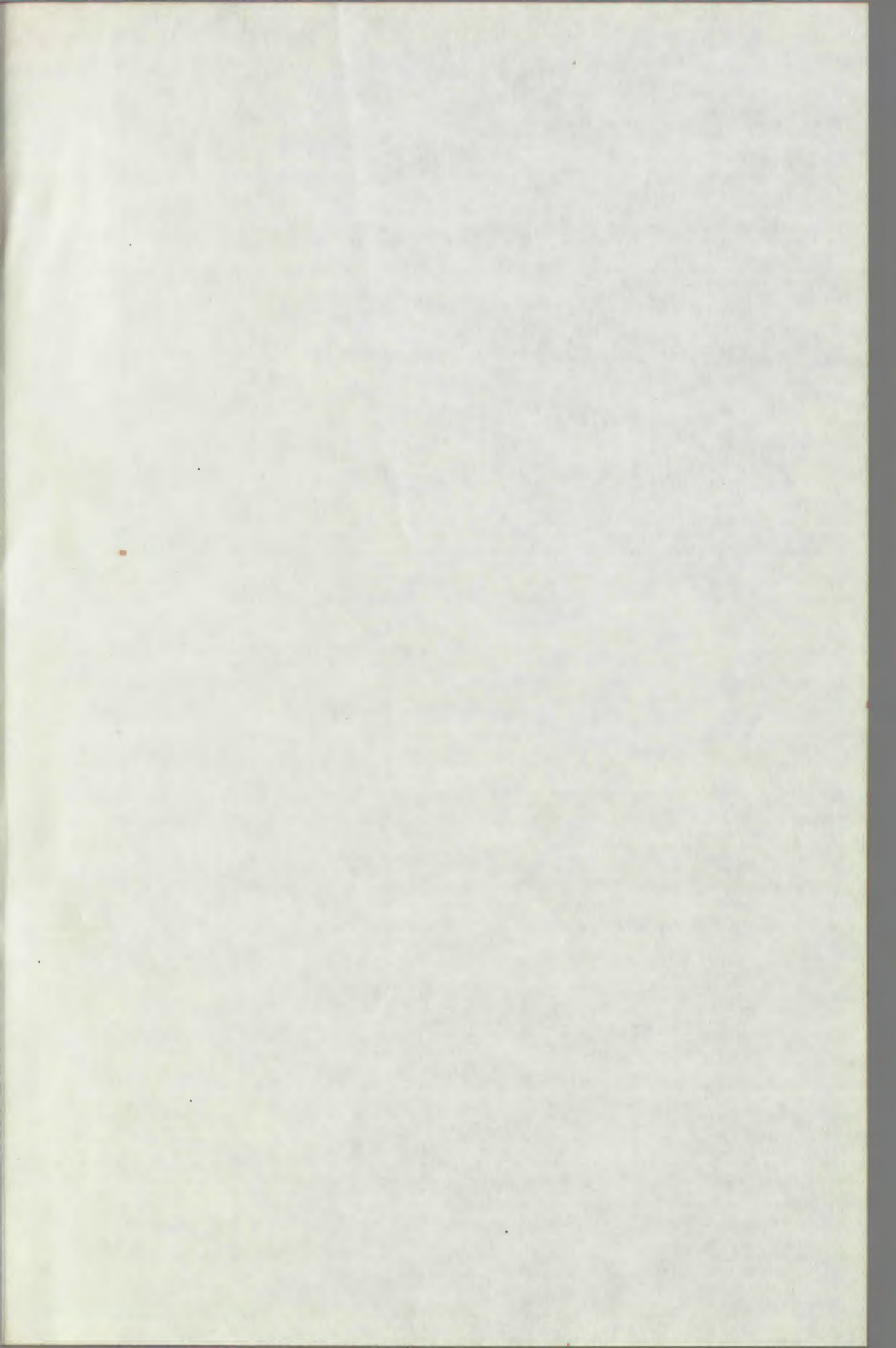
3. Beträffande den, som från och med dagen för denna kungörelses ikraftträdande förordnas till innehavare av rektorsbefattning vid kommunalt handelsgymnasium och som omedelbart därförut innehade rektorsbefattning vid statsunderstött handelsgymnasium, skall, där ej Kungl. Maj:t annorlunda förordnar, vid reglementets tillämpning så anses, som om sistnämnda befattning under tid, i fråga om vilken tjänstårsberäkning enligt reglementet äger rum på grund av innehavet av befattningen, varit förenad med rätt till förordnandepension.

4. Beträffande rektorsbefattningen vid handelsgymnasiet i Gävle skola, så länge befattningen innehaves av i 3 punkten avsedd befattningshavare, de för denne omedelbart före denna kungörelses ikraftträdande gällande pensionsbestämmelser-

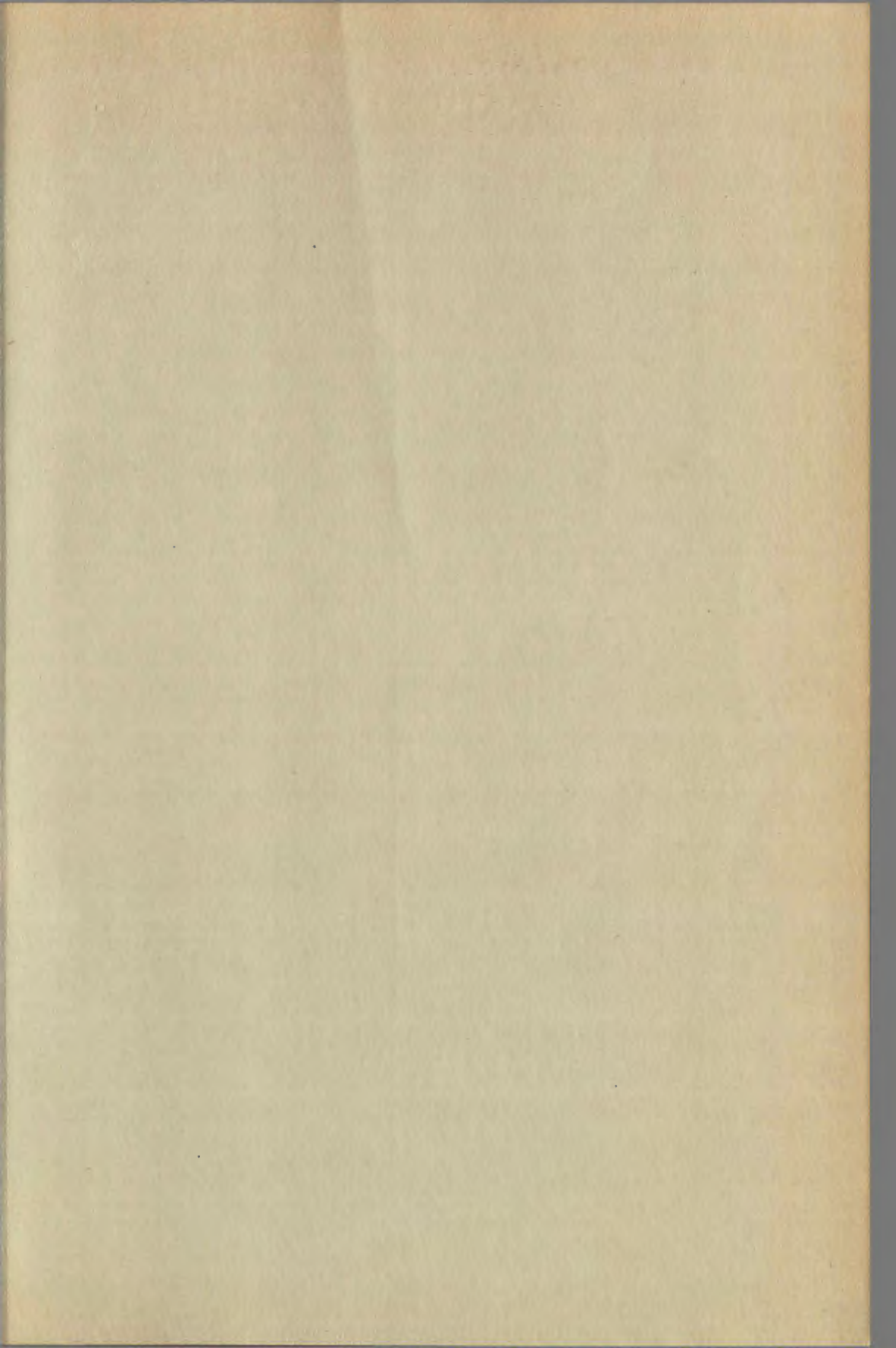
na alltjämt äga tillämpning. Därvid skall så anses, som om i rektorsbefattningen vore inbegripen den av rektorn innehavda lärarbefattningen vid handelsgymnasiet. Härjämte skall iakttas

- a) att rektorsbefattningen skall vara hänförd till pensionsklass 1:36,
- b) att vid tillämpning av 18 § 3 mom. första stycket tjänstår må tillgodoräknas för tid före den 1 januari 1950, under vilken befattningshavaren innehaft rektorsbefattningen vid Gävle borgarskola,
- c) att befattningen vid bestämmande av engångsavgift för i b) här ovan avsedd tjänstårsberäkning skall anses vara hänförd till pensionsklass 1:32, samt
- d) att vad i 18 § 4 mom. stadgas icke skall äga tillämpning.

Denna kungörelse länder till efterrättelse från och med den

Statens offentliga utredningar 1950

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Ortsavdragskommittén. Betänkande med förslag till ändrade kommunala ortsavdrag m. m. [5]
1949 års uppbringningskommittén. 1. Betänkande med förslag till vissa ändringar i uppbringningsförfarandet. [7]

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande angående rationaliseringsverksamheten inom den offentliga förvaltningen. [8]
Socialvårdskommitténs betänkande. Utredning och förslag angående lag om socialhjälp m. m. [11]

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 18. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Örebro län. [1]
Den svenska elbranschens kapacitet och konkurrensförhållanden. [10]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande angående tyaskrivarerna och centralerna för gruvvärderna. [2]

Industri.

Handel och sjöfart.

Utredning angående de handelspolitiska arbetsformerna m. m. 2. Redogörelse för de olika avtalstyperna i svenska avtalssystemet. [9]

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Utredning angående överflyttning av viss del av riksbankens rörelse till en statlig affärsbank m. m. [6]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen.

Andlig odling i övrigt.

Betänkande med förslag angående folkskolans disciplinmedel m. m. [3]
Skolöverstyrelsens utlåtande angående beskärningstimplanerna vid de allmänna läroverken m. fl. läroanstalter. [4]
Handelsutbildningskommitténs betänkanden och förslag 1. Handelsgymnasierna. [12]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.